

Zbornik Selške doline

Železne niti

6
2009

Zbornik Selške doline

ŽelezneXniti

Zbornik Selške doline

ŽelezneXniti

6
2009

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Železne niti 6

6-2009

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Železniki
Na plavžu 58, 4228 Železniki
E-mail: muzej.zelezniki@siol.net

Glavni in odgovorni urednik:

Primož Pegam

Uredniški odbor:

Aleš Primožič, Tadeja Šuštar, Bojan Rihtaršič,
Jože Bogataj, Andrej Bogataj, Jernej Hudolin,
Rudi Rejc, Joža Dolenc, Anton Sedej

Lektoriranje:

Valerija Trojar

Fotografija na naslovnici:

Selca. Foto: Aleksander Čufar

Oblikovanje in priprava za tisk:

DECOP, d. o. o., Železniki

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

Tisk:

SCHWARZ, d. o. o., Ljubljana

Naklada:

700 izvodov

ISSN 1581-9329

Kazalo

Uvod

<i>Primož Pegam</i>	Beseda urednika	7
---------------------	-----------------	---

Železne niti

<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju z Mirom Kačarjem, slikarjem iz Sorice	9
<i>Jože Bogataj</i>	Roman Kejžar, maratonec izpod Ratitovca	57
<i>Špela Pegam</i>	Dr. Vida Košmelj, prepletanje ljubezni do medicine in zgodovine	81
<i>Anton Sedej</i>	70 let Franca Peternelja, p. d. Jureža	97
<i>Marjeta Šketa</i>	Stárosta Selške doline, Selčan Ciril Debeljak - Bobk	123
<i>Jože Dolenc</i>	Ilčevi iz Selc	139

Imeli smo ljudi

<i>Anton Sedej</i>	Marija Lotrič, roj. Hrovat, p. d. Fajglnova, organistka v Železnikih	147
<i>Špela Blaznik</i>	V spomin Frančiški Čemažar	163

Zgodovina

<i>Anže Pegam</i>	Fužinarsko-kovaška pot	173
<i>Julijana Prevč</i>	Stanko Bloudek (1890-1959) v Selški dolini	187

Zgodovinske obletnice

<i>Irena Megušar</i>	Sto in več let Podružnične osnovne šole Tadeusz Sadowski Bukovica	195
<i>Janez Ferlan</i>	50 let rokometu v Selški dolini	211
<i>Andreja Rant</i>	Se gremo igrat? ali Ples in igre iz Železnikov	269
<i>Katja Mohorič Bonča, Jure Rejec</i>	40 let Muzeja Železniki in 30 let Muzejskega društva Železniki	285
<i>Ladi Trojar</i>	Ob 30-letnici MePZ Domel	295
<i>Mateja in Gregor Bogataj</i>	30-letnica Pihalnega orkestra Alples Železniki	297

Kazalo

Naravoslovje

<i>Rok Fazarinc</i>	Načrtovani ukrepi za zagotavljanje poplavne varnosti v Železnikih v okviru državnega prostorskega načrta	319
---------------------	---	-----

Družboslovje

	Poročilo o sanaciji po neurju s poplavami 18. septembra 2007	335
	Humanitarna akcija Občine Železniki po katastrofalnih poplavah	341

Tehnika

<i>Blaž Dolenc</i>	Male hidroelektrarne v občini Železniki	347
<i>Lovro Gajgar</i>	Hidroelektrarna Sodarske zadruge na Češnjici	357

Kultura

<i>Aleksander Čufar</i>	Rožice	381
<i>Andrej Demšar</i>	Pesmi	393

Mladi in družba

<i>Tomaž Šturm</i>	Mavrica neba 2009, večjezični literarni maraton	397
--------------------	---	-----

Osnovna šola

<i>Tadeja Šuštar</i>	Uspehi učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2008/2009	407
----------------------	--	-----

Beseda urednika

V vseh dosedanjih številkah Zbornika Selške doline Železne niti nam je uspelo izpolnjevati poslanstvo, ki smo si ga zadali ob začetku izdajanja tega domoznanskega zbornika.

Tako tudi v tej številki pišemo o ljudeh iz naših krajev, ki so delovali v krajih v Selški dolini in tem krajem dali svojevrsten pečat pri njihovem razvoju. Pišemo pa tudi o naših rojaki, ki so s svojim delovanjem uspeli v svetu. Kar nekaj teh ljudi se z veliko ljubeznijo vrača nazaj v rodne kraje in z velikim ponosom v svetu opozarja na svoje korenine.

Pomembno mesto v Železnih nitih številka 6 imajo tudi obletnice delovanja društev, podjetij in drugih organiziranih skupin.

V letošnji številki imamo kar tri prispevke, ki se nanašajo na katastrofalne poplave pred dvema letoma. Dva prispevka prikazujeta aktivnosti Občine Železniki in dobrodelnih organizacij po vodni ujmi, predvsem pa solidarnost vseh Slovencev, ki so prispevali denar za obnovo Železnikov. V tretjem prispevku pa so prikazane rešitve, ki bi Železnike v prihodnosti obvarovale pred poplavami.

Pričakujemo, da je ta številka Železnih niti zadnja, ki se samofinancira. Z Občino Železniki se dogovarjamo, da bodo sredstva za financiranje Železnih niti predvidena v občinskem proračunu za leto 2010, kar bo zelo olajšalo delo uredniškemu odboru.

Zbornik Železne niti počasi zapušča začetno dobo svojega razvoja. Z razvojem zbornika doživljamo uspehe, seveda pa naletimo tudi na probleme in napetosti. Slednje je treba razreševati kulturno in strpno, človeško.

Najpomembnejša stvar po mojem mnenju je, da bomo tudi v naslednjih številkah Železnih niti objavljali prispevke, ki imajo objektivno vsebinsko osnovo in so podprti z ustreznimi pisnimi viri, in tudi subjektivne prispevke, kot so spomini ali pričevanja posameznikov. Ta opredelitev je izrednega pomena, saj Železne niti vse bolj postajajo zgodovinski vir.

Strategija avtorske avtonomije, ki sem jo kot urednik zagovarjal in izvajal do sedaj, mora biti osnova tudi v naslednjih številkah.

Zahvaljujem se vsem piscem izjemnih prispevkov za 6. številko Železnih niti. K spletnanju naslednje vabim nove sodelavce. Krog le-teh je postal velik in prepričan sem, da se bo še širil. Nadaljnje izdajanje Železnih niti je po mojem prepričanju glede na široko bazo piscev zagotovljeno. Izkazalo se je, da so bile moje ocene na začetku, ko sem dal pobudo za izdajanje zbornika, pravilne.

Zahvala gre sponzorjem, ki ste omogočili izid zbornika, uredniškemu odboru, lektorici in oblikovalcem Železnih niti.

Posebna zahvala pa gre rojaku tenoristu Janezu Lotriču, ki nam bo kot pri prvi številki tudi tokrat priskočil na pomoč in bo ob izidu 6. številke Železnih niti brezplačno pripravil koncert v cerkvi sv. Antona v Železnikih.

Primož Pegam

Intervju z Mirom Kačarjem, slikarjem iz Sorice

Tadeja Šuštar

Miro v ateljeju. Foto: Tone Fornezzi

Spomini iz otroštva**ZA MOJEGA ATIJA.****Ker ga imam rada.**

Ko sem stopila v hlad ateljeja, mi je v nosnice udaril oster vonj po terpentinu in oljnatih barvah. Objeli sta me težka spokojnost in popolna tišina, prepletena s strahospoštovanjem.

Kot bi stopila v drug svet.

"Ati?"

Beseda je izzvenela tiho in pričakujoče ter se odbila od kamnitih sten. Previdno sem zaprla vrata za sabo in se z otroško radoživostjo zazrla v neštete slike, ki so me obdajale, vpijala barvite podobe in se vzvišeno zgražala nad bogato okrašenimi okvirji.

In tam, sredi urejene zmešnjave barv, je stal on. V halji, popackani z debelimi barvnimi lisami, z rokami v žepih, nekaj korakov oddaljen od nastajajoče slike, z zamišljenim izrazom je zrl v slikovite nanose barv in izgledal povsem nedovzeten za okolico.

"Ati."

Tokrat je beseda zaplavalala odločneje. Namenil mi je pogled, ki je dal jasno vedeti, da se zaveda moje prisotnosti, njegove oči pa so se vedro nasmehnile. Postavila sem se poleg njega, strokovno nagnila glavo, priprla oči in našobila ustnice. Za hip sem se potopila v vrtinec barv, zapečatenih z njegovo lastno energijo, in na koncu po navadi odobravajoče prikimala, nato pa zahtevala svoje platno, svoje stojalo, svoje čopiče, svojo paletu in svoje barve. Nikoli ni odklonil, nikoli mi ni postavljajl omejitev, edina stvar, ki mi je ni dovolil, je bilo izstiskanje umetne zelene barve naravnost iz tube. Njegov svet so krojile in še vedno krojijo neskončne kombinacije rdeče, rumene, modre in bele. Vsaka novonastala barva je povsem edinstvena in trajalo je precej časa, da me je v to prepričal.

Začela sva uničevati belino vsak svojega platna. Spokojno tišino je motilo drsenje čopiča po platnu in moje vmesne zahteve, naj si ogleda nastalo umetnino. Vedno si jo je bil pripravljen ogledati. Vedno jo je bil pripravljen komentirati, a sem se vedno sklicevala na umetniško svobodo, pravila katere sem se naučila od njega samega.

"A je končana?" sem ponavadi vprašala, a je bil odgovor vedno enak.

"Ti veš, kdaj je končana."

Zapustila sem umirjeni svet, ki ga je bil pripravljen deliti z mano, in ga pustila tam samega, v beli zapacani halji.

Živi za svoje slike. Vsaka posebej mu predstavlja izziv, v vsako posebej vlaga svojo energijo. Z njimi predstavlja samega sebe. Težko je razumeti to umetniško silhueto v beli halji, ki vlada hladnemu in temačnemu ateljeju, ki mu edino živahnost predstavlja neskončno zapleten kontekst barv.

Urška Kačar

Miro je s svojo družino, ženo Jožico, hčerko Katarino, sinom Gašperjem in hčerko Urško, svoje bogato življenjsko udejstvovanje povezal z naslednjim časovnim trakom:

1945	Rojen Petru Kačarju, krojaču, in Vidi Kačar, gospodinji. Ima tudi sestro Anico.
od 1969 do 1980	Šport, foto dejavnosti in glasbena dejavnost v šoli, plakati in scene.
od 1980 do 1984	Obnova domače hiše.
od 1984 do 1994	Groharjev teden, Groharjeva hiša, turizem, Novna – zasnova celostne podobe Sorice s sejalcem, etnografska zbirka (Jožica), program za Groharjevo hišo.
od 1995 do 2008	Zaposlen na CŠOD (Centru šolskih in obšolskih dejavnost), vodenje kulturnega dne v Groharjevi hiši, izvajanje svojega programa, seminarji za učitelje, seminarji po šolah, Orfej, priznanja Turističnemu društvu, slikarske kolonije.
od 2009 do 2035	Upokojen, kopije Groharjevih slik, slikanje, slikanje, slikanje, slikanje, slikanje ...

Miro, mnogim si skupaj s svojo družino sinonim za Sorico! Če se omeni priimek Kačar, mnogim pride pred oči Sorica v svojih mnogih dejavnostih, ki jih ponuja, in tudi obratno. Ob besedi Sorica človek pomisli na družino Kačar.

Mislim, da to rečejo ljudje, ki niso iz Sorice. In sicer je vzrok v tem, da sem v nekem obdobju v Sorici veliko delal, vodil veliko dejavnosti, seveda skupaj z Jožico in kasneje s svojimi otroki. Ob tem sem bil sam najbolj izpostavljen, ker seveda vsi nismo mogli od doma. In moje ime, še bolj priimek se je med ljudmi prijel. Pa naj je šlo za kulturo, šport, slikarstvo, Kačar je šel in zadeve uredil. Na primer, ko smo obnavljali Groharjevo hišo v Sorici, so me na občini v Škofji Loki videli skozi okno in dejali: "Glejte, Kačar spet gre po denar."

Pa si res vedno šel po denar? Ali je šlo za druge stvari?

Ne, običajno sem urejal druge stvari.

Kdaj si začutil, da tvoja rodna vas potrebuje dejavnega vaščana, da Sorica skriva v sebi razne potenciale, ki jih nekdo mora odkriti?

Odgovoril bom drugače: Nisem čutil, da bi Sorica rabila nekoga, sploh ne mene. Ampak je enostavno meni ugajalo, da storim nekaj zase. Že ko sem bil v Tolminu, sem koval načrte, kako bomo s kolegi pre-

živeli počitnice ob vodi, kako bomo zaježili Soro, naredili splav, plezali po skalah. Vendar ne zato, ker bi drugi to rabili, ampak zato, ker sem si sam želel. Mislim, da vsako stvar, ki jo človek naredi, mora narediti zase. Potem ti nikoli ni žal časa in energije, ki si ju vložil, da si dosegel cilj. Če delaš na ta način, ti nikoli ni treba s prstom kazati na druge v smislu, če bi še drugi toliko storili za Sorico ali Železnike, kot sem jaz, potem bi ... Vsak mora delati zase in jaz sem delal zase. Vse, kar sem delal, sem delal iz svojega veselja, ker sem tako čutil. Če je še komu koristilo, pa še toliko bolje. Četudi potem govorijo, da je ta in ta nekaj organiziral, vodil ... Ne, jaz nikogar nisem silil npr. smučati, kdor je hotel, je prišel.

Tvoje šolanje se je začelo v Sorici, kjer si bil štiri leta, nato si štiri leta obiskoval nižjo gimnazijo v Kranju in še učiteljske v Tolminu. Zanimiva kombinacija krajev šolanja.

Tu ima svojo vlogo tudi župnik Gačnik, ki je bil v času mojega otroštva dušni pastir v Sorici. Župnik Gačnik se je k mojemu očetu, ki je bil krojač, hodil strič, ker je bil oče po potrebi tudi vaški frizer. Edini je namreč imel primerne škarje. In župnik Gačnik je bil umetniški tip, bil je glasbenik, slikar, zidar ..., in videl je moje risbe, ker sem v tistem času ogromno risal. Očeta je zato prepričeval, da bi me po osmem razredu vpisal na šolo za oblikovanje v Ljubljani. Stanoval bi lahko pri Gačnikovi sestri, in to zastonj.

Miro pred domačo hišo, ko je bil ob ropotu motorja, s katerim se je pripeljal fotograf Kalan, prepričan, da je to letalo, in je pritekel k mami in ji dejal: "Aroplan je prišel po tleh!" V Sorici motorjev ni bilo, letala pa so videvali in tudi slišali. Foto: arhiv družine Kačar

Moj oče ni imel denarja, da bi me lahko vzdrževal, ko bi se šolal. Seveda pa bi moral imeti končan osmi razred. Učitelj v Sorici je očetu povedal (tega seveda nisem vedel, ker taki pogovori niso bili za otroška ušesa), da če imajo namen, da me bodo šolali naprej, potem moram končati "pravo osemletko", ki je v Sorici ni bilo. Najbližja je bila v Železnikih, vendar tam nismo imeli nikogar, pri komer bi lahko stanoval, avtobusov ni bilo, nikogar, da bi se z njim vozil, lahko bi edino pešočil, v Kranju pa je oče imel sestro. Zato sem šel v Kranj, kjer sem najprej hodil v nižjo gimnazijo, ki pa se je že takoj takrat spremenila v osemletko. Tam sem bil štiri leta.

Kakšne spomine imaš na šolanje v Kranju?

Hudo je bilo. Prvo leto je bilo kar v redu, ker je bil doma še bratranec, s katerim sva se kar dobro razumela. Potem je šel v internat v Ljubljano, in sem bil sam. Seveda se je teta še bolj čutila odgovorno zame kot lastni starši in nisem smel nikamor, da bi se ja učil. K sreči sem nekje dobil kup praznih listov, danes ne vem več, kje. Naštel sem si jih toliko, kot je bilo dni do odhoda domov, in sem vsak dan nekaj narisal. In ko je bil kup prazen, sem šel na počitnice v Sorico. Risal sem vse mogoče: slovenske pesnike in pisatelje, zemljevide ..., vse sem tudi pobarval. Ogromno sem prerasoval in danes trdim,

Miro v sredini med bratrancema, na levi Tone Frelj z Bleda in na desni Janez Frelj iz Kranja. Vsako leto so skupaj preživeli počitnice v Sorici. Foto: arhiv družine Kačar

da se s prerisovanjem veliko naučiš. Nekateri temu ne pritrdijo, drugi pa. Vsi imamo prav, ker obstaja več načinov, kako se nečesa naučimo. Jaz sem se s prerisovanjem ogromno naučil. Po osmem razredu je bila za nadaljevanje mojega šolanja odločilna očetova beseda. In ker se je v Tolminu šolala že Milka Frelih, kasneje poročena Gartner, poleg tega je oče vedel še za Kopačevega Matevža, ki je kasneje učil v Zabrdi, se je tudi zame odločil, da grem tja na učiteljsiše. Mnenja je bil, da bom lahko risanje šel študirat kasneje. Omenil mi je Groharja, češ, kaj je pa imel od slikanja. Ničesar, seveda. In šel sem na učiteljsiše. Mogoče je bila to dobra poteza, ker so me tam naučili poučevati.

Zagotovo dobra, saj si kasneje odkril, da je pedagoški duh v tebi. Torej so ti dali teoretično podlago za tisto, kar si kasneje najraje počel. Prenašal si svoje znanje na druge.

Že, že. Vendar sem jaz rad učil po svoje, kar pa spet ni bilo vedno prav, ni bilo po "regelah". In zato sem bil stalno v konfliktu. Nekoč mi je neka pedagoška svetovalka svetovala, naj grem raje drugam v službo. Medtem ko pa mi je Berta Golob, pisateljica in nekoč tudi pedagoška svetovalka, dejala, da sem bil fantastičen učitelj. Nekako kar ni mogla verjeti, kaj je doživela pri uri. Nikoli nisem spremenil svoje-

V Kranju je sodeloval v vseh možnih krožkih in na delovnih akcijah. Foto: arhiv družine Kačar

ga načina poučevanja, enostavno nisem pustil, da bi negativne kritike vplivale name.

Si na učiteljsišču poleg pedagoških znanj napredoval tudi na slikarskem področju?

Zelo. Začela se je prava slikarska šola, ki je trajala pet let. Na učiteljsišču sta delovala dva slikarja: Ljubo Brovč, ki nas je poučeval, in Kogej, ki je bil samostojni umetnik, znan primorski slikar. Profesor Ljubo Brovč je imel vsak teden ure za Tolmince in za nas dijake. Vsak, ki je želel, se je lahko pri njem izpopolnjeval. Šola je imela velik atelje in vsak teden smo

V 7. razredu v Kranju, Miro sedi v tretji vrsti in je tretji z desne. Foto: arhiv družine Kačar

Nastop glasbene skupine v zadnjem letniku učiteljsišča leta 1965. Miro igra na metalofon v prvi vrsti. Foto: arhiv družine Kačar

dva ali tri dni popoldne hodili k njemu risat. In tudi vse nedelje. Ne vsi, ampak štirje taki, ki smo bili ves čas v ateljeju. Še spali bi kar tam, samo da bi lahko jutraj takoj spet delali. Imeli smo pravo akademijo, učil nas je vse, od grundiranja platna do priprave platna, napenjanja, mešanja barv, čisto vse, kar moraš znati, vse tehnike ..., on je slikal in nam je dovolil, da smo bili zraven. Bil je dober učitelj, dober pedagog. Lahko bi rekel, da moramo stran, da bo lahko risal, a njega ni motilo, če smo bili tam.

V bistvu je bil Tolmin zate ...

... šola za vse. Tam sem se ogromno naučil: o slikanju, glasbi, smučanju, športu ...

Praviloma učiteljsišče ni imelo tako velikega poudarka na vseh teh področjih, ki so tebe tako močno zanimala in si jih želel pri sebi čim bolj razviti.

Ne, sploh ne. Vendar smo v Tolminu imeli čudovite profesorje, zame najboljše učitelje, ki so nas res ogromno naučili. In četudi smo včasih naredili malo po svoje, za to nismo bili kaznovani. Na primer, zgodilo se je, da smo namesto v šolo šli za Tolminko, tamkajšnjo reko, risat. Potem je drugi dan prišel profesor Brovc in nas spraševal, kje smo bili prejšnji dan, češ da njega potem zaslišujejo in grdo gledajo,

čeprav naše dejanje ni imelo nobene povezave z njim. Ni bil on tisti, ki nas je poslal risat, sami smo špricali šolo in šli risat.

Se spominjaš še katere?

Za tako dejanje nas nikoli niso kaznovali. Še en primer, naša psihologinja je imela navado, da se je zleknila čez cel kateder. Nosila je progaste nogavice: bela, rdeča, bela, modra, bela, rdeča ... proga okrog in okrog, gotovo jih je sama splekla. In po postavi je bila dolga in suha, kot prekla. Sedel sem v tretji klopi in narisal njeno karikaturu, nakar sem jo pozabil pod klopjo! Našla jo je čistilka in jo pokazala v zbornici. Razrednik je prišel kar v učilnico in mi zagrozil: "Gospod Kačar, danes se pa pripravite!" (Takrat so nas ogovarjali z gospodom ali gospodično.) Ničesar nisem razumel, a mi je hitro razložil o karikaturi. Zanimalo me je, kakšna kazen mi sledi, ali bo to ukor, menil sem, da zaradi karikature s šole ne bom letel. Pojasnil mi je, da je vse odvisno od nje in njene reakcije. Vsi učitelji in učiteljice so me strášili, tako da sem se že pošteno tresel, ko je prišla na vrsto njena ura. Ničesar ni rekla. Imeli smo povsem običajno uro in le na koncu je rekla: "Kačar, tako ste me zadeli, da sem sliko dala v okvir." Meni se je kamen odvalil od srca. Še ena čudovita profesorica. Še ena življenjska izkušnja.

Pa so znali v Tolminu tvoj slikarski talent in znanje, ki si ga s pridom pridobival, tudi koristno uporabiti?

Seveda so. Naša skupina, v kateri smo bili štirje slikarski navdušenci, je bila že tako dobra, da smo za celo Primorsko delali plakete, vlivali zemljevide iz svinca ... Profesorju so naročili priznanja, plakete ... in skupaj smo jih izdelali. Enkrat, na primer, so mu z občine naročili sto odlitkov zemljevida Primorske z označenimi kraji. Najprej smo nabrali ves potreben svinec. Potem smo naredili kalup, svinec smo stopili in potem vlivali. Naredili smo tudi plakate. Na ta način smo zaslužili prve dinarje. Profesor je bil pošten. Nismo zaslužili plače, dal pa nam je žepnino. Ogromno nam je pomenilo, ne toliko denar kot dejstvo, da je cenil naše delo. Tudi scene za tolminski oder smo delali.

Pa je vse to "izvenšolsko" delo imelo tudi kakšne "šolske" posledice?

Na nek način, ja. Kajti ker smo imeli veliko dela, sem šolo kar malo puščal ob strani. In zadnji letnik

sem komaj spravil pod streho. Vendar mi je zadnji hip uspelo. Prvi letnik sem imel same petke in sem sošolce inštruiral matematiko, slovenščino ..., v zadnjem letniku pa so oni mene. Poleg tega sem vsem sošolcem risal, oni pa so mi pisali domače naloge. Vendar so mi te vaje potem manjkale, ni bilo pravega znanja. Sem pa ogromno pridobil na slikarskem področju, tudi pri Kogejju, ki ni bil pedagog, ampak nas je naučil razne slikarske "finte".

Kdaj si začel učiti v Sorici, ki ni bila tvoja prva služba?

Leta 1965 sem zaključil učiteljsiše in začel v Davči. Potem sem šel k vojakom do pomladi leta 1968, ko sem šel še v Davčo. Septembra pa sem začel že v Sorici.

Torej je Jožica v Sorici učila prej kot ti? In se nista poznala, ko si ti prišel?

Ne. Otroci so rekli Jožici: "Glejte Kačarjevega Mira, kako se smuča!" In Jožica še danes pravi, kako sem lepo zapeljal po bregu.

Avala, izlet po Jugoslaviji v 4. letniku učiteljsišča, 1964.
Foto: arhiv družine Kačar

Miro, ko je lepo prismočal do Jožice leta 1968.
Foto: arhiv družine Kačar

Omenil si smučanje, ki je bila ena od dejavnosti, ki so s tvojo spodbudo v Sorici oživele, zacvetele.

Smučal sem izredno rad in bilo mi je v veselje, če so se mi pridružili še drugi. Seveda obenem ne morem mimo očitkov nekaterih staršev, da zapravljamo čas in energijo, kajti bilo je pred 40 leti, ko so bili časi drugačni. Okrog sto smučarjev nas je bilo, skoraj cela Sorica je smučala. Ne samo otroci, tudi odrasli so začeli smučati. In ta otroški potencial se je ohranil do danes kot tudi Pokal Sorica, ki se je začel leta 1977. Še vedno ga organiziramo, vendar pripravimo manj tekem kot nekoč.

In poteka prav v Sorici?

Ne, na Soriški planini kot tudi že prej. V Sorici je bila ena tekma za spodbudo vaščanom, da so prišli tekmovat ali vsaj gledat. Sicer so bile tekme na Soriški planini, ker smo želeli imeti prave tekme, saj so bili tekmovalci tudi od drugod. V Sorici so prekratki tereni in tudi vlečnice še nismo imeli. Še danes smučajo družine, ki so začele smučati v tistih časih: ob nedeljah gredo skupaj smučat na Soriško, nadaljujejo s tradicijo. Zanimivo se mi zdi, da kdor ni začel smučati v tistih časih, tudi danes ne smuča.

Vendar pa si vse aktivnosti vedno zapeljal tako, da so se ti lahko pridružili tudi drugi. In to kljub temu, da si vse, kar si počel, v prvi vrsti delal zase.

Ko vidiš, da uspeva, ti daje to neko zadovoljstvo, zadoščenje in greš naprej, želiš si vedno več. Takrat smo hodili na športne izlete, na nekajdnevno taborjenje, tudi na Triglav. To so bili čudoviti izleti. Ko smo kasneje gledali fotografije ali pa diapozitive, se nismo mogli načuditi, da nam je tak izlet uspel. Vsi smo se udeleževali dejavnosti predvsem zase, pa čeprav smo bili skupina. Vsak je užival v sebi in prav to sem želel doseči. Ne zdi se mi smiselno, da greš nekam zaradi nekoga drugega.

V Sorici si na noge postavil kar nekaj stvari: omenil si smučanje in s tem športno društvo.

Začelo se je leta 1969, ko sem dobil službo v Sorici. Zelo rad sem smučal. Že kot dijak sem veliko tekmoval in smučanje brez družbe je dolgočasno. Tudi drugi so dobro smučali, npr. sosedov Francelj, France Markelj, ki je bil obenem še odličen skakalec ..., in predlagal sem, da se dobimo, da skupaj "poštampamo" in se zabavamo. Kasneje sem se spraševal, zakaj to počnem, in ugotovil, da sem po značaju pedagog,

Družinski pohod na Ratitovec, leta 1977.
Foto: arhiv družine Kačar

Soriški fantje na Kredarici, na poti na Triglav.
Foto: arhiv družine Kačar

učitelj. Kajti vsako novo stvar, ki sem jo videl, slišal, se naučil, sem vesel pokazal drugim, in če je bilo komu všeč, še toliko bolje. Kasneje sem predlagal, da bi imeli vlečnico, ter sam narisal načrt. In ker imamo v Sorici kar nekaj odličnih kovinarjev, ki so moje "črte" po svoje zakrivili, smo s tem sami naredili dve vlečnici. Mislim, da če ima človek eno samo veselje, ki ga razvija, je v nekem trenutku velika bojazen, da postane prenasiten in odneha. Jaz sem imel rad toliko stvari, da za prenasitenost ni bilo časa: smučali smo, imeli nogometno ekipo, tekme v tekih: s podbrškim društvom smo organizirali tekme v krosu, v gorskem teku, takrat smo že odkrili talent Romana Kežzarja, danes vrhunskega tekača, ki se nam je kot majhen deček pridružil in v začetku tekkel zadaj, potem pa prehitel veliko odraslih tekačev. V okviru športnega društva smo šli tudi v hribe in začeli z družinskimi pohodi.

Organizirano smučanje v Sorici je oblikovalo tudi izvrstne tekmovalce.

Res je, saj so se Soričani na prvenstvih, npr. lovskih, gasilskih ali pa tudi drugih, ki se jih društva udele-

žijo na regionalni ali državni ravni, vedno odlično odrezali, skoraj vedno so domov prinesli pokal, odličja, priznanja. V Sorici smo začeli smučanje kot rekreacijo, vendar so tekme pokazale, da so nekateri boljši kot profesionalni tekmovalci, saj je na primer na meddruštveni tekmi, ki so se je udeležili tekmovalci iz cele Slovenije, naš tekmovalec premagal Bojana Križaja.

Pa še veš, kdo je to bil?

Oh, seveda, Branko Tavčar. Kmalu za njim pa je postal pojem naše smučarije Dori Pintar.

Je bila to tekma za soriški pokal?

Ne, ampak enkrat ali dvakrat letno smo organizirali meddruštveno tekmo na Soriški planini ali pa kar v Sorici. Že takrat smo imeli uro na fotocelico, ki jo je naredil Jože Kežzar, po domače Bogonarjev, in smo lahko organizirali manjše tekme. Naša ura na fotocelico je bila še premalo izpopolnjena, da bi bila vedno povsem zanesljiva, zato smo vedno merili čas tudi ročno.

Kdaj so bili ti zlati smučarski časi za Sorico?

Leta 1977 je bil prvi pokal in na tretjem smo že merili čas s pomočjo fotocelice. Jože je elektrotehnik in si je takrat zadal nalogo, da izdela uro na fotocelico. In mu je uspelo. Oblikovala se je ekipa za izpeljavo tekme: Marjan Peternejl je skrbel za prvo pomoč (imel je torbico, vse, kar sodi vanjo, in "flaško"). Milan Šuštar, ki je bil v primerjavi z nami, ki smo imeli povprečno 20 do 30 let, prava starosta, saj jih je imel že skoraj 60, vendar je bil tako navdušen smučar, da se je kot eden prvih včlanil v društvo ter hodil z nami, je bil na tekmah šef kontrol. Jože Pintar in Lojze Kežzar sta bila glavna starterja. In enkrat se nam je zgodilo, da je na poti na Soriško planino, takrat smo šli peš vse od roba, Jože izgubil startersko paličico. Torej tisto tanko paličico, ki jo mora tekmovalec premakniti, ko se požene s starta. Šele ko smo prišli pod Lajnar, je to opazil in jo je šel iskat (!!) kljub našemu prepričevanju, da nima smisla. In jo je našel, prinesel in tekma se je lahko začela.

Prvi Soriški pokal leta 1977 v Sorici, zmagovalca: v moški kategoriji Dori Pintar in v ženski Nežka Taler. Foto: arhiv družine Kačar

Če se ne motim, ste Soriški pokal povzeli po Svetovnem pokalu, način točkovanja ...

Ja, točno po njem. Imeli smo določeno število tekem, pripravili smo po tri slalome in veleslalome ter en smuk. Seveda pa najslabša uvrstitev ni štel v skupni seštevek. Tekmovali smo v moški in ženski kategoriji. Kasneje smo kategorije združili, tako da nismo imeli več mlajših in starejših pionirjev ..., ampak samo osnovnošolce, mladince in člane.

Je bilo tekmovanje namenjeno zgolj Soričanom?

Da, v začetku. Po dveh ali treh letih je bilo tekmovanje za pokal že odprtega tipa in ga je osvojil tisti,

Na tekmi za soriški pokal, na levi Janez Frelih in na desni Dori Pintar. Startne številke je sešil Mirov oče, Peter Kačar. Foto: arhiv družine Kačar

ki je imel največ točk ne glede na to, od kod je bil. Železnikarji pa Primorci ... so začeli spraševati, ali se lahko pridružijo, in tako smo ga odprli. Tudi v prvem letu so tekmovali drugi, a njihovih rezultatov nismo upoštevali pri točkovanju. Potem smo pravila spremenili in tekem se je udeležilo od 70 do 80 tekmovalcev.

Vendar smučanje ni bila edina zimska športna dejavnost, ki ste jo gojili?

Ne, imeli smo tudi smučarske skoke. V Grobah, v kotanji blizu križišča na Rotki, se je sneg pomladi najdlje obdržal, do aprila. In ko je naokrog že vse cvetelo, smo mi pripravili skakalnico in organizirali tekmo. In najdlje, 20 metrov, je skočil Miran Bernik.

S čim ste skakali?

Kar z alpskimi smučmi. Imeli smo tudi suhe treninge. Mladi so bili navdušeni in pripravljeni trenirati. Vadili smo dvakrat na teden in smo ogromno pretekli.

Si treninge vodil ti?

Da.

Kje pa si pridobil znanje?

Takole je bilo. Slikarstvo je del mene, odkar pomnim. Nikoli še pomislil nisem, da ne bi bil slikar. Velikokrat pa sem pomislil, ali bom glasbenik ali športnik. Šport in glasba sta me neskončno zanimala, vendar ne za ceno slikarstva. Menil sem, da sem lahko slikar ob tem, da sem glasbenik ali športnik. Ves čas šolanja in še potem sem kolebal, česa bi se začel učiti in trenirati. Na učiteljsku sem hodil v šolo treninga. Ker so se v Tolminu šolali predvsem Primorci, ki pravilom niso bili navdušeni smučarji, in so bili Gorenjci, ki so veljali za odlične smučarje, v Ljubljani, sem bil v smučarski ekipi Tolmina prva violina. Torej sem imel vse možnosti, da se razvijem v odličnega tekmovalca ali pa se vsaj naučim trenirati. Res smo kar veliko vadili, šli smo na Pohorje za tri dni, pa podaljšali za en teden ... S tem sem pridol-

Trening športnega krožka v Sorici.
Foto: arhiv družine Kačar

bil obilo trenerska znanja. Zavedam se, da sem imel srečo, saj če bi šel v Ljubljano, bi glede smučanja zaostal, saj so tam smučarsko dogajanje že obvladovali klubi.

Tvoj športni projekt je bilo tudi igrišče. Kako pa se je odvijala in odvila ta zgodba?

Zgodba o igrišču ni lepa zgodba, ker se je zelo dolgo vlekla. Istega leta, kot smo začeli postavljati smučarsko dejavnost, sem naredil načrt, da potrebujemo tudi igrišče. Kajti ko sem začel učiti v Sorici, sem ugotovil, da se nimamo kje žogati. In tu ni šlo za moje veselje, ampak za dolžnost, ki sem jo čutil kot učitelj do otrok, da šola dobi primeren prostor. Prostor je že bil, treba ga je bilo le urediti. In leta 1969 smo od Kmetijske zadruge Škofja Loka dobili dovoljenje za uporabo prostora ob združenem domu. Seveda ni šlo le za Sorico in Kmetijsko zadrugo, ampak je pristopila tudi Osnovna šola Železniki in predstavniki krajevnih društev. In leta 1970 smo že naročili buldožerja, da je prostor uredil in zravnal. Z učenci smo sami pripravili kamenje, ga s pomočjo drobilca spremenili v grobi pesek, ki smo ga naložili na kamion in potem še zravnali na igrišču. Priskrbeli smo toliko grobega peska, kot smo ga za igrišče potrebovali. Nakar je Krajevna skupnost Sorica svet, namenjen za igriš-

če, zahtevala od Kmetijske zadruge Škofja Loka zase. Dela so se zato ustavila, kajti bilo je preveč različnih interesov: mi smo griček ob igrišču želeli imeti za tribuno, drugi ga je hotel poravnati, spet tretji je hotel, da igrišče gradimo na drugem koncu ..., začeli smo se prepirati, pogajati in ne morem se točno spomniti, kako smo ta gordijski vozal presekali.

Vendar ste do igrišča nekako vseeno prišli?

Seveda, ampak šele čez deset let, leta 1977. Ko se je v prvi vrsti gradila cesta v Sorico, smo končno asfaltirali tudi že zdavnaj pripravljen prostor za igrišče. Veliko sta takrat za naš športni objekt prispevala Anton Frelj in Alojz Pintar. Takrat smo asfaltirali celoten prostor, ne samo tisti del, ki smo ga sprva predvideli. In potem se je začelo žoganje. Hitro smo ugotovili, da nogomet ne bo primeren, ker so udarci žoge premočni za steno združenega doma kljub mreži, s katero smo jo zaščitili. Zato smo se bolj posvetili košarki. Igrišče je bilo zelo primerno za rokomet, vendar v Sorici ni bil popularen in ga niti nismo poskušali uvesti. Zelo priljubljena je bila košarka in še vedno je.

Veliko je gotovo pomenila pripravljenost mladih, da so pomagali pri gradnji igrišča.

Razglasitev rezultatov po tekmi na novem igrišču. Foto: arhiv družine Kačar

Vsi smo bili malo zagledani v šport, zato sta bila asfaltno igrišče in žoga za marsikoga nebesa, tudi zame.

Kako so starši gledali na žogarijo?

Starši so bili taki in taki, kot vedno so in kot je prav. Nekateri so dejali, naj ga nehamo lomit, češ da samo še smučamo in brcamo žogo in nihče nič ne dela. Ne-

kateri so bili mnenja, da je šport zabijanje, zapravljanje časa. Vendar menim, da moraš pustiti, da čas naredi svoje, da se mentaliteta spremeni in kot učitelj ne smeš na silo spreminjati mnenja. Dober učitelj je tisti, za katerim učenci hodijo, in ne tisti, ki jih priganja. Sam nikoli nisem skušal spreminjati stvari, ampak sem vedno delal iz lastne želje in veselja. Pri vseh mojih dejavnostih je bila ob meni žena Jožica, ki mi je dajala podporo. Če ne bila taka, kot je bila, ne bi nikoli izpeljal tega, kar sem. Pa četudi sem bil jaz tisti, ki sem šel od doma in urejal stvari, sta bili njena podpora in pomoč neprecenljivi. Kajti ona je sama morala skrbeti za dom, da sem lahko deloval v vasi in navzven.

Jožica je verjela vate.

Čutila je, da je to koristno, da je prav.

V Sorici si ob športne aktivnosti postavil tudi glasbo.

Hkrati s športom smo razvijali tudi glasbeno dejavnost. Zelo zgodaj sem v šoli oblikoval orkester Tri plus dva.

In kaj je to pomenilo?

Kvintet: trije fantje in dve dekleti, ki so peli ter igrali na harmoniko, kontrabas, kitaro, bobne in zvončke. Zasedba se je pogosto menjala.

Miro, navdušen športnik. Foto: arhiv družine Kačar

Priznanje Miru Kačarju za dolgoletno uspešno delo na področju telesne kulture. Arhiv družine Kačar

Miro,
navdušen
glasbenik.
Foto: arhiv
družine Kačar

Kakšno zvrst glasbe so igrali?

Narodno in popevke. Pesem Končno prepuščam se raje tebi so tako dobro znali, da so jo zapeli tudi na prireditvi v Železnikih in poželi najbučnejši aplavz. In o tem nastopu Janez Habjan, veterinar, še vedno ve povedati, da so oni vadili in vadili pesmice in recitacije, da so jih znali kot molitvice, a ko je prišla na oder skupina iz Sorice ter zapela in zaigrala, so bili ostali nič. "Vaša skupina je zažgala, vam so ploskali, mi ostali pa smo ostali neopaženi," še doda. Seveda so za tisti čas izstopali, imeli so glasbila, bili so prava glasbena skupina in so naredili močan vtis na poslušalce.

In od kod ti glasbeno znanje, tudi z učiteljišča?

Seveda, čeprav me je glasba vedno pritegnila; že v mladosti se občudoval Cencovega Ivana, ki je igral kitaro. Na učiteljišču sem se potem štiri leta učil igrati klavir. Imeli smo tudi harmoniko, na kateri sem bil pa kar samouk. In ko je bilo treba na trening, sem včasih raje šel igrati klavir, ker je bil prost. Tako sta se ti dve dejavnosti v času šolanja menjavali, da sem na obeh področjih osvojil tista osnovna znanja, ki sem jih potreboval, da sem lahko poučeval druge. Na koncu koncev sem se zase odločil, da ne bom niti tekmovalec niti glasbenik.

Torej si začutil, da se ti zdi pomembnejše prenašati znanja kot graditi samega sebe v tekmovalca ali glasbenika.

Ja, čutil sem, da je to moje poslanstvo. Prenašanje znanja se mi je zdelo samoumevno. Ni mi bilo nekaj težkega. Imel sem smučarske tečaje, na katerih sem usposobil druge, da so učili otroke ..., in počasi se je razvijalo. Glasbo sem tudi obvladal toliko, da

Miro na bobnih. Foto: arhiv družine Kačar

Skupina Orfej na eni izmed vaj leta 1999. Foto: arhiv družine Kačar

sem znal druge naučiti osnovo, pa čeprav nisem bil mojster. Kajti moje trdno prepričanje je, da osnovna šola naredi največ, če otroku predmet priljubi, da ga ima rad. Osnovna šola ni čas, da bi vzgajali in izobraževali mojstre. Pomembno je, da predmet priljubiš in približaš. Čas za mojstre pride kasneje. Zato sem bil zelo zadovoljen, ko sem Orfej, gre za glasbo, pripeljal do točke, do katere sem bil sam sposoben, potem pa ga je prevzel sin, ki je profesor glasbe, in nadaljeval na višji stopnji. Kajti čutil sem, da Orfej potrebuje več. Zato sta bili samo dve možnosti: ali

začnem študirati, da bom z orkestrom lahko delo nadgradil, ali pa ga mora prevzeti nekdo drug. In bilo je to drugo. In ko je Gašper zastavil z delom, je Orfej kar zacvetel. Moje poslanstvo se je na tej točki končalo.

Jožica mi je povedala, kako izredno sta se dopolnjevala, ko je šlo za kulturno življenje Sorice, tvoja skrb je bila glasba, scena in plakati, njena pa beseda.

Da. Skupaj sva popolna.

Skupina Orfej na enem izmed nastopov leta 1994, Glasba brez meja. Foto: arhiv družine Kačar

Miro in Jožica, skupaj popolna, sta v sodelovanju z gospo Valentino Pintar, ki je bila pika na i popolnemu sodelovanju, pripravila igro Pepelka.
Foto: arhiv družine Kačar

Vajina popolna skladnost je gotovo prišla do izraza tudi v tvojem ali bolje vajinem življenjskem projektu, ki se imenuje obnova Groharjeve hiše. Čeprav je tvoj življenjski projekt pravzaprav slikanje, pa mislim, da je tudi obnova Groharjeve hiše pustila močan pečat na tvoji družini in je zagotovo življenjskega pomena za Sorico. Povedal si že, da se z dejavnostmi, ki jim daje streho, tudi vzdržuje. Kako ste ji vdihnili življenje? Je bila ideja tvoja?

Mislím, da Jožicina. V gostilni smo se enkrat pogovarjali o novici, da je Groharjeva hiša na prodaj. In v spominu imam, da je Jožica dejala: "Kupimo jo!!" In nekateri so se zasmejali. Z Janezom sva se spogledala in rekla: "Zakaj pa ne!" Takrat sem mislil povsem resno. Stal sem za besedo. Nisem niti pomislil na to, da nimamo ničesar. In še isti dan sem šel k Marjanu Peternelju, ki je nakup podprl. Mislil sem si, če so tudi drugi za to, potem bomo zmogli.

Kako ste se lotili tako zahtevne naloge?

Z Jožico sva ugotovila, da bo najprej treba do prodajalca, poizvedeti za ceno, ugotoviti, ali že imajo kakšnega kupca in ali se prodaja lahko malo zamrzne. In ko smo izvedeli, kje se hiša prodaja, sva šla na Bled. Izvedela sva, da resnega kupca še ni, vendar pa se albanska veriga sadjarjev že zanima za hišo.

Dogovorili smo se, da se s soglasjem lastnika prodaja ustavi do novega leta. Lastnik se je strinjal in mi smo si oddahnili, saj smo septembra 1990 tako imeli na voljo štiri mesece, da zberemo 30 tisoč mark.

Kje ste iskali pomoč glede na to, da ste vedeli, da si boste z nakupom Groharjeve hiše kupili kar nekaj stroškov obnove?

Najprej sem šel k takratnemu županu škofjeloške občine Jožetu Albrehtu in mu razložil prizadevanja Soričanov. (Takrat Občine Železniki še ni bilo.) Seveda ga je zanimalo, koliko bo stala obnova. V tistem trenutku sem bil prepričan, da ne bo draga, ker je bila streha pred kratkim popravljena. Po mojem mnenju so bili problem le stropi, tako da bi za celotno obnovo odšteli okrog 20 tisoč mark. Župan Albreht je odločitev za odkup in obnovo navdušeno podprl in obljubil pomoč. In potem smo začeli razmišljati o načinih zbiranja denarja. Najprej smo se obrnili na Etiketo Žiri, kjer so nam prvi priskočili na pomoč. Izdelali so čudovite nalepke, ki smo jih začeli prodajati po šolah. Zastonj so nam natisnili 15.000 umetniško oblikovanih nalepk. Čudovite so bile. In to je bil prvi in edini denar, ki smo ga takrat imeli. Pot nas je nato vodila na Obrtno zbornico Škofja Loka, ki jo je vodil Franc Šifrar in ki je podprla naša prizadevanja z denarnim prispevkom. Na

zbornici sta bila najbolj aktivna Franc Šifrar in Bertl Stanonik, avtoprevoznik iz Svetega Duha. Potem so bile na vrsti tovarne v Železnikih, kamor sem nesel slike za odkup. Tone Rakovec, direktor Iskre (danes Domel), je bil navdušen nad idejo in se je zavezal, da bo prepričal tudi direktorje ostalih tovarn v dolini, kar je tudi storil, tako da smo mi z njimi sodelovali le preko gospoda Rakovca.

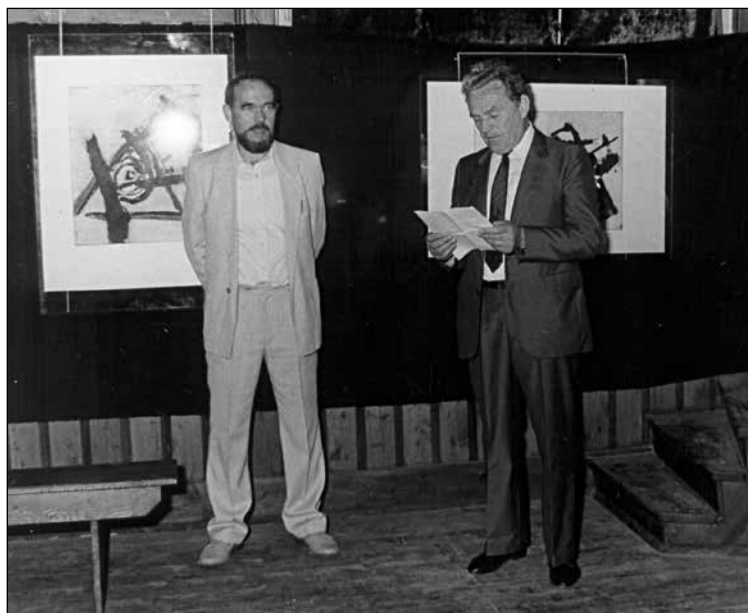
Začetek je bil zelo obetaven. Je šlo tako gladko tudi naprej?

Je in ni. Nekega dne me je župan Albreht obvestil, da mu je na srečanju županov v Brdih direktor Petrolovih črpalk na Gorenjskem, gospod Janez Umek, ki je poznal Sorico, obljubil denar za Groharjevo hišo. Toda župan Albreht mi je to povedal šele teden dni po dogodku. Bil sem kar malo jezen, saj sem se bal, da bo direktor Petrolovih črpalk na svojo obljubo pozabil. Zato sem se odločil za takojšen obisk. Župan Albreht ni imel časa, zato sem povabil gospoda Franca Benedika. Gospodu Umku sva obrazložila, da sva iz Sorice, kjer želimo odkupiti in obnoviti Groharjevo hišo. In on nama je povedal o njegovi teti, Mariji Pustotnik, ki je pri nas učila. Poznal sem jo, ker me je učila v prvem, drugem in tretjem razredu.

Nalepke Etikete Žiri. Arhiv družine Kačar

Pojasnil je, da je hodil z njo na počitnice v Sorico, in me vprašal, ali sem z njim lovil ribe. Lahko sem mu pritrdil in dodal, da sva tudi ministrirala skupaj in da lahko tudi fotografijo prinesem pokazat. Potem smo se posvetili še Groharjevi hiši in povedala sva za ceno, ki je znašala 30 tisoč mark. Takoj nam je ponudil polovico. Naslednji dan me je poklical župan Albreht z veselo novico, da se je gospod Umek s Petrola odločil, da prispeva denar za odkup cele hiše. In res je to storil. Prosil je le, da naj bo v znak

Bivši župan občine Škofja Loka in kasneje nadzorni gradbenega odbora obnove Groharjeve hiše, gospod Albreht, poroča o rezultatih obnove Groharjeve hiše leta 1991 na prireditvi 4. Groharjev teden. Foto: arhiv družine Kačar

Govor na 4. Groharjevem tednu.
Foto: arhiv družine Kačar

zahvale nekje zapisano, da je odkup Groharjeve hiše omogočil Petrol. In v veži še vedno visi tablica s sejalcem s tem napisom.

Ali je poteza gospoda Umka rešila vaše težave?

Za dva tedna smo si res oddahnili, potem sta nam arhitektka in statik razložila, kaj vse bo obnova pravzaprav zahtevala, če naj bi v njej izvajali načr-

tovane dejavnosti. Izvedeli smo, da je treba hišo popolnoma utrditi, drugače povedano, potrebuje nove stropne in vezi, ker je iz kamna. Obnovo smo morali razdeliti na faze in potem smo šli lepo po vrsti. Najprej smo podrli vse notranje zidove in stropne, tako da se je iz kleti videlo pod streho. Izvajalec prve faze je bil Tehnik, tudi zato, ker je bil župan Albreht prej v njem direktor in je zato lahko malo pomagal. Tudi direktorja SCT-ja, gospoda Zidarja, je poznal. Tako da je bil tudi SCT za nas ugoden izvajalec. Ker sredstev ni bilo zadosti, sem se napotil tudi na Zavod za kulturo, kajti tudi z direktorjem tega zavoda smo se na nek način poznali. Spoznali smo se na smučanju na Soriški planini v času, ko o obnovi Groharjeve hiše ni še nihče govoril. In Trio iz Sorice, v katerem poje tudi Jožica, je na njegovo povabilo pred letom sodeloval ob odprtju knjižnice v Ljubljani. Tako sem prišel do tega gospoda, ki ga je seveda zanimalo, kaj me teži, in sem povedal, da rabim denar. Pogledal je v predal z vlogami in ugotovil, da sem prišel še pravi čas, kajti uspelo mu je zagotoviti 200 tisoč dinarjev. Meni se je zdelo ogromno denarja. Svetoval nam je, da ne pišemo vloge, ker bo šla samo v predal. Obljubil nam je pomoč mimo javnih vlog in svojo obljubo je tudi držal ter nam vsako leto pomagal.

Na 9. slikarski koloniji likovnih pedagogov v Pilštajnu, leta 2000.
Foto: arhiv družine Kačar

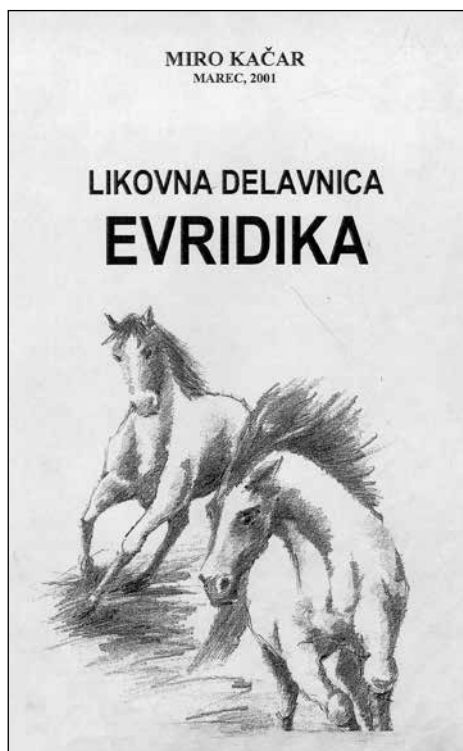
Koliko časa je pravzaprav potekala obnova Groharjeve hiše?

Štiri leta, prvo in drugo leto je bil izvajalec Tehnik, potem Gradis in četrto leto SCT. Tehnik in SCT sta nam veliko pomagala. Imeli pa smo nekaj težav s Pošto. Pošta je bila že prej v hiši in pričakovali so, da bomo vse njene prostore obnovili na svoj račun. Vendar se je potem župan Albreht dogovoril z njimi, da so za svoje prostore prispevali sami. Denar smo zagotavljali sproti, za vsako fazo sproti. A proti koncu obnove ni bilo zadosti denarja za čisto vsa dela. Zato so na Občini Škofja Loka želeli, da Groharjevo hišo kar odpremo, medtem ko bi ureditev ateljeja pod streho počakala na kasneje. S tem se nisem strinjal, ker sem vedel, da tega kasneje ne bo nikoli. Tudi župan Albreht se je na moje prigovarjanje strinjal, da se še počaka in obnova dokonča. Obrtna zbornica Škofja Loka je prav tako vsako leto obnove prispevala denar, ker so mi verjeli, da bo uspela. V zaključni fazi obnove se je pojavila želja, da bi pol hiše prodali Pošti. Župan v Škofji Loki se je namreč zamenjal, ni bil več Jože Albreht in marsikaj se je za nas spremenilo. Vendar nam je to namero uspelo preprečiti. Po županu Albrehtu je za nas besedo na občini zastavil Milko Okorn, ki nam je veliko pomagal, da smo še pridobili nekaj sredstev od Občine Škofja Loka. Tudi ko smo prinesli slike, je pomagal, da so jih odkupili. Hišo smo odprli leta 1994 in res smo delali do zadnjega trenutka, tla so na primer polakirali večer pred otvoritvijo.

Zdi se, da si moral osebno poznati neskončno število ljudi, da ti je uspelo pripeljati obnovo Groharjeve hiše do srečnega konca.

Res je bilo toliko naključij v mojem življenju, da verjamem, da ima nekdo tam zgoraj z menoj veliko načrtov. Tudi slike, ki smo jih na otvoritvi izročili zaslužnim, sem pridobil od slikarjev, ki sem jih spoznal na kolonijah, ki sem se jih pogosto udeleževal. In osebno sem poznal okrog 30 slikarjev, vsak od njih je z veseljem poklonil sliko. V zameno smo jim obljubili, da bodo lahko apartma v Groharjevi hiši koristili zastonj, kajti apartma nima turističnega

značaja, ampak smo ga namenili umetnikom, študentom ..., da v njem bivajo, ustvarjajo, študirajo, uživajo Sorico.

Programa likovne in glasbene delavnice.
Arhiv družine Kačar

Glasbene delavnice v Groharjevi hiši za vse starostne skupine, otroške in odrasle.
Foto: arhiv družine Kačar

Hkrati z zaključnimi deli obnove pa se je začelo tvoje delo v Groharjevi hiši. Moral si pripraviti program delavnic, s katerimi boš hiši vdihnil življenje, hiši si moral dati živo vsebino.

Res je. Pripravil sem programe likovne in glasbene delavnice za različne starostne skupine, saj je bila hiša pripravljena, da sprejme ustvarjalno življenje; Orfov inštrumentarij je že čakal, tudi primerno opremljen atelje na podstrešju. Čez teden dni sem najprej povabil OŠ Železniki, več oddelkov je prišlo. Šofer, ki jih je pripeljal, je o delavnici povedal sodelavcu, ki je bil poročen z učiteljico v Škofji Loki, in potem je ona pripeljala svoje učence in svoje navdušenje delila z drugimi učiteljicami in dober glas se je začel širiti kar sam od sebe. Od septembra do novega leta je bilo že toliko obiskov popoldne, da sem ugotovil, da dvojne službe ne bom zmogel. Po-učevanje v šoli dopoldne zahteva celega človeka in prav tako delavnice popoldne.

In potem si se raje zaposlil na Centru šolskih in obšolskih dejavnosti.

Na to pa v tistem trenutku še pomislil nisem. Pač pa sem najprej šel po nasvet na Ministrstvo za šolstvo; v mislih sem imel študenta. Napotil sem se kar direktno k takratnemu šolskemu ministru, dr. Slav-

ku Gabru. Povedal sem mu celo zgodbo in napotil me je na Center šolskih in obšolskih dejavnosti k direktorju, gospodu Janku Hamlerju. Naslednji dan je bil gospod Hamler že v Sorici, kjer je ugotovil, da bodo "deca" tu uživala. In mi je predlagal, da v šoli dam odpoved in se zaposlim pri njih, za nedoločen

Glasbene delavnice v Groharjevi hiši za odrasle.
Foto: arhiv družine Kačar

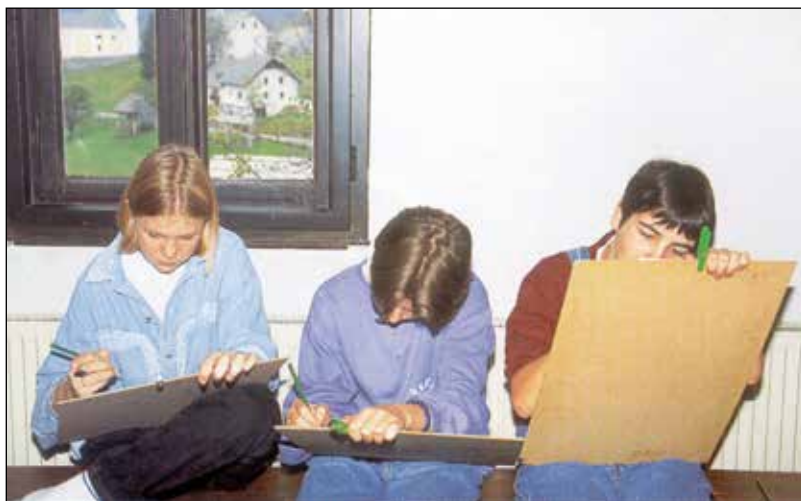
Likovne delavnice v ateljeju Groharjeve hiše.

Foto: arhiv družine Kačar

čas, s polnim delovnim časom. Na to, da bi pustil službo v šoli, prej nikoli nisem pomislil. A septembra 1995 sem bil že zaposlen na Centru šolskih in občinskih dejavnosti. Glede otrok, je zagotovil, da bodo to urejali na centru. V obe delavnici, ki sem ju vodil vse do lani, vsak dan pride skupina. Moje delo je sedaj prevzel sin Gašper, ki je po izobrazbi profesor glasbe.

V Groharjevi hiši pa ima svoje mesto tudi etnografska zbirka.

To je pa izključno Jožičina stvar. Imela je veliko željo, da zbere predmete. Uresničila jo je leta 1988. Nekaj tednov pred prvim Groharjevim tednom, ki je vedno v juniju, smo se odločili, da zberemo, kar največ se je v Sorici ohranilo. Janez Fajfar, gospodar pri Prosvetnem društvu, je pomagal pri prevozu. Jožica je sestavila dopis, v katerem je obrazložila sovaščanom, kaj je namen zbiranja, in ljudje so že naslednji dan imeli na pragu pripravljene očiščene predmete. Nekateri pa so ponudili kar podstrešje, da Jožica izbere, kar je vredno za zbirko. Takrat

Likovne delavnice za mlade.

Foto: arhiv družine Kačar

smo zbirko postavili v združenem domu, kjer smo ji namenili eno sobo. Predmete sem moral še malo očistiti in aranžirati, zaradi česar sem bil v tisti sobi tri dni in tri noči, da je bilo do odprtja Groharjevega tedna pripravljeno. Jožica mi je nosila hrano kar v dom. Zbirki sem pripravil primerno sceno: postavil sem kozolec, naložil seno, naredil ognjišče, pripravil drva, peč, narisal tri risbe, ki so predstavljale kovaštvo ...

In kakšen si bil na dan otvoritve?

K sreči na tisti dan nisem imel nobene zadolžitve. Ker je vse vodila Jožica, nastopila je skupna Trlep, sem bil lahko utrujen in sem lahko počival. Ko smo obnovili Groharjevo hišo, je zbirka dobila svoje mesto v kleti. Zbirka je postavljena na svoj način, orodja smo razvrstili po poklicih, vse za kovače na en prostor, skupaj vse za šivilje in krojače ...

Lani ste v Groharjevi hiši doživeli hudo izkušnjo, ko je nekdo ukradel Groharjeve originale. Kaj ste storili?

Ne lani, ampak v letu poplav, leta 2007, je nekaj slik iz njegovega zgodnjega obdobja zamenjalo lastnike na neprostoovoljni način. Slike so še nekeje, le drugi ljudje jih gledajo, druge visijo. Groharja se ne dá uničiti. V Groharjevi hiši so bila njegova zgodnja dela in impresionizem. Tako zbirko je težko obnoviti, zato smo originale, ki so ostali, vrnilo Loškemu muzeju in župnišču. Po razmisleku mi je udarilo v glavo, da bomo v treh sobah, ki so na voljo, predstavili Groharja v treh obdobjih. V eni bo začetno obdobje, v drugi prehodno in v tretji impresionizem. Šli bomo v razpis, dobili denar in šli v javni natečaj, da slikarji naslikajo kopije Groharjevih del. Poslal sem vloge tovarnam širom Slovenije, a odziv je bil slab: Alples Železniki, kot vedno, spet obrtniki ..., medtem ko se najbolj bleščeča imena niso odzvala, na primer Petrol, Istrabenz ..., ker je bil čas afer. Denarja za prvotni načrt ni bilo dovolj, zbranih 4 tisoč evrov smo porabili za materialne stroške, novo razsvetljavo, izolacijo in obnovo sten, ekran za predvajanje filmov o Groharju.

Vendar pa stene niso ostale prazne, ker ste z letošnjim Groharjevim tednom v Groharjevi hiši odprli galerijo.

Slikarji so mi svetovali, naj ne delam razpisa, ampak naj sam naslikam kopije, ker bom še najbolj naredil. Le časa ni bilo ravno veliko. In sem se lotil, ne, ker bi edini znal ali najbolj naslikal, ampak ker sem edini lahko to zastonj, a s srcem naredil, za Groharja. In v začetku junija je bila otvoritev galerije, ki predstavlja njegovo celotno umetniško pot, kar daje galeriji bolj poučen značaj v primerjavi s prej, ko so bili na ogled originali.

Si s kopijami, ki si jih naslikal za Groharjevo hišo in se tako še na poseben način povezal z Groharjem, zadovoljen?

Glede na odziv obiskovalcev so kar dobre, saj moram odraslim povedati, da gledajo kopije, pa čeprav je napisano, da sem naslikal dvanajst kopij za Groharjevo hišo. Slikal sem leto dni in po mojem mnenju ima galerija sedaj ustrezno vsebino, ki jo lepo dopolnjujeta dva kratka filma o Groharju, ki nam ju je odstopila TV Slovenija. Narodna galerija je namreč Televiziji Sloveniji naročila dva filma, ki ju je potrebovala za čas razstave Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920. Filma smo pridobili za ceno zgoščenke.

Bil si pobudnik Groharjevih tednov, ki letos potekajo že dvaindvajsetič. Kako ste začeli?

Prvi je bil leta 1988, ko je bila postavljena tudi etnografska zbirka. Poteka v začetku junija in od trenutka, ko je bil ustanovljen Orfej, je bil vedno najprej koncert in potem zadnjo nedeljo nastop objavljene skupine, glasbene, gledališke ... Zadnja leta je zadnjo nedeljo pohod v Geblarje. Vmes ali bolj na začetku tedna pa poteka srečanje slikarjev, ker ima drugačne zahteve kot kolonija. Slikarji dela ne odstopijo, da bi ga mi potem prodali, in tudi ne določamo prvega, drugega ... mesta. Ampak jaz pravim, da je Grohar v oporoki, ki so jo izgubili, zapisal, da vsako leto petim slikarjem omogoča bivanje, ustvarjanje in uživanje v Sorici na njegov račun.

4. Groharjev teden, pogostitev pod kozolcem, avtor scene je bil Miro. Foto: arhiv družine Kačar

Kako izberete pet slikarjev, z razpisom?

Ne. Pač povabim skupino, ki jo poznam, ali pa enega, ki potem povabi še štiri prijatelje. Na voljo imajo štiri dni prostega ustvarjanja, s tem da sta hrana in postelja zastoj. In ne zahtevamo, da pustijo sliko v hiši, čeprav so jo do sedaj vedno pustili. In mi jo potem v primeru, da rabimo sredstva za hišo, prodamo ali podarimo komu v zahvalo.

Začel si tudi s prireditvijo Sadovi sadovnjaka, ki poteka jeseni. Te je zanimal tudi turizem?

Bil sem tudi predsednik Turističnega društva. In sem čutil dolžnost, da delam. Navada je, da kljub temu da delajo vsi, za 99 odstotkov dejavnosti mora spodbudo dati predsednik. Veliko sem se o tej panogi naučil od Antona Pintarja in Lojzeta Pintarja, ki sta pred menoj delala v turizmu. Za Groharjev teden, ki je pomladi, skrbi Prosvetno društvo. In moja ideja je bila, da bi jeseni morale biti nekaj turističnega. Ko sem brskal za idejo, sem ugotovil, da krompirjev bal, ovčarski bal ... že imajo, a nenadoma mi je prišel na misel sadovnjak, kajti v Sorici so veliki sadovnjaki,

Etnografska zbirka v Groharjevi hiši, kovaštvo. Foto: arhiv družine Kačar

Udeleženci srečanja slikarjev na 6. Groharjevem tednu, leta 1993.
Foto: arhiv družine Kačar

ki pa so sadove v glavnem dali za kuhanje šnopca. In naslov prireditve je tako postal: Sadovi sadovnjaka. Prikazali smo razna opravila, ki so povezana s predelavo sadja. Lani je Turistično društvo dobilo novega predsednika, ki je prireditev razširil. Moja osnovna ideja je bila, da so Sadovi sadovnjaka prireditev,

ki sama pokrije stroške. Ljudje morajo ponuditi in prodati svoje izdelke: terjak, šnops, suhe krhlje, sir, krompir, jabolka, mošt ... Vendar prave ponudbe v tej smeri še ni, ker očitno ljudje še ne potrebujejo tega dohodka. Turizem je, po mojem prepričanju, panoga, ki se mora vzdrževati sama.

Ob otvoritvi Šimanove pajštobe – sušilnice sadja.
Foto: arhiv družine Kačar

Si tudi avtor rumenih tabel v obliki slikarskega platna s sejalcem.

V Sorici je delovala skupina Novna, ki je pomagala razvijati turizem v škofjeloški občini. In glede na to, da je pri nas Grohar, moramo vse opreti nanj: Sorica je Groharjeva vas. Za emblem smo imeli več predlogov: Groharjeva motiva, pomlad in macesen, ter moj predlog, sejalec. S sejalcem se niso strinjali, češ da ga ima že Semenarna. Toda moj predlog ni bil Groharjev sejalec, ki ga gledamo v hrbet, ampak sem ga obrnil, da prihaja po njivi k nam, se vrača. In ko sem razložil, je bilo sprejeto. Tudi rumena barva je povezana z Groharjem, saj so jo impresionisti zelo veliko uporabljali in so jim slabšalno, zafrkljivo rekli rumenjakarji, jajčarji. Turistično društvo Sorica je v času mojega predsedovanja dobilo šest priznanj, med drugim tudi republiškega.

Spomenik Groharju pa idejno ni nastal v Sorici?

Predstavniki Novne.
Foto: arhiv družine Kačar

Ne. Idejo je dal Žumer, ki je k nama z Marjanom Peterneljem hodil toliko časa, da sva mu dal prav. Marjan je bil predsednik odbora za postavitve spomenika Groharju, kip pa je izdelal Logonder, ki je od kiparjev najbolj čutil z Groharjem. Logonder je model že imel in je samo čakal, kdaj se bomo v Sori-

ci odločili za postavitve spomenika. Povedal nam je, da če bi še dolgo čakali, bi ga postavil kar sam. Kip je zelo domišljen, Grohar ima paletu, zastira si oči, ker ga svetloba moti, impresionisti so namreč veliko slikali na soncu, in njegov pogled je zazrt v Geblarje, kjer je živel.

Osnutek turističnih tabel v obliki slikarskega stojala za Sorico.
Arhiv družine Kačar

Osnutek sejalca za turistične table, avtor Miro.
Arhiv družine Kačar

TD Sorica na sejmu Alpe Adria, leta 1998. Foto: arhiv družine Kačar

Miro prejema republiško priznanje za najbolj urejen hribovski kraj. Foto: arhiv družine Kačar

Priznanje Turističnemu društvu Sorica za osvojeno 1. mesto. Arhiv družine Kačar

Impresioniste je motila močna sončna svetloba, ki tebe zagotovo ne moti, ker ogromno ustvarjaš ponoči. Ali te mogoče moti umetna svetloba?

Ne, popolnoma navadil sem se in vidim, kakšna bo slika jutraj, pri naravni svetlobi. Imam pa ustrezne žarnice. Če delaš ponoči in končaš čez dan, je lahko moteče, vendar če vse narediš pri enaki svetlobi, ni problema. Vendar če pomislim na impresioniste, ki so del časa slikali pri sončni svetlobi in potem dokončali pri svečah v ateljeju, se nimam nad ničemer pritoževati.

Slikarstvo je tvoja življenjska zgodba, ki se prepleta ali pa sobiva z vsemi drugimi tvojimi dejavnostmi, ima pa svoj začetek.

Poglej, začela se je tukaj (Pokaže učni list.). To je bilo v prvem razredu, ko me je učila Marija Pustotnik. V šoli so imeli učne liste za likovno vzgojo, na katerih so bili različni motivi, ki smo jih učenci morali prerisati. In mene je doletelo prerisovanje poti, ki je šla nekam v daljavo, proti goram; šlo je za sliko z globino, perspektivo. Seveda mi nikakor ni uspelo prav narisati, ker moja pot ni šla po listu v daljavo, ampak nekam gor. In zato sem učiteljico spraševal, zakaj mi ne uspe, kljub temu da imam ravno take barve, kot so na sliki. Učiteljica me je skušala pomiriti, češ da tudi moja pot gre tja nekam, da je v redu, ni mi znala povedati, kaj je z mojo sliko narobe. Jaz pa sem vedel, da je nekaj močno narobe. Toda ker ona ni poznala problema perspektive v slikarstvu, mi ni znala razložiti. In šele v Kranju, ko smo pri

Učni list: Perspektiva. Foto: arhiv družine Kačar

krožku reševali ravno tak problem, sem se seznanil s perspektivo v slikarstvu. Ko sem začel učiti v Sorici, sem ta učni list našel in ga shranil, ker je del moje slikarske zgodovine.

Kako je potekala tvoja slikarska pot? Omenil si, da si že kot otrok rad risal.

Moj oče je bil krojač in je imel velike risalne liste, za pol jedilne mize, ki so bili na eni strani hrapavi in na drugi gladki. Nanje je risal kroje, in sicer na gladko stran. Hrapava pa je ostala meni, če sem ga izprosil. Mogoče mi je že ta hrapava površina, kjer ni bilo čistih črt, ampak je vse nekako migetalo, približala občutek impresije. Risal sem samo hiše, ker sem samo hiše videl. Dreves nisem znal narisati tako, da bi mi bila všeč. Vedel sem, da je smreka drugačna, kot jo meni uspe narisati. Zato otrokom pokažem, ne, kako se pravilno nariše, ampak kako se tudi nariše. Če smreko nariše deset slikarjev, jo bo narisal vsak drugače in vse so pravilne. Prav zato učencem pokažem enega od načinov; če mu je všeč, jo lahko nariše na ta način, lahko pa si najde svojega. Menim, da bi na ravni srednje šole morala biti učiteljeva beseda odločnejša, podprta s pravili in smernicami. In prepričan sem, da je abstraktno slikarstvo prepričljivo le, če je podprto z realizmom, z risbo. Grohar je bil odličen impresionist zato, ker se je učil risati tri leta. V Gradcu je hodil na risarsko šolo, zato je bil tudi odličen portretist. In pri Sejalcu je snope in figure naslikal kar "mimogrede". In točno vidiš roko, ko pa se sliki približaš, nič več ne vidiš prstov, roke kar ni. Tudi ušesa so na pravem mestu, dokler se sliki ne približaš toliko, da niso več opazna, izginejo. Za tak učinek moraš biti odličen risar. Prav zato pri delu z mladimi moramo imeti stroge in jasne zahteve, če želimo, da bodo napredovali.

So te doma podpirali v risanju? Povedal si že, da za študij slikarstva denarja ni bilo, vendar pa je imel župnik Gačnik predlog, da se šolaš na oblikovni šoli.

Ne, ne, nič ni bilo iz tega. Starši so me namenili za učitelja. K sreči mi je to ustrezalo in sem se s tem

sprijaznil, ker sem bil prepričan, da bom lahko ves čas blizu slikarstva. Zavedal sem se, da so vsi spomini na slikarstvo pravzaprav vezani na šolo, zato sta bili ti dve dejavnosti zame povezani. Na učiteljsišču sem bil tudi kar prepričan, da bom šel študirat slikarstvo, saj sva s profesorjem Brovčem vse pripravila in bi se lahko jeseni vpisal. Vendar je prišla ideja, naj grem malo v službo, da bom imel denar za k vojakom. In ko sem prišel od vojakov, spet napotilo, naj grem v službo, ker sem bil čisto "suh". In ko enkrat dobiš plačo, je zelo težko nadaljevati študij ali pa sploh nemogoče. Vendar mislim, da je bilo do sedaj vse narejeno po moji meri. Tudi pri vojaki sem risal. Sicer sem bil radiotelegrafist in skupaj s prijateljem iz Ljubljane sva bila po mnenju kapetana odlična, svetovna klasa. Hodila sva po vseh tekmovanjih in naša kasarna je dobivala priznanja na najin račun, midva pa nagradne dopuste. Na koncu so nama ponudili službo radiotelegrafistov na vojni ladji, kjer bi bila zaposlena kot civilista in bi plula po celem svetu. Najina plača bi bila 300 tisoč dinarjev, za primerjavo: učiteljska je bila slabih 50 tisoč.

To pa je bila ponudba za mladega fanta.

Če bi bil tam sam, ne vem, kako bi se odločil, ampak mojemu prijatelju je bilo že tako dolgčas, da je odločno odklonil, ker si je želel čim prej iz kasarne. Strinjal sem se in šla sva domov. Mislim, da sem se takrat pravilno odločil, ker če bi šel takrat za radiotelegrafista in po svetu, bi se zame slabo končalo. Preveč rad sem namreč šel v družbo, s tem da nisem imel prave mere in nobene odgovornosti. Vprašanje, kje bi bil danes, če bi sploh še bil, če me ne bi svet potegnil vase. In potem sem dobil še tako fajn ženo, s katero sva vse težave premagala kar tako z levo roko.

Zdaj lažje presodiš, da je bila tvoja odločitev pravilna. Kaj pa takrat, ti je bilo kdaj žal?

Ja, včasih sem se spraševal, zakaj nisem sprejel ponudbe, vendar sem kmalu videl, da moje življenje tam zgoraj kar dobro usmerjajo.

Velikokrat sva omenila Groharja. Kako si ti prišel v stik z njim?

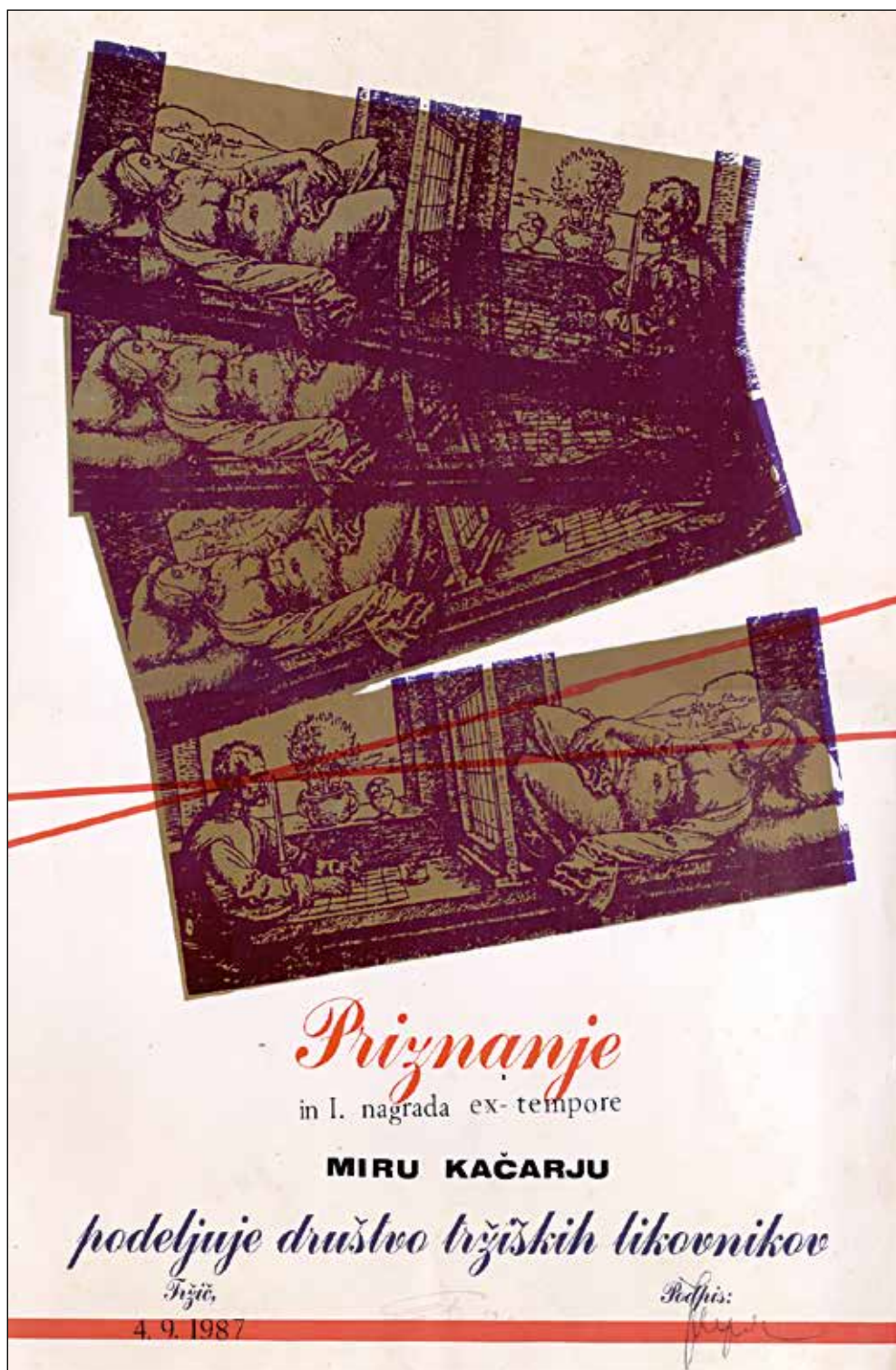
Zanimivo se mi zdi, da sem videl njegovo sliko macesna s koledarja, ko sem bil v četrtem razredu v Sorici. In slika macesna mi je bila tako všeč, da sem si rekel, da bom tudi sam tako slikal. O Groharju takrat niso govorili. Komaj sem vedel zanj in šele kasneje sem se začel zanj zanimati. Potem sem v župnišču dobil revije s slikami impresionistov. In vse te slike, ki sem jih gledal po časopisih, na primer slike delavcev, me niso pritegnile. Bila je samo silhueta delavca, pri Groharjevih slikah pa sem začutil, da ravno tisto, kar čutim, tam oživi. Nisem videl samo delavca, ampak še vse zraven; njegov način me je prevzel, nagovoril.

In ne da bi pravzaprav vedel, kdo je bil on, te je njegov način slikanja povsem začaral, do danes?

Poslušaj tole zanimivost: V Žbontu smo imeli njivo, kjer smo kopali krompir. Spominjam se, da sem bil še tako majhen, da me je mama dala na odejo, ostali pa so 20 metrov stran kopali krompir, zadaj za cerkvijo. In ležim, še danes se vidim, mogoče sem bil star tri ali štiri leta, kako sem gledal v nebo, med macesne, ki so rasli okrog mene. Gledal sem macesnove veje, ki so se premikale in šumele. Veter in čisto jasno nebo. In potem sem ugibal, ali lahko preslišim veter in šumenje vej ter slišim Soro, ki je bogata tekla iz Sorice v dolino, vsa bela in peneča. In sem jo slišal. Slišal sem, kar sem hotel. In potem sem se igral, da sem poslušal Soro in nato šumenje vetra. Tega se spomnim tako živo, kot bi bilo sedajle. In potem se je slišala še rovnica, ki je zadela kamen. In vem, da to moram naslikati!!! Toda kako, da bo slišati šumenje vode, vetra, rovnico, ptiče, da bo vse to videti na sliki. Zdi se mi, da bo moja zadnja slika, ko mi bo to uspelo.

Mislim, da boš prav hitro našel nov izziv.

Zaenkrat je še niti ne poskušam naslikati, kajti vem samo, kaj mora biti, kako do tega, to pa še zori. Po moji teoriji se slikar uči do smrti. Vem, da sem vsako leto boljši: več vem, imam več izkušenj.

Priznanje in 1. nagrada ex-tempore Miru Kačarju v Trziču. Arhiv družine Kačar

Kako bi opredelil umetnost, slikarstvo?

Po mojem mnenju umetnost nima samo duhovne dimenzije, zraven mora biti tudi fizično delo, rutinsko delo in znanje. Znanje ni prirojeno, ampak naučeno. Sama duhovnost v sliki brez znanja je diletantizem. Če pa je samo znanje brez duhovnosti, je obrtniško delo. Sem sodijo fotografije, ne pa umetniška fotografija. Če ni niti enega niti drugega, potem je kič. Vendar po mojem mnenju tudi za kič moraš nekaj znati. Mislim, da tudi umetnik lahko ustvari kič, tudi nekdo, ki je šolan, ga lahko ustvari. Po mojem mnenju ne drži trditev, da kič lahko ustvari samo nekdo, ki nič ne ve in nič ne zna. In če želiš, da nastane umetnina, kakršne koli vrste: glasbena, slikarska ali druga, morata biti prisotni obe dimenziji: duhovnost in znanje. Jeseniški slikar Jaka Torkar je dejal, da je umetnina po vseh zakonih popoln izdelek, ki je barvno usklajen, to je naučeno, in v sebi nosi neko čarovnijo, zaradi katere ga pogledaš. In se obrneš in ga greš še enkrat pogledat. Te začara. Tudi barvna usklajenost je nekaj, na kar smo navadili oči, da sprejemajo kot harmonijo, lahko greš mimo teh pravil in ne upoštevaš dogovorjenih harmonij in kljub temu nihče ne more trditi, da je nekaj slabo. Tebi ni vseč, lahko pa je nekomu drugemu. Zato nima smisla razpravljati, kaj je dobro in kaj ni. Pravico sodbe si pogosto vzamejo politika in novinarji. Moč medijev. Potem so še kritiki, ki spet ne morejo biti čisto realni, ker so produkt svojega časa in prostora ter svojega znanja, oziroma so s tem omejeni.

Ali je kdo, na katerega sodbo se glede svojih slik lahko zaneseš, ali si najraje sam svoj kritik?

Nikogar nisem prosil, da mi oceni slike. Le ob odprtju razstave potrebuješ nekoga, da pove nekaj o tvojem slikarstvu, ta praviloma ne išče slabosti v tvojih stvaritvah. Prvi, ki me je "prebral", je Cene Avguštin. Druga, ki me je še bolj "prebrala", je Anamarija Stibilj Šajn iz Logatca. Njo sem pred dvema ali tremi leti preko Združenja umetnikov v Kranju prosil, da odpre razstavo, ker Cene Avguštin zaradi starosti tega ni več mogel. V Begunjah je v Avsenikovi galeriji odprla mojo razstavo. Vse

je povedala na pamet in povedala točno tisto, kar tudi jaz mislim.

Torej se je v tvoja dela res poglobila?

Če želiš predstaviti slikarja, se moraš poglobiti. Ne tako, kot si naučen, temveč moraš slikarja doživeti, o njem ne moreš govoriti slabo. Politika hoče, da bi vsi gledali moderne slike in poslušali moderno glasbo.

Kje iščeš navdih za slike? Kaj je tisto, kar sproži tvoj ustvarjalno slikarsko izpoved?

Zanimivo je to, da motiv poiščem šele kasneje. Vidim, začutim neko atmosfero, ki jo želim prenesti na platno, na primer vroče opoldansko sonce, za rokava zavihat ..., in potem začnem iskati motiv. Lahko je figura, pokrajina, macesni, tem objektom potem skušam vdihniti tisto atmosfero. Moja želja ni narisati žanjice, ampak vroče polje, da imaš občutek, kako pripeka, ali pa mraz, lahko je motiv vas, krajina.

In tehnika?

Tehnika je samo ena. Impresionizem! Ne Grohar! Nisem njegova kopija. Sem se pa pri Groharju učil, on je moj največji učitelj. Največ sem se naučil od njega.

Kako si se od njega učil?

Študiral sem njegove slike, tako, da sem proučeval povečan kvadrater njegove slike in ugotavljal, kako mu je uspelo doseči, kar je s sliko dosegel. S pomočjo lupe sem si povečal izbrane točke na sliki ter študiral kvadrater za kvadratom. Študiral sem njegovo tehniko.

In to ti je vzelo leta?

To delam še danes, ker od vseh naših impresionistov le pri njem začutim atmosfero. Nekaj jo imajo še Jamove slike, Jakopič je zelo oster, že na pol abstrakten.

Kaj pa tuji?

Francoski, ki so zelo opevani, imajo prednost, ker so bili prvi, vendar se po mojem mnenju zelo nagibajo

k realistom. Nimajo te atmosfere. Sejalca na primer sta naslikala tudi Jakopič in Van Gogh, vendar je njun sejalec, sejalec v polju, figura v vročem soncu, Groharjev sejalec je eno s poljem. In ko jo pogledaš, gledaš celo sliko. To želim doseči.

Razstava Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920 v Narodni galeriji v Ljubljani je bila zelo odmevna. Na razstavi so bila na ogled slikarska dela osrednjih slikarskih mojstrov slovenskega impresionizma Riharda Jakopiča, Ivana Groharja, Matije Jame in Mateja Sternena ter dosežki njihovih sodobnikov na vseh področjih likovnih umetnosti in arhitekture. Od aprila 2008 do februarja 2009 je bilo na ogled več kot 300 pomembnih umetniških del. Si jo šel pogledat?

Petnajstkrat. Vedno, ko sem bil v Ljubljani, in še posebej. Peljal sem tudi učence moje šole slikanja, da smo gledali in raziskovali. Tudi odrasli iz Sorice smo šli na izlet na ogled razstave impresionistov. Ogledovanje in doživljanje slik je bilo veliko lažje, če sem jih na razstavo pripravil, jim določene stvari razložil ...

Kako doživljaš original v primerjavi z reprodukcijo?

Kot noč in dan! Bom razložil na primeru glasbe. Ko smo obnavljali Groharjevo hišo, so me občinski možje opozarjali, da ima občina preveč objektov, ki jih je treba vzdrževati, in ne želijo, da je Groharjeva hiša samo še en dodaten. Kdo ga bo plačeval? Takrat sem zastavil svojo besedo, da tistih, ki so mi to očitali, Groharjeva hiša ne bo stala niti centa. In res jih ni. Zato je bilo na meni, da po obnovi hiše naredim program. Groharjeva hiša bo odprta, to smo vsi vedeli, bo atelje, bo glasbena soba, bo kuhinja, bo apartma na vrhu, vse narejeno – in kaj sedaj. Bil sem učitelj v Sorici. Naključja so. In leto, preden smo dokončali obnovo Groharjev hiše, me je Franc Benedik, ravnatelj OŠ Železniki, poslal na seminar, ker se že dolgo nisem udeležil nobenega. In šel sem v Ljubljano na tridnevni seminar, čeprav zelo nerad. Bil je glasbeni

seminar, na katerem je bil eden od predavateljev gospod Wolfgang Schmitz, profesor tolkal iz Nemčije. Njegov pristop in Orfov inštrumentarij sta me tako prevzela, da sem se odločil, da bo taka glasbena delavnica v Groharjevi hiši. Dopoldne je na seminarju poučeval on, popoldne pa Ida Virt. Ona me ni prepričala. K njemu pa smo hodili dopoldne in popoldne. Mene je res prepričal. In ko sem prišel domov, sem šel takoj v akcijo z gospodom Albrehtom, nekdanjim škofjeloškim županom in nadzornim gradbenega odbora v Groharjevi hiši, da pridobiva sredstva od dotacij za glasbila. Slikarje sem prosil, naj naredijo po eno ali dve sliki in jo dajo za dokončanje Groharjeve hiše. Slike sem ponudil direktorjem tovarn, na občinah in smo zbirali denar in kupili Orfov inštrumentarij, kot ga po pripovedovanju učiteljic nima nobena šola v Sloveniji.

Ampak kako je z nakupom Orfovega inštrumentarija povezana primerjava med originalom in kopijo?

Je! Gospod Schmitz mi je poklonil fotografijo, na kateri on uči otroka, kako naj udari na konge. Bila je tako močna, da bi jo lahko dal na steno namesto Marije in molil k njej. In sem naredil nekaj kopij, ki pa mi niso nič pomenile!! Energija originala se je izgubila. Jožica je rekla: saj je isto. Zame pač ni bilo. Kljub temu, da sem vedel, da moja prva fotografija ni bila original, je zame bila, ker mi jo je dal on. Čutil sem jo. Original ima drugačno energijo. Vendar razmišljam, kako bi bilo, če ne bi vedel. Kako bi bilo, če bi mi hkrati pokazali Van Goghov original in kopijo, kako bi se odločil, bi izbral original? Dejstvo je, da tudi kopijo nekdo mora naslikati in vanjo vložiti svojo energijo. In mislim, da so vse te stvari in občutenja v glavi, v naši podzavesti. Ko veš, da gledaš kopijo, se ti vse podre. Kljub vsemu prisegam na original!

Kaj pa sporočilna vrednost tvojih slik? Želiš z njimi kaj sporočiti?

Ne, z njimi ne sporočam ničesar. Če kdo v njih kaj razbere, potem je istih mislih, kot sem jaz. Vzel je moje misli, začutil moje občutke. Slikam predvsem

Orfov inštrumentarij v Groharjevi hiši.
Foto: arhiv družine Kačar

zase. Včasih mi na razstavi kdo reče, da mu je razstava ali pa jaz ogromno dal. Pa odvrnem, da mu niti razstava niti jaz nisva nič dala, temveč da je sam vzel, kar je njegovega. Nisem ga jaz prepričal, ampak to je on sam.

Kako izbiraš barve? Imaš barve, na katere pri-segaš, so na tvoji osebni paleti, ali je vse odvisno od občutenj, atmosfere, ki jo želiš posredovati?

Imam tri predale, enega s samimi modrimi, najmanj dvajset različnih, v enem so same rdeče in v enem same rumene. Potem imam še belo in eno zeleno. To so moje barve, ki jih na platno ali na paleti mešam, da dobim zelene odtenke. Seveda moraš vedeti, kate-tere rdeče in rumene naj gredo skupaj, da bo nastala topla oranžna slika itd. Če celo sliko delaš z istimi tremi barvami, tehnično niti ni tako zahtevno, pomembno pa je, da dobiš, naslikaš občutek. Občutek je tisti, ki je pomemben, občutek je tisti, ki ga iščeš. Ne toliko barve. Barvno teorijo poznaš, to je naučeno. Tista impresija, občutek je pomemben. Zame impresija ni samo tehnika, barva zraven barve, zame

Gospod Wolfgang Schmitz, v rdeči jakni, je na Mirovo povabil leta 1996 z družino preživel dopust v Sorici, kjer je pripravil tudi glasbene delavnice za otroke. Fotografija je z zaključnega koncerta.
Foto: arhiv družine Kačar

je impresija lahko tudi samo ploskev, ploskovno naslikano, če ti daje občutek toplote, je zame impresija. Impresija je vtis, občutek. Na kakšen način impresijo dosežeš, je stvar tehnike. Pri impresionizmu so tehniko poimenovali pointelizem, ker so barve nanašali kot pike. Impresionizem je vtis, vendar ga prepogosto obravnavamo kot tehniko slikanja, kjer so lise. Slika, kjer ni impresij, zame ni impresionistična, pa če je še bolj "nakupčkana", mora ti dati občutek, impresijo.

Kaj uporabljaš pri slikanju?

Povsem klasično: čopič, olje in platno ter veliko lopatice. Poskušal sem z akrilom, ki je bolj trd. Tudi akril lahko zmečkaš, vendar to spet pomeni ogromno študija. Akril uporabljam le, če grem v kolonijo, ker olje ni preveč prijazno za prevažanje in se dlje suši. Tudi z akrilom skušam dati atmosferi mehko-bo in moram reči, da mi zadnje čase že zelo uspeva, čeprav olja ne bom zamenjal. Olje bo ostalo v slikarstvu; olje na platno, čopič in lopatica, da z njo kaj postrgaš, zato so jo izumili.

Ti je kateri od sodobnih slikarjev blizu, ti daje navdih, te vodi? Ali imaš povsem svojo pot?

Povsem svojo pot. Bila sta Grohar in Šubic. Včasih naredim "ovinek" okrog impresionizma in takrat se približam Šubicu, ploskovno. Imam dva načina, impresijo ali pa združitev polj v eno barvo. Moja zadnja razstava v Železnikih, letos pomladi, je bila bolj ta drugi način. Ni bilo razdrobljeno, ampak so bile ploskve. Bolj ploskovno, čeprav je nekaj impresije tudi prisotne. Saj če pogledava Jakopiča, ima čiste impresije, vendar če gledaš njegove slike, na primer njegove sipine na Savi, so same poteze, nič drobljenega. Medtem ko ima Kobilica na nekaterih slikah tudi zelo razdrobljeno, na primer Poletje, vendar to ni impresija, je risba poletja, "fotografija". Tehnika jo približa impresionizmu.

Omenil si že študije Groharja. Kako se danes slikarsko izobražuješ in izpopolnjuješ?

Groharja sem intenzivno študiral pred kratkim, ko sem slikal kopije njegovih slik za Groharjevo hišo. Moral sem se poglobiti v njegovo tehniko, v vsako podrobnost. Hodim pa tudi na razstave, kjer se lahko marsičesa naučim. Med drugim je dobro videti tudi slike, ob katerih si rečeš, da tako ne bi slikal. In ko vidiš, kako bi slikal in kako ne bi, rasteš in se izpopolnjuješ. In menim, da slikar mora skrbeti, da se ves čas razvija in zori.

Kje so razstave, ki jih obiščeš? Samo v Sloveniji ali se podaš tudi čez mejo?

Seveda, če je prilika, tudi v tujino, na primer v Italijo, predvsem na ogled stalnih muzejskih razstav, ne hodim pa na moderne razstave. Bil sem že v Parizu, Firencah, Innichenu in Tübingenu, kjer je bil obisk Cézannove razstave prava pustolovščina. V Frankfurt sem šel na organiziran ogled sejma učil, kjer sem opazil plakate, ki so vabili na Cézannovo razstavo v Tübingenu, in sem predlagal vodiču, da bi si jo skupaj ogledali. Po njegovem programu to ni bilo mogoče, zato sem se odločil, da grem sam, kljub temu da nisem znal niti nemško niti angleško kaj dosti. Ko so se ostali odpeljali na sejem, so me odložili

na železniški postaji, kjer sem opazoval ljudi, kako so si priskrbeli vozovnico s pomočjo avtomatov. Posnemal sem jih in prišel do svoje vozovnice ter se uspešno pripeljal v Tübingen. Poklical sem taksi, ki me je peljal do galerije, kjer so bila na ogled Cézannova platna. Taksist mi je predlagal, da mu plačam še povratno vožnjo, ker bo zame ceneje. Po ogledu naj ga samo pokličem, ko bom želel prevoz na železniško postajo. Strinjal sem se, plačal in šel na ogled. Galerija je bila na griču nad mestom, na samem, podobno, kot bi šel iz Sorice na Soriško planino ali pa iz Železnikov v Dražgoše. V naselju na griču je bilo približno 15 hiš, kjer bivajo ljudje, ki vsi na nek način živijo od te galerije ali pa zanjo. Eni nudijo hrano, drugi prenočišča, tretji spominke itd. Kljub temu, da je bil po treh mesecih to zadnji teden razstave, je bila pred vhodom sto metrov dolga vrsta, ki se je počasi pomikala proti in potem po razstavi. Ni se bilo mogoče ustaviti in zadržati pred sliko, ki ti je bila všeč. Moral si z vrsto naprej. Razstava je bila čudovita.

Kaj pa avantura?

Moja pustolovščina se je začela, ko od dogovora s taksistom ni bilo nič in sem moral plačati pot do železniške postaje v Tübingenu še drugemu taksistu. Nadaljevala pa se je ob vrnitvi v Frankfurt, ko nisem vedel, v katerem hotelu bivam. Na železniški postaji sem tuhtal, kaj storiti, ker nisem vedel ne kod ne kam. Odpravil sem se do centra, če bi mogoče prepoznal kakšno stavbo, da bi se po njej orientiral. Vendar nisem bil uspešen. Na srečo sem se čez nekaj časa spomnil, da sem ob prevzemu ključev v hotelu dobil neko potrdilo, ki sem ga shranil v denarnico. Res sem ga našel in na njem je bil na srečo tudi naslov hotela. Šel sem na informacije in povedal, da sem se izgubil ter da ne vem, kako do hotela. Gospa na informacijah je šla z menoj na avtobusno postajo in poskrbela, da sem šel na pravi avtobus, in šoferja poprosila, da me odloži pred mojim hotelom, kar se je tudi zgodilo. Vendar je bila razstava Cézanna vredna vseh težav in stroškov, ki sem jih imel z njo. Videti njegove slike v živo, je bilo zame zelo pomembno in izredno dragoceno.

In tvoji načrti?

Zdaj, ko sem upokojen, imam še polno načrtov, da rišem in rišem in rišem ...

Pa tudi zares rišeš?

Da, rišem in razstavljam. Po Sloveniji sem imel 31 samostojnih razstav in sodeloval sem na 22 skupinskih. Vendar se moje razstave ne zgodijo po kakšnem posebnem načrtu, bolj po naključju. Tudi moja razstava pomladi v Železnikih je bila zgolj zaradi povabila predsednika Muzejskega društva, Rudija Rejca. Muzej se je po obnovi spet odprl in želeli so postaviti razstavo ob odprtju. Sam teh načrtov nisem imel. Tudi v Begunjah pred dvema letoma sem bil zadnji, ki je razstavljal.

In kje bo naslednja?

Ne vem. Zaenkrat samo delam in delam.

In kako promoviraš svoje slike?

Jih ne.

Kaj pa internet?

Ja, imam galerijo na svoji internetni strani, ki mi jo je postavil sin Gašper. Nikoli namreč nisem bil odvi-

sen od prodaje slik, ker sem imel svojo službo, zato mi je promoviranje slik tuje. Seveda je bila vsaka prodana slika dobrodošel dohodek, a nisem bil odvisen od njega.

Koliko je svoboda slikarja odvisna od dejstva, da je odvisen ali pa ni od prodaje slik? Torej, je svobodnejši slikar, ki od slikanja živi, ali tisti, ki ima drug vir preživetja, oziroma ali je to sploh pomembno?

Če od slikanja živiš, moraš biti blizu trga, najmanj v Ljubljani. Poleg tega moraš biti prisoten, da se piše, vidi in sliši o tebi. Ne smeš izginiti iz medijev. Kdor živi od tega, mora zadosti prodati, da dostojno preživi. To je res garanje. Potem so še naročila.

Se naročila razveseliš?

Vedno mora biti slikar tisti, ki sprejme ali zavrne naročilo. Sreča je v tem, da te, kdor sliko naroči, pozna in ve, kako slikaš, ve, kaj lahko pričakuje. Če pa bi nekdo želel, da mu naslikam kubistično sliko, bi ga zavrnil.

Kaj pa, če nekdo vidi eno tvojih slik, mu je všeč, a je prepozen, ker je slika že oddana, in te prosi, da jo naslikaš še njemu?

Otvoritev samostojne razstave v hotelu Zlatorog v Bohinju. S sinom Gašperjem in pevko Diono Dim, ki sta pripravila kulturni program. Foto: arhiv družine Kačar

Ne morem je ponoviti. Lahko naredim enako risbo, ker me risba ne omejuje, in naslikam še atmosfero. Na videz sta si sliki podobni, nikakor pa enaki. Barvno se zagotovo razlikujeta.

Si že kdaj doživel umetniški mrk?

Enkrat samkrat. Naslikati sem moral sončnice, ki sem jih prej naslikal mogoče že stokrat. Zdela se mi je lahka naloga. Odlasal sem do dneva, preden sem jih moral oddati. Začel sem, a ni šlo. Naredil sem pet slik in vse sem dal stran. Ob polnoči sem šel spat in se dela ponovno lotil naslednjega jutra in do popoldneva sem "spacal" eno skupaj. Nisem mogel verjeti! Ni šlo, pa tako sem bil korajžen pri obljubi. Še ena potrditev več, da nič ni lahkega in da svojih nalog ne smeš podcenjevati. Navadna roža lahko slikarja "da v koš". Moja navada je, da vsako sliko dokončam tako, da sem zadovoljen. Tudi tistih pet sem dokončal. In ko sem jih čez mesec pogledal, sem zelo malo moral narediti, da so bile popolne.

Kaj narediš za sprostitev?

Kje si napolniš baterije?

Slikanje ni zabava, je resno, trdo in težko delo, ki te utruja kot fizično delo, te izčrpa. In če želim energijo obnoviti, se uležem, prižgem radio na tiho in razmišljam, kaj bo moja naslednja slika. In če to storim za eno popoldne, mi zadostuje.

Ali ustvarjaš čez celo leto?

Ne. Moj način je tak, da začnem slikati jeseni, malo pred snegom, oktobra. Potem rišem in rišem in rišem do februarja, včasih tudi ponoči, do jutra. In ko Jožica vstane, grem spat.

Jožica pravi, da si sova.

Z lahkoto delam ponoči in zdržim do enajste ure, če moram nekaj dokončati, in potem grem spat. Vendar ko pride cvetoča pomlad, ko pravijo, da je čas kot naročen za slikarje, je zame že prepozno. In še zanimivost: pomladi vidim jesen in zimo, pomladi je prelepo, da bi risal, uživam in se le polnim z vtisi. In šele kasneje lahko to prenesem na platno. Kar naenkrat zagledam cvetoč vrt, ko smo mogoče sredi bele zime. Saj sem poskušal risati, ko je zunaj padal sneg, a kaj ko nisem risal, ker sem tako čutil, ampak ker je snežilo. Bilo je prisiljeno.

S slikarsko skupino na razstavi impresionistov v Ljubljani. Foto: arhiv družine Kačar

Ali ti fotografija pomeni kaj pri tvojem delu?

Mi. In sicer za motiv, ne za barve. In če je le mogoče, fotografiram črno-belo. Še posebno če gre za motiv, ki ga mogoče ne bom nikoli več imel možnost videti. Zame je zelo pomembna fotografija pri figurah. Risanja nisem toliko študiral, da bi obvladal vse finese hitrih gibov, in je pomembno, da imaš fotografije in izbereš tistega, za katerega čutiš, da je živ. Prav mi pridejo tudi kratki video posnetki na mobilnem telefonu, s katerimi gib lahko posnameš in ga zaustaviš, kjer želiš. Torej, s sodobno tehniko si skušam pomagati pri povsem praktičnih stvareh. Že včasih smo si poskušali pomagati, že na učiteljskišču, ko so nam naročili 50 Prešernov. Nismo narisali vsakega posebej, ampak je vsak narisal enega, ki smo ga potem s pomočjo episkopa razmnožili. Tudi pri mozaiku smo si pomagali s tehniko, tako, da smo narisali normalno sliko, ki smo jo potem povečali na štiri metre, in potem lažje izdelali mozaik; zanimivo se nam je zdelo, kako so s povečavo postale vidnejše in večje tudi vse napake.

Imaš tudi slikarsko šolo?

Vsak petek od oktobra do maja popoldne ob 18. ali

19. uri toliko časa, da naredimo nalogo. Ni treba priti vsak petek, ker je vsakič druga tema, ki je vnaprej napovedana. Ni nobenih omejitev, namenjena je odraslim in običajno jih je okrog 15. Potrebno ni nobeno predznanje. Občasno slušatelji prinesejo tudi svoje slike, ob katerih se pogovorimo.

Kaj je bila tvoja najtežja preizkušnja?

Tudi težki trenutki pridejo v življenju. Spomini nanje niso prijetni, verjamem, da tudi ne koristni. Zato sva z Jožico sklenila, da zapreva vrata preteklosti in živiva za prihodnost.

Kaj pa najlepša?

Ko smo dobili otročke? Enkrat je sovpadlo rojstvo, in sicer Urše, in začetek obnove Groharjeve hiše. Bil sem ves v otvoritvi, Jožica vsa v Urši in sem pričakoval, da bo kar vedela, da sem nad Uršo navdušen, in k sreči me ona pozna, da kar ne znam izraziti svojega veselja in navdušenja. Prišli sta domov in hiša je bila polna plaket, ki sem jih sušil za dogodek v Groharjevi hiši. Že prej enkrat, pri Gašperju ali pa pri Katarini, smo sušili zastavice za smučarsko tekmo in

Družina Kačar,
vsi za enega,
eden za vse.
Foto:
Aleksander
Čufar

Hči Katarina ob odprtju razstave v galeriji muzeja v Železnikih.
Foto: arhiv družine Kačar

Urška in Gašper, hči in sin, sta skupaj zaigrala ob odprtju razstave.
Foto: arhiv družine Kačar

me je rešila moja mama, ki je pospravila hišo in pogrnila mizo in postavila šopek. Imava tri čudovite, unikatne, neponovljive otroke.

Kaj pa družina?

Imam srečo, da imam ženo, ki me je pri vseh mojih dejavnostih popolnoma podpirala in mi je s tem omogočila, da sem vse to izpeljal in sem lahko hodil v ogenj po žerjavico. Sicer smo delali vsi in še vedno poprimemo vsi, če je treba. Zadnjič smo se povezali na otvoritvi v Železnikih pomladi letos: sin Gašper, hčerki Katarina in Urša ter seveda žena Jožica. Vsi za enega, eden za vse.

Eden od projektov je bila tudi obnova domače hiše?

Hišo smo temeljito obnovili v začetku osemdesetih. V zadnjih letih pa sem v njej uredil nov atelje in gale-

rijo. Pri obnovi nama je veliko pomagala sestra Anica. Njen sin, Peter, pa tudi gre po poti slikarstva.

In načrti?

Slikati in slikati in slikati.

Eno Mirovih življenjskih modrosti pravi:

Znanje je nujno, vendar ni pomembno, kako do njega prideš. Najboljša je šola, ampak če ne moreš v šolo, moraš pridobiti znanje po drugi poti.

Zahvala

*Miro in Jožica,
iskrena hvala, da sta podelila svoje
življenjske izkušnje z bralci Železnih niti.*

Anamarija Stibilj Šajn je slikanje Mira Kačarja ob odprtju razstave v Avsenikovi galeriji v Begunjah leta 2006 ubesedila takole:

MIRO KAČAR: Moje srečanje z Groharjem

Soriški slikar Miro Kačar na svoji umetniški poti z navdušenjem in odprtostjo sprejema tendence impresionističnega likovnega pripovedovanja. Raziskuje ga, se vanj študijsko pogloblja in si ga postavlja za temelj svojega likovnega nagovora. Vzor in zgled mu je. Osvojil je tovrstno tehniko beleženja in se predal nizu majhnih in drobnih barvnih lis, spoznavanju barv, njihovemu stopnjevanju in iskanju svetlobnih naglasov. Idilično bivanjsko okolje pa mu je vir navdiha in vsebinski kažipot. V tem prostoru pa avtor vselej znova odkriva tudi nesmrtnega duha velikega slovenskega impresionista, Ivana Groharja. Spoznava, da sta si v marsičem podobna, predvsem pa ju družijo ambient in ustvarjalna usmerjenost.

In tako je Grohar postal Kačarjev tihi spremljevalec. Naselil se je vanj in prepočil vsako njegovo celico. Bil je, in ostaja, njegov učitelj in idol. Kačar mu je nehote postal podoben, a vseskozi se je trudil, da bi si na izbranih zasnovah začrtal svojo pot. Mar se mu ne more približati tudi na svobodnejših, osebno začrtanih interpretativnih poteh in ohraniti vse tiste ključne zakonitosti impresionističnega podajanja likovnih besed? In to mu povsem uspeva.

Na tokratni razstavi pa Miro Kačar povsem odkrito vzpostavlja svoj dialog z Groharjem in s samim seboj. Vzorniku se približuje, odpira pa nam pogled tudi v krajinske izseke, ki jih vsebinsko in oblikovno povsem avtorsko zaznamuje.

Miro Kačar začenja svoje srečanje z Groharjevimi besedami: "Blizu mi je eden izmed velikih slikarskih slogov – impresionizem, s svojevrstnim načinom oziroma tehniko slikanja. Spogledujem se z Ivanom Groharjem. V njem sem našel svoj vzor, od njega se nenehno učim, blizu mi je kot slikar in kot človek, in verjetno imava celo skupne korenine."

Da, Kačar živi v ambientu, ki je bil Groharjeva inspiracija in se nehote srečuje z motivnim svetom, kateremu je bil zapisan tudi on. Številni motivi takratnega časa na tem koščku slovenske zemlje še vedno živijo in so aktualni. Miro jih podoživlja preko velikega slikarja, vselej pa tudi povsem osebno. Kot pravi avtor sam, Groharja vidi in čuti. Izhaja iz njega in iz njegovega načina likovnega beleženja. Vznemirjajo ga predvsem barva in svetloba ter vsebine, ki se mu vsak dan razpirajo kot na dlani, ga nagovarjajo in vodijo v ustvarjalno ekstazo.

Z Anamarijo Stibilj Šajn ob odprtju razstave v Avsenikovi galeriji v Begunjah leta 2006.
Foto: arhiv družine Kačar

Čeprav v opusu Mira Kačarja najdemo Jablano, Sejalca, Macesen in še mnoge druge znane slike, to niso ponaredki Groharjevih del. Avtor jih je namreč obogatil z lastno izvirnostjo, ki se nanaša povsem na osebno barvno interpretacijo, pa tudi na formalno-oblikovni del likovnega zapisa. Rdeča nit se začinja pri velikem soriškem slikarju, a v posameznih stvaritvah se Kačar prepusti popolnoma svobodni koloristični atmosferi.

Nad vse zanimive so njegove slike, na katerih se osvobaja vsakršnih vplivov in spregovori s povsem osebnim naglasom. Avtor se prepusti nagovoru motivne izbranke, ki je najpogostejše soriški ambient. Krajinske izseke potopi v svoj svet barv, v modre, rdeče in rumene barvne temelje, ki jih meša z belo in ustvarja bogato, prefinjeno koloristično ozadja. Odprt je do prostora, iz katerega izhaja, in zanj premore svoja najpristnejša, najgloblja čustva, ki jih personificira z barvno paleta.

V krajino pogosto vkomponira ljudi, like, ki so del tega prostora, ki ga zaznamujejo in mu dajejo prepoznavnost. To so navsezadnje ljudje, ki delajo ta svet živ in specifičen. In kot nekakšni velikani bivajo tudi na slikarskih platnih Mira Kačarja. Kleni in pokončni, pa čeprav zaposleni z delom in sklonjeni ob določenih kmečkih opravilih.

Miro Kačar je tudi eden redkih slikarjev, ki še vedno uporablja oljne barve in tako nadaljuje tradicijo bratov Van Eyck. Ustvarjalni proces utemlji z risbo, ki je tisto primarno, elementarno sredstvo izražanja; za Kačarja je to modra kontura, s katero potem določi tudi sence. Šele nato se začinja njegova večplastna gradnja slikovne površine. Barvne partije se nizajo druga poleg druge in druga na drugo. Slikarsko platno postaja nekakšna paleta, na kateri ustvarjalec meša in išče nove tonske variacije. Igra se. To je Kačarjeva igra barv, ki zahteva izostren koloristični občutek, željo, da sam najde nove tone in odtenke, takšne, ki so povsem njegovi, osebni in niso iztisnjeni iz tube. Morda se mu slednji zdijo preveč hladni in tehnološko zaznamovani, kot bi takšni oskrunili ves čar prostora, o katerem avtor govori.

Čopič, lopatica in tistih nekaj barv so slikarjeva sredstva, s katerimi osvaja slikovne površine, in to v obliki neštetihih drobnih korakov, v obliki brezštevilnih barvnih lis. Ko se vse te združijo v premišljen konglomerat, slika zaživi, zapoje, vabi v razkošje posebne koloristične atmosfere, ki je včasih sanjsko zamegljena, a vendar resnična, saj je bivanjsko okolje tako številnim Kačarjevim človeškim likom in predmetom. Trepetavo ozračje je mehko in barvno nasičeno, konkretno, za razliko od Groharjevega kolorita, ki je bil predvsem v začetku svetel. V Kačarjevih osebnih ekskurzijah je pogosto čutiti pastozno kopičenje barv. Tako nastale strukturirane površine pa pričarajo še zanimivejšo barvno orkestracijo. Ostrine hribovite krajine, ki navsezadnje priča tudi o težkem življenju v tem prostoru, zastirajo večplastne barvne partije in ustvarjajo posebno prijetnost.

V njegovih delih se uteleša svetloba in v svetlobi se izrisujejo oblike sveta. Vse tiste, ki še živijo v soriškem prostoru. A čas beži, s seboj pa pogosto odnaša vse, kar je minljivo. Morda pa bo ravno po zaslugi slikarja Mira Kačarja marsikaj ohranjeno tudi znanemcem.

Miro Kačar z globoko senzibiliteto išče likovne besede, s katerimi bi najpristnejše izrazil svoja videnja in doživljanja, predvsem pa najgloblja občutenja tako svojega velikega vzornika, kot tudi vsebin, ki so mu blizu. Z ustvarjalnostjo pa dokazuje, da s svojim vedenjem, znanjem in poznavanjem lahko odide tudi povsem osebnim izzivom in interpretacijam naproti. In prav slike, ki vsebujejo več Mira Kačarja, nam razkrivajo avtorske korake, s katerimi se bomo srečevali še v prihodnosti.

Te pa nikoli ni brez preteklosti ...

Bled,
olje na platno,
75 x 85 cm.

Dekle s košem,
olje na platno,
60 x 80 cm.

Jesen ob Sori,
olje na platno,
65 x 80 cm.

Jutro,
olje na platno,
70 x 80 cm.

Pomlad,
olje na platno,
80 x 110 cm.

Večer ob jezeru,
olje na platno,
75 x 100 cm.

Macesni, olje na platno, 100 x 80 cm.

Šopek, olje na platno, 60 x 45 cm.

Sv. Marko v Danjah, olje na platno, 75 x 60 cm.

Vrtnice, olje na platno, 70 x 65 cm.

Sejalec, olje na platno, 70 x 100 cm.

Roman Kejžar, maratonec izpod Ratitovca

Jože Bogataj

Le kdo ga ne pozna! Romana srečaš vedno, ko teče, pa naj si bo to na Selškem ali Bukovškem polju, v sončni pripeki ali dežju, zgodaj zjutraj ali pod noč. Teče in se pripravlja za svoj naslednji maraton. Okoli 60 jih je že pretekel. Ali si predstavljate, koliko kilometrov je to? Pravi, da bi z vsemi pretečenimi kilometri v njegovi športni karieri trikrat obšel zemeljski ekvator.

Tokratni zapis o Romanu Kejžarju je portret vrhunškega slovenskega športnika, ki si je za svoje življenjsko poslanstvo izbral kraljico športov, atletiko, znotraj le-te pa eno najtežjih disciplin: veliki maraton. Od leta 1998 je nosilec državnih rekordov na dolge razdalje, in sicer v velikem in malem maratonu. Roman je eden tistih redkih slovenskih športnikov, ki se mu je z izpolnjeno olimpijsko normo kar trikrat uspelo prebiti v svetovno družino najboljših.

Roman Kejžar, maratonec. Foto: Aleksander Čufar

V času grško-perzijskih vojn je leta 490 pr. n. št. na Maratonem polju potekala bitka med Grki in Perzijci. Grška koalicija je premagala perzijsko vojsko in s tem zavrnila prvi večji poskus Perzijcev, da zavzamejo Grčijo. Po legendi naj bi Grki v Atene poslali kurirja Fedipija z novico o zmagi. Ta je z Maratonskega polja do Aten pretekel okoli 42 kilometrov, na cilju izrekel "Zmagali smo!" (starogrško *Nixikatai!*) in se zaradi izčrpanosti zgrudil mrtev.

Njegov trud so ovekovečili na prvih olimpijskih igrah moderne dobe leta 1894 v Atenah z novo športno disciplino – maratonom. Točno dolžino maratona (42 kilometrov in 195 metrov) so določili šele leta 1921.

Iz Romanove osebne izkaznice:

Rojen	11. februar 1966, Kranj
Višina, teža	174 cm, 62 kg
Klubi	Železničarski atletski klub (ŽAK) AD Maribor 98 Novice Extreme Ljubljana AK Velenje AD MASS Ljubljana
Trenerji	Svjetlan Vujasin (1988–1993) Slavko Črne (1994) Borut Podgornik (jesen 1994–2000) sam svoj trener (2000–2008) Svjetlan Vujasin (2009–)
Bivališče:	Log 57, Železniki, Zg. Sorica

Roman Kejžar je svojo atletsko kariero začel dokaj pozno. Doma je iz Spodnjih Danj in razen telovadbe v osnovni šoli v Sorici ni imel veliko možnosti za načrtovan trening. Spominja se, da je bil njegov učitelj Miro Kačar edini, ki jih je, otroke, vzpodbujal k športu. Poleg teka po vzpetinah za šolo v Sorici ni minila nobena šolska proslava, kjer učenci ne bi prikazali napredka, ki so ga dosegli v posameznih športnih disciplinah.

Roman se je kasneje s tekom ukvarjal predvsem ljubiteljsko. Na različnih občinskih prvenstvih v

Roman pri prvem svetem obhajilu, 1973.
Foto: arhiv Romana Kejžarja

krosu je bil vedno med najboljšimi. Od 4. do 8. razreda je obiskoval osnovno šolo v Železnikih, kjer je bil tudi razglašen za športnika šole. Po končani srednji lesarski šoli v Škofji Loki (1984) se je udeleževal različnih krosov, in kot sam pravi, tedaj še ni razmišljal, da bi se atletike resneje lotil. Morda je bilo odločilno prav leto 1986, ko je v Leskovcu (Srbija) v času službovanja v takratni JLA na armijskem prvenstvu zasedel prvo mesto v teku na 1 500 metrov in tretje v teku na 800 metrov. Njegov tedanji vzornik Ptujčan Mirko Vindiš se je takrat pripravljaj na pomembnejše tekme, kot sta npr. newyorški in dunajski maraton. *"Niti pomislil nisem, da bi se kdaj lotil maratona, tako kot Vindiš,"* se Roman spominja tistih časov.

Njegov talent je prvi odkril prof. Svjetlan Vujasin, trener Železničarskega atletskega kluba Ljubljana (ŽAK), ki je Romana konec leta 1988 opazil na rekreativnih prireditvah in ga uvedel v svet atletike. Povabil ga je na preizkusni trening, in ko je Roman brez pravega treninga prvič po stezi odtekel 5 000 metrov v manj kot 16 minutah, je popularni Vujo vzkliknil: *"To je naš drugi Vindiš!"*

Fantje iz Spodnjih Danj, 1978. Foto: arhiv Romana Kejžarja

Miro Kačar s svojimi varovanci. Foto: arhiv Romana Kejžarja

Svjetlan Vujasin se spominja njenega prvega srečanja: "Imam občutek za odkrivanje talentov. Prvič sva se srečala v Gradcu, v Avstriji. Odkril sem ga zato, ker sem takrat tudi sam tekmoval. Roman je na tekmi tekel kot rekreativec, jaz kot profesio-

nalni atlet. Bil sem enajsti, Roman, se mi zdi, pa sedmi. Pogledam v rezultate in tam piše: Sorica. Kaj pa ta iz Sorice dela tu? 'Ti, poslušaj! Ali bi prišel k meni trenirat?' Takrat sem bil tudi že trener v ŽAK-u. Prišel je in bil je resen športnik."

Mali maraton, Nemčija 1998. Foto: arhiv Romana Kejžarja

Sladka zmaga, Nemčija 1998. Foto: arhiv Romana Kejžarja

Tako je Roman Kejžar v začetku leta 1989 začel nastopati za ŽAK Ljubljana, kjer je ostal vse do leta 1998. Svjetlan Vujasin: *"Leta 1991 se je pod mojim vodstvom formirala skupina štirih tekačev, za katero so rekli, da je to 'Vujasinova šola teka' (Albin Gaber, Roman Kejžar, Srečo Končina in Stane Okoliš), in vsi so tekli maraton okrog 2:20:00. Že takrat sem rekel, da bo eden od teh štirih zagotovo tekel maraton 2:12.00."*

Prvo sezono je v celoti posvetil teku na 5 000 metrov. S trenerjem sta ocenila, da bi veljalo poskusiti tudi na daljših progah. Roman je svoj prvi maraton tekel v italijanskem Trevisanu leta 1989 s časom 2:24:11, kar je bilo glede na to, da se je na progo podal brez pravih izkušenj, odličen dosežek.

Sledil je nastop na državnem prvenstvu v maratonu v Splitu leta 1990, kjer je dosegel četrto mesto s časom 2:24:27. Enako uvrstitev mu je istega leta uspelo ponoviti tudi na Balkanskem prvenstvu v Istanbulu v Turčiji ter s časom 2:18:19 zmagati na maratonu v Firencah v Italiji.

Pomlad 1991 je v Romanovem življenju pomenila

prelomnico, kajti takrat je v eni sezoni kar štirikrat tekel maraton pod 2 urama in 20 minutami. Na državnem prvenstvu Jugoslavije (zadnjem prvenstvu pred začetkom razpada bivše države) v Pakracu je zmagal s časom 2:18:19.

Leta 1994 je v istem klubu prešel k novemu trenerju. Prevzel ga je Slavko Černe, spremenila sta način treninga in več pozornosti namenila hitrosti. V tem obdobju je Roman izboljšal osebna rekorda na 1 500 in 5 000 metrov.

Vendarle je Romana vleklo k daljšim progam in zato je v istem letu menjal trenerja. Prešel je k Atletskemu društvu Maribor in trenerju Borutu Podgorniku. Leta 1995 je izpolnil normo (2:16:00) za nastop na svetovnem prvenstvu v Göteborgu na Švedskem ter tako tekel svoj prvi maraton med svetovno elito s časom 2:24:10, kar je zadostovalo za 35. mesto. Olimpijsko normo je potrdil še dvakrat, obakrat v Torinu v Italiji s časoma 2:15:19 leta 1995 in 2:15:39 leto kasneje. Vrata na njegove prve olimpijske igre v Atlanti v Združenih državah Amerike so bila tako na stežaj odprta.

Jutranji trening. Foto: Aleksander Čufar

Romanovi osebni rekordi:

1 500 m	3:47:33 (1994)
milja	4:17:58 (1989)
3 000 m	8:12:03 (1998)
3 000 m, dvorana	8:21:7 (1994)
5 000 m	14:10:68 (1998)
2 000 m, zapreke	5:57:57 (1997)
3 000 m, zapreke	9:25:00 (1997)
10 000 m	29:15:18 (2000)
mali maraton (21 km)	1:02:49 državni rekord (2000)
maraton (42 km)	2:11:50 državni rekord (2000)

"Slovenski Olimpijski komite je imel za nastop v Atlanti kvoto 40 športnikov, normo za nastop na olimpijskih igrah je doseglo več športnikov, zato je po glasovanju na Olimpijskem komiteju nekaj športnikov moralo ostati doma. Med njimi tudi jaz. Tudi zaradi meni neznanih igric, osebnih poznanstev in lobiranja. Tega se pa jaz nisem šel," se spominja Roman, globoko razočaran nad odločitvijo slovenskega Olimpijskega komiteja.

Roman se je poročil leta 1998. Z ženo Matejo, doma iz Sorice, imata dve hčerki: Sara se je rodila leta 2000, tik pred njegovim odhodom na olimpijske igre v Sydney, Anja pa leta 2007. Trenutno stanujejo v Železnikih, vendar se bo cela družina prav kmalu preselila v novo hišo v Zgornji Sorici.

Leta 1998 sta se z Borutom Podgornikom posvetila predvsem izboljšanju osebnega rekorda na 10 000 metrov. Roman je prvič razdaljo premagal v času pod 30 minutami (29:43), toda to je bilo manj od pričakovanega, zato se je ponovno posvetil svojemu

najljubšemu teku – maratonu.

Istega leta je na mednarodnem mitingu v Berlinu izboljšal enajst let star državni rekord Mirka Vindiša (2:13:39) – tekel je 2:13:24 in od takrat je državni rekord v najtežji atletski disciplini v njegovih rokah.

Romanov zmagovalni nastop na 19. maratonu Treh src v Radencih leta 1999 mu je še istega leta zagotovil tekmovanje na svetovnem prvenstvu v Seville v Španiji. Na ta nastop ima slabe spomine. Roman je namreč zaradi dehidriranosti odstopil na 36. kilometru maratonskega teka, ki se je odvijal v zares nemogočih pogojih (izjemna vročina). Sam nikakor nima slabe vesti: *"Vse sem dal od sebe, tako kot vedno!"*

Sezona 1999/2000 je bila za Romana doslej najuspešnejša. Potem ko je že izboljšal svoj osebni rekord na 10 000 metrov, je leta 2000 dosegel svoj najboljši rezultat v malem maratonu (Ferrara, Italija, 1:02:49) in v maratonu (Torino, Italija, 2:11:50), kar ga uvršča med petdeset najboljših maratoncev na svetu. Ne nazadnje je istega leta na evropskem mitingu v Lizboni na Portugalskem izboljšal svoj osebni rekord na 10 000 metrov z rezultatom 29:15:18.

Roman z družino. Foto: Aleksander Čufar

Maraton Radenci, 1999. Foto: arhiv Romana Kejžarja

Trening na stezi na stadionu v Šiški.
Foto: Aleksander Čufar

Nabiranje kilometrov.
Foto: Aleksander Čufar

Razvoj rezultatov:

Leto	10 000 m	21 km	42 km
1989	31:16:95	1:13:25	2:24:11
1990	30:13:57	1:05:49	2:18:57
1991	30:26:75	1:04:51	2:18:19
1992	30:40:61	1:04:51	2:19:14
1993	31:00:65	1:06:32	2:17:27
1994	30:24:66	1:05:47	2:17:09
1995	30:02:86	1:04:53	2:15:19
1996	31:16:18	1:07:21	2:15:39
1997	29:55:31	1:05:23	2:17:28
1998	29:43:90	1:06:26	2:13:24
1999	29:57:67	1:05:16	2:18:58
2000	29:15:18	1:02:49	2:11:50

Olimpijske igre v Sydneyju, Avstralija, 2000

Skrbno načrtovani treningi, odrekanja, garanje, posledično dobri rezultati ter velika motivacija, da se preizkusi na naslednjih olimpijskih igrah leta 2000 v Sydneyju, so obrodila sad. Z izjemnimi rezultati

v sezoni 1999/2000 si je priboril mesto v slovenski reprezentanci za svoje prve olimpijske igre.

"S tem, da sem tekmoval v Sydneyju, se mi je uresničila življenjska želja vsakega športnika: nastopiti na olimpijskih igrah. Pričakovanja so bila velika. V letu 2000 sem dosegel odlične rezultate tudi v malem maratonu, zato sem upravičeno računal na dober rezultat. Sama tekma je pokazala svoje, pogoji so bili težki, močno je pihalo. Želja po čim boljšem rezultatu me je v začetku maratona potegnila, zato je bil začetek malo prehitel, to pa se je na koncu pokazalo kot slabo. Izvlekel sem slabši rezultat, kot sem ga pričakoval: 2:26:38, kar

je pomenilo 62. mesto od nekaj več kot sto tekmovalcev.

To so bile moje prve igre. Druga celina, aklimatizacija. V Avstralijo sem prišel deset dni pred nastopom. Olimpijska vas je bila še posebno lepa, sestavljena iz majhnih hiš, vzdušje je bilo nekaj posebnega. Olimpijske igre se razlikujejo od svetovnih in evropskih prvenstev prav zaradi tega, ker na njih nastopajo tekmovalci vseh športov, ki so v programu. Če je atletsko prvenstvo, potem nastopajo samo atleti, na olimpijadi pa so zastopane vse olimpijske panoge. Športniki pridejo s celega sveta in smo kakor ena družina. V olimpijski vasi, ki je mesto v malem, vozijo avtobusi od kraja nastanitve do restavracije, na prizorišča, skratka, drugače je kot na ostalih tekmah. Tega prej še nisem poznal. Tudi okolica je bila prijazna, veliko zelenja, tako da lahko rečem, da mi je Sydney ostal v lepem spominu. Tudi na same igre imam lep spomin.

Leto 2000 je bilo tudi po rezultatih nekaj posebnega. Zagotovo je bila sezona 1999/2000 vrh moje kariere. Pravijo, da v atletiki moraš delati deset let, da pridejo prvi rezultati, to se je zgodilo v mojem primeru. Mislim, da ni bilo prepozno. Veliko maratoncev šele po tridesetem dosega najboljših rezultate. Ker sem začel malo kasneje, se mi je to zgodilo pri mojih 36 letih."

Po olimpijadi so si sledila tekmovanja v običajnem ritmu: na vsaki dve leti svetovno prvenstvo, vmes še evropsko ter ostala manjša tekmovanja. Na svetovnih prvenstvih je v maratonu nastopil štirikrat: v Göteborgu leta 1995 z rezultatom 2:24:10, v Seville v Španiji leta 1999 je odstopil na 36. kilometru, leta 2001 v Edmontonu v Kanadi, kjer je ponovno odstopil, ter leta 2003 v Parizu s časom 2.24.20, kar je zadoščalo za 59. mesto.

Na evropskih prvenstvih ni nikoli tekel maratona, ampak le kroše: leta 1995 v Alnwicku v Veliki Britaniji, leta 1998 v Ferrari v Italiji, leta 1999 na evropskem prvenstvu v Velenju in leta 2002 v Medulinu na Hrvaškem. Na evropskih pozivnih mitingih

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

je tekel na 10 000 metrov, in sicer leta 1998 in 2000 v Lizboni na Portugalskem ter leta 2002 v Camaiori v Italiji.

"Nastopil sem tudi na drugih tekmovanjih, npr. v teku na 5 000 metrov na Pokalu Evrope Bruno Zauli leta 1993 v Beljaku v Avstriji, leta 1994 v Ljubljani, leta 1996 v Lizboni. V Pokalu Evrope 1. lige skupine B pa še leta 1998 v Budimpešti, leta 1999 v Atenah, leta 2001 ponovno v Budimpešti, leta 2003 v Velenju, leta 2006 pa na evropskem pokalu Špar v Solunu v Grčiji na 3 000 metrov s časom 8:23:00 in zasedel 8. mesto.

Nekaj nastopov imam tudi na svetovnih prvenstvih v malem maratonu (21 kilometrov), in sicer od leta 1989, ko sem prvič nastopil in dosegel rezultat 1:13:25, do leta 2000, ko sem izboljšal rezultat na svoj osebni rekord, to je 1:02:49."

Razvoj rezultatov:

Leto	10 000 m	21 km	42 km
2001	31:14:16	1:05:35	2:16:34
2002	29:46:23	1:05:29	2:16:03
2003	30:15:67	1:05:20	2:13:26
2004	30:59:37	1:06:11	2:19:28
2005	–	1:05:24	2:22:08
2006	–	1:05:42	2:20:52
2007	30:11:00	1:04:12	2:17:26
2008	30:38:00	1:05:47	2:25:49

Foto: Aleksander Čufar

Olimpijske igre v Atenah, Grčija, 2004

"Za nastop v Atenah niti nisem bil več tako prepričan, ali bom normo dosegel ali ne. Kljub temu sem jo dosegel v Hamburgu leta 2003 z rezultatom 2.13.26 oz. z osmim mestom. Takrat je bila norma postavljena na 2:16:00. Lahko

rečem, da je bila to dobra uvrstitev z lepim časom na velikem maratonu.

Dober rezultat v Hamburgu me je pripeljal v Atene na moje druge olimpijske igre. Pričakovanja so bila tudi za to tekmo velika, čeprav sem se zavedal, da je v Atenah lahko vroče, kar se je pozneje tudi potrdilo. Proga je bila zelo zahtevna in je potekala na zgodovinskem Maratonskem polju. Mislim, da sem ta maraton začel z zrelim občutkom. Delal sem po pameti in na koncu se je moja strategija izkazala za pravilno. Startal sem

Višinski trening, New Mexico, ZDA, 1996.
Foto: arhiv Romana Kejžarja

Priprave na Kanarskih otokih, 1999. Foto: arhiv Romana Kejžarja

bolj v ozadju in z enim izmed tekmovalcev sva do 35. kilometra postopoma dohitevala druge. Posebno doživetje je bil prihod na cilj, ki je bil na starem olimpijskem stadionu: črna tartanska steza v ovalni obliki, rdeča preproga, zadnjih pet kilometrov je bilo osvetljenih. Res lep finale. Tudi moj čas 2:23:18 in 54. mesto nista razočarala, bilo je celo boljše od Sydneyja. Olimpijske igre so že same po sebi dogodek, takšen zaključek je pa res nekaj izjemnega. Nekaj drugačnega, nenavadnega. Res pa je, da se je vse dogajalo bolj na hitro. V olimpijski vasi sem bil le nekaj dni, ogledov ni bilo veliko, samo dva do tri dni intenzivnih priprav na tekmo.

Z nastopom v Atenah sem bil zadovoljen, čeprav so mi olimpijske igre v Sydneyju kljub vsemu ostale v veliko lepšem spominu."

Sledi del razgovora z Romanom Kejžarjem, ki sem ga avtor članka opravil v začetku avgusta 2008, tik pred Romanovim odhodom na olimpijske igre v Peking.

Kdaj in kje lahko dosežeš normo za olimpijski maraton?

Normo lahko dosežeš na mednarodnem maratonu, ki ima certifikat. Proga je homologizirana, višinske razlike ne sme biti več kot en odstotek. Norma za olimpijske igre v Pekingu je začela veljati s 1. januarjem 2007 in tisti, ki jo je dosegel, jo je lahko takrat že imel, kajti normo je bilo lahko dobiti že na jesenskih tekmah pred uradnim datumom. Za Peking sem normo (2:18:00) dosegel na mednarodnem maratonu v Berlinu, kjer je bil dosežen svetovni rekord. Proga in klima sta mi v Berlinu odgovarjali, tekkel sem 2:17:29 in zasedel 19. mesto med 40 tisoč uvrščenimi tekmovalci. Za ta maraton je bilo prijavljenih 65 tisoč tekmovalcev, 25 tisoč so jih morali odsloviti.

Kako so potekale tvoje priprave za Peking v tem letu?

Za maraton je treba delati. To so rezultati, ki ne pridejo kar tako. Treba je kar pošteno trenirati. Z resnejšimi pripravami za olimpijske igre sem pričel po novem letu 2008. Bil sem neobremenjen, ker sem normo že dosegel, in sem si zato lahko naredil načrt

Foto: Aleksander Čufar

do odhoda na olimpijske igre. Pripravljalno obdobje za maraton traja tri mesece, to je 12 tednov, da se za maraton lahko dobro pripravim.

Dvanajst tednov je razdeljenih na tri dele: prvi je bazični, kjer nabiram kilometre, drugi del je še več kilometraže in doseganje določene hitrosti, tretji del je specialni, to pomeni, da je kilometrov manj, so pa večje hitrosti.

Letos sem imel to možnost, da sem prve tri mesece naredil tak cikel, da se nisem preveč izčrpal. Na koncu tega ciklusa sem startal na maratonu v Medžugorju predvsem zaradi občutka, kako je teči maraton. Sledil je teden dni premora in zadnje tri mesece sem imel resne priprave za Peking.

Začel sem z bazično pripravo, to je 25 do 27 kilometrov teka vsak dan, enkrat na teden tudi dolžinski trening. Po navadi to počnem ob nedeljah. Dolžinski trening je tek na 30 do 40 kilometrov. To razdaljo postopoma povečujem: ker je to tritedenski cikel, prvi teden tečem 30, drugi 34, tretji pa 38 kilometrov. V tednu med ciklusoma je kilometrov manj, le okoli 150 na teden, drugače jih pretečem okoli 200 na teden. Sledi drugi cikel, ko startam s 34 kilometri, nadaljujem z 38 ter na koncu povečam na 40 kilometrov teka na dan.

Drugi del priprav je bil namenjen privajanju na vročino, zato sem treniral na morju. Zadnjih 14 dni smo se pripravljali v Planici v t. i. višinskih sobah. To je normalna, zaprta soba, ki ima dovod kisika in zračenje. V sobi se ustvarijo pogoji, kot da si na želeni nadmorski višini. Začel sem z višino 2 600 metrov, končal pa na višini 3 200 metrov, kar pomeni, da se je vrednost kisika z 21 odstotkov zmanjšala na 16 odstotkov. V teh sobah ne treniramo, se le prilagajamo. Namreč če bi tekel na takšni višini (npr. na preprogi), potem bi tekel bistveno počasneje in kilometrske razdalje so počasnejše. Sledil je zunanji trening. Če bi na primer stalno živel na neki višini, npr. v St. Moritzu ali na podobni višini, bi imel bistveno počasnejše treninge. To so tudi poizkušali. S hribov, kjer so bili nastanjeni, so se zapeljali v dolino, opravili trening in nato odšli spet nazaj. Ustvarjanje višinske razlike je namreč dobro za izboljšanje

krvi. Ob pomanjkanju kisika telo začne ustvarjati rdeča krvna telesca. Več je rdečih krvnih teles, več je kisika v mišicah. Hrana za mišice je s kisikom bogata kri in mišice zato proizvedejo večjo moč. Zato si tudi vzdržljivejši.

Tvoji treningi so zelo natančno načrtovani. Ali so v твоjih pripravah na maraton še druge oblike treninga?

V tedenskem ciklusu imam tudi različne vrste treningov: menjava ritmov (finsko: fartlek), to je trening s stoparico. Ena minuta hitrega teka, ena minuta počasnega, dve hitrega, dve počasnega. Druga oblika so t. i. distance. Enkrat do dvakrat tedensko jih delam na atletski stezi. V začetni fazi treninga enkrat na teden tečem okoli 600 metrov dolžine tudi v hrib: hiter tek navzgor, lahkoten tek nazaj. V tedenski cikel so vključeni še tempo teki, to so teki od 10 do 15 kilometrov v takšnem tempu, kot ga na-

Trening doma. Foto: Aleksander Čufar

Svetovno prvenstvo v krosu, Belfast, Velika Britanija, 1999. Foto arhiv Romana Kežarja

črtuješ na maratonu. Na koncu tedna je še dolžinski trening. Med temi treningi so še lahkotni izteki. To so lahkotni teki za boljšo regeneracijo telesa. Na koncu naj omenim, da enkrat do dvakrat na teden delam še vaje za moč, predvsem v prvih dveh mesecih treninga. V zimskem obdobju sta za regeneracijo dobri tudi savna in masaža.

Zveni precej zapleteno.

To je po dolgih letih iskanja primer oz. model opti-

malnega ciklusa priprav na maraton. Na začetku smo delali tudi napake in zgodilo se je, da si bil tudi mesec dni prezgodaj v formi. Šlo je prehitro. Formo je treba tudi zadrževati. Če gre za svetovno prvenstvo ali olimpijske igre, potem je treba maraton načrtovati za točno določen dan in točno ta dan je treba biti maksimalno pripravljen. Maraton na letošnjih olimpijskih igrah v Pekingju bo 24. avgusta ob pol osmih zjutraj oz. ob pol dveh zjutraj po našem času.

Foto: Aleksander Čufar

Kakšna je domača in tuja konkurenca?

V Sloveniji sem že od leta 1990 med boljšimi. Takrat je še bilo nekaj tekačev, ki so tekli pod 2:20:00. Po letu 1996 je starejša generacija zaključila in od takrat naprej pri nas nimam resne konkurence. Novih pa (še) ni. To je garaški šport. Obenem so mlajši videli, kako se razvija moj primer, namreč da kljub doseženi olimpijski normi nisem prišel v reprezentanco. To zagotovo ni motivacija za mlade. To, da nekajkrat dosežeš olimpijsko normo in kljub temu nimaš urejenega statusa, res ni motivacija za mlade. Mladi bi radi kaj dosegli že v kratkem času, ampak maraton je garaški šport. Najprej je treba delati vsaj deset let, da lahko kaj pričakuješ. To ni sprint, kjer v treh letih, če si dober, že lahko prideš na olimpijske igre. Že leta 1996 sem napovedal, da deset let ne bo nikogar, sedaj je minilo že trinajst let od takrat, pa še vedno nimam resnega naslednika. Treba bo še kaj vložiti, vsaj v dva ali tri, da bo prišel ven vsaj en dober maratonec.

Gelindo Bordin (zmagovalac na maratonu na olimpijskih igrah v Seulu, Južna Koreja, leta 1988) je bil vedno moj vzornik. V mednarodni areni so trenutno afriške države resen konkurent (Kenija, Etiopija). Nemčija, na primer, nima maratonce. Glavni favorit in svetovni rekorder Haile Gebrselassie (Etiopija) s časom 2:03:59 (Berlin, 2008) je odpo-

vedal udeležbo na olimpijadi. Tudi Stefano Baldini (Italija), prejšnji olimpijski rekorder (2:10:54, Atene, 2004), najavlja svoj nastop v Pekingu. Nasploh so italijanski maratonce najboljši v Evropi. Dobri so tudi Portugalci in Španci. Lahko presenetijo kitajski ali japonski tekmovalci, ker trenirajo v domačih pogojih, to je pri visoki vlažnosti in temperaturi. Zmagovalca gre iskati tu. Pogoji bodo taki, da bo olimpijski zmagovalac teklen pod 2.20:00.

Olimpijske igre v Pekingu, Kitajska, 2008

"Že za Atene nisem računal, da se bom uvrstil, uvrstitev za Peking 2008 je bila že kar majhno presenečenje. Dejstvo je tudi to, da je norma za maraton v času od Aten do danes precej padla.

Za uvrstitev na olimpijske igre v Sydneyju je bila 2:14:00, za Atene 2:16:00, za Peking pa že 2:18:00. To pomeni kar 4 minute razlike od Sydneyja. Nekako sem začutil, da bi jo lahko dosegel, oziroma da je zame še vedno dosegljiva. Moj načrt za olimpijske igre? Vem, da bodo pogoji slabi: visoka vlaž-

Na OI v Pekingu v družbi z Rajmondom Debevcom, 2008. Foto arhiv Romana Kejžarja

nost, vročina in slab zrak. Za vlažnost vemo, da je strup za maratonce, zrak je pa za tise, ki ga ne poznamo, uganka. Zadnjih deset dni sem že v tekmi. Ponoči sanjam maraton, kljub temu da proge še ne poznam. Pravijo, da bodo maraton celo predstavili na drugo lokacijo. Ženski maraton je 16. avgusta, potem bo tudi za moškega vse jasno.

Avtor članka sem se v nadaljevanju pogovarjal z Romanom Kejžarjem junija letos (2009), in sicer o vtisih z zadnjih olimpijskih iger, o načrtih in o prehojeni poti profesionalnega atleta.

Kakšni so danes spomini na maraton in na olimpijske igre v Pekingu?

Že ob prihodu na letališče so bili moji občutki mešani: smog in sivina, v olimpijski vasi vse sivo, visoke betonske stolpnice in "komunistični občutek". Posebnih pričakovanj nisem imel, normo sem dosegel in imel sem pravico nastopiti. Tekel sem 2:29:17,

Foto: Aleksander Čufar

STA/DELO 24. avgusta 2008 poroča:

Maraton je potekal večinoma v dokaj vročem ozračju, čeprav je bilo ponoči vreme drugačno. *"Vesel sem bil dežja, ki pa je proti jutru prenehal padati. Kljub temu je bilo na startu maratona ozračje znosno. Pozneje so temperature narasle in razmere so bile vse prej kot lahke,"* je o vremenu povedal Kejžar. Slovenski rekorder je imel krizo med petindvajsetim in petintridesetim kilometrom. *"Tedaj sem se spomnil vseh spodbudnih sporočil, ki sem jih po sms-ih dobival iz domovine. Posebej sem bil vesel tistih, ki sem jih dobival od žene Mateje. Veliko mi je pomenil tudi obisk predsednika Atletske zveze Slovenije Petra Kukovice v moji sobi v olimpijski vasi. Spodbujal in stal je tudi za tistimi atleti, ki nismo imeli možnosti za sam vrh. Vse to mi je dalo dodatno energijo, da sem vztrajal in nisem odstopil,"* je svoje razmišljanje v 'kriznih' trenutkih maratona opisal Kejžar.

"Svoj nastop ocenjujem kot uspešen, ker sem prišel do cilja. Priprave v letošnji sezoni mi niso šle po načrtih in nisem mogel opraviti s programom tako, kot sem načrtoval. Ker nimam urejenega statusa in s težavo pokrijem svoj tekmovalni program in obenem preživljam družino, se bom moral zaposliti. To pomeni, da bo konec z mojim vrhunskim športom. Glede na prej povedano je bil to moj zadnji veliki maraton," je sklenil Kejžar.

In še:

Slovenski atlet Roman Kejžar je v maratonu na olimpijskih igrah v Pekingu zasedel 67. mesto (2:29:17, +23:05) in s tem končal nastope slovenskih tekmovalcev na najuspešnejših olimpijskih igrah doslej.

dosegel 67. mesto. Pogoji so bili težki, taki, ki mi ne odgovarjajo: visoka vlaga, pred maratonom je še deževalo, trasa je tekla po mestu, k sreči zrak ni bil tako onesnažen, kot so napovedovali. Po dežju je posijalo sonce, razmere so se zelo spremenile, proga je bila čista in urejena. Na koncu sem bil presenečen nad dobro organizacijo. Vedel sem, da na tekmo nisem bil stoodstotno pripravljen, obenem pa sem se zavedal, da sem izkoristil vse možnosti, ki sem jih imel in kolikor je bilo to možno. Še vedno sem imel problem z neurejenim statusom. Maraton sem začel po pameti, moj cilj je bil maraton zaključiti in to mi je uspelo. Cilj za olimpijske igre je bil dosežen.

Glavna muka se začne šele po maratonu. Po garanju prave bolečine pridejo šele ponoči. Dve uri po tekmi organizem ne sprejema ne hrane ne pijače, si dehidriran. Začnejo se glavoboli, bruhanje, piješ tekočino, a telo jo zavrača. Potem sledijo krči celo noč in takrat sta bili potrebni dve infuziji, da sem prišel k sebi. Kljub vročini te mrazi, da se treseš. Noč po maratonu je v večini primerov naporna, sploh

takrat, ko pride do dehidracije. Na takšnih tekmovanjih daš vse od sebe, zato so napori veliki, in jasno, po tekmi so bolečine večje.

Ali je bil maraton v Pekingu slovo od kariere? Kaj pa naslednje olimpijske igre v Londonu leta 2012?

London je še predaleč. Če bi imel urejen status, sem prepričan, da bi se lotil tudi tega maratona. Tako pa se ne morem dobro oz. maksimalno pripraviti. Maraton zahteva od 800 do 900 kilometrov mesečno.

Kakor koli že, rečem lahko, da je bilo leto 2000 vrhunec moje kariere. Sem še aktivni športnik z načrti za prihodnost. Če bo Atletska zveza Slovenije imela interes, potem razmišljam tudi o mestu trenerja. Treba je zbrati sedem ali osem perspektivnih atletov, jim ponuditi plače, trenerja in pogodbe. Potem je treba sestaviti program in ga profesionalno izvesti. To bi se dalo narediti do Londona. Dva sta taka, ki bi zagotovo prišla do norme: Kosmač in Kosovelj, lahko bi bil zraven kot njuna motivacija.

Foto: Aleksander Čufar

Največji problem je, da pri nas ni dobre konkurence. Moja želja je bila vedno uvrstitev med prvo polovico, kar mi je do sedaj vedno uspelo. Prejšnja leta sem kotiral dosti višje, vsaj za Sydney sem bil prepričan, da z rezultatom 2:11:50 sodim med prvih 20. Na tekmih so bili določeni pogoji, ki mi niso odgovarjali, in na začetku sem bil prehiter. Takrat tvegaš. Tempo je treba skrbno načrtovati. Ko si na startu, si spočit. Skupina se premakne in to te (še) vedno potegne. Ob progi je veliko ljudi in kar naenkrat te zmanjka. Med tekom moraš imeti stvari v glavi urejene. Morda misel za par sekund skoči, a je brz nazaj. Maraton je koncentriran tek. Koncentracija se prične že kakšen teden prej, v glavi imaš več variant, kako naj bi tekma potekala, in potem vidiš, kako se odvija.

Roman Kejžar je v svoji karieri pretekel 57 velikih maratonov, od katerih je zmagal na naslednjih enajstih:

1990	Firence (I)	2:18:57
1991	Pakrac (HR)	2:18:19
1993	Mudelo (I)	2:19:14
1995	Zagreb (HR)	2:21:15
1996	Ljubljana	2:20:11
1999	Radenci	2:18:58
2001	Ljubljana	2:22:50
2002	Zagreb (HR)	2:20:19
2002	Redo Emilia (I)	2:16:03
2005	Železna Kapla–Preddvor	2:37:49
2006	Split (HR)	2:20:52

Ali se od maratona dá živeti?

Če bi bilo danes leto 2000 in če bi bile razmere v Atletski zvezi Slovenije takrat tako urejene, kot so danes, sem prepričan, da bi se stoodstotno lahko posvetil maratonu, da bi ga tekel pod 2:10:00. Vendar je bil tek vedno borba. Na mednarodnih maratonih je bilo vedno treba zaslužiti za preživetje, zato se na

Brez sponzorjev v športu ne gre.
Foto: arhiv Mirana Kejžarja

druga velika tekmovanja niti nisem imel časa temeljito pripravljati.

Za mano je 16 oziroma 17 let aktivnega in profesionalnega dela v tem športu. Ali se z maratonom preživi? To je bolj stvar sponzorjev in organizatorjev tekmovanj. Berlinski, zagrebški, ljubljanski maraton, maraton v Firencah, to so tekme, kjer se je dalo zaslužiti. Denar si vložil v atletiko, nekaj pa ga je ostalo za preživetje.

Poleg maratonov smo se (za preživetje) udeleževali tudi malih maratonov in uličnih tekov, seveda tudi kot del priprav na maraton. Maraton je vseka kor disciplina, kjer se lahko zasluži in živi od tega. Če bi bil metalec krogle, bi mi bilo brez neurejenega statusa nemogoče ostati v tem športu 16 let. Ni te kem, ni denarja.

V moji karieri so me podpirali tudi sponzorji, predvsem podjetja v Selški dolini (Alpes, Alpes 3E, Domel, Niko), Občina Železniki in KS Sorica ter Intersport in Mizuno. Brez njih ne bi mogel ostati v atletiki in sem jim za pomoč hvaležen.

V vsej karieri so Romanu Kejžarju najljubši naslednji trije nastopi na velikem maratonu:

1998	Berlin (D)	2:13:24	11. mesto
2000	Torino (I)	2:11:50	9. mesto
2003	Hamburg (D)	2:13:26	8. mesto

Kako naprej? Načrti?

Sem član kluba MASS Ljubljana, ki je včlanjen v Atletsko zvezo Slovenije. Podpisujem pogodbe z Atletsko zvezo. Odkar imamo novega predsednika, so razmere boljše. Postavil je stvari na prave noge pod takimi pogoji, da se dá dobro delati. Po pogodbi s klubom je treba teči na določenih tekmah. Če bo želja v klubu ali na zvezi, potem bi lahko postal tudi trener. Zaenkrat sem še aktiven športnik. Letos me v avgustu čaka nastop na svetovnem prvenstvu v Berlinu, leta 2011 je v Velenju evropsko prvenstvo v krosu. Ali bom tam še sodeloval kot tekmovalac ali že kot trener? Ne vem. Počasi zaključujem kariero. Organizem pri teh letih potrebuje več regeneracije,

Foto: Aleksander Čufar

kar pomeni manj tekmovanj. Včasih smo tekli po celo leto. Po tekmi si se malo naspal, potem pa spet odšel na novo tekmo.

Roman se je letos (2009) po skoraj 20 letih vrnil k svojemu prvemu trenerju.

Svjetlan Vujsain:

"Že pred leti sem mu predlagal, da zaključiva atletsko pot skupaj kot trenerja. Roman si sam piše treninge in bi bil tudi odličen trener. Zato sva sedaj

bolj prijatelja. Roman je bil na vrhuncu kariere odličen, izvenserijski talent in velik garač. Danes je nemogoče dobiti takšen talent in delavca – garača obenem. Za maraton se moraš roditi. Predvsem moraš biti vzdržljiv. Redki so, ki imajo tako vzdržljivo srce. Vedno pravim, da je talent tudi biti garač. Ni vse v tehniki. Mnogi atleti danes ne znajo tako teči, kot teče Roman. Bil je pripravljen delati. Tekel je 30 do 35 kilometrov na dan. To je garanje! Takšnega še ni bilo."

Ali ima Roman naslednika?

"Težko je reči, vendar ga trenutno ni. Slovenski atleti so danes hitrejši od njega na 3 000 in 5 000 metrov, ne pa na 10 000 metrov. Danes je problem nekomu narediti 600 do 700 kilometrov na mesec, pa ni važno, za kakšen trening gre. Najpomembnejše pri treningu je, kako načrtuješ odmor. In Roman je to znal."

Roman s trenerjem Vujasinom. Foto: Aleksander Čufar

Roman na maratonu na OI v Pekingu, 2008.
Foto: Aleš Fevžer

Foto: Aleksander Čufar

Kakšna je prihodnost maratona? Ali se dá Gabreselassiejev rekord (2:03:59) še izboljšati?

Rezultat maratona je zagotovo odvisen od ostalih disciplin, predvsem od teka na 5 000 metrov in na 10 000 metrov. Vsak maratonec mora opraviti ti dve disciplini z ustreznimi hitrostmi. Če se bodo rezultati na 5 in 10 kilometrov še izboljševali, sem prepričan, da se dá na malem maratonu in maratonu te rezultate še izboljšati. Proga je tako dolga, da se dá teči hitreje, vendar je pomembna vzdržljivost. Sama hitrost ni ovira. Na primer Gabreselassie teče 2:55 na kilometer in na 10 kilometrov lahko teče še 10 sekund hitreje. Na maratonu vedno pride do kritične faze po 30. kilometru, ko vzdržljivost postane problem. V mišicah in jetrih ni več zadosti glikogena, zato je težko vzdržati. Zagotovo se bo našel tekač, ki bo rezultat izboljšal. Upam, da brez kemije. Že Gabreselassieja so spraševali, ali lahko teče pod

dvema urama. Zadnja leta trend upada in leta 2000 je imel stoti maratonec veliko boljši čas, kot ga ima danes.

Ali lahko rečemo, da je veliki maraton seštevček dveh malih maratonov?

Nikakor ne. Lahko rečem, da je teči veliki maraton enako trem malim maratonom. Mali maraton se dá natrenirati s pripravami na 10 000 metrov. Veliki maraton je čisto posebna zgodba, ki zahteva bistveno več kilometrov in vzdržljivostnih tekov. Če za mali maraton potrebuješ 400 kilometrov treninga na mesec, potem jih za veliki maraton potrebuješ bistveno več. Italijani jih pretečejo tudi 1 100 na mesec, sam jih delam od 800 do 900 na mesec, letno to pomeni okoli 7 000 kilometrov treninga. V vseh letih, smo računali, sem pretekel več kot trikrat okoli Zemlje.

Foto: Aleksander Čufar

20 let profesionalnega ukvarjanja s tekom je Romanu Kejžarju poleg nešteto pokalov in priznanj prineslo ogromno znanja, ki ga prenaša na mlajši rod tudi kot trener. Najprej se je lotil dela v Atletskem klubu Železniki, in sicer vse od njegove ustanovitve do leta 2002. Doseženo prvo mesto med slovenskimi občinami na krosu Dela je bil eden njegovih vidnejših trenerskih rezultatov. Poleg tega je Roman razvil tudi nekaj reprezentantov, ki so svoje znanje preizkusili na evropskem prvenstvu v krosu. Trenutno v okviru Intersportovih trenerjev v Škofji Loki vodi skupino rekreativnih tekačev. Podobno delo se mu obeta ponovno v Atletskem klubu Železniki.

Župan Občine Železniki je Romanu Kejžarju leta 2001 podelil priznanje za dosežke na olimpijskih igrah v Sydneyju leta 2000. Roman Kejžar je tudi dobitnik zlate plakete občinskega priznanja v športu, ki jo je prejel 27. novembra 2004.

Preglednica Romanovih mednarodnih uspehov:

1990	Firence	maraton (2:18:57)	1. mesto
1991	Pakrac, Hrvaška	maraton (2:18:19)	1. mesto
1992	Svetovno prvenstvo, Tyneside, Velika Britanija	mali maraton (1:04:51)	82. mesto
1992	Osmerboj: Avstrija – Nemčija – Hrvaška – Madžarska – Italija – Slovenija, Gorica, Italija	5 000 m (14:38:33)	1. mesto
1992	Četverboj: Češka – Avstrija – Romunija – Slovenija, Praga, Češka	3 000 m (8:15:69)	5. mesto
1992	Četverboj: Hrvaška – Madžarska – Slovenija – Slovaška, Celje, Slovenija	5 000 m (14:32:09)	2. mesto
1993	Pokal Evrope, 2. liga, 1. skupina; Beljak, Avstrija	5 000 m (14:22:46)	5. mesto
1993	Peterboj: Hrvaška – Madžarska – Wales – Slovenija – Slovaška, Veszprem, Madžarska	5 000 m (14:29:70)	4. mesto
1993	Mudelo, Italija	maraton (2:19:14)	1. mesto
1994	Svetovno prvenstvo Budimpešta, Madžarska	kros, 10 000 m (38:37:00)	217. mesto
1994	Pokal Evrope, 2. liga, 3. skupina, Ljubljana, Slovenija	10 000 m (30:24:66)	3. mesto
1995	Svetovno prvenstvo na prostem, Göteborg, Švedska	maraton (2:24:10)	35. mesto
1995	Svetovno prvenstvo, Montbeliard, Francija	mali maraton (1:05:23)	67. mesto
1995	Evropsko prvenstvo, Alnwick, Velika Britanija	kros, 10 000 m (28:42)	64. mesto
1995	Četverboj: Hrvaška – Madžarska – Slovenija – Slovaška, Varaždin, Hrvaška	5 000 m (15:01:44)	2. mesto
1995	Zagreb, Hrvaška	maraton (2:21:15)	1. mesto
1996	Pokal Evrope, 1. liga, 1. skupina, Lizbona, Portugalska	3 000 m (8:12:99) 5 000 m (14:41:71)	5. mesto 6. mesto
1996	Ljubljana	maraton (2:20:11)	1. mesto
1997	Sredozemske igre, Bari, Italija	maraton	odstop
1998	Evropsko prvenstvo, Ferrara, Italija	kros, 10 000 m (29:15:00)	33. mesto
1998	Evropski pozivni miting, Lizbona, Portugalska	10 000 m (29:43:90)	13. mesto
1998	Mednarodni maraton, Berlin, Nemčija	maraton (2:13:24)	11. mesto
1998	Pokal Evrope, 1. liga, skupina A, Budimpešta, Madžarska	5 000 m (14:10:68)	4. mesto
1998	Zagreb, Hrvaška	maraton (2:19:xx)	1. mesto
1999	Svetovno prvenstvo na prostem, Sevilla, Španija	maraton	odstop
1999	Svetovno prvenstvo, Belfast, Velika Britanija	kros, 10 000 m (42:41:00)	59. mesto
1999	Evropsko prvenstvo, Velenje, Slovenija	kros, 10 000 m (36:55)	60. mesto
1999	Pokal Evrope, 1. liga, skupina B, Atene, Grčija	5 000 m (14:46:29)	6. mesto
1999	Radenci	maraton (2:18:58)	1. mesto
1999	Evropski pozivni miting, Barkalado, Španija	10 000 m	odstop
2000	Olimpijske igre, Sydney, Avstralija	maraton (21:26:38)	62. mesto
2000	Evropski pozivni miting, Lizbona, Portugalska	10 000 m (29:15:18)	34. mesto

2000	Torino, Italija	maraton (2:11:50)	
2001	Svetovno prvenstvo na prostem, Edmonton, Kanada	maraton	odstop
2001	Pokal Evrope, 1. liga, skupina B, Budimpešta, Madžarska	5 000 m (14:23:81)	5. mesto
2001	Ljubljana	maraton (2:22:50)	1. mesto
2002	Evropsko prvenstvo, Medulin, Hrvaška	kros, 10 000 m (31:21)	65. mesto
2002	Evropski pozivni miting, Camaioire, Italija	10 000 m (29:46:23)	31. mesto
2002	Zagreb, Hrvaška	maraton (2:20:xx)	1. mesto
2002	Redo Emilia, Italija	maraton (2:16:03)	1. mesto
2003	Svetovno prvenstvo na prostem, Pariz, Francija	maraton (2:24:20)	59. mesto
2003	Pokal Evrope, 1. liga, skupina B, Velenje, Slovenija	5 000 m (15:04:96)	7. mesto
2003	Hamburg	maraton (2:13:26)	8. mesto
2004	Olimpijske igre, Atene, Grčija	maraton (2:23:34)	54. mesto
2005	Želena Kapla–Preddvor	maraton (2:37:49)	1. mesto
2006	Split, Hrvaška	maraton (2:20:52)	1. mesto
2008	Olimpijske igre, Peking, Kitajska	maraton (2:29:17)	67. mesto

Roman s svojimi uspehi. Foto: Aleksander Čufar

Zadnji Romanov veliki maraton?

22. avgusta 2009 se je Roman Kejžar udeležil letos največjega atletskega dogodka – svetovnega prvenstva v atletiki v Berlinu v Nemčiji. Slovenske barve je zastopal s svojo paradno disciplino, velikim maratonom. Dosegel je 42. mesto s časom 2:20:25.

Ali je bil to veliki finale profesionalnega športnika? 20 let je Roman Kejžar vztrajno dokazoval sebi in slovenski atletiki, da je treba še kako delati, garati in dajati zgled, da dosežeš to, kar je Roman dosegel v svoji športni karieri: biti maratonec.

Roman Kežžar, maratonec. Foto: Aleksander Čufar

Viri:

Atletska zveza Slovenije. Roman Kežžar. http://www.atletska-zveza.si/statistika/atleti/kejar_roman/default.html.

Si21. Roman Kežžar. <http://sport.si21.com/atletika/romankejar/>.

Mozaik 4, glasilo podjetja Domel, d. d., leto 2008, str. 18–19.

DELO, 24. avgust 2008.

Fotografije posnel in izbral: Aleksander Čufar, EFIAP/b, PPSA

Dr. Vida Košmelj

Prepletanje ljubezni do medicine in zgodovine

Špela Pegam

Dr. Vida Košmelj je ime, ki je znano skoraj vsem ženskam vseh generacij iz Selške doline. Odlična in stroga ginekologinja uživa veliko spoštovanje zaradi svojega strokovnega dela. V zadnjih letih pa je v domačem kraju, kamor se vedno rada vrača, znana po zapisih lokalne zgodovine. Obe njeni ljubezni – medicina in zgodovina – se prepletata v naslednjem pogovoru.

Dr. Vida Košmelj. Foto: Aleksander Čufar

V Železnih nitih predstavljamo v Železnikih in okolici rojene zdravnike, ki so delovali in uspeli zunaj Železnikov, in zdravnike, ki so delovali v Železnikih. To so bralci opazili in kar nekaj žensk je vprašalo, kdaj bo intervju z dr. Košmeljevo. Kaj vam pomeni, da vas nedanje pacientke tako spoštujejo in vas imajo še vedno v spominu?

Vesela sem. Ko grem ven, me vedno kakšna pacientka sreča in ogovori: veste, takrat in takrat ste me operirali ... Če je bilo kaj zelo posebnega, sem si zapomnila, drugače pa je bilo toliko različnih dogodkov ... Velikokrat sem bila tudi v strahu in sem večkrat še ponoči hodila v bolnišnico, če sem bolnico čez dan operirala, pa me je skrbelo zanjo. Dobila sem tudi nekaj priznanj. Vedno sem se potrudila, kolikor se je dalo, in se držala Gregorčičevega navodila: "Ne kar mora, kar more, to mož storiti je dolžan." Mislim, da mi tega, da se ne bi potrudila, nikoli niso očitali. Doma sem imela večkrat probleme, saj so mi očitali, naj se preselim kar v bolnišnico, ker je ta prva, nato šele družina in ostalo.

Zdravniški poklic zahteva posebno etiko, kajne?

Mi smo se je učili in smo to vedeli. Danes pa se samo čudim, kaj se pri nas dogaja z medicino. V zdravstvu smo bili nekoč zelo slabo plačani. Nikoli pa nam ni prišlo na misel, da bi stavkali. Večino velikih praznikov sem dežurala, za 1. maj, 29. november in novo leto ... Dežurstvo je bilo zelo slabo plačano in nekateri kolegi so se ga radi otepali.

V Železnikih vas ljudje poznajo tudi po knjigi Železniki skozi čas. Kaj vas je kot zdravnico ginekologinjo vodilo k temu, da napišete to knjigo?

Še kot otrok sem se običajno, ko so prišli domov obiski, skрила, če me niso prej odkrili, in z velikimi ušesi poslušala, kaj so se pogovarjali. Večinoma

so se pogovarjali o zgodovini. Mojemu očetu je dr. Andrejka rekel, da je živa lokalna zgodovina. Sko-raj vse, kar je dr. Andrejka napisal o Selški dolini, mu je povedal moj oče. Mi smo stara železnikarska družina in to zanimanje sem gotovo podedovala. Košmelji so prišli v Železnike že na začetku 17. stoletja, še pred Globočniki in Levičniki. Res pa veliko dokumentov manjka. Ob gromozanskem požaru, ki je v Železnikih divjal leta 1822, je bil celo tak veter, da je na kranjski most, 29 kilometrov daleč, prineslo vroč pepel in ogorke. Takrat je zgorelo veliko dokumentov.

Lahko poveste kaj o svoji družini, v kateri ste se rodili, in o svojem otroštvu?

Očetu Leopoldu in mami Mariji se nas je rodilo pet otrok. Najstarejša je bila Cvetana, sledil je brat Miran, jaz sem bila tretja, za menoj pa sta se rodili še Martina in Tonka.

Od vseh petih otrok sem bila jaz do osnovne šole najmanj doma, ker sem bila veliko v Poljanski dolini pri ljubi babici. Tam sem bila kolovodja skupine, ki sta jo sestavljala še dva fanta, zadnji je umrl ravno pred kratkim. Tudi s fanti sem se pretepal.

V obeh vojnah je domačija veliko izgubila, na začetku prve svetovne vojne so umrli trije: 14-letna teta in stari starši. Trije fantje so bili na fronti, doma je ostala samo sedemletna teta, gospodarili pa sta dve služkinji in varuh, ki je podpisal ogromno vojno posojilo na našo hišo brez vednosti sorodnikov. Na koncu prve vojne je bil dom skoraj prazen, izropan.

Kadar sem bila v Gorenji vasi pri stari mami, kjer so imeli gostilno, so me v nedeljo popoldne še kot punčko posadili na mrzlo ali toplo peč, kjer sem pela in deklamirala šegave pesmi. V Gorenji vasi me je teh učil Nino Rupena, polbrat poveljne političarke Mare Rupena, v Železnikih pa Vladko Demšar, Dagarinov. Znala sem jih še in še in med gostilniškimi gosti sem povzročala huronski smeh, ki ga nisem razumela.

Pesmi:

*Kiklco nabrala bom,
šimi bom hodila,
fest se bom našminkala,
pa ga bom dobila.*

*Lepšega, kot si ti,
glavco postran drži,
za klobučkom taužent din
(namesto pušeljček),
na smeh se drži.*

Ali o lepi Vidi:

*Lepa Vida je pri morju stala,
tam na bregu si plenice prala,
črn zamorc po sivem morju pride,
barko ustavi,
vpraša lepe Vide:*

*"Zakaj Vida nisi več tak rdeča in cveteča,
kot si prva leta bila?"*

Vida lepa je odgovorila:

"Pej no v l'ft pa taka ohcet!"

Najbolj sem bila prizadeta, ko je med vojno pri partizanskem napadu na Železnike leta 1944 na našo streho padla nemška mina ter porušila streho in vsa tri podstrešja. Na prvi podstrehi v leseni kamri smo imeli spravljениh zelo veliko knjig in revij v slovenskem jeziku, skoraj vse, kar je izšlo do prve svetovne vojne. Knjige je spravljalo več rodov. Bile so tudi knjige v drugih jezikih, ki jih nisem poznala. Če sem se le lahko, sem se izmuznila na podstreho in brala te knjige, dokler me ni našla mama in mi kakšno primazala.

Pri štirih letih sem dobila zaradi škiljenja očala, kar je bilo takrat zelo čudno, saj ni bilo otroka, ki bi jih nosil. Kadar sva z mamo šli po Ljubljani k okulistu, so se ljudje ozirali za menoj. Vsi so govorili, da so "špegli" za stare ljudi. Nikakor pa doma niso mogli ugotoviti, zakaj naenkrat škilim. Jaz pa sem to dobro vedela. Edina otroška bolezen, ki sem jo

prebolela, so bile zelo hude ošpice. Tako hude, da sem zaradi zelo visoke vročine dobila celo božjastni napad. Nato sem na desnem očesu dobila velik ječmen. Vedno sem ga praskala, dokler me mama ni odpeljala k dr. Strnadovi. Ta je svetovala mami, naj mi desno oko zavežejo s prevezo. Kadar me ni nihče videl, sem odmikala prevezo in kukala ven. Ko so mi jo sneli, sem z desnim očesom že škilila. Zdravnica je zato svetovala, naj mi prevežejo še drugo oko. Tam se je zgodba ponovila, škilila sem na obe očesi. Potem so me odpeljali k okulistu. Dobila sem očala, ki jih nosim še danes. Ko sem bila stara 18 let, mi je mama rekla, da sem dobila večjo doto kot vsa dekleta v dolini, saj so bila očala strašno draga. Skupaj z zdravnikom in vožnjo so stala dobro uradniško plačo. Ker sem se tudi pretepala, sem jih nekaj polomila. Spomnim se, ko smo se kopali v Plnadi. Tam so včasih kuhali oglje. Na desnem bregu bajerja je stala oglarska koliba, kjer smo se slačili. Očala sem položila vrh obleke. Ko sem prišla iz vode, jih ni bilo nikjer, imela pa sem ravno nove. Čez nekaj let, ko so kolibo podrli, so našli očala zakopana v zemlji. Očitno jih je nekdo nalašč skril.

Foto: Aleksander Čufar

Verjetno se spominjate ekonomske krize iz leta 1929?

Ja, zelo dobro. V Železnikih se je kriza začela že z letom 1902, ko je ugasnil plavž, in se je veliko ljudi odselilo. Rudarji so šli delati v rudnike v Vestfalijo, Litijo, Trbovlje ... Bila je strahotna revščina, služb in denarja ni bilo. Ženske so s klekljanjem sicer nekaj zaslužile. V času moje mladosti so čipke nosile znani posrednici v Ljubljano, ki jih je prodajala. Ker je bila vožnja predraga, so hodile peš 41 kilometrov daleč do Ljubljane. Plačila pa niso takoj dobile.

Naš sosed Morajnar je bil pri Egru za vrtnarja. Nóvak, Egrov predhodnik, je pripeljal vrtnarja celo iz tujine, da je Morajnarja naučil delati. V Morajni je bila velika revščina in moji stari starši ter kasneje mama so jim pomagali s hrano. Mama nas je otroke vedno učila, da moramo revežem pomagati. Morajnarske ženske so do smrti klekljale.

Doma ste imeli mesarijo in posestvo. Se je z mesarijo ukvarjal samo oče, je imel koga zaposlenega?

Oče je imel običajno enega pomočnika in dva pomožna delavca. Imeli smo eno prvih hladilnic na Gorenjskem. Meso je prodajala mama. Meso so prodajali v nedeljah dopoldne v Selcih, v sobotah popoldne pa na Bukovici. Tja sem se z zapravljivčkom peljala včasih tudi jaz. Med počitnicami smo morali otroci doma veliko pomagati. Takoj, ko so se začele počitnice, sem dobila v roke grablje. Grabili smo seno in kasneje otavo na Češnjici, v Primčevem logu, v Snegovniku in pod Draboslovico, pobirali smo krompir, delavcem nosili malico ... Ko sem se nekoč mami pritožila, da moram delati, mi je rekla: "Če ti ne bo treba delati, boš pa znala komandirati." Najhujše delo, ki sem ga morala opravljati in sem ga grozno sovražila, je bilo kuhanje mila. Pri številni družini in obrti smo imeli veliko perila. Iz loja in več dodatkov se je v polnem kotlu kuhala zmes. Več ur je bilo treba mešati v eno smer, paziti na ogenj in vretje. Nekoč sem avtomatsko mešala in brala Mohorjevo knjigo Za srečo. Prišla je mama in mi primazala klofuto. Knjiga je padla v milo in se stopila.

Kakšne imate pa spomine na šolo v Železnikih?

Od tretjega razreda dalje me je tri leta učil učitelj Edvin Clemente, ki je ogromno vedel. Nanj sem bila zelo jezna. V njegovem razredu ni bilo nobene odličnjake, samo trije smo bili navadno prav dobri. Ampak nikoli me ni pohvalil. Celó če sem kaj dobro znala, je vedno rekel, da bi jaz lahko to znala bolje. Učil nas je matematiko, astronomijo, zgodovino, zemljepis in slovenščino. Nekoč nas je peljal zgodaj zjutraj gledat na Snegovnik sončni mrk. Dal nam je stekelca, ki smo jih morali doma okaditi, da smo skoznje gledali mrk. Matematiko sem večinoma pozabila, čeprav mi ni delala težav. Edina formula, ki se je iz šole še spomnim, je iz tretjega razreda, in sicer πr^2 (pi r-kvadrat). Računali smo površino in prostornino valja. Clemente nas je peljal na Škarjevc, kjer je stala Egrova žaga. Od doma smo morali prinesiti meter. Vsakemu je dodelil svoj hlood, na katerem je bil z rdečim pisalom napisan njegov priimek. Računali smo površino in prostornino hloda. Rimske in grške zgodovine sem v gimnaziji znala iz osnovne šole veliko več, kot smo se je učili tam. Še danes znam naštetih prvih sedem rimskih kraljev. Profesorji so bili presenečeni. Učitelj Clemente je bil zelo strog. Vedno je naročal, da moramo veliko brati, samo meni je rekel, da ne smem, ker že tako berem preveč. Brati sem se naučila sama.

Clemente me je tudi počakal pri avtobusu, ko sem se vračala iz Kranja, kjer sem opravila sprejemni izpit za gimnazijo. Takoj sem mu morala poročati vse o izpitu. Pisni in ustni izpit sta potekla gladko. Le na vprašanje, koliko kubičnih centimetrov vsebuje liter vode, nisem znala odgovoriti. Zgrozil se je in mi je do smrti očitel, kakšno sramoto sem mu naredila. Še danes mi je žal, da mu vprašanja nisem zamolčala.

V Železnikih je bila samo štiriletna osnovna šola.

Ja, tako je. Pred prvo svetovno vojno je obstajala samo dvorazredna šola. V Jugoslaviji si lahko že po četrtem razredu šel v gimnazijo, v meščansko šolo

ali pa si še dve leti obiskoval t. i. ponavljalno šolo. Brat Miran je takoj po štirih letih šel v gimnazijo, jaz pa sem strašno žalovala, da sem izgubila dve leti, ker sem hodila še v peti in šesti razred ponavljalne šole. Lahko bi šla takoj v meščansko šolo, ampak tega nisem hotela, ker sem vedela, da želim študirati medicino. Vpis na medicinsko fakulteto je bil možen samo z zaključeno gimnazijo. Spomnim se, da so me pri treh letih vprašali, kaj bom po poklicu, in sem vedno odgovorila, da zdravnica. Vsi so se mi smejali in me nihče ni vzel resno. Vseskozi sem bila trdno prepričana, da bom študirala medicino. Zato sem med vojno ostala v Ljubljani, ker so na Gorenjskem Nemci takoj zaprli vse slovenske šole. Odrpeli so nemško učiteljske v Kranju in nekakšno obliko meščanske šole v Škofji Loki, kamor pa moja mlajša sestra Martina in sestrična Maruša nista bili sprejeti.

Od kje pa izhaja ta želja po medicini?

Mogoče od dogodka, ki se je zgodil, ko sem bila stara štiri leta. Takrat sem se hudo opekla. Bilo je na Vidov dan, 28. junija, ob koncu šole. Brat je končal prvi razred, sestra pa drugega. Čakala sem ju, da bosta domov prinesla spričevali. Na dvorišču smo imeli velik, nizek škaaf premera približno meter in pol, v katerega so dali kavstično sodo. Krop se je hladil. V njem so ribali mastne lesene plohe. Prišla sem mimo, spomnim se celo, da sem imela oblečeno lepo toplo modro vezeno obleko. Hotela sem potipati vročo vodo in sem zmočila obleko, ki me je potegnila vanjo. Tako sem se opekla, da sem bila vsa mehurjasta. Spomnim se še, kdo me je potegnil iz škaafa, potem pa sem bila tri dni nezavestna. Nekaj mesecev sem tulila zaradi bolečin: "Ata, mama, teta, boli, boli." Zdravnica me je prevezovala vsak drugi dan. Ritka je bila en sam gnoj, enako desni komolec in na desnem licu se mi je naredil mehur. Starši so bili še posebej prizadeti, saj sem vpila noč in dan, umolknila sem samo tedaj, ko so k meni poklicali starega moža, Matevža Ambrožiča, Miklna. Hodil je k nam in ročno žagal drva, jaz sem mu "pomagala". Ko sem bila tako opečena, so ga prosili, naj večkrat

pride k meni. V bolnišnico me niso dali, češ, naj umrem doma. Če je namreč opečena tretjina telesa, bolnik podleže. Šest zdravnikov je bilo pri meni in samo eden mi je napovedal največ 24 ur življenja, vsi ostali pa manj. Umrla pa kljub neznanskim bolečinam nisem. Nekoč je prišla soseda, Globočnikova gospa. Predlagala je, naj me poskusijo namesto z mazili zdraviti z orehovim oljem. To je še nezrel zelen oreh, namočen v olju in v steklenici obešen na sonce. Ko so me s tem namazali, se mi je rana začela celiti in že v 14 dneh se je pričela delati kožica. Zvijali so me v fine lanene rjuhe, ki so bile od gnoja tako umazane, da se niso dale sprati. Takrat sem res veliko prestala in opazovala zdravnico, ki smo jo vsi spoštovali, posebej moj oče. On skoraj ni imel kosti v telesu, ki ne bi bila polomljena. Zdravnica ga je nešteto krat rešila. Ta zgled je bil verjetno povod za medicino. Oče pa je vseskozi nasprotoval mojemu študiju medicine.

S štirimi leti sem sama šla v čipkarsko šolo. Učila nas je ljubezniva gospa Kosmova (Pivk), Idričanka z izrazitim dialektom. Ker mi mama ni dovolila ob-

Foto: Aleksander Čufar

iskovati te šole zaradi oči, sem jo večkrat neredno obiskovala.

Medicino pa imamo tudi v rodu. Stari stric dr. Franc Košmelj je bil celo 34 let generalštabni zdravnik v avstro-ogrski vojski. Tudi očetov brat je že pred prvo svetovno vojno študiral medicino na Dunaju in po vojni nadaljeval na graški univerzi, vendar študija ni dokončal.

Stric in Vladko Demšar, Dagarinov, po vojni študija nista mogla nadaljevati, ker ni bilo denarja. Medicina je bila nekdanj med najdražjimi študiji. Po stričevem pripovedovanju je bilo treba za vsako leto študija plačati poseben fakultetni davek in še za vsak izpit posebej. Draga sta bila tudi stanovanje in hrana. Za izpit si moral obleči frak, srajco z visokim ovratnikom, imeti polcilinder in sprehajalno palico. Če nisi imel denarja, da bi se tako oblekel, ti je fakultetni sluga posodil obleko proti plačilu. Največji reveži so imeli namesto srajce samo visoki ovratnik, na katerem sta bili z vrstico privezani obe manšeti.

Tako ste potem Železnike po osnovni šoli zapustili in nadaljevali šolanje.

V osnovni šoli sem bila nedisciplinirana, pod klopjo sem brala. Ker sem bila za svoja leta največja, so me posedli v zadnjo klop. Že po dnevu ali dveh sem se zaradi nemira, ki sem ga povzročala, znašla v prvi klopi. Mama je rekla, da me bodo v kranjskem nunskem internatu naučili reda. Ona je namreč hodila v šolo k nunam pri Gospe Sveti na Koroškem. Ta šola je bila tedaj poznana kot ena najboljših avstrijskih gospodinjskih šol. Vedno je pripovedovala, kako so nune z učenkami grdo ravnale. Dekleta so bila v isti jedilnici razdeljene v tri oddelke glede na status. Kadar so prišle od doma, so jim vedno pregledali prtljago in zaplenili vso hrano, ki so jo prinesle od doma. Mama je bila prepričana, da me bodo nune naučile reda, zato sem morala tudi sama v nunski internat. Leto dni je bila že dogovorjena v internatu, da bom prišla. Internatov ni bilo ali pa so bili zelo dragi, tudi šolanje ni bilo zastoj. Mi pa smo bili naenkrat trije, ki smo se šolali v srednji šoli. Brat in sestra sta bila v Ljubljani, jaz pa v Kranju. Če se ne

motim, smo morali obrtniški otroci plačevati šolnino v višini 3 odstotkov davka od dohodka. Brat je plačeval celo šolnino, midve s sestro pa polovično.

Leta 1938 sem šla nerada v Kranj. Vse sem imela pripravljeno po predpisih, od posteljnine do jedilnega pribora, in označeno z monogramom. Dan pred pričetkom šole – ko je bila šolnina že plačana in bala pripravljena, je mama dobila telegram, da se mora nujno javiti v internatu. Tam so ji povedali, da zame ni prostora. Verjetno je posredoval župnik, saj nas je vse vprašal, kje bomo nadaljevali šolanje. Jaz sem bila precej jezikava in nisem nikoli ostala tiho. Spomnim se prvega razreda v osnovni šoli, ko je župnik Valentin Bertoncelj kritiziral Sokole. Vprašala sem ga, če ve, kakšna je razlika med Orli in Sokoli. Seveda ni zraslo na mojem zelniku, ampak odgovor je bil: Prosvetarji – Orli so lahko samo pripadniki katoliške vere, Sokoli pa samo tisti, ki so Slovani. Zaradi jezika sem bila doma in v šoli večkrat tepena. Župnik mi je naredil veliko uslugo, ker je nunam sporočil, iz kakšne družine izhajam. Imela sem že privarčevanih 50 dinarjev, kar je bilo tedaj zame dosti denarja, ki sem ga hranila, da bom čim prej pobegnila iz internata. No, k nunam mi ni bilo treba.

Mama je bila čisto obupana. 15. septembra se je začel pouk v gimnaziji. Po srečnem naključju so mami poslovni prijatelji uspeli zame dobiti hrano in stanovanje pri neki vdovi. V šoli pa sem plačala očetove grehe. Oče ni bil tiho, bil je zelo direkten in po tem poznan. S šolo ni bilo problemov, pač pa s politiko. Leta 1938 so na občinskih volitvah v večini slovenskih občin zmagali klerikalci. Na kranjski gimnaziji je stanoval priljubljen liberalni direktor, ki se je moral takoj izseliti. Oblast je postavila novega klerikalnega direktorja, ki je uvedel strog režim. Če si šel v kino, si bil izključen, s starši nisi smel v slaščičarno ali v gostilno, cenzurirali so tudi pošto, poslano na stanovanje.

Nižji razredi so bili razdeljeni po spolu, fantje in dekleta istega letnika so bili v posebnih razredih in se nismo poznali med seboj. Po peti gimnaziji so naredili mešane razrede.

Se spomnite kakšnega posebnega dogodka?

Kino je bil zelo drag. Vsaki predstavi je moral pristostvovati eden od profesorjev, ki je preverjal, ali je na predstavi kdo od dijakov. V kino smo hodili v Stražišče, ker v Kranj nismo upali. Po Jelenovem klancu je na vsakih sto metrov stala dijaška straža. V Stražišču smo se v dvorano vtihotapili že med tednikom in jo zapustili še pred koncem filma. Ko sem nekoč pritekla med tednikom v kino, sem se zaletela v profesorja telovadbe Žagarja, ki je stal za vrati. Zelo sem se prestrašila in že videla, kako letim iz šole. Profesor je razumel mojo stisko, pobožal me je po roki in spustil v dvorano. V razredu sem bila med najboljšimi telovadkami.

V prvi in drugi gimnaziji smo imeli tudi verouk in iz tega predmeta je bilo največ popravnih izpitov. Veroučitelj je bil kaplan Blaj, po vojni župnik v Kranju. Učil nas je zgodovino in zemljepis Svete dežele, ki jo še danes znam narisati. Nato si moral označiti še kraje, npr. Nazaret, Betlehem, kraje Kristusovih čudežev. Mene je to zelo zanimalo in sem imela v prvi gimnaziji oceno odlično, kar je bila menda edina odlična ocena v nižji gimnaziji. V drugi polovici drugega razreda me je profesor videl s sokolskim znakom in zato sem dobila oceno prav dobro.

Ste drugo svetovno vojno dočakali v Kranju?

Ne, na srečo ne. Po drugi gimnaziji sem se doma uprla, da v Kranj ne grem več v šolo. Na Gorenjskem je bila tedaj samo ena gimnazija in tri meščanske šole. Gorenjci smo bili glede gimnazije vezani na Kranj. Če si se želel šolati drugje, si moral na banovino nasloviti prošnjo, ki pa je niso vedno odobrili. Sama sem si potem uredila vse potrebno za nadaljevanje šolanja v Ljubljani in stanovanje pri sorodnikih. Vpisala sem se na II. žensko realno gimnazijo in dekleta so me res lepo sprejela, prav tako razredniki. V Kranju je bila namreč moja razredničarka, profesorica francoščine, iz stare meščanske družine. Mestna dekleta je naslavljala z meščankami, me podeželanke pa je nismo zanimale, kar me je zelo prizadelo. Zato sem se francoščino učila samo za silo, da sem imela trojko, s čimer sem si zapravila odliko. V Ljubljani je bilo drugače in zelo lepo.

Med vojno ste hodili v gimnazijo v Ljubljani in jo tudi zaključili?

Tako je. Kaj je mladina med vojno vse počela, bilo je tudi veliko neumnosti! Čudež je, da sem prežive-la, saj sem bila dvakrat tik pred zdajci. Drugič me je rešila kapitulacija Italije, 8. septembra 1943. leta, ko so me četniki že peljali k Trem Kraljem nad Žirmi, kjer so imeli logor. Sicer pravijo, da so najboljši vo-jaki študentje in delavci, ker nimajo razen življenja ničesar, kar bi jim lahko vzeli. Po četrti gimnaziji je sledila mala matura. Ker nisem imela nobene trojke, sem je bila oproščena.

Sledila je medicinska fakulteta.

Na fakulteti je bilo več težav. Vpisanih je bilo preveč študentov, manjkalo je profesorjev, učilnic, zlasti laboratorijev in literature. Veliko študentov je po tretjem semestru odpadlo ali pa so se prepisali na lažji študij. Težave sem prebrodila večkrat z jezo in razočaranji.

Ste imeli kakšno štipendijo? Kako ste financirali študij?

Brat Miran me je vzel k sebi na stanovanje in mi pomagal. Prav tako sestrama Martini in Tonki.

Na fakulteti nisem poznala nikogar, ki bi bil brez štipendije, samo jaz je nisem imela. Zanj me je bilo sram prositi. Ko sem nekoč prišla domov, me je oče razočaran spraševal, kaj sem mu naredila. Na fakulteti so me brez moje vednosti predlagali za štipendijo, vendar so to morali potrditi še na matični občini. Tako je potem občinski tajnik, ki je v osmih letih obveznega osnovnega šolanja končal samo drugi razred, poklical očeta in mu očitil, kako si jaz upam prositi za štipendijo. V času študija sem trdo delala. Podnevi sem gospodinjala, zvečer sem se usedla za knjige in ponoči študirala.

Kdaj ste zaključili medicinsko fakulteto?

To je bilo leta 1953.

Potem ste začeli stažirati?

Ves staž sem naredila v Ljubljani, trajal je 22 mesecev. Prej je trajal 18 mesecev, nam pa so ga ravno

Mlada zdravnica. Foto: arhiv dr. Vide Košmelj

podaljšali še za štiri mesece, ki sem jih prebila na Studencu, kjer je bila psihiatrična bolnišnica. Za delo so me povsod radi porabili. Tudi na ženske so tedaj gledali bolj postrani. Običajno so si izbirale lažje poklice. Veljalo je tudi, da ženske za delo nismo preveč vnete. Na stažu sem bila tudi na onkološkem inštitutu, kjer so me kasneje zelo vabili, da bi ostala. Tam smo bili edino zelo lepo sprejeti. Stažisti so jim bili enakovredni. Po stažu je sledil strokovni izpit iz osmih predmetov, ki je bil precej težak. Nato sem delala še štiri leta specialističnega staža z enim letom kirurgije. Nazadnje je sledil še specialistični izpit.

Kdaj ste se potem odločili za ginekologijo?

Nič se nisem odločila. Takrat nam je oblast sama izbrala mesto službe ali "priporočila" specializacijo. Preko znanca, ki je bil zdravnik na Golniku, so me povabili tja, saj jim je zelo primanjkovalo zdravnikov. Ko sem to povedala doma, se je oče zelo razburil. Pred vojno so pri sosedovih štirje odrasli člani družine umrli za tuberkulozo. Ta je bila za očeta in

za nas strah in trepet. Zato mi je oče to zaposlitev želel preprečiti, rekel mi je celo, naj raje ostanem doma. Tako ali tako je bil vedno proti mojemu študiju medicine.

Kako pa ste prišli do ginekologije in v Kranj?

Štiri mesece sem stažirala v Ljubljani na ginekologiji, saj kranjske porodnišnice tedaj še ni bilo. Docent Vilfan me je vprašal, kje bom nadaljevala po stažu, in ko sem mu odgovorila, da ne vem, me je povabil, naj pridem k njemu. Ustanavljal je namreč prve posvetovalnice za nosečnice. Pred tem je bila smrtnost med ženskami na porodu in med novorojenčki ogromna. Posredoval je na ministrstvu, da sem dobila dekret za posvetovalnico. Profesor Novak, svetovno znani zdravnik, ginekolog in operater (celo ena operacija se imenuje po njem), mi je svetoval, naj grem v Škofjo Loko, kjer naj bi odprla prvo ginekološko ambulantno s posvetovalnico na Gorenjskem. V Škofji Loki zato niso bili preveč navdušeni in sem se po nasvetu prof. Novaka odločila za Tržič. Ko sem začela delati v Tržiču, pravzaprav sploh nisem vedela za kranjsko porodnišnico. Že tri tedne sem hodila v Tržič, ko je zjutraj prof. Novak na raport prinesel pismo primarija Vetra, da v Kranju ne more biti sam. Zato so določili mene, čeprav sem stala v kotu in se skrivala, saj sem bila na Kranj še vedno jezna in zanj nisem želela niti slišati. Profesor Novak mi je dejal, da sem s tistega konca doma in naj se nato naslednjega jutra ob osmih javim v Kranju brez dekreta. Ker se nisem upala upreti, sem pač prišla v Kranj. Tudi tukaj kot ženska najprej nisem bila preveč zaželená. Še vedno pa sem hodila dvakrat tedensko popoldne v ambulantno v Tržič. Vozila sem se z avtobusom.

Kako pa so ženske takrat skrbele za higieno, imate kakšne posebne izkušnje?

O osebni higieni so nekatere ženske vedele malo ali nič. Najbolj čiste so bile kmečke žene, ki so še dišale po šihrovem milu in so imele lepo snežno belo oprano perilo. Včasih je še veljalo, da se v času menstruacije ženske ne smejo umivati. Že po vonju

ali po perilu si odkril tako žensko. Več let je trajalo, da so nekatere spoznale, čemu služita milo in voda, četudi brez kopalnic.

V Tržiču vas imajo sploh v lepem spominu.

Res je. Še danes so veseli, kadar pridem v Tržič na kakšen sestanek. V 20 letih nisem imela nobenega raka med pacientkami v Tržiču, ker sem že v zasnovi preprečila širjenje raka. Taka ženska je lahko še rodila in normalno živela. Za to sem dobila tudi posebno priznanje.

Kdaj natančno je bila ustanovljena bolnišnica v Kranju?

Ustanovljena je bila 7. 8. 1955. Prva porodnišnica je bila v nekdam zasebni vili na Laborah, ne tukaj, kot je danes. Spala sem v podstrešni sobi na tleh na umazanem modrocu, med dvema sestrama, ki sta imeli postelji. Niso me pustili iz hiše. V Kranju sem imela brata, kjer bi lahko normalno stanovala. Šele čez čas so našli neko staro leseno posteljo, brez vsega. Kupili so mi posteljno mrežo in so mi ta strošek, 3.865 dinarjev, vedno očitali ... Plačana sem bila s strani okrajnega ljudskega odbora, ne s strani bolnišnice.

Tudi razmere v bolnišnici so bile obupne. Skupaj je bilo 36 postelj, od tega šest ali sedem taborniških. Če se je na taki zasilni postelji ženska samo malo premaknila, se je postelja podrla.

Zakaj ste stanovali kar v bolnišnici?

Ker me niso pustili iz hiše, tudi večina porodov je bila ponoči. Podnevi smo operirali, ponoči sem bila pokonci zaradi porodov, dvakrat tedensko sem šla v Tržič, kjer me je čakalo zelo veliko žensk za pregled. Nobena ženska me ni nikoli čakala mesec dni, vse sem pregledala sproti. Nekatere so se me spočetka bale in so se tudi pregledom poskušale izogniti. Če me je skrbelo zanje, sem ponje poslala sestro, dvakrat celo miličnika.

Kako je potekalo vaše delo kasneje?

Opravit sem morala še specialistični izpit. Ko sem se pripravljala za izpit, sem skoraj umrla zaradi sle-

piča. Veliko slepičev sem operirala, saj smo včasih to preventivno naredili pri vseh večjih operacijah. Pri učenju sem si za nazadnje prihranila patologijo medeničnih kosti. To si moral zaradi poteka poroda zelo dobro poznati. Danes carskega reza ni težko narediti, takrat pa ni bilo lahko. Pri porodu z ritko naprej je to lahko najlažji ali najtežji porod. Samo malo si potegnil, pa se je glavica zataknila in je bilo z otrokom konec. Starejši se še spomnite, koliko je bilo nekdam pohabljenih žena, predvsem zaradi izpaha kolka. Pri normalnem porodu se danes rodijo zdravi novorojenčki, nad kasnejšim zdravjem novorojenca pa bedijo pediatri.

Tako sem s študijem medenice odlašala do konca. Medtem ko sem se učila te kosti, me je začel boleti trebuh. Zdelo se mi je, da je vsega kriva neprijetna tema. Pojedla sem malo kruha, namazanega z zaseko. Na trebuh sem si dala še termofor. Poleg mojega stanovanja je stanoval direktor velike tovarne. Nekoč mi je rekel, da če bom rabila telefon, naj se oglasim pri njih. Telefoni so bili takrat namreč redkost. Nikoli ga nisem rabila. Takrat pa me je tako bolelo, da sem prosila za telefon. Od mojih do njegovih vrat je bilo komaj dva metra. Privlekla sem se do telefona in prosila dežurno sestro, naj mi prinese injekcijo proti bolečinam. Ko je videla, kako izgledam, je povedala kolegom in takoj sta prišla še dva zdravnika. Dali so me v rešilca. Vozil je zelo zoprn voznik, ki je pacientke samo pripeljal do vrat bolnišnice, pozvonil in se odpeljal. Točno sem vedela, kdaj se vozimo po cesti, kjer so bile kocke. Takrat sem med vožnjo premišljevala, kako so preživljali vožnjo vojni ranjenci, ki so jih vozili ali nosili po slabih cestah ali kolovozih, saj je že mene tako bolelo. No, ko so me pripeljali v Ljubljano in me v operacijski dvorani takoj dali na mizo, je bil slepič že razlit. Naredila sem vse, česar ne bi smela: jedla sem, se grela s termoforjem, dobila sem injekcijo ... skratka, zabrisala sem vse znake, kot da še nikoli ne bi ničesar slišala o medicini.

Ko sem naredila specialistični izpit, sem kar naprej čakala, kdaj bom lahko šla nazaj v Ljubljano, kot so mi obljubljali. Ker me niso spustili, sem leta 1972 dala

odpoved. V bolnišnici je bil pravi vihar. Pritisnili so tudi na moža, da so mi preprečili odhod v Ljubljano.

17 let sem bila predsednica najprej upravnega odbora, potem pa še delavskega sveta, čeprav ne bi smela biti tako dolgo. Drugih kandidatov ni bilo. Na delavskem svetu smo skoraj vedno razpravljali, kdo ima pet dinarjev več ali manj.

Ves čas ste si želeli nazaj v Ljubljano.

V Ljubljano sem si močno želela. Mož mi je večkrat rekel, da imam usta do ušes, samo da vidim od blizu Šmarno goro. Kranja res od nekdaj nisem marala. V Ljubljani me je čakalo mesto asistentke, za pol leta bi šla v Ameriko na izpopolnjevanje in na kliniki bi imela samo nekaj dežurstev na mesec. V miru bi lahko tudi študirala.

Ste bili potem kdaj na kakšnem izpopolnjevanju v tujini?

Na lastne stroške sem šla v Nemčijo na ogled amnioskopije (amnioskopija je postopek, s katerim ginekolog pogleda barvo plodovnice, in presodi, ali ima otrok v maternici še dobre pogoje ali je treba sprožiti porod). Nemeč Salinger je to metodo opisal leta 1961, jaz sem si jo ogledala že leta 1963, ko v Jugoslaviji še nihče ni slišal zanjo. Sicer sem se pa veliko stvari tukaj naučila od kolega strokovnjaka dr. Rajnerja, ki je znal medicino, o kateri se drugim ni niti sanjalo. Bil je odličen ginekolog, znanstvenik, primerjali so ga z nekim francoskim zdravnikom, ampak tudi ta mu ni segal niti do kolen. Po vrnitvi v Ljubljano je dr. Rajner naredil še drugo specializacijo, specializacijo iz patologije.

Bi lahko ostali v Nemčiji?

Leta 1963 sem šla v Nemčijo z minimalno nemško štipendijo, ki mi je zadoščala le za stanarino. Suho hrano so mi pošiljali od doma. Ko sem rekla, da odhajam, so mi Nemci ponujali veliko plačo. Še dve leti so mi pisali, naj pridem nazaj.

V tem času se je začela tudi gradnja nove porodnišnice na mestu, kjer je danes.

Delegirana sem bila v gradbeni obor. Kot popolna amaterka sem imela spore z gradbeniki. Njim se denar ni smilil, ga bo že doktorica dobila. Res sem naprosila za izgradnjo veliko denarja. Služba pri tem ni nič trpela. Hodila sem okoli direktorjev in prosila za denar. Znanec direktor me je vedno dražil, da sem kot podrepna muha. Če me je vrgel skozi vrata, sem nazaj priplezala skozi okno. Stavba je bila dograjena v letu 1964. V njej smo pričeli delati v letu 1965.

Po tem ste prevzeli mesto direktorice porodnišnice?

Ko je šel leta 1988 dr. Veter v pokoj, sem prevzela to mesto. Preden je nastopil pokojnino, me je primarij dr. Veter prosil, naj jaz prevzamem mesto direktorja. Naredila sem največjo napako v svojem življenju. Kot ženska, ki predseduje večinoma moškim kolegom, sem doživljala nepredvidene težave. Kasneje smo zidali tudi družinsko hišo, ki sem jo delala popolnoma sama. Mož ni bil niti enkrat na gradbišču, da bi pomagal. Ko smo se selili, se je hotel vseliti kar v sosednjo hišo, ker sploh ni vedel, katera je naša. Vse sem vodila sama, zato sem bila zgarana in utrujena. Doma pa so me čakala še vsa gospodinjska dela, likanje, pranje, kuhanje. Mož je bil vseh 30 let, kar sva bila skupaj, bolan.

V vašem času je bila kranjska porodnišnica med najboljšimi.

Bila je najboljša. Veliko Jugoslovank je hodilo k nam, imeli smo polno intervencij, celo Zagrebčanke so želele roditi v naši porodnišnici. Po predlanski anketi pa je med 37 slovenskimi bolnišnicami zasedla zadnje mesto.

Kakšno je bilo v tem času stanje v ginekologiji in porodništvu? Smo zaostajali za drugimi?

Kje pa! Ko sem bila v Nemčiji v začetku šestdesetih let, je bilo stanje tako, da so bili od nas boljši samo Skandinavci. Se pravi, da smo bili drugi tako v splošnem zdravstvu kot v ginekologiji. Ko sem delala v nemški bolnišnici, so imeli pacientke razporejene v več razredov: v tretji, drugi, prvi razred, posebni

razred in direktorjev razred. Delala sem v tretjem razredu in nisem smela dati pacientu niti aspirina, če nisem vprašala nadrejenega zdravnika. "Zu teuer für uns (za nas je predrago)," so običajno rekli. Pacientko, ki je imela denar, so po običajni operaciji držali v bolnišnici po šest tednov, ko je pri nas šla po dveh tednih že domov. Vsak dan ji je moral zdravnik dati "drago" injekcijo (nekoliko fiziološke raztopine). To ji je moral dati zdravnik! Za porod so revne pacientke s seboj nosile v velikih torbah perilo, spalne srajce in vložke.

Potem ocenjujete, da je bilo slovensko zdravstvo takrat zelo napredno?

Seveda. Ne samo ginekologija, tudi kirurgija in druga področja. Poleg tega smo se držali etike. Večini zdravnikov je bila pomembna stroka, zato je bil zdravniški poklic tudi tako spoštovan.

Rekli ste, da je bila porodnišnica ustanovljena leta 1955. Leta 1956 so nekatere ženske še vedno rojevale doma. Kako ste jih prepričali, da so prišle v porodnišnico, in kdaj so začele rojevati v porodnišnici?

Takoj, ko se je porodnišnica odprla. Primanjkovalo je babic. Takrat je bilo s terenskimi babicami povezanih tudi veliko različnih zapletov, od tega, da so nekatere zapile, ker so jih po porodih doma postregli z žganjem, do tega, da so "tolažile" može porodnic. S temi terenskimi babicami smo imeli spočetka veliko težav. Ob odprtju porodnišnice so bile tudi ljubosumne na bolnišnične babice, saj je bilo delo terenskih babic nekdanj tudi donosno. Spomnim se, da je nekoč v Trzinu k meni prišla ženska, ki je želela potrdilo, da je noseča. Najprej sem jo seveda hotela pregledati, česar pa mi ni dovolila. Rekla je, da njihova babica samo pogleda v oči in že ve, da je noseča. No, izkazalo se je, da so bila za izostanek menstruacije kriva leta ... Včasih se je zelo mudilo in je žena rodila doma ali v avtomobilu. Vseeno so jo nato pripeljali z otrokom v bolnišnico, kjer je ostala toliko časa kot druge. V posvetovalnici so dobile ženske potrdilo o nosečnosti, izračunan je bil porodni termin in porodniški staž. V posvetovalnici so določili krvno skupino, izmerili pritisk in ženska je dobila navodila za porod. Počasi je izginila porodna božjast – eclampsija, zaradi katere sta večkrat umrla mati in plod.

Dr. Vida Košmelj
pred staro
porodnišnico.
Foto: arhiv
dr. Vide Košmelj

Kako ste se navadili na operiranje?

To je pa kar šlo. Pred prvo operacijo se mi je roka sicer precej tresla, ker pa je šlo lepo, sem se počasi navadila, saj me je kirurgija najbolj vlekla ... V letu dni kirurške specializacije me je veliko naučil kirurg prof. dr. Martin Benedik. Danes bi rekli, da je bil moj mentor, česar pa tedaj nismo poznali.

Vsaj deset let po odprtju bolnice smo operirali veliko žensk, ki so prej rodile doma. Pri porodu so bile raztrgane, doma jih niso šivali. Naredile so se grde brazgotine vulve, nastopilo je povešanje nožnice in posledično še uhajanje urina. Že mlade ženske so bile prizadete, starejšim pa je po več porodih maternica uhajala iz nožnice.

Se spomnite kakšnega posebnega dogodka?

Ja, spomnim se, da so nekoč pripeljali nosečnico iz Železnikov. Takrat smo delali vse sobote in veliko je bilo že, če sem imela dve nedelji na mesec prosti. Tako sem v soboto prišla v službo, nosečnico pa so pripeljali že v petek zvečer. Noseča je bila tri mesece in je krvavela. Imela je tako izbuljene oči, izgledala je kot pošast. Ko sem jo videla, sem se spomnila na neko bolezen, s katero še nisem imela opravka, sem se pa o njej učila. Takoj sem telefo-

nirala na nuklearni inštitut. V soboto dopoldne je bil tam samo dežurni. Vztrajala sem, da jo morajo sprejeti, oni pa so želeli, naj počaka do ponedeljka. Zaradi dela je nisem mogla osebno pospremiti, čeprav se je včasih dogodilo, da sem koga pospremila naprej v drugo bolnišnico. Po dolgem pregovarjanju so popustili in jo sprejeli. Ko so jo pregledali, so jo tudi slikali in ugotovili hudo obolenje ščitnice. Kasneje sem jo videla še enkrat po porodu, bila je lepa ženska, ampak takrat ... tako grozne podobe še nisem videla.

Kako je bilo z babicami v porodnišnicah?

Slovenska babiška šola je bila ena najboljših. Imeli smo prvo babiško šolo v srednji Evropi, ki so jo morale končati vse babice, to je predpisala še Marija Terezija. Takrat je bil pogoj za obiskovanje babiške šole tudi, da ima ženska že vsaj enega otroka. Makovec je napisal knjigo o vşegarstvu, takrat se je babištvo tako imenovalo. Knjiga je izšla leta 1782 in bila ponatisnjena leta 1787. Kadar sem bila slabe volje, sem začela brati to knjigo. Pisalo je, da mora biti vşegarca čedna, snažna, imeti mora bel predpasnik in ruto in ne sme zapeljovati moų (smeh).

V operacijski dvorani, dr. Vida Košmelj je tretja z leve. Foto: arhiv dr. Vide Košmelj

Danes pri porodu spremljajo otroku srčni utrip. Kdaj se je to začelo in kakšne so bile prve naprave v primerjavi z današnjimi?

Nekdaj smo imeli zdravniki samo roke, oči in ušesa. To je bilo vse naše orodje. Utrip srca pa smo mi in tudi babice na terenu spremljali vedno z aluminijasto slušalko. Elektronika se je začela šele v osemdesetih letih.

Kako je bilo z nedonošenčki?

Inkubatorjev sploh ni bilo. Enega nam je v osemdesetih letih podaril celo Ivan Kramberger, predsedniški kandidat. Po tem smo dobili še dva. Zanimivo je in tako smo se tudi učili, da če je otrok rojen s sedmimi meseci, še lahko preživi, z osmimi pa ne. Zakaj je tako, ne vem.

Koliko časa po porodu je bila mamica v porodnišnici takoj, ko so se te odprle? Več ali manj kot danes?

Sedem dni po porodu so ostale v porodnišnici, če je porod potekal normalno. Če je bil carski rez ali porod s kleščami, je ostala dalj časa. Po porodu so bile ženske večinoma šivane. Sprva smo imeli za šivanje posebno svilo. Te šive je bilo treba po sedmih dneh odstraniti. Kakšno leto po ustanovitvi porodnišnice smo dobili kadgut, to je nit iz ovčjih črev, ki se sama resorbira. To je bilo odlično za porodnico in zdravnika. Od začetka smo šivali brez anestezije, potem smo z blagim anestetikom le poškopili. Kemital, angleški anestetik, smo dobili kasneje, da je ženska zaspala, ko smo jo šivali. Počasi smo dobili tudi boljše šivanke, da smo lažje šivali.

Se spomnite kakšnega posebej veselega dogodka v porodni sobi?

Na začetku smo po velikosti trebuha in s pretipanjem samo sklepali, ali se bo rodil enojček ali celo dva. Ultrazvoka še ni bilo, rentgena pa smo se izogibali, ker je nevaren za nosečnico in plod. Spomnim se veselega dogodka, ko so se namesto dvojčkov rodile prve tri zdrave živorojene trojčice. Teh sem bila zelo vesela! Danes so vse že gotovo stare mame

(smeh). Tem trojčicam sem naprosila veliko materialne pomoči, kasneje pa še trem materam.

Potek poroda se ni spremenil, lahko pa porodnice danes izbirajo med mnogo različnimi oblikami poroda. Poleg tega je danes lahko pri porodu tudi bodoči očka. Kako gledate na vse novitete?

To je modna muha. Vse je povezano z denarjem in mislim, da bo čez nekaj let tudi tega konec. Na Nizozemskem so imeli posebne avtobuse z vso porodno opremo in osebjem, če je ženska rodila doma. Pri najmanjši komplikaciji je rodila v avtobusu ali so jo pripeljali v bolnico.

Moških nisem rada spustila k porodom, ker smo imeli spočetka z njimi velike probleme. Bili so radovedni, onesvestili so se, vtikali so se v delo osebja, zahtevali zdravlila za lajšanje bolečin. Najhujše bolečine pri porodu nastopijo, ko se odpira maternično ustje. Nekateri moški so mislili, da smo neusmiljeni, ker ženski nismo vse skozi lajšali bolečine. Spomnim se tudi nekoga, ki je preko okna gledal k sosednji porodnici ... Tega sem takoj nagnala iz porodne sobe! Saj ne rečem, nekateri možje so tudi zelo pomagali, porodnici brisali pot, ampak kljub temu nisem bila preveč navdušena nad njihovo asistenco. Nekdaj smo se zelo bali sepse, ki je rada nastopila po porodu. Danes se vsi počutijo varni zaradi antibiotikov. Nekdaj smo se pred vstopom v porodno sobo morali stuširati in preobleči od nog do glave.

Kaj pa porod z epiduralno anestezijo?

Danes se dá že zelo omiliti porodne bolečine. Če bi bilo več anesteziologov, bi bilo lahko tudi več takih porodov. Ko dobi ženska epiduralno anestezijo, ne more več tako sodelovati in pritiskati. Zato je porod često treba zaključiti z vakuumskim ekstraktorjem ali s kleščami. Kleščni porod je za zdravnika zelo zahteven in se danes skoraj izpušča. Pri njem je treba dobro poznati porodni mehanizem in imeti občutek v prstih. Na splošno pa je danes zaradi velike elektronike medicina postala preveč brezosebna in je še dobro, da nisem več v službi ...

Izkaznica Gorske reševalne službe. Arhiv dr. Vide Košmelj

Kljub vsem občutkom ste se ustalili v Kranju in si tukaj ustvarili družino.

Šele zadnjih deset let se počutim tukaj doma. Če so me prej vprašali, od kje sem, sem bila vedno iz Železnikov. V Kranju sva si z možem Janezom ustvarila družino. Mož je bil težak vojni invalid, po izobrazbi inženir kemije. Rodila se nama je hči Jana. Z družino, z njenima dvema otrokoma, živimo v isti hiši.

Kako pa ste preživljali prosti čas?

Prostege časa sem imela zelo malo. Bilo je malo nedelj, ko sem bila prosta, tedaj sem šla v planine. Bila sem tudi alpinistka in prva ženska gorska reševalka. Prijateljevala sem z Jožem Čopom in drugimi znanimi alpinisti. Čopov Joža mi je vedno pripovedoval, da je bila mati Železnikarica, Vidmarjeva po rodu, in da mu je zgodaj umrla.

Leta 1958 v Slovenski smeri z leve: Cene Kopčavar, Tone Bučer, dr. Vida Košmelj. Foto: arhiv dr. Vide Košmelj

Foto:
Aleksander Čufar

Plezala sem predvsem v Julijcih, severni steni. La-
bodji spev sem doživela v Traviški skupini v Šitah.
Leta 1960 smo s soplezalcema Tržičanom Marjanom
Perkom in Tonetom Bučerjem, podpredsednikom
Planinske zveze, šli na Mont Blanc. Mislim, da sem
se v gore zaljubila, ko sem bila pri štirih letih s teto
prvič na Ratitovcu. Tedaj vojaške ceste še ni bilo. Pot
iz Železnikov na vrh je trajala šest ur, nazaj pa štiri
ure.

Zelo rada sem tudi brala. Literatura je bila vedno
moj hobi in še danes zbiram knjige.

Zdaj, ko ste v pokoju, se verjetno posvečate vnukom?

Malo! Pravijo, da sem slaba babica (smeh). Vnuka
me učita dela z računalnikom. Včasih mi gre na jok,
drugič na smeh, ker si težko zapomnim preproste
računalniške operacije. Navajena sem bila pisalne-
ga stroja, kjer si moral trdo pritisniti na tipke. Na
računalniku pa je samo dotik dovolj. Mimogrede z
mezincem pokvarim sliko.

Do Železnikov kot do svojega kraja in do svoje- ga mesta ste imeli vedno poseben odnos?

Res je bilo zmeraj tako. Vedno sem vedela, kaj se tam
dogaja, čeprav nisem bila doma. Dostikrat sem bila
tudi ostra in kritična do dogajanja v kraju, do ob-
voznice, do propadanja kraja. Dolino sem spoznala
že kot otrok, saj sem z našim pomočnikom Cirilom
Šuštarjem prehodila skoraj vso dolino. Ko ga je oče
kam poslal, je Ciril vzel koš, jaz pa sem kot štiri- ali
petletna deklica šla poleg. Ko sem se utrudila, me je
dal v koš in nesel. Tudi po govorici sem pacientke
vedno prepoznala, od kod prihajajo, da so iz Želez-
nikov, iz Davče ali iz Martinj Vrha. Poznala sem jih
večinoma po domačih imenih, ne po priimkih. Ko
so naše sestre sprejemale ženske v porodno sobo
ali na ginekološki oddelek, so me takoj obvestile, da
je prišla porodnica iz "vaše" ali iz Poljanske doline.
Večkrat so mi še predhodno od doma telefonirali,
da pride ta in ta ženska, glej, da ji boš pomagala in
jo lepo sprejela.

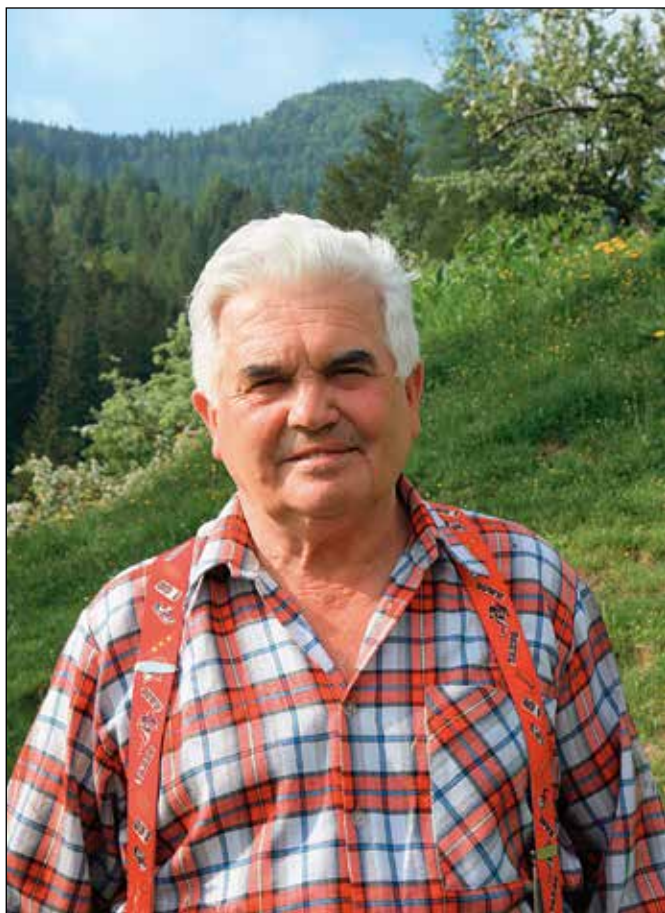
Zdaj vem, zakaj so zdravnike včasih tako zelo spoštovali. Ker so bili srčni in močno predani svojemu poklicu ...

Dr. Vida Košmelj, hvala.

70 let Franca Peternelja, p. d. Jureža

Anton Sedej

Jubilant – 70-letnik
Franc Peternelj,
Davča 19. maja 2009.
Foto: Anton Sedej

Rojstni kraj z domačijo Jureževih

V davnih časih, ko se je še potovalo počasi, samo toliko hitro, kot so popotnika nesle noge ali konjska vprega, so ljudje radi pripovedovali, da je Davča tako velika kot Dunaj. Še danes velja, da je vse te dolge grape in slemenena težko prehoditi v enem dnevu. Vas Davča je zato prav posebna znamenitost Slovenije. Ima površino obsežne vaške pokrajine. Zelo zanimiva primerjava še iz cesarskih časov, da je Davča večja od prestolnega Dunaja, ni bila čisto napačna. Davča je namreč hribovsko naselje na skrajno zahodnem delu Selške doline, na široko razloženo po razsežnem ozemlju med Blegošem in Poreznom, zato ni pretirano reči, da je Davča najdaljša slovenska vas, saj je od prve domačije spodaj pri Potoku do zgornjih pod Poreznom kar deset kilometrov razdalje. Zložna, dolga slemenena, na katerih čepijo nizki obli vrhovi – kovki, povezujejo obe vogalni vzpetini. Ta slemenena so rob, ki razmejuje, a ne ločuje Gorenjske od Primorske, ter Selško področje od Cerkljanskega. Glavni stražar na tej meji je Porezen. Ta gora ni samo mejnik davškega ozemlja. Od tu pa vse do Jadranskega morja ni nobenega

vrha več, ki bi se lahko kosal z njegovimi 1632 metri višine.

Domačije v Davči so bile od nekdaj kmečkega pokrepla. Življenje vaščanov se je spremenilo na bolje šele po drugi svetovni vojni, ko so se v dolini odprle možnosti za zaposlitev in ob tem bolj zanesljivi vir zaslužka.

Na predelu, ki desno meji na Štalcovo in Zgagovo grapo, levo pa na bližino slikovitih davških slapov, leži na pobočju pod Poreznom na Davškem brdu Jureževa domačija. Tu pod Poreznom živi s svojimi dragimi jubilant Franc Peternelj, gospodar Jureževe kmetije, zborovodja in organist davške župnije, človek, ki je vsestransko predan kulturnemu in gospodarskemu utripu Davče.

Zaradi preglednosti sem strnil njegovo ustvarjalno obdobje in pomembne življenjske dogodke v paleto poglavij, ki bolj nazorno predstavljajo preteklost in njegovo pripadnost Davči.

Letos sva se po novem letu v ta namen večkrat srečala, običajno pri njem doma, in ob najinem kramljanju so nastajali zapisi, ki odstirajo njegova zanimiva in bogata ustvarjalna življenjska obdobja.

Davča, 2007. Farna cerkev Naše ljube Gospe presvete Jezusovega srca, župnišče, Jemčeva domačija, levo šola, v ozadju od leve Triglav, Slatnik, Lajnar in Dravh. Foto: Anton Sedej, september 2007

Starši in otroška leta

Prav tu v osrčju davških bregov in gozdov se je Jureževim staršem – očetu Francu Peternelju (1908–1961) in materi Alojziji, roj. Primožič (1912–1975), 27. 3. 1939 rodil sin France – jubilan, ki mu posvečam to pisanje. Jureževa prvorojenka je bila hči Cilka, rojena v letu 1936. Oče Franc, ki je bil doma pri Zakovkarju, se je po poroki z Lojzko leta 1935 priženil na Jurežovo domačijo.

Otroška leta sta Cilka in Francelj preživela ob skrbnih starših, ki so bili predani trdemu delu na kmetiji. Mati je imela na skrbi celotno gospodinjstvo, skrb za otroke ter je pomagala pri vseh ostalih delih na kmetiji, oče pa je poleg vseh težkih opravil na domačiji z vso vnemo vse do svoje smrti opravljal še dolžnosti zborovodje in organista cerkvenega pevskega zbora v davški župnijski cerkvi Naše ljube Gospe presvetega Srca Jezusovega. Oče in mati sta bila v svojih mladih letih tudi ustanovitelja in pevca cerkvenega mešanega zbora v Davči. Od leta 1936 so cerkveni pevci imeli pevske vaje pri Jureževih. Oče je opravljal dolžnosti organista in zborovodje od leta 1924 do leta 1960.

Otroštvo Jureževega Francelja je bilo povsem drugačno od otroštva njegovih vrstnikov v dolini. Pogoji življenja so bili v teh hribovitih krajih takrat težki in zahtevni. Potrebno je bilo res veliko truda in odrekani, da so se ljudje lahko preživljali in ohranjali vse tisto, kar so imeli. Kmetija pri Jurežu je bila ena od srednje velikih kmetij v Davči, ki je ob trdem delu vendar dajala dohodek družini za preživljanje.

Jureževa domačija je imela še to posebnost, da se je pri njih veliko prepevalo. Otroka Cilka in France sta že vse od zgodnje mladosti z navdušenjem spremljala pevce, ki so hodili k njim na pevske vaje. Vablivo je bilo tudi igranje na harmonij, kar ni bilo prav nič nenavadnega, saj sta otroka talent očitno podedovala po očetu. France se še dobro spominja dogodka, ko je prišel k njim na kmetijo veterinar Kocjan in povprašal očeta, ali ima tudi sin kaj smisla za instrumente. Takrat mu je oče ponosno odgovoril, da zna že kar dobro zaigrati kakšno pesem tudi na harmonij. Petletni France je korajžno pritiskal na tipke harmonija in zaigral Moj očka ima konjička dva. Veterinar je presenečen ob tem rekel očetu: "Iz tega fantiča pa še nekaj bo."

Jurežovo sorodstvo v Davči leta 1943. Spredaj sedi Franc Peternelj ml. s sestro Cilko. V sredini od leve sedijo: teta Alojzija Primožič, oče Franc Peternelj st., mati Alojzija, teta Terezija Primožič. Zadaj od leve stojijo: teta Amalija Primožič, stric Ciril Primožič, stric Janko Primožič in teta Felicita Primožič. Foto: družinski arhiv Jureževih

Dva organista, leta 1956. Od leve: Franc Gačnik, župnik v Sorici in Davči, ter Franc Peternelj st., p. d. Jurež, organist v Davči. Foto: družinski arhiv Jureževih

Jeseni leta 1946 je France začel obiskovati prvi razred osnovne šole v Davči. Rad se spominja svoje prve prijazne učiteljice Angele Kržišnik, ki je bila doma iz Poljan v Poljanski dolini. V tistem obdobju je v Davči poučevala približno sto učencev. Prizadevala se je, da bi učencem nudila čim več znanja in drugih vrlin za življenje. Dobro mu je ostalo v spominu, kako so prihajali zjutraj v šolo in se pred pričetkom šolske ure pokrižali in molili očenaš. V letu 1948 je prišla iz Novega mesta v Davčo učiteljica Marija Avsec, ki je bila Angeli Kržišnik v veliko pomoč. Kar nekaj let je poučevala na davški šoli. Obe učiteljici so davški učenci spoštovali in jih imeli radi. Osnovno šolo je Franc Peternelj zaključil v šolskem letu 1954/55, zatem pa je kot 16-letni fant ostal doma v oporo in pomoč očetu in materi pri delu na kmetiji.

Fantovsko obdobje, služenje vojaščine, vrnitev domov in prevzem kmetije ...

Jureževi starši so bili hčerki in sinu velik vzor in vzpodbuda, tako ob delu na kmetiji in pri domačih

opravilih ter kasneje pri sodelovanju v cerkvenem pevskem zboru. France in Cilka sta imela po starših prirojen pevski, po očetu pa še glasbeni talent. Leta 1957 je Jurežev France prvič stopil v pevske vrste cerkvenega zbora v Davči, ki ga je učil in vodil njegov oče. Imeli so dober pevski sestav. Večinoma so v zboru sodelovali vaščani Davče, nekaj pa jih je prihajalo tudi iz bližnjih Novakov. Sodelovanje pevcev s cerkljanske strani iz vasi Novakov je bilo v navadi še iz prejšnjih časov. Sodelovanje ter druženje prebivalcev obeh vasi ostaja tradicija, ki se je ohranila do danes in povezuje tudi cerkvene pevce obeh župnij.

Prišlo je obdobje, ko je leta 1959 France odšel k vojakom v JLA – Jugoslovansko ljudsko armado. Vojaški rok je služil kot vezist najprej v Požarevcu, zatem v Mostarju, Pločah, Makarski in Lovranu. Domov se je vrnil po novem letu 1961.

Vrnitev od vojakov je bila mlademu Francetu v posebno zadovoljstvo, toda doma so ga že čakale nove skrbi in težave, saj je bil oče resno bolan in je le štirinajst dni po njegovem prihodu, 29. januarja 1961, umrl v ljubljanski bolnišnici. Mladega Jureževga gospodarja je očetova smrt močno prizadela, saj je tako nenadoma vsa skrb za vodenje kmetije prešla na njegove rame. France se je znašel v brezizhodnem položaju. Za izboljšanje pogojev dela na kmetiji je bilo treba mnogo postoriti. Država takrat ni imela še nobenega posluha za razvoj in napredek kmetijstva v hribovitih krajih, med katerimi je bila tudi Davča. Resno je začel razmišljati, kako naprej, za katero smer naj se odloči, katera bi mu pomenila boljšo perspektivo za prihodnost. Posebej je bil zaskrbljen, ker Davča takrat ni imela še nobene ustrezne cestne povezave z dolino in so bili pogoji kmetovanja skrajno nemogoči. Poleg tega še ni bila urejena elektrifikacija vasi, kar je bila še dodatna velika ovira za normalno, človeka vredno življenje. Poleg Jureževi sta imeli svojo skupno manjšo elektrarno na enosmerni tok še dve sosednji hiši. Skrbelo ga je, kako bo obnovil hlev in domačo hišo, ki sta bila v slabem stanju, pokriti s slamnato kritino.

Na Jureževi kmetiji sta po očetovi smrti ostali z njim še mati Lojzka in sestra Cilka. Leta 1962 se je

Vojaški nabor ("štelnga") v Železnikih. Franc Peternelj (s harmoniko in svojimi sovrstniki). Foto: Lojze Šturm, družinski arhiv Jureževih

sestra odselila k stricu Janku Primožiču na Breznico pri Žirovnici, kjer je kupil hišo. Stric Janko je bil zaposlen v Železarni na Jesenicah, Cilka pa je našla delo v Verigi Lesce.

Tako sta z mamo ostala sama na kmetiji. Okoliščine so mlademu Jureževemu gospodarju ob razmišljanju, kako naprej, povzročale velike skrbi in negotovost. Ob vsem tem je takrat občina priporočala, naj se mladi odločajo za zaposlitev v dolini, kjer je bilo lahko najti zaposlitev. V težkem, zanj brezizhodnem položaju se je leta 1963 France odločil, da se bo odselil iz Davče. Tudi nekaj njegovih sovrstnikov je že odšlo v dolino za boljšim kruhom. V Lescah je izvedel za kmetijo, ki je bila v prodaji, jo vzel v zakup ter podpisal kupoprodajno pogodbo.

France je odkril svoj načrt materi in ji potožil, da bi rad odšel v dolino, in tako mogoče lažje urejal svojo prihodnost. Mamo je to zelo prizadelo in se z njegovo odločitvijo ni mogla nikakor sprijazniti. Rekla mu je: "Tolk in tolk stoletij so ljudje živeli na tej kmetiji, a ti si pa taka reva, da si ne upaš nadaljevat tradicije Jureževe domačije." Mati je bila seveda ponosna na zgodovino Jureževe domačije, ki jo je leta 1808 postavil Wric Jurij, po katerem se je prijelo tudi hišno ime Jurež.

Nasveti, spodbude in prošnje žalostne matere so

sina odvrnile od načrtovane odločitve. Z zanosom, vendar z obilico dvomov se je odločil, da za vsako ceno nadaljuje tradicijo kmetovanja na Jureževem posestvu. Mati je bila ob odločitvi sina presrečna, saj jo je že obdajala grenkoba in skrb zase, za prihodnost domačije in sina.

Skrb za kmetijo, gradnja cestne povezave

V spominih jubilanta Franceta Peternelja sva se vrnila nazaj v obdobje, ki je zaznamovalo njegovo prihodnost kot svetel premik v upanje na boljše čase.

Najprej je imel v načrtih, priti do ustrezne cestne povezave od hiše do križišča k Jemcu. To je bil vsekakor velik zalogaj in imel je malo upanja, da bi vzpostavili to cestno povezavo z Zg. Davčo, kar bi jim odprlo okno v svet in jim na tem odročnem hribovskem terenu zagotovilo existenco. Takratni dostop do Jureža preko kolovoza od Zgaje je bil skrajno nemogoč in možen samo s konjsko vprego. Srečno naključje za Davčo je bilo, da je bil domačin Anton Golja leta 1961 predsednik občine Železniki in kasneje tudi predsednik Kmetijske zadruge Češ-

njica; Ivan Prezelj, p. d. Podgrivar, iz Davče pa je opravljal dolžnosti predsednika Krajevne skupnosti Davča. Oba zanesenjaka sta bila predana reševanju vaških težav. Za potrebe operativnih premikov gradnje komunalne infrastrukture je bil imenovan s strani vaščanov gradbeni odbor, v katerem je sodeloval tudi Franc Peternelj, ki je sprejel tudi funkcijo predsednika. Naloga gradbenega odbora je bila gradnja ceste od križišča na odcepu k Jemcu do Pod kotlov oz. Davških slapov. Trasa ceste je potekala ob potoku Davščice v razdalji štirih kilometrov. France se spominja, kako je bila omenjena gradnja zahtevna, od države pa ni bilo pričakovati nobene finančne pomoči. Kot predsednik gradbenega odbora je bil France zadolžen za zbiranje sredstev v te namene. Pričeli so z zbiranjem lesa, ki je bil edini vir za pokritje stroškov. Jureževa kmetija je za te potrebe darovala 48 kubičnih metrov lesa. Od tega so morali po takratnih predpisih plačati prispevke Gozdnemu skladu v Škofji Loki, kljub temu da je šel les v te namene. Vložil je celo prošnjo za oprostitev dajatev, vendar temu niso ugodili. Kljub težavam je gradnja te cestne povezave uspešno potekala od leta 1962 do leta 1964, ko je bila cesta do Jureževe kmetije že usposobljena za prevoz s tovornjaki. Že v letu 1964 so s pomočjo Kmetijske zadruge Škofja Loka, ki jim je posodila traktorje, pristopili k obnovi

prve faze gospodarskega poslopja – hleva, kjer so zamenjali leseni strop z betonsko ploščo in obnovili ostrešje z novo strešno kritino. Kasneje so pristopili še k notranji ureditvi hleva, kjer so sodobneje uredili stojišča za živino z Grabnerjevo navezo. Sledila je še gradnja stolpnih silosov v hlevu. Ves ta napredek na kmetiji je dal mlademu Jureževemu gospodarju zanos in močno voljo za delo na kmetiji. Težave so bile le v tem, da je manjkalo delovne sile, saj sta bila z mamo sama za vsa opravila. Franceta je zatem čakala še ena zahtevna naloga – obnova hiše. Jureževa hiša je bila stara in dotrajana. V letih 1966–1967 mu je uspelo popolnoma obnoviti bivalne prostore s celotno notranjo preureditvijo.

Poroka in skrb za družino

Nastopil je čas, ko je bilo treba poskrbeti tudi za najpomembnejše življenjske korake – ustvariti si družino in s tem zagotoviti pomoč in nasledstvo gospodarjenja pri Jurežu. Druženja, poznanstva in simpatije mladih fantov in deklet na vasi so bili v tistih letih poleg trdega dela na kmetijah vsem mladim na vasi v prijetno zadovoljstvo in razvedrilo. Obenem pa je vse čakala velika odgovornost in skrb, kako spoznati pravo dekle oz. fanta, ki bo kot bodoči mož

Poroka Franca Peternelja ml. z Minko Koder 2. julija 1967. Zadaj od leve stojijo: Milan Peternelj, p. d. Zakovkar, Gabrijel Peternelj, p. d. Pstinar, in Matevž Čemažar z Jesenic. Foto: družinski arhiv Jureževih

oz. žena pripravljen oz. pripravljena sprejeti delo na kmetiji.

Francetu Peternelju je bila sreča naklonjena zelo blizu domačije. V cerkvenem pevskem zboru župnije Davča so sodelovali pevci in pevke iz številnih družin.

Od same ustanovitve zbora je bilo v zboru več pevcev in pevk iz družine Koder, p. d. Štulcovih. Ob tem pevskem in prijateljskem druženju so bila tudi srečna naključja, kjer so nastajala tesnejša osebna poznanstva in celo zakoni. V tej družini je Jurežev France spoznal svojo življenjsko sopotnico Minko Koder, p. d. Štalcovo.

Mladi Jurežev gospodar France Peternelj in Minka Koder sta se poročila 2. julija 1967 v davški farni cerkvi. Prihajale so nove radosti in družinske skrbi – nastajala je nova generacija Jureževih. Na svet so prihajali otroci: sin Primož leta 1968, hči Helena 1969., sin Franci 1971., sin Simon 1974. in sin Janez v letu 1977.

Starša sta bila vesela svojih potomcev, obenem pa sta s polno odgovornostjo prevzemala skrb za zdravje in vzgojo otrok. Delo in skrbi sta si razdelila, kot je bilo v navadi na kmetijah, bila sta eden drugemu v oporo in pomoč. France še danes rad potoži, kako so bile v tistem času kmečke družine prikrajšane za pomoč države, saj starši niso bili deležni nobenih otroških dodatkov in drugih bonitet. Jureževa družina je bila odvisna le od lastnih pridnih rok, ki so opravljale delo za preživetje na kmetiji.

V veliko oporo in pomoč je bila mladi družini mati Lojzka, ki je pomagala pri vseh delih na kmetiji in v gospodinjstvu, dokler ji je služilo zdravje. Posebno skrbna je bila pri varstvu in vzgoji vnukov, ki se jim je posvetila zadnja leta svojega življenja.

Sodelovanje v Občinski skupščini Škofja loka, v kmetijskih in gozdarskih organizacijah

Franc Peternelj je bil v maju leta 1969 izvoljen za občinskega odbornika Občinske skupščine v

Škofji Loki, ki je v zboru krajevnih skupnosti zastopal področja volilne enote Zali Log in Davča: Ravne, Torko, Potok, Osojnik, Zalo in del Martinj Vrha. Obe krajevni skupnosti, Zali log in Davča, sta imeli v občinski skupščini enega delegata – odbornika. Peterneljev predhodnik je bil Anton Žbontar z Zalega Loga. Obiski občinskih sej v Škofji Loki so bili poleg prizadevanj za razvoj Davče in ostalih vasi za odbornika še dodatno breme, ki je bilo povezano tudi s prevozom do Škofje Loke. Odborniki so prejeli plačano sejnino ter povrnjene stroške za avtobus, ki pa je v tistem času vozil od Davškega mosta do Škofje Loke. Od doma je France moral do avtobusne postaje prehoditi 11 kilometrov v eno smer. To je pomenilo kar dobri dve uri hoje. Drugih možnosti za prevoz takrat še ni bilo. Večkrat, zlasti pozimi, ko so bile razmere še težje, ga je spremljala žena Minka, da sta v obe smeri jezdila s konjem.

V vlogi občinskega odbornika je na sejah nenehno prosil in opozarjal na težavne razmere v Davči.

Izkaznica občinskega odbornika Franca Peternelja v mandatu 1969–1970. Arhiv Franca Peternelja

Problemi so se kopičili, saj kmetije v Davči mladim družinam niso dajale dovolj dohodka za preživetje. V tej krizi so iskali rešitve, edina rešitev je bila zaposlitev v dolini. Tovarne v Železnikih so odpirale delovna mesta in z zaposlitvijo ni bilo nobenih težav. Izgledalo je, da bo vas z izseljevanjem začela zamirati. France se še posebej dobro spominja, kako je na eni izmed občinskih sej predsednik Zdravko Krvina predstavil predlog, da je za Davčo in njihove mlade družine najboljša in najcenejša rešitev izgradnja stanovanjskega bloka na Trati pri Škofji Loki, kamor bi se preselili mladi Davčarji. S tem bi bili rešeni problemi, izognili bi se ogromnim stroškom, ki jih nešteto krat omenja odbornik Franc Peternelj, ko govori, da je v Davči treba zgraditi cestno infrastrukturo. France je proti takemu predlogu in načinu reševanja problemov na seji občinske skupščine ostro protestiral, kar se je kasneje izkazalo za pozitivno pri hitrejšem reševanju njihovih problemov. V letu 1972 je bilo že rešeno vprašanje prevozov delavcev na delo v Železnike. Kot pravi France, je bila to že velika pridobitev. Isto leto je bil organiziran tudi prevoz šoloobveznih otrok, ki so obiskovali višje razrede, v osnovno šolo v Železnikih. Vse to je bil že pomemben napredek in je zbujalo upanje za boljšo perspektivo življenja prebivalcev Davče. Potem se je pojavil pomemben preobrat, saj so mladi ostajali na kmetijah in s tem preprečili izseljevanje, ki bi botrovalo siromašenju vaškega kmečkega življa.

Za pomoč kmetom na terenu so bile v ta namen ustanovljene kmetijske zadruge, ki so jih sestavljali kmetijski sveti z upravnimi odbori. Franc Peternelj je zastopal Davčo v dveh mandatih od leta 1962 do leta 1972 v Kmetijski zadrugi Češnjica in kasneje tudi v Upravnem odboru Kmetijske zadruge Škofja loka. V tistem obdobju so bile dejavnosti kmetijstva in gozdarstva ločene. Tri mandate je sodeloval tudi v Upravnem odboru TOK-a (Temeljne organizacije kmetov) Škofja Loka. Kmetje so bili takrat zelo angažirani in prisiljeni sodelovati v vseh teh institucijah.

Zaposlitev v NIKO Železniki in pomembne naloge v Krajevni skupnosti Davča

Glede na skrbi in težave, ki jih je imela Jureževa družina, se je France odločil, da se zaposli. Od leta 1980 do leta 1989 je bil v rednem delovnem razmerju v podjetju NIKO Železniki. Leta 1981 je bil izvoljen tudi za predsednika Krajevne skupnosti Davča. Funkcijo je opravljal do leta 1985. V tem obdobju se je Krajevna skupnost še naprej prizadevala za oživitev vasi ter želela za vsako ceno zadržati ljudi v Davči, saj so nekateri še vedno razmišljali o odsevitvi v dolino. Začeli so se dogovarjati, kako bi v vasi organizirali neko dejavnost, da bi bila možna zaposlitev bliže njihovih domov. To bi pripomoglo tudi k hitrejšemu razvoju Davče, ki je zaradi geografske lege in oddaljenosti še zmeraj zaostajala za ostalimi kraji v Selški dolini. Težave so bile še v tem, da Davča ni imela na svojem območju še prav nobene asfaltirane ceste, dotrajana makadamska cesta pa se je gradila od Jemca od leta 1953 do leta 1961.

Cestna povezava Davče s Primorsko

Ob že zapisanem razvoju Davče in z njo povezanim Francem Peterneljem, ki je bil osebno predan vsem težkim nalogam, jubilat ne more pozabiti še enega najbolj pomembnih projektov, ki so Davči odprli okno v svet. To je bila gradnja cestne povezave s Primorsko. France pove, da je bila to njegova najbolj naporna naloga na področju razvoja in reševanja komunalne infrastrukture v Davči, ki jo je prevzel v vlogi predsednika Krajevne skupnosti. Na delu škofo-jeloško-cerkljanskega območja je bilo treba nujno zgraditi cestno povezavo.

2. oktobra 1982 je bil sklican sestanek na pobudo Krajevne skupnosti Davča in njenega predsednika Franca Peternelja. Sestanek je potekal v prostorih tovarne ETA v Cerknem. V največjo oporo mu je bil takrat generalni direktor ETE Cerkno Rafko Mavri. Na tem pomembnem sestanku so bili prisotni pred-

Delovni ogled za cestno povezavo s Primorsko leta 1982 v Davči: od leve inž. Milan Zajc, idejni projektant ceste v Davčo in povezave s Primorsko, Franc Peternelj, predsednik KS Davča, in Marjan Sedej, novinar RTS Ljubljana. Foto: arhiv Franca Peternelja

stavniki občinskih skupščin Škofje Loke Matjaž Čepin in Idrije Stane Brelih, predstavniki Gozdnega gospodarstva iz Kranja in Tolmina, predstavniki borčevskih organizacij iz Škofje Loke in Idrije. Med njimi je bil zelo aktiven Samo Bevk iz Idrije, odgovoren za področje splošne ljudske obrambe (SLO). Na sestanku so sprejeli sklep, da se imenuje gradbeni odbor, ki bo prevzel skrb za vodenje tega projekta in za iskanje možnosti za potrebna finančna sredstva. Pot jih je vodila tudi

v Ljubljano do Jureževega znanca, predsednika predsedstva Republike Slovenije Viktorja Avblja.

Iskali so vse možne akterje na Primorskem in Gorenjskem, ki bi imeli interes, pomagati pri tem projektu. V izvedbo del je bila vključena tudi JLA (Jugoslovanska ljudska armada), garnizon v Kranju, ki je s svojimi tehnično-inženirskimi enotami in mehanizacijo pomagal pri gradnji, kar je imelo velik pomen pri finančno-materialnih stroških. Celotno

Obisk pri Jurežu v Davči v letu 1990. Od leve: Franc Peternelj, Miha Potočnik, predsednik PZS, Bine Vengust, Minka Peternelj in Viktor Avbelj, predsednik predsedstva RS. Foto: družinski arhiv Jureževih

zelo zahtevno koordinacijo med vsemi sodelujočimi je vodil Franc Peternelj.

Sodelovanje pri gradnji večnamenskega objekta v Davči

Dolgoročne usmeritve Krajevne skupnosti Davča, ki so bile načrtovane v osnutku petletnega prostorskega plana za obdobje 1980–1985, so vsebovale predvsem najpomembnejše ukrepe, s katerimi bi se vas hitreje razvijala, mladi pa bi ostajali na kmetijah. Ker kmetije v Davči niso dajale dovolj dohodka za preživetje družin, je bilo nujno iskati možnosti dodatnega zaslužka. Med drugim so predvideli tudi gradnjo večnamenskega proizvodnega objekta, kjer bi v Krajevni skupnosti zagotovili potrebna delovna mesta. V obdobju, ko je bil Franc Peternelj zaposlen v podjetju NIKO Železniki, kjer je bil tudi član delavskega sveta, si je močno prizadeval za gradnjo proizvodnega obrata v Davči. Interes je imela takrat tudi Občina Škofja Loka, ki se je zavedala, da bi Davča z gradnjo dislociranega obrata veliko pridobila v svojem razvoju. V vlogi predsednika Krajevne skupnosti Davča je France čutil še večjo obveznost, da se to vprašanje reši v doglednem roku. Skupaj s takratnim predsednikom Občinske skupščine Škofja Loka Matjažem Čepinom in referentom za gospodarstvo Svarunom Terpincom so snovali načrte, kako pristopiti do gradnje proizvodnega obrata. Prošnjam Krajevne skupnosti Davča je prisluhnil tudi Peter Polajnar, ki je bil direktor podjetja NIKO Železniki. Odločili so se, da v Davči najprej pripravijo začasno ustrezne prostore, kjer bi začeli z delom. Poskusno obratovanje proizvodnje se je pričelo leta 1980 v dvorani in kletnih prostorih Osnovne šole Davča, kjer je podjetje NIKO zaposlilo 12 delavcev. Prvi vtisi so bili dobri, ugotovilo se je, da je dislocirani obrat za Davčo potreben. Zaradi referendumskega občinskega programa obnove šol v občini je šola v Davči prišla na vrsto v letu 1983. Zaradi teh pogojev je bilo sklenjeno, da se mora v Davči zgraditi nov proizvodni objekt, kamor bi se preselila začeta

proizvodnja. France Peternelj se je v vlogi predsednika Krajevne skupnosti Davča zelo prizadeval, da bi začeto proizvodnjo obdržali v Davči do izgradnje obrata. Uspelo mu je pridobiti nadomestne delovne prostore v kletni etaži takratne trgovine, ki je bila v lasti Veletrgovine Loka Škofja Loka, ter kletne prostore davškega župnišča, za katere pa je moral pridobiti soglasje pri Ljubljanski nadškofiji. Pri obeh je bil deležen pomoči in razumevanja. Iz prostorov Osnovne šole Davča se je leta 1983 začeta proizvodnja preselila na novo zasilno lokacijo.

Proizvodnja je bila še vedno v poskusni fazi, zato je bila gradnja novega obrata v ospredju reševanja nadaljnje usode že odprtih delovnih mest, ki so bila vaščanom v vsesplošno zadovoljstvo. Pri odločanju za gradnjo obrata se je v podjetju NIKO pojavilo vprašanje, ali ne bi bilo bolje, da se delavci vozijo na delo v Železnike. Med ključnimi vzroki za tako odločitev so bile spremembe oz. odpovedi izdelave šarnirja za tovarno Alples Železniki, artikla, ki je bil načrtovan za proizvodnjo novega obrata. Ljudje v Davči se niso strinjali s tako odločitvijo podjetja NIKO, saj so se zavedali, da če popustijo, nimajo za delovna mesta v domačem kraju nobene možnosti več. Krajevna skupnost je problem gradnje obrata pričela reševati s pomočjo republiških in občinskih organov. Kmalu je prišlo do uspešnega kompromisa in ustrezne finančne konstrukcije, ki je bila pogoj za nadaljnje odločanje o gradnji. Vse obveznosti je na svoja pleča prevzela Krajevna skupnost Davča. Franc Peternelj je v vlogi predsednika vzpostavil stike s takratnim predsednikom republiškega izvršnega sveta Viktorjem Avbljem, ki se je udeleževal spominskih pohodov na Porezen ter ob tem večkrat obiskal tudi Jureževo kmetijo. Osebo poznanstvo med njima je obrodilo dobre sadove tudi tokrat, že pri gradnji davških cest je bilo reševanje težav tudi zaradi osebnega poznanstva s predstavniki republiških organov veliko lažje in uspešnejše.

Po navodilih Viktorja Avblja se je reševanje gradnje obrata oz. večnamenskega objekta v Davči nadaljevalo preko Republiškega organa za splošno ljudsko obrambo (SLO), ki ga je zastopal Martin Košir.

Omenjeni predstavnik je pripravil potrebna finančna sredstva v obliki kredita, toda pod pogojem, da vso odgovornost za investicijo prevzame določeno podjetje, ki bo v primeru izrednega stanja lahko preusmerilo svojo proizvodnjo na proizvodnjo za vojaške potrebe oz. potrebe obrambe. Pod takimi pogoji, kot je povedal Franc Peternelj, je bila Krajevna skupnost Davča izločena kot investitor gradnje obrata, ker ni mogla izpolniti vseh pogojev in zahtev. Ker se je NIKO Železniki izogibal vloge investitorja, se je Krajevna skupnost Davča odločila iskati možnosti sodelovanja tudi v ETI Cerkno pri takratnem direktorju Rafaelu Mavriju, ki je privolil v povezavo pod pogojem, da se s tem strinja politika obeh občin – Idrije in Škofje Loke. Spet so nastale težave, saj se Matjaž Čepin – predsednik Občinske skupščine Škofja Loka, ni strinjal s predlogom pomoči ETE Cerkno in izjavil, da bo vprašanje gradnje obrata v Davči že rešilo gospodarstvo loške občine. Krajevna skupnost Davča je s predsednikom Francem Peterneljem nadaljevala reševanje investicije ponovno na Selškem, tokrat pri vodstvu Iskre Železniki, kjer so bile dane neke obljube, toda do realizacije ni prišlo. Končna postaja je bilo spet podjetje NIKO Železniki, kjer je obstajala edina možnost doseči kompromis, da vlogo investitorja prevzame NIKO.

V smeri priprav za gradnjo večnamenskega proizvodnega obrata je bilo sklicanih mnogo sestankov, speljanih kar nekaj pogovorov in sklenjenih veliko dogovorov. Že leta 1983 je bil v ta namen sklenjen samoupravni sporazum za gradnjo večnamenskega objekta v Davči, ki je določal, da eno tretjino stroškov gradnje pokrije Krajevna skupnost Davča skupaj s svojimi krajanji, druga obveznost krajevnega skupnosti pa je bila tudi celotna priprava zemljišča za gradnjo objekta. Iskali so primerno lokacijo, najprej v bližini šole, ki pa je bila po besedah Zavoda za raziskavo materiala geološko neprimerna. Izbrali so ustrežnejšo lokacijo na brežini ob odcepu ceste do Jemca. Zemljišče je bilo pred drugo svetovno vojno v lasti Ivana Webra z Zalega Loga, v času priprav pa je bilo v zemljiški knjigi vpisano kot splošno ljudsko premoženje, zato v tej smeri ni bilo zadržkov. Treba

je bilo pridobiti še soglasje uporabnikov tega zemljišča, Marije in Andreja Kejžarja, p. d. Vrhovčevih.

Vodstvo NIKO Železniki je obljubilo, da prevzame investicijo pod pogojem, da se vse zadeve lastništva prepišejo na investitorja – na NIKO Železniki, in da se uredi vse potrebno za vpis v zemljiško knjigo. Krajevna skupnost Davča se je strinjala s pogoji. Imeli so že pripravljeno zemljišče za gradnjo obrata, s prostovoljnim delom so izkopali gradbeno jamo, zgradili so vodohram s pitno vodo za oskrbo novega objekta ter imeli na razpolago pripravljeno vso potrebno dokumentacijo z gradbenim dovoljenjem. Vse so odstopili podjetju NIKO, ki se je kot investitor in lastnik vpisal v zemljiško knjigo. S tem je Krajevna skupnost Davča izpolnila vse zahtevane pogoje, ki jih je vseboval že omenjeni samoupravni sporazum za gradnjo večnamenskega objekta v Davči.

Gradnja novega obrata se je pospešeno izvajala. 14. marca 1986 so v njem že pričeli s poskusno proizvodnjo. Slovesna otvoritev je bila 27. aprila 1986. Ob tem pomembnem dogodku je navzoče nagovoril tudi predsednik Krajevnega skupnosti Davča Franc Peternelj z besedami:

Z velikim navdušenjem in optimizmom stopam pred vrata k slovesni otvoritvi našega večnamenskega posloppja. V tem trenutku se s hvaležnostjo obračam k slehernemu od vas, ki ste prišli k nam, da skupno proslavimo to veličastno delovno zmaggo. Ob tem mi hitijo misli dalje do vseh tistih, ki ste s svojimi dejanji omogočili, da so se naše dolgoletne želje, ki so še pred nedavnim bledele, kakor sen uresničile.

V govoru tov. sekretarja naše delovne organizacije NIKO Železniki Nika Sedeja je bilo slišati: Spoštujte žrtve, ki so bile za dograditev potrebne in ne dopustite, da bi bile zaman ... To so besede, ki sežejo globlje, ki so vredne spoštovanja. Vrednost novozgrajenega obrata s proizvodjalnimi sredstvi je ocenjena na 220 milijonov dinarjev. Za delavce v obratu oziroma krajanje Davče je vrednost neizmerno večja. Ogromno število prostovoljnih delovnih ur se je spletko v veličasten mozaik, ki bo dajal novo poživitev naši Davči. Zato naj v tem

Večnamenski
obrat v Davči
15. maja 2009.
Foto: Anton Sedej

obratu velja izrek "Delu čast in oblast!"

V novem proizvodnem obratu se je zaposlilo 24 delavcev – vaščanov Davče, čeprav so načrtovali do 40 delovnih mest. Usodo za zaprtje obrata pa je prav kmalu povzročila poslovna politika tovarne NIKO Železniki.

V tem času so bile tudi volitve v Krajevni skupnosti Davča, kjer je prišlo tudi do zamenjave odgovornih predstavnikov. Za predsednika Sveta Krajevne skupnosti Davča je bil izvoljen Alojz Jelenc, Franc Peternelj je bil izvoljen za podpredsednika, Franc Kejžar, p. d. Vrhovc, pa za predsednika Skupščine Krajevne skupnosti.

Lastninjenje večnamenskega objekta v Davči – razočaranje, ki ostaja ...

Franco Peternelj, ki je poleg vaščanov Davče vložil toliko prizadevanj in truda, da so zgradili večnamenski obrat v Davči, ostaja danes globoko razočaran. Ob lastninjenju stavbe leta 1994 so bile odločitve podjetja NIKO – zemljiškoknjižnega lastnika in njegovega vodstva v tej smeri dokaj nepošteno do Krajevne skupnosti Davča. Kljub tako obsežnemu vložku, prostovoljnemu delu in sredstvih Davčarjev

ter vsemu ostalemu, kar so prispevali krajani Davče, vodstvo podjetja NIKO ni priznalo davški Krajevni skupnosti nobenega lastniškega deleža. Tudi tedanja občinska struktura na čelu z županom ni bila naklonjena predlogu, da bi posredovala in pomagala Krajevni skupnosti Davča do poštenega in zaslužnega deleža lastništva.

Da so bili – pošteno rečeno – vaščani Davče močno oškodovani, je razvidno iz arhiva Franca Peternelja, ki hrani vso dokumentacijo o postopku in usodi lastništva in lastninjenja večnamenskega objekta v Davči. Zanimiv je podatek, da je bila vrednost objekta ob lastninjenju 25. marca 1994 ocenjena po izjavi direktorice NIKO Železniki Valentine Nastran na 1 milijon DEM. Po samoupravnem sporazumu, ki je bil sklenjen pred pričetkom gradnje tega objekta, pa je bilo določeno, da je vložek Krajevne skupnosti Davča ena tretjina predračunske vrednosti objekta.

Prevzem dolžnosti zborovodje in organista davške župnije

Po smrti očeta Franca Peternelja 29. januarja 1961 so ostali davški cerkveni pevci brez zborovodje in organista. Po načrtih, ki jih je imel pokojni oče,

naj bi cerkveno petje naprej vodila hči Cilka, saj jo je pogosto nagovarjal, da bi prevzela njegovo poslanstvo. Toda razmere so se obrnile drugače, Cilka se je leta 1962 odselila k stricu Janku Primožiču na Breznico pri Žirovnici ter se zaposlila v tovarni Veriga v Lescah. Tako sta ostala pri Jureževih sama mama Lojzka in sin France. Sreča je bila, da je takrat v Davči in Sorici služboval župnik Franc Gačnik (1927–1988), zelo sposoben glasbenik, skladatelj in muzikolog. Mlademu obetavnemu zborovodju in organistu Francetu Peternelju, ki je prevzel očetovo poslanstvo v letu 1963, je bil v veliko strokovno pomoč in oporo. Župnik Franc Gačnik je postal tudi dober povezovalni člen obeh vasi oz. župnij Sorice in Davče, kar se je pozitivno odražalo tudi na takratnem kulturnem področju. Mnogo je postoril tudi pri razvoju zborovskega cerkvenega petja v Železnikih. Poseben odraz tega sodelovanja so bili v tistem času romarski shodi zadnjo nedeljo v maju, ko so na tradicionalnem farnem praznovanju v Davči pod njegovim vodstvom skupaj večkrat nastopili vsi cerkveni pevski zbori: Davče, Sorice in Železnikov. Župnik Franc Gačnik je služboval v župnijah Sorice in Davče od leta 1952 do leta 1962.

Pri glasbenem izobraževanju mladega davškega organista Franca Peternelja je imel kasneje veliko zaslug tudi župnik Rudolf Tršinar, ki je vodil obe župniji v obdobju 1962–1973. Franceta je spodbujal, mu stal ob strani in pomagal pri njegovi pevsko-glasbeni karieri. Posebna vzpodbuda so bile mlademu davškemu organistu nove orgle, ki so jih leta 1966 postavili v župnijsko cerkev. Tudi za ta napredek je imel največ zaslug župnik Rudolf Tršinar.

Poleg cerkvenega petja je bilo v Davči močno prisotno tudi petje v prosvetne in kulturne namene. Začelo se je že v času Francetovega očeta in se še bolj uspešno nadaljevalo, ko je dolžnosti pevovodje prevzel sin.

Mladi organist France Peternelj je svoje strokovno znanje poleg samostojnega učenja pridobival v dodatnem izobraževanju od leta 1969 do leta 1983 v Ljubljani, kjer je obiskoval tečaje za organiste pri prof. Angeli Tomanič, za zborovodje pri prof. Jožetu Troštu in za liturgijo pri prof. Marjanu Smoliku ter prof. Rafku Valenčiču.

Davški organist in zborovodja, jubilar 70-letnik Franc Peternelj še vedno z vsem prizadevanjem opravlja svoje poslanstvo. Pod njegovim vodstvom

CMPZ župnije Davča z zborovodjem Francem Peterneljem ob nastopu v župnijski cerkvi v Davči 28. decembra 2003. Foto: Anton Sedej, arhiv Franca Peternelja

davški cerkveni pevci redno prepevajo pri bogoslužju. V zadnjem času se je zboru priključilo več mladih, ki so prej sodelovali v otroškem zboru.

Uspešna rešitev zapuščine župnika Rudolfa Potočnika na Koroškem ob Vrbskem jezeru

Franc Peternelj se rad spominja pomembnega dogodka, kako je njihov župnik Rudi Tršinar, ki je vodil župnijo od 1962. do 1973. leta, v korist Davče uspel pravno rešiti in prodati zapuščino na Koroškem ob Vrbskem jezeru, ki jo je davški fari zapustil njihov nekdanji župnik Rudolf Potočnik (1887–1943). Potočnik je služboval v Davči od leta 1922 do leta 1926. Z iztrženo vrednostjo te zapuščine so v Davči zgradili novo župnišče. Starega so 10. oktobra 1943 Nemci minirali. Kupili so tudi nove orgle, ki so nadomestile stari dotrajani harmoniji. Nove orgle – Opus 17, ki jih je izdelal orglarski mojster Andrej Benda iz Mengša, so bile mlademu davškemu organistu velika spodbuda pri vodenju cerkvenega petja.

Sodelovanje na področju kulture

Kulturno-umetniško društvo Porezen Davča je nekaj let vodil Lojze Koder (1936–1981), p. d. Štulcov. Po njegovem odhodu na Jesenice, kjer se je zaposlil v Železarni, pa je to skrb leta 1960 prevzel Franc Peternelj.

V letih 1965–66 je nastala moška pevska skupina v sestavi okteta pod vodstvom Franca Peternelja. V oktetu so sodelovali pevci: Andrej Kejžar, p. d. Vrhovc – drugi bas, Alojz Koder – drugi tenor, in njegov brat Ferninand – prvi bas, p. d. Štulcova; Franc Peternelj, p. d. Jurež – vodja okteta, in Milan Peternelj, p. d. Zakovkar, sta pela prvi tenor, Miro Kačar prvi bas in Anton Trpin drugi bas. Kačar in Trpin sta bila takrat učitelja v Davči. Nekaj časa na začetku je sodeloval tudi Vinko Purgar, ki pa se je kmalu preselil k Pagonu v dolino. Pevske vaje so imeli v prostorih davške šole ali pa doma pri Jureževih. Pevska skupina je takrat nastopala na različnih proslavah, ki jih je bilo nekaj tudi v Davči. Ljudje so bili v tem povojnem času bolj naklonjeni druženju ob različnih prilikah in praznovanjih, kot so bili prvo-

CMPZ Davča z zborovodjem Francem Peterneljem na reviji pevskih zborov leta 1989 v Crngrobu.
Foto: arhiv Franca Peternelja

majska praznovanja, davški sejem, dan Republike, novo leto ipd. Po prezgodnji smrti drugega tenorista Alojzija Kodra meseca maja leta 1981 je pevski oktet prenehal delovati.

Od Kulturne skupnosti Občine Škofja Loka so prihajali predlogi, da bi se pevska dejavnost bolj poživljala tudi na vaških kulturnih področjih. V Davči se je tako v letu 1994 porodila ideja, da bi se pevci cerkvenega zbora vključili tudi v kulturno-prosvetno življenje na vasi. Najprej je bilo treba urediti vse formalnosti za registracijo pri občini. S tem je občina pokrivala tudi del stroškov za delovanje pevskih skupin in zborov.

Leta 1992 so poimenovali davški cerkveni mešani pevski zbor po prvem župniku samostojne župnije Davča, Rudolfu Potočniku, ki je bil tudi zborovodja in ustanovitelj Cerkvenega mešanega pevskega zbora v Davči. Ustanovili so društvo z nazivom Mešani pevski zbor Rudolf Potočnik Davča. Župnik Rudolf Potočnik je bil velik ljubitelj in podpornik cerkvenega petja. Pevci tega zbora so pod vodstvom Franca Peternelja nastopali tudi na prireditvah v Cerknem, Zakojci in se udeležili občinskih pevskih revij, ki jih

je organizirala Kulturna skupnost v Škofji Loki. Pevski zbor je bil poleg cerkvenega petja v Davči tudi pomemben člen kulture v vaški skupnosti. Po štirih letih delovanja je zbor zaradi objektivnih težav prenehal s svojimi nastopi.

Pomoč v sosednji župniji Novaki

Veselje do glasbe in cerkvenega petja je bilo za Franca Peternelja stalno izziv. Svoj glasbeni talent je želel čim boljje izkoristiti. Tako je od leta 1994 do leta 2006 opravljal še vlogo zborovodje in organista v župnijski cerkvi sv. Tomaža sosednje župnije Novaki. Na začetku je v tem mešanem cerkvenem zboru prepevalo 30 pevcev, kasneje pa jih je ostalo v redni sestavi še 18. France ima lepe spomine na sodelovanje z novaškimi pevci, še posebej na slovesnost ob zlati maši Joškota Skoka, ki so jo obhajali 23. septembra 1995. Sodelovanje in druženje z novaškimi pevci se je ohranilo vse do danes. Ob večjih praznovanjih so na cerkvenih korih obeh župnij še vedno drug drugemu v pomoč.

Zborovodja in organist Franc Peternelj s cerkvenimi pevci župnij Novaki in Davča v cerkvi sv. Tomaža leta 2002. Spredaj od leve: Rezka Klemenčič, Cirila Peternelj, Bojana Špik, Valerija Močnik in Minka Peternelj. Zadaj od leve: Franc Peternelj, Ivan Bevk, Simon Peternelj, Janez Peternelj, Gašper Koder, Slavko Špik in Ludvik Meško. Foto: arhiv Franca Peternelja

Župnija Novaki leta 2002 ob blagoslovu obnovljene cerkve sv. Tomaža. Cerkevni pevci župnij Novaki in Davča s pevovodjem Francem Peterneljem (zadnji desno), v ozadju koprski pomožni škof dr. Jurij Bizjak. Foto: arhiv Franca Peternelja

Mešana vokalna skupina Porezen

Od leta 1998 do leta 2002 je uspešno deloval tudi pevski nonet. Pevska skupina se je oblikovala na željo strokovnega vodje Franceta Peternelja iz njegovih družinskih članov. Že v času prenehanja delovanja CMPZ Rudolf Potočnik so doma pri Jureževih razmišljali o družinskem pevskega sestavu. Ustanovili so Mešano vokalno skupino Porezen, v kateri so peli sinovi Simon tenor, Primož in Janez sta bila basista, hči Helena je pela sopran in njegova žena

Minka alt. Sestavu sta se pridružila še pevca iz soslednjih Novakov, Slavko Špik, ki je pel bas, in Rezka Klemenčič, ki je pela sopran, tenor pa je prepeval tudi sam pevovodja Franc Peternelj. Kmalu se jim je pridružila še pevka – altistka Jelica Frelih z Zalega Loga. France je bil ponosen na dobro pevskega skupino z izbranimi glasovi. Nonet je nastopil leta 1998 v filmu Krajinski park Davča, ki ga je režiral Borut Mencinger. Vrstili so se njihovi javni nastopi doma ter izven vaškega okolja. V Železnikih so imeli tudi samostojni koncert. Francetu je to veliko pomenilo,

Mešana vokalna skupina Porezen v letu 1998 v Davči. Od leve: Franc Peternelj – pevovodja, Jelica Frelih, Rezka Klemenčič, Helena Peternelj, Simon Peternelj, Primož Peternelj in Slavko Špik. Foto: arhiv Franca Peternelja

saj je bil ponosen na svoje družinske člane, ki so peli v nonetu. Mešana vokalna skupina je nastopila tudi na občinskih pevskih revijah, ki jih je organizirala ZKO Škofja Loka. Velik uspeh so dosegli na pevski reviji v Žireh. V Železnikih so leta 1996 v organizaciji DPD Svoboda Železniki v kulturnem domu priredili samostojni novoletni koncert.

Moška vokalna skupina Porezen

Po letu 2004 so davški pevci uspešno nadaljevali v novem sestavu Moška vokalna skupina Porezen, ki jo še danes uspešno vodi pevovodja France Peternelj. Skupino sestavljajo pevci: Ivan Bevk iz Novakov – drugi tenor, Simon Peternelj, p. d. Jurežev – drugi tenor, Gašper Koder, p. d. Štulcov – prvi tenor, Jernej Peternelj, p. d. Zakovkarjev – prvi bas, Primož Peternelj, p. d. Jurežev – prvi bas; Niko Peternelj, p. d. Zakovkarjev, Slavko Špik, p. d. Zanivšk, iz Novakov in Ludvik Meško pa prepevajo drugi bas. (Ludvik Meško iz Ljubljane se je pred nekaj leti za stalno naselil v Davči.) V vlogi drugega tenorista nastopa pevovodja Franc Peternelj. Nastopi moške vokalne skupine Porezen so javnosti dobro znani, saj redno prepevajo na domačih etnografskih prireditvah: na dnevih teric, romarskih shodih, Terčeljevem dnevu,

kresovanjih ter ob prireditvah praznovanj Občine Železniki. Davški pevci so prejeli za svoje nastope več priznanj in pohval.

Sodelovanje pri ustanovitvi Turističnega društva Davča in članstvo v Občinskem svetu Občine Železniki

Pri razvoju turizma v Sloveniji so se pripravljali programi oživljanja turistične dejavnosti tudi v hribovskih krajih in zaselkih z namenom, s turistično ponudbo izboljšati njihovo prepoznavnost, ki bi privabila goste in obenem ohranjala življenje na kmetijah.

Vaščani Davče so že leta 1969 začeli razmišljati, kako privabiti v Davčo čim več turistov ter jim predstaviti naravne zanimivosti in lepote neokrnjene narave. Leta 1969 so na pobudo Občine Škofja Loka oz. takratnega predsednika Zdravka Krvine ustanovili Turistično društvo. Med ustanovnimi člani je bil tudi Franc Peternelj, ki je bil izvoljen za prvega predsednika. Svojo novo nalogo je prevzel z vso odgovornostjo v prepričanju, da bo to v veliko korist Davči. S programom, ki so ga pripravili ob ustanovitvi, so se odločili, da pristopijo k prikazu starega vaškega običaja Od bilke do platna, ki se je kasneje

Moška vokalna skupina Porezen s pevovodjem Francem Peterneljem ob nastopu v osnovni šoli v Davči na romarskem shodu 30. maja 2004. Foto: Anton Sedej, arhiv Franca Peternelja

oblikoval v zanimivo turistično-etnografsko prireditev Dan teric. Prva prireditev je bila v letu 1970 na kmetiji Pri Vrhovcu. Odločitev članov turističnega društva je bila dobra, kar se je pokazalo tudi ob množici obiskovalcev, ki vsako leto prihajajo v Davčo. Franc Peternelj je opravljal funkcijo predsednika Turističnega društva Davča dva mandata.

Po osamosvojitvi Slovenije je bil Franc Peternelj izvoljen v prvi Občinski svet Občine Železniki, ki je deloval v letih 1994–1998.

Sodelovanje v Združenju ekološkega kmetovanja

Želje in načrti za boljše in uspešnejše delo na kmetiji so bile povod, da se je Franc Peternelj leta 1999 aktivno vključil tudi v Združenje ekoloških kmetov Gorenjske. Aktivno sodeluje tudi v Zvezi ekološkega združenja Slovenije, kjer je član Upravnega odbora. Svoj pevski in glasbeni talent je France vključil tudi med prijetno družino ekološkega članstva. Na pobudo njihovega predsednika Štefana Dežmana so pripravili svojo Ekološko himno, za katero je bese-

dilo napisal Franc Peternelj, glasbeno podobo pa je zasnoval skladatelj prof. Janez Močnik iz Cerkelj na Gorenjskem. Prvič so pevci in pevke, člani ekološkega združenja Gorenjske, predstavili himno na rednem letnem občnem zboru 25. januarja 2008 v Biotehničnem centru Naklo. V pevski skupini, ki jo vodi zborovodja Franc Peternelj, sodeluje šest pevk in osem pevcev. Himna je postala simbol njihovega združenja in zbuja čut do ekološkega kmetovanja na Gorenjskem.

Terčeljevi dnevi v Davči

Pokojna duhovnika in mučenca Filip Terčelj in Franc Krašna, ki sta svoje življenje sklenila mučeniške smrti 7. januarja 1946 v Štalcovi grapi v Davči, ostajata Francu Peternelju še danes v nepozabnem spominu. Osebo se jih dobro spominja, ko sta se po maši na praznik Sv. treh kraljev 6. januarja 1946 oglasila pri njih doma in skupaj z Jurežovo družino sedla h kosilu za domačo mizo. Potem sta se poslovila od njih in odšla preko Štulca po poti v dolino. To je bilo tudi njihovo slovo, saj so ju pripadniki KNOJ-a

MPZ Združenja ekoloških kmetij Gorenjske s pevovodjem Francem Peterneljem ob prvem nastopu v Strahinju. Foto: Cveto Zaplotnik, arhiv Franca Peternelja

Franc Peternelj ob vsakdanjih opravilih v domačem hlevu; v Davči 19. maja 2009. Foto: Anton Sedej

naslednji dan v Štalcovi grapi zahrbtno umorili. Neizbrisen pa ostaja Francetu spomin na križ, ki mu ga je na čelo kot sedemletnemu dečku pred domačo hišo ob slovesu naredil Filip Terčelj. Danes France pravi, da je bil to "zadnji blagoslov mučenca", kar mu bo ostalo za večno v spominu.

Vse to je organista Franca Peternelja spremljalo v želji, da bi se pokojnemu Filipu Terčelju, duhovniku, pesniku in pisatelju, in njegovemu prijatelju Francu

Krašni, nekdanjemu župniku v Davči, ki sta pokopana na davškem pokopališču, v Davči posvečalo več pozornosti.

V povezavi s tem so bile tudi njegove zamisli o praznovanju prvega Terčeljevega dneva, katerega pobudnik je bil že v letu 2003. Še bolj uspešno pa so se njegovi načrti udejanjili letos, ko so na dan državnosti, 25. junija 2009, ter v sklopu občinskega praznika občine Železniki na davškem pokopališču ob

Vesetje do živali ga spremlja vse od otroških let; v Davči 19. maja 2009. Foto: Anton Sedej

bogatem kulturnem programu in množični udeležbi svečano blagoslovili nov nagrobnik mučencema Filipu Terčelju in Francu Krašni ter spominsko ploščo domačinom žrtvam revolucije med drugo svetovno vojno in po njej. Blagoslov je opravil Anton Slabe, arhidiakon za Gorenjsko, v sodelovanju domačega župnika Mira Turka ter dekanjskih in drugih duhovnikov, ki so se množično odzvali povabilu na slovesnost. Slavnostni govornik je bil Silvester Gabršček, sekretar Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. Množico udeležencev je pozdravil Mihael Prevc, župan Občine Železniki. Združeni cerkveni pevski zbori iz Davče, Železnikov, Dražgoš, Sorice, Zalega Loga, Podbrda, Cerknega in Novakov z dirigentom Tomažem Tozonom in organistom prof. Tonetom Potočnikom pa so zapeli pesmi iz zakladnice pesnika Filipa Terčelja. Nastopila je tudi domača moška vokalna skupina Porezen, ki jo vodi Franc Peternelj.

Z vso vnemo je Franc Peternelj že letos spomladi kot predsednik pripravljalnega odbora prevzel skrb za pripravo in izvedbo tega projekta. Ob tem mu je prislunila tudi davška Krajevna skupnost in župan Občine Železniki Mihael Prevc, ki so finančno omogočili izvedbo projekta. V pripravljalnem odboru Terčeljevega dne 2009 so poleg Franca Peternelja sodelovali še: Peter Prezeli iz Davče – član Občinskega sveta Občine Železniki, domači župnik Miro Turk, prof. Janez Močnik iz Cerkelj na Gorenjskem in Anton Sedej iz Železnikov. Načrte za izdelavo nagrobnika in spominske plošče je izdelal prof. Janez Močnik, za kvalitetno izvedbo pa je poskrbelo Kamnoseštvo Mravlja iz Hotavelj.

Jureževa hišna kronika

Pri Jurežu v Davči imajo bogato staro hišno knjižnico, v kateri je poleg zanimivih starih knjig, zbirke pevskih partitur in druge literature še posebej opazna njihova hišna kronika. Med rdeče obarvanimi platnicami s črno poudarjenim napisom so strani posebno zanimivih vpisov in podpisov. Iz vsebine je razvidno, kdo vse in kdaj je obiskal Jureževo domačijo. Tu so zapisani ljudje, pomembne osebnosti, s katerimi se je naš jubilar osebno boljše spoznal, njegovo poznanstvo z njimi je imelo velik pomen in je med drugim botrovalo tudi hitrejšemu razvoju Davče. Jureževa hišna kronika ostaja dragocen zgodovinski dokument tudi za prihodnje rodove.

Spomini njegovih znancev in sodelavcev

V svojem ustvarjalnem obdobju je Franc Peternelj spoznal mnogo sodelavcev.

Nekateri med njimi so ostali njegovi dobri znanci. Še vedno radi obiskujejo Davčo in Jureževo domačijo, kjer skupaj z njim obujajo spomine na preteklost. Sodelovanje z Jureževim Franceljnom ostaja dobro v spominu tudi Petru Polajnarju, nekdanjemu gospodarstveniku Selške doline in uspešnemu direktorju kovinarskega podjetja NIKO v Železnikih. O Davči in davškem entuziastu je zapisal:

Peter Polajnar o Davči in Francu Peternelju

Kot veliko drugih naselij v času socialistične preobrazbe vasi je tudi Davča doživljala svojo epoho odrinjenosti in posledic takega načina vodenja kmetijske politike takratnih oblasti. Ukrepi na področju kmetijstva so bili usmerjeni ozko na ravninski del z ustanavljanjem in vodenjem večjih kmetijskih posestev kot nosilcev razvoja in vodenja v tej panogi gospodarstva. Hribovski predeli, med njimi tudi Davča, so bili prepuščeni sami sebi, životarjenju po starem, brez perspektive za izboljšanje stanja. Marljivost ljudi in njihova vrasčenost v okolje nista bili garant za človeka vredno

življenje. Trda in negostoljubna domača gruda je v teh pogojih omogočala dokaj tanko rezino grenkega črnega kruha, prepojenega z vročim znojem.

Živeti v družbi, pozabljen od vseh, daje grenak priokus. Biti popolnoma nepomemben, je breme, ki se ga le težko prenaša. Taka je bila usoda Davče. Sicer je imela ljudi, ki so mogli vplivati na spremembo stanja, pa se niso posebej izkazali. Nasprotno, nekateri od njih so povzročili madež, ki ne more biti nikdar izpran in ne more nikdar v pozabo. K sreči pa je premogla tudi ljudi drugačnega kova. Ljudi, ki se niso sprijaznili in pomirili s stanjem, kakršno je bilo in se je nakazovalo tudi za bodočnost. To pa so bili mladi ljudje drugačnih pogledov.

Izpostavila sta se dva mlada vaščana, Franc Peternelj, p. d. Jurež, in njegov svak Lojze Koder, p. d. Štulc, v zavesti, da je bodočnost odvisna od lastne iniciative, lastnih moči, dela in volje vaščanov. In prav tu sta našla torišče svojega dela. V mladostni zagnanosti sta se izkazala kot zrela moža. Stopila sta na čelo preporoda vasi navkljub zaostalosti v smislu napredka. Nesreča je botrovala dejstvu, da je v smrt prezgodaj omahnil Lojze Koder. Tako je ostal France sam. Izguba prijatelja in sodelavca ga je močno prizadela, ni pa ga odvrnila od pričetega dela. S podvojeno močjo se je zagrizel vanj na vseh področjih v korist vasi in njenih prebivalcev. Dozorel je v spoznanju, da trdo kmečko delo v mačehovski naravi ne more dati osnove za primerno življenje, da je poleg njega potrebna še dodatna zaposlitev, kar ga je vsega zasvojilo in mu ni dalo miru. Toda kje in kako najti izhod. To je bilo vprašanje brez odgovora.

Kot predsednik Krajevne skupnosti je na vseh mestih izpostavljал problem vasi in prebivalcev ter iskal podporo svojih prizadevanj. Pri tem pa je bil deležen več posmeha kot razumevanja.

Tekla so leta. Ideja, ki jo je zagovarjal Jurežev Francelj z vso zagrizenostjo, pa ni popustila. Neomajno se je boril zanjo. Izkoristil je vsako priliko, da jo je pojasnjeval in zagovarjal z vsem svojim žarom. Taka prilika, ki se je kasneje izkazala za uspešno, je bil vsakoletni množični pohod na komemorativno slavlje na Poreznu. Ob teh prilikah so se udeleženci – med njimi tudi mnogi tedanji oblastni in politični veljaki – ustavljali na njegovem domu. Tu jim je pojasnjeval utrip življenja vasi z vsemi problemi in po njegovem videnju nakazoval možne rešitve. Ob tem je izpostavljал tudi težnje, ki jih je nosil v sebi. Ideja o dodatnem zaposlovanju je iz leta v leto zorela in končno dobila prisluk, kar je čudo, ne v lokalnih, pač pa v republiških organih. Od tu je bila posredovana kot naloga na nižji občinski organ, od tu naprej v gospodarstvo. Končna odločitev je bila: Davča mora dobiti proizvodni obrat kovinarske usmeritve za primer vojnega stanja v okviru priprav splošnega ljudskega odpora. To je bil balzam za Francevo dušo. A pot je bila še polna zaprek, ki so terjale njegove nove napore. Tudi teh ga ni bilo strah in se je krepko spoprijel z njimi. Od besed se je prešlo k dejanjem in France jim je krepko podstavil svoja pleča.

Najprej je bilo treba iskati lokacijo za nov obrat. Zemljišče zanjo je bilo brezplačno pridobljeno od lastnika Alojzija Jemca, vendar je bilo za postavitve obrata neprimerno. Ob tem se je pokazala prava vaška solidarnost. Davčarji so z obratom že živeli, pa čeprav se je ta nakazoval šele v obrisih. Priznanje gre vsem vaščanom za njeno usposobitev. S prostovoljnim delom in lastnimi sredstvi so odstranili brežino z nekaj tisoč kubičnih metrov materiala in s tem pripravili ploščad, ki je zadoščala za postavitve obrata. Vzporedno je potekala akcija za preskrbo obrata s tekočo vodo. V ta namen so prav tako s prostovoljnim delom in sredstvi izdelali vodohram za cca. 5 tisoč litrov vode, izvedli izkop in betonažo in ga povezali z obratom v dolžini cca. 500 metrov. Koliko

napora in prizadevanj je bilo za izpeljavo teh akcij z njegove strani potrebno in koliko volje vseh za izvedbo tako veliko opravljenega prostovoljnega dela!

Med tem se je že organizirala proizvodnja na zasilni lokaciji v kletnih prostorih župnišča, ki pod normalnimi pogoji niso ustrezali dejavnosti, ki se je vanje prenesla. Volja ljudi je te težave z razumevanjem, brez slabe volje prenašala in presenetljivo dosegala želene uspehe.

Franco Peternelj, čeprav kmet, se je tudi sam vključil v aktivno delo v obratu in s tem dal zgled omahljivcem, ki so dvomili v uspešnost obratovanja. 27. aprila 1987 je Davča slavila svoj uspeh, slavila je otvoritev novega obrata. Vloženo delo je obrodilo sad. Zadoščenje je bilo popolno. Vsi napori so bili bogato poplačani. Žal je bilo obratovanje le kratkotrajno. Nove razmere v gospodarstvu so izničile vsa prizadevanja in delo krajanov. Velika pripravljenost za delo pa ni mogla odtehtati zahteve, da se dejavnost v obratu ustavi.

Tudi v tej situaciji je Franc dodal zadnji doprinos za ohranitev dela v obratu. Pomoč in podporo je iskal pri vseh forumih, pa povsod brez prisluha. Težo so pridobile poslovne odločitve. Usoda Davče je bila s tem zapečatena.

Kaj pa Franc Peternelj? Propad dejavnosti je bil zanj skeleča rana. Vse njegovo delo za domači kraj in njegove ljudi je bilo izničeno. Njegov življenjski cilj je propadel. Za vse svoje delo, napore in skrb je prejel zaušnico, ki je zagotovo ni zaslužil. Reklo "Nehvaležnost je plačilo tega sveta" se je tudi v njegovem primeru izkazalo za resnično.

Zagrenjen se je umaknil v zasebnost. Moji spomini na sodelovanje z njim bodo ostali nepozabni. Franc Peternelj, Jurež, je bil človek dejanj, ki so v marsičem spremenila in izboljšala življenje krajanov Davče.

Češnjica, 24. maj 2009

Peter Polajnar

Spomine na sodelovanje s Francem Peterneljem je zapisal tudi mag. Milan Krišelj:

Z Davčo in slavlencem, Francem Peterneljem, p. d. Jurežem, sem se prvič srečal v času svoje poklicne poti, ko sem bil v občini Škofja Loka zaposlen kot pospeševalec za kmečki turizem. To je bilo v letih od 1976 do 1983, torej več kot pred 30 leti. Prav Davča je bila za mladega turističnega delavca poseben izziv, saj je bila in je še primer hribovskega prostora, kjer se od osnovne kmetijske in gozdarske dejavnosti ne da dostojno živeti in preživeti, zato so t. i. dopolnilne dejavnosti, med katerimi je lahko tudi turizem na kmetijah, pravzaprav nujne.

Pri mojih številnih službenih obiskih Davče sem se kmalu srečal tudi s slavlencem, Francem Peterneljem, in seveda še z drugimi takratnimi gospodarji davških kmetij, med katerimi je žal nekaj že pokojnih. Še posebej se spominjam Lojzeta Kodra, p. d. Štulca, ki je bil brat slavljenčeve žene. Po tragični nesreči pri delu v gozdu, ko se je Lojze tako močno poškodoval, da je za posledicami ran umrl, je velik del bremena in dela, ki ga je prej za potrebe vasi opravljal Lojze, padlo na Franca Peternelja.

Davče si tudi danes ne predstavljam brez Franca, njegove žene Minke in njune družine. Vsi problemi, s katerimi se ubada krajevna skupnost kot celota ali vsaka kmetija posebej, se tako ali drugače dotaknejo tudi Franca Peternelja, največ seveda na komunalnem področju, pa tudi pri cestah, telefonu, vodovodu, hudournikih, plazovih.

Kljub številni družini pa Francu Peternelju ostaja nekaj časa in energije še za eno ljubezen, to je glasbo. Ni ravno pogosto, da na hribovski kmetiji srečaš klavir, imenitno pohištvo, ki bi bolj sodilo v grajske sobane, umetniške slike domače izdelave ... Pri Jurežu je vse to in še več. Čeprav se Franc ni mogel odločiti za kmečki turizem, veliko sva govorila tudi o tej možnosti, pa je njegova hiša vedno odprta za goste, vabljene in ne vabljene, saj domačija stoji ob cesti, ki vodi na Porezen, kjer je vsako leto v marcu partizanski pohod v spomin na žrtve ob izteku druge svetovne vojne, pa tudi na prevalu, kjer se cesta prevesi in mimo Štulca pripelje v dolino Zadnje Sore, takoj za hišo pa je še odcep za Majdeljca in Pstinarja.

Prav neverjetno je, koliko energije, trme, upanja, volje mora biti v človeku, da vzdrži vse na-pore, da si zagotovi zgolj osnovne pogoje za življenje in preživetje. Za vse tiste stvari, na katere velika večina niti ne pomisli, ker se jim zdi, da morajo drugi (država) skrbeti zanje. V Davči pa ni tako! Žalostno pa je dejstvo, da gre največ energije za boj z birokracijo. O tem bi vam Franc vedel veliko povedati.

Z Davčo imam še danes poseben odnos. Tudi in predvsem zaradi ljudi, kakršen je Franc Peternelj. Še vedno sem tudi prepričan, da je prav turizem tisti, ki bo Davči prinesel boljše čase. Ne samo zimski v povezavi z imenitnim in po mojem mnenju najbolje opremljenim smučarskim centrom Črni vrh, ki ga upravljajo prijazni ljudje in ki je skoraj v celoti na površinah davških kmetov, pač pa skozi vse leto! Žal pa je v takih okoljih, kot je Davča, mnogo in preveč problemov takih, da jih samo posameznik ali lokalna skupnost ne more rešiti. Potrebna je širša družbena (državna) pomoč, saj je v interesu vseh nas, da hribovski prostor ostane živ in poseljen.

Slavlencu želim, da bi še dolgo zdrav in krepak lahko skrbel za svojo družino, za Davčo, za ljudsko petje, pa tudi to, da bi končno imel več časa uživati sadove svojega dela in se veseliti uspehov svojih otrok in vnukov.

Še na mnoga leta!

Visoko, 3. maja 2009

Mag. Milan Krišelj

Spomini, načrti in želje jubilanta

Spomini slavljenca, 70-letnika, so tesno povezani z njegovo domačijo, spomini na njegove skrbne starše, na otroška in mladostna leta, na vse, kar ga je v dobrem in slabem spremljalo v življenju. Raje se spominja le svetlih trenutkov in dogodkov, grenke, kot pravi sam, raje odmika in pozablja, ker človeka

spravljajo v slabo voljo in počutje. Pri odstiranju njegove ustvarjalne glasbene poti ostaja slavlencu Francu Peternelju v najlepšem spominu vodenje Cerkvenega mešanega pevskega zbora, druženje s pevci domače župnije ter ostalih pevskih skupin. To je njegovo področje, ki mu je posvetil ves svoj prosti čas in glasbeni talent, še danes mu ostaja skrb in moto njegovega vsakdana.

Orgle, kraljica glasbil, so davškemu organistu Francu Peternelju prirasle k srcu že v rani mladosti; v Davči 13. aprila 2009. Foto: Anton Sedej

Njegovi spomini so še kako povezani s prvim Terčeljevim dnevom, kot pravi, je bil ta zanj vrhunec njegove glasbene kariere, saj je v Davči nastopilo kar osem pevskih zborov. Rad se spominja svoje strmo prehojene poti pri razvoju Davče, kar mu je v veliko osebno zadovoljstvo, še posebno dosežki, pri katerih ima tudi sam delež.

Kakšnih posebnih življenjskih načrtov jubilant danes nima več v mislih, le to mu je velika želja, da bi Jureževa domačija še naprej uspešno rasla z novimi močmi, ki bodo nadaljevale življenje na njej ter skrbele za njen napredek in obstoj.

Glede petja v župniji ima željo, da bi se zborovsko petje v Davči nadaljevalo, da bi se v pevske vrste vključevali mladi in da bi se našlo nekoga, ki bi se opogumil in prevzel skrb ter naloge organista. Petje, kot pristavi jubilant Franc, je pomemben dejavnik življenja, človeka v marsičem drži pokonci in je vsakemu lahko v ponos in osebno čast. Terčeljev dan v Davči naj postane in ostane tradicija – kulturni praznik v Davči, ki bo zbliževal pevce sosednjih župnij, obenem pa ohranjal spomin na velikega Slovenca, pesnika in pisatelja Filipa Terčelja.

Zaključek

Le redko se še najdejo ljudje, ki so pripravljene toliko postoriti za skupne interese in za dobro svojega kraja. Med tistimi, ki jim lahko glede na njihove zasluge to pripisujemo, je vsekakor Franc Peternelj. V Davči sta bila doma tudi nekdanje dobro znana vaščana, Ivan Prezelj, p. d. Podgrivar (1886–1979), rekli so mu tudi "oče Davče", in Alojzij Koder (1936–1981), p. d. Štalc. Oba sta se prizadevala, da bi Davčarji živeli boljše, človeka vredno življenje. Po njihovi smrti je to poslanstvo nadaljeval Franc Peternelj ml., p. d. Jurež. Vsi trije davški zanesenjaki so orali ledino in jedli trdo skorjo kruha, da so se razmere življenja Davčarjev tudi po njihovih prizadevanjih in zaslugah izboljšale.

Koliko odrekanih je bilo potrebnih za skupno dobro vaše skupnosti, zaradi tega je bilo marsikdaj okrnjeno delo in razvoj njegove domačije. Sam se je dobro zavedal, da se je vredno angažirati za dobrobit Davče, ko je šlo za pomembne premike, ki so omogočili boljšo eksistenco vaščanom. V obdobju 40 let je bil kar osemkrat predsednik gradbenih

odborov, ki so bili v vaški skupnosti imenovani za razna področja pri razvoju Davče: na področju komunalne gradnje, elektrifikacije, gradnje vohramov in pri gradnji večnamenskega objekta. Za svojo požrtvovalnost Franc ni prejel nikoli nobenih zahval in priznanj, le za delo na kulturnem področju ima nekaj plaket, ki so vidne na stenah v njegovi hiši. V vseh naštetih prizadevanjih in težavah mu je vedno zvesto stala ob strani, ga podpirala ter mu pomagala njegova dobra in prijazna žena Minka. Prav je, da ustvarjalne življenjske sledi jubilaranta Franca Peternelja ostajajo zapisane kot spomini, ki nikoli ne zbledijo in ne zatonejo v pozabo.

Na velikonočni ponedeljek je jubilarant Franc Peternelj v krogu svoje družine, sorodnikov, pevcev in prijateljev v gostišču pri Šoštarju v Davči praznoval svoj 70. rojstni dan. Naj se mu izpolnijo njegove želje, še naprej naj ga spremlja dobro zdravje ter njemu najbolj draga pevska družba na cerkvenem koru.

Iskrene čestitke ob tvojem jubileju, Franc Peternelj, vse dobro in še na mnoga leta!

Anton Sedej, avtor prispevka

Viri:

Peternelj, Franc, Davča 9: Osebni spomini, kronika in družinski arhiv.

Mencinger, Borut: *Povzetek podatkov iz filma O Davči*, 1997.

Informatorji:

Rudolf Tršinar, Baragov trg 1, 4000 Kranj.

Peter Polajnar, Češnjica 36, 4228 Železniki.

Milan Krišelj, Visoko 115, 4212 Visoko.

Janez Močnik, Ul. Ivana Hribarja 25, 4207 Cerklje na Gorenjskem.

Glasbeniki in duhovniki v davški župnijski cerkvi 25. maja 2008. Od leve: skladatelj prof. Janez Močnik, organist prof. Tone Potočnik, zlatomašnik Rudi Tršinar (nekdanji župnik Sorice in Davče), Miro Turk, sedanji župnik, in Franc Peternelj, organist in pevovodja v Davči. Foto: Anton Sedej, arhiv Franca Peternelja

Stárosta Selške doline, Selčan Ciril Debeljak - Bobk

Marjeta Šketa

Ciril Debeljak januarja 2009. Foto: Marjeta Šketa

Po izidu pete številke sem rada sprejela vabilo glavnega urednika Železnih niti, naj za šesto pripravim pogovor s Cirilom Debeljakom, trenutno najstarejšim moškim prebivalcem Selške doline – 16. aprila letos je dopolnil 95 let. Tudi zato, ker ga pravzaprav poznam že od ranega otroštva in zato, ker me je s svojim spominom, bistrostjo in zgovornostjo naravnost prevzel že v pogovoru za moj prvi prispevek za Železne niti. Tokrat sva pogovor opravila v več etapah, prvega takoj po prelomu starega leta v novo. Toliko let spominov je za en sam pogovor res preveč. Tudi zato sem se odločila pogovore zapisati kot Cirilovo zgodbo, vpeto v kraj in čas, ne kot intervju. Tu in tam navajam Cirilove besede, včasih njegove navedbe "podprem" z navedbami iz dela Olge Šmid Selca nekoč in iz drugih virov, ki jih navajam.

Korenine

Hiša, v kateri stanujeta Ciril in njegova žena Ivanka, je stara kakih dvesto let. Prvotno s slamo krito bajto je v ozki dolini sredi vzpetine Kucelj na desnem bregu potoka Selnica postavil že stari oče njegove mame Frančiške Lotrič (1880–16. 11. 1945). Nad hišo so imeli "na Kucelno" vrt, v dolini pa nekaj njiv, skupaj dva do tri hektarje.

Kot pravi Ciril, je "oča", oče njegove mame Simon Lotrič (1850–1926), tkal platno na statvah. Olga Šmid omenja, da se je v Selcih po letu 1630 razvilo platnarstvo, saj so takrat vsi kmetje gojili lan. Selčani so platno izdelovali in prodajali. Platnarstvo naj bi se bilo najdlje ohranilo prav pri Bobku, še leta 1906 so baje delale Simonove stare statve. Ciril se "oča Simona" še dobro spominja, njega je imel posebno rad. Ciril mi pove, da je njegova stara mati Micka umrla že leta 1912, pred Metodovim rojstvom.

Oča Simon je v avstro-ogrski vojski služil redni vojaški rok tri leta pri "dragonarjih".¹ Ciril pravi, da je bil zelo dober človek, da je med prvo "vojsko", na primer, pomagal Blaznikovi Minci: imela je živino,

ne pa ljudi in ne konj,² da bi ji spravili seno domov. Pa je Simon "ponosil seno s kôte kar v berglah," v leseni pripravi, v katero, kot pravi Ciril, stisneš seno in ga veliko neseš. Ciril mi še pove, da je šel oča Simon med prvo vojno nekega dne v Nemilje, kjer je imel sestro v gostilni Na rázpokah. Pa je mimo prijahal višji avstrijski oficir. Simon se je menda pohvalil, da je bil tri leta "dragonar", pa mu oficir očitno ni verjel in mu je "za preizkušnjo" ponudil svojega konja. Simon je konja spretno zajahal in s tem rečeno dokazal, za plačilo pa je od oficirja prejel "cegnar tringelta, morda finfar".³

Cirilov oče, izučén mizar Metod Debeljak (1883–8. 1. 1965) je izvirál iz Kroke in je v Selca po Cirilovem védenju prišel leta 1902 delat k Matevžu Demšarju – Klobovsu, ki je imel v Selcih večjo mizarško delavnico. O tem piše tudi Olga Šmid. Ciril in Olga omenjata, da je Klobovs "kasneje odšel v Ameriko". Ciril pravi, da je bilo to leta 1905, da se v Selca ni vrnil in da njegove žage ni peljal naprej nihče. Metod je potem postal pomočnik po Bobkovih besedah precej naglušnega domačina, "pildauerja",⁴ podobarja Jožefa (Josipa) Grošlja (sina kmečkega obrtnika; po Olgi Šmid 1855–1940 in po Sedeju

Bobkova
domačija
januarja 2009.
Foto:
Marjeta Šketa

1854–1941), Grobljevega Joža, kiparja, rezbarja in restavratorja, izdelovalca lesenih nabožnih figur, križev, okvirjev in oltarjev, ki je po zavidljivem uku in šolanju že leta 1887 v Selcih ustanovil lastno delavnico. Bobkovi kakega izdelka iz Grošljeve delavnice nimajo. Ciril ve povedati, da je bil Grošelj v Selcih najemnik v Knefcovi hiši v lasti veleposestnika Egra iz Železnikov. Sodelovanje Grošlja in Metoda omenjata tudi Olga Šmid v Selcih nekoč in Anton Sedej v posebnem prispevku o Grošlju v drugi številki Železnih niti. Po Sedeju je Metod pri Grošlju delal v letih 1906 in 1907. Ciril pravi, da je Grošlju po ženini smrti gospodinjala Mežnarjeva Ivana s Sv. Križa, kasneje pa da se je poročil z vdovo iz Kroke, ki je v Selca prišla s svojo šestletno hčerko Tončko. Sedej navaja, da se je Grošelj 26. 10. 1919 poročil z Marijo Luznar, vdovo iz Kroke. Kdo ve, morda je tej selško-kroparski zakonski zvezi botroval prav Kropar Metod ...

Na peto nedeljo po binkošti so, kot pravi Ciril, domačini radi romali k Sv. Joštu nad Kranjem. Prav tam sta se Frančiška Lotrič in Metod Debeljak spoznala in se leta 1908 poročila. Ciril pravi, da je njegov oče takrat "prišel k hiši". Frančiški in Metodu

so se rodili štirje otroci: 1909. Rozka, 1910. Francka, 1914. Ciril in 1919. Štefka. Oče Metod je po poroki začel s samostojno mizarsko obrtjo.

Prva vojna vihra in po njej

Ciril se je rodil 16. aprila 1914, le nekaj mesecev, preden je Selčane, kot piše Olga Šmid, po hudem nočnem viharju 26. julija 1914 dosegla vest o izbruhu prve svetovne vojne. Oče Metod v stari Avstriji "ni bil soldat, ni služil vojske". Na moje vprašanje zakaj, mi Ciril pojasni, da so morali biti takrat soldati postavni, veliki in močni in da Metod teh pogojev ni izpolnjeval. Zato je bil Metod v prvi svetovni vojni v avstro-ogsko vojsko rekrutiran šele kasneje, Ciril pove, da "kdor je služil vojsko, je moral kój not". Olga Šmid piše, da so se fantje in možje nekoč zelo bali vojaščine v avstrijski vojski: za več let so se morali posloviti od domačih, saj je vojaški rok trajal 14, 12, 10, kasneje 7 in nato "le" 3 leta. Ko so se po toliko letih vračali domov, so moški uvajali nove navade pri delu in izgovarjali nove, nemške besede. Ljudje jih niso dobro razumeli in so jih izgovarjali po svoje.

Frančiška in
Metod Debeljak.
Foto: arhiv
družine Debeljak

Tako so nastale popačenke in se v narečju ohranile, na primer prej omenjeni "pildauer" in "tringelt".

Ciril pravi, da otroci vojne niso čutili. Mama je kuhala in skrbela za otroke, pridelovala hrano na vrtu. Metod je padel v rusko ujetništvo. Kot pravi Ciril, je očetu v času, ko so se "pojaviли boljševiki", uspelo iz ujetništva pobegniti in se je zgodaj oktobra 1918 vrnil domov "peš, z vlakom, kakor je mogel in kakor je nanoslo". A žal naj bi bil "strpén žandar Škrl" iz Železnikov kar hitro izvedel za njegov povratak in ga je poslal nazaj na fronto. Ciril pravi, da je oče doma pustil nove, dobre vojaške čevlje in se na pot podal v starih, pošvedranih in oguljenih. Ciril se dobro spominja, da so očeta na poti na železniško postajo v Podnart del poti Roza, Francka in on spremljali peš in se v Prevalu od njega poslovili. Olga Šmid pravi, da "so se v aprilu začeli vračati nekateri vojaki, ki so bili ujeti v Rusiji, po dopustu pa so morali spet nazaj v vojsko". Kot pravi Ciril, je šel takrat ata "v Tirole". Spominja se tudi, da je bil očetov sotrpín med vojno Janez Juhant iz Komende, da je po vojni po vaseh prodajal lonce in se večkrat oglašil pri njih in pri njih tudi "ležal čez noč".

In kdaj se je oče Metod dokončno vrnil domov? "Ko je minúl, je ata prišel domov, se čisto normalno vrnil," mi pove Ciril. Takrat je bil star štiri leta in pol. Olga Šmid piše, da se je 28. in 29. oktobra 1918 slišalo zadnje streljanje s fronte in da je konec oktobra povsod zavladalo veselje. Kot pravi Ciril, je bilo "1. decembra 1918 ujedinjenje. Bilo je veselje. Ampak Hrvati in Srbi se nikoli niso mogli." Misli mu uidejo k služenju rednega vojaškega roka v Sarajevu, s svojimi izkušnjami ilustrira povedano, a o tem pozneje. Ciril se spominja, da je bilo takrat "po vrtéh v Selcih polno soldatov avstro-ogrske vojske, da so si tam kuhali, kar so jim vaščani dali. Ni bilo maščevanja, ne preganjanja, vsak je šel domov, kot je vedel in znal."

Ciril pravi, da je ata veliko dal na to, da se hrana pridelá doma. Imeli so tudi kravo, precej kasneje dve, mleko so potem tudi oddajali, ga od hiše po bregu navzdol do zbirnega mesta vozili s posebnim vozičkom. Seno je s Kuclna oče ponosil s košem.

Spominja se, da jim je ata naredil "sni" in so se pozimi "drisali". Za božič so vedno naredili jaslice v severovzhodnem kotu "hiše", ata je za jaslice izdelal poseben lesen trikotni podstavek, "dilo", in jo vpel v kot. Naredil je tudi leseno štalco, a je pozneje pogorela v požaru. Ob nedeljah je Ciril hodil k veronauku in k maši. Spominja se, da so bile maše na praznike "mal bl slovesne". Ministrirati je začel pri enajstih ali dvanajstih letih. Vsekakor je bil januarja 1926 že ministrant, spominja se, da je k Anžic spremljal in tam čakal "gospoda", ko je ta prišel "dat u svet óle" umrlega Janeza Kopčavarja, mojega starega očeta.

Metod je po prvi vojni spet mizaril, "delal na svoje in hodil v dnino". Olga Šmid o Metodu pravi: "Mizaril je do leta 1932. Čeprav ni imel več obrti, je po malo vedno delal. Bil je priden in dober delavec, a držal se je starega pravila: Vsak deloven človek mora imeti kdaj plav ponedeljek. Večkrat se je pojoč vračal iz vasi k Bobku. Drugi dan pa je spet prijel za delo. Veselje do petja so podedovali tudi njegovi otroci." Cirilova žena Ivanka se spominja, da je imel Metod "ponk"⁵ in police z dleti in drugim orodjem še leta 1944 kar "u hiš", v ne posebno velikem osrednjem prostoru s kmečko pečjo. V relativno majhnem prostoru je bila še miza, pri kateri so jedli, ker je bilo v kuhinji prostora le za mentrgo, in klop okrog peči. Na moje vprašanje, kaj mislita z Metodovo "dnino", mi Ivanka in Ciril pojasnita: "Takrat ni bilo služb, da bi šel "na ših", šel si delat k velikemu kmetu." Olga Šmid o dnini: "Gostači, kajžarji in bajtarji so bili v 19. stoletju in v prvih desetletjih 20. stoletja tudi delavci – dninarji pri kmetih. Hodili so "u taberh". Postavke "ž. dnina" ali "dninaricam" sem z navedbo vsakokrat plačanega zneska našla med stroški v ohranjenih zelo informativnih skrbno vodenih knjigah stroškov in kmetijskih dohodkov ter dohodkov od opekarne, ki so jih vodili pri Tonet, npr.: 17. 3. 1933: "Bobkovi 2 dnini".

Ciril mi pove, da je šla sestra Rozka za deklo k Tonet, ko je bila stara 17 let. V Tonetovi knjigi stroškov v letu 1928 najdem Rozko najprej v povezavi z dnino, kasneje kot "zaposleno": 14. 4. 1928: "ž. dnina 7 ¼ dne a din 10 – 72 Din Rozka", 26. 4.:

Šolsko l. 1929.		Šolsko l. 1929.	
	Toni		Toni
26/12/29	4538	1/4	8956
26/12/29	34	1/4	125
26/12/29	80	1/4	100
26/12/29	3950	1/4	40
26/12/29	57	1/4	37
26/12/29	20	1/4	27
26/12/29	50	1/4	110
26/12/29	120	1/4	90
26/12/29	14	1/4	26
26/12/29	38	1/4	23
26/12/29	29	1/4	216
26/12/29	19	1/4	184
26/12/29	120	1/4	288
26/12/29	84	1/4	81
26/12/29	1442	1/4	38
26/12/29	88	1/4	92
26/12/29	100	1/4	863
26/12/29	61	1/4	195
26/12/29	62	1/4	175
26/12/29	40	1/4	139
26/12/29	37	1/4	11024
26/12/29	8956		

12 Tonetove knjige stroškov za leto 1929: vnos 29. 3.: "Bobku od poda v veži 75". Arhiv potomcev

"ž. dnina 51 – Rozka", in še 3. 6., 6. 7., 9. 11.: "Rozki 4", 15. 11.: "Rozki na račun plače", 18. 11.: "Rozki na račun" in 12. 12.: "Rozka plačana do 15. decembra". Rozko najdem v knjigah še v prvem polletju 1929, a že 18. julija namesto nje Katrco. Ciril mi pove, da je šla Rozka kasneje delat v Železnike k Anton, k veleposestniku Antonu Globočniku. Jožef Peternelj, Tonetov, naj bi bil prišel očeta Metoda prosit, da bi Rozka ostala pri njih, a da mu je Metod le rekel, da bo Rozka z zamenjavo "šla z osla na konja". Rozka je pri Globočniku delala devet let, potem je šla v Radovljico gospodinjit k dobri družini in se tam poročila. Cirilova sestra Francka je služila pri Košmel, Štefka pa je ostala doma.

Selška petletna ljudska šola

V zapiskih že leta 1778 v Selcih najdemo šolo, pravi Olga Šmid. Leta 1919 so osnovali četrti razred, leta 1920 še petega. Ciril se je v prvi razred ljudske šole v Selcih vpisal leta 1920 in tam naredil vseh pet razredov. Cirilovi starejši sestra sta v to šolo hodili še pod Avstro-Ogrsko. Olga Šmid v Šolstvu v Selški

dolini pove, da so do leta 1918 šolske oblasti uradovale po nemško.

Od sester je Ciril podedoval "stari avstrijski abecednik". Naravnost spoštljivo in nostalgичno mi ga je opisal: "Na njegovi prvi strani je bila naslikana ura in za razliko od novih je bil lepo vezan". Otroci so takrat lahko uporabljali stare in nove abecednike. Z velikim spoštovanjem in nostalgijo se Ciril spominja tudi svojega takratnega učitelja, nadučitelja Ivana Mihelčiča: "On je ustanovil peti razred. Bil je sila sposoben, liberelec, zelo veren. Vsako nedeljo je ob desetih prišel k maši. Otroci smo se v cerkvi pri vhodu v zakristijo radi drenjali okrog njega. Naredil je tudi kmetijsko šolo in nas je otroke učil cepiti sadno drevje, kje zarezati, kje je oko ..." Olga Šmid navaja, da je selška šola leta 1925 dobila elektriko in da je bila istega leta v Selcih ustanovljena podružnica sadjarskega društva. Ciril se spominja, da so bili med sošolci tudi nekateri Železnikarji, npr. Jože Klopčič, ker je imela tamkajšnja ljudska šola le štiri razrede. Spominja se, da je učitelj Mihelčič "zložu" besedilo za proslavo ob 36. rojstnem dnevu kralja Aleksandra⁶ in njemu in Klopčiču naročil, naj se ga naučita na pamet. Za govornika je potem Mihelčič iz-

bral prav Cirila. Besedilo, ki se ga je naučil pri desetih letih, mi zdaj gladko recitira v celoti:

"Danes je izpolnil naš kralj Aleksander trideset šest let svojega življenja. Tisoče in tisoče šol v državi proslavlja ta dan. Sinoči so bila vsa mesta razsvetljena. Po ulicah so igrale vojaške godbe, raz hiš pa plapolajo danes državne razstave. Otroci Primorcev in Korošcev z žalostjo gledajo na nas osvobojene in kličejo na maščevanje. Svoje trpeče duše bi radi izročili naši ljubi državi Jugoslaviji. Kdo pa nam je dal to zlato svobodo, po kateri tako hrepene naši bratje Korošci in Primorci? To svobodo nam je dal kralj Aleksander in njegov oče Peter, ki je z junaško srbsko vojsko premagal verige, v katere so nas vključili Nemci in Madžari."

Nadučitelj in upravitelj šole Mihelčič je vodil tudi šolski pevski zbor, a Ciril v njem ni pel. Leta 1925 je Ciril uspešno končal šolanje.

Cirilov sošolec in najboljši prijatelj je bil Franc Bešter, Kalanov. Spominja se, da je bil njegov sošolec tudi moj istega leta rojeni stric, kasnejši učitelj, najprej v Železnikih, Anžicov Tone, da sta skupaj tudi ministrirala v selški cerkvi. Ciril mi pove, da je bila njegova sošolka tudi Tončka Kavčič, pastorka podobarja Josipa Grošlja (Sedej omenja posvojenko Tončko Leben). Njegov sošolec je bil Toni Klemenčič, Čotov, kot pravi, "zelo brihtn", v službo je šel k lesnemu trgovcu v Logatec. V najinem drugem pogovoru januarja mi Ciril z žalostjo pove, da je nedavno umrla še njegova zadnja sošolka Angela, roj. Lavtar, doma pri Brnk v Ševljah, o tem ga je ob obisku v božičnem času obvestil njen brat Albin.

Tisto malo prostega časa, "fantvanje"

Pri 11 letih je Ciril po petletni šoli najprej delal doma. Prostega časa je bilo bolj malo. Ciril je že pri 14 letih znal igrati tarok. Naučil se je tudi plavati, fantje so se kopali v Sori "pr Goliškmo môst", tam je bila na rečnem dnu mivka. Ob nedeljah so fantje v nekem kozolcu balinali, kasneje so tudi kegljali z lesenimi keglji.

Ciril in Bešter sta bila "kar pregnana", skupaj sta "fantvala, puncam nagajala". Še kot šolarja sta se seznanila s pesmijo zbadljivko, ki so jo zložili selški fantje, starejši od njiju. Ciril pesem z naslovom Od selških punc še vedno zna in mi jo gladko recitira:

Od selških punc

*V Selcih je dosti deklet,
da težko jih je vse preštet.
Mladih in lepih in pa fletnih,
še več pa grdih in neokretnih.*

*Prej tastare so slovele,
zdaj pa reve so uvele.
Prej so bile krasotice,
zdaj pa stare so device.*

*Na sred vasi bom zdaj začel,
tamlad kraljčic jih bom napel.
Na vrsto pridejo še vse,
ker vsaka tud potrebna je.*

*Nosi šimi nogavice,
pa umazane ima nožice.
Tud bombončke ima rada,
saj bi bla neumna, če jih strada.*

*Fantov je že tolk imela,
da na prste bi jih ne preštela.
Zraven pa še misli to,
da princ dolárski⁷ prišel bo.*

Pesem v nadaljevanju "obdela" posamezna dekleta s hišnim imenom, zato je tu zapisan le prvi del dolge pesnitve, ki jo Bobk še zdaj pove v celoti. Ciril se med recitiranjem pesmi hudomušno nasmija. Pove mi tudi, da je takrat nadučitelj Mihelčič izvedel, da so se nekateri fantje seznanili z zbadljivko, in jih pozval, naj se javijo. Vsi so se skesano javili, le nabrita Ciril in Kalan ne. Po pouku sta šla lahko domov, ostali pa so bili zaprti.

Ciril se spominja tudi starih običajev, ličkanja, preje: bilo je zabavno, "so kakšnega starega godca dobili, da je igral na citre". Spominja se tudi, da "fantom ni bilo prav, če so k selškim dekletom prihajali vasovat fantje iz drugih vasi".

Z 18 leti je Ciril začel peti v selškem mešanem cerkvenem zboru, "kóru", takrat, "ko je Lojze Šmid prijel v cerkvi". Kmalu se mu je v zboru pridružil njegov sošolec in najboljši prijatelj, teden dni mlajši Franc Bešter, Kalanov. Med nekdanjimi sošolci sta bila edina, ki sta ostala doma, na kmetiji. V zboru je Ciril pel vse do leta 1997. Spominja se, da so imeli vajo vsak petek, po vaji pa so radi kakšno zapeli še sredi vasi, pred kapelico. Kot mi pove, je od prvotne zasedbe zbora poleg njega živa le še "Katrcá s Stedén".

Olga Šmid pove, da so z dovoljenjem okrajnega glavarstva v Kranju leta 1908 v Selcih ustanovili Katoliško prosvetno društvo, v katerem so bili "pevski, dramski, godbeni odsek in razni krožki. Društva so bila za Slovence v času Avstro-ogrske vir izobrazbe." Selško prosvetno društvo je bilo znano tudi po uprizorjanju dramskih iger, prve so igrali kar na prostem ali pod kozolcem, na kakem dvorišču, kasneje

pa v Krekovem domu. Olga Šmid omenja, da so bili v Prosvetnem društvu aktivni tudi Bobkovi. Društvo je vsako leto priredilo pevski in godbeni koncert in razne spevoigre. In v igrah je v Krekovem domu igral tudi Ciril. Spominja se, da so igrali "sila znano" Finžgarjevo igro Naša kri, da je bila o Francozih. In ne le to, recitira mi kar tekst iz igre: "Še pozni rodovi bodo pomnili, da naša slovenska kri ni igrača." Olga Šmid pove, da so to igro uprizorili leta 1932 in da je igre učil kaplan. Ciril se še spominja, da je igral vlogo Tilna v Goliških plazovih, "krasni igri" po povesti Izpod Golice, o domoljubu. Spominja se scene s tihotapci in financarji, v njej je "moral fentat financarja". Po koncu igre je soigralec Cirilu potožil, da ga je vendarle malo preveč udaril po glavi. Ciril se spominja tudi iger Turški križ in Tri neveste.

Delo v Tonetovi cegovnici in drugje

Pri 14 letih je Ciril začel delati v "Tonetovi cegovnici", v opekarni, za katero je moja prababica Terezija Čemažar, rojena Krek, dobila obrtno dovoljenje leta

Pevski zbor leta 1940, Ciril v zadnji vrsti četrty z desne. Foto: arhiv družine Debeljak

The image shows a handwritten ledger for the year 1928. The left page is headed 'Štorka ab. 1928' and the right page is headed 'Ciril'. Both pages contain entries with dates, descriptions of expenses, and monetary amounts in Slovenian currency (K for krona, S for šilinger). The entries are written in a cursive script. The ledger is divided into columns by red and blue lines. The right page has a total sum at the bottom: 409.28.

Iz Tonetove knjige stroškov za leto 1928: vnos 29. 11.: "Cirilu 60". Arhiv potomcev

1902. Takrat je opekarno že prevzel in vodil Jožef Peternelj (pred prihodom v Selca Josip Peternelj, v Selcih po domače Jošk), naprednjak iz Cerknega, izumitelj kmetijskih pripomočkov in strojev, ki se je 5. 2. 1923 poročil s Terezijino hčerko Ljudmilo, Tonetovo Milko.

Ciril pravi, da sta Tonetov Jošk in Milka po poroki "cegounco furala sama". Spominja se, da je bil "Peternel sila fést, spreten, sila sposoben, imel je kmetijsko šolo, delal je pr miz cegu in ga žgal" in da je njega, Cirila, imel zelo rad. Manj prijetna, "obupna, sila nepripravna zánaga", pa naj bi bila njegova v prizidku živeča tašča, "ta stara Toneška", torej Terezija, vdova po Blažu Čemažarju od leta 1904. Kot pravi Ciril, je Peternelja "zmerjala Tminc, Primorc".⁸ V zmerljivki naj bi bilo pojasnilo za vsa razhajanja s taščo ... Ciril se spominja njegove spretnosti: "Še preden se je priženil k Tonet, je povodenj naredila precej škode, ki jo je spretni možakar popravil, v štali naredil betonske napajalnike za krave, kasneje izumil osipnik za krompir, ki so ga dotlej okopavali z motiko, in drugo." Hudo neurje v letu 1922 in v hudournik spremenjeno Selnico omenja tudi Olga Šmid, pravi, da je prišlo vojaštvo in ljudem pomagalo pri čiščenju navlake, ki so jo s seboj prinesle

podivjane vode. Dokaz o popravilu najdem tudi v Tonetovi knjigi za leta 1923–1925, kjer med drugim piše: "Napoved dohodnine za leto 1923, izdatki" ... "škoda pri pov. 7.000, davki 300".⁹

Ciril se spominja, da je s Francetom Beštrom, Kallanovim, in Lojzetom Šmidom obiskal Josipov dom v Cerknem, ker so bili radovedni, od kod je prišel. "Malo ven, kakih 100 metrov iz Cerknega" so našli kmetijo pri Tišlerč¹⁰ in Peterneljevega brata; Ciril kar izstrelil "letnik 1908". Imena se ne spominja, povedali pa so mi pri Tonet: Gabrijel. Na internetu sem skupaj z njegovo fotografijo in skupinsko fotografijo Prostovoljnega gasilskega društva Cerkno iz tridesetih let našla ime, zapisano Gabrijel Peternelj ali Tišlerčkau Gabriel. Opoldne so šli fantje v Cerknem v cerkev, Šmid je zaorglal na koru; prišla je mežnarica in jih gledala. Zadovoljni s tem, kar so v Cerknem videli, so se spet vrnili domov.

V cegounci so v glavnem izdelovali zidake, vsako leto pa tudi nekaj strešne opeke (vnos 31. 12. 1928: "Primož Železniki 217 strešne op. a 3.50 K"), opeke za velbanje (vnos 12. 4. 1929: "Topole opeka za velbanje plačano 125") in pečne opeke, Ciril mi pove, da je to notranja opeka za zidanje peči (vnos 1. 11. 1929: "Bobk 30 p. op. plačano 100"). Ciril pra-

vi, da so v cegounco včasih prihajali delat "Taljani". Olga Šmid omenja, da so do prve svetovne vojne v cegounco prihajali delat Furlani iz vasi Stella pri Tarčentu in v Selcih ostajali do pozne jeseni. Baje so bili zelo pridni in skromni delavci. Po prvi svetovni vojni niso več prihajali. Od njih so se naučili delati opeko domačini.

Ciril mi pove, da je bil takrat eden od petih "stalnih ceglarjev": dva ali trije so bili odnašalci, ostali so delali "u maut".¹¹ Dokaze o Cirilovem delu in delu drugih ceglarjev sem našla v ohranjenih knjigah Peternelja in njegove žene, skrbno in do zadnje podrobnosti vodenem enostavnem knjigovodstvu stroškov, gospodinjstkih in drugih izdatkov in dohodkov iz kmetijstva in iz opekarne od 7. 2. 1923 do septembra 1935. S Cirilom je "vkup delal" Jože Semen, Bitenc (v Tonetovi knjigi stroškov za leto 1928 je vnos 6. 5. 1928: "Bitencovemu Jožu 75"; plačila Bitencu najdem tudi v kasnejših letih), a le "na pol, ker je delal tudi pri Jakln in pri Šlibari". Postopek izdelave opeke in svoje delo mi Ciril opiše do zadnje podrobnosti natančno. Ciril je v začetku na "karjol brez stranic od mize odvažal" z glino napolnjene modle, "modu vrgu na plac, da je opeka padla ven, u sip oplaknil módle",¹² jih peljal nazaj k "mizi", kjer je opeke v glavnem delal Peternelj. Verjetno je ta pri delu nosil predpasnik in v vročini slamnik – v Tonetovi knjigi stroškov 10. 6. 1928 najdem vnos: "Joškov predpasnik 12.50" in "slamnik 20". Včasih je Ciril delal tudi pri mizi, vse je bilo treba znati. Opeke so žgali v peči. Ciril se spominja, da je "cegu vozu v karjol s pile" k peči, peč pa je "okladou Peternel sam", po njegovi smrti pa "nek sposobnež iz Loke". Vsaka "cegounca", pripravljena za žganje, je bila "štiri metre v kvadrat in tri metre visoka". Pod pečjo so bili štirje grabni, v katerih so kurili krajce pet dni in pet noči, na začetku zelo "nalahn", potem pa močno. Ponoči je pri peči dežural kar Peternelj, včasih ga je kdo od ceglarjev zamenjal za kratek čas, da si je odpočil. Potem so počakali en teden, da se je peč ohladila. V Tonetovi knjigi stroškov vedno znova najdem nakupe velikih količin krajcev po zelo različni ceni, na primer 18. 6. 1928: "Šturmu za krajce

(vaga 2) 39", pa 27. 7.: "650 kg krajcev Rudno a K. 18", 19. 8.: "Šturm 2370 kg krajcev a K. 6.50", 28. 8.: "vaga krajcev 6" in vedno znova "od vage krajcev" – torej je bilo tehtanje treba plačati posebej, 17. 9.: "Zalagarjevemu krajci Eger 8780 kg a 16", "Zalagarjevemu krajci Globoč. 3835 kg a 26" in 23. 6. 1929: "Od Egra 29.120 kg krajcev, za kg 8.75" s pripombo "42 voz". Ciril mi pove, da so bile takrat na Rudnem žage samice, tudi te so Peternelju prodajale krajce. Ciril se spominja, da so v dobrih časih ljudje hodili po še tople opeke in jih odvažali s konjsko vprego.

Ko je pri mizi delal Peternelj, so "naredili tudi 3.000 kosov cegla na dan, bil je sila spreten, naredil jih je tudi po 300 na uro". V sezoni so delali ves dan: "od petih zjutraj pa do Marij", Tonetova Milka jim je prinesla malico. Opoldne so imeli eno uro počitka, takrat so šli "na južno k Tonet". Ciril se spominja, da je Peternelj "pri južni" bral Slovenca. Ko je bila ena "cegounca narejena", je bil likof: ustrezno postavko najdem v Tonetovi knjigi stroškov, npr. 2. 8. 1928: "vino za likof pri cegovnici 65, žganje 9, skupaj 74". Ciril pravi, da je bila "1930. najbolj sezona za cegu", "pr Turk na Česnc, takrat je bil lastnik Lotrič, so delal novo hišo". Verjetno pa je bilo to leta 1929: v knjigi stroškov na posebnem listu najdem specifikacijo "Lotrič Česnjica" in "Miza Lotriča", v katerem je navedeno na posamezni dan zanj izdelano število kosov opeke, "do 6/10 22.220", "8/10 900 in 25 pečne", skupaj od 7. do 16. 10. še 3.030 kosov in na koncu v rokopisu "Se število cegla ujema" in podpis Lotrič. Kot pravi Ciril, so Lotriču dobri sorodniki posodili denar za gradnjo. Ciril pravi, da so tisto sezono naredili kar "6 cegounc". V Tonetovi knjigi stroškov za leto 1929 najdem vnose 17. 5.: "5 ½ l vina ob kuritvi prve peči 140+102", 15. 6.: "6 l vina pri kurjavi II. peči 93", 14. 7.: "5 l vina pri kurjavi 3. peči 80" in "meso za kurjače in kosce v sen. 99", 18. 8.: "vino ob kurjavi 4. peči" in 18. 10.: "vino in meso ob kurjavi 5. peči 42" s pripisom "V. peč", in 13. 12.: "vino pri kurjavi 6. peči 16".

Na koncu vnosov pod Dohodki opekarna 1929 najdem zapis "Zadrugar porabil v tem letu za novo hišo 91.000 kom. z. opeke" in pod Odvožena opeka

Štetnja a. l. 1929		Štetnja a. l. 1929	
	Din		Din
Prispevek 100	64.928	Prispevek 100	41.904
Stroški na obdelavo in na sp. delavce	171	Stroški na obdelavo in na sp. delavce	19
Stroški, delo, stroški 63	30	Stroški, delo, stroški 63	61
Stroški, delo, stroški 14	29	Stroški, delo, stroški 14	19
Stroški, delo, stroški 14	31	Stroški, delo, stroški 14	206
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	26
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	27
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	41
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	51
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	56
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	55
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	631
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	34
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	165
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	24
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	60
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	107
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	72
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	50
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	81
Stroški, delo, stroški 14	40	Stroški, delo, stroški 14	33.620
Stroški, delo, stroški 14	40		

Iz Tonetove knjige stroškov za leto 1929, vnos 13. 12.: "vino pri kurjavi 6. peči". Arhiv potomcev

v letu 1930 še vnos 6. 1.: "Lotrič Čejšnja ostanek računa 7.500". Olga Šmid piše, da je šlo naenkrat v peč 33.000 kosov opeke. Peternelja Ciril ne more prehvaliti, spominja se, da jih je ceglarje, verjetno leta 1930, "s konam in zapravljivcam peljal do Trate, potem pa z vlakom v Ljubljano na velesejem". Cirilu se usta raztegnejo v nasmeh, spominja se "vse sorte ogledal", ki so popačila obraze, in tega, da jih je Peternelj peljal jest.

A gospodarska kriza je oplazila tudi Selško dolino in potem je šlo cegounci slabo. Ciril na vprašanje, kakšno je bilo v cegounci plačilo, pravi: "Še kar. A potem so bli bolj slabi časi. Peternel zlepa ni mogu dnarja dobit." O tem, da so kmetijski dohodki in dohodki od opekarne komaj dohajali stroške in da se je Peternelj zadolževal, pričajo povzetki (rekapitulacije) na koncu vsakega leta v prej omenjenih knjigah, na primer vnos 9. 10. 1928: "obresti v hranilnici 237", 22. 10.: "na račun dolga v hranilnici 1.000", 2. 12.: "v hranilnici na račun dolga 2.000" in 21. 4. 1929: "Posojilo v hranilnici 3.924". O krizi Olga Šmid: "Razmere po koncu 1. svetovne vojne so se počasi ustale. V letih 1921, 1922 in še naprej do 1933., ko se je začela velika gospodarska kriza ..."

Ciril pravi, da je v cegounci delal skoraj šest let. Opekarna že dolga desetletja ne deluje, od leta 1958, a lokacija se še danes imenuje "Pr cegounc". Kot pravi Olga Šmid, se do bivše cegounce, kjer so bile jame z dobro mastno ilovico, pride po poti mimo Zaplotarja in Lopatovca. Plačilo za delo v opekarni je bilo odvisno od števila opravljenih dni dela, evidentirani dohodki pa od števila kosov prodane opeke. Podatki iz Tonetove knjige stroškov: vnos 28. 12. 1928: "Delovci pri opekarni l. 1928 - 5.813,50"; vnos konec leta 1929: "Delavci pri opekarni l 1929 - 14.081 Din"; vnos 31. 12. 1930: "Zasluzek delovcev pri opek. 5.250"; vnos 31. 12. 1931: "Ciril pri cegounci 1.819"; vnos 26. 12. 1932: "Delavci pri opekarni 3. 588". Da se je prodaja izdelkov opekarne v začetku tridesetih let bistveno zmanjšala, priča vnos 31. 12. 1933: "Delavci pri opekarni 1933 - 1.740".

Zunaj sezone izdelave opek je Ciril pri Tonet delal dnino - v Tonetovi knjigi za leto 1929 najdem 16. 11. vnos: "Cirilu od spravljajanja drv 75", 24. 11.: "Cirilu od sekanja v senožeti 85", 29. 11.: "Cirilu vožna prsti na njive", 13. 12.: "Cirilu za 14 dni (prevažanje zemlje in drugo) 206", 24. 12.: "Cirilu dve dnine 35".

Stroški v letu 1932

12/12.	11. Jánica - Strojovje	16-	1/1 32	11. Jánica - Strojovje	10
	12. Jánica - Strojovje	20	1/1	12. Jánica - Strojovje	22
	13. Jánica - Strojovje	130	1/1	13. Jánica - Strojovje	10
	14. Jánica - Strojovje	112	1/1	14. Jánica - Strojovje	50
	15. Jánica - Strojovje	130	1/1	15. Jánica - Strojovje	0.38
	16. Jánica - Strojovje	23	1/1	16. Jánica - Strojovje	1
	17. Jánica - Strojovje	98	1/1	17. Jánica - Strojovje	1
	18. Jánica - Strojovje	83	1/1	18. Jánica - Strojovje	1
12/12. 32	19. Jánica - Strojovje	200	1/1	19. Jánica - Strojovje	1
	20. Jánica - Strojovje	32	1/1	20. Jánica - Strojovje	1
	21. Jánica - Strojovje	1.819	1/1	21. Jánica - Strojovje	1
	22. Jánica - Strojovje	1.385	1/1	22. Jánica - Strojovje	1
	23. Jánica - Strojovje	90	1/1	23. Jánica - Strojovje	1
	24. Jánica - Strojovje	2.041	1/1	24. Jánica - Strojovje	1
	31. December 1931				
	1/1		1/1	1/1	
	2/1		2/1	2/1	
	3/1		3/1	3/1	
	4/1		4/1	4/1	
	5/1		5/1	5/1	
	6/1		6/1	6/1	
	7/1		7/1	7/1	
	8/1		8/1	8/1	
	9/1		9/1	9/1	
	10/1		10/1	10/1	
	11/1		11/1	11/1	
	12/1		12/1	12/1	
	13/1		13/1	13/1	
	14/1		14/1	14/1	
	15/1		15/1	15/1	
	16/1		16/1	16/1	
	17/1		17/1	17/1	
	18/1		18/1	18/1	
	19/1		19/1	19/1	
	20/1		20/1	20/1	
	21/1		21/1	21/1	
	22/1		22/1	22/1	
	23/1		23/1	23/1	
	24/1		24/1	24/1	
	25/1		25/1	25/1	
	26/1		26/1	26/1	
	27/1		27/1	27/1	
	28/1		28/1	28/1	
	29/1		29/1	29/1	
	30/1		30/1	30/1	
	31/1		31/1	31/1	

Iz Tonetove knjige stroškov za leto 1931, vnos 31. 12.: "Ciril pri cegounci 1.819". Arhiv potomcev

Pri osemnajstih se je Ciril zaposlil na žagi lesnega trgovca Janeza (Ivana) Kemperla (1871–1915) na Česnjici kot kurjač za lokomobil. V drugi številki Železnih niti lahko preberemo, da so Franja Veber in nasledniki žagni obrat na Česnjici razširili, leta 1929 rekonstruirali in poleg žage venecijanke namestili moderen polnojarmenik s pogonom na parno lokomobil. Ciril se je izučil in izpit za kurjača opravil v Ljubljani januarja ali februarja 1937, kot pravi, vsekakor pred odhodom v Sarajevo. Kot mi pove Ciril, je "žago takrat vodil Leopold Veber, po smrti Kemperla drugi mož Škovincove Franje iz Že-

leznikov". Ciril pravi, da je bil Veber Strojavec z Zalega Loga in da je bila njegova rodbina nemška. Dela se spominja kot težkega, a ga je, dobro podkovan, obvladal.

Poleg tega je Ciril občasno delal dnino tu in tam, tudi pri Tonet – najdem ga v knjigah za leto 1933, npr. 2. 3.: "Cirilu za vožno 5 in dnina 10", 19. 3.: "Cirilu 3 dni 30", 14. 5.: "Cirilu 19 dni 290"; v letu 1935, že po Peternejevi smrti, mu je bila dnina verjetno plačana v naravi – vnos "450 žgane opeke Ciril Bobkov 135, 1600 surove opeke a d. 0.15 - 240, dnine pri ceg. 15 ¼ a Din 20 v hrani je 315 D".

Sarajevu in ga celo nagradil z mestom "magaciner-ja", skladiščnika. Ciril je potem zbolel za hudo angino in 8. decembra 1937 je bil iz vojske predčasno odpuščen, šteló pa je, kot da je obvezni vojaški rok odslužil. Žena Ivanka, ki najine pogovore pozorno spremlja in včasih kaj doda, k razlogu za skrajšani vojaški rok hudomušno pripomni: "Sinčki edinčki ..." Pa vendar: ko je bil Ciril že kako leto doma, so ga poklicali na občino. Tam mu je takratni občinski tajnik Lojze Šmid na prsi "pritisnil" odlikovanje, s katerim je dobil priznanje za dobro delo med vojaščino v Sarajevu. Žal odlikovanje ni ohranjeno. Po odsluženem vojaškem roku je nadaljeval z delom kurjača na Česnjici. Področje njegovega dela se je z brušenja "žage za v gater, polnojarmelnik na šmirgl šajbi" razširilo še na merjenje desk.

Družica in družina

13. decembra 1940, na sv. Lucijo, sta se v Dražgošah spoznala Ciril in osem let mlajša Ivanka Lavtar iz Knap pri Ševljah (po očetovi strani s Stirpnika). Ciril je šel leta 1944 že spomladi v Radovljico k sestri Rozki, 2. julija 1944 pa sta se Ivanka in Ciril vzela. Civilna in cerkvena poroka sta bili v Kranju. Cirilova priča je bil Franckin mož, Ivankina pa njen brat Janko. Ivanki in Cirilu so se rodili trije otroci: Ciril 1944., Marica 1947. in Matevž 1954.

Ciril z Ivanko in otroki ob 60-letnici poroke. Foto: arhiv družine Debeljak

Druga vojna vihra

V letih od 1940 do 1945 je bil Ciril zaposlen kot sluga na občini. Pravi, da je v tistem času žaga delala bolj malo. Spominja se, da je med drugim raznašal in dostavljal pozive na orožne vaje "in vse sorte". Kot pravi, so bili leta 1941 vpoklicani vsi obvezniki, tudi on. Zbrali so se v Ljubljani. A prav takrat "so prišli Talijani in je jugoslovanska vojska razpadla". Spominja se, da so v ljubljanskih Mostah na številki 108 kar pustili vojaške knjižice in hitro odšli domov. Tako njegova žal ni ohranjena. Po nemški okupaciji Selške doline je bil Ciril za nemško mobilizacijo že prestar, kot pravi, so bili obvezniki takrat še "16-letniki", torej rojeni leta 1916, in mlajši.

Vojna vihra je sicer vznemirila in vzburla duhove, a vzajemnost in solidarnost sta med sovaščani ostali. Ciril se spominja, da je novembra 1942 ob enajstih ponoči Bobkovo domačijo zajel požar. Sosedje in gasilci so z ročno brizgalno takoj prihiteli na pomoč, a požar je veliko uničil, vse zgornje nadstropje. Spominja se, da so jim zatočišče ponudili sosedje in so potem Bobkovi nekaj časa bivali pri Zamalnovih. S pomočjo sovaščanov in občine pa so hišo v šestih tednih pozidali in se preselili nazaj.

Kot v knjigi Rojstvo države navaja dr. France Bučar, je bilo v tistem času povsem normalno, da se "noben posameznik ne bo brez potrebe izpostavljal nevarnostim, ki so neizbežna posledica oborožene ga boja, posebej ne za ceno lastnega življenja". Tako je razmišljal tudi Ciril. Tudi zato, ker nadaljnji razvoj prvotno zastavljenega vseslovenskega osvobodilnega gibanja ni bil po njegovi meri. Na tako in drugačno novačenje v partizanske vrste, o katerem govori tudi Bučar, se je zato Ciril spomladi leta 1944 odzval z umikom čez hribe k sestri Rozki v Radovljico.

Njegova Ivanka se je po poroki 2. julija vrnila domov, Ciril pa z vlakom v "Radólco". Tako je Ciril šele kasneje izvedel, da je 8. septembra, na "mal šmarn",

ko so bili ljudje pri maši (tudi njegov prijatelj Bešter), okrog sedmih v "farovžu" in v kaplaniji, sedežu nemške postojanke, eksplodiral peklenski stroj. Kot mi pove, je bila peklenski stroj tja prinesla "punca, ki je stregla žandarjem". "Potem je bilo hudo," pravi Ivanka. Ljudje so se od maše vračali čez hribe, le pogumni so šli po cesti in poskušali "zbeganim žandarjem, ki so s pušo letali okrog," dopovedati, da z eksplozijo niso povezani. Domačinka Vera Tavčar je tak pogum plačala z življenjem. Ivanka se vsega dobro spominja, saj je zaradi dogajanja in strahu pre-zgodaj prišel njen čas in je bilo treba kljub uvedeni policijski uri poslati po babico. Spominja se, da so nemški vojaki po vseh hišah, tudi v Bobkovi, iskali krivce, tu in tam so odjeknili streli, celo "kuglca je pršla skoz okn".

V Radovljici je Ciril "okrog hodu pomagat žagat drva" in prijel za druga dela. Medtem je njegova dela občinskega sluga v Selcih opravljala sestra Štefka in je občinski tajnik Lojze Šmid plačo dajal njej. Ciril je vedel, da si je z umikom iz Selc nakopal težave, zato jo je takoj po koncu vojne, 9. maja 1945, s svakom, Franckinim možem Vinkom Megličem, s kolesom ubral iz Radovljice čez Ljubelj na Koroško v Avstrijo. Spominja se, da sta prehitevala kolone pešcev, namenjenih iz Slovenije čez Ljubelj. S sošolcem Čoto-vim Tonijem sta "se narajmala na Ljubelju". Toni mu je potožil, da so njegovega delodajalca v Logatcu, ki ga je imel zelo rad, kot "manipulanta" ustrelili. V Radovljico se je Ciril iz Avstrije vrnil 17. avgusta isto leto in se tam javil na občini, a so ga napotili na domačo. Dali so mu brezplačno vozovnico za vlak do Škofje Loke, a se z vlakom ni peljal. S sestrinim kolesom se je peljal do Podjamnika (zdaj občina Besnica), tam pustil kolo pri žagi in se peš čez Jamnik vrnil domov. Takoj se je javil na domači občini pri županu Blažonu v Železnikih in bil sprejet "še kar čedn". Potem je moral še v Loko, kjer je bil sprejem manj prijeten, kot pravi Ciril, "vse sorte", a se je zanj vseeno dobro končal.

Čas miru

Ciril se spominja, da je njegovo mamo Frančiško po maši novembra 1945 mrazilo. Takratna dobra, priljubljena in spoštovana zdravnica dr. Valerija Strnad iz Železnikov je prišla, a je bila brez moči: zdravil ni bilo. Mama je padla v komo in umrla. Oče Metod je doživel lepo starost, skoraj 82 let. Po malem se je "ukvarjal s tišlarijo, v Lipnc je bil cimprnanski mojster Šparovc in je delal zanj".

Ciril se je vrnil na delo na žago na Češnjici, ki se je sčasoma preobrazila v tovarno Alples. Dela je bilo veliko. Tam je nastalo tudi skladišče okroglega lesa in Ciril je moral delati tudi po "šihu". Tudi sicer je poleg službe rad poprijel za kakršno koli delo. Dobro se spominjam, da je v mojem otroštvu, ko sem pogosto počitnikovala v Selcih, mojemu stricu Anžicovemu Franciju pomagal pri košnji na hribu nad Anžicovo hišo – kosili so s kosami, postavljene "v strelce", "za lon" pa si je lahko sposodil konja Mico, Zôro oz. vsakokrat aktualnega Anžicovega konja za opravila na svojem polju in domu. Tudi Olga Šmid omenja, da so se pri poletnih opravilih ohranile stare navade, da je kmet za pomoč naprosil sovaščane.

Čisto gladko in brez zdravstvenih težav pa v 40 delovnih letih ni šlo. Med delom mu je "veter pihal izpod žage" in mu povzročil hudo prehladno vnetje v desni nogi. V kolenu se mu je nabiral gnoj, z operativnim posegom mu je leta 1948 koleno v Ljubljani rešil dr. Košak, "sila sposoben, mlad zdravnik". Nekaj let kasneje so se pojavile bolečine v hrbtu. Loška zdravnica dr. Bračko, Kemperlova, ga je leta 1952 poslala v Ljubljano na preglede. Ugotovili so kostno tuberkulozo. Kar devet mesecev se je potem zdravil v bolnišnici v Šempetru pri Gorici. Leta 1968 se je Ciril v Alplesu invalidsko upokojil.

In kakšen je Cirilov recept za dolgo življenje?

Kot pravi Olga Šmid, je bilo prebivalstvo Selc "vedno zelo marljivo, potrpežljivo in vztrajno". Omenja tudi njihovo včasih tudi pretirano varčnost in skromnost.

Prav tak je bil vse skozi tudi Ciril: veliko in rad je delal, skromno živel, nikoli ni kabil in ni pil. Tudi po upokojitvi je delal, dokler so mu noge dovolj dobro služile. Med drugim je v sedemdesetih letih honorarno kot poštar v Selcih raznašal pošto.

Ob nedeljah si je Ciril vedno privoščil tudi malo razvedrila. Petje v zboru mu je vedno veliko pomenilo. V rani mladosti pridobljeno znanje igranja taroka je s pridom uporabljal do pozne starosti, vsako in prav vsako nedeljsko popoldne je pri Anžic s Tonetovim Tonetom, Štefanovim Francjem in mojo ovdovelo teto Meto¹³, zdaj že pokojno Anžicovo Pavlo, igral tarok kot za stavo, četudi je zato trpelo družinsko življenje.

"S kmetozo"¹⁴ je šel Ciril včasih na izlet, pogledat, kako kmetujejo drugje po Sloveniji, tu in tam tudi na morje.

Od ozdravitve kostne tuberkuloze mu noge niso več služile, kot bi morale. Zdaj gre Ciril redko iz hiše, le včasih gre v lepem vremenu ven in pred hišo posedi na klopci. Sin Matevž in njegova žena Tončka lepo in dobro skrbita zanj in za Ivanko. Ciril malo slabo vidi in sliši. Posluša radio, le po malem bere časopise in gleda televizijo. Vesel pa je prav vsakega obiska, potem dan ni tako dolg. Zelo rad se pogovarja in obuja spomine.

Vsak obisk pri Bobkovem atu je bil zame prav poseben dogodek. Kar težko je bilo pogovor končati. Rojstni dan je praznoval v krogu družine. Dan po tem sem ga z lastnoročno narejeno višnjevo torto presenetila tudi sama. Vesel mi je povedal, da ga je za rojstni dan z obiskom presenetil precej mlajši Jakob Rovtar, doma iz Topol, z ženo Cilko, s katerim sta 30 let skupaj pela v zboru. Obiščite ga kdaj!

Slavljenec Ciril Debeljak 17. aprila 2009.

Foto: Marjeta Šketa

Opombe:

- ¹ Dragonec je bil vojak lahke konjenice.
- ² Kot pove Olga Šmid, so morali kmetje konje oddati.
- ³ Iz nem. Zehner – desetak, Fünfer – petak, Trikgeld – napitnina.
- ⁴ Iz nem. Bildhauer – kipar.
- ⁵ Iz nem. die Bank – plošča, površina, miza za delo.
- ⁶ To je bilo 16. decembra 1924.
- ⁷ Dolarski – tak, ki ima dolarje.
- ⁸ Tolminec, Primorec.
- ⁹ Zneski še vodeni v kronah.
- ¹⁰ Danes nasproti tovarne Eta.
- ¹¹ Pripravljali glino.
- ¹² Sipa je mivka; kot mi je pojasnil Ciril, so bili modli iz trdega lesa narejeni modeli za posamezne vrste opeke in jih "vsak ni znal narest".
- ¹³ Teta je bila Meta le zame, ime je dobila iz pesmi nagajivke, ki jo je le za mojo rabo v mojem rosnem otroštvu spesnil njen mož, moj stric, Anžicov Francelj.
- ¹⁴ V organizaciji Kmetijske zadruga Selca.

Joža Dolenc mi je predlagal, da bo za 6. številko Železnih niti pripravil prispevek o Ilčevih iz Selc. Predlog sem z navdušenjem sprejel, potrdil pa ga je tudi uredniški odbor. V pogovorih mi je večkrat omenil, da prispevek pripravlja in da bo dokončan do predvidenega roka.

Vest, da je Joža resno zbolel, me je zelo prizadela. Celotnega prispevka o Ilčevih zaradi bolezni žal ni mogel dokončati, na njegovo željo pa objavljamo besedilo, ki ga je pred boleznijo uspel pripraviti.

Želim mu hitro okrevanje v upanju, da bo čim prej sedel za računalnik in dokončal prispevek o Ilčevih. Joža, tudi v prihodnje se veselim tvojega sodelovanja pri pletenju niti.

Primož Pegam

Ilčevi iz Selc

Joža Dolenc

Pisanja o Ilčevih iz Selc, točneje o prof. Vilimu Demšarju, mojstru goslarske umetnosti, njegovem tragično preminulem bratu Tonetu, kiparju, ter Tonetovi hčeri Metodi Demšar, por. Uršič, se nisem lotil le zato, ker imajo korenine na Selškem, točneje pri Ilčevih v Selcih, marveč tudi zaradi samega zanimanja do njih sicer zelo različnih dejavnosti, ki ne spadata v obrt, čeprav jima obrtniško znanje tako pri obdelavi lesa kot kamna in kovine nad vse koristi. Njuni predniki, Ilčevi iz Selc (tudi njun oče Blaž), so že stoletja nazaj izdelovali škafe, morda pa tudi sode za tovorjenje žebļjev ali žlahtne kapļice.

Goslar prof. Vilim Demšar ali dolgo potovanje od drevesa do violine

Zvok nas tako rekoč spremlja od spočetja in vse do trenutka, ko zapustimo Dolino šentflorjansko. Hudo bi se motili, če bi trdili, da to drži le za ljudi in druge živali. Menda celo cvetlice lepše cvetijo in dehtijo, če so ob zalivanju deležne prijazne besede ... Tudi krave se ob ubrani glasbi bolje počutijo in dajo več mleka. Skratka, zvok spremlja vsa živa bitja, na katerega se odzivajo tako ali drugače. Celo t. i. neživa narava ni tako neživa, kot si predstavljamo. Nekoč sem bral (ali le slišal) o nekem švicarskem znanstveniku (menda je bil fizik), ki je napravil "zvočni top", ki ni bil nič drugega kot navaden zvočnik, ki je proizvajal človeškemu uše-

su sicer neslišen infrazvok. Njegova frekvenca je bila le nekaj Hz (znano je, da naše uho sliši, vsaj teoretično, le zvoke s frekvenco od 16 000 do 20 000 Hz), s katerim mu je v zelo kratkem času menda uspelo zdobiti betonsko kocko. Gradbenikom (in ne samo njim) je pojem notranje resonance materialov zelo dobro znan, na kar so menda postali pozorni v času slovite madame Pompadour, dvorne dame (kurtizane) in ljubice francoskega sončnega kralja Ludvika XIV. Takrat je, kot pravi izročilo, četa vojakov korakala čez neki kamniti most v Parizu; ker so z nogami enakomerno udarjali ob most, s čimer so vzbudili notranjo resonanco kamna – gradbenega materiala, se je most naposled zrušil kot hišica iz kart in odtistihmal čez mostove vojaki ne smejo več korakati. Naj verjame, kdor hoče, zgodbica je vseeno zanimiva in zgovorna, mar ne?!

Zvok ni le naš pasivni spremljevalec, marveč je tudi sredstvo sporazumevanja. Primerov v naravi, katere morda še najmanj posrečeni sestavni del smo morda prav ljudje, je nešteto. Iz oglašanja živali lahko razberemo njihovo razpoloženje in kaj hočejo s svojim glasom okolici povedati. To je lahko grožnja, strah, ugodje, veselje, razposajenost itd. Se ljudje od njih res tako zelo razlikujemo? Pravzaprav smo le mnogo stvari uspeli bolj razviti, kot nam je nakazovala tista najnujnejša potreba po preživetju, radovednost¹ in še kaj; najprej sodi sem proizvajanje zvoka z našim glasom, nadalje pa tudi najraznovrstnejši pripomočki, ki jim pravimo inštrumenti.

Od piščali, ki jo je iz stegnjenične kosti mladega jamskega medveda napravil paleolitski neandertalec in nam jo zapustil v Divjih bahah,² pa vse do današnjih inštrumentov so pretekla tisočletja, a ljudje kljub temu še vedno raziskujejo, kako iz npr. kosa lesa napraviti kaj, kar nam bo s svojim žlahtnim zvokom seglo v srce. No, samo v Collodijevem Ostržku lahko beremo, da je v leseno lutko predelan kos lesa v mojstrovih rokah spregovoril s človeškim glasom. A to je že pravljica, ki z resničnostjo nima kaj dosti opraviti. Ali pač?

Po tako dolgem uvodu sem končno prispel do točke, ko se končno lahko posvetim sodobnemu iskalcu zvoka, profesorju glasbe in goslarju (izdelovalcu violin) Vilimu Demšarju, ki me je že na začetku najinega razgovora neukega podučil, da ne dela glasbil, torej violin, viol, čel, kontrabasov, marveč da dela oz. išče zvok, ton.

Tale opis sem našel na njegovi spletni strani:

Profesor Vilim Demšar se je rodil leta 1937 v družini goslarjev. Še pred 14. letom ga je vzel v uk njegov oče, znani goslarski mojster Blaž Demšar (1903–1981), Ilčev iz Selc. Opravil je pomočniški izpit iz goslarstva in vzporedno študiral še violino in violo ter leta 1964 diplomiral na akademiji za glasbo v Ljubljani. Po šolanju je deloval kot profesor violine in kot violist v različnih profesionalnih orkestrih. Vsem tem času se je izpopolnjeval, raziskoval in študiral goslarstvo ter leta 1981 dobil status goslarja umetnika. Sam pravi, da je "goslarstvo precej zapleteno. Zvok inštrumenta mora biti čim bolj naraven, konstrukcija pa je popolnoma umetna."

Goslarske umetnosti se je torej učil pri svojem očetu Blažu, ki ga je pravilne izbire resonančnega lesa naučil v gozdu. O očetovih izkušnjah pravi nekako takole:

Resonančni les za škafe kot tudi za skodle so cepili vedno enako in seveda nikoli čez les. Ko se je odločil za mizarstvo, je kot 14-leten fantič odšel v Škofjo Loko. Začel je popravljati neko violino, pa je nehote ali nevede napravil nekaj sprememb na violini, nakar so sestre (uršulinke) ugotovile, da je ton zdaj boljši, on pa ni vedel, zakaj in kako je pravzaprav to dosegel. To ga je kajpak neznansko črvičilo, saj je napravil nekaj, česar ni razumel, zato je skušal za deva priti do dna.

Na njegovi spletni strani najdemo o izbiri lesa tudi naslednje:

Smrekov les so izbirali tako, da so poslušali njegov zven. Enako sam počne pri izbiranju lesa za violino. Njegov oče Blaž je postal strokovnjak za resonančni les, še preden je začel izdelovati godala. Zaradi izvirne ideje o mehanskem delovanju godal so njegovi izdelki kmalu prišli v roke solistov. Že takrat je v skrivnost staroitalijanskega zvena vpeljal sina Vilima.

Vam je kaj znano domače ime "Fidler"?

Ne. Fiddel je angleška beseda za gosli, na katere so godli ljudski goslači. Tu tega izraza nismo poznali; poznali pa smo nemško besedo Geige, po naše gosli. Dvomim, da je domače ime Fidler iz Zabrdra kaj v zvezi z igranjem na gosli. Mogoče pa je tja zašel kak godec iz Anglije.

Ne bo verjetno, kajti Podgore so bile že stoletja nazaj tirolske.

V Nemčiji ni bilo Fidlerjev, bili so le Geigerji (priimek Gajgar je pri nas še vedno živ, op. p.). Desetleten sem začel kot vajenec pri očetu in to je trajalo do

konca šolanja na akademiji za glasbo, smer violina. Pri mojih osemnajstih si je oče priskrbel obrt, kar je bila huda pokora, pa še srce mu je začelo nagajati in po sedmih letih obrti je umrl. Z bratom Cvetkom sva naredila vajensko šolo iz lesne stroke kar doma pri mojstru Demšarju. Spotoma sem delal še akademijo in pri šestindvajsetih šel v vojsko.

Vidim, da orodje kar spotoma čistite, da na njem ni ostankov kakega lepila ...

Tako je, delo samo kaže, je pravil moj oče. Lepilo je kožno; kupujem ga v tujini; kostno lepilo v tablicah imam sicer tudi, a kožno je boljše, ker je čistejše. Ni več ljubljanske "limfabrke", katere znamenito "rake-to" so podrli pred kakimi 30 leti. Dokler je še delovala, je tam neznansko smrdelo. Prenesti je pa niso hoteli, ker bi potem smrdelo drugje ... Dober je bil tisti klej in to je bila ena od treh najboljših tovarnih kleja v Evropi. Takrat so ga delali v ploščicah, zdaj pa ga zmlejejo na drobno, da ga ni treba vsaj en dan namakati in kuhati kot nekdaj, pa še stolci je bilo treba tiste ploščice ...

Pa še lepo je dišalo ...

A zdaj ne več, saj zdaj zmlejejo vse, celo žival. Nekdaj so bile to samo kosti. Kožni klej je bolj pravšen in je tudi bolj bel, brez rjavih koščkov in lepilo je res samo iz kože. Za mizarja ni bil problem, delati z rjavim klejem, v katerem je bilo vse, v goslarstvu pa so zahteve hujše. Zdaj znano belo lepilo za lepljenje desk v goslarstvu nikakor ne pride v poštev, ker se praktično ne strdi toliko kot kožni klej. Napetosti so enostavno prevelike, da bi jih belo lepilo zdržalo. Po desetih letih je lepilo namreč še vedno elastično, medtem ko se ta klej strdi tako, da postane trd kot kamen. Celó tako trd, da krha vsa dleta. In brez nadaljnega zdrži tristo let.

Življenje me je postavilo pred dejstvo, da nekako moram preživeti. 30 let sva delala te instrumente skupaj z očetom. Doživel je infarkt in človek se začne spraševati, kaj zdaj. Veste, jaz ne delam violin. To ni res! Jaz delam violinski ton! Violine lahko delajo tudi v tovarni, toda tona zlepa ne dela vsak tako,

da bi bil nanj lahko ponosen. Zdaj je pa to dober ton in vsi so zadovoljni.

Velja tudi pri violini, da je npr. cis enak desu?

Seveda je. Barva tona pa je druga reč. Enaka škatla in ton je isti. Vprašanje, kako se bo ton širil v dvorano, ni samo stvar glasnosti. Pri struni G ne zveni samo G, marveč zveni še oktava in kvinta itd. Teh alikvotnih tonov je kakšnih 24, od tega 8 uporabnih. In če je prvi močan, drugi pa šibak, dobiš temen ton; če pa je kvinta močna, dobiš svetel ton. Če so močnejši še višji toni, dobiš cvileč ton. Iskanje tona vmes (temen, svetel), je za vsakega goslarja težava in izziv.

Tako ste potem "tonmojster".

Da, seveda. Najti pravo razmerje, ravnotežje, da bo ljudem všeč. Oblike morajo biti okrogle, preproste. Če osnovna oblika ni krog – prečno in vzdolžno, ton ne bo lep in všečen in rezultata ne bo. Hočemo, da bo ton povsod enak, ne pa neke močne amplituda in drugje nič. Ko igraš, slišiš nekaj drugega, kot sliši poslušalec v dvorani, kar je poglavitna težava, ki jo težko razumejo tako goslarji kot instrumentalisti, poslušalci pa pač mislijo, da je to tisto pravo. Poslušalec pač ne gre do instrumentalista, on pa nikoli v dvorano. Tako ostane med izvajalcem in poslušalcem samo še goslar. Če je instrument dober, ga bo slišati v dvorani, sicer se bo izvajalec samo trudil in trudil, a brez pravega haska. Zadnjič sem po radiu poslušal nekega violinista, dva moja kolega pa sta bila v dvorani. Po radiu sem slišal kar dober ton, malo plehek, ki mi ni bil preveč všeč, onadva pa sta rekla, da tega ni zaigral dobro, na radiu pa je bilo krasno zaigrano. Tu je bil studijski mikrofonski zvok violine ni prišel do poslušalca. Ne zanima me, čigav izdelek je bila, to sploh ni pomembno. In v čem je stvar? V tem, da bosta s tonom zadovoljna oba, tako izvajalec kot poslušalec v zadnji vrsti. S takimi violinami se pač lahko pohvalijo Amati, Stradivari, Guarneri ... Njim je uspelo doseči zven tudi na daleč. Zdaj ne znajo več narediti lepega tona, naredijo moderno, grd ton. Ampak to je grozno poslušati, tega ni-

hče noče poslušati in potem ljudje bežijo s koncerta. Zanima me tak ton, ki bo v dvorani vžgal, tudi tam v zadnji vrsti. Jaz sem si uredil matematični pristop, celo računalniški program sem si napravil. Da si mi ni treba zapomniti postopkov in njihovega zaporedja. Tako mi računalnik služi kot priprava na delo.

Vedno uporabljam jelovško smreko – pokljuška ni dobra; po Pokljuki smo vedno iskali gobe, kajti tam je precej močvirno; saj je na Jelovici tudi, a le en majhen del. Jelovica je predvsem kraška. Star mož iz Gorij je mojemu kolegu rekel: "Na Pokljuki raste smreka, na Jelovci pa jevovca. Tam ni smreke." Smreka z Jelovice je rumena, pokljuška pa bela. To je glavna razlika. Jelovška smreka rada počí, je bolj krhka, pokljuška pa bolj voljna in se rada zvije in ni dobra za inštrumente. Poleg jelovške smreke rabimo še rebrast javor, ki raste le v Kočevskem rogu, na Jelovici in Pokljuki ga ni. Vedno izberem hlod in ne deščic, potem ga damo takoj razžagat po svoje, polizdelki pa gredo na podstrešje za pet let, kjer se morajo posušiti, kar ni tako od muh. Deščice postavimo pokonci in tako se sušijo. Naj se les zvija, kolikor se hoče, samo da je zares popolnoma suh. Če les namreč postaviš pokonci, vsa voda odteče ven. Ko smo jih požagali, sem jih postavil pokonci in čez kake pol ure je bila na tleh luža. Tudi oglje je po svoji zgradbi še vedno les in ima svoj zven. Pri kuhanju kope lesu voda v celoti odteče oz. izpari, ostane pa celotna struktura lesa vključno z vodnimi cevmi, ki potem tvorijo zvočnost lesa.

Sveže posekan les je treba razžagati najkasneje v enem mesecu, sicer se vse nekako zapaca (sparjen oz. zaparjen les, op. p.). Takoj ga postavimo pokonci. Tudi luna igra svojo vlogo pri tem, ali ima les takrat več ali manj soka. Drevo je treba posekati tako, da hlod ne leži na zemlji, marveč pade na skale, da torej ni v stiku z zemljo, iz katere bi podrto drevo še lahko črpalo vlago. Seveda ga je treba pustiti kaka dva tedna v listju, da listje potegne ven vlago. Kajpada ta postopek ni za komercialno rabo, ker se za te namene pač vedno mudi. Tisto podrtijo z Jelovice izpred nekaj let so lahko predelali samo v celulozo in ni ostalo dosti lesa za deske oz. drug material. Na

žage niso pripeljali ničesar, vse samo za celulozo.

Ko je moj oče nastopil vajeniško dobo, sta z njegovim očetom sekala svoj les in ga potem cepila ("klala") v lajšte, doge idr. Tudi zdaj, ko dobim les, ga cepimo na kraju samem. Nato smo ga, dokler sami nismo imeli avtomobilov, zložili na tovarnjak. Z očetom sva leta 1961 ali morda 1963 izbirala med kar stotimi hlodi, izbrala pa sva le tistega, ki se nama je zdel najboljši. Ko smo ga cepili, so bile doge tako ravne, kot bi jih žagal, kaj žagal, oblal. Pri 13 metrih se je hlod stanjšal le za borih 5 centimetrov, s 45 centimetrov na 40! Resnično vitka smreka je bila!

Zanimivo je, da se javor in smreka tudi akustično zelo dobro ujemata. Javor mora biti rebrast, ker ima lep izgled, ljudje to radi vidijo. Dober inštrument lahko napraviš celo iz slabšega materiala, npr. iz jesena, se pravi dno in obod, medtem ko je vrh (pokrov) vedno smreka. Tudi jelša je dobra, vendar ima rumenkasto-rjavo barvo, javor pa je bel in ga zato lahko barvaš, kakor hočeš. Tudi jesen je malce rumenkast.

Pravijo, da je pri stradivarkah lak tisti, ki je odločilnega pomena.

Takole bova rekla: najprej les pobarvajo, in kar je

najprej namazano, tisto dela, kaj to je, je pa skrivnost; lak sam ni več skrivnost in tudi pomemben ni več. Odločilno je tisto, s čimer je goslar na začetku premazal čisti les. Katere snovi so takrat uporabljali, je sicer znano, npr. boraks,³ jajca. So pa ugotovili, da so s takim lakom, kakršnega je uporabljal Stradivari, premazali cerkvene klopi, in to že 500 let pred Stradivarijem ... Torej to ni bil njegov lak! On je kupil, kar je bilo na trgu (danes bi rekli: šel je v Mavrico in kupil). To so uporabljali vsi, tudi tisti njegov sosed, ki ni znal nič. Lak se sploh ni menjal, od leta 1500 do leta 1800 je lak vse skozi enak. Tudi v Neaplju ali Milanu imajo isti sistem. Kaj je spodaj, kakšen je torej prvi sloj nanosa, pa ni čisto jasno. Imamo prerezan les. Rast je ravna, les prerežeš, da dobiš okroglo obliko, torej prerežeš vodne cevke in material je potem mehkejši, s premazom pa je dobil povsod enako upogljivost. Dandanes ne bi našli lastnika dragocene stradivarke, ki bi jo bil pripravljen žrtvovati, da bi (morda) uspeli določiti tisti osnovni premaz ...

In kar se še laka tiče: Namažite slabega pevca, s čimer hočeš, še vedno bo slabo pel. Nič ne pomaga. Dobrega pa prav tako namaži s čimer koli hočeš, pa

bo vedno dobro. V tem je torej bistvo: uporabil je kakovosten les, ga oblikoval v pravilne obline, potlej pa je les še izboljšal, naredil je boljšega, kot ga dobimo pri sušenju in po njem, ker je les prerezan povsod enako in vse postrani. Les je postal bolj tog, neelastičen. Tudi zato uporabljamo smreko, ki je bolj toga. Javor ni tog, marveč prožen. Zato npr. na streho daste smreko, ker se ne zvije. Tako tudi za špirovce, gredi in skodle ("sinkelne"). Zanimivo je, da nekateri strokovnjaki tega nikakor ne razumejo, ko pravijo, da sta javor ali hrast menda ja močnejša kot smreka, ker sta gostejša. Močnejša že mogoče, togost je pa manjša. Instrumenti se vendar ne smejo zvijati ...! Hrast je res trd in se ne bo pomečkal, zvil pa se bo – počasi seveda. Togost je za akustiko boljša, in ker je les vedno suh (instrumentov vendar ne dajemo prat!), ima instrument tudi po 400 letih praktično enak zvok. Javor režemo debelejšega samo zato, da mu naredimo enako akustiko.

Iz tona lesa ne moreš potuhtati violine. Vedno imamo najprej izdelek, ki zveni, kakor pač zveni, in nikdar obratno. Naredil sem npr. to in je nastalo ono; pa sem napravil drugo in je nastalo nekaj tretjega. Iz samega tona pa ne moremo ugotoviti, kako je nekaj narejeno.

Na svoji spletni strani pravi mojster med drugim:

"Doživljati moraš vso usodo instrumenta. Tudi če les kaže, da bo lepo pel, pa pri njegovi negi zamudiš 14 dni, ga lahko vržeš stran." In tudi naslednja mojstrova misel nam dosti pove: Ukvarjanje z goslarstvom pomeni zapleteno proučevanje vseh godalnih instrumentov: igranje na vseh godalih, ročno spretnost izdelovanja, spoznavanje gradbenih materialov, proučevanje akustike, izpopolnjevanje poslušanja zvoka in iz vsega tega izhajajoče oblikovanje tona godala ter s tem funkcionalno in estetsko oblikovanje vseh delov instrumenta.

Goslar pri svojem ustvarjanju ne sme pozabiti, da dela vsak instrument za mnogo rodov, za uspeh mnogih violinistov, violistov, violončelistov, tudi za več kot 300 let aktivnega življenja instrumenta.

Kako je torej s svetlim ali temnejšim tonom?

Tudi stradivarka ima pri ušesu temen ton, v dvorani jo je pa slišati drugače. Odvisno je potemtakem od tehnike snemanja. Uspešen goslar doseže svetel ton pri ušesu. Stradivarki se je pri igranju treba posebej prilagoditi.

Zapis o mojstru in profesorju glasbe Vilimu Demšarju sem pisal po delčkih. Medtem smo doživeli in preživeli tudi katastrofalno povodenj. Na žalost ne vsi: Marina in Mirko je nista in bolje, da ne vem natanko, kako obupen je bil njun poslednji boj. Naj porečem skupaj s starimi Latinci: inter arma silent musae, med vojno muze molčijo. Tudi povodenj je bila nekakšna vojna in njene posledice še vedno popravljamo in odpravljamo. Kljub temu sem se v duhu vedno znova vračal k mojstru Demšarju in premleval tisto, kar mi je in česar mi še ni pravil. Tako me včasih obletava prav bogokletna misel, da bi za izdelavo violine (naj mi mojster oprostí) enostavno uporabili kak numerično krmiljen rezkar (CNC-rezkar). Saj vem, da bi me mojster za ušesa, pa tudi mene samega je pravzaprav sram, da na kaj takega sploh pomislim. Vsak mojstrov izdelek je unikat, za katerega serijska proizvodnja ne pride v poštev. Če pa upoštevam še njegovo trditev, da ne dela instrumentov, marveč ton, potem se pač moram še enkrat posuti s pepelom, se pred mojstrom prikloniti in ga za slabo šalo prositi odpuščanja.

Opombe:

¹ Dr. Tine Hribar besedo filozofija ponazori z radovednostjo, saj navaja, da beseda filozofija izhaja iz besed rad in vedeti.

² Neandertalčeva piščal iz Divjih bab (spletna stran Narodnega muzeja Slovenije): Koščena piščal, ki jo hrani Narodni muzej Slovenije, je bila odkrita leta 1995 v podzemni jami Divje babe na Idrijskem med sistematičnimi raziskavami arheologa dr. Ivana Turka. Jama leži pod severovzhodnim robom Šebreljske planote z vhodom visoko na strmem pobočju nad reko Idrijco. V času zadnje poledenitve je služila kot brolg jamskim medvedom, uporabljali pa so jo tudi ljudje – najprej neandertalci in zatem kromanjonci. Piščal je ležala ob enem izmed ognjišč skupaj z neandertalskim kamenim orodjem. Izdelana je bila iz cevastega dela stegenice mladiča jamskega medveda. Raziskovalci so z eksperimentalnim delom dokazali izdelavo luknjic. Na mestu bodoče luknjice je bila s koničastim kamenim orodjem najprej izklesana vdolbinica in nato predrta s koščenim prebijačem. S tem poskusom in drugimi dokazi so dokončno ovrgli predpostavko, da so luknjice nastale zaradi živalskega ugriza.

Starost jamske plasti, v kateri je bila odkrita piščal, je bila na podlagi preiskav medvedjih zob z elektronsko spinsko resonanco nedavno ponovno določena na približno 55 tisoč let. V arheoloških obdobjih ta čas pripada koncu srednjega paleolitika (starejša kamena doba).

Piščal iz Divjih bab je starejša od vseh do sedaj znanih paleolitskih piščali na svetu in obenem prva, ki je zanesljivo izdelek neandertalca. Druge pripisujejo kromanjoncem. Njeno odkritje dodatno osvetljuje neandertalčeve umske sposobnosti in njegov čustveni svet.

³ Po SSKJ brezbarvna ali bela rudnina, ki se uporablja kot talilo, mehčalo.

Foto: arhiv družine Demšar

Marija Lotrič, roj. Hrovat, p. d. Fajglnova (1894-1969), organistka v Železnikih

Anton Sedej

Družina Grošelj.
Spredaj od leve sedijo:
mati Marija Grošelj, roj. Hrovat,
hči Marija Hrovat in njen stric
(materin brat) Lovro Hrovat.
Zadaj v sredini stoji
sin Franc Grošelj.
Foto: Müller Ljubljana,
arhiv družine Konjar

V 18. stoletju je bilo v Železnikih, starem železarskem trgu, kar nekaj domačinov, ki so po svojih naravnih talentih in sposobnostih veliko doprinesli k uspešnemu kulturnemu utripu v kraju. Mnoge izmed njih je obdajala revščina. V času, ko je ugasnil plavž in so utihnila kladiva v vigenjcih, se je gmotni in socialni položaj večine prebivalstva Železnikov še bolj poslabšal. Nekateri, ki so bili iz revnejših slojev, so se le s težavo prebijali do želenih ciljev. Mnogo truda so vložili v pridobitev znanja in poklica, da so postali prepoznavni v takratni družbi. Nekaterim je uspelo, mnogim so se pota usode uspešneje odstirala šele, ko so zapustili rojstni kraj in poiskali boljšo prihodnost zunaj Selške doline.

Podobna življenjska usoda je spremljala tudi družino, v kateri se je 14. 11. 1894 v Železnikih materi Mariji Grošelj, roj. Hrovat (1856–1942), rodila hči Marija Hrovat. O njej in njeni glasbeni ustvarjalnosti naj ostanejo zapisani spomini, ki si jih zasluži naša nekdanja vestna in požrtvovalna organistka Marija Lotrič, roj. Hrovat, p. d. Fajglnova mama, iz Železnikov.

Njena mati Marija Hrovat se je 28. 8. 1876 v Železnikih poročila z domačinom Georgom (Jurijem) Grošljem (1851–1886), ki je zelo mlad umrl. V za-

konu so se jima rodili sinovi: Mihael Grošelj (29. 9. 1879–15. 8. 1919), Franc Grošelj (22. 9. 1881–28. 6. 1921) in Gabrijel Grošelj (23. 4. 1886–junij 1886).

Družina Grošelj je stanovala v Železnikih št. 98 (Racovnik) s hišnim imenom Pri Fajfarju. Lastnik hiše je bil сосед Albert Levičnik. Mati je po smrti moža Georga (Jurija) sama skrbela za družino in svoj težko prigarani vsakdanji kruh služila v vigenjcu tako kot v Železnikih mnoge matere takratnega časa. Žene in dekleta so kovalе v vigenjcih in so bile enake moškim pri opravljanju težkih kovaških opravil. Ob delu v vigenjcu je imela mati pri sebi vedno v varstvu tudi najmlajšega otroka, ki je ležal v zibelki, kar je bila ustaljena navada tistega časa. Materina velika želja je bila, zagotoviti svojim otrokom boljše, človeka vredno življenje. Kljub težkim razmeram, ki so vladale takrat v Železnikih, je želela s svojo požrtvovalnostjo omogočiti otrokom poleg vzgoje in šolanja še ustrezen poklic. Otroci so jo ubogali in spoštovali njene nasvete. Franc se je izučil za knjigoveza, Mihael se je po šolanju odločil za duhovnika, najmlajša hči Marija pa je s svojim glasbenim talentom, zavzetim učenjem in izpopolnjevanjem že v dekliskih letih prevzela dolžnosti organistke v Železnikih.

Sin Mihael Grošelj je po končanem šolanju od 1. septembra 1907 do 30. septembra 1912 kot kaplan služboval v župniji sv. Helene v Loki pri Zidanem Mostu. Kasneje je bil premeščen v Dramlje pri Celju. V Loki pri Zidanem Mostu je Miha ohranil stike s prijatelji, zato se je rad vračal k njim na obiske in srečanja. Žalostna usoda je hotela, da so ga nekega dne našli mrtvega v reki Gračnica, ko se je peš vračal iz Loke do železniške postaje Rimske Toplice, od koder naj bi se z vlakom odpeljal do Dramelj. Njegova smrt 15. avgusta 1919 ni bila nikoli raziskana. Grob Mihaela Grošlja je na pokopališču v Loki pri Zidanem Mostu.

Nagrobnik Miha Grošlja, kaplana v Dramljah, na pokopališču v Loki pri Zidanem Mostu. Foto: Drago Kozinc

Otroška leta Marije Hrovat

Otroštvo je Marija preživljala skupaj z družino na Racovniku. V času, ko je ugasnil plavž in ni bilo več dela v vigenjih, je materi ponudil pomoč in delo gospodinjske pomočnice bližnji sosed Levičnik. Hči Marija je obiskovala dvorazredno šolo v Železnikih, kjer je poučeval učitelj Josip Levičnik. Tako kot mnoge deklice v Železnikih se je naučila tudi klekljanja. Šolanje je po posredovanju matere nadaljevala pri nunah v Škofji Loki. Mariji je bilo novo okolje, čeprav ne daleč od doma, preveč tuje, da bi se privadila. Dolgčas in žalost sta bila prevelika, zato ji je uvidelna mati dovolila, da se vrne nazaj domov v Železnike.

Dekliško obdobje in prvi glasbeni koraki

Marija se je doma izobraževala sama, za preživetje je nekaj zaslužila s klekljanjem, pri sosedovih, p. d. Antonovih (Globočnikovih), pa je prala perilo. Bila je v veliko pomoč materi pri domačih opravilih. Že kot otrok je bila navdušena nad petjem v cerkvi sv. Antona Puščavnika ter poslušanjem orgel, na katere je igral organist in zborovodja Josip Levičnik (1826–1909). Josip Levičnik je bil zelo znana in cenjena oseba tistega časa v Železnikih. Že leta 1843 je postal farni organist. V dekliških letih se je veselje Marije Hrovat do petja in igranja harmonija vedno bolj stopnjevalo. Njena velika želja je bila postati organistka. Takratni župnik v Železnikih Valentin Marčič, ki je prišel v župnijo leta 1909, je mlada dekleta in fante prosil, naj prepevajo v cerkvi, ker bo s petjem bogoslužje lepše. Marija je bila v tem pevskem zboru, ki je kasneje uspešno deloval tudi pri Prosvetnem društvu, zelo prizadevna. V dekliški pevski skupini so sodelovale tudi njene vrstnice, domačinke: Frančiška Lotrič, p. d. Majdnkova Franca, Štrajnarjova Anca, Marija Bertonceľ, por. Šturm, p. d. Jurčikova Micka, Antonija Lotrič, p. d. Renova Tona, Johana Logar, p. d. Fotrovcova, Marija Šraj, p. d. Dohtarčna gospodična.

Po smrti Josipa Levičnika v letu 1909 je skrb za cerkveno petje v Železnikih prevzel organist Anton Stazinski (1890–1914). Rojen je bil v Metliki. Orglarsko šolo je obiskoval leta 1909 v Ljubljani in se potem takoj zaposlil v Železnikih, kjer je bila njegova prva služba. Kmalu je opazil glasbeni talent pevke Marije Hrovat na koru. Osebo se je zavzel ter Mariji pomagal pri njeni glasbeni karieri. Bil je njen mentor pri učenju orgel. Marija je bila izreden talent, zato je hitro napredovala. Župnik Valentin Marčič, ki je bil Mariji v veliko oporo, ji je podaril harmonij, da bi se doma lahko lažje in hitreje izpopolnjevala. Prizadevna Marija je prav kmalu pri bogoslužju v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika občasno pričela pevce spremljati na orgle.

Marija Hrovat v letu 1913, ko je prevzela skrb za cerkveno petje v župniji Železniki.
Foto: arhiv družine Konjar

Kmalu ob začetku prve svetovne vojne je bil Stazinski mobiliziran in že leta 1914 je padel v Galiciji. Anton Stazinski je bil glasbeno zelo nadarjen. Priden in delaven je veliko obetal, a žal je komaj 24-leten dal življenje za tuje interese. O njem je Stanko Premrl zapisal, da je bil izvrsten organist in da je zložil tudi nekaj skladb. Župnija v Železnikih ga je težko pogrešala in žalovala ob njegovi smrti.

Na njegovo mesto je prišel organist Alojz Ovca, ki si je prizadeval nadaljevati delo svojega predhodnika. V zgodovinskih zapisih domačinke Tonike Ramovš je o njem napisano: "Organist Ovca se je trudil za lepo petje in vežbal mladi zbor." Tudi Alojz Ovca je dobro opravljal delo organista in zborovodje, saj se je strokovno izpopolnjeval pri znanem mojstru orgelske glasbe in odličnem pevcu Ivanu Boletu na Brezjah. Bole je bil prvi organist sedanje romarske cerkve Marije Pomagaj na Brezjah, kjer je svoje poslanstvo opravljal v obdobju 1901–1956. Pri njem je bilo v orglarskem uku več učencev iz Gorenjske. Lojze Ovca je bil v Železnikih le malo časa, saj je še v obdobju prve svetovne vojne odšel za organista v Presko pri Medvodah.

Mlada pevka in glasbeno nadarjena Marija Hrovat je imela srečo in priložnost, da je bila deležna poučevanja tako znanih organistov, kot sta bila Anton Stazinski in Alojzij Ovca. Poleg tega pa je bila Marija pravi glasbeni samouk, saj si je mnogo znanja pridobila tudi sama doma pri vsakodnevnih vajah na harmoniji. Stalno jo je spremljala velika želja, da bi postala organistka. Vztrajnost in trud nista bila zaman, Mariji se je želja uresničila. Že pri 19 letih je z doseženim znanjem prevzela skrb za vodenje cerkvenega petja v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika. Njena mati je bila zadovoljna in navdušena, da so otroci v tako težkih časih dosegli svoje cilje in se izognili revščini, ki je takrat trkala na vrata mnogih družin po Železnikih.

Prve pevske vaje – cerkveni zbor

Ko je cerkveno petje vodila mlada obetavna organistka Marija, se je število pevcev na koru še po-

večevalo. Nastajal je dober cerkveni mešani pevski zbor, ki je redno prepeval pri vseh mašah in drugih cerkvenih priložnostih. Vaje so imeli dvakrat tedensko v posebni pevski sobi mežnarije, v hiši, ki je bila neposredno ob župnijski cerkvi na Placu (danes na Trnju). Marija si je prizadevala, da je zbor dobro naučila, še posebno za večje cerkvene praznike. Zasedba zbora je bila po posameznih glasovih zelo dobra. Takrat so v zboru sodelovali dobri pevci in pevke. Lovro Benedičič, p. d. Morajnarjev – tenor, in Tone Benedičič, p. d. Štrajnarjev – tenor, sta pogosto pela kot solista takrat dobro znane črne maše, ki jih je na orglah spremljala Marija. V zboru so več let sodelovali še: Janez Jakolič, p. d. Lukl (mizar) – tenor, Janez Koblar, p. d. Mažic (mizar) – basist, Franc Reya – Plemeniti (financar) – basist, Jože Benedičič, p. d. Mežnarček, in njegov brat Franc, oba po poklicu soboslikarja, Lojze Tavčar, p. d. Špendalov (soboslikar). V ženski pevski zasedbi pa so vestno sodelovale v zboru pevke: Marija Benedičič, por. Tavčar, p. d. Farjanova – sopran, Marija Šraj, p. d. Dohtarčna gospodična, Frančiška Lotrič, p. d. Majdnkova Franca, Šturm Marija, p. d. Jurčikova Micka, Antonija Lotrič, p. d. Renova Tona, Johana Logar, p. d. Fotrovčova, Oblak Mici, p. d. Kukovčova, Demšar Marija, por. Benedičič, p. d. Štrajnarjova, Štefanka Šturm, p. d. Jurjova – alt, in njena sestra Monika, Frančiška Benedičič, por. Sedej, p. d. Morajnarjova, Terezija Kristan, p. d. Kristanova Reza. Nekatere izmed njih so pele na koru vsa leta, ko je zbor vodila organistka Marija Lotrič, roj. Hrovat.

Matevž, "Mikn", kot so mu po domače rekli Železnikarji, je bil zvest sodelavec organistke Marije, saj je opravljal dolžnosti "mehača" na koru, ki je poganjal orgelski meh. Doma je bil na Racovniku. Vestno je opravljal svojo službo, saj je bil navzoč pri vseh mašah in ostalem bogoslužju v cerkvi sv. Antona Puščavnika ali pa na koru sosednje cerkve sv. Frančiška Ksaverija na pokopališču. Redno je poskrbel tudi za popravila poškodb, ki so nastale na mehu, da so lahko orgle normalno delovale. Stroške za popravila je Matevžu redno poravnal župnik.

Organistka Marija je posebno skrb posvečala pripravam na pevske vaje. Zbirala je partiture za cerkveno petje in pridno vadila na harmoniju ter se pripravljala za nedeljske maše, farna praznovanja in slovesnosti, ki so bili v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika ali pa v cerkvi sv. Frančiška na pokopališču.

Družina Lotrič, p. d. Fajglnovi

Organistka
Marija Lotrič
leta 1925.
Foto: arhiv
Frančiške
Bremec

Mlada organistka Marija Hrovat (1894–1969) je v domačem okolju Železnikov spoznala svojega življenjskega prijatelja Matevža Lotriča (1893–1969), ki je bil po poklicu sodar. Poročila sta se 1. 8. 1920 v Železnikih. Sprva sta zakonca stanovala na Racovniku pri Levičniku, kjer sta se rodila sinova Ivan (Janko, 1921–1997) in Anton (1922–1992). Francelj (1923–1943) se je rodil v hiši nasproti Merove gostilne (v Konzumu) in Cilka, por. Konjar, (1925) v hiši, ki so ji rekli Blaškovca v Gornjem koncu Železnikov.

Zaradi stanovanjske stiske, ki jo je imela mlada družina, jim je takratni župnik Ivan Noč, ki je vestno organistko zelo cenil, ponudil družinsko stanovanje v mežnariji na Placu (danes Trnje). Tu so se rodili še dvojčka Ciril in Metod (1927–1927), ki sta en mesec po rojstvu umrla, sin Štefan (1928–1945), hči Marija (1930), sin Jožef (1933–2002) in hči Frančiška (1934).

Skrb za številčno družino je bila materi Mariji in očetu Matevžu Lotriču prva skrb. Fajglnova družina

je živela skromno, tako, kot mnogo drugih takrat v Železnikih. Preživetje je bilo vezano na zaslužek očeta Matevža, ki ni bil reden, vendar edina rešilna bilka. Mati Marija se je poleg skrbi za družino še naprej prizadevala za vodenje cerkvenega petja v župniji. Družini je veliko pomenilo mesečno plačilo, ki ga je mati za delo organistke prejela od župnika. Kot se spominja hči Cilka, por. Konjar, je bilo to 120 dinarjev, nazadnje, pred pričetkom druge svetovne vojne, pa je prejela že 220 dinarjev mesečno. S tem zaslužkom je kasneje pokrila tudi stroške šolanja sina Toneta v Ljubljani. Oče Matevž je nekaj zaslužil v sodarskem poklicu. Gmotne razmere, v katerih je družina živela, so bile slabe, pomanjkanje je bilo prisotno v večini družin po Železnikih. Za lažje preživetje so imeli Lotričevi ob mežnariji hlev, v katerem so redili koze, v Otokih, na zemljišču, kjer so danes tovarne, pa so obdelovali njivo, ki je bila v lasti župnije, kjer so pridelovali krompir in zelenjavo.

Kljub veliki skrbi za družino je Marija še naprej požrtvovalno skrbela za cerkveno petje. Njeno prizadevnost mi je opisala Tončka Šuštar, p. d. Špendalova, ki se spominja, kako je o njej zapisala Tonika Ramovš (1905–2000), nekdanja kustosinja muzeja v Železnikih in dobra poznavalka zgodovine starih Železnikov in njenih prebivalcev. V zapisu Tonika omenja dogodek, kako je skrbna in požrtvovalna organistka Marija v dveh dneh po porodu na sveti večer že sedla za orgle in vodila petje na koru župnijske cerkve sv. Antona. Pevci so bili začudeni in obenem zaskrbljeni za zdravje svoje zborovodkinje, ona pa jim je dejala, da se čuti dolžno opraviti svoje poslanstvo, za katerega je izbrana in poklicana, da ga opravlja čim bolj vestno.

Skrb za zborovsko cerkveno petje se je odražala tudi v tem, da je organistka Marija iz tiskanih listov – partitur ročno prepisovala note in besedilo za vse glasove v zvezke, ki so služili pevcem pri vajah in nastopih. To je bilo natančno in naporno delo, v katerem je vložila veliko truda. V pevski sobi je imela polno omaro pevskega gradiva, na njeni pisalni mizi pa je bilo vedno zaslediti odprte notne zvezke, v katerih so nastajali zapisi novih pesmi.

Organistko Marijo Lotrič in njeno prizadevanje za cerkveno petje je zelo cenil domačin Jože Demšar, usnjar na Češnjici, ki je Marijo rad pohvalil ter ji rekel, da je umetnica glasbe. Pogosto je družini daroval usnje za otroško obutev.

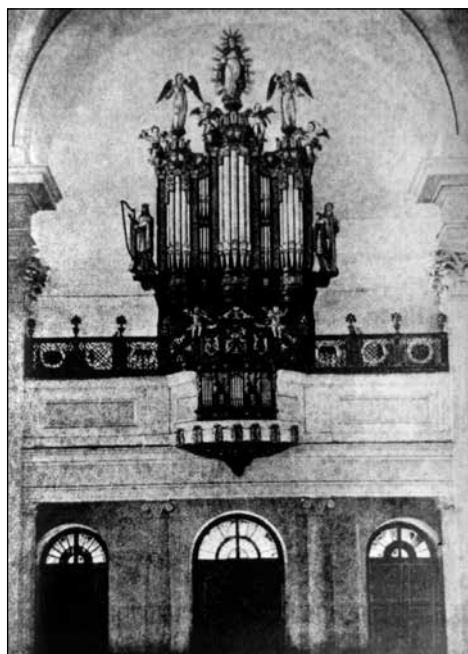
Nastopi pevcev na igrah in prireditvah ...

Pred drugo svetovno vojno so bile kulturne prireditve v orlovskem prosvetnem domu, kjer je Marija s svojimi pevci in nastopi bogatila razna praznovanja. Pevci in pevke so pod njenim vodstvom nastopali v različnih vlogah spevoiger. Za opereto Čevljar in vrag je sama priredila glasbeni del in opravila režijo. Tudi v odličnem nastopu v spevoigri Slehernik, ki so jo uprizorili junija 1936 pred župnijsko cerkvijo na Placu, je svoj glasbeni del prispevala s pevci organistka Marija. Sledila je Miklova Zala, ki so jo odigrali na prostem, v njej je sodelovala s cerkvenimi pevci. Dogodki so se vrstili v obdobju od leta 1930

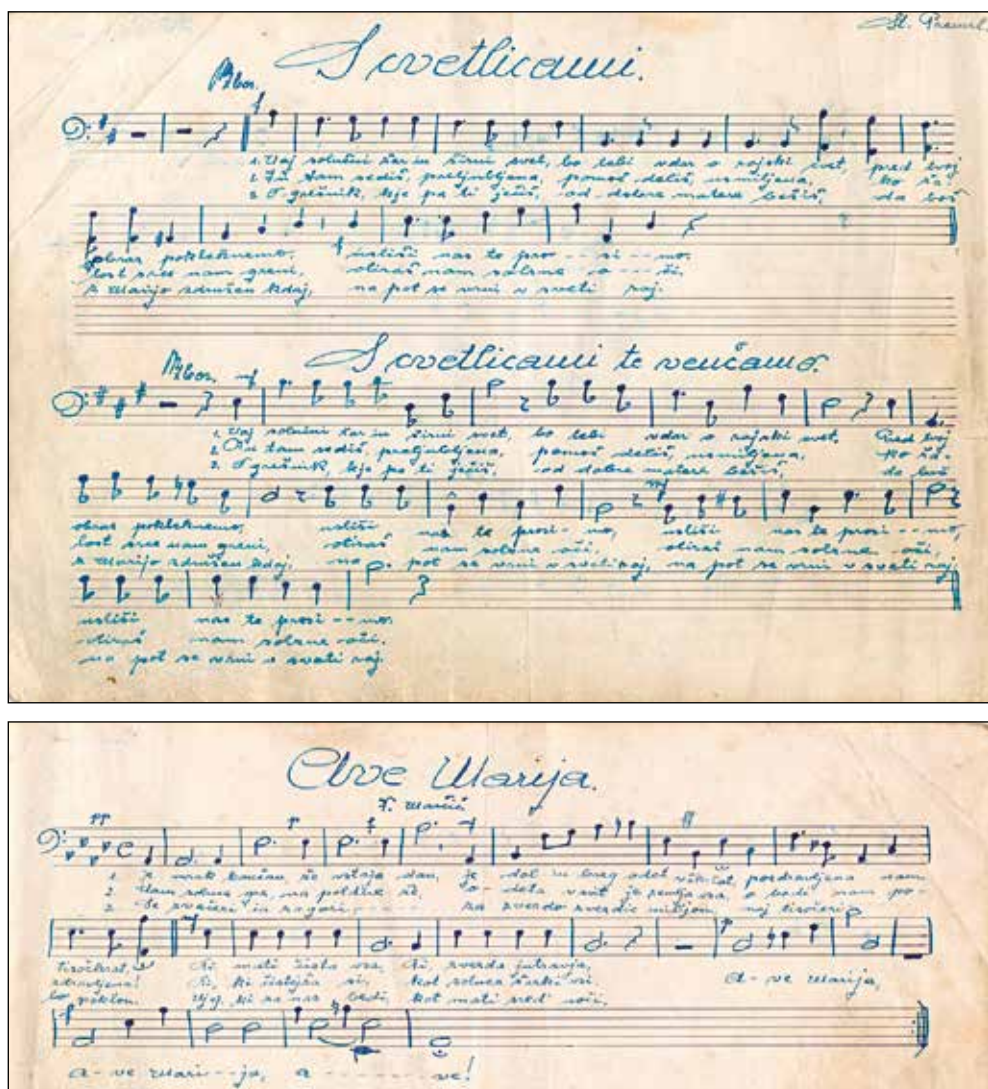
do leta 1935. Pri režiserskem delu je sodeloval tudi Marjan Thaler iz Železnikov, p. d. Talarjev Marjan, ki je odlično režiral kar nekaj zahtevnih dramskih predstav še po drugi svetovni vojni na odru po vojni obnovljenega kulturnega doma na Trnju. Čeprav je bil član Sokola, je rad pomagal pri prireditvah, kjer je sodelovala s pevci Marija Lotrič. Tudi Jože Dolenc, p. d. Dolencov Joža, ki je bil znan kot dober basist, je prihajal k njej, da sta vadila samospeve za njegove igralsko-pevske nastope. V letih 1934–1936 je domačine navdušila opereta Lisica zvitorepka, ki so jo priredili v dvorani prosvetnega doma. Glavno vlogo je odigrala Marija Primožič, p. d. Dvejnecova Mici. Vse rekvizite in kostume, ki so predstavljali živali, so si sposodili v Ljubljani. Lepo je bila sprejeta tudi spevoigra Miklavž prihaja, ki jo je režirala Marija Lotrič. Poleg vodenja cerkvenega petja je zborovodkinja Marija takrat veliko časa posvetila kulturnemu življenju v Železnikih. Uglasbila je tudi več samospevov za otroške predstave.

Prenašanje znanja na druge ter sodelovanje z organisti sosednjih župnij

V obdobju glasbene poti Marije Lotrič je njena zavzetost povezovala tudi organiste sosednjih župnij. Z Lojzetom Šmidom, organistom iz Selc, sta se pogosto srečevala in skupaj pripravljala ustrezne pesmi, ki so jih narekovala potrebe takratnega bogoslužja v Ljubljanski škofiji. Marija je pri učenju pomagala tudi novi organistki Mariji Markelj, p. d. Galetovi Micki (1911–2005), na Zalem Logu, ko jo je takratni župnik Ivan Hribar - Korinjski zaprosil, da prevzame cerkveno petje v župniji. Leta 1937 se je igranja harmonija pri Mariji nekaj časa učila tudi Ana Mediževac, por. Benedičič, p. d. Hlipkova Ančka, z Zalega Loga. Ančka ima lepe spomine na prijazen odnos, ki ga je imela do nje organistka Marija Lotrič, ter je pohvalila njeno zavzetost pri nasvetih in učenju. Organistka Marija je sodelovala tudi z učiteljem Clementejem v Železnikih, ki je poleg šolskih ob-

Cerkvene orgle v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika pred drugo svetovno vojno.
Foto: arhiv Antona Sedeja

Ohranjen rokopis notnega zvezka organistke Marije Lotrič, roj. Hrovat. Arhiv župnije Železniki

veznosti otroke poučeval petje. Kadar je bila Marija bolna ali je imela kakšne druge zadržke, jo je učitelj in šolski upravitelj v Železnikih Edvin Clemente rad nadomeščal, čeprav je bil član Sokolskega društva.

Sodelovanje z duhovniki v župniji Železniki

Marija Lotrič, roj. Hrvat, je v obdobju, ko je vodila pevske zборе v župniji Železniki, sodelovala s

štirimi župnijskimi upravitelji. Po odhodu župnika Valentina Marčiča junija 1919 v Mavčiče je na njegovo mesto prišel novi župnijski upravitelj Ivan Noč, kmalu mu je prišel pomagat še njegov mlajši brat – kaplan Matija Noč. Leta 1929 je Noča zamenjal župnik Valentin Bertoncej (1895–1981), ki je bil doma z Dobrave pri Brezjah. Župnijo je vodil od leta 1929 do leta 1959. Na prošnjo takratnega ljubljanskega škofa Pogačnika je Bertoncej odšel v Cerklje na Gorenjskem, v Železnikih pa je prevzel vodenje župnije Maksimiljan Ocepek.

Družina Lotrič, p. d. Fajglnovi, iz Železnikov leta 1941, še zadnjič vsi skupaj pred pričetkom druge svetovne vojne. Spredaj od leve: sin Jože, oče Matevž, hči Frančiška, mati Marija, organistka, in hči Marija. Zadaj od leve: sin Janko, sin Tone, hči Cilka, sin Franc in sin Štefan. Foto: Franc Bešter, p. d. Kalan iz Selc; arhiv Frančiške Bremec

Čas druge svetovne vojne in povojno obdobje Fajglнове družine

V obdobju druge svetovne vojne je organistka Marija še naprej opravljala svoje poslanstvo v župnijski cerkvi. V mežnariji je v pritličju stanoval cerkovnik Blaž Gortnar z družino, v nadstropju pa družina organistke Marije Lotrič.

Ob prihodu Nemcev leta 1941 v Železnike so župnika Valentina Bertonclja izselili v srbsko mesto

Kraljevo. Na njegovo mesto je prišel nemški duhovnik Besel. Izselili so tudi cerkovnika Blaža Gortnarja. Nekdanje cerkovnikovo stanovanje so Nemci preuredili za potrebe nemškega urada. Organistka Marija je tudi v vojnem obdobju vodila cerkveno petje, kadar je bilo mogoče in potrebno. Maše so bile bolj poredko, krsti in prva obhajila pa so bila redno kot v mirnem času.

Usoda Fajglнове družine je bila kot mnogo drugih v Železnikih v rokah okupatorja. Najprej so leta

Pogled na Trnje v Železnikih z župnijsko cerkvijo, v sredini stavba mežnarije, v kateri je do požiga med drugo svetovno vojno stanovala družina Lotrič, desno prosvetni dom, zadaj stari gasilski dom na bajerju. Foto: arhiv župnije Železniki

1944 Nemci aretirali in odpeljali Cilko, ki je bila zaprta v Begunjah, v Goričane so meseca septembra odpeljali mamo Marijo, sina Štefana in Jožeta ter hčerko Francko. Kmalu se jim je pridružila še hči Cilka, ki so jo pripeljali iz Begunj. V Goričanah so bili sedem mesecev. Štefan je od tam pobegnil. Očeta Matevža niso selili, k sreči je bil takrat v Gorenjem koncu pri Renovih, kjer je imel manjšo sodarsko delavnico. Vojna vihra druge svetovne vojne je hudo prizadela Železnike, še posebno ko so partizani 24. novembra 1944 požgali župnijsko cerkev sv. Antona Puščavnika, mežnarijo, župnišče, prosvetni (orlovski) dom. Zaradi močnega ognja, ki se je širil, so pogorele tudi bližnje hiše. Poleg premičnin, ki jih je v mežnariji imela družina Lotrič, je bil uničen tudi dragocen župnijski arhiv s pevskim gradivom, ki ga je več let zbiral in urejala organistka Marija. Po vrnitvi iz Goričan nazaj v Železnike niso imeli kje bivati, ostali so brez vsega. Za nekaj časa so jih sprejeli k sebi sorodniki v hiši pri Ferbarju, kasneje pa je stanovanjsko zatočišče Lotričevi družini nudila Alojzija Dermota v hiši pri Bajzgarberju na Logu v Zgornjem delu Železnikov. (Hiša je januarja leta 1952 pogorela, na tej lokaciji je Kmetijska zadruga Martinj Vrh sezidala stanovanjski blok – danes je tu Na plavžu 7.) V stari Barzgarberjevi hiši je bivalo več

strank. Zaradi utesnenosti in slabih bivalnih razmer so Lotričevi začeli razmišljati o gradnji svojega doma. Po demobilizaciji, ko se je sin Janko vrnil domov, so bile želje in potrebe po gradnji hiše še večje. Odprlo se jim je še po finančni plati, saj je Janko ob demobilizaciji leta 1945 prejel 40 tisoč dinarjev odpravnine – rente. Cilka se še dobro spominja, kako je brat Janko položil pred očeta Matevža na mizo denar in je oče ves navdušen rekel: "Hvala Bogu, zdaj imamo pa toliko denarja, da bomo lahko postavili svojo hišo."

Srečno naključje je bila tudi pridobitev zemljišča za gradnjo. Pri tem je Lotričevim pomagal ugleden domačin in posestnik Boris Globočnik, ki je bil med drugo svetovno vojno komandant Kokrškega odreda. Janko Lotrič je bil ves čas vojne njegov osebni kurir s partizanskim imenom Falenko. Že v času vojne je Boris Globočnik, ki je bil človek širokega srca, Janku obljubil, da mu bo, če se bodo srečno vrnili iz vojne, pomagal in dal zemljišče, da bodo lahko sezidali svoj novi dom. Globočnik je držal besedo in z zamenjavo zemljišč ter soglasjem med lastniki Borisom Globočnikom, Ljubljansko škofijo in Župnijo Železniki so bila rešena vprašanja prenosa lastništva zemljišča za gradnjo hiše na zemljišču blizu Dermotovega jezua. Vso potrebno dokumentacijo za

Nova hiša Lotričevih leta 1960 ob Dermotovem jezua v Železnikih, zgrajena po drugi svetovni vojni. V ozadju levo župnijska cerkev sv. Antona Puščavnika, v sredini cerkev sv. Frančiška Ksaverja. V obeh cerkvah je 48 let vodila cerkveno petje organistka Marija Lotrič, roj. Hrovat. Foto: Anton Sedej

gradnjo je pripravil sin Tone, ki je bil več administrativnih opravil. Tako so leta 1947 pričeli z gradnjo. Oče Matevž je bil nad lokacijo navdušen, češ da bo imela žena Marija, organistka, še bliže do cerkve sv. Frančiška.

Pridne roke Lotričeve družine, še posebej očeta Matevža in sina Janka, so pripomogle, da so srečno sezidali nov dom, v pomoč sta bila tudi sin Jože in hčerka Francka. V novo hišo se je Fajglnova družina vselila leta 1949.

Cerkveno petje po drugi svetovni vojni

Ker so župnijsko cerkev sv. Antona Puščavnika med vojno požgali, nekaj časa v njej ni bilo bogoslužja. Ogenj je uničil tudi dragocene mehanske orgle iz leta 1842, delo znanega mojstra Rojca iz Radovljice. K sreči je med vojno ostala nepoškodovana cerkev sv. Frančiška Ksaverja na pokopališču, ki je nekaj časa služila za vse potrebe bogoslužja v župniji.

Orgle v cerkvi sv. Frančiška Ksaverja na pokopališču v Železnikih. Foto: Anton Sedej

Organistka Marija je cerkveno petje začasno spremljala na orglah v tem svetišču. Kakovost orgel je bila v cerkvi pri sv. Frančišku dosti slabša kot v župnijski cerkvi. Po vojni so na koru župnijske cerkve sv. Antona Puščavnika postavili orgle mojstra Jenka, ki so bile leta 1939 izdelane za cerkev v Dražgošah.

Po zasilnem popravilu požgane in poškodovane župnijske cerkve se je redno bogoslužje nadaljevalo v tej cerkvi. Domačini so si oddahnili od vojnih grozot in skrbi, ki so v času vojne krojile usodo Železnikom. Na koru so se pevske vrste okrepile z novimi močmi, vključile so se pevke: Cilka Lotrič (hči organistkinje Marije), Marica Bertoncelj, p. d. Raflnova, Cirila Logar, p. d. Karlinčova, Anica Primožič, p. d. Matijovcova, Minka Primožič, p. d. Ratijna, Anica Kržišnik, p. d. Lešarjeva – zelo dobra sopranistka in solistka, ter Anika Fajgel, p. d. Kurovcova, ki je bila prav tako ena od boljših pevk na cerkvenem koru. Ob večjih cerkvenih praznikih in slovesnostih je pevce na koru spremljal tudi violinist, domačin Valentin Arnol.

V obdobju po letu 1947 so se zboru pridružile še mlajše pevke: Matilda Triler, Lojzka Kavčič, p. d. Peskarjeva, Monika Šturm, p. d. Jurčikova, Minka Šturm, p. d. Jurčikova, Francka Lotrič, p. d. Fajglnova (hči organistke Marije), in njen brat Janko, ki je že pred drugo svetovno vojno sodeloval v cerkvenem zboru.

Matilda Triler, por. Thaler, se spominja, da so imeli pevske vaje v hiši pri Barzgarberju, kjer so po vojni stanovali Lotričevi. Potem so se pevci dobivali na vajah v dnevni sobi nove Fajglнове hiše ob Dermotovem jezu, kasneje pa so vadili na koru nad zakristijo, ki je imel vhod preko mostovža iz kaplanije. Matilda se še posebno dobro spominja zlate maše župnika Ivana Hribarja - Korinjskega na Zalem Logu, ko so sodelovali tudi cerkveni pevci iz Železnikov pod vodstvom zborovodkinje Marije Lotrič.

Struktura cerkvenega mešanega pevskega zbora se je ustrezno prilagajala spremembam, ki so bile nujne za obstoj in kvaliteto petje. Starejši so odhajali in dajali možnosti sodelovanja mlajšim. Od

starejše zasedbe so ostali v zboru pevci: Franc Reya - Plemeniti, Franc Benedik st., p. d. Kundukterč, Anton Benedičič, p. d. Štrajnar, in Jože Benedičič, p. d. Mežnarč. Od pevk pa so ostale: Marija Tavčar, p. d. Ferjanova, Marija Šturm, p. d. Jurčikova, Terezija Kristan, p. d. Kristanova, in Frančiška Lotrič, p. d. Majdnkova. Ob večjih cerkvenih praznikih je pogosto v zboru prepeval Jože Primožič, p. d. Španskov Joža, sin Marije Primožič. (Po domače smo ji rekli Grahkulca, nekdanja je bila znana klekljarica, ki je sodelovala pri prvih Čipkarskih dnevih v Železnikih.) Jože je bil dober solist, z družino je živel v Ljubljani. Redno je sodeloval v cerkvenem zboru frančiškanske cerkve na Tromostovju v Ljubljani.

Organistka Marija Lotrič - domačini, zlasti mlajši, smo ji rekli Fajglnova mama - je bila že bolehnna in utrujena, vendar je še vedno vztrajala. Na pevski kor so prišle po letu 1953 nove, mlajše pevke.

Med njimi je bila tudi Terezija Benedik, p. d. Malnova Rezka, ki ima lepe spomine na tiste čase. Rezka, ki ima za sabo že zlatih 52 let sodelovanja pri cerkvenem petju, še danes prepeva na koru v starej-

šem zboru, ki ga vodi pevovodja Franc Čufar. Malnova Rezka sem obiskal 20. aprila 2009 v njenem stanovanju Na Kresu 23 v Železnikih. Z veseljem mi je navdušena pripovedovala o organistki Mariji Lotrič - Fajglnovi mami. Pri njej so spomini na tiste čase še vedno živi in prav rada se spominja svojih prvih pevskih vaj pri organistki - Fajglnovi mami. Zelo prizadevno mi jo je opisala, kako je zvesto služila župniji, saj je kljub skrbi za številčno družino večji del svojih ustvarjalnih let preživel med pevci na koru župnijske cerkve sv. Antona Puščavnika. Rezka ne more pozabiti, kako je v hudem mrazu vsa prezebla sedela za orglami na koru in vsa navdušena spremljala pevce pri bogoslužju. Spominja se, kako je vodila pevce ob nedeljah pri dveh mašah in popoldanskem bogoslužju. Tudi med tednom je bila navzoča pri vseh mašah. Rezka Benedik, p. d. Malnova, je že zgodaj, ko je bila stara 15 let, začela peti v mladinskem cerkvenem zboru. Poleg nje so pričele tudi domačinke: Stanka Šturm, p. d. Jurjova, Terezija Koblar, p. d. Mažicova, Marjeta Benedičič, p. d. Mežnarčkova, Slavka Logar, p. d. Štolmarjova,

Pevci CMPZ župnije Železniki na dan pontifikalne maše, ki jo je vodil ljubljanski škof Anton Vovk skupaj z župnikom Valentinom Bertonclem 19. 1. 1957 v cerkvi sv. Antona Puščavnika v Železnikih. Pevski zbor sta ob tej slovesnosti spremljala organist iz Sorice Nace Frelj ter dirigent Franc Gačnik, župnik iz Sorice. Večina pevcev na fotografiji je sodelovala pri organistki Mariji Lotrič. Foto: Lojze Šturm, arhiv župnije Železniki

Tončka Ferlan, Magda Arnol, Rezka Vrhunc, p. d. Glavanova, in Mira Šubic. Za mlajše pevke je organistka Marija pripravila redno tedensko vajo na svojem domu. Zmeraj je bila navzoča tudi njena hči, Francka Lotrič, ki je pomagala mlajšim pevkam pri učenju. Mlajši zbor, ki ga je na orglah spremljala Marija Lotrič, je običajno prepeval pri dopoldanskih nedeljskih mašah in popoldne pri večernicah.

V obdobju 1955–1957 se je zbor okrepil z mlajšo povojno generacijo novih pevk in pevcev. V zbor so se vključili dekleta in fantje iz Železnikov: Konrad Triller, Jože Logar, p. d. Štolmarjev, Miha Šturm, p. d. Jurčikov, Gabrijel Kristan, p. d. Kristanov Jela, Jernej Gortnar, p. d. Mežnarjev Nejko, Franc Bekš, p. d. Blovžov, Tone Lotrič, p. d. Muhn Tončk, Anton Sedej ml., p. d. Polancov Tone, Franc Bertoncelj, p. d. Čečn Fantk, Jože Lotrič, p. d. Fajglnov Jošk, Martina Benedičič, p. d. Mežnarčkova, Anica Mohorič, p. d. Poverbna, Tinka Lotrič, p. d. Lukova, Mara Demšar, p. d. Ratijna, Francka Bertoncelj, p. d. Čečna, Francika Goja, p. d. Gojova, Katarina Benedičič, p. d. Lovričkova, Tonka Benedičič, p. d. Lorencova, Stanka Bertoncelj, p. d. Žnidarjeva. Na prošnjo župnika Valentina Bertonclja je bolehn in utrujeni organistki Mariji prišel v pomoč Franc Gačnik, župnik v Sorici in Davči. Gačnik je bil takrat znan kot eden boljših organistov v Ljubljanski škofiji. V Železnikih je ne-

kaj časa vodil starejši mešani pevski zbor, ki je prepeval običajno pri nedeljskih jutranjih mašah in ob večjih slovesnostih.

Zadnja skrb organistke Marije

Po odhodu župnika Valentina Bertonclja leta 1959 iz Železnikov v Cerklje na Gorenjskem je na njegovo mesto prišel za župnijskega upravitelja Maksimiljan Ocepek. Marija zaradi slabega zdravja Župnijskega cerkvenega mešanega pevskega zbora kot organistka in zborovodkinja ni mogla več voditi. Le poredko je še pri sobotnih večernicah in nedeljskih mašah sedla za orgle. Pevci so največkrat peli brez orgelske spremljave, za intonacijo pa je poskrbela pevka Marija Šturm, p. d. Jurčikova, ali pa Tončka Lotrič, p. d. Renova.

Za osvežitev cerkvenega petja je ob prihodu v župnijo poskrbel kaplan Rudi Tršinar, ki je pri vrouku izbral nekaj učenk in učencev za prepevanje v otroškem zboru. Za sodelovanje je zaprosil organistko Marijo Lotrič, ki ni odrekla pomoči. Trudila se je pomagati, saj je bila vedno njena velika želja, da bi se v cerkveno petje vključevali mlajši, ki bi zagotavljali obstoj in prihodnost petja na cerkvenem koru. V otroškem zboru je pela tudi Maruša Logar,

Pevke cerkvene otroške pevske skupine, ki jih je učila organistka Marija Lotrič, pozimi 1961/62. Spredaj od leve: Anica Kosem in Anica Šturm. Zadaaj od leve: Metka Konjar, Maruša Logar in Valči Kosec. Foto: Rudi Tršinar

Organistka Marija Lotrič z otroki iz Železnikov pri cerkvi Marije Pomagaj na Prtovču leta 1961.

Foto: Rudi Tršinar

por. Lotrič, p. d. Bebarjova iz Ovčje vasi (danes Na Plavžu). Povedala mi je, kako so z organistko Marijo Lotrič vadili ob sobotah na cerkvenem koru.

Pri tem ji je pomagal takratni kaplan Rudi Tršinar, ki je dirigiral. Včasih so peli na koru, kar se jim je zdelo za posebno čast, ali pa spodaj v cerkvi v prvih klopih. Največkrat je otroški zbor pel pri sobotnih večernicah. Maruša se spominja, da so v tem zboru sodelovale še njene sovrstnice: Cilka Ferlan, Tončka Ferlan, sestre Alenka in Metka Konjar, Mojca Primožič, Valči Kosec, Anica Kosem, Tilka Bogataj, Tončka Markelj, Zvonka Markelj, Snežna Lotrič, Majda Šmid, p. d. Raflnova, sestre Francka in Marja Šmid in sestre dvojčici Martina in Veronika Gartner. Vseh se danes Maruša Logar, por. Lotrič, ne spominja več. Najbolje pa je pela ter imela zanesljiv glas in posluh Anica Šturm, p. d. Jurjova, por. Benedičič (1947–2006), ki je kasneje vse do rane smrti prepevala kot sopranistka na koru v zasedbi Cerkevnega mešanega pevskega zbora v Železnikih.

Učenje otroškega zbora je bila zadnja skrb organistke Fajglrove mame, Marije Lotrič, roj. Hrovat. S tem je bilo sklenjeno njeno bogato in nadvse požrtvovalno življenjsko obdobje, ki ga je posvetila cerkvenemu petju v župniji Železniki od leta 1913 do leta 1961.

Marija Lotrič – birmanska botra vnukinji Alenki Konjar leta 1961. Foto: arhiv družine Konjar

Pevski talenti družine Lotrič

Pevski talenti so v dobri meri zaznamovali tudi potomce organistke Marije. Po njenih stopinjah se je podal sin Anton, še bolj zavzeto je napredovala na glasbeno-pevskem področju hči Marija; Cilka, Janko, Jože in Franciška pa so imeli dober pevski posluh. Vsi so peli v cerkvenem zboru, Jože vse do svoje smrti. Največ pa je v tej smeri dosegel njen vnuk Janez Lotrič, ki je danes priznan tenorist na domačih in tujih opernih odrih.

Spomini na organistko Fajglnovo mamó

Ob pisanju biografije organistke Marije Lotrič sem zaprosil Rudija Tršinarja, nekdanjega kaplana v Železnikih, naj strne svoje spomine nanjo. Zlatomašnik se je dobrovoljno odzval in o njej zapisal:

Spomin na gospo Fajglnovo

Sredi aprila 1961 sem iz Leskovca pri Krškem prišel za kaplana v Železnike. "Da boš že za šmarnice pomagal župnijskemu upravitelju, g. Maksu Ocepku, na treh fah, " mi je dejal g. škof Anton Vovk.

Preselitev z Dolenjskega na Gorenjsko, v Selško dolino, je bila zanimiva in velika sprememba. S seboj sem prinesel veliko veselja in pripravljenosti za ljudsko in bolj preprosto petje in glasbo.

V Železnikih takrat niso imeli stalnega organista in pevovodje. Glasbeniki so prihajali od drugod in predvsem delali s starejšimi pevci. Ob nedeljah in praznikih so pevci prepevali celo sami, brez organista. Mlajših ljudi z glasbeno izobrazbo ni bilo.

Živela pa je takrat v Železnikih spošto-

vana gospa Marija Lotrič, Fajglnova, ki je ne dolgo tega še igrala na orgle in vodila pevske zборе. Bila je domačinka iz znane Fajglнове družine. V starejših zrelih letih je uživala svoj pokoj. Bila je zelo prijazna in skromna. Pravi simbol slovenske žene. Takšne se po skoraj petdesetih letih pač spominjam. Podrobnosti iz njenega življenja in delovanja seveda ne poznam. Ne vem tudi, kdaj in zakaj je prenehala s svojim glasbenim delovanjem. Ob mojem prihodu v Železnike v župniji ni bila več glasbeno dejavna.

Navdušene za petje in sodelovanje pri bogoslužju pa so bile nekatere deklice, ki so obiskovale verouk in redno hodile k sveti maši, med njimi tudi unukinji Fajglнове gospe. Vseh je bilo okoli deset. Ustanovili smo popolnoma začetniški in amaterski pevski zborček. Za pomoč smo prosili gospo Fajglnovo. Takoj je bila pripravljena sodelovati. Z njeno pomočjo smo se naučili nekaj pesmi in prepevali pri nedeljski dopoldanski maši. Petje je bilo dvoglasno, ob spremljavi orgel. Zborček je prepeval takrat najbolj priljubljene pesmi, na primer Dajte mi zlatih strun, V nebesih sem doma in seveda Marijine in vedno lepe božične pesmi. Iz neke na roko pisane pesmarice, ki sem jo nekoč dobil v dar, smo pesmi prepisovali v notne zvezke. To je bil ves naš notni zaklad.

Mislím, da je bilo to zadnje glasbeno delovanje gospe Fajglнове. Kaj je bilo z deklískim zborom in petjem, potem ko sem hitro odšel iz Železnikov v Sorico, ne vem. Vem pa, da se je okoli tega deklíškega zbora smukal sorodnik, mali Janezek, ki je danes veliki Janez Lotrič. Vem tudi, da je ena izmed deklic, ki je bila dobra pevka, nekaj deset let prepevala pri župnijskih zbórih,

vse do njene nenadne smrti. Vem tudi, da je danes vse drugače. Danes je tudi v Železnikih več ljudi, ki se ukvarjajo z muziko. Znajo igrati na razne inštrumente. Radi prepevajo v cerkvenih zborih. Pojejo Bogu v slavo in razveseljujejo Božje ljudstvo. Prepričan sem, da je v tem mozaiku svoj dragocen kamenček prispevala v preteklosti tudi organistka gospa Fajglnova.

Kranj, Šmartin, 20. januar 2009

Rudolf Tršinar

Zaključek

Marija Lotrič, po domače smo ji rekli Fajglnova mama, je dobrih 48 let svojega življenja kot organistka posvetila cerkvenemu petju v župniji Železniki. Njen glasbeni ideal nam ostaja kot spomin na domačo umetnico, ki je pustila bogate sledi zanamcem, obenem pa kot prispodoba talenta, samouka z visoko doseženimi cilji.

Marija Lotrič je umrla 6. novembra 1969. Od nje smo se poslovili ob množični udeležbi faranov, sorodnikov in znancev na pogrebu 8. novembra 1969 v Železnikih.

Vsem, ki so mi kakor koli pomagali pri zbiranju podatkov, se za sodelovanje iskreno zahvaljujem. Še posebno sem hvaležen za pomoč njeni hčerki Cilki, por. Konjar, ki mi je s svojim izrednim spominom pomagala odstirati zanimivo zgodovinsko preteklost in glasbeno ustvarjalnost njihove skrbne in ljubeče mame.

Viri:

Status Animarum Župnije Železniki.

Kronika župnije Železniki.

Rojstna matična knjiga. Obdobje 1845–1896. Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1.

Obsavska stoletja: zbornik o Loki pri Zidanem Mostu ob 800-letnici župnijske cerkve sv. Helene. 2008. Str. 174.

Zbornik Selške doline Železne niti 5. Železniki: Muzejsko društvo Železniki, 2008.

Informatorji:

Cilka Konjar, Na plavžu 73, Železniki.

Franciška Bremec, Brilejeva 22, Ljubljana.

Janez Močnik, Ul. Ivana Hribarja 25, Cerklje na Gorenjskem.

Rudolf Tršinar, Šmartin 1, Kranj.

Drago Kozinc, Starograjska 8, Radeče.

Doroteja Čobanovič, Loka pri Zidanem Mostu 81.

Tončka Šuštar, Na plavžu 34, Železniki.

Ana Benedičič, Zali Log 27, Železniki.

Minka Kenda, Zali Log 23, Železniki.

Matilda Thaler, Racovnik 11, Železniki.

Maruša Lotrič, Na plavžu 15, Železniki.

Terezija Benedik, Na Kresu 23, Železniki.

Tilka Vodenik, Na plavžu 18 A, Železniki.

Martina Žagar, UE Matična služba Škofja Loka.

V spomin Frančiški Čemažar

Špela Blaznik

Frančiška Čemažar se je rodila 9. 3. 1907 v Ojstrem Vrhu. Umrla pa je 27. 2. 2009 v Domu ob Savinji v Celju, tako da niswa končali najinega pogovora, pa vendar sem s pomočjo njenih hčera to pisanje zaključila.

Ko smo jo vprašali, če se strinja, da bi o njej pisali v Železnih nitih, je rekla: "Zakaj naj bi bila spet v časopisu, saj ta leta niso nič posebnega. Kdor jih doživi, že ve, kako se človek počuti v taki starosti."

Na naslednjih nekaj straneh je opisana njena življenjska pot, ki je bila vse prej kot lahka.

Frančiška Čemažar. Foto: arhiv družine Čemažar

Pred domačo hišo v Klancih: brat Tone, njegova žena Kristina ter moževa sestra Elizabeta Čemažar.
Foto: arhiv družine Čemažar

Rodila se je v skromni kmečki družini, bila je najstarejša izmed šestih otrok. Živel so skromno in težko. Oče je bil Boltarščev iz Ojstrega Vrha, mama pa Jamnčanova iz Kališ. Oče je kupil staro bajto pod vasjo, kjer se je reklo v klancih. Hiša je imela ilovnata tla, majhna okna in vrata. Pozimi je pihalo iz vseh strani. Od hleva je bila hiša ločena le s pregrado. Z leti se je počasi stanje izboljšalo. Kljub temu pa še vedno na oknih ni bilo zaves, ne rož, ni bilo štedilnika, kuhali so v peči. Pripoveduje, da jo je bilo posebno strah, ko je morala z burklami potisniti lonec s krompirjem v peč. Bala se je, da bi se ji vse streslo po žerjavici in pepelu in bi tako lahko ostali brez večerje. Takrat je bila stara deset let. Mama je bila bolna, zato je kot najstarejša morala prevzeti nekaj gospodinjskih opravil. Hišo je kasneje brat Tone lepo obnovil in dogradil.

Ker so bili bajtarji, niso imeli svoje zemlje za obdelovanje, zato so hodili v dnino. Do danes ji je ostalo v spominu, da je bila takrat najboljša malica paradižnikova solata, malo mesa in kruh. Drugače so jedli tisto hrano, ki so jo pridelali doma. Za večerjo je bil velikokrat krompir v oblicah ali malo pečen v loncu, ki so ga dali v peč, sicer pa zelje, repa, žganci,

S sestro Johanco
in bratom Mihom.
Foto: arhiv
družine Čemažar

močnik ... Bela moka je bila za bogate, bajtarji pa so imeli koruzno moko, ki so jo hodili mlet v mlin ali v Grapo ali v Železnike. Spominja se kolin, ki jih je prinesla teta iz Kališ. Otrokom je bilo kasneje slabo, ker niso bili vajeni take močne hrane.

Bratje in sestra so bili vsi mlajši od nje. (Njeni starši, življenje, otroštvo so bili predstavljeni v tem zborniku že leta 2007 v članku z naslovom Mihovi godci.) Posebej žalostno je bilo ob materini smrti. Frančiška je bila takrat stara 19 let, bratje in sestra so bili mlajši in še nepreskrbljeni.

Kljub temu, da so živeli v velikem pomanjkanju, je njihova mama poskrbela, da so bili prazniki lepi. Posebno so se veselili Miklavža, saj jim je vedno kaj posebnega prinesel. Šele kasneje je izvedela, da je mama celo leto varčevala ter pripravljala darila. Ob tem so vsako leto težko čakali tudi teto iz Kališ, ki je prišla peš skozi Studensko grapo in prinesla poln koš daril.

Mama je poskrbela tudi, da so se otroci čim več naučili. Sama je znala poleg običajnih gospodinskih opravil še kljekljati, šivati in vesti. Za šivanje je imela mali šivalni stroj na ročni pogon. Vse, kar je bilo mogoče, so naredili sami. Če pa je bilo kaj zasluzka

pri dnini ali pri očetovem igranju, so kupili moko, sol ali sladkor, blago bolj poredko.

V tistih časih je bila pri oblačenju velika razlika med mestnimi in kmečkimi ljudmi. Med tednom so imeli delovno obleko, ki je bila zelo ponošena, na njej je včasih visela že krpa na krpi. Prali so pri studencu, milo pa so napravili sami iz pepela in loja. Za nove čevlje ni bilo denarja, poleti so bili večkrat bosi. Čevlje so nosili eden za drugim. V tistih časih so stare čevlje še nosili v popravilo, saj je bilo takrat v Železnikih več čevljarjev. Ob nedeljah in za druge slovesnosti (ohceti, pogrebi, razna praznovanja) je bila pripravljena praznična obleka. Ženske so imele vse dolge lase in spete na zatilju, kar je bilo posebej moteče poleti ob košnji in žetvi zaradi vročine in prahu.

Prostega časa ni bilo veliko. Frančiška je bila rojena v glasbeni družini, kjer so se naučili igranja na razne inštrumente, saj je bil oče velik glasbeni samouk. Tudi Frančiška je znala igrati violino in orglice, na katere je rada zaigrala tudi še kasneje v domu. Rada je pripovedovala, da se je vedno veselila odhoda v Kališe, kjer je bilo veliko otrok za druženje in igro. Ker teta ni imela družine, se je veliko ukvarjala

Mini ansambel:
brat Miha,
Frančiška in
Tone Megušar
z Rudna.
Foto: arhiv
družine Čemažar

Ob praznovanju 100-letnice se je ponovno poizkusila v igranju na violino. Foto: arhiv družine Čemažar

Ob obnovitvi kapelice Kristusa Kralja v Grapi leta 1999. Foto: Anton Sedej

z njo in jo je vodila s seboj na delo, romanja, obiske. Pravi, da takrat ni razumela, zakaj njena mama ni imela toliko časa, da bi se bolj posvetila otrokom. Danes pa ve, da to ni bilo mogoče zaradi bolezni, skrbi za družino, pomanjkanja.

Spominja se tudi večjih druženj in zabave na kakšni ohceti, ki je trajala več dni, ali drugih proslav, kot je bila na primer postavitve spomenika Kristusu Kralju v Grapi.

Večkrat pripoveduje o raznih dogodkih, ki so jih doživeli s svojimi brati in sestro, ko so bili že odrasli.

Denarja ni bilo ne za zdravnika ne za šolo. K zobozdravniku so tisti, ki so imeli denar, hodili peš v Škofjo Loko. Frančiško je mama naučila brati že pred osnovno šolo, ki jo je obiskovala štiri leta v Železnikih. Rada bi nadaljevala šolanje, vendar ni bilo mogoče. Teta je bila nuna in profesorica na dekliški šoli v Škofji Loki, pa ji tudi ni mogla pomagati. V mladosti je želela oditi v svet, tudi v misijone, vendar ji ni bilo dano, ker ni bilo denarja.

Uspela se je udeležiti gospodinjskega tečaja v Škofovih zavodih v Šentvidu, ki je bil takrat še vas pred Ljubljano. Na tem tečaju so bile udeleženke iz raznih krajev Slovenije. Spominja se, da se je učila tudi hrvaškega jezika, ker je bila ena od glavnih delavk v kuhinji Hrvatica.

Kuharski tečaj v Zavodu svetega Stanislava v Ljubljani. Foto: arhiv družine Čemažar

Ojstri Vrh je spadal pod selško faro in tam se je Frančiška leta 1940 tudi poročila s Francem Čemažarjem. Želja je bila, da si z možem ustvarita dom nekje na Gorenjskem, na prostornem sončnem kraju. Vendar ji ni bilo dano, saj je ostala v Železnikih skoraj 60 let.

Začetki so bili težki. Bližala se je vojna, z možem sta iskala stanovanje. Skoraj sta se že naselila v Ovčji vasi. Pa se je vse obrnilo drugače. Družina Boncelj, ki je imela hišo v Železnikih (po domače Omanova hiša), takrat pa so stanovali v Zagrebu, je iskala družino, ki bi se vselila v nekaj prostorov te hiše, da je ne bi zasedli Nemci. Za posrednika je bila Globočnikova – Antonova Milica, ki ji je ponudila stanovanje.

Dogovorili sta se in v Omanovi hiši je Frančiška ostala do odhoda v Celje. Hiša je imela najprej število 143, potem 135 in nazadnje Na plavžu 57.

Sodelovanje z družino Boncelj, posebej še z gospodom Josipom in gospo Mileno Boncelj, ji je v lepem, trajnem spominu. Vsako leto med poletnimi počitnicami sta preživela najmanj en mesec v Železnikih. Včasih so se jima pridružili tudi sinovi. To so bili posebni dnevi, bila sta zelo prijazna in med njimi ni bilo izrečene žal besede. Gospa Milena je bila posebej pozorna do njenih hčera, saj je sama imela tri sinove.

Poročna slika Frančiške in Franca Čemažarja.
Foto: arhiv družine Čemažar

Notranjost Bonceljnovne hiše: kuhinja, v kateri je Frančiška preživela veliko svojega časa.
Foto: Tomi Blaznik

Ob zlati poroki z najbližjimi.
Foto: arhiv družine Čemažar

Ob štirni na
Bonceljnovem
dvoršču.
Foto: arhiv
družine Čemažar

V času vojne je bilo hudo. Mož je delal v tovarni v Kranju, Frančiška je bila sama s tremi majhnimi otroci. Po hrano je morala večkrat peš čez hrib v Kranj. Zgodilo se je tudi, da je bila pot po dolini zaprta in je morala nositi hrano iz Luše preko Stirpnika in Ojstrega Vrha do Železnikov. Doživela je napad na Železnike in bila priča trpljenju, ki so ga

doživljali vaščani, izgnani iz gorečih Dražgoš. Vedno je rekla, da je vsaka vojna kruta in da po navadi najbolj trpijo preprosti ljudje.

Povojna leta so bila polna skrbi za preživetje in vzgojo otrok. Bilo je tudi obdobje žalosti, saj sta ji umrla sin Milan in hčerka Jožica. Trem hčerkam, Rezki (1940), Francki (1942), Mariji (1944), se je kasne-

Ob skupnem
praznovanju
90-letnice
s hčerkami.
Foto: arhiv
družine Čemažar

je pridružila še Milka (1952). Mož se je ponesrečil na Kemperlovi žagi in bil kasneje invalidsko upokojen, saj je bila okvara roke prehuda za normalno delo. Hčerke so bile pridne doma in v šoli, zato sta se z možem odločila, da nadaljujejo šolanje kljub temu, da ni bilo štipendij. Pripoveduje, da je bilo to težko za vse, vendar ji ni žal, da sta se tako odločila. Na ta način so se uresničile njene in moževe želje, da si s poštenim delom ustvarijo boljše življenje. Skupaj sta se veselila obiskov vnukin in vnukov, kasneje pa že tudi pravnukov. Kot zanimivost, obojih je sedem.

Bilo ji je dano, da je z možem v krogu svojih najdražjih praznovala 50-letnico poroke in njuno 90-letnico. "Žal pa ne gre vedno po naših željah," je rada rekla Frančiška. Po moževi smrti (leta 1999) je bila še nekaj časa v Železnikih, vendar so jo okoliščine, predvsem njeno zdravstveno stanje, prisilile, da se je odločila za odhod v Dom ob Savinji v Celje. Vedno je govorila, da ne bo za dolgo, največ za pol leta, potem pa je čas za slovo, vendar je v domu preživela več kot pet let.

Prvi dnevi v domu so bili zanjo težki. Vse je bilo novo, stanovalci in osebje. Dobila je svojo svetlo, sončno sobo z balkonom in kopalnico, ki je ni nikoli imela. Rada je povedala, da se ji je zdelo, kot da je

Ob 100-letnici skupaj s hčerami.
Foto: arhiv družine Čemažar

Ob praznovanju
100-letnice
z družino
vnukinje Saše.
Foto: arhiv
družine Čemažar

Frančiškin solo nastop na republiški reviji zborov stanovalcev domov v Šentjurju. Foto: arhiv družine Čemažar

Ob praznovanju 100-letnice: Frančiška skupaj z direktorico Doma ob Savinji Bojano Mazil Šolinc. Foto: arhiv družine Čemažar

Praznovanje 100-letnice, čestitke s strani župana Občine Železniki. Foto: arhiv družine Čemažar

na dopustu v hotelu, in da je z vsem preskrbljena. Na novo življenje pa se je hitro navadila, saj ni bilo druge izbire. Na povabilo sostanovalk se je vključila tudi v pevski zbor in imela solo nastop na tekmovanju zborov.

Glede samega doma ni imela nobenih pripomb, dobro se je razumela z osebjem in s sostanovalki, hrana je bila v redu. Posebej je bila zadovoljna, ker je bila sama v sobi. Zelo je bila vesela, da je bila v domu tudi kapela, oskrbovancem pa je zagotovljena tudi duhovna oskrba.

Nekaj besed o Frančiški je povedala tudi direktorica Doma ob Savinji gospa Bojana Mazil Šolinc: "Gospa Frančiška Čemažar je postala naša stanovalka leta 2003. Čeprav je prišla iz Železnikov, se je odločila za Dom ob Savinji Celje, ker je bila tako bližje svojim domačim. V domu smo jo imeli radi in smo jo spoštovali vsi, stanovalci in zaposleni, bila je vedno dobre volje in našla je spodbudne besede za vsakogar od nas. V Šentjurju je na reviji pevskih zborov stanovalcev pri 98 letih zaigrala na orglice. Ko sem na drugi strani dvorane slišala znane zvoke in takoj ugotovila, da igra naša gospa Frančiška Čemažar, so me obšli res prijetni občutki. V dvorani je požela ogromen aplavz, saj je samozavestno povedala, ko-

liko je stara, da prihaja iz Železnikov in da je sedaj zadovoljna stanovalka celjskega doma. Ob svojem 100. rojstnem dnevu mi je zadnjič zaigrala na violino in orglice. Izjemno je bila vesela, ko jo je obiskal njen župan gospod Mihael Prevc in jo zelo spoštljivo nagovoril, in vsi smo lahko ugotovili, da temu lahko že rečemo prijateljstvo."

Zelo je bila vesela in ponosna, da ni bila nikoli pozabljena od krajanov Železnikov. Večkrat so jo poklicali po telefonu sosedje ali prijatelji iz Železnikov, dostikrat pa so jo presenetili tudi z obiskom v domu. Z novicami iz Železnikov je bila dobro seznanjena. Posebno pozornost so ji izkazali ob njeni 100-letnici. Praznovanju so se pridružili tudi predstavniki občine in Karitasa. Ob obisku takratne ministrice Marjete Cotman je prišel tudi župan Železnikov.

Vsa leta življenja v Železnikih je bila aktivna tudi v župniji, dolgo je pela v cerkvenem pevskem zboru, kasneje se je pridružila molitveni skupini, aktivna pa je bila tudi kot bralka berila. Vedno se je veselila srečanja starejših, ki ga je pripravil Karitas v župnišču, zato se je ob 100-letnici zelo razveselila tudi obiska župnika Andreja Jemca ter takratnega kaplana Jožeta Pojeta in sodelavk Karitasa.

Gospa Frančiška žal ni dočakala konca tega članka. Mirno je umrla teden dni pred svojim 102. rojstnim dnevom. Njeno življenje je bilo dolgo in večkrat posuto s trnjem, vendar je bila kljub temu vedno dobre volje in polna optimizma. Vedno je bila pripravljena tudi pomagati ljudem v stiski. Svoje življenje je dala v Božje roke, in naj se je zgodilo kar koli, ali dobro ali slabo, je rekla, da je taka Božja volja, da Bog že ve, zakaj mora tako biti.

Ko se pogovarjam z Železnikarji, posebej s tistimi iz Gorenjega konca, se Frančiške spominjajo kot krajanke, ki je bila vedno dobre volje, nasmejana, s hitro hojo in prepevanjem. Glasbo je imela res rada, saj ji je bila tako rekoč položena v zibelko. Posebno ljubezen pa je gojila tudi do cerkvenega petja, saj je dolga leta pela v cerkvenem pevskem zboru v Železnikih.

Gospa Frančiška je bila po mojem mnenju res posebna oseba in zelo sem vesela, da sem jo imela čast poznati.

Zahvala

Za pomoč pri nastajanju članka se najlepše zahvaljujem Frančiškinim hčeram.

Ob praznovanju 100-letnice se je zelo razveselila tudi sosedov iz Železnikov. Foto: Milka Štrukelj

Fužinarsko-kovaška pot

Anže Pegam

Železniki imajo bogato zgodovino. Začela se je konec 13. oz. na začetku 14. stoletja, ko so v Železnike prišli fužinarji in kovači iz Furlanije, da bi pričeli z železarstvom. O tem govori prva listina iz leta 1348, ko je freisinški škof Albert podelil pravico do rudarjenja in pridobivanja železa, izkoriščanja gozdov, vodne sile ter svobodnih poti. Po tem letu so Železniki začeli postajati pomemben trg na Kranjskem in v širši okolici. Furlani iz Palmanove so zgradili prvo mogočno hišo v kraju, ki so jo poimenovali Palmada. V našem narečju smo njeno ime spremenili v Plnada. V naslednjih petstotih letih železarskega razvoja kraja so v Železnikih nastale še ostale mogočne fužinarske in preproste kovaške hiše. Med njimi so eno- in dvonadstropne hiše z arkadnimi pomoli, s freskami in z mogočnimi portali. V njih so se rodili ali živeli pomembni in znani železnikarji: Anton Globočnik pl. Sorodolski, dr. France Koblar, Janko Mlakar, dr. Josip Boncelj, dr. Anton Dermota ... Nastajale so tudi druge pomembne znamenitosti. Obe cerkvi, farna cerkev sv. Antona Puščavnika in cerkev sv. Franciška Ksaverja, zavetnika železnikarskih kovačev, na pokopališču, sta prava bisera. Tudi obokana kamnita mostova, ki povezujeta naselje Racovnik z

ostalim krajem, sta izredni zgodovinski znamenitosti. Železniki se lahko pohvalijo tudi z eno najlepših neogotskih kapel v državi. Najpomembnejša znamenitost pa je plavž – zaščiten tehnični spomenik. Škoda je le ta, da se v prvotni velikosti in na prvotnem mestu ni ohranil noben vigenjc ali fužina.

Bogato kulturno dediščino Železnikov prikazuje Fužinarsko-kovaška pot, tematska pot po starem delu Železnikov. Ustvarila jo je železarska tradicija, treba jo je bilo samo oblikovati, zapisati in urediti.

Čemu je pot nastala in zakaj ime Fužinarsko-kovaška pot?

Vse našete značilnosti so nastale zaradi znanja, upravljanja in delovnih rok, ki so izkoriščale naravna bogastva. Za to so skrbeli premožni fužinarji, ki so upravljali z rudniki, kovačnicami in plavži, ter kovači in rudarji, ki so v njih delali. Prav zato sem pot poimenoval Fužinarsko-kovaška pot. Kako pomembno je znanje in upravljanje le-tega za razvoj kraja, nam priča zgodovina. Obdobja razcveta kraja so močno odvisna prav od upravljalcev – fužinarjev

in od delavcev – kovačev.

Fužinarsko-kovaška pot je bila narejena z namenom, da se domačini začnemo zavedati, kakšno zgodovino ima naše mesto. Poleg tega pa bi pot z veseljem pokazali in razlagali obiskovalcem, ki pridejo v naše mesto. Železniki od mosta pod Grivo do plavža so ena sama bogata zakladnica zgodovine. Toliko značilnosti na dobrem kilometru poti ima le malokateri podoben kraj v Sloveniji. Lahko se pohvalimo s tem, da je na tako kratki razdalji rojenih tudi kar nekaj ljudi, ki so dali pečat vsej Sloveniji.

Kaj je Fužinarsko-kovaška pot?

Fužinarsko-kovaška pot je tematska pot. Za razvoj turistične ponudbe Železnikov so narejeni tudi zemljevidi te poti. Namenjeni so obiskovalcem, ki se sprehodijo po poti. Na zemljevidu je narisana potek poti in kratek opis točk.

Pot je sestavljena iz 23 točk. Vsaka točka ima svojo tablo s kratkim zgodovinskim opisom v slovenskem in v angleškem jeziku. Začne se na prvem racovniškem mostu, konča pa pri plavžu, našem najznamenitejšem spomeniku. Prav gotovo bi se našlo še nekaj točk, ki bi bile lahko del Fužinarsko-kovaške poti. Naj omenim samo pomembno rodbino Levičnikov in znameniti križ, ki je bil narejen iz zadnjega grodlja, ki je še pritekel iz plavža.

Od glavne dejavnosti – železarstva so bile odvisne tudi bližnje vasi okoli Železnikov. Razvile so se tudi druge obrti, kot so: sodarstvo, oglarstvo in žagarstvo. Po letu 1902, ko je zaradi pomanjkanja najpomembnejšega naravnega bogastva, železove rude, v okolici ugasnil zadnji plavž, pa se je v Železnikih začelo čipkarstvo.

V celotno ponudbo tematske Fužinarsko-kovaške poti sodijo tudi prikazi treh značilnih železnikarskih obrti. To so prikaz kovanja, klekljanja in obdelave skrilja. Vse tri obrti so povezane z železarsko tradicijo. Ker pa so vsa dela povezana tudi s spretnostjo in praktičnim znanjem, so del tehničnega izobraževanja.

Kamnit obokan most na Grivi so namesto lesenega mostu čez Soro leta 1840 dali zgraditi fužinarji rodbine Globočnik. Kraj se je imenoval Pri Boštín, zanj pa so porabili takratnih 800 goldinarjev.

BRIDGE ON GRIVA

Stone arched bridge on Griva was built across the Sora river in 1840 instead of the wooden bridge by the ironworkers of the Globočnik family. The place was called "pri boštín", and they spent 800 goldinars of that time for it.

Najstarejši del fužinarske hiše (domnevno pozidan že v 15. stol.) so Globočniki, ki so trgovali z železom, doživali v začetku 17. stol., današnja podoba pa je hiša dobila po obnovi leta 1749. Iz tega obdobja je tudi lep kamniti baročni portal, zamenjava škrljaja z opečno kritino in pozidava gospodarskih poslopj. Dvorišče je omejeval bajer, ki je po drugi svetovni vojni izginil v betonske cevi, zgornji del mostiča pa je še viden. Vhod krasi dve mogočni lipi, po ustnem izročilu zasajeni ob rojstvu bratov Jožefa in Jakoba G. koncem 18. stol. Ime "Poldetova" hiša spominja na Jakobovega najmlajšega sina Leopolda, njegova hči pa je poročila Rudolfa Jegliča. Tudi današnji lastniki so Jeglič (po materi Globočniki), od tod ime "Jegličeva" hiša.

Jeglič's house

The Globočnik family, who traded with iron, added to the building the oldest part of ironworker's house (it was presumably built already in the 15th century) in the beginning of the 17th century, but the house obtained the today's image after the renovation in 1749. A beautiful stone baroque portal, the replacement of slated roof by a tiled roof and the construction of agricultural building are also from that period. The yard was limited by a pond that disappeared into concrete pipes after the World War Two, but the upper part of the small bridge can still be seen. The entrance is decorated by two mighty lime trees, which were planted, according to oral tradition, when brothers Jožef and Jakob G. were born at the end of the 18th century. The name "Polde's" house reminds us of Jakob's youngest son Leopold. His daughter married Rudolf Jeglič. The today's owners are also named Jeglič (Globočnik after their mother), and the name "Jeglič" house derives from this name.

V tej fužinarski hiši se je 20. maja 1825 rodil Anton Globočnik. Pot ga je vodila v Ljubljano v gimnazijo, nato pa je v letih 1844 – 1848 na Dunaju študiral pravo. Med pomladjo narodov leta 1848 se je pridružil društvu Slovenija, ki so ga sestavljali slovenski intelektualci na Dunaju. Zagovarjali so naravno pravo, da ima vsak narod pravico, da se osamosvoji. Leta 1853 je skupaj s Petrom Kozlarjem izdelal zemljevid slovenskega etničnega ozemlja v slovenskem jeziku, na podlagi kranjskega deželne grba pa je določil belo-modro-rdečo trobojnico za slovenski znak. Od leta 1863 je bil v Postojni okrajni predstojnik in upravitelj Postojnske jame, v kateri je leta 1872 uvedel prvo jamsko železnico na svetu. Leta 1884, ko je evropska mesta razsvetljeval še plin, pa je vanjo napeljal elektriko. Danes se po njem imenuje osnovna šola v Postojni. Po letu 1885 je bil v Ljubljani vladni svetnik deželne vlade. Ko je šel leta 1890 v pokoj, je za usluge uradovanja dobil plemiški naziv, ki si ga je izbral po dolni svoje mladosti: Sorodolski. Umrl je na Dunaju 2. marca 1912.

BIRTH HOUSE OF ANTON GLOBOČNIK nobility title SORODOLSKI

Anton Globočnik was born in this ironworkers' house on 20 May 1825. His way took him to high school in Ljubljana, and then he studied law in Vienna from 1844 – 1848. During the Spring of Nations in 1848 he joined the Slovenia Association, which was composed of Slovenian intellectuals in Vienna. They defended the natural law that each nation had the right to attain independence. In 1853, he made together with Peter Kozlar the map of Slovenian ethnic territory in the Slovenian language, and based on the regional coat-of-arms of Carniola he determined the white-blue-red tricolour for the Slovenian mark. From 1863 he was the county principal in Postojna and he was the manager of the Postojna Cave, in which he introduced the first cave railway in the world in 1872. In 1884, when the European cities were still lighted by gas, he installed electricity into it. Today a primary school in Postojna is named after him. After 1885 he was government councillor to the provincial government in Ljubljana. When he was retired in 1890, he received a title of nobility for the services of his office, and he named it after the valley of his youth: Sorodolski. He died in Vienna on 2 March 1912.

Fužinarsko-kovaška pot

4

EGROVA HIŠA

Lastnik hiše je bil najstarejši brat Globočnikov, Johan. Bil je najmočnejši med brati in med vsemi Železnikarji. Ker ni imel otrok, je hišo in posestvo po njegovi smrti leta 1901 podedovala njegova posvojenka Marija Ahačič iz Tržiča, ki se je poročila z Johanovim pisarjem Avgustom Novakom. Po njegovi smrti leta 1906 pa se je poročila z oskrbnikom Gustavom Egrom, po katerem se hiša danes imenuje. Eger je po njej podedoval celotno premoženje, za naše razmere je bilo neznansko veliko, ki pa ga žal ni plemenitil. Dobičke je skrbno pretapljal v zlate palice, ki naj bi kasneje poniknile neznano kam. Leta 1944 je dolino kot pristaš velike Nemčije v naglici zapustil, se umaknil v Avstrijo, od tam pa v Švico.

Egrova hiša je enonadstropna stavba, zgrajena na prehodu iz 16. v 17. stol. Zadaj v pritličju ima arkadni hodnik, na sprednji strani hiše pa velik vrt.

EGER'S HOUSE

The owner of the house was the oldest brother of the Globočnik family - Johan. He was the most powerful of all brothers and of all people in Železniki. As he had no children of his own, his adopted daughter Marija Ahačič from Tržič inherited the house and the estate after he died in 1901, and she married Johan's scribe Avgust Novak. After he died in 1906, she married Gustav Eger, the keeper, and today the house is still named after him. Eger inherited the entire property from her, which was enormously great for our circumstances, but alas he did not enrich it. He carefully changed his profit into gold bars, which later allegedly disappeared, who knows where. Being a supporter of the Great Germany, he left the valley in haste in 1944, he moved to Austria, and then to Switzerland. Eger's house is a one-storey house, built on the passage from the 16th to the 17th century. In the ground floor in the back there is an arcade corridor, and there is a big garden on the front side of the house.

Racovnik 41

Fužinarsko-kovaška pot

5

EGROV VRT

Lastnik vrta je bil fužinar Johan Globočnik. Johanov vrt je imel leseno ograjo, preproste gredice in staro sadno drevje. Po Johanovi smrti je posestvo podedoval Avgust Novak in vrt preuredil v gosposke sadovnjake z mladim umetno gojenim drevjem, v sredi je zgradil vilo s kopalnico in vodometom, uredil je planinske kotečke s hrički in planinskim cvetjem ter vrtnarske gredice z vso umetnostjo vrtnarskega znanja. Za vse je skrbel priseljen vrtnar, ki je imel v vrtnem kotu tudi svoje domovanje. V vrtu je bil tudi majhen zverinjak. Prvotni Johanov vrt je še razširil in okoli njega sezidal visok zid. Po Novakovi smrti ga je podedoval Gustav Eger. V arhitekturnem smislu je ostanek vrta edini parkovni element historičnega dela mesta.

EGER'S GARDEN

Johan Globočnik, an ironworker, was the owner of the garden. Johan's garden had a wood fence, simple gardens and old fruit trees. Avgust Novak inherited the estate after Johan had died, and he rearranged the garden into middle-class fruit gardens with young, artificially cultivated trees, there was a villa with a bathroom and a fountain in the middle, alpine corners with small hills and alpine flowers, garden beds with all the art skills of gardening. An immigrant gardener took care of everything and he also had his home in the corner of the garden. There was also a small menagerie in the garden. The original Johan's garden was even extended and a tall wall was built around it. After Novak died, Gustav Eger inherited it. In the architectural meaning, the remains of the park are the only park element of the historical part of the town.

Fužinarsko-kovaška pot

6

HIŠA FRANCETA
KOBLARJA

V hiši je v letih 1989 – 1919 živel in ustvarjal akademik prof. dr. France Koblar. Rodil se je 29. novembra 1889 v revni kovaški družini v Gorenjem koncu. Kot otrok je spoznal težako kovaško delo, saj je koval žebelje v vigenjcu pri Morajni. Po maturi na klasični gimnaziji v Ljubljani je na Dunaju študiral slavistiko in latinščino. Kot aristokrat duha, ki mu je bila tuja ozkost katerega koli dogmatičnega svetovnega nazora, je nesporno eden vodilnih razumnikov sodobne slovenske zgodovine. Bil je književni in gledališki kritik, esejist, literarni zgodovinar, urednik, prevajalec, gimnazijski profesor, profesor na AGRFT, urednik, revijo Dom in svet, bil je predsednik društva slovenskih pisateljev, član SAZU in predsednik Slovenske matice. Leta 1969 je dobil Prešernovo nagrado za življenjsko delo.

HOUSE OF FRANCE KOBLAR

Academic professor dr. France Koblar lived and created in this house from 1989 – 1919. He was born on 29 November 1889 to a poor blacksmith family in Gorenji konec. As a child he got to know the hard work of a blacksmith, as he hammered nails in a smithy near Morajna. After he graduated at the classical gimnazija in Ljubljana, he studied Slavic languages and Latin in Vienna. Being "the aristocrat of spirit" to whom the narrowness of any dogmatic philosophy of life was foreign, he is undisputedly one of the leading intellectuals of the contemporary Slovenian history. He was a literary and theatre critic, essay writer, literary historian, editor, translator, professor at a gimnazija, professor at the Academy of Theatre, Radio, Film and Television, he edited the magazine Dom in Svet (Home and World), he was the president of the association of Slovenian writers, a member of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (SAZU) and the president of the Slovenian Literary Society. In 1969 he received the Prešeren award for his life work.

Racovnik 43

Fužinarsko-kovaška pot

7

ROJSTNA HIŠA
BLAŽA
CROBATHA

Gre za tipičen primer železnikarske fužinarske hiše. Zidana je iz kamena z obokanim stropom v pritličju in delno v prvem nadstropju. Hiša ima v ozadju arkadni hodnik. V hiši je bil rojen znameniti Slovenec – pravnik dr. Blaž Crobath (1797 – 1848). Prvotno se je pisal Hrovat kot vsa njegova družina, a se je v Ljubljani prekrstil v Crobatha. Bil je Prešernov predstojnik in prijatelj. Dr. France Prešeren je bil 12 let (1834 – 1846) pri njem odvetniški pripravnik, posvetil pa mu je tudi nekaj stihov, v katerih ga imenuje "prijatelj Hrovat". Družina Crobath je omenjena že v 17. stol. in je spadala med premožne hišne posestnike. V tej hiši pa je bil rojen tudi Anton Koblar, kranjski dekan in zgodovinar ter dobrotnik železnikarskih dijakov in študentov.

BIRTH HOUSE OF BLAŽ CROBATH

The house is a typical example of an ironworker house in Železniki, built with stones with an arched ceiling in the ground floor and partly in the first floor. The house has an arcade corridor in the back. A famous Slovenian was born in this house Dr. Blaž Crobath, lawyer (1797 - 1848). Hrovat was his original surname as well as the surname of his family, but in Ljubljana he changed it into Crobath. He was the principal and a friend of France Prešeren. Dr. France Prešeren was a lawyer in trainee for twelve years (1834 - 1846) with him, and he also dedicated a few verses to him, calling him "friend Hrovat". The Crobath family was mentioned already in the 17th century, and he was one of the wealthy house owners. In this house also Anton Koblar was born, who was a dean and historian in Kranj as well as a benefactor of pupils and students from Železniki.

Racovnik 44

Fužinarsko-kovaška pot

8

GLOBOČNIKOVA
HIŠA

Hiša je bila last četrtega sina Antona Globočnika, ki jo je leta 1860 kupil od fužinarja Jožefa Martinčiča, ko se je ta odselil na Dunaj. Od prvotnih dveh hiš je ostalo nekaj ostankov iz 17. in 18. stol. Nekdaj sta bila v velbanem pritličju "magacin" in trgovina, kjer so kovači kupovali pri svojem delodajalcu hrano s posebnim denarjem, kovinskimi ploščicami z vtisnjenimi številkami. V prvem nadstropju so bile kuhinja, shramba, manjša predsoba s "šterno", dnevna soba in pisarna. V drugem nadstropju so bile velike spalnice. Streha je bila ena redkih pokrita z opeko.

GLOBOČNIK'S HOUSE

The house was the property of the fourth son of Anton Globočnik, who had bought it in 1860 from ironworker Jožef Martinčič, when the latter moved to Vienna. Some remains were left from the original two houses from the 17th and 18th centuries. There used to be a warehouse and a store in the arched ground floor, where blacksmiths bought food from their employer with their money, metal plates with stamped numbers. In the first floor there were a kitchen, a pantry, a small anteroom with a well, a living room and an office. In the second floor there were large bedrooms. The roof was covered with bricks, which was very rare.

Racovnik 47

Fužinarsko-kovaška pot

9

ROJSTNA HIŠA
JANKA
MLAKARJA

V fužinarski enonadstropni hiši iz 18. stol. se je 25. junija 1874 rodil Janko Mlakar. Bil je duhovnik, planinski pisatelj in velik prijatelj najbolj znanega slovenskega planinca in domoljuba Jakoba Aljaža. Ljudsko šolo in gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, kjer je leta 1897 pel novo mašo. Kaplanoval je v Postojni, nato pa dolga leta služboval v Ljubljani, kjer je 11. avgusta 1953 tudi umrl. Bil je tudi učitelj verouka na ljubljanskem liceju. Humor in življenjska vedrina sta bili njegovi zvesti popotnici v življenju. Najbolj znana njegova dela so Dvakrat čez Ture, Iz mojega nahrbtnika ter S cepinom in vrvjo.

BIRTH HOUSE OF JANKO MLAKAR

Janko Mlakar was born on 25 June 1874 in the ironworker one-storey house from the 18th century. He was a priest, an alpine writer and a big friend of the most famous Slovenian alpinist and patriot Jakob Aljaž. He attended the elementary school and gimnazija in Ljubljana, where he sang the new mass in 1897. He was a chaplain in Postojna, and then he served in Ljubljana for many years, where he also died on 11 August 1953. He also taught religious education at the secondary school in Ljubljana. His sense of humour and life cheerfulness were faithful companions in his life. Some of his works: Twice across Ture, From my Rucksack, With an Ice-pick and Rope,...

Racovnik 49

Fužinarsko-kovaška pot

10

RUDARSKI ROV

V Železnike so konec 13. ali na začetku 14. stol. prišli kovači iz Furlanije, da bi pričeli z železarstvom. O tem govori prva listina iz leta 1348, s katero je freisinski škof Albert kovačem podelil pravico do rudarjenja in pridobivanja železa, izkoriščanja gozdov, vodne sile ter svobodnih poti. Osnovna surovina za železarstvo je železova ruda. V Železnikih in okolici je bilo rudarskih rogov ali jam veliko, še leta 1850 so izkopavali rudo v 35 rudnikih. Za rudarstvo so se odločali predvsem zaradi svoboščin in privilegijev. Kot fužinski delavci so bili oproščeni vojaščine in tlačanskega dela.

MINER'S PIT

At the end of the 13th century or in the beginning of the 14th century, blacksmiths from Friuli came to Železniki to start ironwork industry. The first document from 1348 talks about this, and Albert, bishop of Freising, granted with it the right to mining and ironworks, exploitation of forests, water force and free ways. Iron ore is the basic raw material for the ironwork industry. In Železniki and its surroundings there were many miner's pits or caves, even in 1850 they were still digging ore in 35 mines. They decided for mining especially because of freedom and privileges. Being ironworkers they were exempt from military service and thralls' work.

Fužinarsko-kovaška pot

11

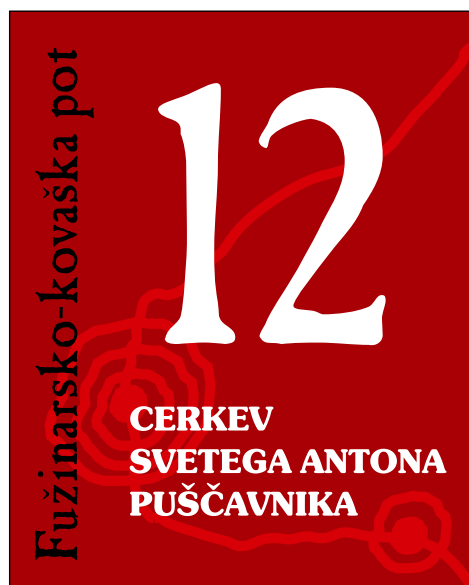
MOST IN
KAPELICA
NA KLOVŽAH

Po velikem požaru leta 1822 so namesto lesenega mostu čez Soro na Klovžah leta 1837 Globočniki zgradili kamnit obokan most. Zanj so porabili okrog 500 takratnih goldinarjev. Kapelico na Klovžah so dali zgraditi bratje in fužinarji Johan, Anton in Leopold Globočnik. Zgradili so jo v spomin na svoje starše Jakoba in Ano Globočnik ter na sestro Franciško, ki se je hudo ponesrečila nekega jutra, ko je šla k zornicam, pri mostu zdrsnila v Soro ter zaradi posledic padca kmalu po nesreči umrla.

BRIDGE AND CHAPEL IN KLOVŽE

After the great fire in 1822, the Globočnik family built in 1837 a stone arched bridge across the Sora river in Klovže instead of the wooden bridge. They spent around 500 goldinars of that time for it. The brothers and ironworkers Johan, Anton and Leopold Globočnik had the chapel in Klovže built. It was built in memory of their parents Jakob and Ana Globočnik and their sister Franciška, who had a terrible accident one morning when she had gone to early morning service and slipped into the Sora river by the bridge. She died soon after the accident due to the consequences of the fall.

Župnijska cerkev sv. Antona Puščavnika je verjetno nastala neposredno po naselitvi fužinarjev. V starih časih so cerkev imenovali cerkev sv. Antona v gozdu. Leta 1822 je cerkev skupaj s precejšnjim delom kraja pogorela v velikem požaru. Delno so jo obnovili, vendar jim ni bila v ponos. Šele leta 1872 je bil postavljen temeljni kamen za novo cerkev, ki je bila posvečena dve leti pozneje in je bila po mnenju mnogih ena najlepših na Kranjskem. Cerkev je zgrajena v klasicističnem slogu s primesmi vzorov iz renesanse in je z lopo spredaj dolga 35 metrov, široka 20 metrov, na sredini pa visoka 18 metrov. Napis na pročelju CVM IPSO LOCO VOTA FACIENTIBVS DEVS ERIT pomeni BOG BO S TISTIMI, KI BODO NA TEM KRAJU DELALI ZA OBLJUBE. V notranjosti so dragocene freske v prezbitteriju, ki prikazujejo Marijino kronanje in štiri evangeliste, bogate oltarne slike, posebna znamenitost cerkve pa so Šubičeve kulise jaslice in božji grob. Zanimiva pa je tudi oltarna miza, ki sloni na štirih stebrih, ki predstavljajo klekeljne, med njimi pa je steklena omara z značilnimi izdelki tovarn, ki so v kraju.

CHURCH OF SAINT ANTHONY THE HERMIT

The parish church of St. Anthony the Hermit was probably built immediately after the settlement of ironworkers. In old times the church was named "St. Anthony in the wood". In 1822 the church together with a considerable part of the place was destroyed by a big fire. It was partly renovated but it was not to their pride. Only in 1872 the foundation stone was set for a new church, which was consecrated two years later, and in the opinion of many people, it is one of the most beautiful ones in Carniola. The church is built in the Classicistic style with an addition of Renaissance patterns, and together with the shed in the front, it is 35 meters long, 20 meters wide, and 18 meters high in the middle. The inscription on the front CVM IPSO LOCO VOTA FACIENTIBVS DEVS ERIT means THE GOD WILL BE WITH THOSE WHO WILL MAKE VOWS IN THIS PLACE. In the interior in the presbytery there are valuable frescoes, which present the coronation of St. Mary and four evangelists, rich altar paintings, while the cut-out nativity scene made by Šubic and the Holy Week commemorative altar are of special interest in the church. The altar table is also interesting, and it is placed on four columns that represent lace-bobbins, and there is a glass case among them with the typical products of the local factories.

Kmalu po naselitvi v 13. stol. so Plnado sezidali Furlani, ki so prišli iz Palmanove. Za spomin na rodni kraj so hišo poimenovali Palmada. Ime se je skozi govorico in narečje spremenilo v Plnada. Hiša v današnji podobi je fužinarska enonadstropna hiša, najstarejša v kraju. Podobna je gradiču z vogelnim stolpičem, ki ga na eni strani zaključuje relief beneškega leva, na drugi strani pa relief medveda, ki ga je mogoče najti tudi na Homanovi hiši v Škofji Loki. Reljefa dokazujeta, da so objekt gradili isti mojstri, kot poznano Homanovo hišo. Poleg tega sta značilnost hiše tudi kamniti portal in profilirani okenski okvir. Za hišo teče še edini ohranjeni bajer v Železnikih. Bajerji so bili manjši umetni potoki, speljani iz reke Sore, da so poganjali mline, žage in mehove v kovačnicah.

PLNADA

Soon after the settlement in the 13th century, the Plnada was built by the Friulians, who had come from Palmanova. In memory of their birth place they named the house Palmada. The name changed through talking and dialect to Plnada. The house in the present image is an ironworker one-storey house of the oldest origin in the place. It resembles a small castle with a corner column, which is on one side finished by a relief of the Venetian lion, and on the other side by the relief of a bear, which can also be found on the Homan House in Škofja Loka. The two relieves prove that the building was built by the same masters as the known Homan House. The stone portal and profiled window frame are also the characteristics of the house.

The only preserved pond in Železniki runs behind the house. Ponds were small artificial brooks led from the Sora river to drive mills, sawmills, bellows in smithies.

Trnje 33

Cerkev je bila sezidana leta 1706 in je na zunaj podobna večini preprostih baročnih cerkva na Slovenskem, narejena je po meri in okusu preprostega, a vendar izbrane lepote železnega človeka. Njena notranjost je zelo bogata. Sliki v stranskih oltarjih sta delo znanega slikarja Valentina Metzingerja. Obok prezbiterija in stena slavaloka sta delo Štefana Šubica in predstavljata celotno življenje svetega Frančiška z znanimi čudeži in drugimi dogodki, slika v glavnem oltarju pa je Layerjeva. Čaščenje svetega Frančiška je bilo v Železnikih najbolj intenzivno v času kovaštva, vendar tudi kasneje, ko je ugasnil plavž, ni izginilo. Za Frančiškovo devetdnevno je učitelj in organist Jožef Levičnik, ki je deloval v Železnikih, napisal pesmi, ki so se peke vsak dan devetdnevne in se pejejo še danes po več kot sto letih.

CHURCH OF SAINT FRANCIS

The church was built in 1706 and its exterior resembles the majority of simple Baroque churches in Slovenia, it was made to the measure and taste of a simple man, but eager for selected beauty. Its interior is very rich. The paintings in two side altars were painted by the famous painter Valentin Metzinger. The arch of the presbytery and the wall of the triumphal arch were made by Štefan Šubic, and they present the entire life of Saint Francis with the known miracles and other events. The painting in the main altar was made by Layer. The worship of Saint Francis was the greatest in Železniki in the time of smithy; however, it did not disappear even later when the smelting furnace went out. For Francis' novena, the teacher and organist Jožef Levičnik, who worked in Železniki, wrote songs, which were sung every day of the novena and they are still sung today after more than one hundred years.

Ob smrti Johana Globočnika je njegov pisar Avgust Novak in kasneje dedič dal prirediti razkošno, bogato pogrebno ceremonijo. Pokopali so ga v navaden grob. Leto kasneje pa je dal v zahvalo predhodniku sezidati veliko grobnico v neogotskem slogu. Danes je ena izmed najlepših neogotskih kapel v Sloveniji. Temelje zanjo je naročil celo v Parizu, sprednja stebra sta iz beneškega marmorja, vsi kovani elementi pa so delo slovenskih mojstrov. Vanjo so nato prenesli Johana in njegovo ženo Katarino, ki je imela grob pri župnijski cerkvi.

JOHAN'S VAULTED TOMB

When Johan Globočnik died, his scribe Avgust Novak, and later his heir, had arranged a magnificent, rich funeral ceremony. He was buried in an ordinary grave. However, a year later Avgust Novak had a big vaulted tomb built in the Neo-Gothic style in gratitude of his predecessor. Today it is one of the most beautiful Neo-Gothic chapels in Slovenia. He ordered foundations for it even in Paris, the front columns are made from Venetian marble and all forged parts were made by Slovenian masters. Johan and his wife Katarina, who had grave by the parish church, were then moved into it.

Hiša je podobna tipični meščanski hiši v gorenjskem stilu. Objekt predstavlja dve tesno povezani enonadstropni hiši. Na dvorišču do reke Sore so stala poslopja starodavne usnjarne. Obrat je bil pred zadnjo vojno že podoben mali tovarni.

V hiši se je 1. januarja 1876 v družini premožnega usnarja rodil politik in publicist dr. Anton Dermota. Po končani gimnaziji je nadaljeval študij prava v Pragi. Kot pripravnik je služboval v Kranju in v Ljubljani, v Gorici pa je odprl svojo pisarno. Z dvema somišljenikoma je poskušal utemeljiti poseben slovenski tip socializma. Umrli je 3. maja 1914.

BIRTH HOUSE OF ANTON DERMOTA

The house resembles a typical middle-class house of Carniolan style. The building is presented by two closely connected one-storey houses. The building of the ancient tannery was situated in the yard to the Sora river. The plant already resembled a small factory before the last war.

Dr. Anton Dermota, a politician and a publicist, was born in this house on 1 January 1876 to a family of a wealthy leather merchant. After finished gimnazija he continued his law study in Prague. As a trainee he was employed in Kranj, Ljubljana, and then he opened his own office in Gorica. With two persons, having the same views, he tried to find a special Slovenian type of socialism. He died on 3 May 1914.

Na plavžu 11

Fužinarska hiša lomljenega florisa ima ohranjene elemente iz 16., 17. in 18. stol., kot so okenski okviri, arkadni hodnik in šivani robovi. Nad kletnim oknom je vzdan napis Jergmavrer 1513. Omenjenemu mojstru pripisujejo tudi gradnjo oziroma prezidavo znamenite cerkve v Crngrobu. Hiša se je imenovala Opalta, kar je bilo na Kranjskem značilno za prodajalne tobaka. Tedaj je bilo prodajanje tobaka državnemu monopolu.

ŠPENDAL'S HOUSE

The ironworker house of broken plan view has elements preserved from the 16th, 17th and 18th centuries, and these are window frames, arcade corridor and stitched edges. Above the cellar window, there is the built-in inscription Jergmavrer 1513. The before mentioned master was attributed also to build or rebuild the famous church in Crngrob. The house was named Opalta, which was typical for tobacco stores in Carniola. At that time the sale of tobacco was in the state monopoly.

Na plavžu 34

Hiša je bila last Antona Globočnika. Po preselitvi na Racovnik leta 1860 je vanjo namestil svojega pisarja in kasneje oskrbnika Hafnerja z ženo. Za hišo proti Sori je bil včasih velik vrt. V hiši so štukature na stropih in freska na zunanji vzhodni strani hiše.

HAFNER'S HOUSE

The house was the property of Anton Globočnik. After having moved to Racovnik in 1860, he placed his ascribe in it, and later the keeper Hafner with his wife. There used to be a big garden behind the house towards the Sora river.

In the house there are stuccoes on ceilings and a fresco on the exterior eastern side of the house.

Fužinarska enonadstropna hiša z renesančnim portalom in pomolom na vhodni fasadi. Na kamnu v kleti je letnica 1638. Lastnik hiše je bila premožna rodbina Warl, ki je bila v 17. in 18. stol. skupaj z rodbino Plavc najpremožnejša fužinarska rodbina v zgornjem delu Železnikov.

Pomol ali tin na vhodni strani s tremi prostornimi zidovi in okni se je po nemško imenoval erker. Star običaj je bil, da so tam ob nedeljah popoldne fužinarji naročali, kaj se bo naslednji teden kovalo. Zaradi omenjene dejavnosti so jo ljudje imenovali "prižnica".

V vigenjcu za Bargeljno hišo je leta 1822 izbruhnil katastrofalni požar.

BARGELJ'S HOUSE

Ironworkers' one-storey house with a Renaissance portal and a balcony on the entry front. On the stone in the cellar there is the year 1638 inscribed. The owner of the house was the wealthy Warl family, who together with the Plavc family presented the wealthiest families of ironworkers in the upper part of Železniki in the 17th and 18th centuries.

The balcony on the entry front with three wide walls and windows is in German called "Erker". It was an old custom that on Sunday afternoon ironworkers ordered there what will be forged the following week. Due to the mentioned activity it was also called a "pulpit".

In 1822 a catastrophic fire broke out in the forge behind the Bargelj's house.

20

MEROVA HIŠA

Hiša je bila nekdanj last bogate družine Plavc. Za časa Ilirskih provinc je bila to občinska hiša, katere župan je bil zadnji od mogočih Plavcev. Beseda "le maire" po francosko pomeni župan in tako je skozi narečje in železnikarsko govorico hiša dobila tudi ime Pr' Mer. Hiša ima na pročelju grb, vendar njegov pomen ostaja neznan. Zanimivost je prizidana skulptura, ki rahlo štrli iz hiše, menijo pa, da je podobna skulpturi na Plnadi. Hiša je meščanska, enonadstropna, s širokimi vežami in velikimi, svetlimi sobami.

MER'S HOUSE

The Plavc family used to own the house. In the time of the Illyrian Provinces of the French it was a town hall with one of the last members of the Plavc family as a mayor.

In French "le maire" means mayor and through dialect and the dialect of Železniki the house got its name "Pr' Mer". On the front of the house there is a coat-of-arms, but its meaning remains unknown. The point of interest is the sculpture built on the house, which slightly juts out from the house. It is said that it is similar to the sculpture on the "Plnada". It is a middle-class, one-storey house with wide doorways and large, bright rooms.

Na plavžu 47

21

BONCELJNOVA HIŠA

Rodbina Boncljev je bila premožna fužinarska družina, ki se je v 19. stol. preusmerila v trgovino z železnimi izdelki. Imeli so več konj, zato so za hišo tudi veliki hlevi, s katerimi so tovorili v glavnem železne izdelke preko Petrovega Brda do Trsta. Veljali so za velike intelektualce. Po letu 1902, ko je ugasnil zadnji plavž, je bil med najbolj prizadevnimi za obnovo kovinarske dejavnosti v kraju prav prof. dr. Josip Bonclj. Kot tehnični direktor Strojnih tovarn in livarn v Ljubljani je kupil stroje za izdelavo risalnih žebličkov in paličnih sponk. Namestil jih je v svoji delavnici v Boncljevi hiši. Kasneje je Niko Žumer odkupil njegove stroje in nadaljeval s proizvodnjo, s katero je po drugi svetovni vojni ustanovil zadrugo Niko. Hiša je dvonadstropna, oblikovana v obliki ključa. Zanimivi detajli so arkadna stopnišča v prvem in drugem nadstropju, katerih pogled je usmerjen na notranje dvorišče. Hiša pod ometi nedvomno skriva še veliko arhitekturnega bogastva in je najbolj reprezentativen primer meščanske arhitekture v Železnikih.

BONCELJ'S HOUSE

The Bonclj family was a wealthy family of ironworkers, who switched to trade with iron products in the 19th century. They had many horses therefore there are large stables behind the house. The horses mainly carried iron products via Petrovo Brdo to Trst. The members of the family were known as intellectuals and educated people. After 1902, when the last smelting furnace went out, one of the most ambitious ones to renovate the metallurgy activity was therefore Josip Bonclj. Prof. Dr. Being the technical director of the Machine factories and smelting-plants in Ljubljana he bought the machines for the production of drawing pins and office staples. He put them into his workshop in Bonclj's House. Later on Niko Žumer bought off his machines and continued with the production with which he established the cooperative Niko. This is a two-storey house in the form of a key. The interesting details are arcade staircases on the first and the second floor facing the inner yard. The house must hide a great architectural wealth under roughcast and it is the most representative example of the middle-class architecture in Železniki.

Na plavžu 57

Preko 400 let je družina Plavc v Železnikih veljala za najmočnejšo in najbogatejšo fužinarsko družino. Gre za dvonadstropno fužinarsko hišo v obliki črke L. Na sprednji fasadi sta arkadni pomol iz 17. stol. in balkonček v drugem nadstropju. Hišo je dal zgraditi Jurij Plavc, ki je zaslužen tudi za to, da je leta 1622 iz Vidma jahaje po Sori prinesel listino o ustanovitvi samostojne župnije Železniki, ki je do takrat spadala pod Selca. Menda je nekoč zaležal polnočnico in zato so ga morali fantje iz Gorenjega konca na vsak sveti večer priti iskati z zvoncec, ki je še vedno varno spravljen v župnijski cerkvi. Hoja za zvoncec je še danes živ običaj na sveti večer. Danes je v hiši muzej.

PLAVC'S HOUSE

The Plavc family was known as the most powerful and the richest family of ironworkers for over 400 years. This is a two-storey ironworkers' house in form of the letter "L". On the front facade there is an arcade balcony from the 17th century and there is a small balcony on the second floor. Jurij Plavc, who had this house built, was also deserved well for bringing the document of the establishment of the independent parish of Železniki on a horseback along the Sora river from Videm in 1622 as Železniki belonged to Selca at that time. He is said to have overslept the midnight service and therefore the boys from Gorenji konec had to fetch him every Christmas Eve with a bell, which is still safely stored in the parish church. Walking behind the bell is still a known custom on the Christmas Eve. Today there is a museum in this house.

Na plavžu 58

Prve fužine in plavž v Železnikih so nastali po letu 1348. Plavž je večja talilna peč, v kateri se je iz železove rude s pomočjo visokih temperatur pridobivalo surovo železo. Iz njega pa so potem z nadaljnjo obdelavo v fužinah in vigenjih izdelovali železove izdelke. Plavž danes velja za simbol Železnikov, upodobljen je na občinskem grbu in je tudi zaščiten tehniški spomenik v Sloveniji. V Gorenjem koncu je kot zadnji ugasnil leta 1902.

SMELTING FURNACE

The first hammer mill and smelting furnace in Železniki came into existence after 1348. A smelting furnace is a large melter in which crude cast iron is extracted from iron ore by means of high temperatures. With the further treatment iron products were made from the former in hammer mills and forges. Today the smelting furnace is the symbol of Železniki, it is on the coat-of-arms of the municipality and is also a protected technical monument in Slovenia. The last smelting furnace in Gorenji konec went out in 1902.

Zaključek

Fužinarsko-kovaška pot s prikazom vseh treh obrti je bila predstavljena in nagrajena na 7. mednarodnem znanstvenem posvetu z naslovom Tehnična ustvarjalnost v šolskem kurikulumu v obliki projektne učnega dela "od ideje do izdelka" – od vrtca do fakultetnega tehniškega študija, ki je potekal od 22. do 24. aprila 2009 v Portorožu. Nagrada je bila podeljena za didaktični prispevek strokovne ekskurzije po delu Gorenjske, kar pomeni, da je kot strokovna pot primerna za vse vrste izobraževanja. Znanstveni posvet organizira Združenje pedagogov tehnične ustvarjalnosti Slovenije pod vodstvom doc. ddr. Jožice Bezjak, univ. dipl. inž.

V Fužinarsko-kovaško pot je bilo vloženega ogromno dela in truda. Kot pobudniku in avtorju poti mi je pri zbiranju podatkov pomagal Miha Markelj. Veliko truda je v predstavitev projekta na znanstvenem posvetu v Portorožu in pri nadaljnji uveljavitvi poti vložil Janez Bertonec. Projekt Fužinarsko-kovaške poti sta od ideje do realizacije podpirala moja starša. Pri snovanju začetnih idej je sodeloval Franci Bogataj, pri zbiranju in utemeljevanju zgodovinskih podatkov sta mi bila v pomoč Joža Dolenc in Jože Demšar. Končno obliko je Fužinarsko-kovaška pot dobila po strokovnem pregledu Jerneja Hudolina. Ob tej priložnosti se vsem iskreno zahvaljujem. Zahvaljujem se tudi vsem, ki vas morda nisem omenil in ste prav tako pomembno vplivali na izvedbo poti, ki je v celoti zaživela.

PROJECT LEARNING
7th SYMPOSIUM

BJ

Portorož 2009, Slovenija

Stanko Bloudek (1890–1959) v Selški dolini

Julijana Prevc

V letošnjem letu obeležujemo 50-letnico smrti Stanka Bloudka. Po njem se imenuje najvišja nagrada za šport Republike Slovenije, ki jo zaslužnim športnikom podeljujejo od leta 1965. Najbrž ga vsi najboljše poznamo kot konstruktorja smučarske letalnice v Planici. Manj znano je, da je z nasveti svetoval pri gradnji največjih svetovnih skakalnic v tujini, še manj pa je znano, da je bil graditelj še okoli sto manjših smučarskih skakalnic v različnih slovenskih krajih. Narisal je načrte tudi za skakalnice v Dolenji vasi in v Sorici.

Smučanje v Selški dolini se je razmahnilo po prvi svetovni vojni. Skakanje na smučeh se je razširilo pred drugo svetovno vojno. Pravi razcvet pa je doživel v petdesetih letih prejšnjega stoletja z izgradnjo Bloudkovih skakalnic v Dolenji vasi in v Sorici.

Prva skakalnica (27 metrov) v Dolenji vasi je bila zgrajena pod Babnikom poleti leta 1952. Pozimi so že pridno trenirali. Naslednje leto je inž. Bloudek svetoval določene popravke, kar je razvidno iz do-

pisa gospodu Jožetu Megušarju z dne 27. 7. 1953: "V drugem načrtu so označene korekture profila sedanje 27-metrške skakalnice. Tudi tu ne bo mnogo dela, ker je teren v zaletu po dveh letih zagotovo že zrahljan. Zalet bo treba za 2 m podaljšati in izkopati podest, v sredini zaleta pa cca. 30 cm odkopati. Ta material se mora po višinskih merah nasipati na mizo, ki je bila dosti preravna. S tem se bo miza tudi za 30 cm zvišala in se bo lažje skakalo čez hrbet. Spodnji lok se je nekoliko usedel in je nastal preoster. Polmer ne sme pasti pod 32 m. Tu sedaj lahko nasipate po merah v načrtu (40 cm) ali pa lahko spodaj vkopljete tudi lok (s tušem označena črta) in do iste mere material za malo nasipa višje gori. To vsekakor napravite, ker bo potem skakanje mnogo varnejše, posebno pri padcih." Skakalnice niso uspeli popraviti, ker so se posvetili izgradnji 20-metrške skakalnice. "Bregarco" so s krampi in lopatami naredili v štirinajstih dneh. Teren je bil zelo ugoden. Treba je bilo samo posekati drevesa, poravnati teren in narediti odskočno desko. Stanko Bloudek je v že prej imenovanem dopisu zapisal: "Najprej morate od zgornjega borovca točno določiti bodočo os ska-

kalnice in potem zabiti po 4 m od borovca navzdol količke do izteka. Pri 30 m od borovca navzdol zabijte ali vkopljite 4 močne kole (premer 15–20 cm), na katere pribijete krajnike ali plohe. Če imate na razpolago kamenje, potem je bolje, da napravite kamnito škarpno. Da dobite material za nasip odskoka, sem predvidel izkop treh startnih jam, da se olajša zalet. Ta material bo ravno zadoščal za nasip odskoka, izravnavo zaleta in doskoka. Po poseku dreves, ki jih morate čisto pri koreninah odžagati, morate teren samo poravnati. Za malo nasipanje spodnje-ga loka pa morate dobiti material nekje ob strani skakalnice. Da bo dobila skakalnica tudi primeren izgled, Vas prosim, da pazite na širine po načrtu."

Jože Megušar je šel osebno na Smučarsko zvezo v Ljubljano, da je sporočil Bloudku novico o zgrajeni skakalnici. Slednji ni mogel verjeti, da jo je možno zgraditi v tako kratkem času, in se je takoj s kolesom odpravil v Selško dolino preveriti informacijo. Nad opravljenim delom je bil več kot zadovoljen. Vedel je, da fantje potrebujejo tudi večjo skakalnico, zato je narisal načrt za 50-metrsko skakalnico, ki naj bi jo zgradili pod Golim rebrom, a tega kasneje niso uspeli narediti.

Poleg članov TVD Partizan Selca so bili nad smučarskimi skoki navdušeni tudi fantje v Sorici. Tudi njim je Bloudek narisal načrta za skakalnici. 14-metrsko skakalnica je bila v Grobeh. Drugo skakalnico so zgradili na Lajti. Izkopali so zalet in material porabili za mizo. Zaradi mokrega terena so morali v izteku položiti cevi, da so zemljo osušili. Otvoritev 43-metrške skakalnice v Sorici je bila 8. marca 1956. Iz zapisnika Ljubljanske smučarske podzveze je razvidno, da je apelirala na klube in društva, naj se tekmovanja udeleži čim več njihovih tekmovalcev. Ludvik Jelenc se spominja, da so bili v meddruštvenih tekmah v smučarskih skokih Sorčani boljši kot Selčani. Pri Sorčanih sta blestela predvsem Matevž Jensterle in Franc Kejžar, pri Selčanih pa Lojze Benedik, Šrajev s Studena. Ludvik se spominja skokov v Planici. Pot tja je bila naporna. Iz Sorice so se peš odpravili v Podbrdo. Tu so šli na vlak in se z njim peljali v Kranjsko Goro, potem pa spet peš v Planico.

Člani obeh telovadnih društev so se udeleževali meddruštvenih tekem in republiških tekmovanj. Pogoj za udeležbo je bil opravljen zdravniški pregled. Tekmovalci so navadno tekmovali vsaj v dveh disciplinah: v smučarskih skokih in tekih. Člani Telovadnega društva (TVD) Partizan Selca v samih skokih niso dosegali vidnih rezultatov. Uspešnejši so bili v smučarskih tekih, kjer so se uvrščali tudi na prva štiri mesta. Zelo uspešna je bila Marija Habjan, ki je zasedla 1. mesto na republiškem prvenstvu v Kočevju leta 1954. Minka Mesec, Lopatovcova iz Selc, je dosegla 3. mesto, na državnem prvenstvu v Delnicah prav tako 3. mesto, v Ihanu pa 1. mesto. Tone Demšar, Gobovcov z Rudna, je bil prvi na armijskem prvenstvu leta 1953. Smučarskim tekom so posvečali več pozornosti. Januarja 1955 so organizirali šestdnevni tečaj pod vodstvom Matevža Kordeža.

Smuč, s katerimi so skakali, so bile narejene iz jesenovega lesa. Večinoma so bile dolge 2,25 m ne glede na višino skakalca, široke pa 10–11 cm. Imele so tri žlebove. Okovje so kupovali v Kropi. Janez Krek iz Selc je izdeloval smučarske čevlje.

TVD Partizan Selca je organiziralo meddruštvene tekme, ki so se jih udeležili tekmovalci iz sosednjih društev: iz Škofje Loke, Kroke, Javornika itd.

Danes Bloudkovi skakalnici v Sorici skoraj nista več prepoznavni. Skakalnice na Lajti brez pomoči domačinov ne bi našli. Na njej rastejo dvajset in več let stara drevesa, v izteku pa je še vedno travnik kot pred petdesetimi leti. Ob njem ima dom Peter Kejžar, ki z veseljem vsakemu pokaže, kje so včasih skakali.

Skakalnica pod Babnikom je bila do nedavnega lepo vzdrževana. Sedaj jo je že začel zaraščati gozd. "Bregarca" je lepo ohranjena, za kar ima nedvomno vse zasluge Športno društvo Dolenja vas, ki je leta 1999 oživilo tekme v smučarskih skokih. Tekme so odvisne od nizkih temperatur, zato jih ne uspejo organizirati vsako leto.

Stanko Bloudek je vedno poudarjal "Ich bin Fli-e-ger." (Slov.: Jaz sem letalec.) Pomembno je, da se ohranja Bloudkova dediščina in njegova navdušenost nad smučarskimi skoki. Naj je Dolenjščanom nikoli ne zmanjka.

Prireditveni odbor

Predsednik: Čuk Tone
 Glavni tajnik: Arko Andrej
 Gospodarski referent: Karničnik Ignac
 Tehnični referent: Smole Lado
 Organizacija: Oražem Dušan
 Propaganda: Haler ing. Dušan

*

Delegat SZS: Pohar ing. Gustl
 Glavni sodnik za teke: Gnidovec Ante
 Glavni sodnik za skoke: Šramel Bogo

*

Na prvenstvu sodeluje 7 članov državne reprezentance v skokih, v tekih pa 9 članov. Razen tega sodelujejo skakalci in tekači I., II. in III. zveznega razreda ter prvaki vseh slovenskih smučarskih podvez. Tekmujejo člani in članice, starejši in mlajši mladinci in mladinke.

REPUBLIŠKO PRVENSTVO V TEKIH IN SKOKIH

KOČEVJE 1954

Pozdrav tekmovalcem

Kočevje, zgodovinsko mesto iz naše narodno-osvobodilne vojne — kjer je v prvih dneh oktobra leta 1943 zasedal Zbor odposlancev slovenskega naroda, prvih demokratično voljenih zastopnikov ljudstva, ki so na tem zasedanju položili temelje slovenske državnosti — vas, vse udeležence in udeleženke letošnjega republiškega prvenstva, toplo pozdravlja.

Vzradoščeno nad tem, ker se vrši ta pomembna prireditev v zgodovini slovenskega smučarstva prvič na Dolenjskem, je Kočevje obenem prepričano, da bo dolga vrsta udeležencev, še posebej pa naši olimpijski tekmovalci, pokazala nove poti za razvoj zimskega športa pri nas, v mladem rodu naših smučarjev pa zanimala ogenj vztrajnosti in poguma.

*

SKAKALNICA je zgrajena pod Mestnim vrhom po načrtih ing. Stanka Bloudka. Njena kritična točka znaša 45 m.

*

PROGE so speljane v dolžini dveh, petih, desetih in petnajstih kilometrov po Mestnem logu, mimo Mozlja, po partizanskih kurirskih poteh, ob vznožju Fridrihtajna do cilja v Kočevju.

Spored prireditev

29. januar

19.30 Slavnostna otvoritev skakalnice z nočnimi tekmami.

30. januar

9.30 Teki na vseh progah — posamezno.
 13.30 Skoki v konkurenci za starejše in mlajše mladince.

31. januar

9.30 Tek štafet za člane 3 × 10 km in za mladince 3 × 5 km.
 10.30 Skoki za kombinacijo.
 13.30 Skoki članov v konkurenci za republiškega prvaka 1954.

Udeleženci tekme v Kočevju (od leve proti desni): Tone Demšar, Gobovcov z Rudna, Janez Polda, Zalogarjeva Micka, Jože Megušar, Angela Kordež (Jamnik), Vida Golc z Gorij, g. Rak in g. Hribar iz Ihana. Foto: arhiv Jožeta Megušarja

Selca, januar 1955. Udeleženci tekaškega tečaja, ki ga je vodil Matevž Kordež. Palice, ki so jih uporabljali tečajniki, so bile narejene iz leskovih vej. Foto: arhiv Jožeta Megušarja

DIPLOMA

Tov. Habjan Marija

član TVD Partizan-Selca je dosegel

na tekmovanju republiško prvenstvo

v disciplini tek

I. mesto

v Kočevju, dne 31. I. 54.

Predsednik: Teh. vodja:

Diploma
Marije Habjan.
Arhiv Marije Habjan

Ime	roj	stara	okoliš	tečaj	1.	2.	3.	4.	5.	6.	Skupni točki	Opombe
1. Demšar Gorazd	36.	Rudno	Del. Sedlar	T. 2	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	dober
2. Habjan Edvard	37.	Selca	vaj. Korinar	T. 3	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	dober
3. Pogušnik Peter	37.	Del. vas	vaj. Korinar	T. 3	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	dober
4. Šušter Stanko	36.	Rudno	Del. Sedlar									
5. Bertencelj Jan		Selca	vaj. Mizar		1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	prebrsk
6. Ramovš Jožica	39	Del. vas	vaj. Čulgar	T. 2	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	
8. Markelj Jožica	40	Čajče	vaj. Mizar		1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	dober
9. Klemenčič Lope		Sevltje	vaj. Korinar	T. 2	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	dober
10. Rokovec Anton		Kališče	vaj. Korinar		1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	
11. Rokovec Gorazd	41.	Del. vas	Sevltje	T. 1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	
12. Rokovec Jan	38	Del. vas	vaj. Korinar	T. 3	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	
13. Hresc Mirka	36	Selca	Del. Mizar	T. 40	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	dober
14. Habjan iz Mirova	40.	Del. vas	Dijakinja	T. 6	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	dober
15. Šušter Franjo		Selca	Del. Mizar		1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	6	

Seznam udeležencev tečaja. Arhiv Jožeta Megušarja

Foto: Dare Prevc

Tekaške in skakalne smuči. Lastnik vseh je Jože Megušar. Od leve proti desni:

1. Tekaške smuči iz jesena, izdelek kolarstva Sitar, Ljubno, 1952.
2. Prve lepljene smuči iz jesena, izdelal jih je Zvone Debeljak s Primskovega pri Kranju in jih poimenoval Ledine.
3. 240 cm dolge skakalne smuči iz jesena, izdelek kolarstva Sitar, Ljubno, 1952.
4. Navadne oz. terenske smuči iz jesena, izdelek kolarstva Sitar, Ljubno.

Skakalne smuči so imele tri žlebove.
Foto: Dare Prevc

Skakalnica na Lajti
v Sorici danes.
Foto: Dare Prevc

Skakalnica pod Babnikom pri Dolenji vasi. Foto: Dare Prevc

"Bregarca" v Dolenji vasi. Foto: Dare Prevc

Pisni viri:

Dopis Stanka Bloudka z dne 27. 7. 1953. Arhiv Jožeta Megušarja, Dolenja vas 22, Selca.

Zapisnik Skupščine Ljubljanske smučarske podzveze. 26. 11. 1995. Ibidem.

Obvestilo TVD Partizan Selca, 11. 1. 1955. Ibidem.

Leteči človek, Stanko Bloudek: (1890–1959). Ljubljana: Tehniški muzej Slovenije, 2009.

Ustni viri:

Jože Megušar, Dolenja vas 22, 4227 Selca.

Ludvik Jelenc, Zgornja Sorica 24, 4229 Sorica.

Peter Kejžar, Zgornja Sorica 67, 4229 Sorica.

Sto in več let Podružnične osnovne šole Tadeusz Sadowski Bukovica

Irena Megušar

Podružnična šola na Bukovici je šola z največjim številom otrok v kombiniranih oddelkih v Selški dolini. Pedagoško delo izvajamo štiri učiteljice v enem čistem in dveh kombiniranih oddelkih ter v podaljšanem bivanju. Pouk je organiziran od 1. do 5. razreda, naprej pa bukovški učenci obiskujejo pouk na matični šoli Ivana Groharja v Škofji Loki.

Iz kronike

Začetek šolskega pouka moremo v tukajšnjem okolišu zaslediti okoli leta 1900. Takrat so namreč

Pri Orlu na Sv. Tomažu odstopili gornjo hišo (sobo) za pouk, ki ga je vodil neki Ambrožič. Menda je bil to bivši učitelj, ki so ga zaradi pijanstva odpustili iz službe. Nato je beračil po vaseh in prispel k Sv. Tomažu, kjer so ga vaščani najeli za učitelja. Pozimi v letih od 1900 do 1902 je poučeval otroke iz vasi Sv. Tomaž in Praprotno. Učitelja so vzdrževali tako, da mu je vsaka hiša dajala po en teden hrano, poleg tega pa so starši za vsakega otroka prispevali še po nekaj v denarju.

Disciplina v razredu je bila večkrat slaba, ker učitelj pijanec ni znal vzdrževati reda. Zato je hišni gospodar Orel, ki je bil čevljar, odredil, da se je

pouk vršil v spodnji hiši, ki je bila obenem njegova delavnica. Tu je sedaj on s "knaftro" posegal vmes, če otroci niso bili mirni.

Iz vasi Bukovica in Ševlje pa so hodili otroci v šolo v Selca, premožnejši oz. naprednejši starši pa so dali svoje otroke tudi v šolo v Škofjo Loko. Zanimivo pa je, da ti ljudje, ki so danes že zelo stari (Kazina npr. 92 let), zelo lepo pišejo. No, povedo pa tudi, da so jim tedaj spretnost pisanja, branja in računanja dnevno v roke in glavo vbijali tudi s palico.

Lepa misel, da bi dobili svojo šolo, se je rodila nekaterim vrlim možem na Bukovici. Smilili so se jim otroci, ki so morali obiskovati šolo v Selcih, ki je od vasi Bukovica oddaljena več kot eno uro. V Selcih bi morali obiskovati šolo vsak dan, mnogi pa so izostajali od pouka, zato so sledile neštete kazni. Zaradi vseh teh nevšečnosti se je pri prebivalcih že ob koncu preteklega stoletja porodila misel na lastno šolo. Leta 1896 so vložili prvo prošnjo na okrajno glavarstvo v Kranju. Toda ni šlo vse gladko in prošnja je bila odbita. Zlasti so se zavzemali za to Janez Podobnik, Janez Kankelj in Janez Fojkar (Kislovc) z Bukovice. Pri tem pa so jim zelo nasprotovali vodilni moške v Selcih, posebno župan Franc Šlibar in župnik Rožnik. Podobnik je kot najbolj vpliven mož imel dobro poznanstvo na glavarstvu v Kranju.

Ko so leta 1901 ponovno vložili prošnjo, se jim je dovolilo, da se začasno odpre ekskurendna šola. Po-

učevat bi hodil eden izmed učiteljev petrazrednice v Škofji Loki. Vaščani pa s tem niso bili zadovoljni in končno se jim je leta 1902 priznala aktivnost enorazredne šole. Takoj se je napravil načrt, dozidalo se je šolsko poslopje ter se določilo nekoliko sveta okrog poslopja za šolski vrt. Vsa dela so bila dovršena meseca avgusta 1903. Šolsko poslopje z opremo vred je stalo K 11 659. Vsoto je krila občina v Selcih. Deželni odbor kranjski je daroval k tej vsoti K 1 200.

Prevzemnik vsega dela je bil g. Gregor Dolenc s Praprotnega št. 1. Spoštovanja in hvaležnosti vredni moške, ki so najbolj delali za to, da se je zgradila šola na Bukovici, so:

- g. Ivan Podobnik, posestnik na Bukovici št. 27,
- g. Janez Fojkar, gostilničar na Bukovici št. 10,
- g. Martin Benedik, posestnik na Bukovici št. 5, in
- g. Jožef Bernik, posestnik na Bukovici št. 8.

Poslednji, Jožef Bernik, je prodal svet za šolsko zgradbo in vrt po zelo nizki ceni, in to samo zaradi tega, da ni bilo ovire za dovolitev enorazrednice.

Pisalo se je leto 1903 in Bukovica je dobila šolo. Otvoritveni dan, 27. september 1903, je bil v vsem šolskem okolišu praznik. Na predvečer so postavili pred šolskim poslopjem z venci prepletene mlaje. Zjutraj je bilo slovesno pritrkavanje. Po maši pa je bilo blagoslavljanje šolskih prostorov. Gospod Franc Papa, nadučitelj iz Škofje Loke, je v imenu šolske oblasti razglasil šolo za javno poučevanje in

Šola v Bukovici.

jo izročil novoimenovanemu učitelju in voditelju g. Antonu Germeku. V slavnostnem govoru je g. govornik Franc Papa v lepih in jedrnatih besedah vzpodbujal starše, naj bodo šoli prijazni in naj radi pošiljajo svoje otroke v šolo, kjer bodo zajemali za življenje toliko potrebnih nauk.

Prvi šolski upravitelj je bil g. Anton Germek, ki je služboval na tej šoli v šolskih letih 1903/04 in 1904/05. Bil je izvrsten učitelj, odličen sadjar in napreden človek. Prvi veroučitelj je bil g. Franc Zega, kaplan v Selcih.

Prvo šolsko leto se je pričelo 2. oktobra 1903. To leto je v šolo vstopilo 90 otrok. 21. marca 1904 je nadzoroval dopoldanski pouk okrajni šolski nadzornik Ferdinand Kalinger. Prvi okrajni šolski svet je bil sestavljen iz sledečih članov:

- g. Janez Podobnik, predsednik,
- g. Gregor Dolenc, zastopnik občine,
- g. Martin Bernik, zastopnik občine,
- g. Tomaž Rožnik, zastopnik cerkve,
- g. Anton Germek, zastopnik šole.

Okrajni šolski nadzornik je bil g. Francišek Šliber, posestnik in trgovec v Selcih. Do šolskega leta 1904/05 so spadale v šolski okoliš sledeče vasi: Bukovica, Praprotno, Spodnja Luša, Sv. Tomaž, Ševlje in Srednje Brdo (Križna Gora). V šolskem letu 1904/05 se je pridružila še vas Stirpnik. 15. novembra 1904 je šolo obiskal okrajni glavar g. Alfonz Pirc.

V šolskem letu 1905/06 je bila šolska upraviteljica gđc. Antonija Jesenko. V tem letu se je v šolsko poslopje napeljal vodovod. Za njo pa je bil upravitelj Janko Leben, mladinski pesnik in pisatelj. Slednjega imajo ljudje v spominu kot nesrečnega človeka. Kitica ene njegovih zadnjih pesmi Moj grob se je glasila takole:

*Na gričku pri Sv. Šmiheli,
tam božji razteza se vrt,
tam bodo pod zemljo me deli,
ko vzame življenje mi smrt.
Tam mimo bo mladež hodila,
iz šole in v šolo gredoč,
namé se bo misel dramila:
"Tod hodil je Janko nekoč!"*

Po upokojitvi učitelja Lebana je na šoli poučevala učiteljica Tavčarjeva, za njo Urbančičeva in nato Lendovškova.

V šolskem letu 1926/27 je bil premeščen na Bukovico učitelj Janko Štefe, za njim pa je nastopil službo učitelj Oton Fink. Leta 1930 se je šola razširila v dvorazrednico in za drugo učno moč je bila postavljena učiteljica Olga Šmid, roj. Jeglič.

Ker pa je število učencev venomer naraščalo, kar 108 jih je bilo, so leta 1938 dotedanje pritlično poslopje dvignili v enonadstropno. Tako sta bili v pritličju dve šolski sobi, učiteljevo stanovanje pa v prvem nadstropju.

Šolsko leto
1926/27, učitelj
Janko Štefe.

Najstarejši posnetek otrok z učiteljem.

Arabski pregovor pravi: Veje naznanjajo, kakšna je korenina. Na bukovški šoli se je zvrstilo veliko dobrih in skrbnih učiteljic in učiteljev.

Poldka Leben, stara 89 let, se takole spominja svojih šolskih let na Bukovici:

V šolo sem začela hoditi, ko mi še ni bilo šest let. Tisto leto je bilo nad sto učencev, dva sta umrla za takrat razširjeno špansko boleznijo, nekaj pa se jih je izselilo. Bila je ena sama učiteljica, Franja Urbančič, in tudi ena sama učna soba. Razdeljeni smo bili po oddelkih. Eni so pisali, drugi so poslušali razlago, tretji pa so se učili branja. Brez izjem smo bili slabo oblečeni in obuti, saj so bila to leta po prvi svetovni vojni. O kakšni malici ni bilo govora. S seboj smo nosili kruh, nekateri pa jabolka. Kruha tudi niso vsi imeli, zato smo ga zamenjevali z jabolki.

Klopi so bile nagnjene, na sredi so imele vdolbinico za črnilo. Učenci smo vanj pomakali peresa in se mučili z lepopisom. Nobenega brisalca, če se zmotiš. Če je v zvezku nastala packa, se je učiteljica blazno razjezila, kot da bi učenec zgrešil kak umor ali podobnega.

Moja prva in zadnja kazen je bila, da sem jo dobila s palčko po prstih, ker je zvezek imel ušesa. Ja, včasih so učitelji vtepali znanje v glavo tudi s palico po prstih, klečati smo morali v kotu ali pa smo bili zaprti po pouku.

Učenje mi ni delalo težav, pač pa sem bila v ročnih delih grozno zabita. Vendar sem vztrajala in danes delam ročna dela. Kvačkanje in pletenje mi ni in ni šlo. Tudi risanje je bilo bolj slabo.

Učitelji za časa moje šole so bili še nekaj mesecev Franc Božnar, nato Olga, Janko, zadnja pa Ljuba Lendovšek.

*Palček skakalček poreden je bil,
luno je drezal in zvezde lovil.
Luna se skrila mu je za oblake,
zvezde utionile so v jutranji mrak.
Ko na nebo se je dan prismejal,
palček skakalček je pete pobral.*

Pesem je ob stoletnici povedala 70-letna Milka Potočnik, Šinkarjeva mama. Spomni se jo še iz bukovške šole.

Lazni otroci, zadaj Poldka.

Vnukinji Tanji Resnik pa je mama Ivanka povedala tole pesem:

*Zajček je hodil v zelje,
ni se bal praznika niti nedelje.
Nekoč ga kmetič ugleda,
ko ravno mlado glavo objeda.
Nič hudega mu noče storiti,
le pokara ga več ne hoditi.
Zajček ne sluša tega svarila,
škoda pač večja in večja je bila.
Puška zdaj počí, zajček naš pade,
ker ni opustil grešne navade.*

Moja Malči

Moja prababica se je rodila v Ševljah 17. 10. 1910. Ime ji je Amalija. V šolo je hodila na Bukovico kakor sedaj jaz. Bil je en razred in ena učiteljica Frančiška Urbančič. Doma je bila na Notranjskem. Učiteljica je bila stroga. Učila je tudi ročna dela. Vsako nedeljo je hodila k maši. Šla je zato, da je videla, kako se obnašajo otroci. Če se je kdo grdo vedel, je povedala celemu razredu. Učenci so bili kregani. Povedala je tudi župniku.

Dvakrat na leto je prišel v šolo nadzornik iz Kranja. Pregledal je zvezke. V zvezke so pisali s peresom, ki so ga pomakali v črnilo. Črnilo je bilo v majhnih lončkih, ki so bili v klopeh. V klopeh je bilo prostora za pet otrok.

Dekleta, ki so imela dolge lase, so morala imeti spleteno kito. Če je niso imela, so bila kregana.

Pri moji prababici so bili zelo revni. To je vedela tudi učiteljica, ki jim je dala stare obleke.

Emma Pintar, 3. r.

Spomin na šolske dni Ivanke Lavtar s Stirpnika:

V šolo sem šla s šestim letom, to je bilo leta 1929. Učila me je učiteljica Ljuba Lendovšek. V prvem razredu sem šla k obhajilu. Spominjam se, kako smo se vsi prvoobhajanci peljali na vozu z lojtrami s konjem v Selca in nazaj na Bukovico. V šoli nas je pogostila učiteljica Ljuba Lendovšek. Lendovškova me je učila eno leto, potem je prišla Olga Jeglič. Bila je dobra učiteljica. Za njo je prišel učitelj Oto Fink. Ta pa je bil zelo strog.

Moj sošolec Jože je bil v četrtem razredu in je tam ostal do konca šole. Nekega dne ga učitelj vpraša poštrevanko, pa ni hotel odgovoriti. Rekel mu je, naj pride k tabli, pa ni hotel, kar stal je v klopi in prav izpod čela gledal. Učitelj ga prime in hoče vleči k tabli, učenec se prime za klop. Včasih so bile tako dolge, da so lahko sedeli za mizo po štirje učenci. Učitelj je vlekel učenca, zraven pa še tri učence in klop. Učenec je izpustil klop in zgrabil učitelja okrog pasu, on se ga je ustrašil in šel iz razreda. Jožeta je bilo dobro toliko kot učitelja. Nato ga nekaj dni ni bilo v šolo. Učitelj ga nikdar več ni vprašal, ali kaj zna. Tako je bilo, kot da učenca ni v razredu.

Šolsko leto
1955/56,
višji razredi,
učiteljja Mara
Jelovšek in Ciril
Jelovšek.

Zofija Dolenc, stara 80 let, je povedala, da se spominja čitanke s slikami, med katerimi je bil tudi vlak. Da so se laže naučili brati, jim je učiteljica rekla: "Vlak pripisaka U U U, striček je prišel domu, nam prinesel je medu," in tako je v njeni glavi ostala črka U.

"Čeprav je babica živela skromno in preprosto, se svojega otroštva rada spominja. Igrali so se skrivalnice okrog hiš in tudi na skednju. Včasih so drug drugega vozili z vozičkom na dveh kolesih, ki so mu rekli gare," je izvedel od babice Matej Tavčar.

Ob zimskih večerih so se fizičkarili. Fizičkarico so narisali na trd karton. Vsak je imel po nekaj fizičlov iste barve. Zmagal je tisti, ki je prvi imel polno vrsto svojih fizičlov. Tudi igro brušenje škarjic so se šli.

Da ne bi bili iz šole prehitro doma, so šli pred Škrjancovo hišo Ludvik, Janez, Francelj in Ivanka zbijati kozo. Igra se je brž končala, ko jih je učitelj Jelovšek napodil domov, je povedala Ivanka Eržen.

Leto 1957,
izlet na Bled,
učiteljica
Julči Strnad.

Leto 1957,
učenci 4. razreda.

O bukovski šoli je pisal tudi ljudski pevec Franc Vidmar, po domače Pestotnik. S svojimi pesmimi je spremljal vse važnejše dogodke v okolici.

Šolski upravitelj Franc Vidmar je 1952 zapisal v kroniko: "Huda zima je pobrala tudi ljudskega pesnika Franca Vidmarja, Pestotnika. Zadnje čase je živel revno življenje ob trdi prepričanosti, da bodo njegove pesmi izdali v knjigi, on pa bo postal bogat. Umrl je original, kakršnih je dandanes že malo, in bi bil imenitna oseba za kak Jurčičev roman.

O šoli na Bukovici nekoč se je pogovarjala z atijem Alenka Šifrar iz 3. razreda. V šolo na Bukovici je začel hoditi leta 1958.

Kako si hodil v šolo?

V mojih letih smo hodili v šolo peš. Pot je bila nekoliško krajša, saj je bila pri Kazini brv čez Soro, čez Presko pa je vodila steza. Pri Golobovih na Luši smo prišli na glavno cesto. Cesta je bila že asfaltirana, prometa pa je bilo zelo malo. Takrat so po cesti še vozili konji z vozovi. S Praprotna sem hodil v šolo skupaj z Mikelnovim Tonetom.

Kakšne so bile tvoje šolske potrebščine?

V razredu so bili na mizah črnilniki. To so bili majhni kozarčki za črnilo. Prva leta smo pisali s peresi.

Včasih se je naredila tudi packa. Uporabljali smo pivnike. Zvezki so imeli modre platnice in bili so iz slabega papirja.

Kaj mi lahko poveš o razredu?

Klopi so bile stare, oguljene in popisane. Imele so luknje za črnilnik. Pod klopjo so bili predali za torbe. Nad tablo je visela slika maršala Tita. V kotu je stala lončena peč. Tla so bila lesena.

Ali si obiskoval kakšen krožek?

Imeli smo več krožkov. Modelarski krožek je vodil Ledinarjev iz Dolenje vasi.

V tretjem razredu smo izdelovali modele jadralnih letal. Učenci smo skupaj z učitelji obdelovali šolski vrt. 25. maja smo sprejeli lokalno štafeto mladosti pred šolo. Štafeto so nosili najbolj zaslužni učenci. Obleženi so bili v belo srajčko, na glavi so imeli modro čepico, okrog vratu pa rdečo pionirsko rutko. Za pusta smo pripravili spreved v maskah po celi Bukovici. Pusta iz slame smo na Bukovškem polju tudi zažgali. Pogozdovali smo. V Jablanovici rastejo štirideset let stare smreke, ki smo jih sadili učenci bukovške šole.

Pozimi smo imeli smučarski tečaj na Šimnovem hribu za Pritisko. Vodila sta ga Pavle Potočnik in Franci Rihtaršič. Sedaj je ta hrib že zaraščen z drevjem in grmovjem. Na te dogodke me spominjajo fotografije v albumu.

Okrog leta 1963,
učiteljica Mara
Jelovšek, 1. razred.

Ali se spomniš svoje prve učiteljice?

Seveda se je. To je bila gospa Mara Jelovšek, še posebno dobro pa se spominjam gospoda ravnatelja Jelovška. Vsi smo se ga bali. Bil je zelo strog. V strahu pred njim se je neki fantek celo polulal v hlače.

Spomin na šolske dni Andreje Jelenc:

Že kar nekaj let je minilo, odkar sem prestopila prag osnovne šole na Bukovici, kjer me je na začetku šolskih dni sprejela učiteljica Štefka Lovrenčič.

Prvi šolski dan mi je ostal še posebej v spominu. Spominjam se, da smo dobili tortice in se igrali različne igre, ki jih je vodila Majda Lovrenčič. Vsak učenec je dobil balon. Vsi hkrati smo jih začeli napihovati. Zmagal je tisti, komur je balon prvi počil. Za nagrado je dobil liziko. O, kako sem si želela lizike, a kaj, ko sem se hudo bala poka zelo napihnjenega balona. Prav hitro se mi je v glavi posvetilo, kaj moram narediti. Balon sem napihovala le kratek čas, nato pa sem ga nekje na vrhu spretno pregriznila in lizika je bila moja. Sošolci kar niso mogli verjeti, kako je sploh mogoče, da mi je počil tako malo napihnjen balon. Jaz sem molčala. Imela pa sem kar malo slabo vest.

Spominjam se, da smo se prav pošteno grebli, kdo bo prvi prišel v šolo, da bo lahko odklenil

velika in težka šolska vrata. Navadno so bili to učenci iz Stirpnika, le redkokdaj pa se je zgodilo, da smo prvi prispeli Ševljani z avtobusom. Ključ šolskih vrat je bil skrbno spravljen na tako zelo visoki okenski polici, da sta bila za to, da sta ključ lahko vzela s police, potrebna kar dva učenca ali celo trije. Eden ali dva sta sošolca dvignila, da se je stegnil na polico, vzel ključ in ponosno odklenil vrata.

Naša šola takrat še ni imela telovadnice. Prav z veseljem smo hrupno, pa čeprav je učiteljica želela, naj to storimo tiho, odmaknili klopi in razred spremenili v telovadnico. Ko pa je bilo lepo vreme, smo prav radi stekli na igrišče, kjer se je dogajalo marsikaj. V drugem razredu nam je učiteljica Ivanka Dolenc navdušeno pripovedovala, da je na igrišču zelo lep in velik konj. Stekli smo gledat to čudo, še nikoli se namreč ni zgodilo, da bi naše igrišče obiskal konj. Ko smo prispeli na igrišče, konja ni bilo tam. Mislili smo, da ga je prišel iskat lastnik. Nato je za nami na igrišče prišla nasmejana učiteljica in nas vprašala, če smo pozabili na prvi april. Razočarani smo se vrnili v razred.

V tretjem in četrtem razredu me je poučevala učiteljica Irena Megušar. Neko jutro, ko smo morali v šolo, je lilo kot iz škafa. Avtobusa, ki bi nas moral peljati v šolo, ni in ni bilo od nikoder. Malo me je mikalo, da bi šla v šolo kar peš, saj bi bilo zanimi-

vo čofotali po lužah. Potem me je v šolo peljal ati. Ostale Ševljane sva dohitela že na Bukovici, kjer so se prav počasi približevali šoli. Pravočasno sem suha prišla v razred, ki je bil skorajda prazen. Verjetno je sošolce zalil dež, sem si mislila. Čez precej časa, ko smo že imeli pouk, so v razred prišli premočeni in premraženi sošolci iz Švelj, ki so se v šolo podali peš. Škornje in nogavice so imeli tako zelo mokre, da je kar curljalo od njih. Kako tudi ne bi bili taki, ko pa so čofotali po vsaki luži, ki so jo srečali ob poti, postavili pa so se tudi pod kap in skorajda tekmovali, kdo bo bolj moker. Učiteljci so se učenci hudo zasmilili, zato je odhitela v bližnjo trgovino in vsakemu prinesla nove nogavice. Ker so imeli premočena tudi ostala oblačila, so se slekli do spodnjega perila in oblačila dali na peč, ki smo jo imeli v razredu. Za tako goro oblačil je bila peč kar premajhna. Tudi jaz sem si želela biti na njihovem mestu, saj so poželi veliko pozornosti, posebno pa še zato, ker so dobili nove bele in suhe, sicer malo prevelike nogavice.

V četrtem razredu so našo šolo prenovili. Med prenavljanjem smo imeli pouk kar v kulturnem domu, učenci prvega in drugega razreda pa v gasilskem domu. Vsak dan smo se vsi učenci dobili v kulturnem domu, kjer smo skupaj malicali. Ko je bila šola prenovljena, smo se najbolj veselili telovadni-

ce, ki nam je omogočila boljšo športno vzgojo. Pa tudi vhodna vrata šole so bila druga. V prenovljeno šolo sem zahajala le nekaj mesecev, saj me je potem pot peljala v Škofjo Loko.

V šolo na Bukovici se še vračam. Ker sem tudi sama učiteljica, sem imela tam dve leti prakso. Verjetno pa se pot vračanja še ni končala in se bo nadaljevala čez nekaj let, ko bodo tja začeli zahajati moji otroci.

Razne posebnosti iz kronike

V šolskem letu 1915/16 je bila šola zaprta, ker so se v vasi Bukovica pojavile črne koze, pouka ni bilo tudi zaradi noric, ošpic, gripe, škrlatinke, španske gripe in griže. V šolskem letu 1919/20 je bilo kar 166 šoloobveznih otrok.

Večja šolska prireditev je bila leta 1933, ko je šola praznovala 30-letnico. Na šoli so priredili razstavo ročnih del, pisnih in risarskih izdelkov.

Kakor vse šole v Sloveniji je tudi šola na Bukovici doletela kruta usoda. Od leta 1943 do leta 1944 jo je zasedla nemška policija. Pouk je potekal izključno v nemškem jeziku, učitelji so bili nemški učitelji, zato otroci niso hodili v šolo redno. Partizani so šolo požgali.

Leto 1974, učenci
1. razreda
sprejeti v pionirje.

Slikani z
nemškim
učiteljem.

Nemška šola (po pripovedovanju nekdanjih učencev zapisala Karmen Jelenc)

Vinko Ferlan se dobro spominja nemške šole. Prva učiteljica je bila Marija Fatur, ki je malo znala slovensko, pomagal ji je še en učitelj. Naslednja učiteljica je bila Ljudmila Ferk, ki je imela ob sebi tudi še enega učitelja. Zadnji učitelj je bil Adam Weber, ki ni znal nobene slovenske besede. Imel je radio. Ta je bil za takrat prava redkost. Leta 1943 so mu ga partizani vzeli.

Vinko se spominja, da se leta 1942 niso smeli voziti s kolesom, brat Tomaž pa bi se zelo rad vozil. Doma so namreč imeli eno kolo. Vozil se je kar na travniku za hišo. Vse domače je skrbelo, da ga ne bi kdo videl. Zgodilo se je, da bi učiteljica morala na vlak. Do postaje na Trati je bilo kar daleč, zato je prosila učence, da bi jo kdo peljal. Prav vsi so se bali Nemcev in nihče si ni upal. Nato se je Kislov Janez le ojunačil, ko mu je učiteljica napisala potrdilo, da je pot nujna in dolga, in jo odpeljal na železniško postajo.

Številna družina
Leben iz Ševelj.

Leto 1975, učiteljica Marija Pečnik, 2. razred.

Angelca Markelj se tudi spominja nemškega učitelja. Pri pouku so sedeli fantje na eni strani in dekleta na drugi strani. Dekleta so bila bolj pridna in vestna in so nalogo vedno naredila. Učitelj je pogledal domače naloge, dekleta pa so takoj za njegovim hrbtom dale zvezke fantom na drugo stran. Nato se je obrnil proti fantom in še njim pregledal naloge.

Nato pa je šola pogorela in jim je bilo to kar prav. Tudi Pavla Pakar pravi, da je bila kar vesela, ko je šola pogorela, saj v nemško šolo ni rada hodila. Potem so hodili v šolo k Podreku. Pravi, da so imeli pouk kar radi, saj so prišle nove učiteljice (Francka Gruber, Vlada Rustja ...), in šola je bila spet bolj zani-

miva. Stranišče so imeli na ganku in ob tem ganku je rasla sliva. Na jesen je postala tako modra in debela in kar naenkrat je vse učence tiščalo na stranišče. Eden za drugim so hodili ven, nekateri samo zaradi sliv.

Po osvoboditvi se je pouk vršil v kmečki hiši Pr' Podreku, Bukovica 1. V maju 1946 je ljudska oblast na pobudo tamkajšnjega prebivalstva ustanovila šolo v Zgornji Luši, zato so se otroci iz zaselka Rantovše prešolali v novoustanovljeni šolski okoliš. V tem šolskem letu so prebivalci z darovanjem lesa napravili streho nad šolskim pogoriščem. Šola je bila obnovljena 1947. leta.

Leto 1977, učiteljici Simona Mrak in Milena Kokalj, učenci od 1. do 4. razreda.

Učiteljica Štefka Lovrenčič z učenci, učiteljica z najdaljšim staležem na tej šoli do sedaj.

21. 8. 1948 je Muzejsko društvo v Škofji Loki odkrilo spominsko ploščo na rojstni hiši Lovrenca Koširja – očeta poštné znamke.

V šolskem letu 1949/50 je prvič obiskal otroke tudi dedek Mraz.

Poljska vlada je v šolskem letu 1976/77 na obnovljeni šolski fasadi postavila spominsko ploščo Tadeuszu Sadowskemu - Tomu in od takrat so bili predstavniki poljskega veleposlaništva vsakoletni gostje naše šole, ki nosi ime po njihovem partizanu.

Pomembno je tudi leto 1990, ko smo se po mese-

cu pouka v gasilskem in kulturnem domu preselili v težko pričakovano obnovljeno šolo. V spodnjih prostorih smo pridobili ob učilnici še manjšo telovadnico, v nadstropju pa je ostalo še vedno učiteljevo stanovanje in na novo še ena učilnica z zbornico. Stare lončene peči je zamenjalo centralno ogrevanje, okna, skozi katera je vleklo, so zamenjala nova. Lepo je v svetlih, toplih učilnicah.

Vemo, da je šola na Bukovici vzgojila tudi vrsto ljudi, ki so dali in še dajejo Bukovici sloves urejene in prijazne šole.

Leto 1978, učiteljica Anica Osterman z učenci.

Učenci podružnične šole vsako leto odnesejo šopek k spomeniku Tadeusza Sadowskega - Toma.

Tomova mati ob grobu.

V šolskem letu 1997/98 smo na šoli pripravili kulturni program in etnološko razstavo starin pod naslovom Preteklost je bila drugačna. Obujali smo čase dedkov in babic.

V šolskem letu 2003/04 je Bukovica praznovala 100-letnico šole. Slovesnosti se je udeležilo veliko bivših učencev in učiteljev, krajanov in drugih. Bivši in sedanji učenci so pripravili lep kulturni program in razstavo Bukovska šola nekoč in danes. Ob tem jubileju pa je izšlo tudi šolsko glasilo Iz preteklosti za prihodnost.

V tem šolskem letu smo s prvim razredom stopili v program devetletke in šola je postala premajhna za tri oddelke s tremi učiteljicami. Takrat je nabiralo znanje v tej šoli kar 36 otrok iz Ševelj, Bukovice, Praprotna, Sv. Tomaža, Luše in Stirpnika. Veliko željo so imeli, da bi čim prej dobili še eno učilnico in bi tako telovadnica služila svojemu namenu, gibanju in sprostitvi otrok.

V začetku oktobra v šolskem letu 2004/05 se je izpraznilo stanovanje in prvošolčki so se selili v "stanovanjsko" učilnico, preurejeno v začasni razred.

V šolskem letu 2007/08 je osem prvošolčkov prestopilo prag nove, svetle učilnice, nova pa je bila tudi večja sodobna kuhinja v zgornjem nadstropju.

Prvi šolski dan so si učenci na Bukovici zapomnili tudi po obisku muze Copatarice. S srečanjem muze Copatarice se je 47 bukovških šolarjev pridružilo praznovanju 50. obletnice izida slikanice Muca Copatarica. Še posebej se je muca pomudila pri prvošolčkih, čeprav je vedela, da oni že znajo pospravljati copatke. Namenila jim je del svojega časa, saj so s tem dnem stopili na dolgo pot učenosti.

Veseli smo bili nove pridobitve v šoli in novega igrišča, ki je z zagnanostjo nekaterih staršev naših otrok že dobilo novo asfaltno prevleko.

Naša šola je za nas najboljša,
najlepša in sploh naj šola.

Rad hodim v šolo

Jošt E.: *Rad hodim v šolo, ki bo letos stara 105 let. Rad imam učiteljico, ta veliko Tino, Katjo, sebe, Lana in Lizo.*

Lan: *Meni je dobro, ko so počitnice, ko se lahko igram. Ko izdelujemo slike in miške, ko sem doma naredil žabico. Doma sem naredil še dve hiški. Rad imam vse sošolce pa učiteljico. Všeč mi je, da kdaj delamo ptičke pa strašila.*

Jošt D.: *Všeč mi je bilo, ko smo v šoli delali žirafe, ko smo delali muco Copatarico. Všeč mi je, ko kaj rišemo v zvezek in gledamo knjige.*

Liza: *V šoli rada delam okraske za okna. Všeč mi je odmor, ker se lahko igramo. Najraje se igram z dojenčki. Med odmorom sestavljamo sestavljanke. Rada hodim v šolo.*

Jerneja: *Rada grem v telovadnico, rada slikam s čopičem. Rada imam sošolce. Všeč mi je bilo, ko smo delali miške iz papirja. Vse mi je všeč.*

Tina K.: *Rada gledam slike, Katjo imam rada, Tino. Rada vidim, da pada снег. V šoli mi je všeč, da smo naredili smrekce iz papirja. Rada imam Miklavža, parkeljne, Božička, žiraf pa ne maram delati.*

Tina P.: *Rada se igram z miško, ki smo jo naredili. Pogovarjava se, kam se bova skrili. Rada delam v skupini staro hišo št. 3. Všeč mi je bilo, ko smo gubali hiško iz papirja. Rada jem hrano, ki jo v šoli pripravi kuharica.*

Katja: *Rada imam učiteljico, Lizo, Jernejo. Rada delam prtičke iz papirja. Rada delam s čopičem.*

Povedali otroci 1. razreda.

Šola na Bukovici ob stoletnici.

Leto 2003, učiteljice Irena Megušar, Tanja Veber in Tinkara Žakelj.

V šolskem letu 2008/09 je bilo na šoli kar 54 otrok. 6. septembra 2008 je bila slovesna otvoritev novega, večjega športnega igrišča.

Želimo si, da bi polepšali tudi zunanjo podobo šole, da bi s svojo zunanostjo še bolj sporočala, da je to hram učenosti tukajšnjih šolarjev.

Vsak ima eno samo otroštvo. V mislih se radi vračamo vanj. Želimo, da bi otroci, ki hodijo in bodo hodili v našo šolo, odnesli čim več prijetnih spominov na šolske dni.

Moje misli so nametane vsevprek in so samo košček neke dolge zgodovine. Bukovško šolo so držali pokonci pokončni ljudje in dobri učitelji.

Viri:

Kronika šole.

Zapisi pričevanj nekdanjih učencev, zbrani ob 100-letnici šole.

Zapisi O šoli učencev 1. razreda v šolskem letu 2007/08.

Podatke zbrala in uredila učiteljica Irena Megušar junij, 2009

50 let rokometna v Selški dolini

Janez Ferlan

Ponosni smo na vrednote, ki nas družijo

Prijatelji!

Čas je, da nazdravimo našemu jubileju. Ob praznovanju rokometnih 50 let v Selški dolini bomo поблиže naslikali pestrost dogodkov v preteklosti, hkrati pa nam jubilej daje voljo in pogum za predano delo vnaprej.

Pred 50 leti so v Železnikih pri osnovni šoli zgradili prvo rokometno igrišče, ki je imelo za podlago leš. Nepozabni so trenutki veselja na hrabre začetke rokometnih navdušencev naše doline. Izvrstne tekme ženskih in moških selekcij na asfaltnem igrišču Rovn v Selcih so ohranjene v sliki, časopisnih člankih in spominih rokometašev in rokometašic ter ljudi, ki so imeli rokomet radi. Razvoj rokometu so nam v sedemdesetih letih upočasnili Portoroški sklepi. Tudi tu se nismo pustili in po večletnih prizadevanjih na asfaltnem igrišču v Dašnici so se nam uresničile želje, igrati v dvorani. Največja investicija v šport Občine Železniki je postala resničnost in v letu 2003 smo že igrali v novi sodobni športni dvorani, prvenstveno namenjeni rokometni igri.

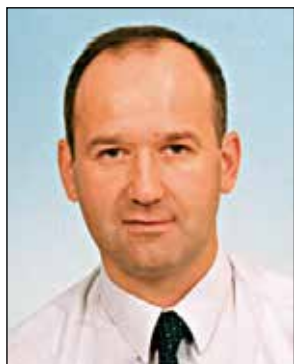
Živimo v okolju, kjer je delo vrednota. To pridnost in odprtost do športa potrjujemo tudi rokometaši RD Alples. Vedno bolj se zavedamo, da je treba vrednoto pridnega dela preseči z ustvarjalnostjo. Čas od vseh nas zahteva inovativne pristope tudi v športu. Vključevanje mažoret, plesnih, atletskih, akrobatskih in drugih zainteresiranih skupin v dogajanje daje pridih svežine in tako postane rokometna tekma športno-družabni dogodek.

Poti so nam odprte in z resnim, strokovnim in vztrajnim delom igralcev, trenerjev, vseh članov društva in ob podpori gledalcev ter širše lokalne skupnosti izpolnjujemo zadane načrte. Mlade želimo vzgajati v športnem duhu sporočila Pierra de Coubertina: višje, hitreje, močnejše. To je šola za življenje, šola vsakodnevne odgovornosti, spoštovanja sebe in drugih ter šola prevzemanja odgovornosti za opravljeno delo.

Družbeno odgovornost do rokometu v Železnikih čutimo na vsakem koraku. Dolgoletna naklonjenost in podpora podjetja Alples, po katerem nosi naše društvo ime, prispevki ostalih sponzorjev, Občine Železniki in Osnovne šole Železniki s svojimi podružničnimi šolami so garancija za delovanje RD Alples.

To je rokomet na Selškem. Hvala vsem, ki soustvarjate rokometno zgodbo, se veselite naših uspehov in nam stojite ob strani.

Marko Lotrič, predsednik RD Alples

Posameznik je močan, ekipa je nepremagljiva

V letih, ko sem obiskoval prve razrede podružnične osnovne šole v Dražgošah, roketne igre še nismo poznali. Igrali smo le med dvema ognjema, to je bila v tistih časih edina igra z žogo. Po zaključku štiriletnega šolanja v domačem kraju smo se na centralni šoli v Železnikih prvič seznanili tudi z roketno igro. Še vedno imam v spominu, kako so učenci višjih razredov osnovne šole na igrišču ob osnovni šoli zavzeto trenirali. Po mojem mnenju so že takrat obvladali igro z žogo, dinamične in dopadljive predstave pa so k igrišču privabliale iz dneva v dan več občudovalcev. Tudi sam sem se navdušil nad roketom in redno sodeloval na tekmovanjih osnovnošolske lige. Z vztrajnim delom vseh profesorjev telesne vzgoje je bila Osnovna šola Železniki uspešna tudi izven Selške doline. Ko so fantje in dekleta zapuščali osnovnošolsko izobraževanje, so jih isti učitelji usmerili v ekipe, ki so druga za drugo kmalu pokazale, kako so kakovostne. Še posebej je treba omeniti uspeh deklet, ki so bila v tistem času med najboljšimi ekipami v Sloveniji. Ob takšnem načinu dela v osnovni šoli so se rojevali talenti, ki so svojo športno pot nadaljevali na ligaških tekmovanjih.

Danes, ko praznujemo že 50 let rokometu, se moramo zahvaliti vsem zanesenjakom tega športa, da so uresničili svojo vizijo, saj je roket najbolj množičen in najbolj priljubljen šport v Selški dolini.

Del te roketne zgodbe je tudi podjetje Alples, d. d., ki rokometše sponzorira že od leta 1970. V letošnjem letu je RK Alples prvič uspešno sodeloval v moški 1. B ligi. Z dobro organiziranim delom v društvu se v celotnem slovenskem prostoru krepi tudi blagovna znamka Alples, d. d. Podjetje Alples se zaveda družbene odgovornosti in po najboljših močeh podpira vse tisto v Selški dolini, kar pomaga izboljševati kakovost življenja občanom. Rokomet je zagotovo ena izmed teh dejavnosti, zato še enkrat čestitke vsem, ki ste kakor koli pripomogli, da roket že 50 let navdušuje tako igralce kot gledalce.

Z željo, da bi tako ostalo tudi v prihodnje.

Franc Zupanc, direktor podjetja Alples, d. d.

Zgodovina rokmeta v Selški dolini

Moški rokomet

Rokomet so učenci osnovne šole v Železnikih začeli spoznavati leta 1957, ko je takratni učitelj telesne vzgoje Marko Erznožnik v šolski program vključil tudi elemente rokometne igre. Ob lepem vremenu je učence učil veščine te igre na igrišču, posutem z lešem, ki je bilo urejeno med šolo in šolskim stanovanjskim blokom, ob slabem vremenu pa so se igre učili kar na šolskem hodniku.

Leta 1960 je delo učitelja telesne vzgoje prevzel Jože Cuderman. Sam se je sicer aktivno ukvarjal z igranjem odbojke, zelo rad pa je hodil na rokometne tekme v Kranj. Ko je vključil rokometno igro v pouk šolske telesne vzgoje in ker so imeli možnost igrati na igrišču ob osnovni šoli v Železnikih, je poraslo zanimanje za igro tudi pri mladih fantih v Selški dolini. Zanimanje za to igro so prvi pokazali tisti, ki so se predvsem zaradi naravnih možnosti ukvarjali z zimskimi športi, saj so izven zimske sezone potrebovali druge športne aktivnosti. Glavni pobudnik je bil Miha Gartner. Njega je za rokometno igro na Iskrini šoli v Kranju navdušil Janez Bartol, kasnejši zvezni rokometni sodnik nekdane Jugoslavije.

Še istega leta, to je leta 1960, se je vključil v sklop društva TVD Partizan Selca, kjer je s somišljeniki formiral rokometno sekcijo.

Prvo priložnost igranja z drugimi moštvi v Gorenjski rokometni ligi so izkoristili rokmetaši TVD Partizan Selca spomladi leta 1962. Ekipa Savice iz Kranja se je po jesenskem delu odločila, da preneha z igranjem, in s privolitvijo organizacijskega odbora lige so rokmetaši iz Selc dobili priložnost, da lahko igrajo. Res so lahko igrali le izven konkurence, izkoristili pa so priložnost, da v naslednji sezoni postanejo člani gorenjske lige. In v sezoni 1962/63 so to tudi postali.

Vodja moštva in hkrati tudi igralec je bil Miha Gartner. Občasno jim je strokovno pomoč nudil tudi Jože Cuderman. Treningi in tekme ekipe Selc so se z ureditvijo novega asfaltnega igrišča, ki so ga v letu 1963 v celoti uredili z udarniškim delom, preselili iz Železnikov v Selca. Ekipo je še naprej vodil in zanjo igral Miha Gartner, ki so se mu priključevali novi fantje.

Moški rokomet je pod okriljem TVD Partizan Selca iz leta v leto bolj napredoval. Uvrstitev v vrh Gorenjske rokometne lige so fantje dosegli v sezo-

Rokmetaši Selc v letu 1963.
Z leve proti desni: Filip Gartner, Miha Gartner, Polde Nastran, Miro Krek, J. Božovič, Janez Pfajfar. Čepijo: Ivan Mohorič, Aleš Gartner, Ivan Kemperle, Lojze Nastran, Tone Pintar.

Prizor z derbija Selca : Kamnik
— Aleš Gartner v akciji.

ni 1964/65 z osvojitvijo 2. mesta, dosegli so enako število točk kot prvouvrščena ekipa Kranja. Velika zavzetost, pridobivanje izkušenj, študijski pristop in priprava na nasprotnika so pripomogli k temu, da je bila ekipa iz Selc vsako leto v vrhu lige, na žalost pa je kar nekajkrat klonila v zaključnih bojih prvenstva.

Uvrstitve moške ekipe Selc po letih

1965/66	3. mesto
1966/67	2. mesto
1967/68	3. mesto
1968/69	3. mesto
1969/70	3. mesto

Da bi se rokometna igra v Selški dolini razvijala in še naprej navduševala, je bilo treba pritegniti čim več mladih in jih začeti sistematično trenirati. S tem namenom je bilo leta 1970 organizirano prvo občinsko prvenstvo v rokometu za pionirje (na območju nekdanje občine Škofja Loka). Sodelovale so ekipe osnovnih šol Škofja Loka, Trata in Železniki. Prvenstvo je bilo odigrano v obliki turnirja, zmagala pa je osnovna šola Železniki. Od tega leta dalje so bila taka prvenstva organizirana vsako leto in učenke in učenci osnovne šole Železniki so do današnjih dni osvojili petnajst prvih, sedem drugih in tri tretja mesta.

Želje po osvojitvi 1. mesta so se članski ekipe uresničile v sezoni 1970/71, prav v sezoni, ko so že nastopali pod imenom Alples. To leto so se za 1. mesto v ligi krčevito borili z ekipo Šeširja iz Škofje Loke. In prav zadnja tekma v Selcih je odločala o prvaku. Tekmo si je ogledalo za tiste čase rekordnih petsto gledalcev.

Lestvica v sezoni 1970/71

1.	Alples	30
2.	Šešir	28
3.	Sava	22
4.	Jesenice	22
5.	Kranj B	21
6.	Radovljica	19
7.	Tržič B	16
8.	Kranjska Gora	11
9.	Križe B	9
10.	Žabnica	2

Ekipa Alplesa, ki je osvojila 1. mesto v Gorenjski rokometni ligi: Jože Rakovec, Miro Krek, Martin Krek, Aleš Gartner, Janko Benedičič, Jože Gartner, Ivan Mohorič, Marko Čufar, Stane Fojkar, Janez Gartner, Tone Pintar; trener: Jože Cuderman.

Kako je prišlo do spremembe imena? TVD Partizan Selca se je zaradi velikih stroškov z rokometom

Rokometaši z emblemom Alplesa na dresih ob trenerju Jožetu Cudermanu, ki je razvoju rokometu v Selški dolini pustil neizbrisen pečat. (Jože Cuderman, vedno eleganten, z zaščitnim znakom - s klobukom na glavi.)

ubadal s finančnimi težavami. Enostavno društvo TVD Partizan Selca ni moglo več zagotoviti finančnih sredstev za tekovanja ženske ekipe v Slovenski republiški ligi in moške v Gorenjski rokometni ligi. Dobro poslovanje tovarne pohišstva Alplesa, prizadevnost in volja telesnokulturnih privržencev, Antona Kemperla in Janeza Štera, so botrovali ustanovitvi ŠD Alplesa, ki je poleg smučarskih postal tudi pokro-

vitelj rokometnih ekip v Selški dolini. Ekipe se tudi preimenujejo in nosijo ime pokrovitelja Alplesa.

V sezoni 1971/72 ekipa Alplesa prvič zaigra v Ljubljanski conski rokometni ligi. Ekipo vodi in trenira Niko Markovič. Čeprav v naslednjih letih igranja v Ljubljanski conski rokometni ligi vidnejših rezultatov ne dosegajo, pa je opazen napredek v taktiki.

V Železnikih na področju Dašnice za potrebe

Rokometnih pokalov je v vitrini šole več kot pokalov vseh drugih športov skupaj.

Rokometna ekipa Alplesa v sezoni 1973/1974, ki nastopa v Ljubljanski conski ligi. Čepijo: Marko Čufar, Janko Benedičič, Matija Megušar, Brane Lančar, Jože Rakovec, Tone Pintar. Stojijo: Jure Veber, Jože Krek, Jure Čufar, Janče Habjan, France Lušina, Miro Krek, trener Niko Markovič.

osnovne šole zgradijo novo igrišče za roket. Ker v Selcih igrišče ni imelo urejenih slačilnic, v Železnikih pa so v te namene lahko uporabljali garderobe osnovne šole, se igranje spet preseli nazaj v Železnike.

Moško ekipo je v sezoni 1975/76 ponovno prevzel Jože Cuderman. V Selški dolini je bilo zanimanje za rokometno igro tolikšno, da se je v sezoni 1976/77 vodstvo ŠD Alples odločilo, da poleg prve ekipe, ki je nastopala v Ljubljanski conski rokometni ligi,

vkluči v tekmovanja Gorenjske rokometne lige tudi ekipo B in C. Moška članska ekipa je bila to leto po mnenju strokovnjakov ena najperspektivnejših v Sloveniji. Ekipi B in C sta v Gorenjski rokometni ligi igrali le to leto, saj so prav v tej sezoni v Portorožu sprejeli t. i. Portoroške sklepe, ki so po regijah določili centre za posamezne igre, obenem uvedli nove tekmovalne sisteme in na tak način v Selški dolini praktično uničili moški roket.

Tem mladim fantom ni bilo dano, da bi se izkazali.

Postava moške ekipe v sezoni 1975/76: Jože Rakovec, Jure Veber, Janče Habjan, Marko Čufar, Jure Čufar, Miro Krek, Franc Lušina, Zvone Vidmar, Peter Veber, Iztok Komolc, Janko Benedičič, trener: Jože Cuderman; tehnični vodja: Janko Gajgar.

Ker je nosilec moškega rokometu v regiji postal RK Jelovica iz Škofje Loke, so se nekateri igralci Alplesa pridružili tej ekipi (Franc Lušina, Jure Veber, Franci Dolenec ...). Ekipa Alplesa je bila zdesetkana. Zelo pomlajeno sestavo je začel v sezoni 1976/77 trenirati Jože Rakovec, a so že v jesenskem delu prenehali nastopati.

Škofjeloški klub Jelovica kasneje nastopa tudi v 2. zvezni rokometni ligi Jugoslavije in v sezoni 1978/79 doseže svojo najboljšo uvrstitev – 6. mesto.

Nov začetek

Moški rokomet v Železnikih po tistih nesrečnih Portoroških sklepih tekmovalno res ni več obstajal, vendar so se bivši tekmovalci vztrajno udeleževali raznih rekreacijskih tekmovanj in turnirjev po Gorenjski. In ko so se po takih tekmovanjih pogovarjali, so prišli do ugotovitve, da so verjetno edini, ki lahko ponovno oživijo nekdanji najbolj priljubljeno in gledano igro v Selški dolini. V ta namen so 5. oktobra 1994 ustanovili Laguna klub Železniki in se 15. novembra vpisali v register društev. V upravni odbor ŠD Laguna so bili imenovani: Srečo Rehberger, Mario Thaler, Franci Dolenec, Janče Habjan, Filip Gartner, Jože Rakovec, Tomaž Lotrič, Matjaž Jelenc in Polde Nastran. Društvo naj bi združevalo več športnih dejavnosti, a razmišljali so v glavnem o rokometu. Za cilj so si zadali, da bodo v povezavi z osnovno šolo Železniki pričeli vzgajati nov rod rokometashev. Sestavili so člansko ekipo, katere povprečna starost je bila 19 let. V sezonah 1994/95 in 1995/96 je bila ekipa gorenjski prvak. Lahko bi napredovali v 2. B slovensko ligo, pa jim tega niso dovoljevale finančne zmožnosti. Zato so se v juliju 1996 obrnili na podjetje, katerega ime so nekdanji vsi daleč naokoli povezovali tudi s kakovostnim rokometom, in bili uslišani. Dogovor je bil

sklenjen in ustanovljeno je bilo RD Alples Pohištvo. Ustanovni občni zbor je bil 31. julija 1996. Generalni sekretar društva je postal Srečo Rehberger, njegov prvi predsednik pa direktor sponzorja Marko Tršan. Trenerske posle je prevzel Jože Rakovec, organizacijske pa Franc Dolenec. Za cilje so si zadali: pridobitev dodatnih (manjših) sponzorjev, v prvi sezoni zagotoviti obstanek v 2. B državni ligi, se v štirih letih uvrstiti v 2. A državno ligo, ustanoviti kadetsko ekipo in motivirati občinske funkcionarje, da se zgradi telovadnica do leta 2000. Ko so generalni sekretar rokometnega kluba Srečo Rehberger, direktor Alplesa pohištvo Marko Tršan in župan občine Železniki Lojze Čufar 2. avgusta 1996 v gostilni Pri Zalogarju v Dolenji vasi ob prisotnosti novinarjev slavnostno podpisali sponzorsko pogodbo, so mediji objavili, da se s pomočjo Alplesa rokomet ponovno vrača v Železnike. Župan je ob tej priliki izjavil: "Upam, da bodo rokometiši pošteno zastopali našo občino in sponzorja, mi pa se bomo trudili, da jim čim prej zgradimo dvorano."

V sezoni 1996/97 sta nastopali tako članska kot kadetska ekipa. Tekme so bile odigrane na asfalt-nem igrišču v Dašnici, ki pa je bilo v tistem času slabo vzdrževano. Zato so se funkcionarji kluba skupaj z igralci lotili delne obnove na udarniški način (zaris novih črt, popravilo ograj, namestitve sponzorskih transparentov ...). Ker pa so mnoge ekipe že zdavnaj igrale tekme v dvoranah, so rokometni delavci in rokometiši prišli na idejo, da se organizira okrogla miza za izgradnjo športne dvorane. ŠD Alples jo je organiziralo 15. 10. 1996. Na njej so vsi prisotni podpisali izjavo, da podpirajo idejo o izgradnji. Med podpisniki sta bila tudi takratni župan občine Železniki Alojzij Čufar in ravnatelj osnovne šole Železniki Franc Rant. Slednji je v istem mesecu na občino poslal dopis z razlago, kako prepotrebna je izgradnja športne dvorane tako za osnovnošolsko vadbo kot za razvoj športnih dejavnosti v Železnikih. Mirno lahko rečemo, da so bili prav rokometni delavci in rokometiši tisti, ki so največ pripomogli, da je kasneje do realizacije tudi prišlo.

Malo pred koncem sezone 1996/97 je ekipa ostala brez vseh sredstev zaradi znanega "potopa" takrat-

Torek, 6. avgusta 1996

S GLASOVA STOTINKA

V Železnikih v Selški dolini bodo spet imeli svojo roketno ekipo

ČE BO DVORANA, BO VSE DRUGAČE

Eden po tradiciji najbolj roketnih krajev na Gorenjskem, Železniki, je pred leti ostal najprej brez moške ekipe, nato pa še brez ženske, ki je v bivši Jugoslaviji dosegala lepe rezultate - Od prejšnjega tedna naprej, ko so dobili sponzorja, se roketni spet vrača v Železnike

Dolenja vas, 6. avgusta - Da je roketni šport, ki je v Železnikih in okolici res veliko pomenil (in očitno še pomeni), je bila dokaz tudi petkova tiskovna konferenca "Pri Zalogarju" v Dolenji vasi, kjer so predstavniki kluba in podjetja Alples pod budnim očesom župana Lojzeta Čufarja podpisali sponzorsko pogodbo. Ta pogodba je namreč ključ do nove oživitve rokometu v Selški dolini, saj je danes pač tudi v športu denar vedno večjega pomena.

"Znano je, da smo imeli pred leti v Železnikih močno moško in še močnejšo žensko roketno ekipo. Pred dvajsetimi leti je začel zamirati moški roket, pet let kasneje se je razšla ženska ekipa in dekleta so se "preselila" v Škofjo Loko ali prenehala z igranjem. Toda na roketu v Železnikih vsa ta leta nismo pozabili. V šoli so vzgajali mlade roketarje, ki danes pomenijo jedro nove ekipe, ki bo v sezoni 96/97 igrala v II. B ligi. Večina so stari od 18 do 20 let, poleg njih pa imamo tudi močno kadetsko ekipo," je trenutno stanje v "roketnih" Železnikih opisal nekdanji in sedanjí trener Jože Rakovec.

V Železnikih so se o ponovni oživitvi igranja rokometu sicer odločili že pred tremi leti, ko so po daljšem času spet sestavili ekipo in ustanovili ŠD Laguna. "Kar dvakrat zapovrstjo smo osvojili naslov gorenjskih prvakov in smo imeli možnost napredovanja, vendar pa se do letos za to nismo odločili, saj za nastopanje v višjem rangi tekmovala nismo imeli denarja. Bilo pa je vedno več mladih igralcev in prav zaradi njih smo skušali narediti vse, da najdemo sponzorja, ki bi nam omogočilo igranje in nadaljnje napredovanje," pravi generalni sekretar kluba Srečo Rehberger.

In kje bi v Železnikih začeli z iskanjem sponzorja, če ne prav v podjetju, ki je bilo nekoč glavni pokrovitelj domačega rokometu, v Alplesu. Res, da se je Alples pred petimi leti razdelil, res pa je tudi, da je sedanjí Alples pohištvo, največje podjetje v sistemu Alples. V podjetju je zaposlenih 250 ljudi in

Generalni sekretar roketnega kluba Srečo Rehberger in direktor Alplesa pohištvo Marko Tršan sta ob prisotnosti župana občine Železniki Lojzeta Čufarja podpisala sponzorsko pogodbo. "Upam, da bodo roketarji pošteno zastopali našo občino in sponzorja, mi pa se bomo trudili, da jim z dvorano čimprej zagotovimo delo v boljših pogojih," je ob slovesnem trenutku obljubil župan.

prav domačini, ki še niso pozabili "zlatih" časov rokometu v Selški dolini, so po besedah direktorja Marka Tršana eden od dveh glavnih vzrokov, da so se v Alplesu pohištvo odločili, da podprejo mlado domačo roketno ekipo. "Res je, da po številnih krizah tudi sedaj v podjetju še nismo povsem brez težav, vendar pa je najhujše mimo in tako smo se lahko odločili, da podpremo domačo roketno klub. Glavni razlog za to je, poleg navezanosti domačinov na roket, seveda komercialni, saj se naše ime, ime Alplesa pohištvo, mora pojavljati. Sprva bo to predvsem doma, nato pa upamo, da tudi v tujini, saj imamo tudi tam veliko kupcev," je ob petkovem podpisu pogodbe povedal Marko Tršan, ki so ga ob ustanovitvi novega Rokometnega društva Alplesa pohištvo prejšnji teden izvolili tudi za prvega predsednika kluba.

S podpisom sponzorske pogodbe med klubom in podjetjem Alples pohištvo (podjetje

naj bi prispevali eno tretjino od treh milijonov tolarjev, kolikor naj bi v enem letu znašali stroški kluba) pa seveda vse skrbi roketnih delavcev na Selškem še zdaleč niso rešene. Vrhunskega rokometu se pač ne da igrati na odprtem igrišču (pa tudi gostovanja v prezasedeni dvorani Poden v Škofji Loki niso dolgoročna rešitev), zato so prav roketarji eni tistih, ki se najbolj borijo za postavitev športne dvorane v Železnikih. Ta naj bi se zgradila že pred leti (stebre so takrat postavili), vendar pa je zmanjkalo denar-

ja in tako so športniki ostali brez strehe nad glavo. Če bo vse po sreči, naj bi dvorano sedaj končno začeli graditi, postavili pa naj bi jo do leta 1999.

Do takrat pa naj bi se ekipa "RD Alplesa pohištvo" prek druge lige skušala uvrstiti v prvo ligo, postopno pa naj bi v klubu sestavili tudi žensko vrsto, ki že ima svoje zametke v domači osnovni šoli, kjer vsa leta niso pozabili, da je pri njih roket med vodilnimi športnimi panogami.

V.Stanovnik

Časopisni članek ob podpisu sponzorske pogodbe z Alplesom Pohištvo v letu 1996. Iz današnje perspektive bi lahko zapisali: Alples se je vrnil, a še ne pravi.

Torek, 14. oktobra 1997

SGLASOVA STOTINKA

Kljub težavam so v Železnikih "rešili" novo rokometno sezono

PREDSEDNIK ODŠEL, KLUB VENDARLE OSTAL

Ustanovili so tudi novo ekipo, njihovi cilji pa so povezani z gradnjo nove športne dvorane, ki so jo izglasovali že na referendumu leta 1983

Železniki, 10. oktobra - V Selški dolini ima rokomet dolgo tradicijo in ljubitelji športa so bili lani navdušeni nad ponovno ustanovitvijo rokometnega društva. Fantje imajo ob igrišču vedno veliko navijačev in zato bi bilo vsem zelo težko, če bi ob zlomu Alplesa pohoštvo in ob odhodu predsednika društva Marka Tršana rokomet ponovno zamrl. O tem, kaj vse je bilo potrebno storiti za obstanek društva, pa smo se pogovarjali z novim predsednikom rokometnega društva, predsednikom športne komisije v občini in članom odbora za gradnjo športne dvorane Jožetom Rakovcem.

Lani poleti ste se vsi v Selški dolini, ki imate radi šport, razveselili ponovne ustanovitve rokometnega kluba. Takrat ste glavne zaveznike našli v podjetju Alples pohoštvo in pri takratnem direktorju Marku Tršan, ki je postal tudi predsednik kluba. Po znanih dogodkih v podjetju ste ostali brez pokrovitelja in brez predsednika....

"Res smo lani iz ustanovnega obnega zbora RK Alplesa naredili pravi "pomp", saj smo dobili glavnega sponzorja Alplesa pohoštvo, s pomočjo katerega nam je uspelo ponovno oživeti rokomet v Železnikih. Zato je pač dejstvo, tudi če danes kdo to nerad sliši in da Marko Tršan osovražena oseba v Selški dolini, je prav on tisti, ki se mu moramo zahvaliti za ponovno oživetje rokometu. Žal se je kasneje dogajalo marsikaj, česar pa si rokometni delavci nismo želeli. Mislim, da si je Tršan ta klub "polastil",

Jože Rakovec novi predsednik Rokometnega društva Železniki.

svoje obveznosti, ki jih je imel kot predsednik kluba in direktor glavnega pokrovitelja, pa je precej zanemarjal. Tudi po "padcu" Alplesa nas je enostavno "pustil na cedilu". Tako smo bili pred novo sezono v dilemi, kaj narediti - ali naj sploh še delamo naprej ali pa pustimo vse skupaj. Vendar pa je v Selški dolini in v Železnikih veliko ljudi, ki imamo rokomet radi in sklenili smo, da poskusimo vztrajati pri lani zastavljenih ciljih."

Ste v kraju letos še dobili podporo sponzorjev?

"Ja, novega sponzorja smo spet dobili na "dvorišču" Alplesa in to je, lahko rečem, holding Alplesa, čeprav je glavni sponzor Alplesa lesni program. Vendar pa smo se hrati dogovorili, da bomo v imenu kluba nosili le ime Alplesa Železniki. Za to

sodelovanje se imamo ta trenutek zahvaliti Francu Zupancu, direktorju lesnega programa, ki je sicer sodelovanje z nami zastavil malo bolj skromno, kot je bilo zastavljeno lani, vendar pa je za vse skupaj najpomembnejše, da bo naše rokometno društvo lahko še naprej delalo."

Kaj pa druga podjetja v selški dolini, vam ne pomagajo?

"Seveda finančna sredstva glavnega sponzorja predstavljajo le 50 do 60 odstotkov potrebnega denarja, okoli 25 odstotkov nam da občinska športa zveze, ostalih 20 do 25 odstotkov denarja pa iščemo pri manjših sponzorjih. Pomaga nam tudi Alplesa toplarna, upamo, da nam bo drugo leto pomagala še žaga.... in da bomo lahko s pomočjo nekaterih manjših sponzorjev preživeli sezono."

Kako pa se težave v vodstvu kluba na začetku sezone odražajo v sestavi in delu vaših ekip?

"Letos smo ustanovili še eno ekipo več, tako da imamo člansko ekipo, kadetsko ekipo in ekipo starejših dečkov. Članska ekipa tekmuje v II. B državni ligi, kadeti v ligi center, prav tako starejši dečki igrajo v ligi center. V vsaki ekipi je okoli 15 igralcev. Trener moške ekipe je Stane Vrbinc, trener kadetov je Tomaž Lotrič, trener dečkov pa Filip Gartner."

Kaj pa novo vodstvo kluba?

"Jaz sem trenersko delo zaradi pomanjkanja časa pustil, prevzel pa sem funkcijo predsednika kluba, saj smo junija letos morali povsem spremeniti vodstvo kluba. Prejšnji predsed-

nik Marko Tršan nam ni hotel nič pomagati, oziroma se nam ni niti oglasil in smo morali njega in njegov upravni odbor "razrešiti" funkcij. Sedaj pa delujemo kot na novo organiziran klub z nekaj več kot 60 člani."

Za ta klub pa je sedaj najbrž največji problem športna dvorana, ki jo v Železnikih takate že zelo dolgo in ima tudi že lokacijo in temelje?

"Lahko trdim, da je naša ekipa med tistimi na Gorenjskem, ki ima ob igrišču največ navijačev in da je v Železnikih rokomet kolektivni šport številka ena. Zato so naši načrti tesno povezani z novo dvorano, ki pa jo seveda ne potrebujemo samo rokometarji, temveč vsi športniki in krajani. Dvorana naj bi bila zgrajena predvsem za potrebe šole, saj raziskave kažejo, da osnovni šoli v Železnikih manjka okoli 70 odstotkov telovadnih površin. Tako naj bi bili glavni koristniki šolarji, sledijo bi športniki, potreba pa bi bila tudi za rekreacijo, kulturne in zabavne prireditve. Če se bomo v občini v najkrajšem času pravilno zmenili, se bo dvorana začela graditi zelo hitro - zelo žal mi je, saj leta izgubljamo in šele prejšnji teden je občinski svet sprejel prioriteto gradnje športne dvorane pred šolo v Selših. Če bi ta sklep sprejeli že pred enim letom, bi že drugo leto lahko začeli z gradnjo dvorane, tako pa je vprašanje, kdaj se bo gradnja sedaj res začela."

V. Stanovnik

Časopisni članek iz leta 1997, ko je direktor takratnega Alplesa Lesni program Franc Zupanc preprečil, da bi se moški rokomet v Železnikih še enkrat prenehalo igrati.

nega Alplesa Pohoštvo. Uprava društva je za pomoč zaprosila pri podjetju Alplesa Lesni program, ki ga je vodil Franc Zupanc. Franc Zupanc jim je obljubil, da bodo pokrili nastale stroške do konca sezone, kasneje pa so se dogovorili tudi o sredstvih za pokritje večine stroškov v naslednji sezoni. Sporazumeli so se tudi, da se bo po novem društvo imenovalo Alplesa Železniki. Izvedli so tudi nekaj kadrovskih sprememb.

Članska ekipa je tekmovalno sezono v 2. B ligi zaključila na 6. mestu. Z zmago na zadnji tekmi bi bili lahko tudi na 5. mestu, vendar so tekmo z Žabnico morali odigrati brez petih najboljših igralcev. Tekmo so zaradi tega želeli prestaviti, pa niso uspeli.

Za sezono 1997/98 so poleg kadetske (trener Tomaž Lotrič) in članske ekipe (trener Stane Vrbinc) v ligaškem tekmovanju zaigrali tudi starejši dečki, ki jih je začel trenirati Filip Gartner. Imeli so tudi dve

ekipi mlajših dečkov, ekipo A je treniral Leopold Nastran, ekipo B pa Jože Reya. Tako je RD Alples v tej sezoni postalo društvo z največ aktivnimi igralci v občini Železniki. V tej sezoni se je članski ekipi uspelo uvrstiti iz 2. B v 2. A državno ligo. Ni jim sicer uspelo osvojiti načrtovanega 1. mesta, vendar so tokrat (v preteklih letih je bilo ravno obratno) imeli srečo. Prvouvrščena ekipa ni imela pogojev za napredovanje v višji rang tekmovanja in rokometasem Alplesa se je želja izpolnila.

Ker ni bilo športne dvorane, v Železnikih nobeni ekipi ni bilo lahko, najbolj pa je to občutila prav članska. Trenirali so na asfaltnem igrišču, praktično ob vsakem vremenu, v zimskem času pa v šolski telovadnici, kjer dimenzije igrišča niso omogočale normalnih treningov. Če pa je bila telovadnica zasedena, so trenirali celo v jedilnici osnovne šole. Igrati pa so morali v dvorani Poden v Škofji Loki, kjer so bili resda domačini, vendar niso imeli prave podpore gledalcev, kar ni nepomembno pri doseganju rezultatov.

Za sezono 1998/99 so se začeli pripravljati z veliko elana. Na asfaltnem igrišču v Dašnici so trenirali ob vsakem vremenu petkrat tedensko. Trener Stane Vrbinc jih je v avgustu popeljal na Pokljuko, kjer so v vadbenem centru ministrstva za obrambo trenirali kar trikrat dnevno in spoznali, da je za tiste, ki se z rokometom ukvarjajo profesionalno, to naporna

služba. Ker so vse tekme morali igrati v dvorani Poden v Škofji Loki, so enkrat tedensko tam tudi trenirali. Kljub obilici vloženega dela je ekipa v sezoni 1998/99 izpadla iz 2. A državne lige. Zaradi odpovedanega sodelovanja dveh ekip članic 2. A lige je na predlog komisarja Rokometne zveze Slovenije ekipa Alplesa ponovno lahko zaigrala v 2. A ligi.

V sezoni 1999/2000 je trenersko delo v klubu opravljal Željko Vešligaj, uspešen rokometas in življenjski sopotnik naše najuspešnejše rokometasice Tanje Polajnar. Kljub temu da je trener angažiral tudi tri igralce RD Termo iz Škofje Loke (Primoža Lešnjaka, Jaka Kešeta in Petra Okorna) in enega igralca Besnice, ki je živel v Železnikih (Matevža Gladka), sezona ni bila preveč uspešna, saj je ekipa zasedla 10. mesto na lestvici s samo tremi zmagami, vendar je bilo tudi to dovolj za obstanek v ligi. Trener je ekipo ocenil kot perspektivno in ji napovedal vzpon v nadaljnjih letih. V ekipi so poleg že omenjenih igrali še doma vzgojeni rokometasi: Klemen Jelenc, Franci Dolenec, Uroš Vidic, Agron Šefketi, Peter Fajfar, Gregor Izda, Jure Gortnar, Jure Bernik, Miro Golja, Uroš Šinkovec, Bojan Fajfar in Blaž Vidic.

Nov zagon RD Alplesa dobi, ko se končno prične graditi športna dvorana (v septembru 2000). Upravi odbor društva se razširi na 16 članov. V tem odboru so funkcionarji društva, trenerji in zunanji sodelavci. V tem času je v društvu registriranih 71

Nova uprava RD Alplesa za obdobje 1997–2001. Z leve proti desni stojijo: Filip Gartner, Branko Bertonec, Stane Gortnar, Ivan Fajfar, Jolanda Pintar, Leopold Nastran. Čepijo: Srečo Rehberger, Iztok Mohorič, Jože Rakovec, France Dolenec.

igralcev, okoli 30 pa jih deluje še v najmlajših selekcijah, ki so šele na začetku svoje športne poti (otroci od 7 do 12 let). Tako šteje društvo že čez sto članov. Društvo se trudi, da vodstvo osnovne šole in učitelje telesne vzgoje prepriča, da dajo še večji poudarek rokometni igri. Tako osnove rokometne igre v šoli od prvega do četrtega razreda podaja Urška Hafner, v 3. in 4. razredu (ti učenci tekmujejo že tudi na področju Gorenjske) ji pomaga Andreja Bogataj. Z učenjem rokometu pričnejo tudi na podružničnih šolah v Selcih in Dražgošah.

Za sezono 2000/01 Rokometna zveza Slovenije sprejme reorganizacijo tekmovanja. Ekipe Alplesa tako zaigra v 3. rokometni ligi. V tej sezoni pod vodstvom Željka Vešligaja in Jožeta Rakovca ekipa osvoji 3. mesto, v sezoni 2001/02 pa pod vodstvom Boruta Rebiča osvojijo prav tako 3. mesto. To sezono nastopajo tudi v mednarodni ligi Avstrija-Slovenija, ki nastane na predlog rokometnih delavcev sosednje Avstrije. S slovenske strani nastopajo ekipe Krasa, Žabnice, Cerklj, Razkrižja in Dupelj, z avstrijske pa Kartner, Ferlach, Klagenfurt in Feldkirchen. Rokometašem Alplesa je bilo igranje v tej ligi zelo dobrodošlo, saj je bilo v tekmovanju 3. državne lige enostavno premalo tekem – nastopalo je namreč samo 5 moštev po štirikrožnem sistemu.

V začetku leta 2002 je prišlo do precejšnjih organizacijskih in kadrovskih sprememb v RD Alples, vse v želji, da se čim prej uresniči zastavljeni cilj – uvrstitev iz 3. v 2. državno ligo. Predsednik Upravnega odbora RD Alplesa postane Marko Lotrič. Tako sponzorsko podjetje Alples kot rokometna ekipa osvojita geslo: Posameznik je močan, ekipa je nepremagljiva.

Rokometaši se v letu 2002 najbolj razveselijo otvoritve športne dvorane. Njena slavnostna otvoritev je bila 26. septembra.

Željo in potrebo po izgradnji večnamenske športne dvorane v Selški dolini so že v osemdesetih letih začutili takratni direktorji podjetij in vodstvo Krajevne skupnosti Železniki. Leta 1983 so ob končanju izgradnje zunanjih igrišč z izgradnjo športne dvorane tudi začeli, vendar se je gradnja zaradi pomanjkanja denarja ustavila pri zgrajenih betonskih stebrih.

Z nastankom samostojne občine Železniki je misel na izgradnjo športne dvorane ponovno oživila, saj je osnovnošolskim otrokom primanjkovalo telovadnih površin, napredka v mnogih tekmovalnih športih v občini pa si brez ustreznih prostorskih pogojev tudi ni dalo zamisliti. Prav tako se je kazala potreba po večnamenskem prostoru, ki bi lahko sprejel do tisoč obiskovalcev.

Končno je tudi v Železnikih zgrajena športna dvorana. Foto: Aleksander Čufar

13. 9. 1996 je bil s strani Občine Železniki na ministrstvo za šolstvo in šport poslan prvi dopis kot informacija o namenu gradnje športne dvorane. Imenovan je bil pripravljalni odbor za izgradnjo športne dvorane, ki je 3. 2. 1998 končno potrdil idejno zasnovo, na osnovi katere je PA Arhing iz Ljubljane pripravil idejni projekt in celotno projektno dokumentacijo, gradbeno dovoljenje pa je bilo izdano 24. 2. 2000. Dela so se začela s sanacijo obstoječih betonskih stebrov, za gradnjo objekta z obrtniškimi in inštalacijskimi deli pa je bil na razpisu izbran najugodnejši ponudnik, SGP Tehnik iz Škofje Loke, ki je z deli začel jeseni 2000 in jih zaključil ob koncu leta 2001.

Izdelavo in montažo športne opreme je prevzelo podjetje Inventa Begunje, športne pode in ostale tla ke pa je izvedlo podjetje Fingar iz Rogaške Slatine.

Vrednost objekta je bila dobrih 500 milijonov tolarjev. Večino sredstev je zagotovila občina, ministrstvo za šolstvo, znanost in šport je prispevalo 71 milijonov, Fundacija za financiranje športnih organizacij v Republiki Sloveniji je dodala 10 milijonov, podjetje Domel 15 milijonov, Alples pa 10 milijonov tolarjev.

Centralno igrišče je namenjeno igranju rokometu, košarke, odbojke in malega nogometa. Z zavesami se dvorana razdeli na tri dele, od katerih vzhodni in zahodni del omogočata igranje košarke, odbojke in drugo organizirano vadbo ali rekreacijo, srednji del pa omogoča tudi igranje badmintona. Mala dvorana ali večnamenski prostor je namenjena plesu, aerobiki in drugi organizirani vadbi manjših skupin.

Z otvoritvijo nove športne dvorane v Železnikih so bili tako izpolnjeni še zadnji osnovni pogoji za nemoten razvoj in napredek rokometu v Selški dolini.

Uprava RD Alpes se v sezoni 2002/03 pri Rokometni zvezi Slovenije trudi, da organizaciji dokaže nesmiselnost obstoja 3. državne lige, ker njen obstoj ni v prid razvoja rokometne igre v klubih, ki v tej ligi nastopajo. Uprava na Rokometno zvezo Slovenije naslovi svoj predlog sprememb, ki bi omogočile nastanek enotne 2. državne rokometne lige in sistem vstopanja vanjo kot tudi prehode v višji rang tekmo vanja. Vse skupaj pa prav za društvo, ki predlaga

Zmagovalci 3. lige. Od leve proti desni stojijo: Edi Rant, Božo Fujs, Boris Jovandič, Blaž Vidic, Damir Kovačević, Gregor Izda, Agron Šefketi, Dejan Duič, Urban Rešek, Jure Bernik, Franci Dolenc, Borut Rebič. Od leve proti desni čepijo: Matej Kejžar, Jure Gortnar, Miran Bernik, Peter Fajfar, Klemen Kušar, Anže Kavčič, Blaž Kovačič, Iztok Mohorič, Elvir Nikočević.

spremembe, postane že v tej sezoni brezpredmetno, saj članska ekipa Alplesa pod vodstvom trenerja Boruta Rebiča postane v sezoni 2002/03 prvak 3. državne lige in v naslednji sezoni zaigra v 2. ligi.

V sezoni 2003/04 trenerske posle ponovno prevzame Željko Vešligaj. Navijači so si za prvo leto zaželeli obstanka v ligi, uprava uvrstitev v sredino lestvice, ekipa pa si je zadala smelo nalogo, da se uvrsti na lestvici od 1. do 4. mesta. Na koncu so od 12 ekip zasedli 8. mesto.

V pripravi na sezono 2004/05 članska ekipa doživi precej sprememb. RD Alples je v mesecu maju z RD Termo iz Škofje Loke podpisalo pogodbo o sodelovanju med društvoma. Plod tega sodelovanja je bil prihod Anžeta Jerasa, ki je še v pretekli sezoni v ekipi Terma navduševal s streli z desnega krila. Pridružili pa so se mu še Luka Alič, Marko Dunat, Dejan Kuburič, Ivo Mlakar, Luka Rant, Rok Završnik in vratar Matej Kejžar. Moštvo je vodil kapetan Peter Fajfar, od ekipe iz pretekle sezone pa so igrali še Gregor Izda, Uroš Vidic, Miloš Ceferin, Dejan Dujič, Jan Flander, Agron Šefketi, Primož Panjtar, Leon Panjtar, Urban Rešek, Mitja Rauter, Jure Bernik in vratar Damir Kovačević. Pod vodstvom trenerja Andreja Završnika so si zadali visoke cilje. Sistem tekmo vanja je bil drugačen kot v sezoni prej, saj je bil prvi del tekmo vanja razdeljen na vzhod in zahod (v vsakem delu je bilo devet ekip, Alples je bil v zahodnem delu). Na koncu so prve štiri ekipe iz obeh delov igrale še med sabo doma in v gosteh, s

tem da so točke medsebojnih obračunov iz prvega dela prinesle s sabo. Prvi dve ekipi sta se na koncu uvrstili v 1. B ligo. Prav to pa je bil tudi načrtovani cilj uprave RD Alples. A v tej sezoni na žalost osvojijo "le" 4. mesto.

Uvrstitve v naslednjih sezonah:

2005/06	3. mesto
2006/07	3. mesto
2007/08	2. mesto in napredovanje v 1. B ligo

Sezona 2007/2008 je torej tista, ko Alplesovi rokometaši dosežejo zastavljeni cilj. RD Alples je tako ponovno v situaciji, da si začrta nove cilje. Že za naslednjo sezono si zada težak cilj – uvrstitev v sredino lestvice 1. B lige, kar jim tudi uspe.

RD Alples je torej v sezoni 2008/09 doseglo na področju moškega rokometu največji uspeh v svoji zgodovini. Že prvo leto igranja v 1. B državni ligi so člani v družini 12 ekip osvojili odlično 6. mesto. V zadnji tekmi, ki so jo rokometaši Alplesa igrali doma z ekipo iz Grosupljega, se jim je v primeru zmage po-

nujala izredna priložnost, da osvojijo celo 4. mesto. Klub temu da so praktično celo tekmo vodili za gol ali dva, so na koncu nesrečno izgubili za dva. A tak je šport – klub veliki želji, borbenosti in prizadevanju ne moreš biti vedno uspešen, kajti enake želje ima vedno tudi tvoj nasprotnik.

Dejstvo je, da je tak uspeh dosežen, ker v RD Alples deluje vse tako, kot je treba. V upravi društva delajo prizadevni ljudje, predvsem pa je pomembno, da posamezna področja pokrivajo osebe, ki se na ta dela tudi dobro spoznajo. Strategija RD Alples, ki je bila podana pred leti, se je izkazala za pravo. Ker je vsem jasno, da prav za vsa igralna mesta nikoli ne bomo imeli rokometašev iz svoje baze, se je strategija, da se ekipa kombinira z nekaj izkušenimi igralci škofjeloškega Terma, pokazala kot zelo uspešna. Ustvarila se je sinergija, ki tudi v prihodnosti lahko prinaša dobre rezultate. Uprava RD Alples pa se prav dobro zaveda, da iz domače baze ne bodo izšli kakovostni igralci, če ne bo poudarka na delu z vsemi selekcijami. Še več, povsem jasno je, da je potrebno dobro sodelovanje s pedagogi športne vzgoje v osnovni šoli Železniki, saj so prav oni tisti, ki lahko

Od leve proti desni stojijo: Miha Keše, Mišo Praljak – trener, Jan Flander. V sredini sedijo: Benjamin Zbičajnik, Jože Kamenšek, Jaka Prezeli, Anže Kavčič, Miro Golja, Vedran Prgomet, Agron Šefketi. Na desni strani stojijo: Luka Rant, Peter Fajfar, Edi Rant, Tomaž Frakelj, Marijan Krištofič. Spredaj čepijo: Miloš Ceferin, Vili Rant – vodja moštva, Barbara Rant – zdravniška služba, Boštjan Frelih, Grega Keše, Srečo Rehberger – pomočnik trenerja, Miran Bernik, Damir Kovačević.

Igralci, ki so osvojili 2. mesto in se uvrstili v 1. B ligo. Od leve proti desni stojijo: Borut Rebič, Miloš Ceferin, Agron Šefketi, Peter Fajfar, Marko Dunat, Miro Golja, Jan Flander, Jure Bernik, Franci Dolenec, Vili Rant. Čepijo: Barbara Rant, Damir Kovačević, Alen Damijan, Edi Rant, Anže Kavčič, Jože Kamenšek, Domen Pogačnik, Tomaž Frakelj. Na levi leži Marijan Kristofič, na desni Bojan Jakac.

pri najmlajših vzpodbudijo veselje do te ekipne igre. Vse Alplesove selekcije – od mini rokmeta, mlajših in starejših dečkov do kadetov in mladincev, za tako majhno sredino dosegajo dobre rezultate.

Vsa omenjena prizadevanja in delo z vsemi selekcijami pa za sabo potegnejo nemajhna finančna sredstva. Zato imajo zasluge za velik delež uspeha sponzorji. V prvi vrsti največji sponzor – Alples in njegov direktor Franc Zupanc, ki kljub težkim gospodarskim razmeram trdno stoji za društvom. Zahvala gre tudi županu občine Železniki Mihaelu Prevcu in občinskim svetnikom, ki so podprli prizadevanja društva v Komisiji za šport, v Odboru za družbene dejavnosti in na Občinskem svetu, da se povečajo sredstva za društvo, ki s člansko ekipo tekmuje v 1. B ligi, poleg tega pa v dvorano privabi tudi največje število gledalcev med vsemi športi v občini. Ne smemo pozabiti tudi na tiste sponzorje, ki prispevajo manjša sredstva. In takih je kar nekaj.

Ženski rokomet

Rojstni kraj ženskega rokmeta v nekdanji občini Škofja Loka (ki je obsegala sedanje občine Škofja Loka, Gorenja vas-Poljane, Žiri in Železniki) so Železniki. Pozimi leta 1961 so se na hodniku osnovne šole zbrala dekleta, ki bi rade zaigrale za šolsko ekipo. Šola ni imela telovadnice, zato je bil hodnik njihov prvi prostor za spoznavanje igre. Dekleta so dala pobudo, ker so vedela, da obstaja razpis za gorenjsko osnovnošolsko prvenstvo.

Dekleta so kmalu ugotovila, da slabo poznajo rokometno igro, saj je bilo igrati čisto nekaj drugega kot pa opazovati fantovsko igro rokmeta. Takratni učitelj matematike na šoli Pavle Zajc se je odločil, da jim pomaga uresničiti željo. Pod njegovim vodstvom so nastopile na gorenjskem prvenstvu v Kranju. Prvič so nastopale v telovadnici in ni se bilo lahko prilagoditi na nove razmere, ko pa so bile navajene ozkega šolskega hodnika. Z veliko željo, borbenostjo in vzpodbujanjem Pavleta Zajca so presenetile in osvojile 1. mesto na tekmovanju.

Za razvoj in popularizacijo ženskega rokmeta v Železnikih je omenjeni dosežek pomenil veliko in istega leta, jeseni 1961, se je na igrišču za osnovno šolo, posutem z rdečkastim lešem, pričela organizirana vadba pod vodstvom takratnega učitelja Jožeta Cudermana.

Istega leta se je ženska ekipa, ki so jo tvorila v glavnem dekleta iz 8. razreda osnovne šole v Železnikih, vključila v TVD Partizan Selca. Zgledi so vlekli in vedno več deklet se je želelo spoznati z rokometno igro. Z zavzetim delom in pridnostjo na treningih so pridobile zadosti znanja, da so se začele udeleževati različnih turnirjev, ki so bili organizirani po Gorenjskem.

Ženska ekipa leta 1963: Milena Čufar, Anica Pikuš, Danica Demšar, Marjeta Veber, Anica Benedičič, Ida Jelenc, Minka Gartner, Mira Golja.

Čeprav so bili v takratnih časih še marsikje nenaclonjeni športnim dejavnostim, predvsem če so se z njimi ukvarjala dekleta, pa v Železnikih in Selcih ni bilo tako. Dekleta so imela podporo tako pri starših kot krajanah in ob igrišču je bilo na njihovih tekmah vedno več gledalcev.

Rokometna tekma deklet na igrišču iz leša, ki je bilo na prostoru današnje šolske telovadnice.

Da se je roket razvijal in imel veliko podporo v celotni dolini, ima velike zasluge tudi takratni predsednik TVD Partizan Selca Jože Benedičič (Maluzov Joža), ki je predvideval, da se bodo igre z žogo vedno bolj uveljavljale in poskrbele za množičnost udeleževanja v telesni kulturi. Nepogrešljiv pri organizaciji je bil tudi Viko Drol, ki je bil uradno blagajnik društva, pomagal pa je še pri neštetih drugih stvareh. Njegova specialnost so bili s šablonami izdelani barvni plakati, ki jih je v večini primerov tudi sam izobešal po Selški dolini.

Leto 1965 je bilo za dekleta zgodovinsko. Ekipo z imenom Selca se je uvrstila v Slovensko republiško

ligo. Gorenjski glas je ob tem dogodku zapisal: *"V Selcih v Selški dolini je ženski roket zasidran kot le malo kje drugod. Celo most do igrišča so občani zgradili samo zaradi svojih deklet. Ta dekleta pa jim res prinašajo veselje."*

In kako so se prebile v Slovensko republiško ligo? Spomladi leta 1965 so se udeležile področnega prvenstva za Gorenjsko. Prišle so do finala. Finalno tekmo s Trzičem so odigrale na nevtralnem terenu, in sicer v Kranju. Kot zmagovalke tega finala so postale gorenjske prvakinje in so se lahko udeležile kvalifikacijskega turnirja za vstop v Slovensko republiško ligo. Turnir je bil v Ajdovščini, ekipa Selc

Zaigrale so na osnovnošolskem prvenstvu v Kranju. Z leve proti desni: Mija Šmid, Silva Lavtar, Mira Pfajfar, Pavla Čufar, Mojca Veber, Marjeta Pegam, Sonja Kne.

Oglaševanje nekoč in danes.

pa si je z eno zmago (proti Krimu) in enim porazom (proti TTA) pridobila pravico do igranja v Slovenski republiški ligi. Ekipa, ki se je pod vodstvom Jožeta Cudermana uvrstila in zaigrala v Slovenski republiški ligi, je bila prva ekipa s področja nekdanje občine Škofja Loka, ki je zaigrala na republiškem nivoju. Prvo uvrstitev v slovensko ligo so si priigrale: Ida Jelenc, Danica Demšar, Milena Čufar, Mija Šmid, Rozalija Lotrič, Marjeta Veber, Pavla Čufar, Anica Benedičič in Nuša Pikuš.

Leta 1965, ko je bilo dokončano rokometno igrišče z asfaltno podlago v Selcih, so se dekleta poslovila od igrišča za osnovno šolo ter vse treninge in

tekme opravljale v Selcih. V prvi sezoni nastopanja v Slovenski republiški ligi so med devetimi ekipami zasedle 7. mesto. Po končani prvi sezoni nastopanja v Slovenski republiški ligi se je od igralcev zaradi selitve v Preddvor poslovil trener Jože Cuderman. Treniranje in vodenje ekipe je prevzel domačin, učitelj telesne vzgoje, Filip Gartner. V prvi sezoni pod njegovim vodstvom so že v vrhu slovenskega rokometu, saj dosežejo 2. mesto, samo dve točki so zaostajale za zmagovalkami iz Pirana.

S tekmovanji v republiški ligi je ekipa pridobila nove izkušnje. Vsako leto so se udeležile tudi najmnožičnejšega tekmovanja v takratni Socialistični

Fantje in moške udarniško gradijo most čez reko Soro proti igrišču na Rovnu.

Ena izmed redkih fotografij, na kateri so tudi nekateri funkcionarji TVD Partizan Selca: Jože Benedičič, Viko Drol z ženo Cilko, Miro Polajnar, trener Filip Gartner. Fotografija je posneta na dolgem avtobusnem potovanju na gostovanje v Mursko Soboto.

Pokalne zmagovalke Slovenije leta 1967. Z leve proti desni stojijo: Anica Pikuš, Marjeta Veber, Anica Benedičič, Ida Jelenc, Mira Golja. Čepijo: Mija Šmid, Milena Čufar (s pokalom v roki), Minka Gartner, Pavla Čufar.

Prizor s tekme Selca : Spartak iz Subotice.

Milena Čufar pri strelu na gol, potem ko je kot tolikokrat uspešno ušla vsem nasprotnicam.

republiki Sloveniji – pokalnega tekmovanja. Največji uspeh v tem tekmovanju dosežejo leta 1967, ko v Ljubljani z zmago nad Piranom postanejo pokalne zmagovalke Slovenije.

Kot pokalne prvakinja Socialistične Republike Slovenije so že isto leto nastopile v četrtfinalu pokala Jugoslavije. Njihov nasprotnik je bila ekipa Spartaka iz Subotice. Zanimanje za tekmo je bilo veliko, saj je bila to prva tekma deklet z ekipo iz druge republike. Kljub veliki želji, motivaciji in borbenosti se jim v nadaljevanje ni uspelo prebiti.

V sezonah 1967/68 in 1968/69 dekleta v Slovenski republiški ligi osvojijo obakrat 2. mesto, v sezoni 1969/1970 pa 3. mesto. Imajo pa v tej sezoni najboljšo strelko lige. Z doseženimi 102 goli je bila to Milena Čufar.

Glede na to, da je ženska ekipa igrala v republiški ligi, TVD Partizan Selca enostavno ni več zmogel finančno pokrivati stroškov. Ogrožen je bil nadaljnji razvoj rokometa. Nekatere izvrstne igralko so začele zapuščati rokometa. K sreči je bil ravno takrat na čelu podjetja Alples telesnokulturni privrženec

Prvakinja Slovenije za sezono 1972/73. Od leve proti desni: Mija Šmid, Jana Bertonecelj, Minka Gartner, Francka Luznar, Majda Habjan, Jana Hajnrihar, Milena Čufar, Anica Pikuš, Martina Gartner, Irena Lušina, Mira Benedičič, Veronika Gartner, Jožica Lotrič, trener Filip Gartner.

Janez Šter. Leta 1970 je bil ukinjen TVD Partizan Selca. Ustanovilo se je ŠD Alples, kjer je rokometa postal eden glavnih športov. Predsednik društva je postal Anton Kemperle, ki je bil na čelu dolga leta in spada med najbolj zaslužne za razvoj rokmeta v Selški dolini. Nepogrešljiv je bil tudi France Pfajfar kot vodja moštva in zapisnikar na domačih tekmah, opravljal pa je tudi vsa dela, ki jih v sedanjem društvu opravlja sekretar društva. Povezava med osnovno šolo in ŠD Alples je bila odlična. Oboji so se namreč zavedali, da je doseženo kakovost mogoče ohraniti predvsem z vzgajanjem domačih igralcev. Nedvomno je organiziranemu pristopu do vzgoje mladih igralcev prispevala izgradnja telovadnice ob osnovni šoli (na prostoru nekdanjega rokometnega igrišča, posutega z lešem). Žal pa je telovadnica lahko služila le za treninge ob dežju in v zimskem času, ker za igranje še zdaleč ni imela pravih dimenzij. V času, ko prva ekipa Alplesa igra v Slovenski republiški ligi, se druge rokometarice kalijo v Alplesovi ekipi B – ta nastopa v Ljubljanski conski rokometni ligi. Manjša kriza ženskega rokmeta v Selški dolini nastopi v sezoni 1970/1971, ko dekleta zaradi menjave generacije eno sezono celo izpadejo iz 1. slovenske republiške lige. V nižjem rangi tekmovanja ostanejo le leto dni, nakar se ponovno vrnejo. Vzpon je bil bliskovit, saj pod vodstvom trenerja Filipa Gartnerja še isto sezono postanejo prvakinja

v Slovenski republiški ligi in osvojijo kar 9 točk več kot drugouvrščena ekipa.

ŠD Alples sezono 1972/1973 zaključí z izrednim uspehom, saj poleg tega, da so članice postale republiške prvakinja, dekleta enake naslove osvojijo tudi v mladinski in pionirski konkurenci.

Mladinske republiške prvakinja pod vodstvom trenerja Poldeta Nastrana so postale: Jelka Lušina, Jana Benedik, Barbara Vrhunc, Božena Koblar, Jana Bertoncej, Mojca Soklič, Tončka Šolar, Mateja Kankelj, Mojca Jelovčan, Lidija Primožič, Danica Benedik, Andreja Mlakar, Mateja Šuštar, Tina Jensterle in Mira Benedičič.

Ko omenjamo mladinsko ekipo deklet, nikakor ne smemo pozabiti omeniti, da so mladinke Alplesa svoj največji uspeh dosegle na jugoslovanskem mladinskem prvenstvu v Nišu, kjer so osvojile 4. mesto. Na tem prvenstvu so zaigrale: Majda Habjan, Mojca Soklič, Meta Benedičič, Mira Benedičič, Lidija Primožič, Jelka Lušina, Božena Koblar, Veronika Gartner, Irena Lušina, Tina Jensterle, Tončka Šolar in Martina Gartner.

Na eni izmed tekem Alplesa se je pojavila tudi beograjska televizija, ki je posnela nekaj kadrov za Sportski pregled, eno najbolj gledanih oddaj po celi Jugoslaviji. Izdelovalcu nove začetne špice oddaje se je zdel met z desnega krila Alplesove igralke Tine Jensterle tako zanimiv, da ga je uvrstil v špico, ki se je potem predvajala leto dni.

Fotografija za spomin s priprav v Piranu avgusta 1976. Stojijo: Mira Benedičič, Majda Gortnar, Meta Benedičič, trener Jože Rakovec, na zid je naslonjen vodja moštva Franc Pfajfar. Sedijo: Majda Gartnar, Tončka Šolar, Tina Jensterle, Danica Benedik, Lidija Primožič, Tina Pegam, Mateja Kankelj, Mateja Bernik, Jelka Lušina.

Z naslovom prvaka Slovenske republiške lige so članice ŠD Alples v sezoni 1973/1974 okusile nivo tekmovanja na zvezni ravni. Prvo leto so zdržale velik pritisk ekip iz južnega dela nekdanje skupne domovine, drugo leto pa so klonile in se vrnilo v vedno bolj kakovostno Slovensko republiško ligo.

Članice, ki so prve zaigrale v Jugoslovanski zvezni ligi: Jana Bertoncej, Martina Gartner, Mojca Soklič, Lidija Primožič, Majda Habjan, Veronika Gartner, Mija Šmid, Irena Lušina, Jelka Lušina, Mira Benedičič, Tina Jensterle in Jožica Lotrič.

Že v sezoni 1975/76 so bile spet prve v Sloveniji in RD Alples si je zadalo nalogo, da prihodnjo sezono v zvezni ligi igrajo vidnejšo vlogo kot pa le, da se borijo za obstanek. V sezoni 1976/77 se to še ni zgodilo, saj so med 12 ekipami zasedle 10. mesto.

V naslednjih dveh letih se dekleta uvrstijo v sredino lestvice 2. zvezne rokometne lige.

V sezoni 1979/80 pa je ekipa pod vodstvom trenerja Jožeta Rakovca dosegla največji uspeh v zgodovini rokometu na področju nekdanje občine Škofja Loka – po končanem prvenstvu v 2. zvezni rokometni ligi so dekleta zasedla 4. mesto. Najboljša strelka 2. zvezne lige je bila Jelka Lušina, ki je v omenjeni sezoni dosegla 152 golov, Irena Lušina pa je bila s 105 goli na 6. mestu.

Končna lestvica 2. zvezne rokometne lige za ženske (sezona 1979/80)

1.	Podravka	44
2.	Rudar	37
3.	Olimpija	30
4.	Alples	26
5.	Velenje	21
6.	Đakovo	19
7.	Zamet	17
8.	Ina	17
9.	Slavonija	16
10.	Trokut	13
11.	Drava	13
12.	Koka	11

Sestrični Irena in Jelka Lušina med tekmo (na fotografiji je še Danica Benedik).

Tega leta so članice Alplesa osvojile tudi pokal mladosti za področje Slovenije. V finalni tekmi v Hrpejlah pri Kozini so premagale Olimpijo s 13 : 12. V tej tekmi sta se izredno izkazali sestre Irena in Jelka Lušina, saj sta skupaj dosegli 12 golov od 13, Jelka pa je v zadnjih sekundah tekme dosegla odločilni zadetek.

Kot zmagovalke Republike Slovenije so se lahko pomerile tudi z zmagovalci drugih republik. Žreb jim je namenil eno najmočnejših ekip v takratni Jugoslaviji, ekipo Radničkega iz Beograda. Tekmo so odigrale 7. septembra 1980 v Beogradu, kjer so okusile, kakšna je razlika med slovenskim in srbskim rokometom. Tekmo so izgubile z rezultatom 23 : 9.

V sezoni 1980/81 rokometiške Alplesa ponovijo uspeh iz prejšnjega leta – 4. mesto. Kot najboljša slovenska ekipa v tej ligi se direktno uvrstijo v novonastalo 1. B zvezno ligo. Direktno uvrstitev v to ligo so si priborile prav v zadnjem krogu z zmago nad Olimpijo z 18 : 15 v hali Tivoli.

V juniju 1981 Gorenjski glas pod naslovom Skromnost, ljubiteljstvo in zagnanost ob koncu sezone zapiše:

Rokometašice Alplesa so v tekmi z Olimpijo, ki so jo odigrale 6. junija v Ljubljani, prepričljivo zmagale (15 : 18) in tako zaključile doslej najuspešnejšo sezono nastopanja v 2. zvezni ligi. Med 12 ekipami iz Hrvaške in Slovenije so zasedle odlično 4. mesto in so pustile za seboj ostale tri slovenske ekipe: Olimpijo, Velenje in Novo mesto. Rokometašice Alplesa so jeseni in spomladi dosegle 26 točk. Za tak uspeh so morale dati 368 golov.

Po osvojitvi pokala mladosti. Fotografija je res nekoliko slabša, a da se ugotoviti, da na njej z leve proti desni stojijo: trener Jože Rakovec, Jelka Lušina, Tina Jensterle, Mateja Kankelj, Barbara Vrhunc, Mira Benedičič, Mojca Pavlin. Čepijo: Sonja Kristan, Irena Lušina, Danica Benedik, Mateja Šuštar, Tončka Šolar. V tej sezoni je v najmočnejši postavi igrala tudi Mirjam Kramar, ki pa je ni na fotografiji.

Najboljše strelke so bile Jelka Lušina, ki je dala kar 148 golov, njena sestrlična Irena je 94-krat zatresla mrežo in Danica Benedik 40-krat. Druge članice ekipe, ki so dosegle gole, so še: Ančka Hadalin, Tanja Polajnar, Mojca Pavlin, Mateja Kankelj, Andreja Mlakar, Mirjam Kramar in Verona Markun. Hkrati pa sta spomladi za Alples nastopali še Nada Stojčevski in Andreja Možgan kot igralki v polju, vratariki pa sta bili Tončka Šolar in Mateja Rihtaršič. Povprečna starost ekipe je 18 let in pol. Naj ob tem omenimo še to, da so vse igralke domačinke, ki so rasle in se razvile v domačem klubu, le Ančka Hadalin je doma iz Cerknega, kjer je bila do preteklega leta najboljša igralka domače Ete. V prvi postavi je najmlajša igralka Tanja Polajnar, ki je stara komaj 14 let. Uspeh Alplesovih rokometašic ni naključen, temveč je plod večletnega načrtnega dela z mladimi od nižjih razredov osnovne šole dalje. Učitelj telovadbe na osnovni šoli Železniki ima namreč vedno dobro vrsto pionirk in mladink.

Dolgoletno igranje v republiškem merilu, nadgrajeno z igranjem v 2. zvezni ligi, predvsem pa dobra organiziranost in strokoven pristop so omogočale igralkam Alplesa, da so jih rokometni strokovnjaki uvrščali v različne reprezentance. Tako so v letih od 1966 do 1969 za mladinsko reprezentanco Slovenije zaigrale Danica Pikuš, Marjeta Veber, Anica Benedi-

čič in Milena Čufar. Kasneje je iz pionirskih, mladinskih in članskih vrst ŠD Alples nastopilo še veliko izbrank za republiško reprezentanco (Tina Jensterle je ena tistih, ki je igrala v reprezentancah prav vseh selekcij). Najvidnejšo vlogo pa so v reprezentancah igrale Jelka Lušina, Irena Lušina, Smilja Olić, Tanja Polajnar in Nada Pohleven.

Uspehi pa so pri igralkah in vodstvu vzpodbudili željo po igranju tudi izven meja Jugoslavije. Predvsem v zimskem pripravljalnem obdobju je ekipa večkrat sodelovala v karavanškem pokalu. Poleti v letih 1979, 1980 in 1983 so se dekleta Alplesa udeležila tekmovanja v Teranu (srednja Italija). Na tem tekmovanju so nastopale moške in ženske ekipe iz Evrope, Azije, Amerike in Afrike. Nastopali so mladi do 20. leta starosti. Leta 1979 so dekleta Alplesa presenetile vse in zasedle 1. mesto (slike naših igralk so se pojavile tudi v rimskem časopisu), leto za tem pa so bile druge po porazu z ekipo Prage z 18 : 16.

V sezoni 1981/82 članice nadaljujejo igranje v 1. B zvezni ligi. Pod vodstvom trenerja Franca Lušine z dobro igro v močni ligi osvojijo 5. mesto. Za ekipo Alplesa so takrat nastopile igralk: Tončka Šolar, Danica Benedik, Irena Lušina, Jelka Lušina, Andreja Možgan, Mirjam Kramar, Mateja Kankelj, Tanja Polajnar, Anica Hadolin, Mateja Rihtaršič, Nada Stojčevski in Andreja Mlakar.

Po končani sezoni je igralka Jelka Lušina prestopila k ekipi ljubljanske Olimpije. Po letu dni igranja v Ljubljani se je ponovno vrnila v domači klub.

V naslednji sezoni 1982/83 je ekipa ponovno osvojila 5. mesto. Po prvem delu tekmovanja, v jeseni, se je v Gorenjskem glasu pod peresom Cveta Zaplotnika pojavil članek z naslovom Kdaj v domačem kraju in s podnaslovom Nenehna gostovanja rokometašic Alplesa, v katerem piše:

Ženska rokometna ekipa Alplesa je po jesenskem delu tekmovanja v 1. B zvezni ligi pristala na 4. mestu. V enajstih tekmah so igralk iz Železnikov osemkrat zmagale in trikrat izgubile – v gosteh pri najboljšem slovenskem predstavniku ljubljanski Olimpiji, doma proti Podravki in po nepotrebnem na Reki proti Zametu.

"Dosegli smo celo več, kot smo pričakovali pred prvenstvom," pravi Franc Pfajfar, vodja rokometne sekcije pri Športnem društvu Alples. "Uspeh je še toliko večji, ker je ekipo lani zapustila ena najboljših igralk in kapetanka ekipe Jelka Lušina, ki je prestopila k ljubljanski Olimpiji. Glavno breme na tekmah so zato nosile izkušene Irena Lušina, Danica Benedik, vratarka Tončka Šolar in predstavnici mlajše generacije Tanja Polajnar in Mateja Kankelj. Ne gre pa prezreti tudi deleža ostalih. Vse igralk, z izjemo ene, so iz domačega kraja. Vse so tudi izšle iz rokometne šole Filipa Gartnerja. Povprečna starost ekipe je 20 let. Pomeni, da prihajajo v zrela leta, kar se je že pokazalo v jesenskem delu prvenstva. V preteklosti je bilo pravilo, da je igralka po končani srednji šoli prenehala z igranjem. Zdaj so rokometašice same spoznale, da so pri teh letih sposobne prikazati najboljše igre. Zaradi šolskih obveznosti bodo verjetno treningi ob koncu prvenstva nekoliko slabše obiskani. Ne glede na to pa upamo, da bomo zadržali mesto v zgornjem delu razpredelnice."

Rokomet je v Železnikih šport številka ena. Dekleta so več kot desetletje v slovenskem kakovostnem vrhu, čeprav je kraj majhen in zaledje skromno. Bodoče igralk se "rekrutirajo" že na železnikarski osnovni šoli. Portoroški sklepi, po katerih je Alples nosilec ženskega rokometu v občini (Škofja Loka, p. p.), se namreč niso uveljavili. Bolj kot to se je utrdilo delo v rokometnih krožkih, medrazredna in medšolska tekmovanja ter izbor obetavnih igralk za mladinsko ekipo, kar vse opravlja Filip Gartner, njegovo delo pa v članski vrsti A nadaljuje Franc Lušina.

Rokometašice Alplesa igrajo vse prvenstvene tekme v športni dvorani na Podnu v Škofji Loki, ker pravila tekmovanja ne dovoljujejo nastopanja na zunanjih igriščih. Tudi tu imajo na tribunah dovolj navijačev, največ ljubiteljev rokometu iz Železnikov, toda to ne odtehta igranja v domačem kraju. Rešitev se obeta, saj Krajevna skupnost že gradi temelje bodoče telovadnice. Preden pa bo ta nared, bo ekipa še velikokrat "gostovala" in treni-

rala v škofjeloški dvorani.

Najbrž Železniki danes ne bi imeli tako razvitega ženskega rokometu, če tovarna Alples ne bi tako odločno zagovarjala in podpirala športne dejavnosti kraja. Za rokometa, za potrebe mladinske ekipe in obeh članskih ekip, prispeva dve tretjini denarja, ostalo prispeva Zveza telesnokulturnih organizacij Škofja Loka. Tovarna in zveza bosta letos rokometni dejavnosti namenili 1,7 milijona dinarjev, od tega bodo polovico denarja pobrala samo potovanja v Novi Sad, Ado, Temerin, Crvenko, Split, Trogir in k ostalim nasprotnikom ter vožnja na treninge v Škofjo Loko trikrat tedensko.

Po tej sezoni je prišlo do reorganizacije tekmovalnega sistema in 1. B liga je bila ukinjena. Spet se je ustanovila 2. zvezna rokometna liga, v kateri so igralk Alplesa nadaljevale s tekmovanjem. Liga je bila zahtevna in naporna. Igralk, čeprav starejše in bolj izkušene, v igri niso več napredovale. Padla je tudi zavzetost in ekipi se je zgodilo, da je po osmih letih igranja v zveznem merilu iz tega tekmovanja izpadla.

Za odpravo krize v ženskem rokometu bi takrat v Železnikih (kot že kdaj poprej) morali združiti vse sile in pristopiti k aktivnostim za izgradnjo športne dvorane. Podjetje Alples je že takrat, ko so gradili odprta igrišča za rokometa, košarko in tenis, pogojevalo svoj denarni vložek z začetkom izgradnje športne dvorane, a stebri, ki so jih takrat v ta namen zgradili, so samevali še nadaljnjih 20 let. Tudi novinarji, ki so spremljali rokometašice Alplesa, so začutili, da bo rokometa brez športne dvorane v Železnikih zamrl.

Po končani neuspešni sezoni je prišlo v klub do sprememb v igralskem kadru. Danica Benedik in Tanja Polajnar sta odšli k ljubljanski Olimpiji. Tanja je po treh letih igranja pri Olimpiji odšla k beograjskemu Radničkemu, kjer je nadaljevala uspešno klubsko in tudi reprezentančno kariero. Čeprav tudi k Alplesi prestopijo tri igralk Olimpije (Sandra in Tanja Bašić, Janja Kacin), ekipi Alplesa v sezoni 1984/85 ne uspe zmagati v Slovenski republiški ligi (bile so druge) in načrtovanega povratka v 2. zvezno ligo ni bilo. V tem letu sta se od aktivnega igranja poslovili igralki Jelka in Irena Lušina ter vratarka Tončka Šo-

lar. Sledila je sezona 1985/86, v kateri je ekipa nastopila z zelo pomlajeno sestavo. Igralke brez velikih izkušenj so osvojile 5. mesto. Ponovnega vzpona ženskega rokmeta pa ni bilo na vidiku. Kriza se je stopnjevala. Igralk, ki bi uspešno zamenjale prejšnjo generacijo, preprosto ni bilo. Kljub temu da so Portoroški sklepi določili ženskemu rokometu center v Železnikih, pa je obstajal velik problem: v Železnikih ni bilo športne dvorane. Mladink in članic, ki so morale trenirati in igrati tekme v dvorani Poden v Škofji Loki, mlajše igralk v Železnikih preprosto niso več videle in zainteresiranost za igranje je padala.

Članska ženska ekipa se je v nadaljnjih letih uvrščala v spodnji del lestvice v Slovenski republiški ligi. Vsaka igralka, ki si je želela napredka, si je morala poiskati kvalitetnejšo ekipo. Tako po sezoni 1988/89 k ekipi Kranja prestopita Smilja Olič in Brigita Jelinič.

Uvrstitve članske ženske ekipe

Alplesa v nadaljnjih letih:

1986/87	8. mesto Slovenske republiške lige
1987/88	9. mesto Slovenske republiške lige
1988/89	8. mesto Slovenske republiške lige
1989/90	8. mesto Slovenske republiške lige

Osamosvojitve Slovenije – sprememba ligaškega sistema

1990/91	5. mesto (2. državna liga)
1991/92	3. mesto (2. državna liga)
1992/93	ne tekmujejo več pod imenom Alples

Pregled arhivskega gradiva, zapis kronologije 50-letne zgodovine rokmeta v Selški dolini, izbor fotografij in zapisi pod fotografijami: Janez Ferlan

Zbiranje arhivskega gradiva: Srečo Rehberger, Brane Bertoncelj, Marko Lotrič, Grega Markelj, Stane Gortnar, Janez Ferlan

Viri

Borut Rebič: *Razvoj in organiziranost rokmeta v Občini Škofja Loka do leta 1989 ter perspektive nadaljnjega razvoja*.

Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za telesno kulturo, 1990.

Arhiv TVD Partizan Selca.

Arhiv RD Alples.

Arhiv ŠD Laguna.

Arhiv Rokometne zveze Slovenije.

Časopisni članki: Gorenjski glas, Delo, Ekipa.

Spletna stran Občine Železniki.

Fotografije iz zasebnih virov: Miha Gartner, Jože Cuderman, Filip Gartner, Milena Čufar, Pavla Čufar, Janče Habjan, Mira Golja, Ivan Mohorič, Jože Rakovec, Polde Nastran, Nada Pohleven, Viko Drol, Jelka Lušina, Irena Lušina, Tina Jensterle, Tanja Polajnar, Janez Ferlan.

Za razvoj rokometu so se po posameznih obdobjih trudili:

V OSNOVNI ŠOLI ŽELEZNIKI	
Marko Erznožnik - profesor telesne vzgoje	1957–1960
Jože Cuderman - učitelj telesne vzgoje	1960–1967
Pavle Zajc - učitelj matematike in ljubitelj rokometne igre	na šoli do leta 1965
Filip Gartner - učitelj telesne vzgoje	1966–2008
Polde Nastran - učitelj telesne vzgoje	1970–2009
Ostali učitelji telesne vzgoje: Jože Reya, Tina Pintar, Aleš Jensterle, Andreja Bogataj Rant, Mitja Lorber, Damjana Lotrič	

POD OKRILJEM TVD PARTIZAN SELCA		
Jože Benedičič – predsednik TVD Partizan		
Ženski rokomet - trenerji	Miha Gartner	1961–1963
	Jože Cuderman	1963–1966
	Filip Gartner	1966–1970
Moški rokomet - trenerji	Miha Gartner	1960–1968
	Jože Cuderman	1968–1969
	Aleš Gartner	1969–1970

V ŠPORTNEM DRUŠTVU LAGUNA	
Nov začetek moškega rokometu	
Srečo Rehberger – predsednik	1994–1996
Jože Rakovec – trener	1994–1996

V ŠPORTNEM DRUŠTVU ALPLES		
Direktorji glavnega sponzorja podjetja Alples, ki so v posameznih obdobjih skrbeli za finančno podporo rokometa v Železnikih		
Janez Šter	od leta 1970, ko Alples postane sponzor, do leta 1975	
Jože Demšar	1975–1983	
Stane Čadež	1983–1990	
Peter Šmid	1990–1992, ko tudi ženska ekipa neha nositi ime Alples	
Marko Tršan	jeseni 1996 in del pomladi 1997	
Franc Zupanc	del pomladi 1997–2009, sponzor ostaja tudi v prihodnje	
Predsedniki društva		
Anton Kemperle	1970–1986	
Ivan Fajfar	1986–1990	
Marko Tršan	1996–1997	
Jože Rakovec	1997–2002	
Rafko Kavčič	del leta 2002	
Marko Lotrič	2002–2009 in dalje	
Trenerji članske ekipe		
Moški roket	Jože Cuderman	1970–1971
	Aleš Gartner	1971–1972
	Niko Markovič	1972–1974
	Jože Cuderman	1974–1976
	Jože Rakovec	1976–1977
	Jože Rakovec	1996–1997
	Stane Vrbinc	1997–1999
	Željko Vešligaj	1999–2001
	Borut Rebič	2001–2003
	Željko Vešligaj	2003–2004
	Andrej Završnik, Stane Vrbinc	2004–2005
	Stane Vrbinc	2005–2006
	Mišo Praljak	2006–2007
	Borut Rebič	2007–2008
	Mišo Praljak	2008–2009
	Uroš Mohorič	2009–
Ženski roket	Polde Nastran	1970–1971
	Filip Gartner	1971–1975
	Polde Nastran	1975–1976
	Jože Rakovec	1976–1981
	Andrej Kavčič	1981–1982
	Franc Lušina	1982–1991

Jože Cuderman,
fotografiran leta 1969.

Jože Cuderman

NAJLEPŠA LETA SVOJEGA ŽIVLJENJA SEM PREŽIVEL V ŽELEZNIKIH

Nesporno ste oseba, ki je v Železnikih za uveljavljanje rokometne igre naredila izredno veliko. Menda ste se aktivno ukvarjali z igranjem odbojke. Zakaj ste prešli na rokomet? Kdaj vas je pot zapeljala v Železnike? Kako ste začeli s športno dejavnostjo v našem okolju?

Izhajam iz vasi Tupaliče v občini Preddvor. Odkar pomnim, so me zanimala športne aktivnosti. Zato ni čudno, da sem se tudi izobraževal v tej smeri. Takrat je v Ljubljani obstajala triletna višja šola za telesno kulturo, ki se je kasneje reorganizirala v visoko šolo. Višjo sem študiral redno, visoko pa izredno. Odbojka je bil moj prvi šport. Igral sem jo za Triglav Kranj, ki je nastopal v 2. slovenski ligi. Hkrati sem treniral dekleta, ki so takrat igrala v enotni slovenski ligi. V zadnjem obdobju študija sem bil štipendist Občine Kranj, in ko sem doštudiral, so me poklicali tja in mi dali na voljo tri službena mesta: Preddvor, Cerklje in Železnike. Razmere v Preddvoru sem poznal, pregledal sem jih še v Cerkljah in Železnikih ter ocenil, da so pogoji v Železnikih najboljši, ker so imeli ob šoli igrišče z lešem in zelo velik hodnik v dolžini treh razredov. Odločil sem se in odšel v Železnike. V Železnikih me je presenetila svobodomiselnost ljudi, zelo liberalen pristop pri učenju, nihče ni bil mnenja, da šport ni za dekleta. V Selški dolini je vel športni duh, ljudje so se navduševali za različne športne dejavnosti. Pri svojem delu sem srečal mnogo izrednih ljudi. Kot učitelj telovadbe sem delal tako z dekleti kot s fanti in razmišljal, kateri šport je tisti, ki bi ga lahko v tem okolju uspešno igrali tako dekleta kot fantje. Nikjer v okolju nisem videl, da bi bil kdo posebej velik, tako sta odbojka in košarka odpadli, kaj kmalu pa sem opazil, da je veliko učencev eksplozivnih in tekaško sposobnih, kar pa je v rokometni igri pomembno. In odločil sem se, da bom v Železnikih skušal iz fantov in deklet narediti dobre rokometase in rokometasice. Moram pojasniti, da sem s svojim pristopom kar precej kršil takratni učni program telovadbe. Takrat so bila priporočila, da v glavnem delamo telesne vaje z elementi gimnastike (lahko tudi ob glasbi). V programu ni bilo iger z žogo. Mi pa smo delali največ z rokometno žogo, v pomladanskem in jesenskem času na zunanjem igrišču, pozimi pa na šolskem hodniku. Danes je nepredstavljivo, kako so včasih otroci ubogali. Na hodniku smo imeli telovadbo v popolni tišini, saj nismo smeli motiti tistih, ki so imeli pouk v razredih. Če se je kdaj kdo spozabil, je predvsem učitelj matematike Pavle Zajc kaj hitro odprl vrata. Zadosti je bilo, da je samo pogledal na hodnik, pa je že bilo spet vse tiho.

Kje pa ste v Železnikih prebivali? Kako je potekal vaš dan?

Najprej sem stanoval v gostilni, ki se ji je po domače reklo Pr Turk, kasneje sem bil nastanjen pri Francu Benedičiču v Logu, nazadnje pa čisto zraven šole v hiši Matevža Šmida. Bil sem eden od mnogih učiteljev v tistem času, ki smo svoje delo opravljali praktično cel dan. Zjutraj sem brez kakega zajtrka odšel v šolo, malical sem skupaj z otroki, po dopoldanskem učenju sem šel na kosilo, po kosilu pa ponovno v šolo (takrat so nekateri razredi imeli šolo dopoldne, drugi popoldne) in spet na igrišče, kjer sem do večera vadil dekleta ali fante. Na kosila in večerje sem ves čas delovanja v Železnikih hodil k Turk.

V osnovni šoli v Železnikih ste poučevali telesno vzgojo, kasneje pa celo glasbo. Zakaj ste začeli s poučevanjem glasbe?

Filip Gartner je zaključil šolanje telesne kulture in iskal službo. Igral je v rokometni ekipi, poznal sem ga in vedel, da gre za čudovito osebnost, poštenega in delovnega človeka. Takrat je v osnovni šoli glasbo učil Tone Lotrič (Fajglnov Tone), ki se je v Železnike vsak dan vozil iz Ljubljane. Želel si je v službo kje bližje Ljubljani. Ker sem kar nekaj znal tudi na glasbenem področju, sem začel učiti glasbo in naredil prostor za Filipa. V dobro rokometu je bila to zagotovo prava poteza.

Trenirali ste žensko ekipo od leta 1963 do leta 1966 in moško ekipo od leta 1968 do leta 1971 in v letih 1975 in 1976. Povejte nam kaj iz obdobja treniranja deklet in fantov. Koga je bilo po vašem mnenju lažje trenirati, dekleta ali fante? So kake razlike v pristopu trenerja do enih ali drugih?

Vse, kar sem prej naučil dekleta in fante v osnovni šoli, se je kasneje obrestovalo. Ko sem bil leta 1962 na služenju vojaškega roka v Bitoli, je bilo tam športno tekmovanje, kjer je vsako republiko v določenih športih zastopalo eno mesto. Iz Slovenije je bil to Kranj. Takrat so mi odbojkarji Kranja omogočili, da sem lahko imel za ogleda tekem izhod iz vojašnice. Kranjske rokometasice so na tistem turnirju zmagale. Ko sem jih gledal, sem se zaobljubil, da bom, ko pridem nazaj v Železnike, sestavil žensko ekipo. Ko sem se vrnil, sem sestavil najprej šolsko ekipo, s katero smo z velikimi razlikami premagovali druge šolske ekipe na Gorenjskem. Ko pa smo z dekleti že vstopili v slovensko ligo in sem se moral udeležiti sestanka na Rokometni zvezi Slovenije, se najbolj spominjam tega, da so (ko so me predstavili, da sem predstavnik ekipe Selc) drug za drugim hodili k meni in me spraševali, kje so Selca in kako se do tja pride. Če se prav spomnim, smo v jesenskem delu prvega leta nastopanja v Slovenski rokometni ligi vse tekme izgubili. Čez zimo smo v Selcih v Krekovem domu imeli zelo intenzivne kondicijske priprave. V pomladnem delu smo premagali vse, tudi Izolo in Ajdovščino (slednjo

kar za 12 golov). Naslednjo sezono smo bili že najboljša ekipa.

Kar pa se tiče treniranja deklet in fantov, so velike razlike. Meni, ki sem humanist in rahločuten, so bila dekleta pisana na kožo. To sem spoznal že pri treniranju odbojke. Dekleta so veliko bolj poslušna od fantov, bolj so se pripravljena potruditi, upoštevajo dogovore, enostavno rečeno – njih se dá trenirati z mojim "mehkim" pristopom. Fantje pa včasih potrebujejo bolj strog vojaški pristop, česar pa meni narava ni dala. V letih, ko sem treniral fante, jih je bilo toliko, da smo imeli kar A, B in C ekipo. Tako so lahko praktično igrali vsi, ki so želeli. Ker takrat Češnjica niti slučajno ni bila del Železnikov, sem v eni ekipi imel fante s Češnjice in iz Selc, v drugi pa iz Železnikov. V času treniranja fantov sem zanje tudi igral, eno sezono sem bil celo drugi najboljši strelec gorenjske lige. Na domačem terenu se je to zdelo vsem povsem normalno, na gostovanjih pa sem od gledalcev večkrat kakšno slišal. Če so me klicali samo "ata", so bili še kar prizanesljivi.

Moški ekipi ste nudili strokovno pomoč že tudi v času, ko ste trenirali dekleta. To pripoveduje Miha Gartner, ki je treniral prvo moško rokometno ekipo v Selški dolini in tudi igral v njej. Kakšno je bilo to sodelovanje?

Omenil sem, da sem bil na razpolago športni vzgoji cel dan. Bil sem pripravljen pomagati vsakemu, ki je pomoč pri kaki športni dejavnosti potreboval. Povsem logično je, da sem pomagal Mihu, saj je treniral in igral roket.

Odločili ste se, da se leta 1967 vrnete v rodne Tupaliče. Zakaj? Treniranje deklet ste prepustili svojemu šolskemu kolegu Filipu Gartnerju. Njemu ste v poletnih mesecih večkrat nudili prostore za večdnevne temeljite priprave. Tako ste še vedno pomagali rokometašicam iz Železnikov.

V Železnikih sem preživel najlepša leta svojega življenja. Težko sem odšel. Brat, ki je bil še pri starših, je začel zidati hišo in se pripravljal, da gre na svoje. Mama me je nekajkrat prosila, naj se vrnem v domačo hišo. Ustregel sem njenim željam in se vrnil domov. Žensko ekipo sem dal v dobre roke Filipu Gartnerju, začel pa sem trenirati moške in se vsak dan vozil od doma. Na treninge sem vozil tudi tri rokometase iz Preddvora. Takrat sem bil prepričan, da bom sestavil in pripravil najboljšo ekipo na Gorenjskem.

Kaj vse ste na področju športa delali v Preddvoru?

Učil sem telovadbo in treniral roket. Čeprav sem že v začetku želel trenirati dekleta, me je nečak Slavko pregovoril, da sem treniral fante. Kasneje sem delal tudi z dekleti. Iz Preddvora je najbolj znana Alenka

Cuderman, ki je mlajša Slavkova sestra. Ko sem dopolnil 50 let, je prav Slavko nadaljeval moje delo, sam pa sem mu pomagal.

Dovolite še eno bolj osebno vprašanje. V Železnikih ste našli tudi svojo življenjsko sopotnico. Izbrali ste jo med rokometasčami (Marjeta Veber). Menda ste jo v osnovni šoli celo poučevali. Gledano z našimi očmi, je bilo obdobje, ki ste ga preživel v Železnikih, brez dvoma uspešno. Tudi vi ocenjujete tako?

Res je, svojo sedanjo ženo Marjeto sem učil v osnovni šoli in kasneje treniral v ženski ekipi. V kakem drugem okolju bi bile v tistih časih letele marsikateri pripombe. V Železnikih so vse sprejeli za dobro. Ne nazadnje si je tudi Filip Gartner izbral ženo Nušo iz ekipe, ki jo je treniral. Obdobje, ki sem ga preživel v Železnikih, spada med najlepši čas mojega življenja. Ker sem vse delal s srcem, sem prepričan, da imajo tudi tisti, ki so se srečavali z mano, tako kot jaz samo najlepše spomine.

Pogovarjal se je Janez Ferlan

Miha Gartner

POBUDNIK USTANOVITVE MOŠKE ROKOMETNE EKIPE

Iz ohranjenih zapisov o rokometu se dá razbrati, da ste pobudnik ustanovitve moške rokometne ekipe v Selški dolini. Lahko poveste kaj o tem?

V času šolanja na industrijski kovinarski šoli v Kranju sem tam živel v internatu. Pri kranjski Mladosti sem igral nogomet, občasno pa sem bil pri istem klubu tudi rokometni vratar. Rokometasči tega kluba so bili uspešnejši od nogometašev, saj so igrali v 1. slovenski ligi. Meni in še komu, ki smo stanovali v internatu, je tako sodelovanje prišlo prav, ker smo imeli dober razlog za odhajanje iz internata. Tako sem običajno najprej gledal trening rokometu, nato pa igral nogomet. Srečeval sem se z Janezom Bartolom, ki je vedno več pozornosti posvečal rokometu. Ko sem šolanje zaključil, sem se najprej preizkusil v nogometu. V Selcih smo skupaj spravili eno ekipo in se enkrat ali dvakrat pomerili z vrstniki iz Železnikov. Ker pa v Selcih ni bilo tako dobrih pogojev za igranje nogometu kot v Železnikih, tja pa me ni preveč vleklo (vsem je znano takratno rivalstvo med Selci in Železniki), sem nogomet opustil. Ker pa brez športa nikakor nisem mogel, sem začel zahajati na igrišče

ob osnovni šoli, kjer sem se pridružil tistim, ki so tam igrali košarko. Spominjam se, da je bil za košarko posebej navdušen Janez Demšar, ki je imel željo zbrati ekipo za igranje.

Enkrat sem po naključju v Kranju spet srečal Janeza Bartola. Nagovoril me je, naj v dolini poskušam skupaj spraviti moško rokometno ekipo. Pri igranju košarke sem soigralcem omenil, kar sem se pogovarjal z Bartolom. Tam je bil tudi učitelj Pavle Zajc, ki nas je vzpodbudil, naj to poskusimo. Najprej smo popravili precej poškodovane rokometne gole. Spominjam se, da se je pri tem popravilu s svojimi varilskimi sposobnostmi izkazal Tone Lotrič, ki je navaril kljukice za mreže, ki jih je priskrbel Pavle Zajc. In tako smo tisti, ki smo se prej zbirali pri igranju košarke, začeli igrati rokomet. Mi, ki smo bili že izven osnovne šole, sploh nismo vedeli, da se v šoli pri telovadbi učijo rokometne igre (mi se je namreč nismo). Šele ko so se nam pridružili tudi tisti, ki so zaključevali šolanje, smo kaj kmalu ugotovili, da veliko znajo.

Pavle Zajc je naredil naslednjo potezo. Poznal je nekoga iz Dupelj (ne spominjam se več ne imena ne priimka), ki je sodeloval pri organizaciji tekmovanja v gorenjski ligi. Matevža Pogačnika in mene je poslal k njemu, da mu izraziva željo o vstopu naše ekipe v obstoječo gorenjsko ligo. Možakar ni pokazal pretiranega navdušenja, ker so se mu Železniki zdeli predaleč. Da pa naju ne bi povsem odslovil, nama je obljubil igranje dveh prijateljskih tekem s Savico. Obljubo je držal, prvo tekmo smo igrali doma in jo celo dobili, saj verjetno zaradi podcenjevanja niso prišli vsi najboljši. S popolno postavo pa smo tekmo v Kranju izgubili. In prav preko te Savice (ki je prenehala nastopati) smo se kasneje uvrstili v gorenjsko ligo.

V TVD Partizan Selca so takoj po uvrstitvi v gorenjsko ligo pričeli razmišljati tudi o potrebnih kadrih. Tako je bil na tečaj za rokometnega vaditelja v Rovinj poslan Tone Lotrič. Tečaj je opravil, vendar je na koncu pristal pri nogometaših (verjetno po takrat znanem scenariju borbe med Železniki in Selci). Tudi njegov brat Janez je treniral z nami, dokler smo igrali še na igrišču za šolo, ko pa smo se preselili v Selca na Rovn, je odšel med nogometaše, kjer je bil kasneje tudi zelo uspešen. Iz naše sredine se je za rokometnega sodnika izobrazil Matevž Pogačnik, ki je po opravljenem izpitu sodil tekme v gorenjski ligi.

Kako so se odvijali treningi v tistem začetnem obdobju?

Uradno smo trenirali dvakrat tedensko od petih popoldne pa do teme, torej po sistemu, kot sem ga poznal od treniranja nogometa pri Mladosti, neuradno pa smo bili na igrišču vsako popoldne. Jasno je, da nismo igrali samo rokometu, ampak tudi nogomet in košarko.

Je res, da je bilo za mnoge igranje rokometu v začetku namenjeno kondicijski pripravi za smučarsko sezono?

Joža Benedičič je kot predsednik TVD Partizan Selca zagovarjal stališče, da je tak način prava formula tako za uspešnega smučarja kot za igralca pri igrah z žogo.

Kaj vse ste počeli v zvezi z rokometom? Do kdaj ste bili aktivni igralec?

Na začetku sem bil kar v trojni vlogi. Bil sem vodja ekipe, trener in igralec. Malokdo pa ve, da sem bil ob ustanovitvi ženske ekipe prvo leto tudi njihov trener. Takrat so dekleta začela z nastopanjem v gorenjski ligi. Ne vem natančno kdaj, mislim pa, da je bilo leta 1968, ko sem prenehal z vsemi dejavnostmi okrog rokometu. Nekaj let sem bil že poročen, pa sem bil še vedno vse popoldneve na igrišču. Začel sem razmišljati tudi o gradnji hiše. Poleg tega je prišlo do nekaterih nesoglasij – ko zdaj gledam nazaj, sem bil verjetno preveč občutljiv na kako izrečeno besedo. Začutil sem tudi, da imam premalo strokovnega znanja, saj sem dobro opazil, da ga imata bistveno več Aleš Gartner in Polde Nastran. In sem zaključil svojo rokometno zgodbo. Prenehal sem tudi smučati. Kasneje sem enkrat dve leti smučarje celo treniral, v nadaljevanju sem igral samo še nogomet na sindikalnih tekmah med podjetji.

Ste bili kaj zraven, ko se je moški rokomet leta 1994 začel ponovno rojevati?

Povabili so me na začetni sestanek. Bil sem mnenja, da morajo nov vzpon narediti bistveno mlajši od mene, zato sem tiste, ki so se lotili zahtevnega projekta, podprl samo moralno. Sin Dušan je poskušal igrati rokomet, a je po naravi bolj individualist, zato je prenehal. Sta se pa v ta sistem vključila hčerka Barbara in njen mož Vili.

Ali kdaj pridete na tekme sedanje ekipe?

Če le ne pride kaj vmes, grem pogledat domače tekme.

Pogovarjal se je Janez Ferlan

Filip Gartner

KOT TRENER LAHKO DAŠ NAJBOLJŠA NAVODILA, A REALIZIRATI JIH MORAJO ROKOMETAŠICE IN ROKOMETAŠI NA IGRIŠČU

Pri pregledovanju dokumentacije o igranju rokometu v Selški dolini se vaše ime pojavi v letu 1963 kot ime igralca ekipe Selc. Kaj vse se je zgodilo v zvezi z rokometom in vami pred letom 1963 in v nadaljnjih letih?

Ko sem hodil v osnovno šolo, v nižjih razredih v programu izobraževanja sploh ni bilo telesne kulture kot učnega predmeta. Telovadbo kot redni učni predmet smo srečali šele v sedmem in osmem razredu. Tako kot vsem takrat sta tudi meni roketne osnove dala Marko Eržnožnik in Jože Cuderman. V tistih časih so praktično vsi, ki so imeli izobrazbo s področja telesne kulture, le-to pridobivali na DIF-u v Beogradu. Za šport pa sta nas navduševala tudi Jože Benedičič, ki je vodil TVD Partizan Selca, in Janez Demšar, ki je kar nekaj znal iz orodne telovadbe. Ko sem odšel v Škofjo Loko na gimnazijo, me je prvo leto telesno vzgojo učil Lojze Gorjanc, znani strokovnjak za smučarske skoke, naslednja tri leta pa profesor Ivan Križnar. Bil sem športni navdušenec, zato je bilo povsem logično, da sem bil zraven, ko se je ustanavljala prva roketna ekipa.

V sezoni 1966/67 že postanete trener ženske članske ekipe, ki je tekmovala pod imenom Selca. Kako je prišlo do tega dogovora?

Igral sem v moški ekipi, ko je dekleta treniral Jože Cuderman. Ker sem že imel narejena dva letnika visoke šole za telesno kulturo, so me povabili, da v osnovni šoli v Železnikih učim telesno vzgojo. Po mojem prihodu je Jože Cuderman začel učiti glasbo. To je bilo v letu 1966. Za jesensko sezono pa me je Jože Cuderman nagovoril, da sem od njega prevzel tudi žensko ekipo in jo treniral. Razlagal mi je, da načrtuje odhod v Preddvor. Tako sem začel trenirati dekleta, obenem pa sem še do leta 1970 igral za moško ekipo. Maja v tem letu sem odšel k vojakom. Pri treniranju me je nadomestil Polde Nastran. Ko sem se vrnil iz vojske, sem ekipo ponovno prevzel in jo vodil do leta 1976.

Je ta podatek o odhodu v vojsko točen? V dokumentaciji je namreč zapisano, da ste bili v sezoni 1970/1971 tehnični vodja moške ekipe, še več, obstaja fotografija ob osvojitvi 1. mesta v Gorenjski roketni ligi, kjer ste na fotografiji z Jožetom Cudermanom in igralci.

Preden sem šel v vojsko, so že določili, da bom v tisti sezoni kot pomoč Jožetu Cudermanu. Ko sem odšel, pa je ostal sam. Iz vojske pa sem se

vrnil še pred koncem sezone, se jim takoj priključil, zato sem bil ob osvojitvi 1. mesta lahko zraven ekipe.

Kot trener ste dosegali z ekipo vsako leto sijajne rezultate. V sezoni 1972/73 (takrat že pod imenom Alples) dekleta postanejo državne prvakinja in se uvrstijo v 2. zvezno jugoslovansko ligo. Kakšen je bil ta prehod iz slovenskega v širši jugoslovanski prostor?

2. zvezna jugoslovanska liga je bila razdeljena na vzhod in zahod. Mi smo igrali v zahodni skupini skupaj z ekipami Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Naše igralko so bile izredno mlade in ni jim bilo lahko. Ker so bile tako mlade, so se poleg tekmovanja v ligi kot ekipa lahko dve leti udeležile tudi zimskega mladinskega prvenstva, kjer so tekmovala ekipe s celotnega področja Jugoslavije, in sicer osem ekip kot prvakinja posameznih področij. V sezoni 1973/74 so bile v Nišu pete, leto dni kasneje pa v Banjaluki četrte. V naslednji sezoni kot mladinke niso mogle več nastopiti. Potovanja po Jugoslaviji so dekleta utrudila, a na igrišču so vedno dala vse od sebe. Rokometni strokovnjaki iz različnih republik Jugoslaviji so opazili velik rokometni potencial naših igralk, a v tistih časih še niso bili v navadi prestopi med klubi. So se pa zanimali za dekleta v zvezi z reprezentančnimi selekcijami. Spominjam se, da so obljubljali, da bo Majda Habjan zaigrala za jugoslovansko mladinsko reprezentanco. Na koncu je niso povabili, češ da premalokrat na teden trenira. Res je, da prehod od igranja v slovenskem prostoru v širši jugoslovanski prostor ni bil enostaven. Drugo leto tekmovanja v jugoslovanskem prostoru, ko je prenehala igrati ena naših najboljših rokometaric, Milena Čufar, nam je bilo sploh težko.

Največ znanja in moči pa so dekleta pridobile na vsakoletnih poletnih pripravah v Preddvoru. Tam smo cele dneve izkoristili za rokometno usposabljanje: zjutraj tek, nato dve uri treninga, po kosilu teorija, nato spet dve uri treninga. Prenočevale so kar na blazinah v telovadnici.

Dekleta, ki so igrala rokomet pod vašim vodstvom, povedo, da ste jih takrat, ko jim ni šlo in so tekmo izgubljale, znali nenaavadno motivirati, predvsem pa jim dopovedati, da tekmo lahko dobijo. Kakšen je bil vaš način vodenja tekme?

Veliko sem se naučil od Jožeta Cudermana, marsikaj sem naštudiral sam. Zelo dobro pa sem znal opaziti šibke točke nasprotnic med igro samo. V polčasu sem svojim igralkam običajno te šibke točke predstavil in jim povedal, kako naj igrajo, da te njihove slabosti izkoristijo. Vendar od tega ne bi bilo nič, če vsega dogovorjenega ne bi naredile na igrišču. In ker so velikokrat to storile, so bile uspešne. Če sem imel občutek, da so boljše od nasprotnic, sem jim to seveda večkrat povedal.

V času največjega vzpona ženskega rokometu se umaknete kot trener. Zakaj?

Potovanja so me vedno mučila. Vedno bolj sem se začel zavedati velike odgovornosti, ki jo imam. Skrbelo me je, če bi se kdaj na potovanju naredila kakšna nesreča. Zato smo se dogovorili, da z delom začne Jože Rakovec. Verjetno bi, če bi nadaljeval, čez čas nastopil še kak drug razlog. Ko sem prenehal trenirati članice, sem več let treniral kadetinke, tako v šoli kot izbrano ekipo. Tekmovale so na osnovnošolskih prvenstvih in v kadetski ligi.

Kako ste se kot učitelj telesne vzgoje in kot ljubitelj rokometne igre počutili, ko je v Železnikih rokometna igra tako moških kot žensk izginila s prizorišča?

Ni bilo kaj, Portoroški sklepi so takoj uničili moški rokomet. Ženski je resda še dolgo vztrajal v Škofji Loki. V Železnikih bi zagotovo preživel, če bi bila pravočasno zgrajena dvorana. Tu se ni dalo ničesar storiti. Samo primer: kadetinke niso hotele hoditi v Loko ne na treninge ne na tekme in so preprosto druga za drugo odšle.

Ko so se največji rokometni navdušenci domenili, da v Železnikih ponovno obudijo rokometno igro, so se hitro spomnili na vas. V sezoni 1997/98 ste začeli trenirati starejše dečke. Kako se je to zgodilo?

Popolnoma sem razumel, da so želeli, da jim pomagam. Kot učitelj telesne vzgoje v šoli sem osnovnošolce vedno pripravljajal za šolska tekmovanja. Tako sem vedel, kdo med temi mladimi je nadarjen. Kot ekipo pa sem dečke začel trenirati, ko je Rokometna zveza uveljavila pravilo, da sme v 2. slovenski ligi članska ekipa nastopati le, če ima tri selekcije. Zdaj, ko so člani v 1. B ligi, je zahteva za štiri selekcije.

Smo v letu 2009. Mnenja ste, da ste pomagali pri projektu ponovnega vzpona rokometu v Železnikih in da so zdaj na vrsti mlajši. Je to res?

Dogovorili smo se, da bom pomagal Jaku Kavčiču pri vadbi mini rokometu in vskočil kot trener, če bo kdo manjkal. Bom pa sledil tudi novostim, udeleževal se bom seminarjev, tako da mi bo licenca trenerja ostala.

Gospod Filip Gartner, hvala za vaše odgovore in veliko zadovoljstva ob spremljanju svojih rokometashev.

Pogovarjal se je Janez Ferlan

Milena Čufar iz časa igranja.

Milena Čufar

NAJBOLJŠA STRELKA V SLOVENSKI ROKOMETNI LIGI ZA SEZONO 1969/70

Kdaj ste se prvič srečali z rokometno igro?

Spominjam se, da smo se v osnovni šoli mnogi navduševali nad rokometno igro. Osnove smo se učili pri telesni vzgoji, za igro pa so nas tako navdušili, da smo vsak prosti čas izkoristili za to igro. Jože Cuderman je bil tisti, ki nam je znal to igro tako predstaviti, da smo jo vzljubile. Delo je zelo uspešno nadaljeval Filip Gartner. Igrala sem že v šestem razredu osnovne šole, trenirali in tekmovali smo na lešastem igrišču za šolo.

Kako ste prišli v prvo ekipo?

Bila sem ena tistih, ki so nas zbrali v prvo ekipo, ki naj bi igrala na gorenjskem področju. To je bilo leta 1963, stara sem bila šele 15 let. Spominjam se, da smo dobile prve drese, na katerih so bile samo številke, prve trenirke pa nam je kupila Veletrogovina Loka, zato je bil na njih tudi njihov napis in znak.

Mnogi vas imajo še danes pred očmi, kako ste bliskovito nasprotnicam prestregli podajo in zdrveli v protinapad, kjer se vas ni dalo uloviti. Kako ocenjujete te svoje sposobnosti?

Vedno sem znala hitro ugotoviti, po katerih uigranih variantah si nasprotnice podajajo žoge. Bila sem eksplozivna in pri teh stvareh sem bila res uspešna. Ker sem tudi hitro tekla, so me nasprotnice ujele le, če nisem najbolje prestregla žoge. Čeprav nisem ravno zelo velika (168 centimetrov), sem veliko golov dosegla z dobrim odzivom preko bloka.

V sezoni 1969/70 ste bili najboljša strelka Slovenske rokometne lige. Nasprotnicam ste zabili 102 gola. Ste za tak dosežek prejeli kako priznanje zveze ali kluba?

Sploh se ne spomnim tega, da bi bila kdaj najboljša strelka slovenske lige, to zdaj verjetno slišim prvič. Če bi za to dobila kako priznanje, bi že vedela. Verjetno takrat za take dosežke niso dajali posebnih priznanj. Res ne vem nič o tem.

Nekatere najboljše igralk je v svoje vrste zvabila ljubljanska Olimpija? So vas kot eno najboljših igralk v Selški dolini kdaj vabili tja?
Osebnost se z mano ni nikoli nihče o tem pogovarjal – niti kdo iz Olimpije niti iz katerega drugega kluba. Sem pa kasneje izvedela, da so v Lokomotivi iz Zagreba želeli, da zaigram zanje, vendar pri pogovorih z upravo našega rokometnega kluba niso bili uspešni.

S katero sezono ste zaključili svojo igralsko kariero?

V letu 1974 sem svojo igralsko kariero zaključila zaradi materinstva. Sem pa vedno rada hodila vzpodbujat vse tiste, ki so igrale z mano ali pa so se iz mladinskih vrst uvrstile v ekipo. Rokomet imam rada še danes.

Veliko ste potovali po nekdanji Jugoslaviji. Imate na kakšno mesto posebne spomine?

Pri prvih daljših potovanjih mi je bilo pri vožnji z avtobusom vedno slabo, pozneje je to minilo in uživala sem ob spoznavanju novih krajev, ljudi in navad. Moram pohvaliti tudi vse tiste, ki so se v tistem času trudili z organizacijo. Skupna večerja je bila za nas lepa nagrada za zmago. In ker smo se dobro razumeli, so spomini na tiste čase samo lepi.

Se vam je kdaj dogodilo kaj, kar vam je posebej ostalo v spominu?

Zanimivosti je več. V Selcih in Železnikih se je kar nekajkrat zgodilo, da se je liga pričela, dan ali dva pred tem pa je zapadel sneg. Po navadi je v take razmere prišla igrati še kaka ekipa iz morskih krajev. Sploh niso verjeli, da se bo tekma odigrala. Spomnim se, da se nekoč snega enostavno ni dalo odstraniti do konca. Za obe ekipe smo najeli kombije in tekmo šli odigrati v Kranj.

Nekoč se mi je na tekmi slovenske lige dogodilo, da mi je od športnega čevlja odletel celoten podplat. Pobrala sem ga in ga nehote zalučala kar med gledalce ter bosa igrala naprej. Čez čas je sodnik dosegel, da me je trener zamenjal. Spominjam se, da si je svojo obutev sezula soigralka z enako številko obutve in mi jo dala, sama pa potem ni mogla več igrati.

Po končani karieri vas ne zasledimo več v nobeni povezavi z rokometom. Zakaj?

To je povezano z mojo naravo. Kot igralka sem bila vedno navajena poslušati napotke, skušala sem narediti tako, kot so me naučili, in izvesti tisto, kar smo se skupaj domenili. Nisem pa tip človeka, ki bi znanje, ki sem ga pridobila, znala dobro posredovati drugim, še manj pa da bi se ukvarjala s kako organizacijo. Znala pa sem igralko med tekmo bodriti, da so dobile dodatno energijo za zmago.

Moški rokomet v Železnikih spet žanje uspehe. Bi se dalo obuditi tudi ženskega?

Verjetno bi se dalo, a ne čez noč. Take stvari se morajo začeti v osnovni šoli. Če se bo nekdo od učiteljev telesne vzgoje na centralni osnovni šoli odločil, da motivira dekleta na način, kot sta to znala Jože Cuderman in Filip Gartner, se lahko z dekleti ponovno začne. Če pa takega zanesenjaka ne bo, težko pričakujemo nekaj podobnega, kot se je zgodilo takrat, ko je rokometno igro vzljubila naša generacija.

Imate kak napotek za zdajšnji rod rokometashev in vseh, ki se za uspešnost rokometu trudijo v RD Alples?

Opažam, da se ogromno ljudi trudi okoli moških rokometnih selekcij. Sama si želim, da v prvi ekipi Alplesa igra čim več doma vzgojenih rokometashev, čeprav se zavedam, da to ni enostavno. Bo jih pa vedno več, če bo rokomet kot prvenstveno igro gojila osnovna šola. Zdaj, ko imamo športno dvorano, naj vsi, ki se trudijo, vztrajajo.

Pogovarjal se je Janez Ferlan

Jože Rakovec

TRENER ŽENSKE EKIPE, KI JE DOSEGLA NAJVEČJI USPEH V ZGODOVINI

Vi ste eden tistih, ki ste bili tako igralec kot trener. Kako se spominjate prvega stika z rokometno žogo?

Drugega športa razen nogometa in sankanja v tistih časih v tem okolju ni bilo. Filip Gartner je bil v osnovni šoli v Železnikih učitelj telesne vzgoje in je svoje navdušenje nad rokometno igro podajal vsem učencem. Prva leta šolanja sem obiskoval šolo v Selcih, leta 1965 pa sem v 6. razred osnovne šole prišel v Železnike, kjer je bilo zadaj za šolsko stavbo rokometno igrišče iz leša. Istega leta so v Selcih pričeli z izgradnjo rokometnega igrišča. Pri delu smo pomagali prav vsi: osnovnošolci, kadeti, zbrani v ekipi Selca B in člani, ki so bili po večini vsi srednješolci. Tako šolske kot vse omenjene ekipe je vodil Filip Gartner.

V sezoni 1969/70 sem začel igrati v članski ekipi. To ekipo je to sezono treniral Filipov bratranec – Aleš Gartner. Na Gorenjskem so se v tistem času bile prave rokometne bitke med ekipami Šeširja, Žabnice, Križ in Dupelj. Tekme si je ogledalo tudi do 400 gledalcev. Iz tistih časov mi je posebej ostalo v spominu, kako se je v sezoni 1970/71 odvijala bitka, kdo bo prvak v gorenjski ligi, med Alplesom in Šeširjem. Prav v zadnjem krogu se je v Selcih odločalo, kdo bo prvi. Rokometaši Šeširja so ob prihodu v Selca svojim navijačem obljubili, da bodo šli nazaj v Škofjo Loko peš, če jih Selca premagajo. Ko so tekmo s 16 : 15 izgubili, so obljubo izpolnili.

Igral nisem v sezoni 1972/73 zaradi služenja vojaškega roka. Po Alešu Gartnerju je člansko ekipo vodil trener Niko Markovič. V letu 1975, ko je ekipo vodil Jože Cuderman, sem aktivno igralsko kariero zaključil (hkrati z mano sta se poslovila tudi Janče Habjan in Miro Krek). Ostali so

mlajši igralci in ta ekipa je bila dobra osnova za bodoči moški rokomet. Takrat so strokovnjaki govorili, da je jedro ekipe največji potencial na Gorenjskem. To ekipo sem tudi treniral, žal samo eno leto, saj so bili leta 1976 sprejeti uničujoči Portoroški sklepi, ki so v osnovi po regijah določili športne centre in uničili perspektivno rokometno dejavnost v Železnikih.

Kakšno vlogo ste imeli kot igralec? V katerih tekmovanjih ste nastopali? Koliko let ste bili aktivni igralec?

Bil sem levi zunanji igralec, večkrat pa sem igral tudi na sredini kot organizator igre. Igral sem najprej v gorenjski ligi, potem pa do konca igral-ske kariere v ljubljanski conski ligi – aktiven igralec sem bil sedem let, rekreacijsko pa sem se z roketom ukvarjal do ponovne vzpostavitve ekipe, ki se je prijavila za ligaško tekmovanje. Vsi ljubitelji rokomet-a smo se takrat zbirali v ŠD Laguna.

Kako ste prišli do trenerske vloge? Je bilo takrat treba pridobiti licenco za trenerja? Trenirali ste tako moško kot žensko ekipo. Povejte nam kaj o tem.

Najprej sem treniral moško ekipo. Mene in Jančeta Habjana je vodstvo RD Alples dalo na izobraževanje za trenerja rokomet-a. Naziv trenerja rokomet-a sva si pridobila v letu 1975. Žensko ekipo sem treniral, ko je igrala v 2. zvezni jugoslovanski ligi. Prevzel sem jo od Poldeta Nastrana leta 1976 in jo treniral do leta 1981.

To leto je še bilo dovoljeno v 2. ligi igrati na zunanjih asfaltnih igriščih, ker pa se je že vedelo, da se v naslednji sezoni v tem rangu tekmovanja igranje seli v dvorane, smo nekatere tekme igrali na našem zunanjem igrišču, nekatere pa v dvorani Poden v Škofji Loki. Ko se je leta 1982 igralo samo še v dvorinah, sem se poslovil od rokomet-a, moje delo pa je nadaljeval Andrej Kavčič. Od takrat dalje sem treniral državno reprezentanco v sankanju na umetnih progah – priprave za olimpijske igre v Sarajevu. Moj največji uspeh z dekleti Alplesa je bila leta 1979 uvrstitev v 1. B jugoslovansko ligo, potem ko so postale republiške prvakinja. V času mojega dela so dekleta Alplesa dvakrat postala tudi pokalne prva-kinje Slovenije.

Kakšna je bila vaša vloga pri ponovni oživitvi rokomet-a v Železnikih, ko se je leta 1994 ustanovila moška ekipa?

Najprej nas je vse, ki smo kdaj roket igrali ali trenirali, združilo ŠD Laguna. Sestavili smo ekipo in igrali. Spomnim se, da smo se kasneje po nekem rekreativnem igranju pogovarjali (zraven sta bila še Srečo Rehberger in Matjaž Jelenc), da je treba narediti dve potezi: pritisniti na Občino Železniki, da začne aktivnosti za izgradnjo športne dvorane,

hkrati pa dobiti večja sponzorska sredstva. Ker je bilo podjetje Alples vedno zaščitnik rokometa, smo se odpravili k direktorju Marku Tršanju in prosili za sponzorstvo. Bili smo uslišani. Tako smo lahko kot prvaki gorenjske lige zaigrali v 2. republiški ligi. Trenirali smo na odprtem asfaltnem igrišču za sedanjo športno dvorano in uporabljali garderobe v telovadnici osnovne šole. Pri delu nas je gnala misel, da so se tudi stvari v zvezi z izgradnjo športne dvorane premikale v pravo smer.

Zdaj, ko prihajate na tekme kot gledalec, opazujete igro in vodenje trenerja s klopi. Se kdaj zalotite v razmišljanju, da bi to in ono vi postorili bolje?

Lahko je sedeti na tribuni in biti pameten. Predvsem pri vseh selekcijah pogrešam poudarek na vzgoji, igralci premalo poslušajo trenerja. Druga pomembna stvar je športno življenje. Včasih je bilo nepojmljivo, da rokometaš kadi. Tako je moje mnenje, zavedam pa se, da je nivo discipline padel prav na vseh področjih.

V času vašega igranja in treniranja se je verjetno pripetilo tudi kaj zanimivega, nenavadnega. Vam je ostalo v spominu kaj takega?

Ko smo igrali z dekleti v Teranu v Italiji in osvojili ženski mednarodni turnir, so nam tam posvetili neverjetno pozornost. V tistih dneh smo tam dobili veliko prijateljev. Z nekaterimi se srečujemo še danes. Prav v času tistega tekmovanja je bilo v Italiji veliko pomanjkanje bencina. Ko nam ga je zmanjkalo, smo pešачili do prve kmetije in ga izprosili. Verjetno pa nam je vsem v spominu ostalo igranje v dvorani na Gripah v Splitu. V času, ko so naša dekleta doma še igrala na zunanjem asfaltnem igrišču, so tam stopila na parket dvorane, ki je lahko sprejela 10 tisoč gledalcev.

Kako vidite prihodnost rokometa v Železnikih?

Moški roket je zagotovo na pravi poti. Več poudarka pa bi tej igri morala dati osnovna šola (tako kot v času Jožeta Cudermana in Filipa Gartnerja). Tam bi se ustvarjala baza, ŠD Alples pa mora posvetiti posebno pozornost delu z vsemi selekcijami, od najmlajših pa do mladincev. Le kakovostna mladinska ekipa bo lahko dobra osnova za člansko ekipo. Pogoje imajo zdaj vsi idealne. Mislim, da trenutno še niso ustvarjeni pogoji, da bi dobili žensko ekipo. Tudi tu mora dati osnovna šola prvi zagon. Tako pri fantih kot dekletih je resnično najpomembnejše dobro sodelovanje med osnovno šolo in RD Alples.

Pogovarjal se je Janez Ferlan

Anton Kemperle

DOLGOLETNI PREDSEDNIK ROKOMETNEGA DRUŠTVA ALPLES

V Selški dolini sta obstajali dve društvi, ki sta gojili športne dejavnosti. To sta bili TVD Partizan Selca in TVD Partizan Železniki. Obe društvi sta iz leta v leto povečevali obseg dejavnosti in obe društvi sta zašli v finančne težave. Takrat je podjetje Alples z direktorjem Janezom Šterrom postalo pobudnik ustanovitve novih društev, direktor je prepričal še vodilne ljudi v takratni Iskri, da si podjetja razdelijo športe in jih financirajo. Alples je tako prevzel leta 1970 smučarske teke, rokomet in nogomet.

Na tak način so se tudi zaključili nesporazumi med obema društvoma, ki so nastajali predvsem zaradi ukvarjanja z istimi športnimi dejavnostmi na premajhnem prostoru. Pri rokometni dejavnosti je bil v ta namen k sodelovanju povabljen trener Niko Markovič ter nekaj igralcev iz Gorice in Celja. Vse je bilo usmerjeno v to, da se pospeši razvoj rokometu v dolini. V takratni občini Škofja Loka je bil rokomet bolj razvit v Železnikih kot pa v Škofji Loki. S posluhom za šport med vodilnimi v podjetju Alples je predvsem ženski rokomet dobil dodatni zagon.

Prvi predsednik RD Alples je postal Anton Kemperle, ki je društvo vodil do leta 1986. Za njim je en mandat vajeti v roke prevzel Ivan Fajfar. V času vodenja Antona Kemperla so bili na področju rokometu najbolj aktivni France Pfajfar, Miro Podrekar in Dušan Hafner. Uspehi deklet v različnih kategorijah so bili res izredni. Ko pa se je v Ljubljani pojavila finančno močna Olimpija, so se stvari začele spreminjati, saj je Olimpija začela prevzemati Alplesove najboljše igralkе.

Anton Kemperle je po odhodu iz Alplesa (leta 1989) aktivno deloval v Škofji Loki pri ženskem rokometnem klubu.

Zapis je pripravil Branko Bertonecelj

Janez Šter

ŠPORTNI NAVDUŠENEC VSE ŽIVLJENJE

Janez Šter je še zelo mlad začel prevzemati odgovorne naloge, saj še ni bil polnoleten, ko je postal predsednik ŠD Duplje pri Tržiču. Kot športni navdušenec je v času vodenja Alplesa podpiral različne športne aktivnosti mladine v Selški dolini.

Alples je v tistem obdobju širil prodajo tako v Sloveniji kot v ostalih republikah takratne Jugoslavije, ime Alples je promoviral tudi preko športa, kar mu je uspelo predvsem preko ženskega rokometu.

Ker je hotel roket kakovostno dvigniti na višji nivo, je tudi zaposlil Aleša Gartnerja kot prvega profesionalnega trenerja v RD Alples (Aleš je treniral moške, kasneje je bil za ženske kot prvi profesionalno zaposlen tudi Filip Gartner). Marsikdo ne ve, da je žal prezgodaj pokojni Aleš diplomiral iz telesne vzgoje, in sicer na temo rokomet. Nad njegovim pristopom je bil Janez Šter navdušen, saj se je Aleš že takrat izkazal s pravim profesionalnim pristopom do treniranja. Njegova poročila so bila natančna in opremljena z vsemi potrebnimi statističnimi podatki. Janez Šter je kar čutil, da je to prava pot razvoja rokometu v Železnikih.

Trdno je prepričan, da so bila sredstva, ki so jih vložili v roket, predvsem z žensko ekipo vrnjena skozi promocijo znamke Alples.

Povsem se zaveda, da so uspeli zato, ker je imel okoli sebe ljudi, ki so v njegovo filozofijo zaupali, posebej pa izpostavlja Antona Kemperla, ki je bil gonilna sila društva mnoga leta.

Zapis je pripravil Branko Bertonecelj

Jože Demšar

STEBRI ZA DVORANO, KI SO SAMEVALI 20 LET, LE NISO OSTALI SPOMENIK

V letih od 1975 do 1983 ste bili direktor Alplesa, podjetja, ki je v Selški dolini finančno podpiralo roketmet. Pred vami je bil direktor Janez Šter, na čigar pobudo se je sponzorstvo začelo. Kako je potekala povezava z roketmetom v času vašega vodenja podjetja Alplesa?

Tako kot pod vodstvom Janeza Štera je bil za vse v zvezi z roketmetom zadolžen Tone Kemperle. On je bil pravi roketmetni privrženec. Imel je vso mojo podporo in vzpodbudo, kajti tudi sam sem se zavedal, da ljudje v naših krajih poleg perspektivnega dela potrebujejo tudi šport in kulturo. Vedno sem bil na tekočem, kaj se pri roketmetu dogaja, saj me je Tone obširno obveščal. Navdušeni smo bili, ko se je Alplesa zaradi uspehov roketmetašev, še posebej pa roketmetašic, začel pojavljati v vseh medijih. V kolektivu sem vedno vzpodbujal subvencioniranje športa.

V letih 1975 in 1976 je bil v Selški dolini v največjem vzponu tako moški kot ženski roketmet. Število registriranih igralcev in igralcev je bilo največje, iz tega obdobja beremo članke v Gorenjskem glasu o izredno perspektivni moški ekipi iz Železnikov in ravno v tistem času sprejmejo pogubne Portoroške sklepe, ki so igranje moškega roketmeta v Železnikih na hitro uničili. Ženski se je boril naprej. Kako ste to doživljali?

O tem, da želijo ekipne športe razdeliti regionalno, se ni kaj dosti govorilo, kar zgodilo se je. Tu nismo imeli nobene moči. Glede razvoja roketmeta v Železnikih smo imeli jasno vizijo. V Dašnici smo že uredili zunanja igrišča in povsem jasno nam je bilo, da moramo zgraditi dvorano za roketmet. Na mojo pobudo je bil ustanovljen odbor za izgradnjo dvorane. Odbor je vodil Tone Kemperle. Za te namene smo že odkupili zemljo, dogovorjeno je bilo, kako do tja zgradimo toplovod, in prav na mojo zahtevo so ob koncu izdelave zunanjih igrišč zgradili tudi že stebre za dvorano. Te stebre, ki so v Dašnici samevali na leta, so poimenovali Demšarjev spomenik. Graditi smo nameravali po enakem sistemu, kot smo že zgradili bazen (samoprispevek v celotni KS Železniki, subvencije podjetij s kasnejšimi ugodnostmi pri uporabi, občinska sredstva). Glavni razlog, da do izgradnje ni prišlo, je nasprotovanje takratne skupne Občine Škofja Loka. Že to, da smo zgradili bazen, so komaj prenesli, da pa bi v Železnikih imeli športno dvorano prej kot v Škofji Loki, je bilo pa že preveč. Tudi nekateri funkcionarji iz naše doline, ki so delali v Škofji Loki, so bili mnenja, naj bo najprej zgrajena dvorana v Škofji Loki. Nič ni

pomagalo prepričevanje, da so dekleta Alplesa edina, ki v 2. jugoslovanski ligi ne morejo doma igrati v dvorani. Da bo, če ne zgradimo dvorane, po moškem rokometu zamrl še ženski, nam je bilo popolnoma jasno. In to se je kasneje tudi zgodilo.

Ženska ekipa je nekaj let še žela uspehe. Nekaj vaših spominov iz tistega časa.

Večina tekem je bila ob koncu tedna. Tako se je vsak nov delovni teden pričel s pogovori o rokometu. Dekleta, ki so igrala rokomet pod znamko Alples, smo imeli kar za sestavni del podjetja. Veliko lepih trenutkov so nam uprizorila s svojimi uspehi.

Številni ljudje po Sloveniji in tudi v drugih delih nekdanje Jugoslavije ime Alples poleg kakovostnega pohišтва povežejo tudi z rokometom. Dokaz več, da je sinergija kakovosti izdelka in kakovostnega športa korist za podjetje in šport. Kaj na to pravite vi, ki ste učinke lahko spremljali?

Blagovna znanka je največ vredna, več kot vsi stroji v podjetju. Če pa jo znaš še promovirati skozi kakovosten šport, je to še več vredno. Naši poslovni partnerji, ki so prihajali k nam, so bili vsi po vrsti presenečeni: če so še nekako razumeli, da podjetje deluje v tako majhnem kraju, jim nikakor ni šlo v račun, da imamo rokometno ekipo s samimi domačimi igralkami, ki igrajo v 2. jugoslovanski ligi.

Stebri za dvorano, kot ste rekli, vaš spomenik, so v Dašnici samevali še nadaljnjih 20 let. Na njih je bil zapisan grafit: tukaj ne bo nikoli dvorane. Kako si to razlagate?

Ko je za mano vodenje podjetja prevzel Stane Čadež, sem ga vzpodbujal, da z akcijo za izgradnjo dvorane poskuša še enkrat. Ko pa sem odšel v Avstrijo, sem preveč izgubil stik z domačimi dogajanjem. Verjetno pa je po zatonu ženskega rokometu usahnila tudi velika želja po izgradnji dvorane. Povsem logično pa je bilo, da je po nastanku samostojne Občine Železniki prišla želja po izgradnji športne dvorane. In to željo so spet obudili prav rokometasi. Zelo vesel sem bil, ko so jo začeli graditi, še bolj pa, da so se projektanti potrudili in stebre, zgrajene pred 20 leti, uporabili.

Rokometni zanesenjaki so rokomet v Železnikih spet obudili. Dvorano zdaj imamo. Podjetje Alples ponovno podpira rokomet. Ali kaj spremljate dogajanja okoli rokometu?

Rad imam šport, posebej pa sem vesel, da se je k nam vrnil rokomet. Seveda spremljam dogajanja in sem vesel vsakega uspeha. Da pa je podjetje Alples ponovno tesno povezano z rokometom, je zasluga sedanjih

ljudi v vodstvu podjetja, ki imajo podobno filozofijo, kot smo jo takrat imeli mi.

Bi v zvezi z roketom želeli še kaj dodati?

Mnenja sem, da je v sedanjih časih za mlade še veliko bolj pomembno, da so vključeni v razne aktivnosti, kot nekdaj. In tisti, ki se trudijo pri vseh Alpesskih roketnih selekcijah, opravljajo dobro delo. Mlade je preprosto treba odvrniti od stranpoti in tisti, ki se je izmislil slogan, da je "žoga najboljša droga", ima še kako prav.

Pogovarjal se je Janez Ferlan

Viko Drol

MOJSTER V IZDELAVI PLAKATOV S ŠABLONAMI

Viko Drol je prav tako eden tistih, ki se je vpisal med velike privržence rokometu. Uradno je bil pri TVD Partizan Selca blagajnik (pri tem delu mu je pomagala žena Cilka), sicer pa je počel mnogotere stvari, povezane z roketom. Začel je leta 1961. V letih, ko so ekipe Selc pričele s tekmovanji, je bil pravi mojster v izdelavi dobrih plakatov (izdeloval jih je ročno s šablonami). Pri delu mu je pomagal Anton Potočnik. Vse izdelane plakate je po dolini tudi razobesil. Njegov izdelek je bil tudi semafor za prostoročno menjavo števil, ki je bil v uporabi dolga leta (iz uvidevnosti je na prvo mesto postavil gostujočo ekipo, na drugo pa domačo – danes bi temu rekli "ameriški način").

Najbolj so se mu vtisnili v spomin časi, ko so v Selcih prav zaradi rokometu delali nov most čez Soro proti Rovnu. Star most je bil pokrit s streho (podoben tistemu, ki še vedno preko Sore vodi s Češnjice v Prinčev log), zato so najprej podrli streho. Vse dobre deske so uporabili pri izgradnji garderob. Ko so bile garderobe izdelane, se je lotil barvanja lesa. Ostalo mu je samo še nekaj kvadratnih metrov v špici pod streho, ko so mu povedali novico, da sta se združila TVD Partizan Selca in TVD Partizan Železniki. To ga je tako ujezilo (tako kot na mnogih drugih področjih se je tudi med TVD Partizan Selca in TVD Partizan Železniki bil boj), da je prenehal z barvanjem in tistega dela ni nikoli nihče pobarval do konca.

Kot vedno so bile tudi takrat težave s financiranjem. Vsa društva z nazivom Partizan so bila financirana s strani občine, tako tudi TVD Partizan Selca s strani Občine Škofja Loka. V tistem času je na področju celotne Jugoslavije prevoze za šport pokrival t. i. Ferijalni savez, prispevek k

prevozu pa so dajali tudi navijači, ki so zapolnili avtobus. Kljub temu, da so za podpiranje rokomet v Selcih organizirali tudi veselice (včasih se je z izvedbo veselice kar dalo zaslužiti), je bilo denarja vedno premalo. V največjo finančno krizo pa so zabredli, ko so gradili igrišče. Občina Škofja Loka jim je obljubila, da jim bo pokrila del sredstev, pa jih ni. In zaradi neplačanih obveznosti sta Viko Drol in Jože Benedičič (bolj znan kot Maluzov Joža) dobila celo nalog za zapor. Viko Drol se je domislil, da gre prosit za pomoč takratnega selškega župnika Pavleta Kržišnika. To je tudi storil. Očitno je župnik športne dejavnosti cenil kot prave za mladino, ponudil pomoč in plačal zapadle obveznosti. In zamislite si, kako je v tistih komunističnih časih odmevala taka poteza.

Viko Drol pripoveduje, da je bil gonilna sila vsega, kar se je dogajalo okoli rokomet v Selcih, Jože Benedičič, ki je bil takratni predsednik TVD Partizan Selca. TVD Partizan je sicer pokrival vse športe, vendar je bil roket glavna prioriteta.

Spominja se tudi, kako so pri vseh igralkah in igralcih rokomet, ki so športno obutev dobili v klubu, pazili, da so opremo uporabljali samo za treninge in tekme, nikakor pa ne še za druge športne dejavnosti.

Take uspehe ekip pa Viko pripisuje dejstvu, da so vsi vse delali s srcem, s polno energije in volje, drug za drugega. Za opravljeno delo so prejeli resnično zadoščenje ravno z uspehi rokometashev in rokometashec.

Zapis je pripravil Srečo Rehberger

Tanja Polajnar

NAJBOLJŠA ROKOMETAŠICA V ZGODOVINI

Kdaj ste se srečali z rokometno igro, kdo vas je navdušil? Kako se spominjate tistih prvih začetkov?

Čisto prve rokometne korake sem sicer naredila v Škofji Loki, kjer smo živeli do mojega desetega leta, nato pa smo se preselili v Železnike, kjer sem pričela obiskovati šesti razred osnovne šole. Večino šolskih ur telesne vzgoje smo se učili rokometnih prvin pod okriljem profesorjev športne vzgoje Filipa Gartnerja in Leopolda Nastrana. Takrat so bila organizirana tako tekmovanja med razredi na naši šoli kot tudi tekmovanja med šolami. Sama sem že dokaj hitro zrasla do današnje višine, zaradi česar sem bila druga največja v razredu, kar mi je sicer koristilo pri rokometu, na šolskih plesih pa ne. Trenirala in igrala sem v vseh selekcijah Rokometnega društva Alples, tako da sem bila večino časa po pouku na igrišču oziroma na treningih.

V katerih sezonah in v katerih selekcijah Alplesa ste igrali? Kdo vam je podal največ rokometnega znanja?

Kot sem že omenila, v nižjih selekcijah Filip Gartner, v članski ekipi pa sem debi oziroma krst doživela pod taktirko takratnega trenerja Jožeta Rakovca. Članska ekipa Alplesa je uspešno tekmovala v 2. zvezni jugoslovanski ligi, ki je bila zelo kvalitetna (po mojem mnenju močnejša kot današnja 1. slovenska liga – z izjemo Krima), kmalu pa se je prebila v 1. B zvezno jugoslovansko ligo. Igrale smo na asfaltnem igrišču v Dašnici in se kmalu preselile v novozgrajeno športno dvorano na Podnu. Sicer nas je to malo oddaljilo od naših navijačev, vendar pa so nas pravi prišli vzpodbujati tudi na tekme v Škofjo Loko. Člansko ekipo je v sezoni 1981/82 prevzel Andrej Kavčič, ki je sestavil ekipo iz različnih generacij, ki so uspešno sodelovale v takratni 2. in 1. B zvezni jugoslovanski ligi.

Kmalu so vaš talent opazili strokovnjaki iz Slovenije in širše Jugoslavije. Kako je prišlo do prvih dogovorov, da odidete v kakovostnejše sredine?

Po končani osnovni šoli sem bila že kar standardna igralka članske ekipe Alplesa in glede na mojo mladost ter določeno perspektivnost se je povečalo zanimanje s strani predstavnikov drugih klubov. Najbolj so bili vztrajni predstavniki RK Split, ki so osebno prišli na razgovor o morebitnem prehodu v njihov klub. Kljub mladosti me je oče podpiral pri moji odločitvi in podpisala sva že pristopno izjavo, ki pa smo jo po tehtnem družinskem premisleku preklicali. Vedeli smo, da če bom vztrajala in pridno trenirala, to ne bo zadnja ponudba. Tako sem ostala doma

in nadaljevala z igranjem v ŠD Alples in seveda zaradi kakovosti tudi v reprezentancah nižjih selekcij, kot so pionirska, kadetska in mladinska.

Zaradi t. i. Portoroških sklepov v športu so se izoblikovali centri, v katerih so načrtno koncentrirali perspektivne športnike iz posameznih panog iz cele Slovenije. Tako na primer je bil za ženski roket glavni center Ljubljana – RK Olimpija, pa čeprav je bil takrat RD Alples veliko boljši klub tako glede rezultatov kot tudi organizacijsko, za kar je imel veliko zaslug glavni sponzor podjetje Alples in še danes neutrudni športni delavec Tone Kemperle.

V sezoni 1983/84 sva z Danico Benedik iz Alplesa prestopili v Olimpijo in zasedle smo 5. mesto v 1. zvezni jugoslovanski ligi. Olimpija je bila ekipa, ki so ji vsi v Jugoslaviji napovedovali svetlo prihodnost. Vendar je imel klub premalo izkušenj na področju "balkanske kuhinje", kar je pomenilo veliko vplivanja na sodnike, delegate ... Bile smo stalno neke pri vrhu tabele, a Olimpiji veliki met, to je osvojitev naslova državnih prvakinj Jugoslavije, ni nikoli uspel. Ekipo smo sestavljale predvsem dijakinje in študentke, ki smo igrale in trenirale s srcem. Denarja ni bilo veliko, za kakšno pico in mesečno vozovnico. Trenirale smo zelo veliko, saj je Leopold Jeras (Majč) od nas zahteval absolutno kondicijsko pripravljenost, hkrati pa je bila tudi huda konkurenca za igralna mesta.

V Olimpiji sem igrala na mestu desne zunanje igralke, kar za desničarja ni bilo ravno perspektivno mesto. Kmalu sem dobila povabilo v mladinsko jugoslovansko reprezentanco, ki jo je takrat vodil profesor Josip Samaržija, ki še danes velja za veliko ime med rokometnimi strokovnjaki. Skupaj s soigralkami iz Belinke Olimpije Sonjo Čotar, Tanjo Čefarin, Majo Goljar in Ado Boštjančič smo tvorile okostje takratne mladinske jugoslovanske reprezentance. Že prvo skupno akcijo na mladinskem balkanskem prvenstvu v Somboru smo kronale z zlatom. Na balkaniji sem slučajno zaigrala na mestu krožne napadalke, ker se nam je na treningu poškodovala prva "pivotka", in se neverjetno znašla, zato je profesor Samaržija predlagal Olimpiji, naj me prestavijo na to igralno mesto. In dejansko se lahko zahvalim nesrečnemu naključju, poškodbi soigralke, da sem v nadaljevanju kariere uspela, kajti na mestu desne zunanje igralke ne bi bila konkurenčna v mladinski, še manj pa v članski reprezentanci.

V katerih klubih ste vse igrali, v katerih sezonah? Kateri so bili največji uspehi ekip, v katerih ste igrali? Pri katerih lovorikah ste bili zraven?

Pri uspehih ŠD Alples sem bila zraven v letih 1979 do 1983, pri Belinki Olimpiji od sezone 1983/84 do 1986/87. Največji uspehi z Olimpijo so 5., 4. in 3. mesto v 1. zvezni ligi ter dvakrat finale oziroma 2. mesto v pokalu Jugoslavije. Igrala sem pri RK Radnički Beograd od sezone

1987/88 do sezone 1990/91, pri RK Krim od sezone 1992/93 do 1996/97 in v sezoni 1997/98 pri RK Jomsa Rimini. Največje klubske rokometne uspehe sem dosegla v dresu RK Radnički, in sicer dvakratno lovriko prvakinj "kupa šampiona" (to je bila predhodnica lige prvakinj) ter zmaga na državnem prvenstvu (dvakrat) in osvojitev naslova pokalnega prvaka Jugoslavije. V kratki italijanski izkušnji pa se prav tako lahko pohvalim z osvojitvijo naslova državnih prvakinj.

Igrali ste za močno državno reprezentanco Jugoslavije. Lahko poveste kaj iz tega obdobja?

Za člansko reprezentanco Jugoslavije, ki je bila svetovna velesila v rokometu, sem odigrala 62 uradnih tekem. V tistih časih je bila že sama uvrstitev na širši seznam reprezentance velika čast in obveza, kaj šele dejanska uvrstitev v reprezentanco. Konkurenca je bila zelo močna, hkrati pa so imele prednost igralko, ki so igrale v močnih klubih. Prav iz tega razloga sem se kljub drugim ponudbam lažje odločila za prestop v beograjski klub Radnički. Dokler sem igrala v Ljubljani, sem se uspela uvrstiti le na širši spisek, z odličnimi igrami med samimi vrhunskimi igralkami v Beogradu pa sem hitro dobila "stalno" službo v jugoslovanski reprezentanci. Največji uspeh v dresu z jugoslovanskim državnim grbom je zagotovo srebrna medalja s svetovnega prvenstva v Južni Koreji (Seul) leta 1990. V finalu smo z reprezentanco Sovjetske zveze izgubile za dva nesrečna gola. Seveda je bilo veliko ostalih prvih mest na različnih mednarodnih turnirjih in mediteranskih ter balkanskih prvenstvih. Zaradi dogodkov, ki so sledili (osamosvojitve Slovenije), nisem uspela uresničiti sanj, ki jih ima večina športnikov – udeležiti se olimpijade, čeprav smo se kot reprezentanca že pripravljali na olimpijado v Barceloni leta 1992.

Rada se spominjam časov močne jugoslovanske reprezentance. Ne samo da so nas vse druge reprezentance spoštovale in zelo cenile, ampak so se tudi učile od nas. V tem času ni bilo ne duha ne sluha o reprezentancah, ki so danes evropska velesila v rokometu (Danska, Norveška, Francija, Španija ...). Takrat so poleg jugoslovanske reprezentance vrh krojile še Sovjetska zveza, Romunija, Vzhodna Nemčija, Čehoslovaška ... in Južna Koreja.

Po osamosvojitvi Slovenije vas srečamo v prvi državni reprezentanci Slovenije pod vodstvom Antona Bašiča. Iz Železnikov je bila v reprezentanci tudi Nada Pohleven. Med 13 izbrankami je za male Železnike tak izbor nekaj velikega. Koliko let in tekem ste odigrali za slovensko reprezentanco, na katerih prvenstvih ste bili?

Prvo uradno tekmo za slovensko reprezentanco sem igrala leta 1993

proti Hrvaški v Litiji, ki smo jo dobile za tri gole. Po podatkih Rokometne zveze Slovenije sem sodelovala na 61 reprezentančnih akcijah, odigrala 38 uradnih tekem in dosegla 113 golov. Prvo veliko tekmovanje za reprezentanco Slovenije so bile mediteranske igre v Franciji, kjer pa smo kljub zelo dobri reprezentanci (Čotar, Černe, Šturm, Stefanišin, Boštjančič, Pohleven ...) osvojile nevhvaležno 4. mesto. Uspešno smo se na kvalifikacijskih tekmah prebijale na velika tekmovanja, vendar štejemo med največje uspehe osvojeno prvo slovensko žensko rokometno medaljo, in sicer bron na mediteranskih igrah v Bariju (Italija) pod vodstvom selektorke dr. Marte Bon.

Kdaj ste se poslovili od aktivnega igranja rokometu? Ste še povezani z rokometom in kako?

Zadnjo sezono pri RK Krim (1996/97) sem začutila, da imam že dovolj rokometnega pretepanja in da je čas, da si ustvarim družino. Odkar sem prestopila v RK Krim, nisem samo igrala rokometu, ampak tudi opravljala delovne naloge v podjetju Electa inženiring, d. o. o., kjer me je direktor Zoran Jankovič, ki je bil hkrati predsednik kluba, učil poslovnih veščin komercialne. Dokler so bile ambicije kluba še majhne, ni bilo problema, ko pa smo ekipa in klub iz sezone v sezono postajali močnejši in zrelejši, je bilo vedno težje usklajevati delovne in športne obveznosti. Čeprav ni bilo lahko, sem se odločila, da je bilo dovolj in da prepustim svoje mesto mlajšim. Po zaključeni sezoni sem kljub vsemu priskočila na pomoč italijanskemu klubu Rimini, ki se je boril za 1. mesto v italijanskem prvenstvu. Kljub številnim poškodbam smo uspeli osvojiti naslov prvakinja in s tem naslovom sem se dejansko poslovila od aktivnega igranja.

Ko toliko let posvetiš rokometu, je nemogoče čisto pretrgati vse vezi. Tako sem občasno sodelovala v akcijah pod okriljem Rokometne zveze Slovenije kot predstavnica za stike z javnostmi. V mandatu 2002–2006 sem bila predstavnica Rokometne zveze v Izvršnem odboru Olimpijskega komiteja Slovenije ter hkrati predsednica Komisije za ženski šport.

V letu 2007 sem skupaj s svojimi nekdajnimi soigralkami ustanovila športno društvo Akcija Ljubljana. S treningi enkrat na teden skušamo ostati v formi za nastope na veteranskih turnirjih, ki jih je v Sloveniji kar nekaj. Z veseljem se odzovemo tudi vabilom na turnirje na območju bivše Jugoslavije in počasi se že širi ideja o ustanovitvi mednarodne veteranske rokometne lige. V društvu smo iz Železnikov kar tri igralke, poleg mene še Mojca Jelovčan in Nada Pohleven. Velikokrat se pošalimo, da smo alpessovke v večini in seveda tudi najbolj pridne pri obiskih na treningih ter pri udeležbah na turnirjih.

Prav tako sem članica Izvršnega odbora RK Krim Mercator, ki ga ni treba posebej predstavljati.

ŠD Akcija Ljubljana: Veteranski turnir Novi Sad 2009, osvojeno 2. mesto v konkurenci 11 ekip. Stojijo: Nina Čeman, Branka Mijatović, Katarina Bednar, Špela Ložar, Cvetka Butala - Vrhovnik, Tanja Polajnar. Čepijo: Marjetka Dimnik, Mojca Jelovčan, Nada Pohleven, Nadiža Pleško, Irena Cerar. Manjkajo članice: Marta Bon, Olga Čečkova, Marjeta Marton, Zdenka Dežman, Zinka Kosec.

V Železnikih smo glede na majhno bazo nekdaj imeli izredno veliko kakovostnih rokometašic. Ker se ni zgradila dvorana v času največjih uspehov Alplesa, je dejavnost zamrla. Moški del so zanesenjaki po letu 1994 ponovno začeli obujati. Kako bi bilo mogoče oživiti tudi ženski roketmet?

Ne strinjam se s tezo, da je bila v Železnikih majhna baza, kajti v mojih osnovnošolskih letih je bil roketmet v Selški dolini poleg smučanja šport številka ena. Vsa dekleta, ki so si le malo želela športnih aktivnosti, so igrale roketmet. Ko so roketmetni navdušenci izgubili voljo do učenja novih generacij, je počasi roketmet kot panoga začel ugašati. Prav tako so prišli v ospredje drugi športi, ki so ponudili nekaj novega, tako po organizacijski kot strokovni plati. Seveda ne smem biti krivična, tudi finančna plat ni zanemarljiva, če ni sponzorskih sredstev, ni mogoče uspešno sodelovati na prvenstvih. Če primerjam tudi nekdaj uspešne roketmetne centre po Sloveniji, kot so na primer Ajdovščina, Preddvor, Izola, Kočevje, iz katerih so prišle vrhunske rokometašice, so vsi na istem. Z ukinitvijo šolskih tekmovanj je bila narejena velika škoda roketmetni panogi. V zadnjem času so ponovno v teku poskusi oživitve teh tekmovanj, vendar je po mojem mnenju narejeno premalo (predvsem s strani Rokometne zveze Slovenije). Zdaj so v ospredju tekmovanja pompon skupin, plesno-navijaška in akrobatska tekmovanja ... in še bi lahko naštevati. Rokomet je treba ponovno popularizirati. Da ekipa postane močna, je poleg finančnih sredstev potrebno še veliko predanosti s strani vseh vpletenih, igralcev, trenerjev in drugih roketmetnih delavcev ter podpore njihovih družinskih članov. Rokomet je ekipni šport, in to ne samo na igrišču, ampak tudi izven njega.

Povejte še kaj iz obdobja vaše rokometne kariere, česar vas nisem vprašal, pa je pomembno in je treba izpostaviti v kronologiji 50-letnice rokometu v Selški dolini.

Včasih se z bivšimi rokometašicami pogovarjamo, kako bi bilo dobro, da bi se napisala in uredila zbirka športnih anekdot, ki so se pripetile različnim rokometnim generacijam. To bi bilo zanimivo branje.

Lahko pa povem, da so nam igralke iz drugih klubov vedno govorile, da ni čudno, da imajo alpessovke toliko kondicije, saj so doma iz ozke doline, kjer se še meh harmonike ne more raztegniti in ptiči morajo leteti postrani.

Pogovarjal se je Janez Ferlan

Srečo Rehberger

REDKI SO, KI VEDO ZA OBSTOJ ŠPORTNEGA DRUŠTVA LAGUNA, LE-TO PA JE PONOVRNO OBUDILO ROKOMETNO DEJAVNOST

Kako in kje ste se seznanili z rokometno igro?

Izviram iz Šutne pri Žabnici, kjer sem se srečal z rokometom kot desetleten fant. Igrati sem začel še na igrišču iz leša. Po nekaj letih seznanjanja s to igro smo s kolegi postali perspektivna generacija. Za člansko ekipo Žabnice sem začel igrati s 14 leti, to je bilo leta 1972. Tam sem igral do prihoda v Železnike.

Kdaj in kako ste vstopili v zgodbo rokometu v Selški dolini?

Leta 1980 sem se poročil v Železnike. Takrat je bil v Selški dolini že rokometni mrk. Poznal sem veliko igralcev iz Selške doline, saj smo se srečevali pri igranju v gorenjski ligi. Kmalu sem spoznal tudi njihove želje, da se ponovno kaj naredi na rokometni sceni v tej dolini. Tudi sam sem jih spodbujal, da vendarle na tem skupaj nekaj storimo.

Bili ste med pobudniki oživitve rokometu v Železnikih. Kako je vsa stvar potekala?

5. oktobra 1994 smo ustanovili Športno društvo Laguna, kjer naj bi bilo združenih več športov, mislili pa smo v glavnem na rokomet. Zadali smo si tudi cilj: izgradnjo športne dvorane do leta 2000. Laguna smo se poimenovali, ker je takrat prišel na trg nov avto s tem imenom. Vse skupaj je malo povezano tudi s tem, da sem bil tisti čas obrtnik avtomehanik in tudi prvi sponzor. Ko smo sestavili prvo člansko ekipo, sem jo

tudi opremil – nekateri pravijo, da z najlepšimi dresi v tistem času.

15. novembra 1995 smo se na sestanku upravnega odbora odločili, da za nadaljnje delo moramo pridobiti močnejšega sponzorja. Mislili smo na kakega večjega obrtnika (odločili smo se, da zaprosimo Franca Goljo) in Alples Pohištvo (ker se je v tistem času govorilo o tem delu Alplesa kot najbolj perspektivnem podjetju). In v dogovorih z vodstvom tega podjetja smo bili uspešni. Sledil je podpis pogodbe.

V novem obdobju rokomet v dolini ste opravljali v upravi RD Alples pomembno vlogo. Večkrat ste sami izjavili, da ste deklara za vse. Opišite nam delo v tem obdobju.

Ko smo začeli oživljati roket, sem bil predsednik Kluba Laguna in, kot rečeno, tudi njen sponzor. Treba je omeniti, da se pojavljata dve nekoliko različni imeni, kajti na ustanovnem občnem zboru smo ustanovili Laguna klub Železniki, ko pa smo se glede na Zakon o društvih vpisovali v register športnih društev, smo se registrirali kot ŠD Laguna. ŠD Laguna je tako obstajalo do avgusta 1996, torej malo manj kot dve leti. Po podpisu pogodbe z Alplesom Pohištvo sem bil generalni sekretar društva. Ta zgodba je trajala le eno leto, in ko nas je finančnih težav rešil Franc Zupanc iz takratnega Alplesa Lesni program, sem ob novi reorganizaciji v društvu ponovno postal sekretar. RD pa je dobilo sedanjí naziv: RD Alples. Z eno kratko prekinitvijo to funkcijo opravljam še danes. Delo sekretarja društva je zelo izpostavljeno, saj sem zadolžen za organizacijo tekem v domači dvorani in na gostovanjih, urejati moram termine tekem in treningov, uskladiti prevoze ekip na tekme, obveščati vse vzporedne službe o terminih tekem (zdravniško službo, zapisnikarje, časomerilce ...). Poleg tega pa sodelujem tudi v organih Rokometne zveze Slovenije (trenutno sem član koordinacije 1. B lige) in v trenerski organizaciji (član nadzornega odbora).

Torej ste pridobili tudi trenersko licenco. Kako je prišlo do tega?

Trener, ki je treniral mladince, se je poslovil zaradi drugih obveznosti in sem se preizkusil tudi na tem področju. Sprva so mi podelili začasno licenco, v nadaljevanju sem pridobil tudi tisto pravo.

Tudi v novem obdobju so bili uspehi in neuspehi. Pot do 1. B lige je bila kar trnova.

Cilji so bili vsa leta kar realno postavljeni, vedno smo tudi skušali poslovati v okviru finančnih možnosti. Res je, da smo oba preskoka (iz 3. v 2. ligo in iz 2. v 1. B) načrtovali kako leto prej, kot je tudi res, da smo bili glede na plan vedno čisto blizu, a vendarle smo prišli samo do tja, kamor smo želeli.

Tudi na Rokometni zvezi Slovenije smo imeli pri našem delu vedno podporo, saj jim nismo nikoli povzročali nobenih preglavic.

Uvrstitev v 1.B ligo je bila tako zagotovo krona vseh prizadevanj. Je tako?

S tem je bil poplačan trud prav vseh, ki smo kaj naredili v teh letih. Ta trud pa je bil še nadgrajen takoj naslednje leto, ko smo ugotovili, da se v tej ligi lahko kosamo z vsemi ekipami.

Podjetje Alples z direktorjem Zupancem trdno stoji za rokometnimi selekcijami tako v dobrih kot slabših časih za gospodarstvo. A sredstev je verjetno vedno premalo?

Vedno jih je premalo. Poleg Alplesa nam pomagajo še občina in drugi manjši sponzorji. Vesel sem, da je občina v letu 2009 glede na dobre rezultate precej povečala sredstva za rokomet, za kar se je intenzivno prizadeval naš predsednik Marko Lotrič.

Kakšno prihodnost napovedujete rokometu v Železnikih?

Moj osebni cilj (in tudi celotne uprave) je, da ostanemo stabilen člen 1. B lige s tem, da čez nekaj let 80 odstotkov igralskega kadra vzgojimo v domačem društvu. Povsem logično je, da s tako majhno bazo vseh igralskih mest ne moremo pokriti s svojim kadrom. Igralskega potenciala imamo kar nekaj, letos se vračamo tudi k domačemu trenerju.

Želim si, da bi bilo čim več otrok vključenih v rokometne selekcije, da jih v osnovni šoli učitelji telesne vzgoje naučijo veliko osnov rokometne igre, jih usmerijo v RD Alples in da jih vsi skupaj obvarujemo stranpoti, ki jih je na žalost polno tudi v našem okolju.

Pogovarjal se je Janez Ferlan

Trenerji vseh selekcij po ponovni oživitvi rokometu

1996/97	Člani	Jože Rakovec
	Kadeti	Tomaž Lotrič
1997/98	Člani	Stane Vrbinc
	Kadeti	Tomaž Lotrič
1998/99	Člani	Stane Vrbinc
	Kadeti	Tomaž Lotrič
	Starejši dečki	Filip Gartner
	Mlajši dečki	Leopold Nastran
	3. in 4. razred OŠ	Jože Reya
1999/00	Člani	Željko Vešligaj
	Kadeti	Uroš Mohorič
	Starejši dečki	Filip Gartner, Matjaž Jelenc
	Mlajši dečki	Leopold Nastran, Matjaž Jelenc
	3. in 4. razred OŠ	Jože Reya
2000/01	Člani	Željko Vešligaj, Jože Rakovec
	Kadeti	Uroš Mohorič
	Starejši dečki	Filip Gartner, Agron Šefketi
	Mlajši dečki	Leopold Nastran
	Mini rokomet dečki	Leopold Nastran
	Šola rokometu Selca, Železniki	Urška Hafner
2001/02	Člani	Borut Rebič
	Kadeti	Uroš Mohorič
	Starejši dečki	Agron Šefketi
	Mlajši dečki	Leopold Nastran, Tomaž Lotrič
	Šola rokometu Selca, Železniki	Urška Hafner, Andreja Bogataj
	Veterani	Vladimir Polajnar
2002/03	Člani	Borut Rebič
	Mladinci	Uroš Mohorič
	Kadeti	Uroš Mohorič
	Kadetinje	Milja Tomšič
	Mlajši dečki	Leopold Nastran
	Mini rokomet	Aleš Jensterle

2003/04	Člani	Željko Vešligaj
	Mladinci	Uroš Mohorič, Tomaž Hudi, Agron Šefketi
	Kadeti	Agron Šefketi
	Mlajši dečki	Leopold Nastran
	Mini rokomet (dečki)	Mitja Lorber, Aleš Jensterle
	Kadetinje	Milja Tomšič
	Mini rokomet (deklice)	Urška Hafner, Andreja Bogataj
2004/05	Člani	Andrej Završnik, Stane Vrbinc
	Mladinci	Stane Vrbinc, Srečo Rehberger
	Starejši dečki	Jaka Kavčič
	Mlajši dečki	Jaka Kavčič
	Mini rokomet	Mitja Lorber
	Kadetinje	Brigita Šturm, Ardijana Šefketi
2005/06	Člani	Stane Vrbinc
	Mladinci	Srečo Rehberger
	Starejši dečki	Agron Šefketi
	Mlajši dečki	Filip Gartner
	Mini rokomet (dečki)	Jaka Kavčič
	Mini rokomet (deklice)	Nada Pohleven, Ardijana Šefketi
2006/07	Člani	Mišo Praljak
	Mladinci	Srečo Rehberger
	Starejši dečki	Agron Šefketi
	Mlajši dečki	Filip Gartner
	Mini rokomet (dečki)	Jaka Kavčič
	Mini rokomet (deklice)	Nada Pohleven

2007/08	Mlajši dečki	Anže Kavčič
	Mini rokomet (dečki)	Jaka Kavčič
	Mini rokomet (deklice)	Nada Pohleven
2008/09	Člani	Mišo Praljak
	Mladinci	Marijan Krištofič
	Starejši dečki	Filip Gartner
	Mlajši dečki	Anže Kavčič
	Mini rokomet (dečki)	Jaka Kavčič
	Mini rokomet (deklice)	Nada Pohleven
2009/10	Člani	Uroš Mohorič
	Mladinci	Agron Šefketi
	Kadeti	Roman Cenčič
	Starejši dečki	Anže Kavčič
	Mlajši dečki	Jošt Čufar, Grega Markelj
	Mini rokomet (dečki)	Jaka Kavčič, Filip Gartner
	Mini rokomet (deklice)	Nada Pohleven

Ekipe RD Alples, ki se organizacijsko trudi v sedanjem obdobju

Uprava	Marko Lotrič	predsednik
	Srečo Rehberger	sekretar
	Brane Bertoneclj	finance, marketing
	Janez Ferlan	stiki z javnostmi
	Stane Gortnar	organizator
	Vili Rant	tehnični vodja društva, vodja veteranske ekipe
Trenerji	Uroš Mohorič	Člani
	Agron Šefketi	Mladinci
	Roman Cenčič	Kadeti
	Anže Kavčič	Starejši dečki
	Jošt Čufar, Grega Markelj	Mlajši dečki
	Jaka Kavčič, Filip Gartner	Mini roket dečki
	Nada Pohleven	Mini roket deklice
	Blaž Vidic	pomočnik trenerja
	Franci Dolenec	pomočnik trenerja
Zdravstvena služba	Barbara Rant	
	Tanja Cenčič	
	Irena Gortnar	
Zapisnikarji in časomerilci	Boštjan Frelih	vodja
	Manca Bertoneclj	
	Mateja Golja	
	Ardijana Šefketi	
	Maša Šlegel	
	Katja Habjan	
	Matic Ferlan	statistika
	Simon Mohorič	statistika
Ostale službe	Roman Cenčič	vodja tekmovanja mladih, sodelovanje z osnovno šolo
	Janja Flander, Marko Flander	vstopnina
	Janče Habjan, Lado Polajnar	obveščanje in plakatiranje

Uvrstitivne članske ekipe od sezone 1996 dalje

1996/1997	2. b liga zahod, 5. mesto
1997/ 1998	2. b liga, 2. mesto
1998/ 1999	2. liga, 11. mesto
1999/2000	2. liga, 8. mesto
2000/2001	2. liga, 3. mesto (reorganizacija tekmovanja)
2001/2002	3. liga, 3. mesto (igra se tudi avstrijsko-slovenska liga)
2002/2003	zmaga v 3. ligi
2003/2004	2. liga, 8. mesto
2004/2005	2. liga, 4. mesto
2005/2006	2. liga, 3. mesto
2006/2007	2. liga 3. mesto (igramo in izgubimo kvalifikacije za 1. B ligo z ekipo Izole)
2007/2008	2. mesto in napredovanje v 1. B ligo
2008/2009	1. B liga, 6. mesto

Se gremo igrat? ali Ples in igre iz Železnikov

Andreja Bogataj Rant

Kratka zgodovina in oris plesa na Slovenskem

Zanimanje za ljudski ples na Slovenskem sega daleč v zgodovino, saj je bil ples vselej del življenja Slovencev. Vendar pa se je podoba plesnega izročila na Slovenskem oblikovala večinoma na podlagi povojnega terenskega raziskovanja. Zato nam prikazuje le ples s konca 19. in z začetka 20. stoletja. Plesno izročilo zgodnejših časov pa je zavito v meglo. O njem nimamo skoraj nikakršnih podatkov in vsako predvidevanje je le ugibanje, saj so pisani in slikovni viri zelo skromni.

Prvo poročilo o plesu na Kranjskem sega v 13. stoletje, ko je nemški pesnik Helbing v svoji pesmi Mladi Lucidarius omenjal slovenski ples ob sprem-

ljavi dud. Sledi Schwabenspiegelovo poročilo o ustoličenju karantanskih vojvod ob knežjem kamnu iz 14. in 15. stoletja. Ob tem so izvajali poseben obhod in peli slovenske pesmi.

Naslednji, ki poroča o plesu Slovencev, je Janez Vajkard Valvasor v svoji Slavi vojvodine Kranjske. Avtor sicer ne opisuje plesnih oblik, ampak ga zanimajo okoliščine plesa. Poroča o veselju do plesa, dokaj natančno tudi navaja, kje in kdaj so plesali, kje je bilo plesišče, koliko časa je ples trajal, koliko časa je trajala plesna zabava. Opisuje t. i. prvi ples, omenja družabne predpise o vedenju na plesu in kakšni so bili medsebojni odnosi plesalcev. Veliko je tudi podatkov o godcih, glasbilih ter nazadnje tudi o neprijetnih posledicah plesa, kot so pretepi in nezakonski otroci. Takrat so se plesali parni plesi.

Prvi je v 18. stoletju poskušal plese opisati tudi z oblikovne strani Anton Tomaž Linhart v svojem delu *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreiches*.

Iz 19. stoletja je znanih več avtorjev, ki so pisali o slovenskem plesu: Baltazar Hacquet, Urban Jarnik, Stanko Vraz, Jurij Kobe, Ivan Navratil, Matija Majar - Ziljski in drugi.

Ko se je sredi 19. stoletja med našimi izobraženci povečalo zanimanje za narodno blago, se je v časopisih in revijah pojavilo vse več člankov o plesih. Zbiralci prve polovice 19. stoletja so iskali pristno, staro, avtohtono plesno izročilo. Zanimiva sta jim bili predvsem Bela krajina in Ziljska dolina. Prav zaradi takega stališča pa se je marsikaj vrednega iz izročila v osrednjih pokrajinah za vselej izgubilo. Takšen odnos do plesa je na Slovenskem značilen do petdesetih let 20. stoletja.

Likovni viri za slovensko plesno izročilo so neznatni. Najstarejši vir je freska sv. Nedelje na steni cerkve v Crngrobu pri Škofji Loki iz 15. stoletja. Med prizori, ki prikazujejo za nedeljo neprimerna opravila, je naslikana tudi plesna zabava, kjer skupina pleše v kačasto zaviti vrsti. Nekaj upodobitev plesa najdemo tudi na panjskih končnicah, Gorenjce pri plesu pa prikazuje tudi bakrorez iz Valvasorjeve *Slave*.

Slovenci smo gotovo imeli svoje avtohtone plese, a smo jih izgubili. Prvotni plesi so na Slovenskem že zelo zgodaj zamrli in so jih v 17., predvsem pa v 18. in 19. stoletju zamenjali plesi, ki so se širili po vsem slovenskem ozemlju največ iz nemško govorečih pokrajin. Plese so prinašali "godci" – delavci in vojaki, ki so potovali po nekdanjih habsburških deželah in pozneje Avstro-ogrski monarhiji. Opuščanje prvotnega izročila je pospešila popolna politična, gospodarska in kulturna odvisnost od nemškega sveta, zamiranje pa je nekoliko pospešila tudi Katoliška cerkev, ki plesu ni bila naklonjena.

Najvažnejši vir za raziskovanje plesov je seveda ljudstvo samo, plesalke in plesalci. Sistematično raziskovanje plesnega izročila v 20. stoletju je začel muzikolog France Marolt. Po drugi svetovni vojni je

bil ustanovljen folklorni inštitut, katerega sodelavki sta bili tudi Marija Šuštar in Tončka Marolt.

Slovensko plesno izročilo razdelimo v dve plasti. Starejšo plast sestavljajo ostanki nekdanjih obrednih plesov in iger. Od prvotnega izročila so se ohranili le še ostanki. Plesalci se primejo v verigo in vijejo kačo, polža. Njihova značilnost so najpreprostejše gibne prvine kot npr. hoja, tek, poskakovanje, ki se med seboj poljubno izmenjujejo. Ti plesi so doma po vsem slovenskem ozemlju. Sem sodijo tudi plesi, za katere je značilen mostni obok oz. most, ki se neprestano premika (kasneje so to poimenovali kovtre šivat ali žakle šivat), ter plesi, povezani z maskami. Starejša plast gibne kulture se je deloma ohranila le še v obrobni območjih (Rezija, Bela krajina, Prekmurje, Koroška).

Mlajšo plast sestavljajo predvsem parni plesi tujega izvora, ki smo jih prevzeli, jih podzvestno spreminjali in oblikovali. Ena najstarejših plesov sta rezijanski ples in visoki rej, zelo star ples pa je tudi štajeriš, ki je razširjen po vsej Sloveniji. Sem sodijo npr. tudi plesi sotiš, zibenšrit, mazurka, krajcopolka, šuštarpolka, točak, polka, valček. Plesi večkrat dobijo ime po plesnih figurah. Dobro poznane so plesne igre, npr. pouštrtanc, nadštevilni plesalec in beksl. Plesi v troje so nastali iz štajeriša.

Otroci na Slovenskem pravih plesov skorajda ne poznajo, ker v njihovem gibnem izročilu ni posebne razlike med plesom in igro. Nekatere najbolj poznanih otroških plesnih iger pri nas so ringa ringa raja, al je kej trden most, bela bela lilija, rdeče češnje rada jem, potujemo v Rakitnico, majka prišla s kolodvo-
ra, marička sedi na kamenu ...

Koreografska podoba plesnega izročila na Slovenskem sicer ni enovita, vendar je vseeno pregledna. Celotno plesno izročilo lahko razdelimo v skupinske plese, ki so jih plesali in jih še plešejo v skupini, ker drugače tudi ni mogoče, ter v parne. Te navadno pleše več parov hkrati, lahko pa jih pleše tudi en sam par. V skupinskih plesih običajno ne more biti improvizacije, skupina mora biti v plesnih korakih in figurah enotna, medtem ko si v parnem plesu posamezni pari lahko figure in variante svo-

bodno izbirajo. Le redki pri nas so solistični plesi. Sem lahko npr. štejemo ples koranta, štajerskega kopjaša, bohinjskega otepovca.

Slovenski ljudski plesi so praviloma vsi mešani, moški in ženske plešejo skupaj. Izjeme so koranti, otepovci in kopjaši, ki so bili vedno moški. Moški plešejo tudi zvezdo, kjer eden naredi premet. Tudi prekmurski ples tkalečka je moški ples. Ženski ples je črnomaljsko kolo in štajerski kurji tajč. Sicer pa same ženske plešejo le izjemoma.

Vloga plesa v življenju ljudi

Ples je bil v preteklosti in je še vedno človekov spremljevalec pri vseh važnejših dogodkih v njegovem življenju, ob praznikih ali ob zaključku večjih opravil. Najprej je imel magično in obredno vlogo, ki pa se je kasneje ohranila le v nekaterih pustnih in svatbenih šegah.

Ples ponekod spremlja že človekov prihod na svet – ponekod je v navadi, da proslavljajo rojstvo in krst novorojenca z gostijo in plesom.

Dokler so bile svatbe še po starem, so otroci spremljali ples odraslih svatov kar s kmečke peči, nato pa so jih na skrivaj posnemali (na paši, v skednju ...). Ko je šel mlad človek prvič na ples, je moral že znati plesati. Včasih so jim pri tem pomagali starejši – bratje, sestre, strici, starši. Dekle je smelo prvič na ples, ko je bila godna za možitev, to je bilo pri sedemnajstih ali osemnajstih letih, sicer pa je bila polnoletnost odvisna od zrelosti dekleta in strogosti staršev. Fantje so smeli na ples, ko so bili sprejeti v fantovsko družbo in so smeli vasovati. Ponekod po Sloveniji so imeli prav posebne sprejeme.

Poroka je v človekovem življenju pomemben mejnik, zato so jo vedno svečano proslavljali. Prav na svatbi je imel ples pomembno vlogo, saj je spremljal ves njen potek. Lahko rečemo, da so Slovenci vedno največ plesali na svatbi. Seveda pa niso povsod plesali enako: svatbe bogatih ljudi so trajale dlje časa in so bile bolj bahate. Igralo je več godcev, za ples so imeli posebne prostore. Svatbe revnejših ljudi pa

so trajale krajši čas, bile so manj bučne, a zato nič manj vesele.

Smrt je tretji življenjski mejnik. Odlok patriarha Bertranda na oglejski sinodi, da morajo na Goriškem prepovedati mrliske in žalne plese, dokazuje, da so se naši predniki od svojcev poslavljali tudi s plesom. O teh plesih ni na Slovenskem nobenih sledi več, vendar pa se je še do danes ohranilo čuvanje mrliča, bedenje ob umrlem, kjer pojejo primerne pesmi in igrajo igre, kot so: v štirinco gledat, rinkce talat in rihtarja bit. Seveda teh iger ne igrajo v resnobi in žalosti, pač pa med smehom in veselim razpoloženjem in ob takih priložnostih tudi žalostno pesem zamenja vesela.

Sicer pa ima ples pomembno vlogo tudi v vsakdanjem življenju skozi vse leto. Na Slovenskem so vedno največ plesali v predpustnem in pustnem času. Korenine pustnega plesa segajo še v predkrščansko preteklost, vendar so za pustni ples tudi psihološki razlogi – Cerkev je namreč prepovedala ples od pepelnice do velike noči, zato je bilo treba predpustni čas čim bolj izkoristiti. Z velikonočnim ponedeljkom se je torej začela plesna sezona, ki je trajala vse do adventa.

Jurjevanje je bilo v navadi pri nas v Beli krajini, na Dolenjskem, v Halozah in na Koroškem. Povsod so jurjevali otroci, le v okolici Boštanja so nekaj časa še koledovali fantje, ki so nato za nabrani denar naslednjo nedeljo pripravili ples.

V decembrskih dneh pravega javnega plesa do vojne ni bilo, ker so ljudje smatrali, da se v adventu (to je od prve decembrske nedelje do božiča) ne spodobi plesati. Prvi ples je bil v gostilni šele na štefanovo, le v Beli krajini so na sam božični dan plesali v tistih vaseh, kjer je bilo zakoreninjeno uskoško izročilo.

Zadnjo noč v letu povsod na Slovenskem danes večinoma preplešejo. V Reziji npr. je bil na silvestrovo ples za rekrute in dekleta istega letnika. Do polnoči so plesali rekruti starega leta, od polnoči naprej pa rekruti novega leta.

Ples je bil prisoten po domovih tudi ob ofiranju, ko so prišli voščiti godovniku. Na Štajerskem in v

Prekmurju so plesali tudi ob kolinah, ki jim je sledil furež, pojedina za vse domače in sosedo, da so se veselili vso noč.

Največ priložnosti za ples čez poletje in v zgodnji jeseni so ponujala žegnanja (shodi, semnji, buče, lepe nedelje). O plesu na ta dan poroča že Valvasor in omenja zanimive navade v zvezi z odkupom plesa s prvim plesom. Ob žegnanjih so bili splošno priznani in uveljavljeni plesi, kjer je ples opazovala celotna vas in so bili plesalci vsem na očeh.

Vendar pa v preteklosti hoditi na ples ni bilo niti lepo niti krepotno in dekleta, ki so dosti plesala, so v očeh vaščanov veljala za lahka. Sploh pa za dekleta ni bilo spodobno plesati v gostilnah. Dekleta so hodila na ples v spremstvu staršev, bratov ali v družbi vrstnic. Na plesišču so stala ob strani in čakala, da so prišli plesalci ponje. Fant je navadno prosil za ples tako, da se je malo priklonil. Dekleta fanta za ples niso smela zavrniti, ker je korbca oz. košarca hitro pripeljala do tepeža. Do tepeža je prišlo, če je kdo komu prevzel plesalko. Včasih pa so bili plesi tudi usodni, saj je na plesih prišlo celo do ubojev.

Zato sta se cerkvena in posvetna oblast trudili, da bi plese zatrli. Vendar jim to ni uspelo in Valvasor pripoveduje, da so se kmetje uprli, da ne pustijo, da bi odpravili njihove stare običaje. Vendar pa so konec 18. stoletja ples na žegnanjih prepovedali celo z generalnim odlokom.

Po končanem plesu so fantje peljali dekleta v gostilno ali pa so jih spremili domov in se nato sami vrnili v gostilno. Valvasor poroča, da so šli fantje skupaj z dekleti v gostilno zapit izkupiček od plesa in s seboj vzeli tudi godce.

Plesi in plesne igre iz Železnikov

Stari Železnikarji so bili zelo družabni ljudje in so radi plesali. Še posebej veselo je bilo med velikonočnimi prazniki oz. na velikonočni ponedeljek, saj se je na ta dan začela plesna sezona, ki je trajala vse do adventa.

Na velikonočni ponedeljek so se začeli zbirati

pred plavžem v Gorenjem koncu v Železnikih možakarji, ženske in otroci, ki pa so bili le opazovalci. Vsi so bili praznje oblečeni. Možaki so imeli v suknjiču viržinke, srebrne ure.

Ženske so jih opazovale, se norčevale in "špičle". Moški pa jim tudi niso ostali nič dolžni. Nato so možaki zaigrali stare špase, muzko popravlat in v štirinco gledat, temu pa so sledili še kovtri.¹

O teh in še drugih plesnih igrah, ki so se jih v Železnikih igrali med velikonočnimi prazniki, pa je že davnega leta 1854 pisal Jožef Levičnik v reviji Šolski prijatelj leta 1854. V reviji je opisal igre: žumra klicati, kloftavc, marajon, jera truma, orel, farbe, zamorčke in kovtre šivat. Te igre so se igrali tudi ob drugih prilikah med letom, vendar "z takim veseljem nikdar, kakor ravno velikonočne dni. Imajo res velikonočni dnevi nekej posebnega v sebi, ki človeka nekako za veselice vse pripravnega naredi."²

Kovtre šivat

"Kovtr so šval" na velikonočni ponedeljek po cesti iz Železnikov do Češnjice, kjer se je zabava končala v gostilni. Eno leto so se ustavili v eni, naslednje leto v drugi gostilni. Nato je sledila zabava – pripovedovali so si razne šale, pogovarjali so se o starih časih ter plesali.

Poljubno število parov se postavi v kolono v smeri poti ter dvigne sklenjeni roki v most. Začne zadnji par, ki steče naprej pod mostom sklenjenih rok prednjih parov. Ko priteče na čelo kolone, se ustavi in dvigne sklenjeni roki v most. Tako napravi vsak naslednji par, ki se znajde na repu kolone. Naslednji par začne takoj, ko se znajde na koncu kolone. Vrsta se ne sme pretrgati, vse se mora prelivati. Fantje vmes lahko vriskajo. Pari tečejo zmeroma hitro. Na ta način se most stalno obnavlja, kolona pa se počasi pomika naprej. Kovtre se šiva brez kakršne koli glasbene spremljave.

Začetni položaj in drža: Pri plesu par (spol plesalcev ni pomemben) stoji vstrijc v smeri nameravane poti, plesalca sta odmaknjena drug od drugega za

Šivanje kovtrov,
prvi par Blaž Dolenc
in Maruša Košmelj.
Foto: Jože
Dolenc, 1978

približno skupno dolžino svojih rok, roki (levi plesalec desno, desni plesalec levo) skleneta (ali se držita za robec) in bočno dvigneta v most. Prosti roki imata spuščeni ob telesu. Enako velja za druge pare, ki so razvrščeni za njima v koloni, razdalja med pari je približno od enega do enega metra in pol.

Kovtri so bili le ena izmed iger, s katerimi so se ta dan razveseljevali domačini. Igra je bila po vojni opuščena.

Žumra klicat

Žumra kličejo le dekleta. Sedejo na dve klopi, ki stojita pod lipo in sta si postavljeni nasproti. Na eni klopi sedijo tri, na drugi pa vsa ostala dekleta, ki se želijo igrati. Igra se izvaja sede, dekleta pojejo. Da mora ta igra silno stara biti, spričuje nje lepi milogasni (mol) napev, v katerem veje prav staroslovanski duh.³

Tri dekleta: *Le vun je jezdil Žumer,
le vun je jezdil njega drug.*

Vsa dekleta: *O, kaj nam oče Žumer?
O, kaj nam hoče njega drug.*

Tri dekleta: *On hoče vašo hčerko,
on hoče vašo hčerko.*

Vsa dekleta: *Mi je ne damo Žumru,
mi je ne damo njega drug!*

Tri dekleta: *Le dajte, mati, hčerko,
dokler jo moške prosijo.*

Vsa dekleta: *Mi je ne damo Žumru,
mi je ne damo njega drug!*

Tri dekleta: *Če je sami ne daste,
jo po sili vzamemo.*

Vsa dekleta: *Le si jo zberi Žumer,
le si jo zberi njega drug!*

Tri dekleta pokličejo neko dekle, ki sedi na nasprotni klopi:

*O, le sem, le sem, Micka,
s' prelepa mlada Micika.*

Pri teh besedah se poklicano dekle presede na drugo klop in pesem se začne prepevati od začetka. Igra traja toliko časa, dokler se vsa dekleta ne presedejo na prvo klop. Potem je igra končana.⁴

Kloftavec

Kloftavca so običajno igrali odrasli fantje. Na nizkem čevljarški stol se usede fant, ki ima v rokah ruto. Na enem koncu to ruto drži, drugi konec pa prime fant, ki so ga imenovali za "varha". Vsi ostali fantje stopijo v krog okoli njiju. Ko varuh med izrekanjem besed "dober je" krncne po glavi sedečega fanta, se

igra začne. Fantje ga poskušajo "bunkati" po hrbtu ali glavi, vendar pa varuh skače okrog njega in ga brani. Varuh skuša med tem tudi zadeti koga od ostalih fantov, vendar se ne sme oddaljiti dlje, kot je dolga ruta. Prav tako ne sme nobeden od fantov spustiti svojega konca rute. Če kateremu od fantov uspe udariti sedečega fanta, sam pa pri tem ni bil udarjen, zakliče "ena" in šteje do devet ter udarja po sedečem fantu. Če jim uspe prešteti do devet, ne da bi ga varuh udaril nazaj, varuh in sedeči fant zamenjata vlogi. Če pa varuh koga zadane, sede ta fant na stol, tisti, ki je prej sedel na stolu, pa prevzame vlogo varuha. Igra se igra toliko časa, dokler se ne naveličajo.⁵

"Opomnim še, da so varhi včasih tudi malopridni; posebno če kakega tevčka varjejo, nalašč pustijo, da ga do kake sedme prav dobro po hrbtu krišpajo. Če pa ima varh na ktereга piko, da bi ga rad na stol spravil, šepne na stolu sedečemu, ki potem stol v roke vzame in obadva urno skočita za odmenjenim, da ga varh zadeti more. Pri tej igri je velikokrat sme-ha in šal dovolj."

Marajon

Marajon je preprosta igra, poznana v več krajih, le pod drugačnim imenom. Pri nas se igrajo to igro fantje in dekleta, vendar ne skupaj. Določijo si kraj, ki ga imenujejo cilj. Običajno je to na kakšnem razpotju, da je možen dostop z več strani. Stopijo v krog in se preštevajo do določene številke, ki jo sami izberejo. Kogar ta številka izšteje, potem lovi. Lovec stopi v cilj in šteje do 20, 50 ali 100, odvisno od dogovora. Drugi se med tem razkropijo. Nato lovec začne loviti. Kogar ujame, ga udari po hrbtu in reče: "Cilj je moj in tvoj." Kdor pa srečno priteče do cilja, ne da bi ga lovec ujel, je rešen. Tam počaka tudi ostale, ki jim uspe varno priteči do cilja.

Prej se dogovorijo, kdo bo naslednji lovil: ali tisti, ki ga je lovec ujel kot prvega, ali kot zadnjega. Če lovec ne ujame nikogar, nadaljuje z lovljenjem tudi naprej.

Farbe

Farbe se lahko igrajo že zelo majhni otroci. Določijo se trije: prodajalec, angel in volk. Vsi ostali se usedejo na klop, lahko pa tudi na tla. Angel in volk se nekoliko odmakneta, prodajalec pa vsakemu otroku na uho zašepeta, katero barvo bo predstavljal.

"Ti si erdeča, ti modra, ti rumena, ti zelena, ti črna in ker so otrokom skoraj le edino imenovane barbe znane, igrajočih pa je navadno veliko, jim potem 'prodajavec' da še druga imena, ktere pa tudi za farbo veljajo, n. p. 'Matere božje čevljički', 'Matere božje uhani', 'Jezuščkov plašček', 'Jezuščkov kolterč' i. t. d."⁵

Nato vstopi v prodajalno angelček.

Angel: *Cingulin, cingulin.*

Prodajalec: *Kdo je?*

Angel: *En angel.*

Prodajalec: *Kaj bi rad?*

Angel: *Farbe.*

Prodajalec: *Kakšne barve?*

Angel: *Kakšne pa imate?*

Prodajalec nato našteje barve, ki jih prodaja. Nato angel pove, katero barvo hoče imeti, in prodajalec mu dovoli, da si jo izbere. Angel izbira. Če izbere pravega, ga pelje s sabo, če pa ne, odide praznih rok.

Nato pride volk.

Volk: *Bum, bum, bum.*

Prodajalec: *Kdo je?*

Volk: *En stari volk.*

Tudi med njima poteka podoben pogovor kot med prodajalcem in angelčkom. Tudi on si izbere barvo, in če ugame otroka, ki predstavlja tisto barvo, ga vzame s sabo, če ne, odide praznih rok.

Ker pa otroci raje odidejo z angelčkom kot z volkom, angelčka zelo lepo gledajo in mu celo mežikajo

z očmi. Ko pa barve izbira stari volk, so otroci resni.

Ko so vse barve pobrane, sledi "tehtanje". Dva močnejša se primeta za roke in tisti, ki se tehta, se nasloni čez njiju. Stari volk kleči pod njim na tleh in ga skuša zmotiti ter pripraviti do smeha. Pri tem govori: "Kača, kača z nosa leze." Če se tehtani otrok ne zasmee, gre v nebesa, če pa se začne smejati, gre v pekel.

Igra je končana, ko so vsi "stehtani".⁶

Jera truma

Po navadi so se to igro igrali le fantje. Izberejo si primeren prostor ter izberejo dva, ki bosta mostninarja. Mostninarja se oddaljita od drugih in se potihoma dogovorita, kakšni posebni imeni bosta imela, npr. eden bo "Zlata krona", drugi pa "Srebrn venec". Držita se za roke in naredita most.

Vsi drugi se primejo za roke in v koloni pridejo do mostninarjev. Zraven prepevajo pesmico:

*Jera truma,
Jera truma,
žive konje vodimo,
rdeče hlače nosimo.
Hlače niso naše,
hlače so cesarjeve,
cesarjeve –
kraljeve.*

Prvi v koloni vpraša mostninarja:

Al je kaj trden most?

Mostninarja: *Kot kamen kost.*

Vodja kolone: *Al gre moja vojska skoz most?*

Mostninarja: *Še premal jih je.*

Pri teh besedah dvigneta roke, da gre kolona skozi. Zadnjega prestrežeta in ga vprašata, ali hoče biti "Zlata krona" ali "Srebrn venec". Ta se odloči in potem stopi k tistemu mostninarju, ki si je izbral to ime. To storijo potihoma, da ostali v koloni ne vedo, kakšno ime ima kateri od mostninarjev.

Igra se nadaljuje, dokler vodja kolone ne ostane sam. Nato mostninarja prekrizata roke. Vodja kolone se zapodi proti njima in hoče s silo predreti njun most, kar pa mu navadno ne uspe. Nato tudi ta pove, kaj hoče biti, in se postavi za enega od mostninarjev.

Mostninarja preštejeta, koliko otrok je vsak zbral. Nato "se vlečejo". Na tleh je med mostninarjema narisana črta in tista kolona, ki potegne čez črto nasprotnike, je zmagala. Tako je igra končana.⁷

Zamorčki

Kot zanimivost, v kakšnem jeziku in na kakšen način je Jože Levičnik leta 1854 opisoval igre, je naslednja igra opisana v jeziku, kot ga je uporabil avtor.

Zamorčke igrajo navadno prav majhni otroci, in sicer takole: "Igrajoči se skupaj vstopijo, sključijo perste v pest, si postavijo pesti eden drugemu (levo al desno, kako je kateremu bolj na roke) eno na drugo in sicer tako, da vsih igrajočih tisti perstni udje, ki se dlani deržijo, pridejo ravno eden nad drugega.

Zdaj se začne eden igrajočih z perstom gor omejenih udov dotikovati, in začemši pri nar zdoljnem udu nar nižje pesti vpraša: "Kaj je to?" Vsi odgovore: "Pec." Tako izprašaje se dotikuje uda za udom, dokler pri verhni pesti do palca, ki je čez pest položen, ne pride. Za palec primši, vpraša: "Kaj je?" in na to vsi odgovore.

Vsi: *Poličica.*

Vprašavec: *Kaj je blo na poličici?*

Vsi: *Mesce (meso).*

Vprašavec: *Kje je tisto mesce?*

Vsi: *Mucka (mačka) ga je vzela.*

Vprašavec: *Kje je tista mucka?*

Vsi: *V hrib je letela.*

Vprašavec: *Kje je tisti hrib?*

Vsi: *Pogorel je.*

Vprašavec: *Kje je tisto pogorišče?*

Vsi: *Voda ga je poplaknila.*

Vprašavec: *Kje je tista voda?*

Vsi: *Zamorčki so jo popili.*
 Vprašavec: *Kje so tisti zamorčki?*
 Vsi: *V hrib so šli količke sekat, da bodo
 mostke ravnali, da bodo babce in
 dedčke čez metali in da se bomo mi
 zdaj malo pokecali.*

In zdaj se en čas kecajo eden drugega po perstih in rokah. Potem začnejo igro zopet od konca, dokler se ne naveličajo."

Orel

Orla se igrajo fantje in dekleta, a posebej. Določijo, kdo bo orel in kdo koklja. Vsi ostali so piščančki, ki se postavijo v kolono za svojo mamo in se primejo okrog pasu.

Orel stopi pred kokljo in začne govoriti: "O, lačen, lačen," in gleda, kako bi ujel kakšnega piščančka in ga pojedel. Mama koklja pa govori: "O, sit, sit," in z razprtimi rokami skuša obvarovati svoje mladiče pred orlom. Piščančki se držijo drug drugega okrog pasu in mame. Orel lahko vzame le zadnjega v koloni. Če ga ujame, se ta nekoliko odmakne in počaka, da orel polovi še ostale piščance.

Ko so vsi piščančki ujeti, si orel in koklja razdelita piščančke in potem "se vlečejo" tako kot pri jeri trumi.

V štirncu gledat⁸

Tudi to igro so se igrali samo moški. Moški se postavijo v krog in gledajo v sredino kroga – v šterno⁹. Iztegnjene dlani dajo na hrbet, nihče se ne sme ozirati. Tisti, ki bo igro začel, v roki drži kneftro¹⁰. Hodi v nasprotni smeri urinega kazalca in zraven govori:

*Glejte vodico,
 kako se blešči,
 kdor se ozira,
 po hrbtu dobi.*

Ko nekomu odda kneftro, se postavi na njegovo mesto. Tisti, ki je kneftro dobil, lovi soseda na desni strani in ga udarja po hrbtu ali zadnjici. Ta beži pred njim in hitreje teče, več možnosti ima, da bo čim manj tepen. Igro nadaljuje tisti, ki ima v rokah kneftro.

Muzko popravlat¹¹

Igro so se igrali samo moški. Postavili so se v krog. Določili so dva, kapelnika in nosača. Nosač je moral biti močan.

Moški so stopili v krog, na sredino pa kapelnik in nosač. Igro začne kapelnik, ki reče: "Dejte štimo!" in posluša, kako "pojejo". Toda oni "fušajo". Kapelnik to komentira, na primer:

"Tale tuli kot pes."

"Tale zavija kot volk."

"Tale cvili kot miška."

"Tale brunda kot medved."

Nato kapelnik pokaže na nekoga, za katerega meni, da ne stoji na pravem mestu. Zato reče nosaču: "Tale glas prestavi tja," in nosač ga nese na hrbtu na določeno mesto. Nekaj časa se tako igrajo.

Ko pa se nosač naveliča, hoče moškega, ki ga takrat nosi na hrbtu, spraviti dol in ga stresa. Drugim to ni všeč in hočejo preprečiti, zato planejo po nosaču. Tako je igra končana.

Razvoj folklornih skupin na Slovenskem

Nekatere pomembne letnice, prelomnice v razvoju folklornih skupin na Slovenskem

- Daljnega leta 1838 so Rezijani predstavili svoje plesu nekemu odposlancu z Dunaja in to Rezijani štejejo kot začetek oz. ustanovitev njihove skupine.
- Ivan Navratil leta 1888 piše, da so v Metliki ponovno oživili ples na velikonočni ponedeljek.
- 1908: 60-letnica vladanja cesarja Franca Jožefa. Ob tej priliki je na Dunaj povabil tudi Slovence. Tja so šli tudi Gorenjci in predstavili svoj oblačilni videz in nekaj odlomkov iz šeg in navad.
- 1934: France Marolt ustanovi folklorni inštitut.
- 1935: France Marolt organizira prvi festival. V Ljubljani je bil organiziran t. i. koroški dan.
- 1936: France Marolt organizira t. i. belokranjski dan.
- 1939: Dva folklorna festivala, v Mariboru in Črnomlju, kjer nastopi več folklornih skupin.
- Po drugi svetovni vojni nastajajo po Sloveniji številne folklorne skupine, tako po mestih kot vaseh.
- Leta 1948 je bila ustanovljena akademska folklorna skupina, ki jo je ustanovil France Marolt. On je bil le njen idejni vodja, glasbeno vodstvo je

zaupal svoji ženi Tončki Marolt, plesno pa etnokoreologinji Mariji Šuštar. Ob ustanovitvi je bila prvotna naloga skupine poustvarjati slovensko plesno izročilo in ga predstavljati javnosti. Folklorna skupina si je ime "France Marolt" nadela šele po smrti njenega ustanovitelja. Skupina je v nekaj letih naštudirala in začela izvajati plesu vseh petih najznačilnejših delov etnične Slovenije: Koroške, Panonije, Primorske, Gorenjske in Bele krajine. Leta 1965 je strokovno in umetniško vodstvo prevzel Mirko Ramovš, ki je na podlagi svojega raziskovalnega dela izpopolnil in preoblikoval program skupine ter je še danes na tem položaju. Skupina pod njegovim umetniškim vodstvom še danes zelo uspešno deluje.

Folklorna skupina v Železnikih

Ustanovitev

Začetki folklorne skupine segajo kar 38 let nazaj, v šolsko leto 1970/1971, ko je Ana Bogataj, sicer učiteljica razrednega pouka na Osnovni šoli Železniki,¹² ustanovila folklorni krožek.

In kakšni so bili prvi začetki? "Z učenci 4. razredov smo hoteli popestriti šolsko proslavo tudi s

Nastop prvih plesalcev pred cerkvijo na Trnju.
Foto:
Ana Bogataj

Folklornikov slovarček

folklor	folk-lore = znanje ljudstva; ljudska duhovna kultura, tudi širše ljudska kultura na sploh; avtor izraza je John Thoms, nastal je v 19. stoletju
folklorist	znanstvenik, ki raziskuje folkloro
folklornik	oseba, ki pleše, poje, igra ...v folklorni skupini; član folklorne skupine
folklore	izraz, ki je bil v devetdesetih letih predlagan za poimovanje člana folklorne skupine, a se ni prijel, nadomestil ga je folklornik
folklorizem	folklor iz druge roke; pojav, ki je povezan z zavestnim ohranjanjem in poustvarjanjem ljudskega izročila, glavni pobudnik oz. začetnik folklorizma pri nas je etnomuzikolog France Marolt
folklorna dejavnost	področje ljubiteljskega udejstvovanja, ki je povezano z ohranjanjem ali poustvarjanjem našega plesnega, glasbenega idr. izročila
ljudsko izročilo	znanje, vedenje, življenje ... najširših plasti ljudstva; sestavine gmotne, družbene in duhovne kulture; do konca petdesetih let 20. stoletja kultura kmečkega prebivalstva
ljudski plesi	plesi, ki so bili množično razširjeni v določenem preteklem obdobju med najširšo plastjo prebivalstva, ni jih možno povsem časovno opredeliti, izvirajo iz podedovanega izročila, ves čas so se spreminjali in prilagajali
folklorni plesi	folklorizirani ljudski plesi – torej plesi, ki jih izvajajo folklorne skupine
noša	izraz, ki označuje vse, kar je mogoče na človeku videti (obleka, nakit, frizura, ličenje,...), ima izrazito konotacijo s kmetstvom, z narodom ...
oblačilni videz	izrazu noša enakovreden pojem; označuje vse, kar je na človeku vidnega, mogoče pa ga je uporabljati za vse plasti prebivalstva (tudi delavce, meščane, plemiče ...)
obleka	v najširšem pomenu označuje vse, kar je na človeku mogoče videti in čutiti
ljudska noša	oblačilni videz kmečkega prebivalstva v času pred industrijsko revolucijo
narodna noša	posebna preobleka (uniforma, kostum), ki jo je sredi 19. stoletja ob posebnih priložnostih začel nositi del slovensko zavednega meščanstva; kasneje se razširi na vse sloje prebivalstva
oblačilna kultura	teoretski izraz, znotraj katerega obravnavamo vse, kar je povezano z oblačenjem, preoblačenjem ...
kostum	= preobleka; odrska preobleka ljudi, ki sodelujejo pri scenskih umetnostih (gledališka, filmska, plesna, lutkovna, folklorna ... dejavnost)
folklorni kostum	odrski preobleki folklornikov
pripadnostni kostum	strokovni izraz za narodno nošo
pevci ljudskih pesmi, godci ljudskih viž	znotraj folklornih društev pogosto delujejo tudi skupine pevcev in godcev; ker gre za poustvarjalne skupine, ne moremo govoriti o "pravih" ljudskih pevcih oz. godcih, saj so "pravi" zgolj tisti, ki prenašajo izročilo po naravni poti – torej brez posebnih vaj, ki so namenjene zavestnemu učenju za nastopanje

plesom. Odločili smo se, da se bomo naučili nekaj gorenjskih plesov. Zavzeto smo se pričeli učiti in res nam je uspelo," pravi Ana Bogataj.

Navdušenje plesalk in plesalcev ni popustilo in zato so z vajami nadaljevali. V skupini teh prvih plesalcev in plesalk je bilo šest stalnih parov, ki so s plesom nadaljevali vse do osmega razreda. Sami so si tudi nabavili in financirali oblačila oz. noše. Pridružili so se jim tudi številni drugi. Takrat je bilo prvič in zadnjič, da je bilo fantov – plesalcev, več kot deklet. Mlade plesalce je na harmoniko spremljal Janez Habjan.

Tudi v naslednjih letih je v tem krožku sodelovalo mnogo učencev. Več let je bilo v krožek vključenih tudi po osemdeset plesalcev.

Gostovanja in nastopi

Plesalci so popestrili šolske in krajevne prireditve z narodnimi, partizanskimi plesi, otroškimi plesi in igrami ter raznimi sestavi na narodnozabavne melodije.

Večkrat so nastopili v Škofji Loki, na občinski reviji folklornih skupin, povabljeni pa so bili tudi v tujino: svoje znanje so pokazali v Sovodnju ob Soči v Italiji. Obogatili so tudi novoletne predstave za najmlajše. Šola je sodelovala z osnovno šolo Cerkno in skupna srečanja so večkrat s kulturno-plesnim programom obogatili tudi člani folklorne skupine. Prav tako so zaplesali v Gorici, na sejmu domačih obrti, ter v Zagorju ob Savi. Z veseljem so se odzvali vsakemu povabilu.

Poleg prej omenjenega harmonikaša so plesalce spremljali na harmoniko še Sašo Zagoršek, Janez Triler, Jože Pfajfar, Veronika Kamenšek in Jerca Habjan.

Z leti je zanimanje nekoliko usahnilo, a še vedno je folklorni krožek obiskovalo veliko učencev, vedno vsaj okrog petdeset. Zaradi velikega števila plesalcev so bili razdeljeni vsaj v dve skupini. Vaje so imeli v razredu, telovadnici ali celo na hodniku.

Nekaj posebnega je bilo leto 1998, ko so se mladi plesalci s svojim nastopom uvrstili na državno srečanje otroških folklornih skupin v Mariboru. Tam so bili eni redkih, če ne celo edini, ki so se na tako visoko

srečanje oz. tekmovanje udeležili kot šolska skupina oz. krožek in ne kot folklorna skupina, ki bi delovala pod okriljem oz. mentorstvom raznih društev.

Folklorna skupina danes

Kaj pa danes? Zadnjih deset let¹³ vodim folklorni krožek Andreja Bogataj Rant,¹⁴ na harmoniko pa nas spremlja Oton Demšar.

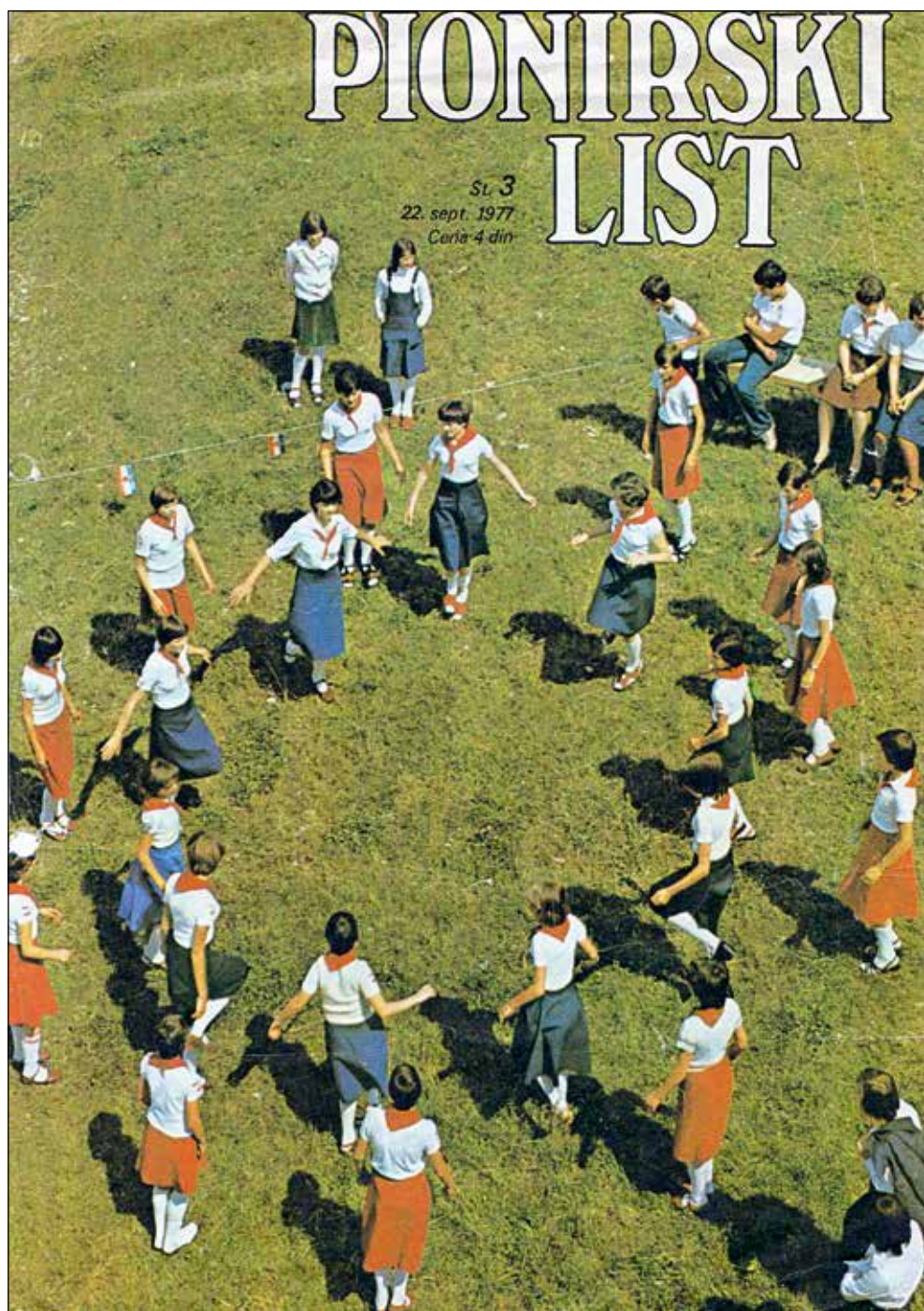
Otroci od 1. do 5. razreda zelo radi obiskujejo krožek in naših srečanj se udeležuje vsako leto več kot petdeset otrok. Zaradi velikega števila so otroci razdeljeni v dve skupini, mlajšo (1. in 2. razred) ter starejšo folklorno skupino (3.–5. razred). Dobivamo se enkrat tedensko, in sicer začnemo že zgodaj; zaradi lažje organizacije se dobivamo pred poukom, to je ob sedmih zjutraj. Kljub zgodnji uri so otroci vedno dobro razpoloženi. Takrat najprej malo potelovadimo – šolsko učilnico spremenimo v plesišče, nato pa se zabava prične.

Večinoma so to dekleta, med nami pa je vsako leto tudi nekaj fantov, ki smo jih še posebej veseli. V lanskem šolskem letu je bilo kar 15 fantov tako pogumnih, da so se nam pridružili. Letos je število plesalcev naraslo že na petinšestdeset in med njimi je kar precej fantov.

Na naših skupnih srečanjih se otroci seznanjajo s preteklostjo in izročilom svojih babic, dedkov, prababic in pradedkov, se igrajo njihove igrice, učijo plesov, skratka, se zabavajo. Plešemo ljudske plese, ki jih nato združimo v venček ali pa jih vpletemo v splet, sestavljen iz ljudskih običajev, iger in navad.

Nastopamo na vseh šolskih prireditvah, pa tudi povabilu k sodelovanju na krajevni prireditvi se zelo radi odzovemo. Skoraj vsako leto se udeležimo območnega srečanja otroških folklornih skupin.

Lani smo dobili povsem nove noše, česar smo še posebej veseli. V prihodnje si želimo, seveda poleg velikega števila plesalcev in nastopov, le še nekoliko primernejši prostor za vaje. Pravijo, da kjer je volja, tam je tudi pot, in volje nam ne manjka. A kljub prostorski stiski se imamo lepo.

Fotografija z naslovnice Pionirskega lista: nastop na prvomajski proslavi, Dražgoše 1977.

Nastop na državnem srečanju otroških folklornih skupin, Maribor 1998. Foto: Ana Bogataj

Nastop na državnem srečanju otroških folklornih skupin, Maribor 1998. Foto: Ana Bogataj

Starejša folklorna skupina v šolskem letu 2008/09: smo zelo pisana družčina ... Foto: Andreja B. Rant

Mlajša folklorna skupina v šolskem letu 2008/09. Foto: Andreja B. Rant

Nastop na krajevni prireditvi, april 2009. Foto: Igor Mohorič Bonča

Opombe:

- ¹ Tonika Ramovš, po njenih pripovedovanjih zapisala Ana Bogataj.
- ² J. Levičnik, Šolski prijatelj, 1854.
- ³ J. Levičnik, Šolski prijatelj, 1854. Do danes se ta melodija ni ohranila.
- ⁴ Na to igro mogoče nekoliko spominja majka prišla s kolodvora.
- ⁵ J. Levičnik, Šolski prijatelj, 1854.
- ⁶ Tudi danes se otroci igrajo farbe ali barve, vendar z nekoliko drugačnimi pravili.
- ⁷ Danes se igramo igro al je kaj trden most, ki poteka na zelo podoben način kot jera truma.
- ⁸ Po pripovedovanju Tonike Ramovš je potek igranja zapisala Ana Bogataj.
- ⁹ Vodnjak.
- ¹⁰ Jermen, ki med čevljarskim delom drži čevljev trdno na kolenih.
- ¹¹ Po pripovedovanju Tonike Ramovš je potek igranja zapisala Ana Bogataj.
- ¹² Današnja OŠ Železniki se je včasih imenovala OŠ Prešernove brigade Železniki.
- ¹³ Od upokojitve Ane Bogataj dalje.
- ¹⁴ Po obiskovanju 60-urnega seminarja ter uspešno opravljenem izpitu sem si pridobila naziv izprašani vodja otroške folklorne skupine.

Informatorji:

1. Ana BOGATAJ, upokojena učiteljica razrednega pouka, ustanoviteljica folklorne skupine na OŠ Železniki.
2. Tonika RAMOVŠ; po njenih pripovedovanjih zapisala Ana Bogataj.

Viri in literatura:

1. Ramovš, Mirko: *Plesat me pelji*: plesno izročilo na Slovenskem. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
2. Ramovš, Mirko: *Polka je ukazana*: plesno izročilo na Slovenskem, Gorenjska, Dolenjska, Notranjska. Ljubljana: Založba Kres, 1992.
3. Levičnik, Jože: *Narodski običaji v Železnikah*. Šolski prijatelj, 1854.
4. Internetni viri:
 - Javni sklad za kulturne dejavnosti (JSKD): <http://jskd.si/folklor-na-dejavnost>.
 - Wikipedija, prosta enciklopedija: <http://sl.wikipedia.org>.
 - AFS France Marolt: <http://www.marolt.si>.
5. Lastni zapiski s seminarja za vodje otroških folklornih skupin.

40 let Muzeja Železniki in 30 let Muzejskega društva Železniki

Katja Mohorič Bonča
Jure Rejec

Človek se samo čudi, kaj je ustvarila ljubezen do rodne zemlje.

(prvi vpis v vpisni knjigi ob otvoritvi Muzeja Železniki avgusta 1969)

31. 8. 1969 je bila v Plavčevi hiši
uradna otvoritev muzejske zbirke.

Na pročelju Plavčeve hiše so tega dne
odkrili ploščo z verzi dr. Franceta Koblarja:

*Starim Železnikom v spomin,
spremenljivosti časov v opomin,
sled minulega trpljenja,
up sedanjega življenja.*

Dr. France Koblar je napisal tudi verze, ki so
obiskovalce pozdravljali v muzejski zbirki:

*Kolesa kovačnic se več ne vrtijo,
pesem ponočna kladiv molči,
ugasnile so v plavžih silne peči,
le tih spomenik o njih govori,
življenje pa trdo nas kuje naprej,
nov kruh si mesimo iz svojih moči.*

Podrobnejše besedilo o muzejskih zbirkah in obnovi Plavčeve hiše je pod naslovom Kratek pregled nastanka in delovanja Muzejskega društva Železniki objavljeno v Železnih nitih 5 (2008).

**OBČINSKI SVET
OBČINE ŽELEZNIKI**

PODELJUJE

PLAKETO
za leto 2009

MUZEJSKEMU DRUŠTVU ŽELEZNIKI
(Na plavžu 58, Železniki)

**ob 30-letnici samostojnega delovanja društva
in ob 40-letnici Muzeja v Železnikih.**

UTEMELJITEV

Začetki muzejskega delovanja v Železnikih segajo v čas tik pred drugo svetovno vojno ter v čas ustvarjanja nove kovinarske industrije kraja. Formalno obliko delovanja pa je dobilo leta 1965, ko je bil ustanovljen Pododbor Muzejskega društva Škofja Loka v Železnikih. V tem času so muzejski prostovoljci dobili svoje prostore v Plavčevi hiši, kjer so pričeli urejati krajevni muzej. Uradna otvoritev muzejskih zbirk je bila 31. avgusta 1969. Zaradi vse večje aktivnosti članov društva je bilo 11. julija 1979 ustanovljeno samostojno Muzejsko društvo Železniki, ki je takrat kar nekaj let štelo preko 200 članov. V letošnjem letu torej praznujemo 40-letnico Muzeja v Železnikih in 30-letnico samostojnega delovanja Muzejskega društva Železniki.

V tem času so člani Muzejskega društva Železniki aktivno skrbeli za svoje muzejske zbirke, jih dopolnjevali, predstavljali ter oblikovali nove. Zbirke so bile ves čas javno odprte, obiskovalce pa so prijazni vodiči seznanili s krajevno zgodovino. Vse do ustanovitve Občine Železniki je društvo samo skrbelo za vse stroške delovanja muzeja. Še posebej aktivno delo članov društva pa je zahtevalo zadnje desetletje, ko je Občina Železniki skupaj z Ministrstvom za kulturo pristopila k celoviti prenovi muzejske

Plavčeve hiše. Muzejsko društvo je ob tem skupaj z zaposlenima v muzeju prevzelo veliko nalogo skladiščenja zbirk ob prenovi ter novo postavitev zbirk po končani prenovi prostorov. Veliko iznajdljivosti in finančnih sredstev je bilo potrebno, da so čudoviti novi prostori dobili tudi novo vsebino.

Ena od pomembnih usmeritev društva skozi zgodovino je tudi obeleževanje rojstnih hiš znanih in zgodovinsko pomembnih mož Selške doline. Tako sta spominske plošče v tem času dobila akad. prof. dr. France Koblar ter Anton Dermota. Tudi prva pobuda za postavitev kipa slikarju impresionistu Ivanu Groharju je prišla iz Muzejskega društva v Železnikih. Kasneje pa je društvo vodilo in organiziralo še postavitev spominske plošče kovinarju Niku Žumru, slavistu in duhovniku Jakobu Šolarju na Rudnem ter ponovno postavitev plošče zgodovinarju Francu Kosu v Selcih. Iz Muzejskega društva Železniki sta prišli tudi ideji in izvedbi obeležitve 650-letnice prve omembe kraja in praznovanje 100-letnice ugasnitve plavža v letu 2002. Obe praznovanji sta bili ob sodelovanju društev iz Železnikov tudi izvedeni.

V galeriji muzeja je Muzejsko društvo od leta 1978 do danes pripravilo več kot 100 razstav domačih in tujih umetnikov: slikarjev, fotografov, kiparjev, ter več kot 50 predavanj, predstavitev knjig, literarnih in muzejskih večerov.

V zadnjih petih letih pa Muzejsko društvo Železniki opravlja še eno pomembno dejavnost. Leta 2004 je namreč izdalo prvo številko Zbornika za Selško dolino Železne niti in do sedaj je izšlo že pet številk zgodovinskega zbornika, ki nam in zanamcem prinaša pomembne zgodovinske podatke in dejstva, poljudno in razumljivo napisana.

Rezultati dela Muzejskega društva Železniki so v kraju vidni na vsakem koraku in plaketo Občine Železniki prejema eno od najaktivnejših društev v občini.

Železniki, 30. junij 2009

Mihael Prevc, župan

PREDLAGATELJ:

SVET JAVNEGA ZAVODA RATTTOVEC

Obrazložitev pripravili:

zaposleni Javnega zavoda Ratitovec

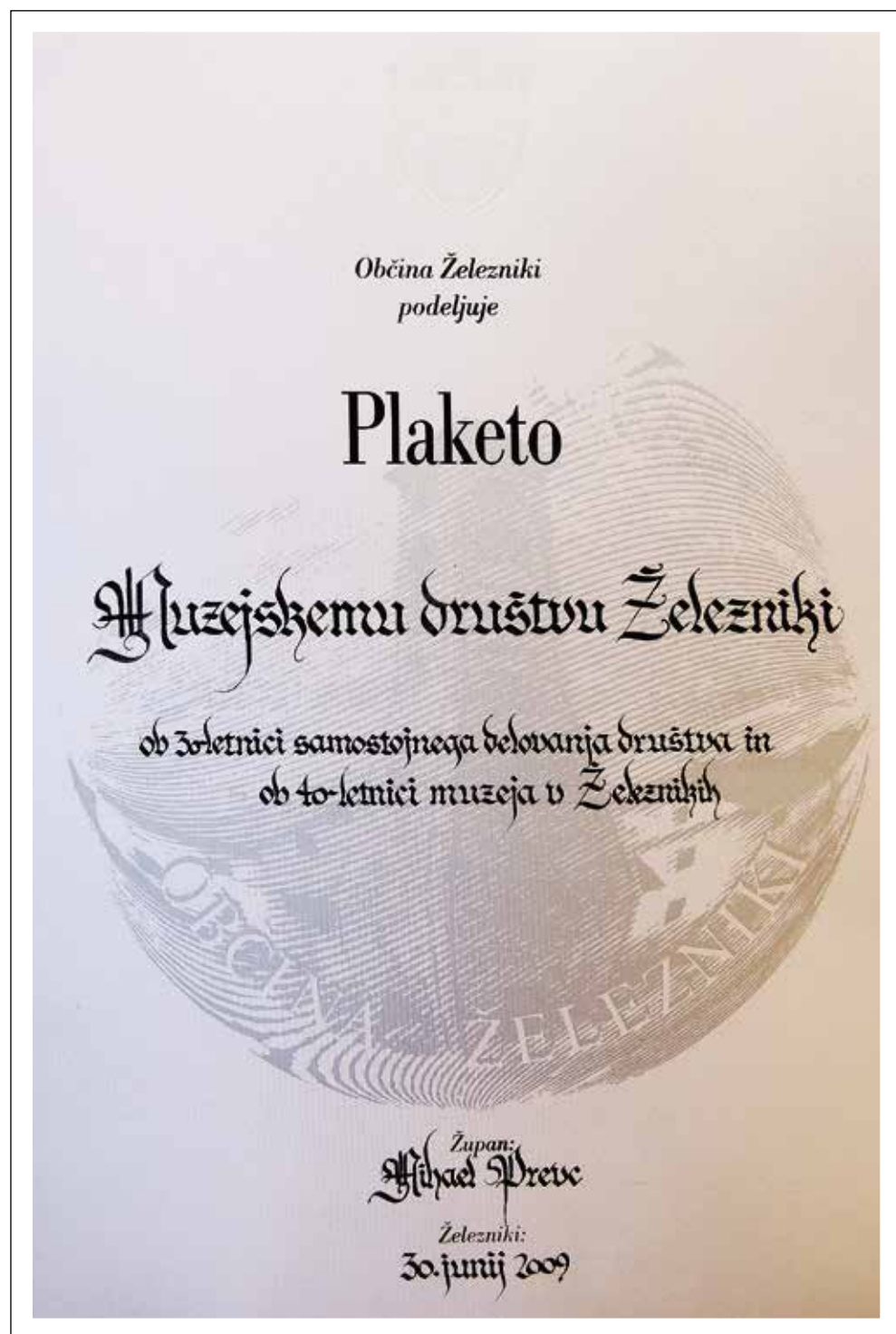

Foto: Aleksander Čufar

Predsedniki Muzejskega društva Železniki:

Od 1964 do 1970:	Blaž Gortnar (<i>predsednik Pododbora Muzejskega društva Škofja Loka v Železnikih</i>)
Od 1970 do 1983:	Lojze Tolar (<i>sprva predsednik Pododbora Muzejskega društva Škofja Loka v Železnikih, od leta 1979 pa predsednik Muzejskega društva Železniki</i>)
Od 1983 do 1993:	Peter Polajnar
Od 1993 do 1995:	Matevž Trojar
Od 1995 do 2006:	Anton Tavčar
Od 2006:	Rudi Rejc

Publicistična dejavnost:

Zbornik Selška dolina (1973, izdal Pododbor Muzejskega društva Škofja Loka v Železnikih)
Življenje in delo Ivana Tuška (2005, Gasser)
Zbornik Železne niti (2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009)
Sodelovanje pri nastajanju knjige Doba železarstva (izdalo podjetje Decop, 2002)

Pobude, sodelovanje in pomoč pri postavitvi spominskih obeležij:

Groharjev spomenik v Sorici (Pobudo in prva sredstva za postavitve spomenika je dal društveni tajnik Niko Žumer.)
Spominska plošča dr. Francetu Koblarju
Spominska plošča dr. Antonu Dermoti
Spominska plošča Niku Žumru
Spominska plošča prof. Jakobu Šolarju na Rudnem
Plošča obeležitve 650-letnice prve omembe kraja
Pobuda za ponovno postavitve plošče dr. Francu Kosu v Selcih
Pobuda za ponovno postavitve med drugo svetovno vojno poškodovane plošče dr. Janezu Evangelistu Kreku na Krekovem domu

Prejeta priznanja:

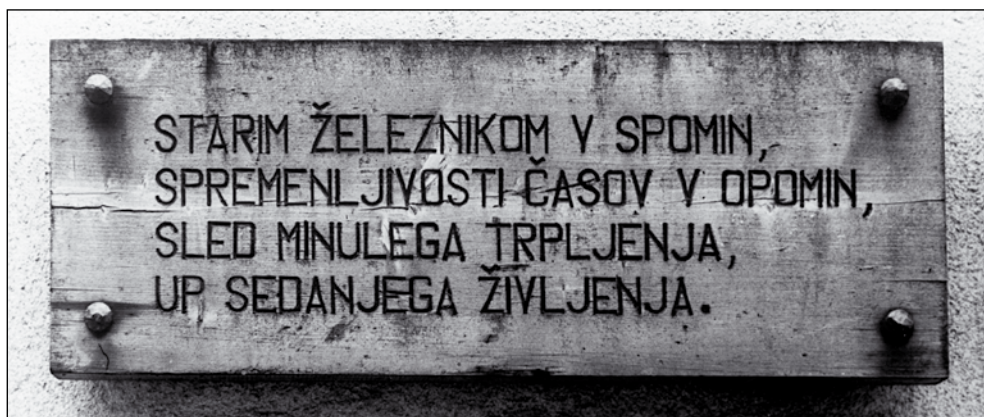
1978:	Priznanje Krajevne skupnosti Železniki za dolgoletno požrtvovalno in predano delovanje na področju muzejske dejavnosti
1987:	Priznanje Socialistične zveze delovnega ljudstva za uspešno delo v preteklem obdobju
2001:	Priznanje Turističnega društva Železniki za najlepše urejeno ustanovo z okolico (Muzej Železniki, Na plavžu 58)
2002:	Priznanje Turističnega društva Železniki za dolgoletno sodelovanje pri organizaciji Čipkarskih dni
2009:	Plaketa občine Železniki ob 30-letnici samostojnega delovanja Muzejskega društva Železniki in ob 40-letnici muzeja v Železnikih

Stari in novi žig Muzejskega društva Železniki.

Vstopna soba muzeja ob otvoritvi. Vitrine delovnih organizacij iz Železnikov - pokroviteljev muzeja: Niko, Iskra, Tehnica, Čevljarna Ratitovec, Alpes. Spodaj viden tudi relief Selške doline. Foto: arhiv Muzejskega društva Železniki

Lesena tabla s posvetilom dr. Franceta Koblarja muzeju, pritrjena ob vhodu v muzej. Foto: arhiv Muzejskega društva Železniki

Del hodnika v 1. nadstropju leta 1970 z nekaterimi predmeti.
Foto: arhiv Muzejskega društva Železniki

Otvoritev galerije in spominske sobe dr. F. Koblarja 18. junija 1978. Slavnostni govornik Anton Slodnjak. V ozadju zbor OŠ Železniki. Foto: arhiv Muzejskega društva Železniki

Tonika Ramovš si je prva ogledala novo čipkarsko zbirko, odprto ob praznovanju 15-letnice muzeja. Foto: Aleksander Čufar

Del Muzejskega društva, avgust 2009. Foto: Aleksander Čufar

Viri:

Arhiv Muzejskega društva Železniki, ki ga hrani Muzej Železniki (zapisniki sej Upravnega odbora, zapisniki občnih zborov, vpisne knjige obiskovalcev muzeja in galerije, priznanja in nagrade).

Pravila Muzejskega društva Železniki.

Žumer, Niko: *Pomembna napisa*. Loški razgledi, 16/1969. Str. 284.

Ob 30-letnici MePZ Domel

Pesem je srce

Ladi Trojar

MePZ Domel. Foto: Igor Mohorič Bonča

Pesem je srce

Verjetno ima vsak človek željo, da bi se poleg svojega poklica ukvarjal še s čim drugim. Tako smo verjetno mislili France Čufar, Marjan Peternej in jaz, ko smo se v juniju 1979 napotili po tovarnah iskat navdušence, ki bi jim petje toliko pomenilo, da bi bili zanj pripravljeni žrtvovati nekaj prostega časa. Pobudnik ustanovitve je bila tovarna Iskra, ki je naš pokrovitelj do danes. Vodstvo zbora je prevzel France Čufar, ki je še danes z nami.

Vsako delo zahteva vaje in prinaša določene obveznosti. Tako tudi petje. Žal je precej pevcev, ki so se vključili v zbor ob njegovi ustanovitvi, zaradi različnih vzrokov s petjem prenehali, nekateri pa vztrajamo in tako nas je danes 22. Vsak torek se zberemo na vajah. Kadar nas priganja kakšen nastop, je vaj več ali pa so ločene po glasovih. Učimo se najrazličnejše pesmi: od preprostih, spevnih narodnih pesmi pa do zahtevnejših umetnih skladb. Včasih nam delajo besedila več preglavic kot melodija.

S pesmijo smo obiskali že bližnje in bolj oddaljene kraje: od Sel na Koroškem do Števarjana. Radi se odzovemo povabilu. Vsako leto zapojemo starejšim na Petrovem Brdu, v Podbrdu in v Škofji Loki. In res nam je toplo pri srcu, ko vidimo, kako se jih naša pesem dotakne.

Tudi na vseh krajevnih proslavah nastopamo in na vsakoletni pevski reviji v Škofji Loki.

Seveda ne gre vse gladko. Zbor doživlja vzpone in padce, ampak do zdaj se nam je vedno uspelo pobrati. Tudi France ni vedno zadovoljen z nami. Včasih klepetamo kot otroci ali pa luna vpliva na naše vršanje in nižanje melodije.

Najlepše je takrat, ko gremo na izlet. Velik del slovenske zemlje smo že prekrizarili in povsod nas je spremljala pesem. In to 30 let!

In upam, da bo tako še naprej, kajti pesem je človekova spremljevalka od zibelke do groba. Razveseljuje ga, tolaži, opogumlja in mu vliva vero v lepšo prihodnost. Naj bo tako še naprej, še naslednjih ... let!

MOJ3ALP

30-letnica

Pihalnega orkestra

Alples Železniki

Mateja Bogataj
Gregor Bogataj

*Ob pomembnih jubilejih se vedno
obudijo spomini na prehojeno pot,
delo in dosežene cilje,
ki imajo trajno vrednost.*
(Franc Zupanc)

Ustanovitev Pihalnega orkestra Alples Železniki

Razmišljanje, da mora industrija, ki je v Železnikih po letu 1970 močno cvetela, imeti vsestransko razvito okolje, infrastrukturo, kulturo in šport, je pomenilo idejni začetek ustanavljanja Pihalnega orkestra Alples Železniki. Ustanovljen je bil na pobudo prizadevnih posameznikov, ki so bili večinoma zaposleni v podjetju Alples. Tem konec sedemdesetih ni bilo vseeno za kulturni razvoj mladih v Železnikih in mlajših, zaposlenih v podjetju. Želja po ustanovitvi orkestra je bila še toliko močnejša,

ker je v Selcih že delovala godba na pihala, a so njeni zvoki okrog leta 1967 žal dokončno utihnili.

V sedemdesetih je bilo v tovarni zaposlenih veliko mladih. Skoraj polovica se jih je v Železnike priselila zaradi zaposlitve. Predvsem tem so želeli v podjetju Alples ponuditi različne dejavnosti, v katere bi se lahko vključili, in s tem zapolnili svoj čas. Poleg športnih, ki so bile že dokaj razvite, so razmišljali tudi o kulturnih dejavnostih. Utrnila se je zamisel o delavski godbi, ki bi pomenila poživitev

okolja v kulturnem smislu in priložnost za glasbeno udejstvovanje mladih tega okraja.

Do uresničitve ideje je prišlo v začetku leta 1979, ko je bil na podlagi odločitve kolegija podjetja Alples ustanovljen Pihalni orkester Alples Železniki. Takratni direktor podjetja Jožef Demšar, ki je imel pri ustanovitvi pomembno vlogo, je povedal: "Ideja o pihalnem orkestru me je spremljala že dolgo. V letu 1978 so dozoreli pogoji in dokončno sem se odločil, da pod okriljem podjetja Alples ustanovimo pihalni orkester." Za vodjo orkestra je bil imenovan Lado Greblo, edini glasbenik v Alplesovem strokovnem kolegiju. Svojo zadolžitev, da orkester zaživi in začne z delom, je z veseljem sprejel in uspešno vodil orkester v prvih letih delovanja.

Sam orkester brez dirigenta, strokovnjaka na svojem področju, ni pravi orkester. V veliko pomoč pri iskanju ustreznega učitelja je bila rojakinja in takratna ravnateljica glasbene šole v Škofji Loki, Marija Schulz. Uspelo ji je pridobiti prizadevnega, strokovno podkovanega, in kot se je izkazalo pozneje, z vsem srcem glasbi predanega kapelnika – Dragišo Miškovića. Bil je član Slovenske filharmonije in profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani. "Dogovorili smo se za način dela, plačilo in materialno stimulacijo," se spominja Jožef Demšar. Pri pedagoškem delu

mu je pomagal Janez Benedik, dolgoletni amaterski muzikant, ki je učil in vodil skupino klarinetistov.

Osnovni pogoji za začetek dela so bili pripravljene, treba je bilo le najti člane novonastalega orkestra. "Vabili smo delavce podjetja Alples, da bi začeli igrati v orkestru, vendar se je izkazalo, da razen Janeza Benedika ni imel nihče poguma za resno delo," je povedal Lado Greblo. Ustanovitelji so pričakovali, da se bodo poleg Alplesovih delavcev orkestru pridružili člani razpadle selške godbe, vendar tudi od njih ni bilo odziva. "Trenutek, ki je naš osnovni cilj obrnil na glavo in v katerem je kazalo, da delavske godbe na pihala ne bo, ni bil prijeten," dodaja Lado Greblo. Začeti je bilo treba na novo in bodoče člane orkestra iskati drugje.

Ob pomoči Marije Schulz in Franca Benedika, takratnega ravnatelja osnovne šole v Železnikih, je bil na šoli objavljen razpis za igranje v orkestru. Nanj se je odzvalo približno 40 učencev in od teh se jih je orkestru pridružilo 25. Bodoči mladi godbeniki so bili otroci, stari med devet in petnajst let.

Prvi dirigent in kapelnik se je dela lotil z vso zagnanostjo, saj se je zavedal, da ni prevzel prav lahke naloge. Kljub začetnim težavam, k čemur je treba dodati dejstvo, da so bili člani, to se pravi otroci večinoma brez vsake osnovne glasbene izobrazbe, se

Profesor Dragiša Mišković.
Foto: arhiv
Pihalnega
orkestra Alples
Železniki

je orkester v kratkem času pripravil za prve javne nastope. Prve skladbe so igrali po posluhu, brez not, te so uporabljali le vizualno.

Ime orkestra je bilo zaradi pobude in materialne podpore s strani podjetja Alples in kraja, v katerem je deloval, samoumevno – Pihalni orkester Alples Železniki. Osnovna organizacija sindikata podjetja je orkestru na začetku kupila 37 glasbil in ostalo opremo. Prav tako je podjetje poskrbelo za prostore, v katerih je novonastali orkester imel vaje. Po izgradnji nove trgovine – Salona pohištva Alples, je prostore stare trgovine dobil pihalni orkester. V njih še danes potekajo individualne in skupne vaje. "Odločna podpora sindikata Alples, nakup najosnovnejših glasbil, pridobitev prof. Miškovića in Janeza Benedika za poučevanje, določitev prostora za vaje ter kader, ki danes uspešno nastopa, so bili osnovni pogoji za pričetek dela." (Lado Greblo, 1982)

"Celoten potek ustanovitve je tekel zelo hitro, za kar so bile potrebne spretnosti v organizaciji in zagotavljanju materialnih sredstev," pravi Jožef Demšar in na koncu dodaja, da je s kapelnikom prof. Miškovičem imel občasne razgovore glede usmeritve in delovanja orkestra. "Prisluhnil sem njegovim željam in ga vsestransko duhovno in materialno vzpodbujal, vse z namenom, da bi se orkester razvijal in kar najboljšo deloval."

Prvi nastop takrat najmlajšega pihalnega orkestra v Sloveniji

Glasbila so člani orkestra dobili v drugi polovici leta 1979 in prvi polovici leta 1980. Pričele so se aktivne vaje in že 12. julija 1980 je imel orkester na pikniku podjetja Alples svoj prvi nastop. Od prvih korakov, ki jih je prof. Mišković poskusil s fanti in dekleti, je minilo le leto dni, ko so se prvič predstavili svojim donatorjem. Kljub povsem upravičeni začetni tremi so godbeniki presenetljivo dobro zaigrali tri skladbe: državno himno Hej, Slovani in koračnici Regiment po cesti gre ter Ta soldaški boben. "Delavci so onemeli, niso mogli verjeti, da igrajo

otroci. Tudi glasbeno razgledani ljudje so Miškoviću lahko le čestitali," je bilo ob predstavitvi orkestra napisano v Gorenjskem glasu. Kar je takrat uspevalo prof. Dragiši Miškoviću, je bilo le povračilo za njegovo ljubezen do glasbe in močno predanost delu s Pihalnim orkestrom Alples Železniki. Na nastopu takrat najmlajšega pihalnega orkestra v Sloveniji je nastopilo 27 fantov in eno dekle.

prvi klarinet	Janez Benedik Štefka Zadravec Darko Prevc
drugi klarinet	Matevž Nastran Andrej Rant Peter Polajnar
tretji klarinet	Janez Tolar Janez Potočnik Robert Gartner
krilovka	Zdravko Berce Jože Fajfar Jože Možgan Miha Nastran Štefan Zadravec Tomaž Mohorič
basovska krilovka	Igor Kofler Simon Oman Martin Bernard
bariton	Roman Gartner Marko Nastran
rog	Drago Thaler
pozavna	Janez Šuštar
F-bas	Roman Ceferin
B-bas	Viljem Berce
tolkala	Roman Košir Janko Zadravec Sašo Greblo Emil Kofler

Prvi nastop, 12. julij 1980. Foto: Blaž Dolenc

Uspešen nastop je delavce in vodilne prepričal, da imajo mladi muzikanti in njihovi strokovni vodje trdno voljo ter da so sredstva, ki jih podjetje Alples zanje namenja, dobra naložba. Po besedah Lada Grebla, takratnega vodje orkestra, so prvi nastopajoči člani ponovno oživili dolgoletno tradicijo godbe na pihala, ki je včasih v teh krajih že aktivno delovala.

Prvi samostojni koncert Pihalnega orkestra Alples Železniki

Aplavz, čestitke in priznanja poslušalcev na prvem nastopu so vlila dirigentu in mladim godbenikom voljo do nadaljnjega, še bolj prizadevnega učenja in vaj. Eden prvih večjih nastopov je bil pol leta kasneje, 11. januarja 1981, v Dražgošah na proslavi v okviru občinskega praznika in tradicionalne prireditve Po stezah partizanske Jelovice. Orkester se je predstavil s štirimi skladbami: državno himno, žalostinko, koračnico in skladbo Jugoslavija.

Ob odprtju Centra usmerjenega izobraževanja v Škofji Loki, septembra 1981, je orkester prvič nastopil v svojih uniformah. Nakup so omogočili podjetje Alples in starši godbenikov. Podjetje je kupilo kapo,

pentljo in jakno, ki je imela na levem rokavu velik znak podjetja Alples, starši pa hlače in srajce oziroma krila in bluže. Kroj celotne obleke je bil oblikovan tako, da bi otroci hlače in srajce lahko nosili tudi na drugih prireditvah in proslavah. Za take obleke so se odločili, ker so otroci še rasli in bi bil zaradi prevelikega stroška nakup novih uniform vsaki dve leti nesmiseln.

Pihalni orkester Alples Železniki je imel svoj prvi samostojni koncert 10. oktobra 1981. To je bilo približno dve leti po začetku aktivnih vaj, ko so mnogi šele začeli igrati na glasbila. Koncert je pomenil priložnost, ki jo je podjetje Alples izkoristilo za podelitev priznanj dirigentu in kapelniku orkestra prof. Dragiši Miškoviću ter njegovemu pomočniku pri pedagoškem delu Janezu Benediku. S svojim prizadevnim in vztrajnim delom sta si priznanja resnično zaslužila.

Otvoritveni koncert Pihalne godbe Alples

V obdobju od julija 1980 do novembra 1982, ko je orkester štel že 40 članov, je na različnih prireditvah nastopil 37-krat. Najpomembnejši sta bili gostovanje v Krškem in srečanje pihalnih godb na Bledu,

Prvi nastop godbe na pihala »Alpes«

12. julija 1980 je nastop godbe na pihala, na pikniku naše delovne organizacije prav gotovo mnoge prepričal, da je delovna volja mladih muzikantov in njihovih strokovnih vodij dokazana.

Leto dni je minilo od prvih korakov, ki jih je profesor Miškovič — strokovni vodja godbe na pihala — član Slovenske filharmonije in profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani, poizkusil z našimi fanti in dekleti.

Delo z mladimi ljudmi ni lahko in je uspeh s posebnimi pedagoškimi prijemii izobraževanja vendarle rezultat izredne vztrajnosti in volje.

Na našem pikniku je nastopilo 27 fantov in eno dekle, ki so nam zaigrali:

- državno himno;
- Regiment po cesti gre;
- Ta soldaški boben.

Prvi nastopajoči člani so ponovno oživel dolgoletno tradicijo godbe na pihala, ki je včasih v teh krajih aktivno delovala.

Člani godbe so:

I. klarinet:

Benedik Janez
Zdravec Stefka
Prcv Darko

II. klarinet:

Nastran Matevž
Rant Andrej
Polajnar Peter

III. klarinet:

Tolar Janez
Potočnik Janez
Gartner Robert

krilovke:

Berce Zdravko
Fajfar Jože
Možgan Jože
Nastran Miha
Zdravec Stefan
Mohorič Tomaž

bas krilovke:

Kofler Igor
Oman Simon
Bernard Martin

bariton:

Gartner Roman
Nastran Marko

rog:

Thaler Drago

pozavna:

Suštar Janez

F — bas:

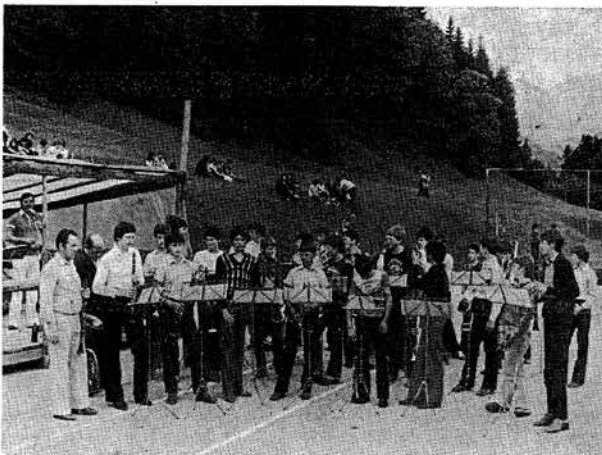
Ceferin Roman

B — bas:

Berce Viljem

tolkala:

Košir Roman
Zdravec Janko
Greblo Sašo
Kofler Emil

Malo je bilo res treme, potem pa so jo korajžno »urezali«

Članov godbe je še več, a kljub temu ponovno obveščamo, da se lahko vsakdo prijavi — tako od starejših delavcev do najmlajših ter vsi tisti, ki želijo svoj prosti čas izkoristiti za izpopolnjevanje znanja v glasbi oziroma v kulturnem izobraževanju.

Zaradi dobrih poznanstev prof. Miškoviča pri najboljših strokovnjakih za posamezna področja smo izkoristili priložnost ter povabili k sodelovanju tudi tov. Jarc Joža — člana Slovenske filharmonije, specialista za

tolkala, ter za našo flautistko Polajnar Edo, za dodatno izobraževanje za igranje flavte.

Stalni učitelj klarinetov je tov. Benedik Janez, tako da smo z združenim delom lahko v tem kratkem času predstavili prve 3 skladbe v izvedbi, posebej prirejeni za našo godbo.

Vsem članom godbe in njenemu strokovnemu vodstvu čestitamo in želimo veliko uspehov pri nadaljnjem delu.

Greblo Lado, dipl. ing.

Otvoritveni koncert pihalne godbe Alpes

Dve leti je minilo od prvega koraka, ko so delavci DO Alpes sprejeli odločitev za nabavo instrumentov in s tem ustanovitev pihalne godbe Alpes. Danes je ta pihalna godba resničnost, v kateri igra 38 fantov in eno dekle. Svoj prosti čas posvečajo dejavnosti, ki jim širi svetovni nazor in oblikuje kulturni nivo v osebnem in širšem družbenem interesu.

Otvoritveni koncert, na katerem smo predstavili javnosti vse, kar smo se v tem obdobju naučili, je obsegal 13 skladb. To je velik uspeh mladih glasbenikov, to je velik uspeh profesorja Miškoviča in tov. Benedika, ki

sta ob tej priliki prejela od DO Alpes tudi priznanja.

Namen Pihalne godbe Alpes je v razvijanju samoupravnih odnosov na celotnem kulturnem področju s ciljem razvijanja množičnosti, vsebinsko programske raznovrstnosti, odprtosti in dostopnosti vsem delovnim ljudem.

Ob priliki prvega samostojnega koncerta sem glasbenega vodjo in pedagoga našega pihalnega orkestra tov. Miškoviča prosila, naj nam pove nekaj o delu s to skupino mladih glasbenikov:

»Moram priznati, da prvič delam s pihalnim orkestrom, čeprav že 27 let poučujem na Srednji glasbeni šoli in Akademiji za glasbo v Ljubljani, zato je to delo zame čisto nova izkušnja. Najvažnejše je, da smo ustvarili kolektiv, razvili medsebojne odnose in odnos do dela, se naučili že marsikaj zaigrati in tudi že čutimo željo in potrebo po nastopih. Za orkester otroci prav gotovo žrtvujejo veliko časa, naš interes pa je predvsem, da se normalno razvijajo, da so uspešni v šoli, nortranje pa naj se izražajo preko glasbe.

Naš delavec Janez Benedik, vodja oddelka površinske v TOZD sestavljivo pohištvo, uči klarinete in tudi igra v orkestru. Tako kot tov. Miškovič je bil tudi on zelo vesel priznanja za svoje delo.

»Verjetno smo dosegli več iz čiste ga navdušenja kot na osnovi znanja. Današnji uspeh potrjuje, da je naša pot pravilna, da je delovni odnos naših fantov pristen. Kot član tega orkestra bi želel, da bi bila skupina še naprej uspešna in homogena. Želel pa bi tudi, da bi imeli čimbolj neposreden stik s krajani, da bi nas čimvečkrat uporabili in vabili na svoje prireditve. Ob tej priliki se moram zahvaliti za priznanje, ki mi pomeni dodatno spodbudo pri našem delu.«

Lado Greblo, inpl. ing.
Marjana Maček

Vse osmošolce osnovne šole v Železnikih smo v smislu poklicnega usmerjanja seznanili s kovinskimi poklici in jih povabili na ogled TOZD Kovinska predelava

**DOPISUJTE
V
NAŠE
GLASILO!**

9 — ALPLES

kjer se je mladi orkester prvič srečal z drugimi orkestri in se jim predstavil. Orkester se je z veseljem odzval vsem vabilom. Vsak nastop so godbeniki – s svojim dirigentom na čelu – vzeli zelo resno, saj so se dobro zavedali, da se le tako lahko uveljavijo in si med pihalnimi orkestri ustvarijo dobro ime.

Ustanovitev društva Pihalni orkester Alples Železniki

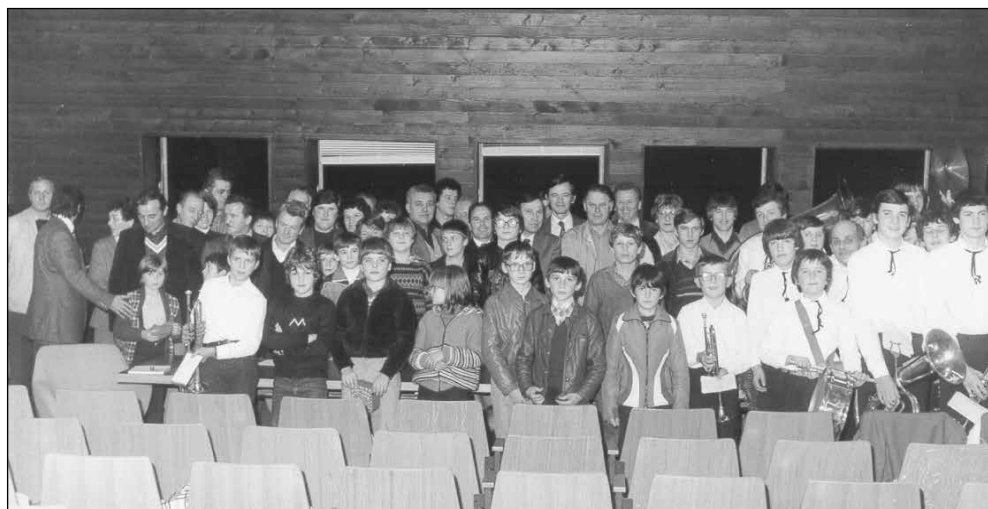
Ustanovni občni zbor Pihalnega orkestra Alples Železniki je bil 13. novembra 1982. Od takrat dalje je bil pod pokroviteljstvom podjetja Alples orkester organiziran kot samostojno društvo v okviru Zveze kulturnih organizacij Škofja Loka. Samostojno je začel poslovati 1. januarja 1984, pred tem datumom se je vse poslovanje vodilo v okviru sindikata podjetja Alples. Hkrati so s svojim delom pričeli organi društva: izvršilni odbor, nadzorni odbor in disciplinsko razsodišče. Za prvega predsednika orkestra je bil na ustanovnem občnem zboru izvoljen Lado Greblo.

Orkester je bil registriran na Krajevnem uradu Železniki. Ob ustanovitvi je bilo potrebnih deset članov. Poleg glavnega pobudnika, direktorja Jožefa Demšarja, so bili ustanovni člani v glavnem kar člani kolegija direktorja podjetja Alples.

- Vladimir Greblo
- Dragiša Mišković
- Anton Tavčar
- Franc Benedik
- Franc Giacomelli
- Marija Schulz
- Janez Benedik
- Jože Krapš
- Ljubo Osovnikar
- Lovro Gajger

Koncert ob peti obletnici – godbeniki v novih uniformah

S samostojnim koncertom ob peti obletnici, 26. oktobra 1984, je orkester dokazal, da so se sredstva, naložena s strani podjetja Alples in Zveze kulturnih organizacij Škofja Loka v izobraževanje mladih godbenikov, obrestovala. Številni poslušalci so bili dokaz, da je pihalni orkester v kraju nekaj pomenil. Program koncerta je bil sestavljen iz koračnic, narodne in moderne ter koncertne glasbe. Na njem so bile prvič podeljene Gallusove značke, in sicer brnaste, ki jih je za dolgoletno ljubiteljsko ukvarjanje z glasbeno dejavnostjo podelila Zveza kulturnih organizacij.

Udeleženci ustanovnega občnega zbora. Foto: Blaž Dolenc

Ob peti obletnici. Foto: Blaž Dolenc

Od ustanovitve do pete obletnice je imel orkester 84 nastopov, kar je približno 17 na leto. "V letu 1984 je bilo opravljenih 1 500 ur poučevanja, imeli pa smo 22 nastopov – godbeniki smo ustregli prav vsem, ki so želeli na prireditvi poslušati naš orkester," je v letno poročilo o delu orkestra napisal takratni predsednik Lado Greblo. Pihalni orkester je v prvih petih letih delovanja za svoje delo prejel številna priznanja, kar je člane opogumilo za nove naloge in obveznosti v naslednjem petletnem obdobju.

Ob praznovanju svojega prvega pomembnejšega jubileja je orkester dobil nove uniforme. Godbenikom jih je kupilo podjetje Alples. Uniformo so sestavljale sive hlače ali krilo z belim trakom ob straneh, zelen suknjič z znakom podjetja Alples, zelena kapa in kravata. K temu je sodila bela srajca oziroma bluza. Nove enotne uniforme so dale orkestru nov in lepši videz ter tako prispevale k boljši predstavitvi donatorja, podjetja Alples. Nekaj let pozneje so godbeniki dobili še zelene dežne plašče in srajce s kratkimi rokavi.

V jubilejnem letu 1984 je bilo za Pihalni orkester Alples Železniki še nekaj pomembnih nasto-

pov. Februarja je orkester sodeloval na sprejemu olimpijskega ognja, junija pa na pevskem taboru v Šentvidu pri Stični. Septembra je igral na otvoritvi mednarodne razstave umetnostne fotografije v Ljubljani in poleti prvič nastopal na čipkarskih dnevih v Železnikih.

Praznovanje desete obletnice

V prvih desetih letih delovanja je Pihalni orkester Alples Železniki imel približno 170 nastopov. Nekateri "tradicionalni" so bili skoraj vsako leto: prvo-majske budnice, pustni sprevodi, proslave ob državnih, občinskem in krajevnem prazniku ter nastopi na čipkarskih dnevih in otvoritvah pokala FIS Loka. Poleg teh nastopov in vsakoletnega samostojnega koncerta je orkester največkrat nastopal na različnih gasilskih prireditvah (obletnicah prostovoljnih gasilskih društev in otvoritvah gasilskih domov), na drugih otvoritvah novih ali obnovljenih objektov in raznih prireditvah ter proslavah v Železnikih, Škofji Loki ter izven meja takratne škofjeloške občine. Udeleževal se je občinskih srečanj pihalnih

orkestrrov in srečanj pihalnih orkestrrov Gorenjske. Od leta 1987 dalje je pihalni orkester igral tudi na pogrebih.

Slavnostni koncert ob deseti obletnici je bil 21. oktobra 1989 v kinodvorani na Češnjici. Na njem se je orkester predstavil s številnimi novimi skladbami. Ob tej priložnosti so bile za dolgoletno ukvarjanje z glasbeno dejavnostjo podeljene bronaste Gallusove značke, kapelniku prof. Miškoviću pa je bila podeljena zlata Gallusova značka. Praznovanje se je nadaljevalo naslednji dan, ko sta se našemu orkestru v promenadnem koncertu pred blagovnico na Češnjici pridružila pihalni orkester iz Krškega in Godba Gorje.

Stane Čadež, takratni direktor podjetja Alples, je na občnem zboru leta 1989 orkester pohvalil za izpeljane slovesnosti ob deseti obletnici obstoja in obljubil nadaljnjo podporo podjetja. Prof. Mišković je predstavil načrt dela in poudaril, da bo v prihodnje treba izboljšati igranje vsakega glasbenika posebej in razširiti prostor igranja na območje izven Selške doline. Poleg rednih nastopov v letu 1989 je imel orkester septembra izlet v Portorož. Sredi leta je novi tajnik postal Andrej Rant.

S trdno voljo smo uspešno prebrodili čas najtežje finančne stiske

Do leta 1991 je orkester nastopal na prireditvah, ki so bile stalnica v njegovem delovanju, in se udeleževal vseh drugih, na katere je bil povabljen. Vodenje orkestra je na občnem zboru februarja 1991 prevzel France Jelenc. Na delo orkestra je vplivala osamosvojitvena vojna, saj je zaradi nje mnogo nastopov odpadlo, med drugimi srečanje pihalnih orkestrrov škofjeloške občine. Imeli smo le štirinajst nastopov – večino v prvi polovici leta.

Po letu 1990 nam je za delovanje orkestra začelo primanjkovati finančnih sredstev in obdobje do leta 1995 je zaznamoval "pravi boj za preživetje orkestra", zato je za ta čas arhivskega gradiva nekoliko manj. Tik preden smo imeli povsem prazno blagaj-

no, smo leta 1992 kupili tenorski saksofon, ki je bil za boljši zven orkestra nujno potreben. V začetku tega leta je v orkestru sodelovalo 30 glasbenikov, a jih je med letom pet odšlo, pridružila pa sta se nam dva novinca. V tem letu smo tudi zadnjič igrali na pogrebu, sicer pa smo že v preteklih letih imeli tovrstnih nastopov malo.

Najtežje obdobje v vsej dobi delovanja je bilo v letih od 1993 do 1995, v času predsedovanja Petra Polajnarja – vodenje orkestra je prevzel leta 1992. Ni bilo urejenega financiranja, primanjkovalo je denarja za osnovne stvari. Kapelniku prof. Miškoviću je plačilo za opravljeno delo izostalo za dobo skoraj celega leta. Ker nismo videli druge rešitve, smo na občnem zboru leta 1994 sklenili, da bomo problem financiranja reševali sproti in denar iskali povsod. V orkestru smo to poimenovali "vsesplošna fehtarija".

V težki finančni situaciji sta nam v letih 1993 in 1994 pomagali Krajevna skupnost Železniki in Občina Škofja Loka, ki sta za pokritje neplačanih obveznosti orkestru nakazali potrebna finančna sredstva. Za delovanje orkestra sta se osebno zavzela predsednik sveta Krajevne skupnosti in kasneje župan Občine Železniki Alojzij Čufar in predsednik Izvršnega sveta Skupščine Občine Škofja Loka Vincencij Demšar.

Prostori, v katerih so bile vaje, so postali last Kmetijsko-gozdarske zadruge Škofja Loka. Pojavilo se je vprašanje, ali bomo v njih še lahko imeli vaje in kako bo z najemnino.

Glasbila so bila dotrajana, zato je bil nakup novih nujno potreben, denarja pa ni bilo niti za osnovne stvari. Z optimizmom smo zrlj naprej in v načrt dela zapisali organiziranje praznovanja 15. obletnice orkestra in udeležbo na festivalu pihalnih orkestrrov v Ormožu. Pojavljati so se začele prve želje po lastni kaseti.

Uniforme, ki smo jih imeli od leta 1984, so nam postale premajhne. Že nekaj let smo razmišljali o novih, a denarja ni bilo. V desetih letih smo vsi tako zrasli, da zamenjave oblek med člani niso več prišle v poštev. Bližnje praznovanje 15. obletnice je bila priložnost in obenem potreba, da bi orke-

Zadnjič v zelenih uniformah. Foto: Anton Sedej

ster začel nastopati v novi podobi. Odločili smo se za nakup novih uniform in sklenili, da si obleko kupi vsak sam, kar je bila ob takratni finančni situaciji edina rešitev. Zgledovali smo se po Godbi Gorje in se dogovorili, da bomo ob praznovanju 15-letnice začeli nastopati v slovenskih narodnih nošah.

Prelomno leto 1994 in naša 15. obletnica glasbenega ustvarjanja

Leto 1994 je kljub zamenjavi dirigenta zaznamovalo veliko pomembnih nastopov. Krona vseh je bil slavnostni koncert ob 15. obletnici orkestra. Junija smo organizirali srečanje pihalnih orkestrov škofje-loške občine, na katerem sta poleg nas sodelovala pihalna orkestra iz Škofje Loke in Žirov. Nato smo se v Ormožu udeležili Festivala slovenskih godb v zabavnem in narodnozabavnem programu ter v svoji kategoriji dosegli četrto mesto.

Na nastopu na čipkarskih dnevih v Železnikih nas je zadnjič vodil naš dolgoletni dirigent in kapelnik prof. Dragiša Mišković. Žal bolezen ne izbira in po zdravju našega tovariša je posegla ravno ta

krat, ko smo ga najbolj potrebovali. Kljub upanju, da se bo njegovo zdravstveno stanje izboljšalo, smo bili tik pred praznovanjem 15. obletnice prisiljeni poiskati novega dirigenta. Želja prof. Miškovića je bila, da ga nadomesti njegov učenec Damjan Tomažin. Damjan, ki je že prej nekajkrat sodeloval z našim orkestrom, se je njegovi želji in prošnji orkestra odzval.

Avgusta smo pričeli z delom in pod taktirko novega dirigenta v dobrem mesecu uspešno izpeljali praznovanje obletnice. Obeležena je bila s slavnostnim koncertom 17. septembra v kinodvorani na Češnjici. Članom so bile za dolgoletno delo na glasbenem področju podeljene bronaste in srebrne Gallusove značke. V nedeljo, 18. septembra, sta bila na praznovanje povabljeni Godba Gorje in Občinski pihalni orkester Trebnje. Slednji se je v zadnjem hipu opravičil in tako smo koncert in parado izvedli le skupaj z gorjansko godbo. Zanimivo je bilo opravičilo trebanjskega pihalnega orkestra. Njihov telegram se je glasil: "Zaradi nujne trgatve grozdja odpovedujemo našo udeležbo. Obširnejše opravičilo damo naslednji teden. Čestitamo vam k vašemu prazniku. Občinski pihalni orkester Trebnje."

Ob 15. obletnici.
Foto: Anton Sedej

Ob praznovanju 15. obletnice smo bili zelo ponosni na naše nove uniforme – narodne noše, ki smo si jih godbeniki kupili sami. Vsak je tako prispeval skoraj tisoč nemških mark. "To je več, kot je kdor koli kdaj prispeval v dobro orkestra," je v letnem poročilu o delu orkestra napisal predsednik Peter Polajnar. O praznovanju 15. obletnice smo posneli tudi videokaseto, ki je trajen dokaz in priznanje za naše delo. Leto, v katerem smo za nastope in prireditve,

ki smo jih organizirali, dobili številne pohvale, smo zaključili s pripravami na koncert ob slovenskem kulturnem prazniku.

Ob koncu leta so se za orkester začeli boljši časi. Urejati se je začelo financiranje, poleg tega nam je Kmetijsko-gozdarska zadruga Škofja Loka, Enota Češnjica omogočila brezplačen najem prostorov. Pogodba o nadaljnjem sodelovanju je bila podpisana v letu 1995.

Povorka ob 15. obletnici, v ozadju Godba Gorje.
Foto:Anton Sedej

Leto 1995 – kljub lepim doživetjem zasenčeno s smrtjo našega prvega dirigenta

V začetku leta 1995 je umrl prvi dirigent in kapelnik našega orkestra prof. Dragiša Mišković. Godbeniki smo ga 23. januarja na pokopališču v Žalcu pospremili na zadnji poti. "Slovo od tovariša, ki smo ga vsi spoštovali, je bilo žalostno. Njegov odhod je za sabo pustil nenadomestljivo praznino, kar pa nas ni omajalo, temveč nas je še utrdilo na poti, ki nam jo je začrtal." (Peter Polajnar, 1996)

Junija smo gostovali na Dunaju, kamor nas je povabila Vlasta Lokar - Lovrenčič, ki je v slovenski cerkvi vodila pevski zbor. Gostovanje je vključevalo dvodnevno bivanje na Dunaju, v tem času pa smo imeli tri nastope: promenadni koncert v mestnem parku, celovečerni koncert ob otvoritvi gostišča, sodelovanje pri maši na praznik svetega Rešnjega teleša in promenadni koncert na trgu.

Leto 1995 je bilo rekordno z vidika nastopov, saj jih je bilo preko 30. V orkestru je sodelovalo 27 rednih članov, od tega tri dekleta in šest novincev. Društvo je skupaj z dirigentom in blagajničarko štel 35 članov. Leto je bilo izjemno tudi v tem pogledu, da z igranjem ni prenehal niti en član, s čimer se v preteklih letih nismo mogli pohvaliti.

V pričakovanju 20. obletnice

V letu 1996 je imel Pihalni orkester Alples 27 nastopov. Prvi nastop je bil kot običajno v Dražgošah, naslednji večji pa v obliki samostojnega koncerta ob slovenskem kulturnem prazniku v Železnikih. Najodmevnejše je bilo gostovanje v Torinu v Italiji, kjer je ekipa Občine Železniki sodelovala na Igrah brez meja. Tja smo bili s strani sodelujoče ekipe povabljeni kot navijači. Prireditel, na kateri smo nastopali, je bila predvajana na številnih evropskih in na slovenski nacionalni televiziji. V Torinu, kamor smo odšli za dva dni, smo izvedli promenadni koncert v

mestnem parku, povorko ob odhodu tekmovalcev izpred hotela in sodelovali smo na prireditvi.

Financiranje orkestra se je dokončno uredilo. Z nastankom nove Občine Železniki leta 1995 smo v proračunu dobili svojo postavko in tako redno letno dotacijo. V zameno smo za potrebe občine vsako leto pet nastopov odigrali "brezplačno". Poslovanje podjetja Alples se je izboljšalo, tako so bile redne tudi dotacije glavnega sponzorja. Takoj ko smo dobili prva finančna sredstva, smo začeli z nujnimi nakupi novih glasbil. Najprej je bila to tuba B, za katero smo denar zbirali dve leti, in kmalu zatem še tuba F.

Leta 1996 smo v orkestru začeli ugotavljati, da nam za kakovostnejše igranje primanjkuje glasbenikov. Pojavilo se je vprašanje, kako pridobiti nove člane in zanje organizirati izobraževanje. Do leta 1995 je vse poučevanje opravil prof. Mišković, z njegovo smrtjo pa je na tem področju nastala velika praznina. Sodelovanje z Glasbeno šolo Škofja Loka je bilo slabo, saj v Železnikih ni bilo dislociranega oddelka, v katerem bi poučevali trobila in pihala.

Za našo glavno nalogo smo si tako do praznovanja 20. obletnice zadali pridobitev novih članov. Z Glasbeno šolo Škofja Loka smo se začeli dogovarjati, da bi v Železnikih pričeli s poučevanjem za potrebe pihalnega orkestra. V orkestru smo najbolj potrebovali trobila. V skupnem projektu širitve glasbene šole v Železnikih bi pihalni orkester pomagal pri pridobivanju učencev. V Osnovni šoli Železniki bi za učence organizirali koncert, jim predstavili orkester in glasbila ter jih tako navdušili za vpis v glasbeno šolo in igranje v orkestru. Prvi tak koncert smo izvedli aprila leta 1997. Na avdicijo se je prijavilo 20 učencev in pet izmed njih jih je začelo obiskovati glasbeno šolo, kasneje pa pričelo z igranjem v orkestru. S takšnimi predstavitvenimi koncerti še sedaj vsako leto pridobivamo učence dislocirane enote glasbene šole v Železnikih in nove godbenike.

Vodenje orkestra je na občnem zboru leta 1997 prevzel Tone Šolar, pri tem mu je pomagal tajnik Boštjan Demšar. Leto smo si zapomnili po številnih nastopih v poletnem času. Od junija do avgusta je bilo 18 nastopov, kar je pomenilo, da smo imeli sko-

raj vsak konec tedna vsaj en nastop, velikokrat tudi po dva. V drugi polovici leta smo bili velikokrat brez dirigenta, saj je bil Damjan Tomažin na služenju vojaškega roka. Tako so bile vaje v tistem času bolj za "ohranjanje kondicije". Večino denarja smo namenili nakupu glasbil. Kupili smo klarinet in altovski saksofon, še vedno pa nam je primanjkovalo glasbil za učence glasbene šole.

Leto 1998 je bilo zaznamovano s pripravami na praznovanje 20. obletnice in s pripravami na snemanje prve kasete in zgoščenke. Orkester je imel 50 vaj in 28 nastopov. Poleg rednih, vsakoletnih nastopov smo se udeležili Festivala koračnic v Mengšu in dvakrat igrali na svečani zaprisegi v vojašnici v Kranju. V okviru praznovanja 650. obletnice prve omembe Železnikov v pisnih virih smo organizirali srečanje pihalnih orkestrov nekdanje škofjeloške občine. Konec septembra smo odšli na enodnevni izlet v München na Oktoberfest. Tudi v letu 1998 smo kupili nova glasbila – dve krilnici, dve trobenti, bariton, klarinet, činele – in veliko časa posvetili pridobivanju novih članov ter sodelovanju z Glasbeno šolo Škofja Loka. Podjetje Alples nam je v začetku leta kupilo plašče, zato je od takrat naprej igranje v narodnih nošah pozimi nekoliko lažje.

20. obletnica – mejnik v našem delovanju

Delo v jubilejnem letu 1999 se je začelo s snemanjem prve kasete in zgoščenke. Nanj smo se pripravljali že prejšnje leto. Snemali smo 13. in 14. marca v kinodvorani na Češnjici in posneli 12 skladb zabavnega ter narodnozabavnega žanra. Predstavitev kasete in zgoščenke smo načrtovali ob praznovanju našega jubileja, a se je žal zataknilo pri tiskanju ovitkov za zgoščenko, tako da so bile do jubilejnega koncerta izdelane le kasete.

Ob praznovanju 20. obletnice delovanja smo v Pihalnem orkestru Alples Železniki izpeljali dve prireditvi: samostojni koncert ter srečanje pihalnih orkestrov. Na jubilejnem koncertu 25. junija v kinodvorani na Češnjici je potekala tudi podelitev bronastih in srebrnih Gallusovih značk za dolgoletno delo v ljubiteljski glasbeni dejavnosti. Repertoar je bil večinoma sestavljen iz skladb, ki so bile posnete na kaseti in zgoščenki, saj je bil koncert hkrati promocija našega novega izdelka. Praznovanje smo nadaljevali v nedeljo, 27. junija, s srečanjem pihalnih orkestrov, ki je bilo pod šotorom pred plavžem v Železnikih. Srečanje, na katerega smo povabili Godbo

Ob 20. obletnici. Foto: Aleksander Čufar

Gorje, Pihalni orkester Alpina Žiri in Pihalni orkester Svea Zagorje, se je začelo s povorko sodelujočih orkestrów izpred blagovnice v Železnikih.

Praznovanje je dodatno popestrila razstava v galeriji Muzeja Železniki, ki jo je postavil naš "uradni fotograf" Aleksander Čufar. Na njej je bilo predstavljenih vseh 20 let delovanja orkestra. Ob jubileju so bili izdelani plakati z istim motivom, kot je na ovitku zgoščenke in kasete – fotografija godbenikov Pihalnega orkestra Alples Železniki v narodnih nošah.

Vseh nastopov v jubilejnem letu 1999 je bilo 30. Poleg tradicionalnih nastopov smo na povabilo Gorenjskega glasa 27. aprila igrali v arboretumu Volčji Potok. Nastop in reportaža v časopisu sta bila za orkester dobra promocija in povabilo na naše prireditve ob koncu junija. Glasbeno delo smo na dan slovenske samostojnosti in ob prazniku sv. Štefana 26. decembra zaključili s prvim božično-novoletnim koncertom v kinodvorani na Češnjici. Zamisel in nastop sta se izkazala kot zelo uspešna, saj je bila dvorana polna do zadnjega kotička; obiskovalcev je bilo kar okoli 470. S tem koncertom smo spremenili datum naših rednih letnih koncertov, ki so bili prej ob slovenskem kulturnem prazniku, in sklenili, da bo ta koncert postal stalnica v delovanju orkestra.

Pihalni orkester Alples Železniki v novem tisočletju

Po praznovanju 20. obletnice smo se bolj posvetili delu doma. Edino gostovanje orkestra v tujini je bilo septembra 2000, ko smo se udeležili otvoritvene povorke Oktoberfesta v Münchnu. Odzvali smo se povabilu tamkajšnje slovenske folklorne skupine Lipa. Nastop orkestra v povorki, ki je bila dolga več kot pet kilometrov, so gostitelji zelo pohvalili. Gostovanje je godbenikom ostalo v lepem spominu, saj smo po končanem nastopu na prireditvenem prostoru pod šotorom doživeli pravo vzdušje Oktoberfesta.

Za orkester in za glavnega pokrovitelja, podjetje Alples, je bil posebno priznanje nastop na otvoritvi pohištenega sejma novembra 2000 na Gospodar-

skem razstavišču in Ljubljani in igranje na otvoritvi svetovnega pokala v sankanju na naravnih progah januarja 2001 v Železnikih.

Po letu 2000 smo veliko časa namenjali uvajanju mladih glasbenikov. Skrb za izobraževanje in stalen dotok mladih se nam je obrestovala in prihajati so začeli novi godbeniki. Bilo nas je vedno več in prostori za vaje so postali premajhni. Sklenili smo, da jih bomo temeljito prenovili. Prenova je bila potrebna, ker so bili prostori neizolirani in pozimi brez kurjave. V okviru finančnih možnosti smo se odločili, da bo prenova potekala v dveh fazah. V prvi fazi, začeli smo julija 2000, smo obnovili prostor za skupne vaje, v naslednjih letih pa prostor, v katerem smo uredili učilnice.

Poleg obnove prostorov smo si do 25. obletnice orkestra zadali še en cilj: izboljšanje kakovosti igranja. Zato smo se odločili, da pričnemo s sodelovanjem na tekmovanjih Zveze slovenskih godb, v katero smo se včlanili leta 2001. Maja istega leta smo se udeležili tekmovanja v četrti težavnostni skupini, ki je bilo v Svetem Antonu pri Kopru. Dosegli smo srebrno plaketo in glede na to, da je bilo to naše prvo tekmovanje, smo bili z uvrstitvijo zadovoljni.

Vseh uspehov in zagnanega dela v zadnjem obdobju ne bi bilo brez prizadevnega vodstva. Leta 2000 je vodenje orkestra prevzel Boštjan Demšar, ki si je že prej kot tajnik zelo prizadeval za ustanovitev glasbene šole ali vsaj za poučevanje glasbil za potrebe orkestra v Železnikih. Pri delu nas je spodbujal in motiviral, da smo sledili njegovim smelim zamislim in idejam. Marsikdaj ni bilo lahko, saj imamo skoraj vsi še številne druge obveznosti, a zavedali smo se, da gre za napredek orkestra. To je bila zadostna spodbuda in zagotovilo, da bo naš trud poplačan.

Praznovanje 25. obletnice

Praznovanje se je s 24. tekmovanjem slovenskih godb začelo sredi maja, tisto pravo pa je bilo od petka, 4. junija, do nedelje, 6. junija. V petek zvečer je bilo slovesno odprtje obnovljenih prostorov, v

katerih se bodo izobraževali mladi glasbeniki, godbenice in godbeniki ter se bo na vajah kalil celoten orkester. Prostore sta odprla župan Občine Železniki Mihael Prevc in direktor podjetja Alples Železniki Francelj Zupanc, blagoslovil pa jih je župnik Franc Dular. V kratkem kulturnem programu so se s solističnimi nastopi predstavili mladi člani orkestra, ki so obiskovali glasbeno šolo. V obnovljenih prostorih, ki so bili na ogled vse tri dni praznovanja, je bila tudi fotografska razstava o 25-letnem delovanju orkestra.

Vrhunec praznovanja je bil sobotni slavnostni koncert, ki je potekal pod šotorom na parkirišču pred podjetjem Alples. Na njem smo predstavili svojo drugo zgoščenko z naslovom Selška dolina, zato je bil repertoar koncerta večinoma sestavljen iz skladb, ki so na zgoščenki. Predstavili smo se tudi s skladbami, s katerimi smo na majskem tekmovanju godb dosegli zlato plaketo. Na koncertu so bile podeljene bronaste, srebrne in zlate Gallusove značke, ki jih za dolgoletno ljubiteljsko ukvarjanje z glasbo podeljuje Javni sklad za kulturne dejavnosti Republike Slovenije.

Jubilejni koncert se je zaključil s presenečenjem. Za vse godbenice, godbenike, njihove družinske člane in naše goste smo razrezali torto v obliki številke 25. Koncert smo izkoristili tudi kot priložnost za zahvalo glavnemu sponzorju. Za 25-letno vztrajanje na skupni poti smo direktorju podjetja Alples Francu Zupancu podarili knjigo. Člani orkestra smo s knjižnim darilom izkazali pozornost tudi predsedniku Boštjanu Demšarju, saj brez njegove pripravljenosti in vztrajnosti pri vodenju orkestra v zadnjih letih ne bi bilo opravljenega toliko dela. Veseli smo bili vseh daril in spodbudnih besed, ki so nam jih na slavnostnem koncertu namenili predstavniki godb in orkestrrov, s katerimi že dolgo sodelujemo.

Nedeljsko popoldne je bilo namenjeno srečanju pihalnih orkestrrov Gorenjske. Tako so v Železnike prišli godbeniki iz Godbenega društva Bohinj, Pihalnega orkestra Tržič, Pihalnega orkestra Jesenice – Kranjska Gora in Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka. Posebna gosta ob praznovanju našega srebrnega jubileja sta bila Godba Gorje in Pihalni orkester Alpina Žiri. Srečanje smo pričeli s povorko iz Dašnice do prireditvenega prostora. V povorki je

Ob 25. obletnici. Foto: Aleksander Čufar

Godbeniki iz Železnikov praznujejo

Pihalni orkester Alples Železniki je z odprtjem prenovljenega doma, novo zgoščenko, veselico z Gregorji in srečanjem gorenjskih pihalnih orkestrrov praznovalo 25-letnico ustanovitve. Zabava je trajala kar tri dni.

Železniki - Skupina posameznikov je leta 1979 ustanovila orkester. Večina jih je bila zaposlenih v Alplesu, podjetje pa jim je tako v dobrih kot slabih časih stalo ob strani. Vodja orkestra je postal Lado Greblo, prvi dirigent je postal Dragiša Miškovič. Ta je skupino 25 osnovnošolcev, ki večinoma niso imeli glasbene izobrazbe, do 10. oktobra 1981 pripravil na prvi koncert.

V vseh kasnejših letih je železnikarska godba velikokrat uspešno nastopila, čeprav je imel orkester tudi veliko problemov, predvsem v letih, ko je šlo tudi njenemu pokrovitelju težje kot danes. Skoraj pedeseterica godbenikov letno nastopi približno tridesetkrat, med nastopi pa so najbolj znani koncert za osnovnošolce, nastopi na Čipkarskih dnevih in Dnevu teric, božično-novoletni koncert in prvomajska budnica. "V zadnjih letih v orkester uvajamo veliko mladih glasbenikov, ki jih je iz leta v leto več. Tako je naš orkester med najmlajšimi v državi," nam je povedal Boštjan Demšar, predsednik Kulturnega društva Pihalni orkester Železniki. Leta 2001 so se vključili v Zvezo slovenskih godb, pred

Tridnevno praznovanje Pihalnega orkestra Alples Železniki še ni zaključeno. Praznovanje se bo nadaljevalo 30. junija, na občinski praznik.

mesece dni pa so se z zlato plaketo uvrstili v 3. težavnostno skupino. Praznovanje ob 25-letnici ustanovitve je trajalo kar tri dni, po zanimivih informacijah pa bodo člani orkestra

praznovali tudi konec junija, natančneje, na občinski praznik 30. junija (o tem v naslednji številki Ločanke).

Boštjan Bogataj

Članek "Godbeniki iz Železnikov praznujejo". Arhiv Pihalnega orkestra Alples Železniki

poleg "naših" mažoretk sodelovalo pet orkestrrov, ki so se nato na odru pod šotorom vsak posebej predstavili s tremi skladbami. Praznovanje smo zaključili s skupnim nastopom Godbe Gorje, Pihalnega orkestra Alpina Žiri in Pihalnega orkestra Alples Železniki. Skupaj je več kot sto muzikantov zaigralo tri skladbe, ki so navdušile občinstvo.

Proti tridesetim ...

Pred Pihalnim orkestrom Alples Železniki so bili tudi po praznovanju srebrnega jubileja novi izzivi in nastopi. Največ jih je bilo v poletnih mesecih in na vedno več nastopih so nas spremljale naše mažoretke. Po praznovanju jubileja smo nastopili na otvoritvi gasilskega doma v Dražgošah, praznovanju dneva državnosti, čipkarskih dnevih, otvoritvi prenovljene koče na Ratitovcu, dnevu teric v Davči in na mnogih drugih nastopih, leto pa smo zaključili

z božično-novoletnim koncertom v športni dvorani. Na njem so se nam prvič pridružili trije mladi godbeniki.

Leta 2005 smo več pozornosti namenili mednarodnemu sodelovanju. Odzvali smo se vabilu našega madžarskega prijatelja Andrasa in v začetku julija sodelovali na festivalu pihalnih orkestrrov v Sopronu. To je majhno madžarsko mesto v neposredni bližini avstrijske meje. Znano je po velikem številu kulturnih dogodkov. Prvi dan smo v večernih urah spoznavali mesto in preizkusili vina, ki jih pridelujejo v okoliških vinogradih. Ker smo muzikantje, brez glasbe ni šlo. Na glavnem trgu so nekateri člani orkestra urezali pristno slovensko polko, drugi pa so zaplesali in okoli nas se je takoj zbralo veliko ljudi. Drugi dan se je začel s povorko orkestrrov po mestnih ulicah, ki se je zaključila na glavnem mestnem trgu. Vse sodelujoče orkestre je tam pričakal domači pihalni orkester z mažoretkami. S pozdravno skladbo in koreografijo so pozdravili vsak orkester po-

sebej. Večina pihalnih orkestrov je prihajala iz Madžarske. Poleg nas je bil gost festivala tudi orkester iz Slovaške. Vrhunec pavorke je bil skupni nastop orkestrov na mestnem trgu, kjer smo skupaj zaigrali skladbe, med katerimi je bila koračnica Triglav. V popoldanskih urah smo naše druženje nadaljevali in zaključili v mestnem parku. Vsak orkester se je predstavil s polurnim promenadnim koncertom. Oblečeni v narodne noše smo se poslušalcem predstavili z domačimi skladbami in bili nagrajeni z bučnim aplavzom.

Med nastopi doma je bil za nas eden najpomembnejših na dnevu teric. K sodelovanju nas je povabil Janez Lotrič, tenorist svetovnega slovesa. Spremljali smo ga na njegovem koncertu na omenjeni prireditvi. To je bila za naš orkester posebna čast in obenem velika izkušnja, saj je svet operne glasbe povsem drugačen od klasičnih koračnic. Ob tej priložnosti smo se naučili arij iz oper Marechiaro, Core 'ngrato in Rigoletto.

Januarja je minilo deset let, odkar nas je zapustil naš prvi dirigent in kapelnik prof. Dragiša Miškovič. V orkestru se nam je zdelo prav, da to obletnico obeležimo. Sredi aprila smo pripravili prireditev, ki smo jo poimenovali Koncert v spomin prof. Dragiša Miškoviča. Prireditev smo oblikovali tako, da so v

Na Madžarskem, Sopron.

Foto: arhiv Pihalnega orkestra Alples Železniki

programu poleg našega orkestra solo ali s svojimi glasbenimi skupinami nastopili nekdanji učenci prof. Miškoviča. V goste smo povabili člane ansambla Alpski kvintet, v katerem igra Miškovičev učenec Janez Per, in svetovno znanega pozavnika Kirila Ribarskega. Med glasbenimi kritiki je znan kot poet pozavne, virtuoz ali Paganini pozavne. Rodil se je v Makedoniji, kjer je končal srednjo glasbeno šolo. Diplomiral je pri prof. Dragiši Miškoviču na Akademiji za glasbo v Ljubljani, magisterij pa opravil na Glasbeni akademiji v Zagrebu. Koncertiral je že po vsem svetu in v svetovnih glasbenih prestolnicah vodil mojstrske seminarje. Različni skladatelji z vsega sveta so mu posvetili 54 glasbenih del. Posebej

Koncert v spomin prof. Dragiša Miškoviča.
Foto: arhiv Pihalnega orkestra Alples Železniki

za ta koncert je prišel iz Skopja in se občinstvu s solo točkami ob spremljavi orkestra predstavil s tremi skladbami: Ples z baklami, Čardaš in Bavarska polka. Vrhunec koncerta je bila skladba Polka s pozavno, ki so jo skupaj zaigrali nekdanji učenci prof. Miškovića: Kiril Ribarski, Janez Per, naš dirigent Damjan Tomažin ter dva druga učenca, ki sta bila prisotna na koncertu: Matjaž Mikuletič in Zoran Smokovič. Tej skupini sta se pridružila še naša godbenika Luka Jelenc in Aljaž Čufar, učenca Damjana Tomažina.

V letu 2005 smo imeli skupno več kot 20 nastopov. Prvič smo sodelovali na srečanju pihalnih orkestrov v Goriških brdih, ki je potekalo v okviru prireditve Praznik češenj, septembra pa smo v Škofji Loki z domačimi vižami razveseljevali gorenjske upokojence.

Z novim letom smo začeli pisati natančno kroniko nastopov. Na poseben obrazec za vsak opravljen nastop napišemo, na kateri prireditvi smo nastopali, kaj in kdo smo igrali ter morebitne druge posebnosti prireditve. Veliko pozornosti posvečamo najmlajšim občanom Občine Železniki, saj zanje že tretje leto organiziramo glasbeno pripravnico, v prihodnje pa bi v svet glasbe radi vključili čim več odraslih.

V letu 2006 je Pihalni orkester Alples Železniki imel 24 nastopov. Posebej velja omeniti ponovno gostovanje na Madžarskem, tokrat v mestu Sarvar, kjer je bilo srečanje pihalnih orkestrov in mažoretnih skupin. Na Madžarskem smo bili od 7. do 9. julija. Prvi dan smo se ustavili in zabavali v toplicah, kjer smo imeli zvečer promenadni koncert. Naslednji dan je bila povorka in srečanje z vsemi sodelujočimi orkestri na glavnem trgu. Zvečer smo skupaj z mažoretkami nastopali na gradu. Zadnji dan pa smo igrali pred eno izmed mestnih cerkva, čemur je sledila zaključna povorka orkestrov in mažoretnih skupin po mestu. Po naših dveh gostovanjih na Madžarskem ugotavljamo, da se v tej državi vsi člani orkestra prav dobro počutimo. Že na poti domov smo začeli kovati načrte za prihodnja gostovanja.

Čeprav smo bili že večkrat povabljeni, smo se

še leta 2006 odločili za sodelovanje na Festivalu folklornih skupin z vsega sveta, ki je v tem letu že šestintridesetič potekalo v Gorici v Italiji. Festival je potekal cel teden, zadnji dan pa je bila zaključna parada folklornih skupin z vsega sveta po goriških ulicah. Sodeloval je tudi naš pihalni orkester. Prireditve se je zaključila v mestni športni dvorani s podelitvijo priznanj za sodelovanje. To je bila resnično prava paša za oči in ušesa ter lepa izkušnja za vse nas, saj smo videli nastope razkošno oblečenih folklornih skupin iz Evrope, Rusije, Afrike in Amerike ter drugih delov sveta.

V letu 2007 je Pihalni orkester Alples Železniki opravil 26 nastopov. Med drugim smo se udeležili srečanja orkestrov v Dobrepolju, praznika češenj v Goriških brdih, biserne maše nekdanjega župnika v Železnikih Maksimiljana Ocepka, Oktoberfesta v Gorenji vasi in kostanjevega piknika v Besnici. V tem letu so Železnike prizadele hude poplave. Poplavljenih je bilo mnogo stanovanjskih hiš, javnih ustanov in drugih stavb, uničenih več kilometrov cest, mnogi so ostali brez vsega. Pomoč je prihajala od vsepovsod. Organizirani so bili številni dobrodelni koncerti in prireditve, na katerih so se zbirali prostovoljni prispevki za Železnike. Na dveh dobrodelnih koncertih smo nastopili tudi mi, oktobra v Kranju in mesec dni kasneje v Medvodah.

Leto 2007 je zaznamovala sprememba v vodstvu orkestra. Dotedanjega predsednika Boštjan Demšarja je nadomestil Gregor Bogataj, dirigenta Tilna Majarona pa Martin Pustinek. Martin je svoje delo vzel zelo resno. Posvetil se je sodelovanju z glasbeno šolo, raznolikemu repertoarju in interpretaciji skladb. Vedno nam govori: "Pa sej znate špilat", sam dejte mal b'l s filingom!"

V letu 2008 smo imeli več kot 20 nastopov doma in v tujini. Udeležili smo se tudi velikonočne procesije v Železnikih, igrali smo na otvoritvi prenovljenega igrišča Rovn in odprtju novega skladišča v podjetju Alples. Dvakrat smo gostovali v tujini. Avgusta smo obiskali zamejske Slovence v Italiji. Nastop si bomo zapomnili predvsem po napornem štiriurnem promenadnem koncertu in prijetnem sprejemu. Na-

Čipka.
Foto: arhiv
Pihalnega
orkestra Alpes
Železniki

slednji mesec smo izlet v tujino ponovili, a tokrat na Hrvaško. Sodelovali smo na čipkarskem festivalu v mestu Lepoglava. Poleg nas so nastopili tudi pihalni orkestri iz drugih krajev Hrvaške in Evrope.

MOJ3ALP

30. in 31. maja 2009 je naš orkester praznoval 30-letnico delovanja. Ob tem slavnostnem dogodku smo pripravili praznični program, ki nam je, če se ozremo nazaj, zelo lepo uspel.

Vsi vemo ali pa si lahko le predstavljamo, koliko truda zahteva takšen projekt, in veseli nas, da smo tako člani orkestra kot tudi njegovi podporniki in simpatizerji znali stopiti skupaj in se lotiti tako zahtevnega dela.

Praznovanje je potekalo v dveh delih. V soboto smo imeli bolj slavnostni del praznovanja s koncertom, razvitjem društvenega prapora ter predstavitvijo društvenega zbornika ter nove zgoščenke.

Na koncertu smo igrali skladbe, ki jih igramo skozi leto na prireditvah, ki se jih udeležujemo. Med koncertom smo razvili društveni prapor. Ideja zanj je bila prisotna že dolgo časa, dokončno pa je dozorela na občnem zboru orkestra leta 2008. Prapor je zaščitni znak in ponos orkestra. Spremljal nas bo na

vseh večjih prireditvah. Prapor nosi in varuje praporščak ali njegov namestnik. Drog prapora je rjave barve, na vrhu je pozlačena lira. Naš prapor ima 9 trakov in 40 žebličkov. Praporščak nosi gorenjsko narodno nošo ter bele rokavice. Naš praporščak je Aleš Uranjek. Pravijo, da vsako društvo, ki dá kaj nase, tak prapor tudi ima.

Našega je oblikovala Nina Drol, njegova botra pa sta Francelj Zupanc in Občina Železniki.

Kot je padla ideja za prapor, tako je padla tudi za zbornik in zgoščenko ob 30-letnici delovanja orkestra. Zbornik vsebuje zgodovino orkestra, članke članov orkestra ob različnih priložnostih, zanimive prispevke podpornih članov ter tudi misli in ideje simpatizerjev in prijateljev orkestra.

Izid zgoščenke z naslovom MOJ3ALP, katere naslov je enak naslovu skladbe, ki jo je za orkester napisal njegov sedanji dirigent Martin Pustinek, je bil ravno tako načrtovan ob praznovanju in nam je tudi uspel. Pihalni orkester se lahko pohvali, da je bila zgoščenka posneta v živo v kinodvorani na Češnjici, vsaka skladba je bila odigrana od začetka do konca v enem kosu brez kakršnih koli premorov, posneta na en mikrofonski sistem. Na zgoščenki je 12 skladb, ki jih je posnel Boštjan Grabnar, oblikovanje tako za zbornik kot za zgoščenko pa je odlično uspelo Anžetu "Skrajniku" Krajniku.

Uradnemu delu je sledila zabava.

Nova zgoščenska.

Orkester s praporom. Foto: Damjan Demšar

Za nedeljo pa smo imeli pripravljen bolj sproščen program praznovanja. Dopoldne smo sprejeli tri prijateljske godbe, in sicer godbo iz Lukovice, godbo iz Liboj ter Godbo Gorje.

Vsaka od godb se je po sprejemu odpravila vsaka na svoj predviden konec naše lepe doline. Godba Lukovica je odšla zabavat občane Železnikov, godba Liboje je popestrila nedeljsko dopoldne krajanom v Davči, na Zalem Logu pa so se povесelili z Godbo Gorje.

Gostili smo tudi Motoklub oldtimer Naklo, ki so na ogled postavili svoje starodobnike.

Vse povabljenе pihalne godbe, vključno z našo, so na prizorišče pod šotor prikorakale v povorki skupaj z mažoretkami Mažoretnega društva Železniki. Vsaka godba se je predstavila s po tremi skladbami.

Ob koncu uradnega dela so vse pihalne godbe skupaj zaigrale nekaj skladb in nam uprizorile fantastičen zaključek praznovanja. Sledila je zabava z Okroglimi muzikanti.

Zaključek

S svojim glasbenim delovanjem smo v kulturni podobi Železnikov in celotne Selške doline pustili pomemben pečat. Glede na število prireditev, na katerih sodelujemo, lahko rečemo, da smo postali nepogrešljiv del kulturne ponudbe v kraju. Naša prepoznavnost se povečuje tudi drugod po Sloveniji, saj vedno več povabil za igranje dobivamo iz drugih krajev, zato mnogi Železniki poznajo prav po nastopih našega pihalnega orkestra. Upravičeno smo lahko ponosni nase in na vse, ki so nam pomagali ali kakor koli prispevali k temu, da smo postali prepoznaven orkester, ki mu je v vseh teh letih uspelo bogatiti kulturno podobo in ponudbo Selške doline.

Ob koncu se želimo zahvaliti vsem, ki nam stojite ob strani. Prvi v tej vrsti je naš glavni pokrovitelj podjetje Alples, d. d. Podjetje nam je, razen v letu svojih največjih težav, vedno stalo ob strani in nas finančno podpiralo. Od svoje ustanovitve dalje nas z dotacijami podpira Občina Železniki.

Koncert ob 30-letnici. Foto: Damjan Demšar

Na 30-letnici. Foto: Damjan Demšar

Zahvala velja naši publik, vsem vam, ki nas radi poslušate, prihajate na naše koncerte in druge nastope ter nam s svojimi pohvalami in spodbudami dajete nov zagon in potrditev, da smo na pravi poti. Mnogi ste nam na različne načine že velikokrat pomagali. Čeprav vas nismo javno pohvalili, nam je veliko pomenilo in smo (bili) vsake pomoči in pozornosti vedno iskreno veseli.

Iskrena hvala tudi podpornim članom orkestra, ki nas podpirate z vsakoletnim prispevkom. Ideja o

podpornih članih je v celoti zaživela v letu 2005 in še vedno je "dovolj prostora" za vse tiste, ki bi to radi postali v prihodnje.

Za glasbeno ustvarjanje je 30 let hkrati dolga in kratka doba. V Pihalnem orkestru Alples Železniki bomo tudi v prihodnosti nadaljevali in sledili mislim pobudnikov ustanovitve orkestra – da naj bi v njem mladi našli zabavo, se glasbeno izražali in izpopolnjevali ter s tem doprinesli k nadaljnjemu kulturnemu razvoju kraja.

Viri:

Poročilo o delu Pihalnega orkestra Alples Železniki od ustanovitve do novembra 1982.

Poročila predsednikov o delu Pihalnega orkestra Alples Železniki za leta 1983–2003.

Poročila tajnikov o delu Pihalnega orkestra Alples Železniki za leta 1997–2003.

Zapisnik ustanovnega občnega zbora Pihalnega orkestra Alples Železniki, 13. 11. 1982.

Zapisnik izrednega občnega zbora Pihalnega orkestra Alples Železniki, 15. 12. 1987.

Zapisniki občnih zborov Pihalnega orkestra Alples Železniki v letih 1984–2004.

Strateški načrt Pihalnega orkestra Alples Železniki za obdobje 2004–2007.

Glasilo OZD Alples, november 1979–december 1989.

Volčjak, Marija: *Najmlajša slovenska godba*. V: Gorenjski glas, 7. november 1980.

Arhiv Pihalnega orkestra Alples Železniki.

Pihalni orkester Alples Železniki, 30 let, zbornik (besedila: Klemen Štibelj,

Leja Drogenik Štibelj, Špela Jelenc, Katarina Mohorič, Mateja Bogataj, Gregor Bogataj).

Načrtovani ukrepi za zagotavljanje poplavne varnosti v Železnikih v okviru državnega prostorskega načrta

Rok Fazarinc

Območje Železnikov je glede na pogostost in intenzivnost poplav eno bolj ogroženih urbaniziranih območij v Sloveniji. Kljub temu da so poseljena območja v Ljubljani (jugozahodni del mesta) in večji del Celja in Laškega po površini bistveno večja od ogroženega območja Železnikov, je dejanska ogroženost Železnikov z okoliškimi kraji zaradi hudourniških značilnosti Sore in pritokov bistveno večja. Vodni tok ima zaradi strmih in ozkih dolin večjo hitrost in posledično večjo rušilno moč. Pogostost visokih vod je predvsem posledica lege porečja Sore, ki leži na robu ombrografskih

barier (južno obrobje Alp), kjer se dvigajo vlažne zračne gmote. Porečje leži na običajni poti vremenskih front, ki prehajajo Slovenijo z zahodne ali jugozahodne strani. Oblikovanost porečja (relief) zaradi strmih pobočij in ozkih dolin z velikimi višinskimi razlikami omogoča hitro zbiranje in odtekanje vode. Po dosedanjih ugotovitvah na zmanjšanje odtokov voda ugodno vpliva le pokrovnost (poraščenost s kvalitetnim gozdom), ki pa ima zaradi večinoma tankega sloja preperine in majhne zmožnosti zadrževanja vode v rastlinah omejen vpliv.

Kljub temu, da je na prvi pogled Sora skozi Železnike urejena in utrjena (od Domela do Dolenčevega jezua), je poplavna varnost zaradi posegov v vplivno območje Sore zelo raznolika. Spodnji odsek od jezua pri Alplesu do Domela je sorazmerno naraven s poraščenimi brežinami in relativno širokim poplavnim območjem. Padec reke je nekoliko manjši, posledično so hitrosti manjše in manjša je erozijska sila. Zato se na tem delu nekoliko bolj odlaga prod. Pri Domelu se prične odsek, na katerem je Sora obdana z zidovi na obeh straneh. Struga je utesnjena, dno je stopničeno z nizkimi pragovi, po dnu struge je speljana sanitarna kanalizacija. Zaradi majhne širine, strmih in relativno gladkih brežin ter predvsem nekoliko večjega padca so za ta odsek značilne velike hitrosti vode in s tem povezana velika energija vodnega toka. Ob visokih vodah je tok Sore na meji med mirnim in deročim tokom, kar povzroča veliko valovanja, pulzacij in neenakomernosti. Zaradi tega na tem odseku ni večjih prodišč. Zaradi utesnjenosti je pretočni prerez premajhen in Sora povzroča poplave. Mostovi, ki prečkajo Soro, še dodatno zmanjšujejo pretočnost rečne struge. Ključne ovire so most proti Racovniku, predvsem pa obokani most proti Trnju in betonski most pri kulturnem domu. Pod Dermotovim jezum se struga razširi, v podslapju sta odložena prod in pesek.

Dermotov jeza, visok približno 2,5 metra, oblikuje strugo nad jezum. Zaradi zmanjšane padca in plitve struge so hitrosti vode majhne. Zaradi tega je zmanjšana tudi zmožnost premeščanja plavin (proda in peska), ki se odlagajo na vplivnem območju jezua. Tok Sore ob visokih vodah še dodatno ovira most v Ovčjo vas. Jez in most povzročata, da se Sora najprej izlije iz struge in poplavi osrednji del Plavža (Gorenjega konca). Širše območje Dermotovega jezua je najbolj kritičen odsek v Železnikih.

Tudi struga Sore naprej proti tovarni Tehnica oziroma proti mostu na regionalni cesti je premajhna. Most pri Tehnici, ki je bil zgrajen po poplavah leta 1990, zaradi osrednjega stebra ni najprimerneje oblikovan. Območje nad mostom do Dolenčevega jezua je na levem bregu varovano z zidom in nasipom, ki

pa sta poddimenzionirana in ju visoke vode daljše povratne dobe prelijejo, odtok nazaj v Soro pa je zaradi terenske depresije, cestnih nasipov in nasipa ob Sori praktično onemogočen. Urejeni odsek je za ključen z Dolenčevim jezum, katerega funkcija se bo po rekonstrukciji spremenila.

Zaradi opisanih razmer je po katastrofalnih poplavah septembra 2007 Ministrstvo za okolje in prostor pristopilo k izdelavi državnega prostorskega načrta za zagotavljanje poplavne varnosti širšega območja Železnikov. Postopek vodi Direktorat za prostor, investitor pa je Direktorat za okolje.

Pretoki voda

Za načrtovanje ureditve so poleg analize razmer ključni podatki o pretokih in trajanju pretokov (volumnih visokovodnih valov). Podatki o pretokih (oziroma globinah, ki se nato pretvorijo v pretoke) se redno beležijo na vodomernih postajah. Ob poplavah, ko se voda izlije iz struge, pa so zelo pomembne sledi dosega visokih vod, ki se jih skuša čim bolj natančno določiti in analizirati. Sled na objektu lahko predstavlja gladina stoječe vode ali gladina dosega najvišjih valov ali srednja gladina na tem območju. V Železnikih je zaradi velikih hitrosti Sore ta analiza zelo pomembna. Vsi podatki o zabeleženih vodostajih in pretokih se primerjajo s padavinami na dežemernih postajah, ki so razporejene v okolici. Na podlagi statističnih analiz se nato določi verjetnost dogodka (padavin in odtokov). Govorimo lahko o padavinah s stoletno (ali katero koli drugo) povratno dobo in z različnim trajanjem. Dolgotrajnejše padavine povzročajo visoke vode daljšega trajanja. Ti valovi imajo večjo prostornino in nižjo maksimalno vrednost. Te podatke je treba upoštevati predvsem pri načrtovanju zadrževalnikov. Otoki, ki nastanejo kot posledica intenzivnih in bolj kratkotrajnih padavin, pa imajo višjo maksimalno vrednost in manjšo prostornino. Primer takšnega vala je bil poplavni val 17. septembra 2007, ko je maksimalni pretok presegal 300 m³/s.

Po dosedanjih hidroloških analizah so za Železnike (prerez vodomerne postaje) značilne naslednje visoke vode:

$$\begin{aligned} Q_{100} &= 226 \text{ m}^3/\text{s} \\ Q_{50} &= 190 \text{ m}^3/\text{s} \\ Q_{20} &= 144 \text{ m}^3/\text{s} \\ Q_{10} &= 115 \text{ m}^3/\text{s} \\ Q_5 &= 88 \text{ m}^3/\text{s} \end{aligned}$$

Pretoka Q_{50} in Q_{100} predstavljata redke visoke vode, pretok Q_{20} srednje pogoste visoke vode in pretok Q_{10} pogoste visoke vode. Podatke navajamo zato, da bomo pri analizi stanja in predlogu ureditve lahko ovrednotili posamezne posege.

Prevodnost današnje struge Sore

Na podlagi hidravličnih analiz je ugotovljeno, da struga Sore brez vpliva mostov prevaja med 140 in 180 m³/s vode. Pri tej analizi so bili izločeni mostovi in Dermotov jez.

Najbolj kritične razmere so na območju Dermotovega jez in mostu v Ovčjo vas, kjer je hidravlična prevodnost struge (brez vpliva plavja na mostnem oporniku) približno 80 m³/s, kar je le približno tretjina vrednosti visoke vode Q_{100} .

Naslednje kritične točke so mostovi. V **Preglednici 1** podajamo pretočnost posameznih mostov in območja Dermotovega jez za sedanje stanje in stanje s poglobitvijo struge. V oklepaju so navedene nadmorske kote gladine.

Profil	Obstoječe stanje (m ³ /s)	Proj. st. – 1. var. – poglobitev (m ³ /s)
S30 pod izlivom Dašnjice	180 (446.77)	220 (447.00)
S54 pri tovarni Niko	180 (451.72)	Q100 (450.99)
S62 Racovnik	150 (453.50)	210 (453.58)
S89 Trnje	130 (457.17)	190 (457.21)
S95 most pri kulturnem domu	120 (457.79)	160 (457.86)
Dermotov jez	80 (znižanje 4. var. 110–120)	240
S111 Most v Ovčjo vas	110 (462.28)	Q100 (462.11)

Preglednica 1:
Prevodnost struge Sore na območju mostov in Dermotovega jez.

V 3. stolpcu so navedene vrednosti pretokov za ureditve Sore s poglobitvijo struge kot ene od variant ureditve.

Cilji urejanja Selske Sore skozi Železnike

Pri zasnovi urejanja Selske Sore skozi Železnike smo si zastavili naslednje cilje:

- Z različnimi pristopi urejanja je treba zagotoviti poplavno varnost vseh poseljenih predelov na širšem območju Železnikov pri pretokih Q_{100} .
- Ureditve je treba preveriti na dogodek katastrofalne poplave septembra 2007, ko je bil pretok bistveno večji od pretoka Q_{100} , in z ukrepi pri takšnih pojavih zmanjšati ogroženost na minimum (določitev "preostale nevarnosti").
- Z objekti, ki omogočajo kontrolo pretoka plavin, se skuša omejiti dotok proda in peska na območje Železnikov.
- Na območjih, kjer je mogoče, se skuša zadržati plavje (plavajoče drevje in vejevje) in s tem zagotoviti predvsem prevodnost mostnih odprtin pri visokih vodah.

Pri analizi razmer in ugotavljanju možnosti urejanja smo prišli do naslednjih zaključkov:

- Prevodnosti struge Selske Sore skozi Železnike na pretok s stoletno povratno dobo Q_{100} ni mogoče povečati z realno izvedljivimi posegi.
- Uspešno zadrževanje viškov vode je mogoče le

nad Železniki na območju soteske med Jesenovcem in izlivom Davče.

- Zagotoviti je treba čim bolj enakomerno transportno zmogljivost Sore na kritičnih odsekih skozi Železnike.
- Prevoznosti cest nad Železniki proti Zalemu Logu, Davči, Sorici in Petrovem Brdu ni mogoče zagotoviti ob neurjih s povratno dobo nad 5 do 10 let (Q_5 do Q_{10}), ko največ nevšečnosti povzročijo pritoki Sore (nanosi plavin in plavja).

Zasnova zagotovitve poplavne varnosti ob Selški Sori

Glede na prvi zaključek je izbran naslednji pri-stop, na podlagi katerega se skuša na območju Železnikov izenačiti prevodnost rečne struge, in sicer tako, da se odstranijo hidravlično kritične točke, preostali del visokovodnega vala pa se zadrži v zadrževalniku nad Železniki. Te zamisli so v strokovnih krogih stare že 20 let. Zasnova je poenostavljeno podobna liju (po domače trahterju) za polnjenje steklenic. Ožji kot je iztok, večji je razširjeni del in obratno. V **Preglednici 2** podajamo odvisnost potrebne velikosti zadrževanja glede na prevodnost struge Selške Sore. S povečevanjem prevodnosti struge se zmanjšuje potrebni volumen zadrževanja in obratno.

Pretok skozi Železnike (m^3/s)	Potrební volumen zadrževanja (m^3)
226	0
180	746.400
160	1.200.000
140	1.820.000
130	2.180.000
120	2.489.600
100	3.353.600

Preglednica 2: Potrební volumen zadrževanja v odvisnosti od pretoka skozi Železnike.

Ker so prostorske zmožnosti omejene, ni mogoče zgraditi velikih zadrževalnikov (s prostornino nad 2.000.000 m^3).

Ureditev Sore skozi Železnike

Na podlagi izhodišč in hidravličnih analiz smo določili nabor ukrepov in posledično variant z različnimi rezultati. Vse predlagane variante smo ovrednotili z enodimenzijskimi hidravličnimi modeli, območje Dermotovega jezú oziroma Plavža pa z dvodimenzijskim modelom.

Na odseku od Alpleša do Domela se struga Sore delno razširi in delno poglobi (kolikor to dopušča jo dinamične značilnosti, ki so določene s padcem rečne struge). Z nasipi na levem bregu se dodatno varuje območje med Dašnjico in Soro. Poplavnost ravnice na desnem bregu se ohranja.

Na odseku od tovarne Domel oziroma Niko mimo Racovnika in Trnja se skuša prevodnost izenačiti z naslednjimi ukrepi:

- izenačitev višine zidov,
- zamenjava poddimenzioniranih mostov,
- poglobitev struge Sore do 1 metra z rekonstrukcijo kanalizacije v strugi.

Zaradi neenakosti višin se nekatere zidove ob Sori dvigne na hidravlično enakovredno višino. Poseg ima omejen vpliv, zmanjšuje pa poplavno ogroženost na tistih delih, kjer so zidovi prenizki. Če bi želeli zagotoviti celovito varnost le z dvigom zidov, bi krona segla približno do sledi visoke vode septembra 2007. S tem posegom pa bi bilo onemogočeno vračanje poplavnih vod z območja Plavža in zalednih vod nazaj v strugo. Na **Sliki 1** je primer takšne ureditve hudournika v vasi Ukve pri Trbižu v severovzhodni Italiji.

V **Preglednici 1** so podane prevodnosti posameznih mostov. Razvidno je, da so kritični most proti Racovniku, na Trnju, pri kulturnem domu in most v Ovčjo vas. Mostova proti Racovniku in na Trnju sta del kulturne dediščine in preoblikovanje

Slika 1:
Ureditve hudournika v
Ukvah pri Trbižu (Italija).
Poplavna varnost se
zagotavlja le s
povečanjem pretočnega
prereza in dvigom zidov.

načeloma ni dopustno. Preverili smo možnost rekonstrukcije oziroma nadomestne gradnje. Zaradi poteka regionalne ceste na levem bregu in objektov na desnem bregu teh dveh mostov ni mogoče dvigniti. V strokovnih podlogah smo nato predlagali rekonstrukcijo mostu na Trnju, in sicer s preoblikovanjem loka (mostne odprtine) in desnega opornika, za kar je bilo treba pridobiti mnenje Ministrstva za kulturo, ki je po usklajevanju rekonstrukcijo pogojno dovolilo. Most proti Racovniku se ohranja. Mostova pri kulturnem domu in proti Ovčji vasi je treba zamenjati.

Kot zadnji ukrep je predlagana poglobitev dna struge Sore. Poglobitev je zasnovana na osrednjem delu struge, ob zidovih pa se izvedejo do 2 metra široke terase, v katerih bodo potekali komunalni vodi. Kanalizacija za odpadne vode, ki danes poteka po dnu Sore in jo večkrat prečka, se rekonstruira. Izvedeta se dve veji, ki potekata ob robu struge. Ostane le prehod kanalizacije po dnu pri tovarni Niko. Na **Sliki 2** je prikazan predlog poglobitve struge na območju mostu proti Racovniku.

Območje Plavža z Dermotovim jezo je najbolj kritično območje. V začetnih fazah smo skušali prevodnost povečati z rekonstrukcijo samega jez,

ki se nadgradi s hidromehansko opremo (osrednje prelivno polje). Analizirali smo štiri variante raznih oblik in velikosti, vendar nobena ni zagotavljala potrebne varnosti. Pretočnost struge Sore se je sicer povečala s sedanjih 80 m³/s na 120 do 130 m³/s, kar pa ne zadošča za poplavno varnost Plavža. Zato je podan predlog, da se Dermotov jez prestavi 400 metrov navzgor. Ta ukrep je omogočil poglobitev rečne struge in povečanje padca na najbolj kritičnem delu Plavža. Po hidravličnih analizah je mogoče med mostom pri Tehtnici in Dermotovim jezom zagotoviti varnost pred "stoletnimi vodami". Z izgradnjo obvoznice se bo pretočni prerez nekoliko zmanjšal, vendar bo prevodnost še vedno večja od prevodnosti na ostalih odsekih skozi Železnike. Mlinščica, ki napaja malo hidroelektrarno, se bo podaljšala ob desnem bregu. Predlagana širina Mlinščice je 3 metre, globina pa 1 meter. Na **Sliki 3 in 4** je prikazana zasnova ureditve tega odsek.

Prestavitev Dermotovega jezusa je ključni poseg za povečanje poplavne varnosti Železnikov. Vzpostavitvi jezu je treba zamenjati tudi most v Ovčjo vas. S poglobitvijo Sore lahko novi most ostaja na isti višini kot današnji. Novi most je zasnovan brez vmesne podpore.

Slika 2: Predlog ureditve Sore na območju mostu proti Racovniku.

Slika 3: Zasnova ureditve na območju Dermotovega jezua.

Slika 4: Ureditev Sore nad mostom v Ovčjo vas.

Poglobitev Sore sega do Dolenčevega jezua. Na območju mostu pri Tehtnici je predvideno delno preoblikovanje pretočnega prereza, in sicer povečanje leve pretočne odprtine.

Na širšem območju Dolenčevega jezua oziroma med mostom in Dolenčevim jezom je predvideno preoblikovanje pretočnega prereza in zagotovitev odtoka eventualnih prelitih voda z območja depresije med Soro in pobočjem. Zaradi hidravličnih pogojev je treba iztok podaljšati do mostu. Na Dolenčevem jezui je predvidena izvedba zadrževalnika plavin. Jez se nekoliko razširi (kolikor dopušča prevodnost, tudi dvigne), strugo nad jezom pa se razširi in poglobi. Z zmanjšanjem hitrosti vode nad jezom se bo na tem mestu usedal prod in pesek, ki ga bo treba redno odstranjevati. Na **Sliki 7** je prikazan takšen zadrževalnik plavin na Tolminki pri Tolminu.

Za nadaljnjo analizo sta po posvetovanju izbrani dve osnovni varianti urejanja Sore skozi Železnike, in sicer:

Varianta S1, ki obsega naslednje ukrepe:

- izenačitev prevodnosti struge,
- poglobitev dna Sore na območju Racovnika in Plavža,
- rekonstrukcija kanalizacije v strugi Sore,
- prestavitev Dermotovega jezua,
- rekonstrukcija mostu na Trnju,
- zamenjava mostu pri kulturnem domu in mostu v Ovčjo vas.

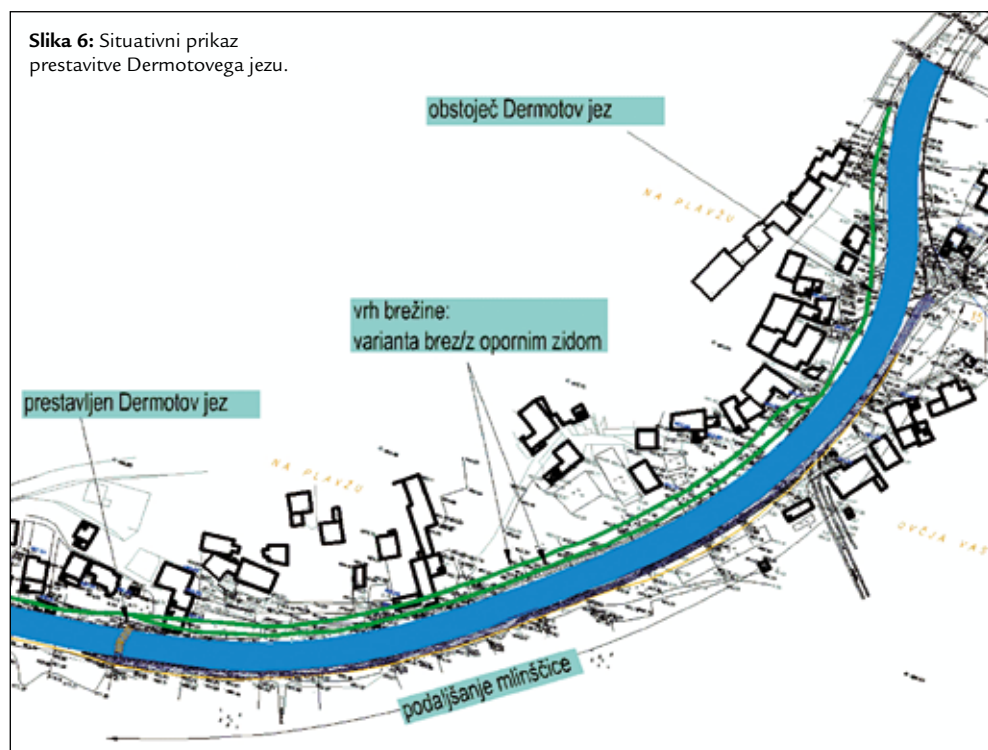
Nabor navedenih ukrepov zagotavlja prevodnost $Q = 180 \text{ m}^3/\text{s}$ z dodatno varnostjo na pretežnem delu območja.

Varianta S2 obsega naslednje ukrepe:

- izenačitev prevodnosti struge,
- prestavitev Dermotovega jezua,
- rekonstrukcija mostu na Trnju,
- zamenjava mostu pri kulturnem domu in mostu v Ovčjo vas.

Nabor navedenih ukrepov zagotavlja prevodnost $Q = 150 \text{ m}^3/\text{s}$.

Slika 6: Situativni prikaz prestavitve Dermotovega jezua.

Slika 7:
Zadrževalnik
plavin na
Tolminki pod
Tolminom.

Iz **Preglednice 2** je razvidno, da je treba po varianti S1 nad Železniki zadržati delež visokovodnega vala s prostornino 750.000 m^3 , po varianti S2 pa $1.500.000 \text{ m}^3$.

Zadrževanje dela visokih vod nad Železniki

Izvedba zadrževalnikov je najprimernejša tik nad območjem, ki ga želimo varovati. Prav tako je primernejši en večji zadrževalnik bližje varovanemu območju kot pa več manjših, ki so razpršeni po porečju. Približno analogijo si lahko predstavljamo z dežnikom. Višje, kot ga nosimo, več dežja bo padalo po nas ali pa moramo vzeti večji dežnik. Za Železnike je najprimernejša lokacija pod sotočjem Selške Sore in Davče, kar omogoča sočasno zadrževanje Sore in Davče.

Preverili smo tri možne lokacije, in sicer:

- profil 5 pri Jesenovcu na spodnjem delu ožine pri Votli peči pod sotočjem z Zadnjo Smolevo,
- profil 5b pod Sušo na zgornjem delu ožine tik nad mostom (v gradnji) čez Soro in
- profil 5a pod Sušo na izhodu iz ožine nad plezališčem.

Vse tri lokacije prereзов so prikazane na ortofoto posnetku (**Slika 8**).

V začetnih fazah študije smo preverjali tri različne prostornine zadrževalnega prostora, in sicer:

- 750.000 m^3 , pri katerem je treba izvesti vse regulacijske ukrepe v Železnikih (ureditev Sore z oznako S1),
- $1.800.000 \text{ m}^3$, kolikor vode je treba zadržati glede na prevodnost struge Sore pri zamenjavi mostov in prestavitvi Dermotovega jezusa
- $3.500.000 \text{ m}^3$, kjer je treba le rekonstruirati Dermotov jez (preoblikovanje preliva iz togega v gibljivega). Značilne kote so podane v **Preglednici 3**.

Glede na to, da lahko maksimalna gladina sega do kote 510 metrov n. m. oziroma 511 metrov n. m. oziroma do Zalega Loga, je mogoče izvesti le zadrževalnike z manjšo prostornino na vseh treh lokacijah ali s srednjo prostornino na lokaciji Jesenovec. Izgradnje zadrževalnika z veliko prostornino (pregrade, visoke od 30 do 33 metrov – razlika med dnem in gladino +2 metra) ni mogoče izvesti. Tudi tehnično bi predstavljala tako visoka pregrada večji problem, predvsem pa zelo velik objekt v prostoru.

Pregradni prerez 5 poteka skozi votlino Votla peč, ki je naravna dediščina. Hkrati bi z izvedbo pregrade na tej lokaciji maksimalna gladina ob poplavah segla v dolino Zadnje Smoleve. Prerez Suša 1 (5a) je najbližje Zalemu Logu in zaradi tega prerez ni najprimernejši, oziroma je prerez 5b primernejši, ker je pregrada nižja. Na podlagi preso-

je sta v nadaljnjo obdelavo vključena le prereza 5 – Jesenovec (oznaka Z5) in 5b – spodnji prerez pod Sušo (oznaka Z5b). Glede na možne prostornine zadrževanja pa se analizirata prostornini 750.000 m³ (skozi Železnike zagotovljen pretok 180 m³/s) in 1.500.000 m³ (skozi Železnike zagotovljen pretok 150 m³/s).

Slika 8: Variante lokacij zadrževalnikov.

Prerez	Kota dna Sore	Ureditev	Ureditev	Ureditev
		Prestavitev Dermotovega jezua, zamenjava treh mostov, poglobitev	Prestavitev Dermotovega jezua, zamenjava treh mostov	Rekonstrukcija Dermotovega jezua (gibljiv preliv)
		PV = 750.000 m ³	PV = 2.180.000 m ³	PV = 3.500.000 m ³
		Kota gladine	Kota gladine	Kota gladine
Jesenovec (5)	485,0	503,0	511,0	516,0
Suša 1 (5a)	495,0	510,0	518,5	522,0
Suša 2 (5b)	493,0	508,0	517,0	521,0

Preglednica 3: Prerezi zadrževalnikov in kote maksimalne gladine.

Na Slikah 9 do 12 je prikazana lega posameznih pregradnih prerezov in maksimalni doseg gladine za posamezno varianto.

Na podlagi analiz je ugotovljeno, da bi med neurjem septembra že najmanjši od načrtovanih zadrževalnikov preprečil katastrofo v Železnikih. Ta visokovodni val je imel velik pretok in sorazmerno majhno prostornino.

Skozi zadrževalni prostor bo treba speljati regionalno cesto proti Zalemu Logu oziroma Davči. Pred pregrado se bo cesta dvignila nad koto maksimalne zajeze, v zadrževalnem prostoru pa nato potekala glede na zahtevano stopnjo varnosti.

Na **Sliki 13 in 14** je prikazana pregrada na reki nad Logatcem, in sicer v normalnih razmerah in med visoko vodo 30. marca 2009. Fotografije visoke vode je posnela ga. Karolina Korenčan, MOP-ARSO, Ljubljana.

Zadrževanje plavin in plavja

Ker ob neurjih in ujmah prod in pesek (plavine) ter podrto in plavajoče drevje in vejevje (plavje) povzročajo zmanjšanje pretočnega prereza ali mašitev mostnih odprtin, smo predvideli dva zadrževalnika plavin, in sicer s preoblikovanjem Dolenčevega jezu ter tik pod sotočjem Davče in Selške Sore. Zadrževanje plavin je mogoče zagotoviti z zmanjšanjem

hitrosti vode. Zato je na teh mestih predvidena razširitev in poglobitev rečne struge.

Plavje se bo zadrževalo z "grabljami", oz. koli, ki bodo vgrajeni na korenu zajeze zadrževalnika in na sami pregradi zadrževalnika pred vtočnim objektom (odvisno od izbrane lokacije zadrževalnika).

Sklep

Navedeni ukrepi zagotavljajo poplavno varnost Železnikom in delno tudi krajem pod Železniki. Vendar niso nič manj pomembni ukrepi za stabilizacijo povirnih delov porečja Sore in pritokov, ki se postopoma že izvajajo. Predlagane ureditve v državnem prostorskem načrtu so le del celovite ureditve in v nadaljevanju gospodarjenja (vzdrževanje, obnova, obratovanje) z vsemi objekti, ki jih je treba izvesti. Prav tako je treba ohraniti naravne značilnosti porečja. Na podlagi analiz, ki so jih izdelali različni strokovnjaki, je ugotovljeno, da je porečje Selške Sore kljub razgibanemu reliefu in izpostavljeni legi v prostoru zaradi kakovostne pokrovnosti relativno stabilno in da bi bile posledice neurja septembra 2007 pri slabši pokrovnosti ali slabšem gospodarjenju z gozdovi še bolj katastrofalne.

Slika 13: Pregrada zadrževalnika visokih vod na potoku Reka nad Logatcem.

Slika 14: Visoke vode 30. marca 2009.

Foto: Karolina Korenčan, MOP-ARSO, Ljubljana

Poročilo o sanaciji po neurju s poplavami 18. septembra 2007

Občina Železniki

18. septembra 2007 so občino Železniki prizadele katastrofalne poplave.

Ocena škode na gospodarski javni infrastrukturi občinskega pomena (ceste, mostovi, vodovod, kanalizacija ...) in drugih javnih objektih je znašala 7.615.122,00 EUR.

Na podlagi sklepa Vlade Republike Slovenije je Občina Železniki v letu 2007 prejela interventna sredstva iz državnega proračuna, in sicer s strani Ministrstva za okolje in prostor 224.400,00 EUR za izvedbo ukrepov interventne zaščite na objektih v primerih plazenja tal in nanosov zemljine, s strani Službe vlade za lokalno samoupravo in regionalno politiko 376.058,00 EUR za sanacijo škode na komunalni infrastrukturi, s strani Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 98.069,00 EUR za sanacijo gozdnih cest.

Vlada Republike Slovenije je 30. 10. 2007 sprejela Predhodni delni program odprave posledic škode na stvareh zaradi neurja s poplavami z dne 18. 9. 2007 za plačilo že izvedenih del in izvedbo nujnih del za zagotovitev pričetka izvedbe sanacije nastale škode in Občini Železniki dodelila sredstva v višini 1.044.526,00 EUR.

Občina Železniki je v letu 2007 porabila svoja sredstva proračunske rezerve v obdobju do poplav

v višini 22.246,00 EUR, po poplavah 68.419,00 EUR, v letu 2008 pa 76.082,00 EUR.

Na podlagi Zakona o odpravi posledic naravnih nesreč je Ministrstvo za okolje in prostor pripravilo, Vlada Republike Slovenije pa s sklepom št. 41008-11/2008/8 z dne 3. 4. 2008 sprejela Program odprave posledic neurja s poplavami z dne 18. 9. 2007 na stvareh. V programu so stroški za obnovo občinskih infrastrukturnih in drugih objektov ter za izvedbo geotehničnih ukrepov za zavarovanje stvari za Občino Železniki ocenjeni na 11.422.683,00 EUR (to je 150 % ocenjene škode).

Zakonska obveza občine je, da mora za odpravo posledic naravne nesreče porabiti najmanj 1,5% prihodkov proračuna – proračunska rezerva v obdobju treh let (od leta 2008 do 2010), to je 170.262,00 EUR. Če občina v letu nastanka naravne nesreče porabi za odpravo posledic več svojih proračunskih sredstev, kakor je njena proračunska rezerva v tem letu, se ji presežena sredstva vrnejo v njen proračun; tako je Občina Železniki dobila 33.911,00 EUR.

Predlog zagotovitve sredstev državnega proračuna za Občino Železniki je znašal 9.509.368,00 EUR, in sicer 25 % v letu 2008, to je 2.377.342,00 EUR, 50% v letu 2009, to je 4.754.684,00 EUR, in 25 % v

letu 2010, to je 2.377.342,00 EUR.

Občina Železniki je do polletja 2009 prejela in porabila sanacijska sredstva v skupni višini 4.264.896,00 EUR. Torej je vključno s sanacijskim programom za leto 2008 do 30. 6. 2009 Občina Železniki porabila za sanacijo cest 1.323.571,00 EUR, za plazove 577.296,00 EUR, za mostove 219.332,00 EUR, za gozdne ceste 168.063,00 EUR, za vodovod, kanalizacijo s čistilnima napravama, zbirni center 635.772,00 EUR, za sanacijo občinskih objektov 857.872,00 EUR in za ostalo (javna razsvetljava, varovalne ograje ...) 482.989,00 EUR.

Postopek v zvezi z dodelitvijo sredstev državnega proračuna za sanacijo po poplavih je sledeč:

- Občina mora najprej pripraviti ali naročiti elaborate oziroma projekte za sanacijo posameznega objekta (ceste, plaz, mostu ...) in jih poslati v recenzijo na Ministrstvo za okolje in prostor.
- Po pridobitvi pozitivne recenzije mora občina z vlogo za posamezni objekt na predpisanem obrazcu zaprositi za dodelitev sredstev.
- Po podpisu pogodbe z Ministrstvom za okolje in prostor občina izvede postopek javnega naročila za pridobitev izvajalca sanacije in izvajalca nadzora za posamezni objekt.
- Po zaključku izvedbe sanacije občina pošlje minis-

trstvu zahtevke za izplačilo sredstev s prilogami, kot je s strani nadzora potrjena začasna ali obračunska situacija ali račun, pogodba ali naročilnica za izvedbo del in nadzor s ponudbenim predračunom, kopijo vloge in tabelo o porabi sredstev na posamezni postavki.

- Zahtevek je po potrditvi ali eventualni dopolnitvi plačan v roku 60 dni.

V času nastajanja tega poročila Občina Železniki za porabo sanacijskih sredstev za leto 2009 še ni prejela v podpis pogodbe s strani ministrstva. Predvideno naj bi jo konec meseca julija 2009, sredstva bodo morala biti porabljena do konca meseca oktobra 2009, kar bo kratek rok za izvedbo vseh postopkov, izbiro ustreznih izvajalcev in realizacijo sanacije. Državni zbor Republike Slovenije je s prvim rebalansom državnega proračuna zmanjšal predvidena sanacijska sredstva, zato naj bi Občina Železniki za leto 2009 prejela polovični znesek od predvidenih 4.754.684,00 EUR, z drugim rebalansom pa le še 1.200.000,00 EUR. Zato naj bi se sanacija po poplavih 2007 izvajala tudi po letu 2010.

Upamo, da zaradi pomanjkanja sredstev za dokončno sanacijo po poplavih ne bo nastala prevelika škoda in da se bo sanacija lahko čim prej pospešeno nadaljevala.

Iz spodnjih tabel so razvidni viri financiranja in poraba sanacijskih sredstev po posameznih objektih v Občini Železniki.

	Predvideni viri financiranja sanacije po poplavih 2007	Zneski v EUR
1	MOP za sanacijo plazov in nanosov zemljine	224.400,00
2	SVLR za sanacijo škode na komunalni infrastrukturi	376.058,00
3	MKGP za sanacijo gozdnih cest	98.069,00
4	Predhodni delni sanacijski program, državni proračun	1.044.526,00
5	Proračun občine Železniki, 3-letne rezerve, 1,5 % prihodkov	170.262,00
6	Sanacijski program za leto 2008, državni proračun	2.377.342,00
7	Sanacijski program za leto 2009, državni proračun	4.754.684,00
8	Sanacijski program za leto 2010, državni proračun	2.377.342,00
	SKUPAJ	11.422.683,00

	Poraba sanacijskih sredstev po poplavah 2007, 30. 6. 2009	Zneski v EUR
1	občinske ceste	1.323.571,16
2	plazovi	577.296,12
3	mostovi na občinskih cestah	219.331,66
4	gozdne ceste	168.063,44
5	vodovod, kanalizacija, čistilna naprava, zbirni center	635.772,36
6	objekti	857.872,19
7	ostalo	482.989,07
	SKUPAJ	4.264.896,00

Zap. št.	ID	Oznaka objekta	Poraba sanacijskih sredstev po poplavah 2007, 30. 6. 2009
		Občinske ceste	Zneski v EUR
1	831	JP 994232 KS Davča	2.393,00
2	832	JP 994241 KS Davča	2.344,80
3	835	JP 995530 Plenšak	190.487,34
4	837	JP994010 Javor 912	1.496,76
5	839	JP994030 Nace-Pepe	2.203,05
6	840	JP994050 Bregar	1.818,00
7	841	JP994060 Žagar KS Davča	1.788,00
8	842	JP994071 Menderle KS Davča	540,00
9	843	JP994072 Varžet KS Davča	2.160,00
10	844	JP994073 Klavžon KS Davča	2.697,90
11	845	JP994080 Pagon KS Davča	789,81
12	847	JP994100 Majdlc KS Davča	6.873,60
13	848	JP994110 Pstinar KS Davča	1.039,20
14	849	JP994110 (120) Podgojzdar KS Davča	2.017,20
15	850	JP994130 Zakovk KS Davča	267,00
16	851	JP994140 KS Davča	217,00
17	852	JP994150 KS Davča	1.972,20
18	853	JP994161 Bitenc KS Davča	3.728,45
19	854	JP994162 KS Davča	2.944,60
20	855	JP994180 KS Davča	1.388,30
21	856	JP994190 Rovancan KS Davča	1.154,07
22	857	JP994191 KS Davča	2.654,94
23	858	JP994201 KS Davča	1.458,74
24	859	JP994202 KS Davča	432,00
25	860	JP994210 Hlip KS Davča	51.576,17
26	861	JP994231 Pavlin KS Davča	3.835,23

Zap. št.	ID	Oznaka objekta	Poraba sanacijskih sredstev po poplavah 2007, 30. 6. 2009
27	862	JP994242 Urh KS Davča	4.142,74
28	864	JP994500 KS Selca	5.430,00
29	866	JP994555 Pirc Matija	600,00
30	867	JP994611 KS Selca	4.824,00
31	868	JP994620 KS Selca	8.661,00
32	869	JP994640 KS Selca	14.235,72
33	876	JP994900 Železniki	496,26
34	877	JP994920 Podporezen	24.651,24
35	881	JP995010-995222 Čerin do Mušter	39.402,80
36	884	JP995501 Kapela	12.306,00
37	885	JP995506 Čistilna naprava	1.907,00
38	886	JP995512 Ravne	602,40
39	887	LC401010-401014 Megušar do Martinj Vrh	12.510,00
40	890	LC494021 Zgaga-Jurež-Razpet KS Davča	11.796,55
41	891	LC494022 KS Davča	1.735,47
42	892	LC494032 Močilar-Niko-RT/912	174.911,27
43	893	LC494033 KS Davča	221.852,26
44	895	LC494091 KS Selca	20.383,88
45	896	LC494041 Žbont	53.667,85
46	898	LC494061 Zabrdno	30.824,40
47	901	LC494062 Torka-Ravne	21.829,20
48	906	LC494071 Podlonk 5a Železniki-Podlonk	2.610,00
49	911	LC494071 Železniki-Podlonk	34.235,20
50	912	LC494072 Železniki-Podlonk	21.543,11
51	913	LC494083 KS Selca	7.502,82
52	915	LC494101 KS Selca	54.863,43
53	916	LC494140-494142 Megušar do Vancar	6.048,00
54	917	LC494161 Sorški Potok	239.721,22
		Plazovi	Zneski v EUR
55	838	JP994020 Nace-Zahrib	79.496,43
56	871	JP994850 Štodlar	20.936,11
57	907	Plaz Mlake LC494071 Železniki-Podlonk	900,00
58	908	Plaz nad šolo LC494071 Železniki-Podlonk	2.095,00
59	889	LC494031 KS Davča	82.931,82
60	909	Plaz Podlonk 1A LC494071 Železniki-Podlonk	82.123,09
61	910	Plaz LC494071 Železniki-Podlonk	95.100,28
62	979pl	Plaz Stara Frata ob LC Železniki-Podlonk	118.095,66

Zap. št.	ID	Oznaka objekta	Poraba sanacijskih sredstev po poplavih 2007, 30. 6. 2009
63	10834pl	Plaz za objektom Trnje 24, Železniki	38.607,17
64	10644pl	Plaz za objektom Na Kresu 32, Železniki	13.894,80
65	20228pl	Plaz pri objektu Zg. Sorica 50, Sorica	12.600,00
66	20174pl	Plaz pri objektu Rudno 45, Železniki	30.515,76
		Mostovi na občinskih cestah	Zneski v EUR
67	888	LC43120 - KS Davča, Črni Vrh Mravlje	49.055,49
68	918	LC 494041 - Žbont	26.859,49
69	921	JP 995680 - pokopališče, most Fajgl	20.717,00
70	922	LC 494200 Racovnik	7.984,97
71	923	JP 995701 Mažic	15.026,49
72	925	JP 995522 Studeno - ČN	33.280,02
73	927	Nekat. JP - Jesenovec 2	10.000,00
74	928	Nekat. JP - Petrač	7.496,81
75	929	Nekat. JP - Zali Log 1	4.416,28
76	930	Nekat. JP - Zali Log 2	4.416,83
77	931	Nekat. JP - Zali Log 3	18.764,21
78	932	Nekat. JP - Zali Log 4	21.314,07
		Gozdne ceste	Zneski v EUR
79	938	03L013 Mšičeva grapa-Miznikar	5.168,94
80	944	03L031 Žbont-Rupa	7.234,78
81	947	03L035 Ocvirk-Kovk	226,22
82	950	03L042 Zala	4.483,22
83	951	03L043 Krivc	3.282,13
84	952	03L044 Grapar	5.849,24
85	955	03L058 Podmejač	4.690,46
86	957	03L066 Cimprovka	8.998,99
87	959	03L072 Menderle odd.68	3.961,34
88	961	03L074 Geblarji	2.775,43
89	966	03L085 Podrošt-Bideržna	35.512,05
90	968	03L092 Bintek	18.191,11
91	969	03L093 Torka-Grebl	8.471,68
92	976	03L121 Prtovč-Klom	9.992,85
93	978	03L132 Tobakarjeva grapa	3.298,40
94	979	03L133 Hribe-Stara Frata	24.592,61
95	982	03L136 Elektrarna	130,20
96	985	03L139 Novakov Laz	2.015,39
97	988	03L142 Mosti	463,30

Zap. št.	ID	Oznaka objekta	Poraba sanacijskih sredstev po poplavah 2007, 30. 6. 2009
98	989	03L143 Mosti-Klom	2.508,52
99	990	03L146 Klom	775,94
100	993	03L161 Dražgoška Gora	11.793,95
101	995	03L167 V odd. 19	3.646,69
		Vodovod, kanalizacija, ČN, zbirni center	Zneski v EUR
102	1001	Javni vodovod Železniki	538.114,95
103	1010	Vodovod Zali Log	2.067,94
104	1012	Javna kanalizacija Železniki	75.219,38
105	1007	Čistilna naprava Studeno	15.412,63
106	1008	Čistilna naprava Zali Log	4.900,00
107	1006	Zbirni center za odpadke Studeno	57,46
		Objekti	Zneski v EUR
108	1015	Zdravstveni dom in Lekarna	674.961,72
109	10814	Kulturni dom Železniki	35.956,30
110	1004	Nogometno igrišče Železniki	100.000,00
111	1003	Pokopališče Železniki	21.024,56
112	10606	Bivalni kontejner - Davča 58	11.529,61
113	10815	Rušenje Jegličevega doma, Trnje 20, Železniki	9.000,00
114	10787	Rušenje objekta Racovnik 17, Železniki	5.400,00
		Ostalo	Zneski v EUR
115	1014	Platoji za naplavine	335.458,49
116	3541	Javna razsvetljava v Železnikih	46.895,45
117	3540	Varovalne ograje v Železnikih	8.937,65
118	P rezerva	Vzpostavitev ZD in Lekarne na novi lokaciji	24.831,92
119	P rezerva	Nabava kompresorja za vzpostavitev zobozdravstva	5.840,09
120	P rezerva	Nadomestni zabojniki za ekološke otoke	1.722,74
121	P rezerva	Zbiranje, odvoz in odlaganje odpadkov po poplavah	54.316,06
122	P rezerva	Popravlilo javne razsvetljave v Zaloški Davči	1.032,56
123	P rezerva	Prevoz peska Železniki-Sostro 3x	720,00
124	P rezerva	Grad.material za gospod.poslopje-plaz Smoleva	1.994,26
125	P rezerva	Sondažni izkopi ob LC 494071	315,84
126	P rezerva	Sanacija izlivnega odseka hudournika Kana	924,02
		SKUPAJ	4.264.896,00

Humanitarna akcija Občine Železniki po katastrofalnih poplavih 18. 9. 2007

Občina Železniki

Katastrofalne poplave,
Na plavžu.

18. 9. 2007 se je v Železnikih in okoliških krajih dogodila naravna katastrofa, ki bi jo lahko primerjali s požarom iz 18. stoletja, ko so Železniki pogoreli do tal. Vseposod blato, voda, naplavljeni avtomobili in ostala navlaka. V starem delu Železnikov ni bilo hiše, ki ne bi bila poplavljen. Preplašeni in obupani obrazi so bili vseposod, marsikdo je razmišljal, da bi se iz kraja odselil. Rane, ki se še dolgo ne bodo zacelile. V kraju, kjer se trdo služi kruh, marsikateri krajan ni vedel, kako bo obnovil nastalo škodo. Veliko delavcev, ki so jutraj odšli v službo, tiste noči ni preživelo doma, ker preprosto niso mogli do doma. Kulturni dom, pokopališče, zdravstveni dom so bili neprepoznavni. Kjer so bili prej mostovi, ceste, pločniki, travniki, sedaj ni bilo ničesar več. Poziv občanom na radiu Sora, naj se umaknejo v zgornja nadstropja hiš, in nato obveščanje vseh novinarjev sta ponesla novice o grozoviti naravni katastrofi v Železnikih po Sloveniji in svetu. V občini Železniki je bilo razglašeno izredno stanje, od Studena dalje je bilo zaprto območje, vožnja skozi Železnike je trajala eno uro, prehod do Zalega Loga ni bil mogoč. Vodna ujma je vzela tri človeška življenja. Vlada RS je petek, 21. septembra 2007, razglasila za dan žalovanja v spomin na žrtve ujme.

Posledice vodne ujme so bile:

- 310 poškodovanih zasebnih objektov,
- 60 gospodinjstev je imelo uničene osnovne bivalne prostore,
- 2.436.069,91 EUR škode na občinskih cestah,
- 719.159,77 EUR škode na vodovodu,
- 2.406.817,93 EUR škode na kmetijskih zemljiščih,
- uničeni zdravstveni dom, pokopališče, kulturni dom, nogometno igrišče, športni park Ravn, trgovina,
- poškodovane tovarne Domel, Alples, Niko, Tehnica, Dom oprema,
- poškodovani prostori številnih podjetnikov.

Od 18. 9. 2007 do 28. 9. 2007 je bilo v občini razglašeno izredno stanje, delovala je operativna sestava Regionalnega štaba Civilne zaščite pod vodstvom poveljnika Civilne zaščite Republike Slovenije Mirana Bogataja. Slovenska vojska, civilna zaščita, policija in gasilci iz cele Slovenije, kasneje pa tudi številni posamezniki, so se odzvali. Pomagati so prišli taborniki, skvati in prostovoljci iz cele Slovenije.

Že naslednji dan po katastrofi pa je bil na občini odprt humanitarni račun TRR: 01346-0100007492, sklic 00714-2007, z apelom:

Posledice.

Za državljane:

Verjamemo v sočutna srca državljanov in državljanek Slovenije. Z vašo pomočjo bomo zbirali sredstva za obnovo domov in ostalih objektov. Ne bomo gledali na višino zbranih sredstev – vsak prispevek bo dobrodošel. Pri zadetih veliko pomeni vsaka pomoč, danes s strani SV in gasilcev, jutri prispevki za obnovo. V takšnih trenutkih prizadeti predvsem potrebujejo občutek, da niso sami.

Za medije:

Prosimo Vas, da nam posredujete prispevke, ki ste jih pripravili ob poročanju o naravni katastrofi v občini Železniki, da jih objavimo na spletni strani www.zelezniki.info. Prav tako vas prosimo, da preko medijev in poročil objavite naslov in transakcijski račun, kamor lahko vsi nakažejo svoje prispevke. Verjamemo, da lahko skupaj naredimo nekaj dobrega.

Hvala.

Občina Železniki

Župan Občine Železniki je 21. 9. 2007 imenoval odbore za izvedbo humanitarne akcije:

- koordinator akcije: Peter Mesec
- Organizacijski odbor: Janez Ferlan, Marko Gasser, Alojz Demšar, Peter Prezelj, Jože Prezl, Brane Bertonec, Robert Ravnihar, Anka Rakovec
- Strokovni odbor: Janez Habjan, Mirko Berce, Gregor Habjan, Boris Jenstrle, Tatjana Bastarda, Marjeta Žagar, Urška Jelenc
- Strokovno-tehnični odbor: Jolanda Pintar, Cirila Tušek, Mateja Bogataj
- Nadzorni odbor: Mihael Prevc, Jernej Bešter, Franc Žaberl, Florijan Tavčar, Janez Thaler, Marko Kos

Pod vodstvom Občine Železniki (Cirila Tušek) je skupaj z Rdečim križem Slovenije (Marjeta Žagar, Olga Bandelj, Tončka Galjot), s Karitasom (Urška Jelenc, Špela Pegam) ter s Centrom za socialno delo Škofja Loka (Ivana Košir Erman) potekala, prvič v Sloveniji, skupna humanitarna akcija. V skupino je bila vključena tudi patronažna služba iz Železnikov. Prva naloga skupine je bila razdeljevanje kruha, mleka in vode. Ta t. i. koordinacija je v obdobju izrednih razmer dnevno razdelila od 1 500 do 2 000

Razdeljevanje pomoči.

obrokov hrane, ki so jih pripravili gostinci iz Selške in Poljanske doline ter Škofje Loke, kasneje pa tudi Regionalni štab Civilne zaščite. Obroke so razvozili prevozniki iz Železnikov in okolice, razdeljevali pa študentje, mladina in prostovoljci. Poleg tega je ob plavžu delovala ljudska kuhinja. Poleg hrane je koordinacija v prvih dneh skrbela za vodo, saj v Železnikih skoraj dva meseca voda ni bila pitna. S pomočjo Lekarniške zbornice Slovenije in lekarn po Sloveniji je koordinacija razdelila vsem prebivalcem razkužila za roke in stanovanja. V to akcijo se je vključil tudi Inštitut za varovanje zdravja RS pod vodstvom Alenke Kraigher.

O poteku humanitarne akcije je koordinacija s pomočjo letakov, ki so jih prejela gospodinjstva na prizadetem območju, občane na poplavljenih območjih redno obveščala.

Materialna in denarna pomoč je prihajala iz vseh koncev Slovenije in celo iz tujine. V sklopu humanitarne akcije so bila razdeljena nova materialna sredstva:

- 27 hladilnikov
- 63 pralnih strojev

- 22 zamrzovalnih omar
- 14 štedilnikov
- 66 sesalcev
- 100 likalnikov
- 8 računalnikov
- 11 sedežnih garnitur
- 50 430 litrov kurilnega olja
- 61 jogijev
- 215 odej
- 250 blazin
- 10 kopalnic
- 28 postelj
- 32 miz
- 160 stolov
- 40 omar ...

Do konca decembra 2007 je bil v kinodvorani na Češnjici odprt prostor, kjer so se razdeljevala rabljena oblačila, posteljnina ter drugi material.

Denarna sredstva so prihajala na račun Občine Železniki, Rdečega križa in Karitasa.

Na podlagi seznamov poškodovanih domov je koordinacija pripravila seznime oškodovanih v poplavi.

Novozgrajeni vodovod na Jesenovcu.

Za zagotovitev nujnih pogojev za življenje in za povrnitev škode na premočninah je bilo razdeljeno:

Občina Železniki:	571.530,47 EUR
Župnijska Karitas:	673.485,05 EUR
Rdeči križ Slovenije:	171.835,39 EUR
skupaj:	1.416.850,91 EUR

Center za socialno delo je dodatno izdal 50 odločb za enkratno socialno pomoč družinam, ki so bile najbolj ogrožene. Potekale so tudi številne humanitarne prireditve, v okviru katerih so se zbirala in razdeljevala denarna sredstva.

Na humanitarno akcijo se je odzvala tudi American Embassy Ljubljana, ki je prispevala 35.000 US za izvedbo sanacije v poplavih močno poškodovanega objekta na javnem vodovodu Železniki – vrtine Jesenovec.

S sklepom Strokovnega odbora humanitarne akcije je potekala druga faza obnove poškodovanih objektov starega mestnega jedra Železnikov – naselij Na plavžu, Trnje, Racovnik, ter Zalega Loga. Na podlagi izvedenega projekta obnove poškodovanih objektov je jeseni 2008 in pomladi 2009 potekala

akcija obnove fasad. Do 30. 6. 2009 je bilo obnovljenih 112 objektov v skupni vrednosti 954.000 EUR. V obnovo pa niso bili vključeni objekti, ki imajo značilnosti kulturne dediščine. Navedene objekte obnavlja Ministrstvo za okolje in prostor v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo.

Na humanitarnem računu Občine Železniki se je skupaj zbralo 2.795.900 EUR, do 30. 6. 2009 se je od tega 1.526 mio EUR namenilo za nepremičnine in fasade, 806 mio EUR za obnovo zdravstvenega doma, ostala sredstva pa so bila namenjena obnovi muzeja, nogometnega igrišča v Železnikih, športnega igrišča Rovn, kulturnega doma in mrliških vežic.

Obnovljene fasade.

Ob zaključku humanitarne akcije je na vse, ki so prispevali kanček k uspešni izvedbi humanitarne akcije, ki je potekala od 19. 9. 2007 do 18. 9. 2009, naslovljena

Zahvala

18. septembra 2007 se je življenje v naši občini za hip ustavilo. Voda je z rušilno močjo praznila naša stanovanja, odnašala in zalivala, kar nam je bilo drago in kar smo z leti ustvarili, uničila zdravstveni dom, trgovino, pokopališče, cerkev. Zdelo se je, da so naša čustva usklajena z deževnim in turobnim torkom, ki nas je zavil v žalost.

Že naslednji dan pa je, skoraj malo posmehljivo, posijalo sonce. Na srečo pa ne samo tisto na nebu, ampak tudi tisto v srcih Slovencev in Slovencev. Hvaležni smo sprejemali pomoč velikodušnih ljudi, ki je prišla z vseh koncev naše domovine, materialna, fizična, denarna in moralna.

Zahvaljujemo se Vam za pomoč, ki ste nam jo naklonili. Hvala, ker ste nam pomagali, da obnovimo naše domove, da se življenje v teh lepih krajih pod Ratitovcem spet zdi smiselno in optimistično. Vašega posluha za našo stisko ne bomo pozabili.

Male hidroelektrarne v občini Železniki

Blaž Dolenc

V nadaljevanju želim opisati elektroenergetske naprave za proizvodnjo električne energije na območju občine Železniki, ki trenutno proizvajajo električno energijo.

Centrala Češnjica

Kot prvo bi predstavil pregled rasti proizvodnih zmogljivosti v obratu Centrala Češnjica, ki je najstarejša mala elektrarna v Selški dolini. Kako je ta elektrarna nastajala, je opisano v prispevku Lovra Gajgarja Hidroelektrarna sodarske zadruga na Češnjici.

Če pregledamo celotni razvoj, pridemo do ugotovitve, da sta se od začetka 20. stoletja do danes ogromno povečali tako proizvodnja kot poraba električne energije.

Začetek proizvodnje električne energije sega v daljno leto 1913 z vgradnjo Francisove turbine z močjo 60 KS in s pripadajočim dinamostrojem 25 kW 2 x 220 V istosmerne napetosti. S povečano rastjo gospodarske dejavnosti v obratu in tudi porabe s strani zunanjih uporabnikov je bil nujen prehod na drugačno vrsto energije, in sicer na izmenično napetost 380/220 V. Tako je bil v letu 1939 vgrajen generator z močjo 32 kW proizvajalca Elin.

Zaradi stalne rasti porabe so leta 1948 na nekdanjem prostoru fužinarske žage z že vgrajeno Francisovo turbino v Zgornjih Železnikih (sedaj Na plavžu) montirali generator 380/220 V z močjo 50 kW. Leta 1953 so ga vgradili v kotlovnico na Centrali, gnan je bil s parno lokomobilo. V HC Na plavžu je bil namesto tega vgrajen generator z močjo 80 kVA.

Z ukinitvijo obratovanja HC Na plavžu so tudi ta generator prenesli v kotlovnico, kjer sta kasneje občasno delovala oba. S prenehanjem obratovanja obeh lokomobil so generator z 80 kVA ob okvari Eli-

novega generatorja v strojnici na vodi prenesli tja in prevzel je njegovo funkcijo.

Ker lastna proizvodnja ni več zadostovala za kritje potreb, je bil nujen odvzem energije iz javnega omrežja Državnih elektrarn Slovenije. Tako je bil najprej, okrog leta 1952, postavljen transformator na lesenem drogu. Kasneje so ga odstranili in v vsakega od novozgrajenih obratov so se vgradile visokonapetostne celice.

Trenutno stanje na nekdanji Centrali Češnjica je sledeče:

- tovarna Pohištvo, 3 x 360 kVA moči na 10/20 KV napetosti (Tovarna s trafopostajo je bila zgrajena leta 1971.),
- tovarna Lesni program, obnovljena leta 1998, ima v svoji trafopostaji montirana dva transformatorja z inštalirano močjo 630 kVA,
- tovarna Strojegradnja, zgrajena leta 1978, ima v svoji trafopostaji postavljen en transformator z močjo 630 kVA,
- tovarna Toplarna je zaradi povečane porabe v letu 2005 postavila svojo transformatorsko postajo z enim transformatorjem z močjo 1 000 kVA. V tem sklopu je vgrajen tudi parni stroj z močjo 7 MW z generatorjem z močjo 650 kW.

Ostale energetske naprave

Iz opisanega je razvidno, kakšen je bil razvoj elektrifikacije od leta 1913 do današnjih dni. Od začetnih 25 kW se je do leta 2009 inštalirana moč povečala na 5 430 kW. S povečevanjem števila prebivalcev in na splošno povečanimi potrebami po električni energiji obstoječi viri niso zadoščali, tako da za zagotavljanje zadostnih količin skrbijo Elektro Gorenjska in male hidroelektrarne, ki so opisane v tabeli, in veliko prispevajo k oskrbi z električno energijo.

Ostali objekti za proizvodnjo električne energije na območju občine Železniki, ki obratujejo v letu 2009

IME OBJEKTA	LASTNIK OBJEKTA	OBRATUJE NA REKI/ POTOKU	VODNI PADEC (v metrih)	TURBINA, ŠTEVILO, MOČ	GENERATOR, ŠTEVILO, MOČ	NAPETOST GENERATORJA, PRETRANSFOR- MIRANA KV	ZAČETEK IZGRADNJE (I), OBNOV (O)
MHE Davča I.	Gorenjske elektrarne Kranj	Davščica	58,0	Francis, 2 kom, po 100 kW	2 kom, po 200 kVA	0,4 20,0	I = 1989
MHE Sorica	Gorenjske elektrarne Kranj	Sora	89,0	Dvošobna Peltonova, 1 kom, 140 kW	1 kom, 185 kVA	0,4 20,0	I = 1987
MHE Rudno	Gorenjske elektrarne Kranj	Rudnica	58,0	Francis, 1 kom, 158 kW Peltonova, 1 kom, 35 kW	1 kom, 160 kVA 1 kom, 58 kVA	0,4 20,0	I = 1931 O = 1941, 1986, 2003
MHE Davča II	Inž. Jože Demšar	Davščica	41,0	Francis, 1 kom, 200 kW	1 kom, 200 kVA	0,4 20,0	I = 1990
MHE Farji Potok	Inž. Jože Demšar Jana Reya	Farji potok	220,0	Peltonova, 1 kom, 300 kW	1 kom, 300 kVA	0,4 20,0	I = 1989
MHE Niko	Niko, d. o. o. Železniki	Sora	9,8	Francis, jaskasta horizon- talna os, 1 kom, 138 kW	1 kom, 290 kVA	0,4 20,0	I = 1952
MHE Centrala	Dolgan Dušan Domžale	Sora	4,0	3 kom, skupaj 135 kW	50, 52, 62 kW	0,4 20,0	I = 1913 (istosmerni); O = 1938 (izmenični); O = 2002 (3 turbine)
MHE Dolenja vas	Venčeslav Lavtar, s.p., Dolenja vas	Sora	3,6	Kaplanova, 1 kom, 75 kW	Rade Končar asinhroni, 1 kom, 75 kW	0,4 20,0	I = 1992
MHE Podzavernik	Jure Čadež Škofja Loka	Sora	4,3	cevno-propellerski, 1 kom, 75 kW; 1 kom, 65 kW	Rade Končar asinhroni, 2 kom, po 110 kW	0,4 20,0	I = 1991
MHE Zg. Sorica	Lojze Kejžar, s.p. Zg. Sorica 46	Sora	17,0	Banky, 1 kom, 10 kW; 1 kom, 5 kW	Asinhroni motor, 1 kom, 22 kW; 1 kom, 15 kW	0,4 0,4	I = 2001
MHE Potok	Stanislav Čemažar Potok 10	Potok	22,0	Francis spiralna, 1 kom, 25 kW	Sever asinhroni, 1 kom, 22 kW	0,4 0,4	I = 1943 (istosmerni) O = 1989 (izmenični)
MHE Mohorič	Jože Mohorič Martinj Vrh 41	Zadnja Smoleva	7,0	Francis, 1 kom, 10 kW	Asinhroni motor, 1 kom, 10 kW	0,4 0,4	I = 2002

Opomba: Navedena je inštalirana moč turbin in generatorjev – količina proizvedene energije je odvisna od količine vode.

Vir podatkov: Lastniki objektov osebno

**MHE Davča II.,
Farji potok**

MHE Zg. Sorica

MHE Mohorič

MHE Niko

Fotografije: Blaž Dolenc

Hidroelektrarna Sodarske zadruge na Češnjici

Lovro Gajgar

Po zgodovinskih virih je bila četrta hidroelektrarna v Selški dolini zgrajena na Češnjici. Zgradila jo je Sodarska zadruga, ustanovljena leta 1902, na reki Sori. Zadruga je odkupila Ožbicovo žago na vodni pogon in po načrtih inž. Remca v letih 1910–1913 zgradila hidroelektrarno, žago venecijanko in večjo sodarsko delavnico. Obnovili so jez, zgradili betonski dovodni in odvodni kanal ter strojnico, kjer so montirali Voith-Francisovo turbino z močjo 60 KM in z avtomatskim regulatorjem. Vodno moč so preko turbine uporabili za pogon diname za proizvodnjo električnega toka z napetostjo 2 x 220 V in močjo 25 kW preko transmisijskega prenosa in za pogon žage venecijanke in obdelovalnih strojev v sodarski delavnici.¹ Otvoritev – začetek obratovanja elektrarne in lesnih obratov, ki so jih poimenovali Centrala, je bila sredi leta 1913.

Sodarstvo nedvomno sodi med najstarejše domače obrti. Iz sicer skromnih zapisanih virov je znano, da so že v 13. stoletju prebivalci v škofjeloški okolici uporabljali raznovrstno leseno posodo za prenašanje in hranjenje pridelka, živil in vode, ki so jo izde-

lovali prebivalci zgornjega konca Selške doline.² Ker je bilo v drugi polovici 19. stoletja povpraševanje po takih izdelkih, predvsem sodih, ki so jih uporabljali za embalažo žeblijev, vse večje, se je vse več ljudi ukvarjalo z izdelovanjem sodov, kar je kot stranska dejavnost v prostem in zimskem času preraslo v celodnevno in stalno zaposlitev. Tako je povečano povpraševanje povečalo tudi ponudbo tega izdelka, ki je bila največja prav v času zatona fužinarstva v Železnikih. Seveda so sodarji s svojo presežno ponudbo iskali nove kupce in tako postali zanimivi za razne prekupčevalce in podjetne posameznike, ki so s prodajo sodarskih izdelkov dobro služili, sodarji pa vse manj, kajti bili so slabo organizirani.

V tem času se je na Slovenskem že močno razmahnilo združništvo in idejo tega gibanja je v selške sodarske vasi prinesel sam pobudnik združništva, dr. Janez Krek, ki je pogosto prihajal v Selca, kjer je živel njegova mati. Sodarji vasi Rudno, Dražgoše, Češnjica, Kališe in Studeno so hitro spoznali smisel organizacije, v kateri so videli možnost, da bi združeni lažje reševali težave. Zato so se dogovorili, da ustanovijo zadrugo.³

Prvi dogovori o ustanovitvi zadruga so datirani s sprejetjem prvih pravil 26. 9. in z dopolnitvijo 29. 12. 1897. V zadržni register pa je bila zadruga vpisana 14. 1. 1898 kot Gospodarska zadruga s sedežem v Selcih. V zadrugo se niso včlanili zgolj sodarji, ampak se je lahko včlanil kdor koli, ki je bil pripravljen vplačati delež. Razumljivo je, da so se včlanili predvsem tisti, ki so v zadrugi videli možnost za doseg lastne koristi, premožnejši, in ti so tudi prevzeli vodenje zadruga.

Sodarji, ki so se včlanili v zadrugo, so kaj hitro ugotovili, da v organizaciji s tako raznolikimi interesi članstva ne bodo dosegli svojih hotenj, zato je že po štirih letih dozorela zamisel za ustanovitev lastne, sodarske zadruga. In res, 29. 12. 1902 je bila v zadržni register vpisana Sodarska zadruga za Selško dolino na Češnjici. Tudi vodstvo zadruga so prevzeli izključno sodarji. Za načelnika je bil izvoljen Lovrenc Eržen, posestnik in sodar z Rudna.

Odločitev sodarjev, da ustanovijo svojo zadrugo, se je izkazala za pravilno, saj je že v prvem letu – leta 1902 – imela vpisanih 52 članov, leta 1904 pa že 75, največ, kar jih je imela kdaj koli v času obstoja. Da so sodarji vzeli zadrugo zares za svojo, govori dejstvo, da so kljub težavam v prvih letih poslovanja in denarnim stiskam zaradi požrtvovalnosti članstva in sposobnega vodstva že dosegli lepe uspehe. Izdelki sodarjev, članov zadruga, so bili na dobrem glasu po vsej deželi, promet je naraščal in dober sodar je lahko dobro zaslužil.⁴

Šele ko so sodarji imeli lastno zadrugo, se je sodarstvo ugodno razvijalo. Ker je bilo med članstvom večje število sodarjev, ki niso imeli lastnega gozda, je zadruga kupila okoli 40 oralov gozda, predvsem zato, da so lahko v lastnem gozdu dobili dovolj kakovostnega lesa za izdelavo sodov in druge lesene posode. Poleg glavnega skladišča za sode na Češnjici je zgradila skladišče tudi na Rudnem (1907). Prav tako je v teh letih kupila Ožbicovo žago ob reki Sori s pripadajočim zemljiščem.⁵

Gospodarska zadruga je že kmalu po ustanovitvi kupila za potrebe lastne dejavnosti celotno poslopje velikega Markcovega grunta, ki je bilo sredi vasi Češ-

njica prodano, ker ni imelo nasledstva. V stanovanjskem delu je zadruga odprla gostilno in trgovino ter uredila nekaj sob za potrebe gostinske dejavnosti in za pisarne. V drugem, gospodarskem delu stavbe pa so si sodarji uredili večjo delavnico v pritličju, nad delavnico pa večji prostor za skladišče sodov in manjši prostor za pisarno, kjer so tedensko v sobotah prevzemali sode od sodarjev, ki so jih izdelovali na svojih domovih. Vsakokrat je bil tudi obračun; če je bil denar, so dobili tudi del plačila.

Sodarji, ki so bili člani Gospodarske zadruga, so postali člani obeh zadrug, saj se je Gospodarska zadruga kot kolektivni član vključila v članstvo Sodarske zadruga. Prav tako sta si zadrugi dogovorno razdelili poslopje Markcovega grunta. Gospodarska zadruga je obdržala gostinski del s sobami in trgovino, sodarji pa so prevzeli gospodarski del, kjer so že imeli delavnico in skladišče.

Uspešno poslovanje zadruga je omogočilo vse večjemu številu sodarjev solidno plačano delo, zato se je pokazala potreba po večji sodarski delavnici, ker jih je bilo vse več, ki niso imeli lastnih prostorov za izdelavo sodov. Prav tako se je kazala potreba po delavnici, kjer bi izdelovali razne polizdelke za sode na strojih, ki so bili v tistem času že v uporabi. Tudi razrez lesa iz lastnega gozda in uslužnostni razrez na lastni žagi bi pomenil precejšno razširitev obsega poslovne dejavnosti zadruga. Zato se je zadruga odločila, da na prostoru odkupljene žage zgradi večjo sodarsko delavnico, novo žago venecijanko in hidroelektrarno.

Zgraditev takšnega obrata je bila za tiste čase in prilike smela odločitev vodstva Sodarske zadruga tako po finančni kot tehnološki strani. Prav gotovo pa je k taki odločitvi pripomoglo dejstvo, da je bila na prodaj žaga venecijanka ob reki Sori. Lastnik Luka Šmid jo je prodajal med drugim tudi zato, ker je bil več let v sporu s posestniki, ki so imeli posest ob reki Sori nad jezom in so ga tožili, da jim zaradi previsokega jezua voda poplavlja travnike že ob malo večjem vodostaju. Po nekajletnem pravdanju med tožniki in lastnikom žage so tožniki uspeli v tožbi. Tako je moral Šmid pristati na zahteve tožnikov in plačati sodne stroške.

Ko je zadruga postala lastnik vodne žage ob reki Sori, se je v letu 1910 obrnila s prošnjo na C.-kr. ministrstvo za javna dela, da bi zadrugi dovolilo ureditev strojne delavnice in prepust potrebnih strojev, kar ji je bilo dovoljeno z odlokom št. 936/6-XXa-1911 z 9. januarja 1912. Že pred tem pa se je zadruga obrnila na Zavod za pospeševanje obrti na Kranjskem s sedežem v Ljubljani po vsestransko svetovalno in tehnično pomoč, tako za izdelavo potrebnih doku-

mentov in načrtov kot tudi pri izvedbi le-teh.

Tako zadruga že 14. marca 1912 leta prosi C.-kr. okrajno glavarstvo v Kranju, da se ji izda "stavbeno dovoljenje".

V prošnji za izdajo stavbenega dovoljenja je zadruga obširno in v podrobnosti napisala, kaj name-rava zgraditi, in predložila načrt lesne delavnice s turbinskim obratom.

V opisu naprave navaja:

Zadruga bo vodno silo izrabila s pomočjo horizontalne Francis turbine, zgrajene za 1.500 S/L vode pri 4 m padca. Zadruga hoče porabiti že obstoječi jez nespremenjen ter napeljati vodo do turbinske naprave v novem betoniranem dotočnem jarku, ki bo nadomestil sedanji lesni vodotoč. Dovodni jarek bi zajemal vodo skozi glavno zatvornico tik poleg obstoječega jez. Imel bo še odtočni stranski jarek za izločevanje peska naravnost v glavno strugo. Da se bo dobilo za turbino cele 4 m padca, je potreba podaljšati odtočni jarek od turbinske hišice še za okoli 50 m daljave ob levem bregu Sore.

Strojna delavnica bo nameščena v pritlični stavbi z dvema glavnima uhodoma iz severne strani. Na južni strani stavbe tik ob reki Sori dozidana bo betonska turbinska hišica. Na vzhodni strani bo stala naslonjena na glavno steno strojne delavnice žaga jermenka s cirkularno žago za obrezovanje desk. Na zahodni strani stavbe nahajala se bo soba za pisarno, nadalje ločena soba za parilnico lesa ter stranišče z betonsko greznico.

Pod žago napravljen bo tudi vodnjak, iz katerega bo voda napeljana v delavnico ter parilnico in v posebni rezervar v podstrešju, da bo voda pod pritiskom vedno na razpolago, tudi če strojna sesalka ne bo delovala, ali pa za slučaj ognja.

Stopnice v strojni delavnici vodijo v podstrešnjo sobico na zahodni strani poslopja, ki bo služila v začasno stanovanje hišnega oskrbnika.

Poslopje ima 1 glaven dimnik za veliko peč v strojni delavnici, parilnico, peč v pisarni ter eventuelno peč v podstrešni sobici, 1 dimnik je nameščen tudi na vshodnojužnem vogalu poslopja, da bo mogoče namestiti peči v žagarjevi izbi, če bo potreba, še drugo peč v strojni delavnici ali pa v turbinski hišici.

Iz glavnega valja turbine prenašal bo jermen silo na glavno transmisijo in iz te na posamezne delovne stroje, kakor je razvidno iz načrta.

Da bo zmogla naprava delovati še v slučaju povodni, napravljena bo pod žago okoli transmisij-skih postavkov betonska klet, ki bo obvarovala transmisijske dele vode in služila ob jednom tudi za nabirališče žaganja.

Vse tlakovanje izvršilo se bo z lesenimi deskami, za streho se bo rabil Eternit ali pa strešna opeka.

Nova stavba postavila se bo tako, da bo stala zahodna stena na istem mestu kakor sedaj zahod-na stena žagarjeve izbe ob koncu žage.

Ker bo nova stavba pokrila tudi prostor, kjer se nahaja sedaj markacijsko znamenje višinske kote jez (Heimpflock), tako da ga bo treba pred začetkom zgradbe odstraniti, namestila bo zadruga na primernem kraju slični markacijski količ in prosi, da bi odredilo čislano okrajno glavar-stvo, da se bodo nanje prenesle višinske kote ob priliki komisijekega ogleda.

Opis obrata

Surovi les, ki ga bo zadruga dovažala iz lastnih gozdov, se bo razrezal na žagi, od koder pride preko cirkularne obrezovalne žage v strojno delavnico, kjer se razreže v primerne kose za izdelovanje sodov. Posamezni kosi se bodo sestavljali v obliko soda deloma z ročnim delom kakor že sedaj v združni delalnici v Češnjici.

Ker bo imela turbina dokaj več moči, kakor jo bodo potrebovali za enkrat nameščeni stroji, želi zadruga napeljati električnim potom okoli 15 K. S. v svojo združno delavnico v Češnjici, kjer namerava postaviti eno pas žago za razrezovanje lesa ter uvesti tudi električno luč.

Da bodo imeli tudi drugi vaščani na razpolago ugodnost električne sile, bi bila pripravljena zadruga oddajati jo proti odškodnini, če bo dobila v ta namen dovoljenje in dokler ji bodo to dopuščale gospodarsko-tehnične razmere.

Električna sila bi se provajala z napetostjo 220 Voltov istosmernega toka potom žic, napeljanih po lesenih drogovih ob poljski poti preko parcele št. 11 mimo parcele št.12/1, 822 in 823 ter 963 do okrajne ceste.

Da bo imela zadruga v vozovni promet ugodno dovozno pot, želi izpeljati lastno pot preko parcele št. 11, 30/4, 30/1 in 33 do okrajne ceste. Ob tej poti bi se eventualno napeljale tudi žice za prenos električne sile v slučaju, da bi nasprotovali posestniki parcel na omenjeni krajši poti.

Ker želi zadruga vse naprave dovršiti tekom letošnjega poletja, prosi uljudno, da bi čislano okrajno glavarstvo blagovolilo odrediti komisijski ogled v čim najkrajšem času mogoče, da se ne bodo zapoznele predpriprave.

Ob jednem pripominja zadruga, da ji vodi vse tehnične predpriprave "Zavod za pospeševanje obrti na Kranjskem" v Ljubljani, na katerega naj se blagovoli obrniti čislano okrajno glavarstvo za vse še ev. potrebne podatke.⁶

Prošnjo za izdajo stavbenega dovoljenja C.-kr. okrajno glavarstvo z dopisom št. 10120 28. aprila zavrne z zahtevo, naj jo zadruga v skladu z navodili dopisa dopolni in priloži še situacijski načrt.

Zadruga že 18. maja 1912 ponovno vlaga dopolnjene načrte skupaj z zahtevanim situacijskim načrtom in spremnim dopisom, v katerem navaja:

Stavba delavnice se bo izvršila na podstavku iz trdega, lomljenega kamenja in tlačnega betona, mešanega iz portland cementa in zdrobljenega kamenja. Na ta podstavek bo postavljeno glavno zidovje, ki bo delano iz dobre, trdo žgane opeke, in se bo rabila za zidanje izključno portland-cementna malta. Po sredini delavnice bodeta postavljena dva stebra iz tlačnega in železoarmirane- ga betona, ki bodeta nosila strop delavnice in tudi težo lesenega rezervarja v podstrešju za 1500 lit. vsebine. Po dolgem bo vezala traverza iz enega kosa končne zidove in oba stebra, koje višina je izbrana na podlagi priložene statične preiskave. Podolžne zidove bodo vezali počesni leseni tramovi, ki bodo imeli na koncih v ta namen posebne železne prečnice.

Z ozirom na tako trdno vezano stavbo in izključno uporabo portlandcementne malte prosi za- druga, da bi se ji dovolilo postaviti glavni zid v debeljavi 45 cm, kakor prvotno projektirano. Ker določa tudi stavbeni red, da se smejo dovoliti olajšave za izolirano stoječe obrtne stavbe, se zadru- ga zanaša, da ne bo v tem oziru nobene ovire.

Stropi bodo napravljeni ognjevarno s tem, da bodo leseni stropniki, ki leže na zidu oziroma železni traverzi, obiti, obloženi s štukaturo in ometani z malto. V podstrešju bodo pokriti z 8 cm debelim nasipom negorljivega materiala.

Stopnice v podstrešni sobi – glede katere naj se razume odstavek prvotne vloge, da bo služila v "začasno stanovanje hišnega oskrbnika" tako, da bo služila v začasno bivanje (vorübergehender Aufenthalt) hišnega oskrbnika ali za podstrešno shrambo, nikakor pa ne kot redno stanovanje kakega uslužbenca – so se preložile iz delavnice v sobo s parilnico za les in bodo napravljene ognje- varno, kakor se bo določilo ob priliki komisije.

Zadruga prilaga tudi situacijski načrt v 4 izvodih, od katerih prosi, da se enega odkaže c.kr. poštnemu uradu s pripombo, da bode križal elektrovod brzojavno žico na zaznamovanem mestu. Elektrovod z napetostjo 220 Voltov istomernega toka bo prekoračil brzojavno žico, ki je sedaj spe- ljana ob križišču v višini 5 m nad tlam, 1.20 m višje, torej 6.20 m nad cesto z izoliranimi žicami, ter bo zavarovan poleg tega še z jekleno mrežo preko križišča. Posebnih načrtov za to po infor- macijah c.kr. poštnega urada v Ljubljani nismo izdelali. Prilagamo v treh izvodih načrt za pasno žago, ki jo nameravamo postaviti v sedanjo že obstoječo delavnico zadruga na Češnjici.

Zadruga nujno prosi, da bi se razpisala komisija v čimnajakrajšem času mogoče, ker se je vsled pozne prvotne rešitve in vrhu tega še zahtevane predelave načrtov stvar tako zelo zavlekla, da se zadruga boji občutnega motenja v svojem obratu, ker bo morala postaviti novo zgradbo ravno ob času, ko ima največ prometa.⁷

Na Češnjici, 18. 5. 1912

*Lovrenc Eržen, načelnik
Odbornik Primož Lotrič*

Po dopolnitvi vloge je C.-kr. okrajno glavarstvo dne 31. maja 1912 poslalo občini Železniki in Selca dopis:

Županstvu občine Železniki-Selca

Z naročilom, priloženi razglas takoj sedaj že 2. t. m. po krajni navadi objaviti in na občinsko desko pribiti. En iztis pa naj se na javnem kraju v vasi Češnjica vsakemu na vpogled razobesi.

Razprave se mora udeležiti zastopnik občine. Ki naj potrdilo o razglasitvi seboj prinese.

Priložena vabila je nemudoma dostaviti.

Razglas

Sodarska zadruga v Češnjici je pri c.kr. okrajnem glavarstvu v Kranju prosila, da se ji dovoli preurediti žago ob Sori na parceli št. 108 d. o. Češnjica v hidroelektrično napravo v svrhu proizvodnje vodne sile za nagon žage jarmenke in cirkularne žage v strojni delavnici, ki se bo na novo zgradila, ter električnega toka za obrat pasne žage za razrezovanje lesa v obstoječi zadružni delavnici v Češnjici in eventualno za razsvetljavo.

Po projektu ima ostati obstoječi jez nespremenjen ter je napeljati vodo do turbinske naprave v novem betoniranem dotočnem jarku, ki bo nadomestil sedanji leseni vodotoč. Vodna sila se bo izrabila s pomočjo horizontalne Francis turbine, zgrajene za 1500 litrov vode v sekundi pri 4 m padca.

Strojna delavnica namesti se v posebni pritlični stavbi. Ker bo imela turbina dokaj več moči, kakor jo bodo potrebovali za enkrat nameščeni stroji, napeljalo se bo okoli 15 konjskih sil v zadružno delavnico v Češnjici za nagon pasne žage in slučajno za oddajo električne luči raznim hišam v Češnjici. Električna sila bi se prevajala z napetostjo 220 Voltov istosmernega toka potom žične napeljave po lesenih drogovi ob poljski poti preko parcele št. 11, mimo parcel št. 22/1, 822, 823 ter 963 d. o. Češnjica do deželne ceste. Elektro vod bo prekoračil ob deželni cesti napeljavo, državno brzojavno žico, ki je sedaj napeljana ob nameravanem križiču v višini 5 m nad tlem, 1.20 m višje, torej 6.20 m nad cesto z izoliranimi žicami, ter bo zavarovan poleg tega še z jekleno mrežo preko križišča.

Vsled te prošnje razpisuje c.kr. Okrajno glavarstvo v smislu paragrafa 61 Kranjskega vodnega zakona, paragrafa 26 obrtnega zakona in paragrafa 9 kranjskega stavbnega reda na dan

ponedeljek, 10. junija 1912,

obravnavo in ogled na licu mesta s sestankom komisije ob 10. uri dopoldan na parceli št. 108 d. o. Češnjica.

O tem se udeleženci s pristavkom obveščajo, da so načrti in druge priloge prošnji, kakor tudi ta sama, na vpogled pri c.kr. okrajnem glavarstvu ob navadnih uradnih urah do dne razprave ter da se morajo morebitni ugovori zoper nameravano napravo najkasneje pri obravnavi na licu mesta prijaviti, ako se niso uže prej pri c.kr. okrajnem glavarstvu vložili, ker bi se sicer smatralo, da udeleženci pritrdijo nameravani napravi in za isto potrebnemu odstopu ali obremenitvi zemljišč in bi se razsodilo, ne da bi se poznejši ugovori upoštevali.

C.Kr. Okrajno glavarstvo v Kranju, dne 31. maja 1912.⁸

Na prošnjo za izdajo stavbenega dovoljenja in po obravnavi in ogledu na licu mesta je zadruga dobila od C.-kr. okrajnega glavarstva v Kranju 10. julija 1912 pod št. 16498

Razsodbo

Sodarska zadruga v Češnjici je pri c.kr. okrajnem glavarstvu v Kranju prosila, da se ji dovoli preurediti žago ob Sori na parcelni št. 108 d. o. Češnjica v hidroelektrično napravo v surho izrabljanja vodne sile za nagon žage jarmenke, cirkularne žage in drugih delovnih strojev v strojni delavnici, ki se bo na novo zgradila, ter za proizvodnjo električnega toka za obrat pasne žage za razrezovanje lesa v obstoječi zadrugi delavnici v Češnjici in eventuelno za razsvetljavo.

V posledku dne 10. junija t. l. na licu mesta navzočega ogleda dovoljuje se v smislu paragrafa 61 Kranjskega vodopravnega zakona in na podlagi tozadevnih določb obrtnega reda ter stavbnega reda za Kranjsko izvršiti projekt, ki je bil predmet označenega postopanja pod naslednjimi pogoji:

A. vodni del.

Nival, ki ga je izvršil državni tehnik:

<i>Stari vizirni steber</i>	<i>10. m</i>
<i>Nov</i>	<i>10.93 m</i>
<i>Površje jezua na levem koncu</i>	<i>9.70 m</i>
<i>Površje jezua v sredini</i>	<i>9.62 m</i>
<i>Površje jezua na desnem koncu</i>	<i>9.73 m</i>
<i>Gladina vode pri iztoku</i>	<i>5.735 m</i>

Izrabljalo se bode torej okroglo 4 m padca ter ker je vodna množina na razpolago 1500 litrov v sekundi, se bode proizvajalo približno 60 konjskih sil, kar zadostuje popolnoma namenu, ki se ga hoče doseči z novo vodno napravo.

Nivel je nadalje dognal, da je obstoječi vodni jez napram obstanu leta 1902 na levem koncu 16 cm in v sredini za 3 cm višji, na desnem koncu pa za 6 cm nižji.

Ti razločki pa so popolnoma brezpredmetni ter je vzrok iskati v naravnih spremembah v strugi, zlasti ko pelje Sora mnogo šute. Vendar pa se napram sedanjemu stanu jezua njegova višočinska lega ne sme spremeniti in to itak po načrtu ni nameravano.

Zgradbi dotočnega in odtočnega kanala; betonirani dotočni jarek bo nadomestil sedajni leseni vodotoč, ni ugovarjati, zlasti ko se ne bojo s to vodno napeljavo kratile kake tuje vodne in druge pravice; posestnik Jožef Pinter iz Studenega št. 3 ni ugovarjal, da prereže odvodni jarek pri svojem iztoku v Soro mali kos travnika parc. št. 11, v ta drugem pa se bosta izkopala odvodni in dovodni jarek po svetu, ki je last sodarske zadruga.

B. Stavbno dovoljenje.

- Na podlagi paragrafa 76 stavbnega reda za Kranjsko dovoljuje se, ker se nahaja poslopje oziroma strojna delavnica v popolnoma osamoteni legi, da bodi glavno zidovje le 45 cm debelo, izvršiti pa se mora na dobro cementno malto.
- Strop in strešno konstrukcijo je popolnoma ločiti in mora biti mej 11 cm debelim podstrešnim tlakom in mej veznimi tramovi vsaj 15 cm višine.
- Streho pokriti je z ognjevarno tvarino.
- Dimnik se mora najmanj 130 cm nad streho izpeljati in mora biti vsakovrstno lesovje vsaj 15 cm od dimnika oddaljeno.
- Stropi delavnice in drugih prostorov morajo biti ognjevarni in se morajo torej leseni stropniki ometati z malto.
- Peči je postaviti na ognjevarne podlage. Okoli železnih peči je treba narediti pločevinaste plašče ali zaslone.
- Za delavce napraviti je stranišče s pisoarjem.
- Greznico je napraviti iz naprodirnega materiala in gladko ometati s portlandskim cementom.
- Pokriti jo je z dobro priliegajočim se pokrovom.
- V ta drugem se je držati odobrenega načrta.

C. Dovoljenje za gonilne stroje in električno napeljavo.

Kot gonilni stroj, ki bo gnal delovne stroje, se postavi Francis turbina s 60 konjskimi silami.

Prenos delovanja se vrši z jermenom na glavni transmisijski valjar, ki se nahaja v pritličju in kateri zopet s prenosom na jermene poganja delovne stroje.

Za izdelovanje in obdelovanje dog in sodov projektovani so sledeči stroji:

- 1.) Benečanski gater (z eno žago)
- 2.) Krožna žaga (za robljenje) oba v lesenem pristavku (prizidku)
- 3.) Strugalni stroj
- 4.) 1 krožna žaga v delavnici
- 5.) 1 žaga na trak
- 6.) 1 brus

Za razsvetljavo delavnice in stanovanj v vasi se postavi dinamo stroj s 15 HP, morebitna napeljava za razsvetljavo vasi se postavi na droge, od pričetka čez polja in travnike in v zadnjem delu ob deželni cesti.

Nadalje se bo v delavnici v vasi postavila žaga na 1 trak, ki jo bo gonil električni motor.

Proti izvršitvi teh napeljav se ne ugovarja, če se ugodi naslednim pogojem:

- 1.) Vrov za turbino mora biti napravljen vhod do turbine.
- 2.) Turbina se mora dati iz delavnice ustaviti.
- 3.) Glavna transmisijaska naprava se mora dati sama zase, to je neodvisno od turbine, ustaviti.
- 4.) Transmisijaska ležišča morajo imeti napravo, da se same mažejo z oljem.
- 5.) Vsi gonilni jermeni se morajo zavarovati, tj. ograditi proti nevarnemu dotikanju.
- 6.) Za pokladanje jermenov se morajo napraviti pokladnice.
- 7.) Vsak delovni stroj, kakor tudi dinamo stroj, mora imeti polno in prazno ploščo z napravo za ustavljanje.
- 8.) Vsa mesta, koder se vjemajo zobovja koles, in
- 9.) naprej stoječe zagozde (klini) in glave vijakov, kakor tudi naprej stoječi konci valjarjev, se morajo gladko zadelati.
- 10.) Krožne žage morajo dobiti varnostne kape, pod mizo krožeči del žaginega lista se mora zavarovati z obbočno ploščo ali pa se mora cela miza v spodnjem delu ograditi.
- 11.) Pri žagah na trak se morajo kolesa, ki vodijo žago, in ves neporabljeni del žage zapreti tako, da ostane samo oni del žage prost, ki se ga rabi pri delu.
- 12.) Dinamo stroj naj se postavi na osamljeni prostor in morajo biti osamljeni hodniki za oskrbovanje stroja (najmanj 80 cm) široko izpeljani.
- 13.) Stikalna tabla mora biti iz ognja-varne tvarine (iz marmorja ali iz umetnega kamna) in morajo biti na njej napravljena vsa potrebna dvigala, aparati, zavarovanja in priprave za reguliranje napetosti toka.
V slučaju, da bi se imela tabla oskrbovati tudi od zadnje strani, morala bi biti ista najmanj 80 cm od stene oddaljena. Hodnik za oskrbovanje mora biti dobro osamljen, oziroma zavarovan.
- 14.) Vsi razidi (odpeljave) žic naj se v poševnem prerezu primerno zavarujejo.
- 15.) Žarnice v delavnicah morajo biti z varnostno mrežo obdane.
- 16.) Osamljenje (izolacija) napeljave v stanovanjih in delavnicah naj se izvrši s primernim zasiguranjem.
- 17.) Vodila skozi zidove naj se polože v Bergmanove cevi.
- 18.) Napeljave na prosto se morajo pri izpeljavi iz poslopja kakor tudi pri vpeljavi v poslopje z varnostno napravo proti strelu zavarovati.
- 19.) Pri napeljavi na prostem morajo biti drogovi največ 40 metrov eden od drugega oddaljeni.
- 20.) Napeljava močnega toka ob cesti in skozi vas se mora postaviti na nasprotno stran ceste, ob kateri že obstoji brzojavna naprava, in naj se pri hišah eventuelno položi na nosilce ob hišnih stenah, ali pa naj se napelje čez streho s pomočjo 12 metrov dolgih drogov.
- 21.) Križišča z brzojavno žico naj se izvrše, če mogoče, navpično in 1 m nad isto oddaljeno.
- 22.) Skozi vas in posebno na križiščih naj se napravi napeljava močnega toka iz Hackethalove žice.
- 23.) Električno napravo je pred uporabo napeti na 100 volt, da se preizkusi glede izolacije.

- 24.) *V delavnicah naj se izobesijo table s poukom o prvi pomoči. Za prvo pomoč v slučaju kake nezgode preskrbeti in na primernem prostoru hraniti obvezila in druge potrebne pripomočke.*
- 25.) *Ker bo v delavnici električna razsvetljava, je skrbeti tudi za razsvetljava za silo.*
- 26.) *V delavnici preskrbeti je pitno vodo in vodo za umivanje.*
- 27.) *Uravnalni skobeljni stroj je opremiti z okroglim varnostnim pokrovom, ki se da po potrebi premikati in v vsaki legi pritrditi.*
- 28.) *Delavnice tako v glavni obratovalnici kakor tudi v Češnjici preskrbeti je z primerno ventilacijo.*

D. Predpisi v varstvo pravic in interesov državne brzojavne uprave.

- 1.) *Da se omogoči morebitno poznejše razširjanje te električne naprave za močni tok /polni tok/, se je sporazumno s prosilcem za koncesijo ustanovilo, da se že sedaj vsa električna napeljava v vasi Češnjica na račun koncesijonarja zamenja z izolirano žico /:2 mm/, bronasta žica s Hackethalovo izolacijo.*
- 2.) *Koncesijonar se zaveže sam trpeti vse stroške za popravljanje izolirane žice, oziroma za pravočasno izmenjavo iste.*
- 3.) *Križajoče se žice močnega toka se morajo napeljati nad žicami šibkega toka. Med žicami močnega toka in žicami šibkega toka mora biti navpična oddalja najmanj 1 meter in se morajo napraviti križanja pod kotom 40 do 90 stopinj.*
- 4.) *Prosiliec za koncesijo, oziroma podjetnik je zavezan svoje naprave tako postaviti, vzdrževati in izvrševati, da nikakor ne ovirajo državne in v državni oskrbi nahajajoče se brzojavne, telefonske in signalne naprave.*
- 5.) *C.Kr. poštno in brzojavno oskrbnništvo si pridržuje, da se dovoljenje – koncesija za pričetek obrata ne sme izdati prej, nego se na primeren način doseže, da je vsaka nevarnost oškodovanja državnih in v državni oskrbi nahajajočih se elektrovodov šibkega toka in vsako oviranje prometa istih izključeno.*
- 6.) *V slučaju, da se pozneje opazijo kake ovire, ki jih povzroči naprava močnega toka na državnih napravah šibkega toka, katere zahtevajo razvodnih naprav, preloženja žic itd. je podjetnik zavezan ta dela, v kolikor zadevajo naprave močnega toka, kakor hitro mogoče na svoje stroške izvršiti, državni brzojavni upravi pa povrniti vse stroške, ki bi narasli iz enakega slučaja za popravo električnih elektrovodov ali za izpeljavo potrebnih varnostnih naprav.*
- 7.) *Posebno se zahteva, da se prestavi državni brzojavni drog št. 327 na progi Škofja Loka – Železniki v vasi Češnica na desno stran ceste (smer proti Železnikom). Državne brzojavne postaje Železniki in Škofja Loka naj se primerno preskrbe z zastopniškimi zavarovalnicami. Te zavarovalnice preskrbelo bo poštno in brzojavno oskrbnništvo na stroške podjetja.*

E. Pogoji raz stališča cestne uprave.

Deželna cesta iz Škofje Loke v Železnike je z nameravano napravo s tem tangirana, da bo po-zračni elektrovod iz strojnice pri Sori v vas Češnica deloma napeljan ob robu omenjene ceste, deloma jo križal. Popisana uporaba ceste je dovoljena, če prevzame sodarska zadruga zase in naslednike v posestvu določene obveznosti:

- 1.) Drogove se mora tako postaviti, da odtok vode iz cestnega jarka ne bo oviran. Drogovi naj stojijo kolikor mogoče izven cestišča, onkraj jarka. Postavljanje drogov in pritrjevanje žic pri prvotni zgradbi kakor tudi pri poznejših popravah se mora vršiti brez ovira prometa.*
- 2.) Pri izkopavanju cestišča ali cestnega nabrežja za drogove pridobljeni material se mora, v kolikor obstoji iz prsti, odstraniti s ceste ali nabrežja.*
- 3.) Če bi cestna uprava vsled preložitve ali vsled razširjanja ceste zahtevala ali odstranitev ali prestavljanje drogov, mora zadruga to na svoje stroške izvršiti.
Ako zadruga tega ne bi pravočasno storila, ima cestna uprava pravico odstraniti sama dotični elektrovod in zahtevati od zadruge vrnitev za to naraslih stroškov.*
- 4.) Pravica do prostega razpolaganja z omenjeno cesto po cestni upravi z nameravano električno napeljavo sploh ne sme biti motena.*

F. V splošnem.

Kar se tiče napeljave elektrovoda od centrale pa do deželne ceste, oziroma v vas po zemljiščih, ki so last zasebnikov, si mora podjetje poprej zagotoviti dovoljenje dotičnih zemljiških posestnikov in je vsekako priporočljivo pridobiti si pravico do vknjižbe služnosti, kajti brez takega dovoljenja se drogovi na tujem zemljišču ne bi smeli postaviti.

V kolikor bi se morda, ko se določi definitivna proga elektrovoda, napeljal ta tudi po občinskih potih, izposlovati si je dovoljenje od strani občinskega zastopstva in se na križiščih in sploh na mestih, kjer se vrši promet ljudi, napravi napeljava močnega toka iz Hackethalove žice, v svrhu, da pride v odklon vsaki nevarnosti za ljudi in živali za slučaj, da bi se žica pretrgala.

Ker prične podjetje z zgradbo takoj in jo še v teku tega leta dovrši in izroči svojemu namenu, odpade potreba določiti rok, ki ga omenja paragraf 64 vodnega zakona z dne 15. maja 1872 deželnega zakona št. 16.

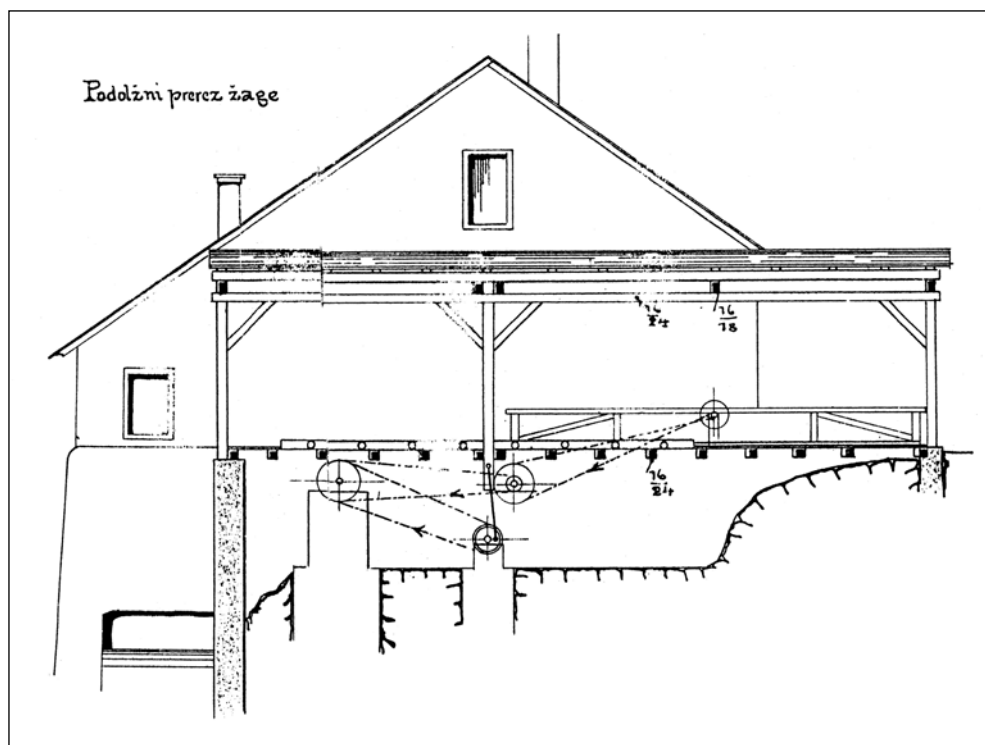
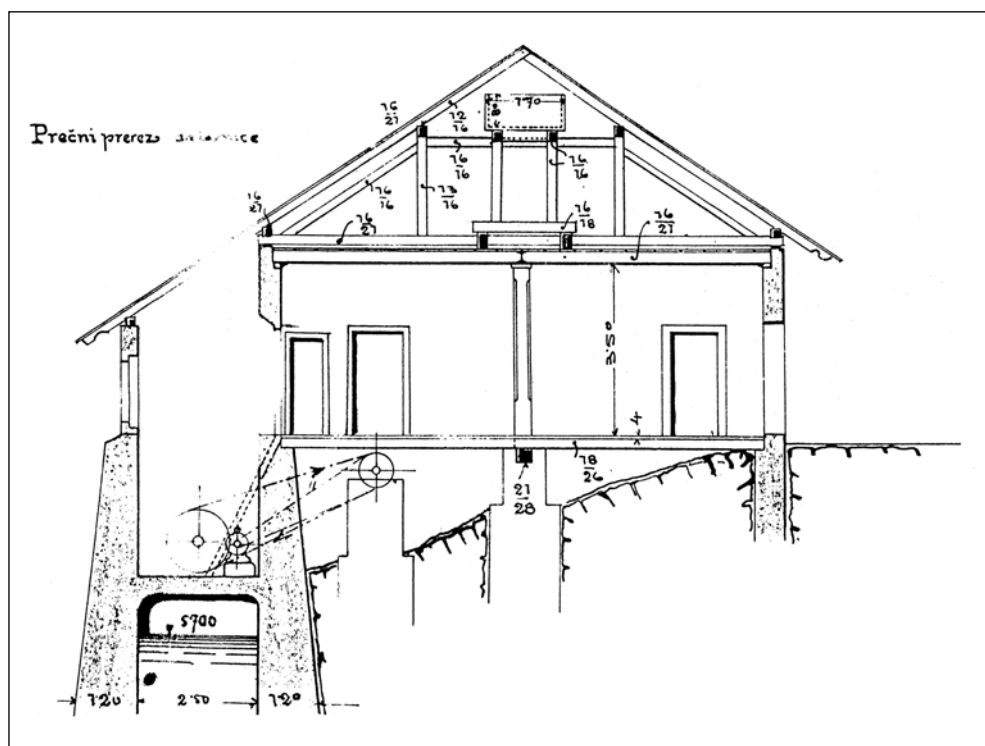
Obratno dovoljenje pa se bo izdalo šele na podlagi tehnične kolovdacije, za katero je pravočasno tuuradno prositi.

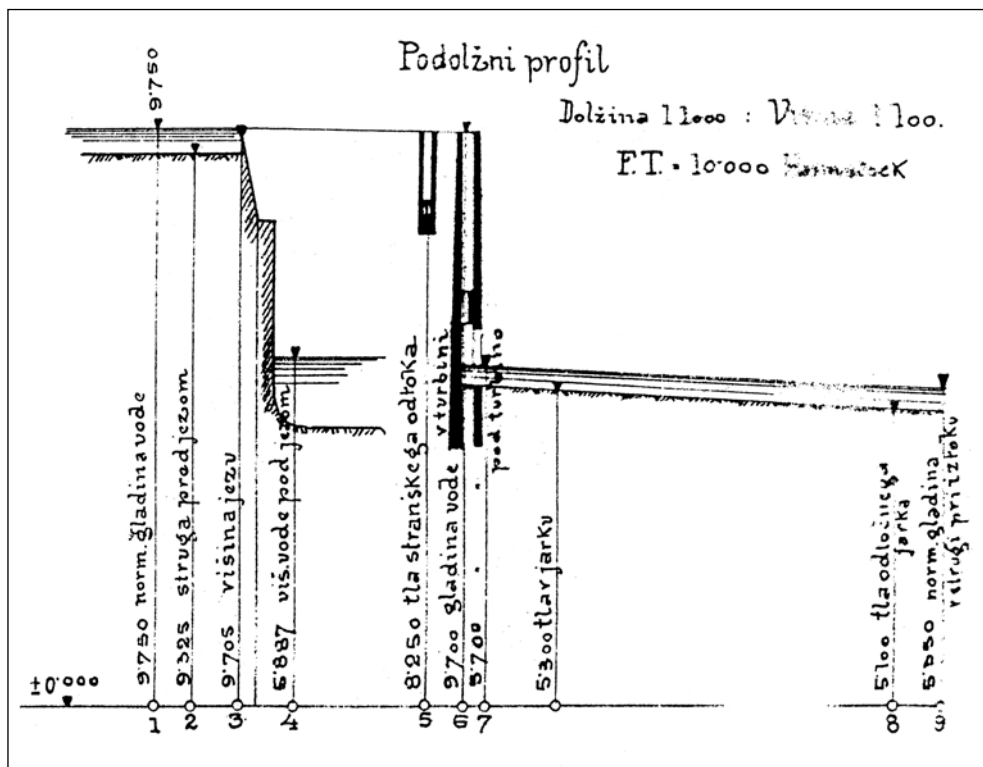
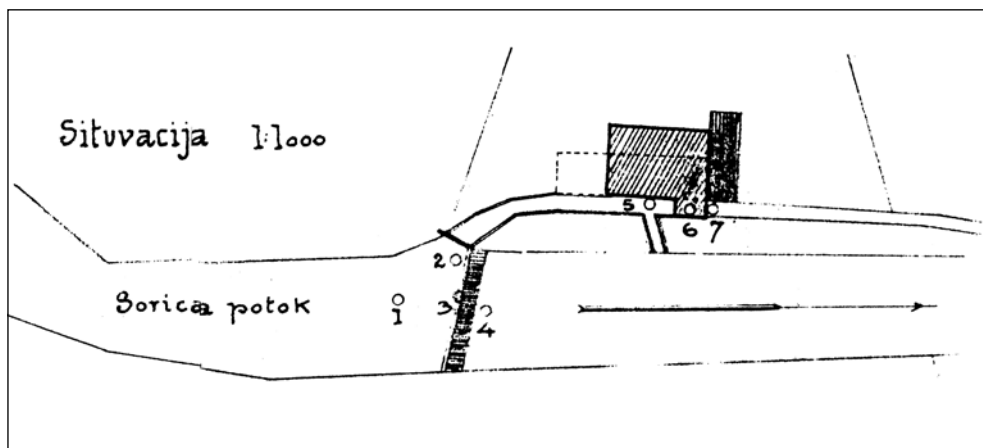
Stroške komisije z dne 10. junija t. l., ki se bojo naznanili, ko jih ugotovi c.kr. deželna vlada, nosi sodarska zadruga.

Proti tej razsodbi prosta je pritožba na c.kr. deželno vlado v Ljubljani tekom 14 dni, dneva vročbe ne všteti, in je morebitni priziv podati pri podpisnem c.kr. okrajnem glavarstvu.

C.Kr. okrajno glavarstvo v Kranju dne 10. julija 1912⁹

(podpis – nečitljiv)

Ko je zadruga od C.-kr. okrajnega glavarstva dobila "razsodbo", pod kakšnimi pogoji se ji dovoli izgradnja načrtovanih objektov (stavb in naprav) na prostoru odkupljene Ožbicove žage ob reki Sori, je iz poteka dogodkov, ki so si sledili še v fazi priprav na gradnjo, razvidno, da se je največ pozornosti usmerilo na izgradnjo hidroelektrarne in na posledično

možnost oddaje – prodaje viška električne energije zainteresiranim odjemalcem v bližnji okolici.

Da bi zadruga ugotovila, kolikšna je zainteresiranost krajanov za odvzem električnega toka, je izdala pisno ponudbo, pod kakšnimi pogoji in po kakšni ceni je pripravljena prodajati električno energijo. Ta ponudba se glasi:

Ponudba oddaje električnega toka za razsvetljavo in moč

Sodarska zadruga v Češnjici bo izrabila s svojo moderno turbino toliko moči, da jo bo lahko odajala tudi drugim v prid. Odločila se je zato oddajati električno silo za luč in moč v vasi Češnjica in Studeno in eventuelno še v trgu Železniki na podlagi sledeče ponudbe.

Zadruga priporoča za razsvetljavo pred vsem kovinske žarnice, ki dajejo veliko lepšo luč kakor takozvane ogljene žarnice. Ker porabijo slednje tudi veliko več toka, je tudi cena za ogljene žarnice višja. Za žarnice so postavljene cene za celoletno uporabo brez ozira, na koliko časa da se rabijo in odvisi letna cena od svetlobe, ki naj jo ima vsaka žarnica, in sicer:

<i>Letna pavšalna cena za</i>	<i>kovinske žarnice</i>	<i>ogljene žarnice</i>
<i>10 svečne žarnice</i>	<i>K —</i>	<i>K 15.-</i>
<i>16 * *</i>	<i>* 13.-</i>	<i>* 20.-</i>
<i>25 * *</i>	<i>* 15.-</i>	<i>* 25.-</i>
<i>32 * *</i>	<i>* 20.-</i>	<i>* 30.-</i>
<i>50 * *</i>	<i>* 25.-</i>	<i>—</i>
<i>100 * *</i>	<i>* 40.-</i>	<i>—</i>

Za moč bo plačati za vsako konjsko silo K 100.- na leto, za večjo množino konjskih sil bo pa dovolila zadruga tudi nekoliko nižjo pavšalno ceno na podlagi posebne pogodbe.

Zadruga je pripravljena onim, ki se takoj oglašijo, dajati od začetka upeljave (konec oktobra t. l. do 1. januarja 1913) tok brezplačno. Najemnino za tok bo plačevati potem mesečno in bo dovolila zadruga pri rednem plačevanju še 5 % popusta na cene toka za luč, kakor tudi za moč.

Zadruga bo napeljala žice na svoje stroške do hiše vsakemu, ki se že sedaj zglaši, napeljavo po hiši pa si mora oskrbeti vsak sam. Napeljava po hiši velja okoli K 10.- za vsako luč. Za prijavo zadostuje, da se napiše število in vrsta žarnic, ki jih vsak želi upeljati si.

Prijave za odjemanje se prigrisati pri podpisanom načelniku najkasneje do 1. septembra. Za poznejše prijave zadruga ne vzdržuje gornje ponudbe.¹⁰

*Za sodarsko zadrugo v Češnjici
Lovrenc Eržen l.r.*

V tej fazi priprav je sodarska zadruga poleg zahtevanih načrtov pripravila tudi

Tehnični opis

projektirane električne napeljave za Češnjico, Studeno in Železnike.

(ročno pripisana so še Selca)

Hidromehanična naprava

Hydromehanična naprava je bila po posebni vlogi c.kr. okrajnemu glavarstvu naznanjena ter se je tozadevni komisiji ogled že izvršil.

Sodarska zadruga v Češnjici namerava na prošnjo sosednjih vasi svojo hydromehanično napravo izpopolniti, in sicer z oddajo električnega toka za razsvetljavo event. prenos moči.

Električna centrala.

V centrali se postavi dynamo-stroj za 25 KW za trovodni sistem 2 x 220 voltov istosmerne napetosti. Dynamo-stroj je najmodernejša konstrukcija ter odgovarja vsem predpisom dunajskega elektrotehničnega društva.

Od tega stroja proizvajani tok se napelje po kabeljnih do stikalnice, katera je prostostoječa, ker je potrebna za nemoten in tehnično pravilen obrat. Potrebni aparati pridejo montirani na belem marmorju in služijo, da se zamore določiti pravilna napetost ter množina električnega toka.

Za varnost stroja ter obrata so montirani na stikalnici varovala, pritikalna na ročico ter maksimalno pritikalno. Glavni tok se razdeli ter peljejo daljnovodi;

Daljnovodi.

Električni tok, proizvajan v centrali, se prenese po svitlo bakrenih žicah, katere so pritrjene na porcelanastih izolatorjih za pritrditev v les ali zid, in sicer se napelje: Trovod 2 x 220 voltov svitla bakrena žica 2 x 25 mm, 1 x 10 mm pelje do ceste, od tam isti premer za Češnjico ter Studeno. Trovod 2 x 220 voltov svitla bakrena žica 2 x 35 mm, 1 x 16 mm pelje skozi Sp. Železnike, isti premer do Zg. Železnikov.

Za varnost obrata so montirana varovala proti atmosferskim pojavom.

Razvodi.

Od glavne napeljave peljejo razvodi, kateri so varovani za razsvetljavo in event. prenos moči. Premer žice je preračunjen, da pri največji mogoči odjemi električnega toka znaša izguba napetosti ca. 2 %.

Križišča daljnovodov jakega toka s telegrafsko žico.

Gotovo pot peljejo daljnovodi jakega toka ob isti cesti kakor telegrafska žica. V tem slučaju se bodo na gotovih krajih križali obe napeljavi. Za varnost telegrafske naprave je pripravljena Sodarska zadruga pri vseh križiščih upoštevana telegrafsko žico zamenjati s patentn. Hackethal žico.

Projektirana električna centrala ter celokupno omrežje se izpelje po predpisih avstrijskega elektrotehničnega društva na Dunaju.¹¹

Češnjica, dne 17. avgusta 1912.

Lovrenc Eržen

Jakob Šolar

Z dopisom C.Kr. okrajnem glavarstvu v Kranju

Podpisana sodarska zadruga za Selško dolino na Češnjici, registr. zadruga z omejeno zavezo, prosi:

C.Kr. okrajno glavarstvo, naj blagovoli na podlagi priloženih načrtov in tehničnih opisov za napeljavo električnega toka za Češnjico, Studeno, Železnike in Selca kar najprej mogoče razpisati ogled na licu mesta ter izdati dovoljenje za to napravo.

Na Češnjici 8. septembra 1912

Lovrenc Eržen

Jakob Šolar

Po prejemu načrtov in tehničnih opisov za napeljavo električnega toka je C.-kr. okrajno glavarstvo 11. septembra 1912 poslalo Sodarski zadrugi za Selško dolino v Češnjici dopis naslednje vsebine:

Ker je iz predloženih situacijskih načrtov za napeljavo električnega toka za Češnjico, Studeno, Železnike in Selca razvidno, da daljnovodi ne bojo napeljeni isključno po deželni cesti ter po javnih potih, temveč tudi po zasebnih zemljiščih, treba je vsekako načrt popolniti in pridjati zaznamek vsih onih parcel ter njih lastnikov, po katerih bo napeljan daljnovod, oziroma bodo postavljeni drogi. Slučajno je označiti tudi vse one hiše ter njih lastnike, ob katerih je namenovano namesto na drogovih pritrditi žice daljnovoda. Ako se je z enim ali ta drugim zemljiškim ali hišnim posestnikom uže dogovorilo zaradi dotične služnostne pravice ter odškodnine, je to naznaniti. Oziroma predložiti dotične pogodbe, če so se seveda sklenile pismeno.

Nadalje naj se v načrtu označijo vsa ona mesta, na katerih se bo daljnovod križal z državno brzojavno napeljavo.

Načrti in tehnični opisi se prilože.¹²

Da je zadruga v času priprav na začetek gradnje imela kar precej težav pri pridobivanju soglasij od posestnikov, lastnikov zemljišč, preko katerih naj bi bili napeljani daljnovodi, je razvidno tudi iz dopisa Zavoda za pospeševanje obrti na Kranjskem, ki ga je 17. oktobra 1912 poslalo C.-kr. okrajnemu glavarstvu v Kranju, v katerem navaja:

Zavod vrača v prilogi vlogo za dovolitev električne napeljave iz elektrarne sodarske zadruga v Češnjici v Železnike oziroma Selca s pristavljenimi imeni vseh posestnikov, po kojih svetu bo izpeljan dalekovod.

Glede napeljave v Železnike pripominja zavod, da je vsled nasprotstva nekaterih lastnikov moral zarisati alternativno progo, da se doseže z dotičnimi ob priliki obhoda še ev. sporazum. Iz krajevno-tehničnih ozirov se je opustila prvotno zaznamovana črta ob levem bregu Sore in se zaznamovala nova črta, ki dvakrat prekorači Soro. Z lastniki so se dosegli že po večini obvezni dogovori, pismene obveznice pa se bodo predložile ob priliki obhoda, ker jih ni bilo mogoče preskrbeti do danes in bi se sicer ta ponovna vloga morala v škodo napeljave zakasneti. Zavod je tudi zaznamoval križišča z brzojavno napeljavo z zelenimi križci. Na nekaterih tako zaznamovanih krajih pa se bo dalo izogniti križanju s prestavo brzojavnih drogov, kar pa se bo najboljše dognalo ob priliki obhoda z zastopnikom poštnega urada.

Ravno tako se je preložil iz lokalno-tehničnih ozirov en del napeljave v Selca.

V splošnem naj bo še pripomneno, da želi zadruga dokončati dalekovod v Spod. Železnike še v teku meseca novembra in so že vsa zadevna dela oddana pod penalno zavezo. Napeljava v Zg. Železnike ter Selca pa naj bi se izvršila šele po potrebi pozneje in je za sedaj vsa napeljava projektirana po drogovih, stoječih na javnih potih. Če bo kateri lastnikov poslopij želel, da se napeljava, namesto da bi se napeljala po drogovih, pred njegovim poslopijem pritrdila na poslopje samo, se mu bo po možnosti ugodilo. To velja tako za Zg. Železnike kakor tudi Selca.

Da bo mogla trdka, ki je prevzela napeljavna dela pod penale, pričeti čimprej mogoče, prosi zavod uljudno, da bi čislano okrajno glavarstvo razpisalo komisijski obhod v čim najkrajšem času nogoče, to tem več, ker bi utegnilo slabo vreme dela na prostem sicer zelo zakasneti ter tudi podražiti.

Zavod še opozarja, da je javna pot parcele št. 1649 ob Sori v Železnike in deloma tudi javna pot parc. št. 1641 proti Selcam že deloma opuščena in jo nekateri mejaši uživajo kot svojo last. Ob priliki obhoda bo zato treba tudi dognati pravilne meje.¹³

Ravnatelj: Ing. V. Remic.

C.-kr. glavarstvo v Kranju je ugodilo prošnji, da se čim prej razpiše komisijski obhod, tako je že 21. oktobra 1912 leta izdalo:

Razglas

S tukajšno pravomočno razsodbo z dne 10. julija 1912 št. 16498 dovolilo se je sodarski zadrugi v Češnjici zgraditi na parceli št. 108 d. o. Češnjica (Studeno) hidroelektrično napravo v svrhu izrabljanja vodne sile reke Sore za obrat strojne delavnice in za proizvodjanje električnega toka za nagon strojev v zadrugi delavnici v Češnjici, slučajno tudi v svrhu oddaje elektrike zasebnikom za razsvetljavo, eventuelno prenos moči.

Da zadruga izpolni ta zadno imenovani namen, namerava izpopolniti svojo hidromehanično napravo s tem, da postavi v centrali dinamo – stroj za 25 KW za trovodni sistem 2 x 220 voltov istosmerne napetosti ter od tega stroja proizvajani tok napelje po kabeljnih do stikalnice in od tod po daljnovodih, obstoječih iz svillo bakrenih žic, pritrjenih na porcelanastih izolatorjih, tja, kjer se naj uporabi električna sila bodisi za razsvetljavo bodisi kot gonilno moč.

Večdel porabivši deželno cesto in pa javne občinske poti in le tam, kjer iz katerega koli razloga to ne bi bilo mogoče, tudi zemljišča zasebnikov za postavljanje lesenih drogov dalekovoda, name-ravamo napeljati elektriko v Češnjico, Studeno, Železnike (Zgornje in Spodnje) in Selce.

Na podlagi tozadevnega načrta, ki je razpoložen tuuradno in pa pri županstvu v Selcih na vpogled, razpiše se v smislu določb paragrafa 25 in 26 obrtnega reda v svrhu, da se določijo oni pogoji in predpisi, pod katerimi je izvršitev nameravane naprave bodisi iz javnih, zlasti varstveno-policijskih bodisi iz zasebno-pravnih ozirov dopustna, komisijska razprava in obenem političen obhod proge daljnovoda na dan 6. novembra t. l. in slučajno tudi prihodnje dni, s sestankom komisije prvi dan ob 9. uri v elektrarni v Češnjici.

To se daje v splošno vednost s pripombo, da je morebitne ugovore ali poprej semkaj pismo poslato ali pa jih najkasneje pri komisiji povedati, ker se bo sicer, v kolikor ne bi nasprotovali uradoma dognani pomisleki, izdalo zaproseno dovoljenje.

Vsi oni zemljiški posestniki, po kojih zemljiščih bo napeljan daljnovod, oziroma se nameravajo postaviti drogovci in kojim se dostavijo tudi posebna obvestila, se pozivajo, da se razprave osebno ali pa po pooblaščenih zastopnikih udeleže, v svrhu, da podajo obvezno izjavo, oziroma da se ž njim dogovore pogoji, pod katerimi privolijo v porabo njih zemljišč v označene svrhe.

C.kr. okrajno glavarstvo v Kranju, dne 21. oktobra 1912.

C.kr. okrajni glavar: (podpis nečitljiv)

Žel. 688

Da je bil predležeči razglas dne 3. 11. 1912 pred cerkvijo javno razglašen in 1 izvod v spodnjih in 1 izvod v Zgornjih Železnikih javno nabit se potrjuje.¹⁴

*Županstvo Trga Železniki
dne 5.11.1912.-*

*Župan:
(pečat) J. Lotrič*

Da je bila zadruga s pomočjo Zavoda za pospeševanje obrti na Kranjskem zares prizadevna in uspešna, govori dejstvo, da je v dobrem letu dni pridobila vsa dovoljenja in zgradila vse objekte in montirala vse naprave, kar je potrjeno z dovoljenjem za začetek obratovanja, ki je bilo izdano v zapisniku o opravljeni tehnični kolavdaciji 21. junija 1913.

Sodarski zadrugi v Češnjici

S tukajšnjima razsodbama z dne 10. julija 1912 št. 16498 in 10. novembra 1912 št. 2928, dovolilo se je sodarski zadrugi zgraditi na parceli št. 108 d. o. Studeno hidroelektrično napravo v svrhu izrabljanja vodne sile reke Sore za obrat strojne delavnice in v svrhu oddaje elektrike zasebnikom za razsvetljavo eventualno tudi za prenos moči. Po izgotovitvi cele naprave izvršilo je okrajno glavarstvo dne 14. junija t. l. tehnično kolavdacijo.

Pri tej se je dognalo, da se na jezu ni ničesar napram prvotnemu odobrenemu stanu spremeni in da se tudi v ta drugem vodna uprava sama ob sebi popolnoma strinja z načrti, ki so bili podlaga vodnopravnemu postopanju.

Vsi prvotno nameravani stroji so se postavili; vrhu teh pa se je omislil še brusilni stroj za nož strugalnega stroja in brusilnica za tračno žago.

Napravila pa se ni, in se je ta misel sploh opustila, žaga na trak v obratovalnici sodarske zadruge v vasi Češnjica.

Daljnovod napeljal se je do zgornjega konca trga Železniki in do spodnjega konca vasi Studeno ter so se postavili drogovi tako ob deželni cesti in javnih potih kakor tudi na zasebnih zemljiščih, kot je bilo določeno.

V splošnem je vsa naprava prav strokovnjaško, solidno in namenu primerno izvršena in je treba v svrhu, da bo tehnično popolna ter zlasti odgovarjala tudi vsem predpisom, ki jih zahtevajo oziri na varnost v obratu delujočih oseb, še tih-le odredb:

- 1.) Na transmisijah je ven moleče nosate kline odstraniti oziroma zavarovati z gladkimi ovoji.*
- 2.) Jermanico do regulatorja turbine je tako preurediti, da jermen ne pade doli in se zabrani s tem ubežna hitrost turbine.*
- 3.) Smirkovo ploščo brusilnega stroja za žage je zavarovati z obrambno čepico, ki obsega celo ploščo izvzevi mesto za brušenje.*
- 4.) Pri tračni žagi zavarovati je spodnji del zgornjega tračnega kolesa z varnostno mrežo.*
- 5.) Ustavljalno pripravo obrezovalne žage je zavarovati z zaklepom.*
- 6.) V transmisijem prostoru je drog ustavilne priprave jarmenika urediti tako, da ga je mogoče zapreti s zaklepom proti premikanju jermenca na gonilno jermenico.*
- 7.) V transmisijem prostoru je transmisijsko vreteno in jermen za krožno žago ograditi.*
- 8.) Na vratih, ki vodijo v transmisijski prostor, je nabiti napis "Prepovedan ustop nepoklicanim osebam".*
- 10.) Dostop do zadnje strani sklepalne deske je zabraniti s posebno zaklopnico.*
- 11) Predzadnji drog v Zgornjih Železnikih nasproti hiše št. 50 se mora prestaviti izven cestišča, ker na sedanjem mestu ovira promet.*

12). Zemeljske zvezne napeljave na dotičnih drogovich naj se zavarujejo proti poškodbam z najmanj 2 metra dolgimi lesenimi laštami.

13). Strelovodno napravo pri odcepišču elektrovoda v cerkev v Železnikih je brez odloga namestiti.

14). Brusačem je preskrbeti varnostna očala. Za prvo pomoč v slučaju nezgod je preskrbeti obvezila in potrebne medikamente in jih shranjevati v posebni proti prahu varni omarici.

Pripomni se, da sta jarmenik in obrezovalna žaga zamenjana v relativni poziciji, zaznamovani v načrtu, kar pa nima na varnost obrata nobenega vpliva.

Namerava se napraviti še nihalni prerezni cirkular ob koncu obrezovalnega cirkularja.

Predpisuje se, da mora biti nihalni cirkular popolnoma zavarovan, če ni v obratu, na predni strani pa se ima opaz do višine mize, da se zabrani poškodbe delavcev, ki delajo s tem cirkularjem.

Vrhu tega je tudi primerno zavarovati jermenje do tega cirkularja, opremiti ga je tudi z ustavljajno pripravo, zavarovano tudi s zaklepom.

V podstrešju se je napravilo na vzhodni strani stanovanje, obstoječe iz ene sobe in dveh kabinetov. V stavbno-policijskem oziru se temu ne ugovarja.

Ker je zagotovilo podjetje, da bo izvršilo vse navedene spremembe oziroma dopolnitve nadalje v teku treh mesecev, se izda dovoljenje za pričetek obrata.

Do 1. oktobra t. l. je poročati, se je predpisom tega odloka ustreglo.

Konečno se omeni, da se je zahtevam državne brzozjavne uprave v svrhu varstva brzozjavne napeljave št. 1669 v polnem obsegu zadostilo.

Komisijjski stroški, vstevši koleke za prošnjo in komisijjski zapisnik, odmerili so se s svoto 97 K 61 h, ki je v 14 dneh tu uradno vplačati.

Proti temu odloku prosta je pritožba na c.kr. deželno vlado v Ljubljani, ki bi se imela v teku 14 dni, dneva vročbe ne vstevši, vložiti pri podpisanem c.kr. okrajnem glavarstvu.

C.Kr. okrajno glavarstvo v Kranju, dne 21. junija 1913.¹⁵

Iz vsebine zapisanih dokumentov je razvidno, da je zadruga dobila uradno dovoljenje za začetek poskusnega obratovanja elektrarne junija 1913. leta in v tem mesecu je bila tudi uradna in slovesna otvoritev elektrarne in delavnice. Kdaj, katerega dne, je zasvetila prva žarnica, ni zapisano, je pa v knjigi "prejemki in izdatki" zabeleženo, da so prvi odjemalci električnega toka plačali porabo za mesec julij 1913 in da se je tokovina pobirala mesečno, kar pomeni, da je elektrarna že obratovala. Plačevali so od števi-

la in moči žarnic, ki so jih imeli, pobiral – kasiral, pa je električar monter, ki je upravljal elektrarno.

Zadruga je v razpisu Ponudba oddaje električnega toka za razsvetljavo in moč, ki ga je objavila že sredi leta 1912 in s katerim je hotela ugotoviti, koliko je zainteresiranih, da se priključijo na električno omrežje kot odjemalci, optimistično napisala, da bo to mogoče že od oktobra 1912. leta in da jim bo dajala brezplačni tok do 1. januarja 1913. leta, a se je kasnilo za pol leta. Tako je bil verjetno ta preizkusni

čas v prvi polovici leta 1913 in so prvi odjemalci, ki so bili že priključeni na električno omrežje, v tem času imeli električni tok brezplačno.

Zadruga je v letih 1913 in 1914 zbirala odjemalce električne energije in z njimi sklepala naročniška razmerja z naročilno obveznico:

NAROČILNA OBVEZNICA

Podpisani se zavezujem za 10 letno odjemanje električnega toka iz elektrarne Sodarske zadruge v Češnjici pri Železnikih za razsvetljavo z naslednjimi svetili:

Letna cena

	<i>Letna cena</i>	
	<i>Enotna</i>	<i>Skupna</i>
..... kovinske žarnice po sveč	K.....	K.....
..... » » » »	»	»
..... » » » »	»	»
<i>Skupna letna svota za luč</i>	<i>K</i>	
<i>nadalje za odjemanje električnega toka za:</i>		
.....	<i>K</i>	<i>K</i>
<i>Skupni znesek za luč in moč na leto</i>	<i>K</i>	
<i>reci kron- vinarjev, ki se jih zavezujem plačevati redoma</i>	<i>mesečno za</i>	

Nasproti se zavezuje Sodarska zadruga v Češnjici, da bo dajala električni tok, ki bo zadovoljal v polni meri za zgoraj navedeno uporabo tudi za dobo 10 let po nespremenjeni zgoraj navedeni ceni, računajoč od dneva dogotovljene upeljave.

Po preteku veljavnosti te pogodbe se ta lahko obnovi po sedanjem ključu ali pa tudi na podlagi novega dogovora, na zahtevo ene ali druge stranke pa tudi prekine.

V slučaju poškodbe električne zadrugine naprave vsled višjih moči, uime itd. zavezuje se zadruga popraviti je v najkrajšem času. Ni pa dolžna dati nikake odškodnine za čas, v katerem bi ji vsled take poškodbe ne bilo mogoče dajati električnega toka. Odračuna plačevanje toka le za čas prekinjenja več kakor 8 dni.

Ta obveznica razveljavi vse starejše ustmene ali pismene dogovore.¹⁶

V Češnjici dne 19....

*Pravno veljavni podpis
Sodarske zadruge:*

*Naročnik električnega toka:
Žig*

Da je bilo med krajani vasi Češnjica, Studeno in Železnikov, do koder je bil napeljan elektrovod, veliko interesentov, pove podatek iz knjige odjemalcev električne energije, ki je bila vodena od 1. 1. 1915 in je s tem datumom vpisanih 32 odjemalcev iz vasi Češnjica, 17 iz vasi Studeno in 37 iz Železnikov. Od tega dne so vpisani odjemalci plačevali porabljeno energijo pavšalno četrtletno. Merilo za obračun je bilo število in moč priključenih žarnic in likalnik (Karol Dolenc), ki pa je bil za tiste čase prav gotovo še izjema. Z drugimi porabniki električne energije v tistem času pa naročniki še niso razpolagali.

S 1. 1. 1915 je bilo uvedeno redno plačevanje porabljene energije ne mesečno, ampak četrtletno, po ceni, navedeni v ponudbi za moč žarnice v letnem znesku, in sicer za 16-svečno žarnico 13 kron, za 25-svečno 25, za 32-svečno 20 in za 50-svečno 25 kron. Da pa so bili prvi odjemalci zelo skromni, je vidno v knjigi, da jih je bilo kar nekaj, ki so četrtletno plačali le 3,30 krone, kar je bilo treba plačati za eno 16-svečno žarnico. Več kot 10,50 krone pa so plačevale redke izjeme.

Po dograditvi in rednem obratovanju elektrarne je vodstvo zadruga ugotovilo, da je za proizvodnjo električnega toka na razpolago dokaj več moči turbine, kot ga rabi žaga venecijanka in stroji v delavnici, ki so bili vezani preko transmisijskih prenosov direktno na os turbine, tudi dinama za proizvodnjo elektrike, zato se je prizadevalo za čim več odjemalcev, saj je bilo na razpolago dovolj elektrike, odjemalci posamezniki pa so bili še skromni potrošniki, saj so si le nekateri privoščili več kot eno žarnico.

Ker je zadruga želela prodajati električno energijo, se je morala registrirati in pridobiti koncesijo. Zato je morala izpolniti določene pogoje, med drugim pogoj, da je imela redno zaposlenega dežurnega električarja na elektrarni. Tako je kot prvi leta 1913 zapisan z redno mesečno plačo 60 kron Ivan Lužar. V drugi polovici leta 1914 do januarja 1915 je službo dežurnega električarja opravljal Svatopluk Mervič. Zaposleni električar je poleg neprekinjenega dežurstva na elektrarni moral opravljati vzdrževalna dela na elektrovodih, popravila in nove napeljave pri od-

jemalcih, istočasno pa je pobiral tudi tokovino.

Prva svetovna vojna (1914–1918) je močno posegla v nadaljevanje dobro zastavljenih načrtov, tako v delo sodarske delavnice kot v elektrifikacijo ostalih vasi v Selški dolini (Selca). Vse je zastalo. Zaradi pomanjkanja ljudi (splošne mobilizacije) delo v sodarski delavnici sploh ni bilo organizirano, ampak so v njej le občasno delali starejši sodarji, ki niso imeli doma primernih prostorov, na strojih pa so pripravljali doge za sode sodarji, ki so sode izdelovali doma.

Elektrarna od januarja 1914 tudi ni več zaposlovala kvalificiranega električarja, ampak je službo dežurnega opravljal kar načelnik zadruga Lovrenc Eržen, ki je istočasno tudi opravljal vzdrževanje in popravilo napeljav. Tako stanje je trajalo vsa leta vojne in še prva leta po vojni, ko se zadruga nikakor ni mogla opomoči od škode, ki je nastala zaradi ustavitve obrata med vojno.

Leta 1921 je bil razrešen načelstva Eržen Lovrenc. Izvoljen je bil nov 7-članski odbor zadruga, katerega vodstvo je prevzel Primož Lotrič, njegov namestnik je postal Jurij Blaznik, dolžnost dežurnega električarja na elektrarni pa je prevzel priučen Anton Gajgar.

Odbor je bil postavljen pred zahtevno nalogo, organizirati združeno dejavnost, da bi zadruga rentabilno poslovala, da bi investicije in pred vojno zastavljeni načrti pričeli dajati pozitivne rezultate. Žal, novoizvoljeni odbor ni bil kos tej nalogi. Sodarstvo se je le počasi vračalo v stare, že utečene okvire. Sode so še naprej izdelovali individualno na svojih domovih, povečini so bili to starejši sodarji, saj je štiriletna vojna vzela precej mlajših ljudi. V novi delavnici se je nadaljevalo neorganizirano delo kot med vojno.

Že v naslednjem mandatu je bilo izvoljeno novo vodstvo zadruga. Načelnik je postal Jakob Prevc s Studena. Žal, tudi to vodstvo ni uspelo dvigniti zadruga iz sivega povprečja gospodarjenja – životarjenja. Tako smeli načrti vodstva pred vojno niso bili uresničeni in velike investicije – nadaljevanje elektrifikacije Selc – niso bile dokončane. Tudi obrat

žage kot nove delavnice ni bil izkoriščen, čeprav je bilo na razpolago več kot dovolj pogonske moči. Resnici na ljubo je treba povedati tudi to, da sicer razmere v povojnih letih v novi državi Jugoslaviji niso nudile pogojev za uspešno podjetništvo. V desetletju je nastopila še splošna gospodarska kriza, ki je zavrila še tisto skromno gospodarstvo, in šele zadnja leta pred drugo svetovno vojno so vnesla nekaj optimizma v gospodarsko sfero.

Vsa leta do druge svetovne vojne je zadrugi načeloval Jakob Prevc (17 let), dežurni električar, tak je bil naziv elektromonterja, ki je skrbel za redno obratovanje elektrarne, pa je bil do svoje upokojitve 1938. leta Anton Gajgar.

Elektrarna je vsa ta leta obratovala taka, kot je bila narejena po investicijskih načrtih leta 1913, tj. z dinamo za istosmerni tok z močjo 30 A, kar je zadostovalo za potrebe inštalirane moči in potrošnjo naročnikov vse do zadnjih let pred drugo svetovno vojno, ko so nastale potrebe po večji moči izmeničnega toka. Tako se je zadruga leta 1939 odločila preurediti elektrarno tako, da je zamenjala dinamo za istosmerni tok z generatorjem za trifazni tok z napetostjo 380/220 V in z učinkom 32 kW. Prenosno omrežje so predelali za trifazni tok in ničelni vod. Preureditev strojnice elektrarne in dobavo generatorja je izvedla Jugoslovanska družba za električno industrijo Elin iz Zagreba.

Večji poseg na napravah elektrarne je bil 1934. leta, ko je bila napravljena zapornica na jezu, ki naj bi omogočala regulacijo pretoka vode v primerih povečanega vodostaja. Potrebo po taki zapornici so narekivale vse pogostejše poplave narasle vode za jezum, ki so naredile kar precejšno škodo tako na obratu Centrala kot tudi na poljih ob strugi reke. Dela na zapornici na jezu je vodil tesarski mojster Šparovec, po domače Šmajar, iz Sela s svojimi delavci. Kot zanimivost tega posega naj omenim betoniranje korita zapornice, ki je zahtevalo velike količine betona, kar je bilo za tiste čase velik napor, saj se je beton mešal ročno z lopatami in s predpostavko, da se betoniranje ne sme prekiniti; tako so neprekinjeno delali podnevi in ponoči dva dneva.

Vsa medvojna leta (1918–1940) je elektrarna obratovala več ali manj v skromnem obsegu, saj je z električno energijo oskrbovala le prebivalce Železnikov, Češnjice in Studena. Ti so jo rabili za razsvetljavo, kot pomoč pri delu, za pogon delovnih strojev pa ni bilo zanimanja, ker siromaštvo prebivalstva tega konca Selške doline tega tudi ni omogočalo. V letih 1920–1923 je bil poizkus dobave elektrike za pogon strojev usnjarne Dermota v Železnikih, kar pa se ni obneslo, saj prevelika razdalja prenosa elektrike istosmernega toka ni omogočala zadosti moči. S podobnimi težavami se je soočila usnjarna Demšar na Češnjici, ki je v letih 1932–1940 uporabljala elektriko elektrarne za pogon delovnih strojev, rešitev se je našla v samostojnem elektrovodu od elektrarne do delavnice, kar je omogočila neposredna bližina.

Za napeljavo omrežja v druge vasi v tem času ni bilo nič napravljenega. Šele pomladi leta 1940 so napeljali električni vod v vas Smoleva in leta 1945 v vas Kališe. To pa je tudi vse omrežje, po katerem je ta elektrarna oskrbovala prebivalce z elektriko vse do preklopa na omrežje državnih elektrarn – DES. Sicer pa so moči hidronaprav elektrarne v povojnih letih 1945–1948 uporabljali preko transmisijskih prenosov za pogon gatra, večlistne žage za razrez hlodovine in za pogon motorjev delovnih strojev v sodarski delavnici, kar pa je napravila Lesna zadruga, s katero se je leta 1946 združila Sodarska zadruga.

S postavitvijo novih obratov in širitvijo proizvodnje na obratu Centrala je bila električna moč diname hidroelektrarne premajhna za potrebe novih proizvodnih obratov, zato je zadruga leta 1948 postavila na pogonski zmogljivosti – turbini – žage venecijanke pri plavžu v Železnikih dinamo za proizvodnjo električne energije in jo sinhrono priključila na omrežje. Ker še vedno ni bilo na razpolago zadostne količine električne moči, predvsem za zagon vse močnejših elektromotorjev v proizvodnji, je bil leta 1951 v novozgrajeni kotlovnici pri lokomobili postavljen generator za proizvodnjo električnega toka, ki naj bi v delovnem času proizvodnje zago-

tavljala manjkajočo električno energijo. Sicer je bila parna lokomobila postavljena za proizvodnjo pare za sušilnice lesa. Vsled vse večje potrebe po sušenju lesa je bila 1953. leta povečana kotlovnica in postavljena še ena parna lokomobila, pri kateri je bil prav tako montiran generator za proizvodnjo električne energije. Ker pa je kljub vsej razpoložljivi električni energiji še vedno ni bilo dovolj za vse večje potrebe proizvodnih obratov, je bila leta 1954 postavljena ob kotlovnici transformatorska postaja za priklop na državno električno omrežje. Tako je obrat elektrarne z omejeno močjo potem nudil le dopolnilni – dežurni vir energije vse do leta 1990, ko je bila elektrarna prodana privatniku Dušanu Dolganu iz Domžal. Sedanji lastnik je elektrarno preuredil, dogradil je še dve turbini in se priključil na državno omrežje, v katero oddaja proizvedeno električno moč.

Po upokojitvi monterja Antona Gajgarja se je kot dežurni električar januarja 1938 zaposlil Albert Novak. Bil je šele dobro izučen, mlajši, samski, pa mu

težki pogoji dela in neurejene življenjske razmere niso ustrezale, zato je že v pol leta zapustil delo. V avgustu se je zaposlil Franc Hrovat izpod Korena. Bil je starejši in je prav tako zaradi neurejenih razmer – žena ni hotela prebivati na elektrarni – že po nekaj mesecih zapustil službo. Vse do avgusta 1941 zadrugi ni uspelo zaposliti stalnega električarja, tako da je dežurstvo opravljal kar načelnik zadruga Jakob Prevc, za nujna občasna dela pa je najemal strokovno pomoč. V avgustu 1941 se je zaposlil kvalificirani električar Alojz Luskovec z Godešiča. Za električarja se je izučil v vojni mornarici, kjer je tudi služboval vse do začetka druge svetovne vojne. Po okupaciji Jugoslavije se je vrnil domov in se zaposlil na elektrarni Sodarske zadruga, kjer je delal vse do upokojitve leta 1965. Leta 1950 se je na obratih Centrala zaposlil kot obratni električar Blaž Dolenc, ki je med drugimi deli imel tudi skrb za obratovanje elektrarne, po upokojitvi Luskovca pa kot odgovorni za vse elektroenergetske naprave na obratih Centrala tudi za elektrarno do leta 1990.

Viri in opombe:

- 1 Niko Žumer: *Elektrifikacija Selške doline*. Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, 1973.
- 2-5 Katarina Kobe - Arzenšek: *Sodarstvo v Selški dolini*. Les, revija za lesno gospodarstvo, Ljubljana, Zveza lesarjev Slovenije : GZS, Združenje lesarstva, 1966.
- 6-16 Zgodovinski arhiv Ljubljana. Enota za Škofjo Loko, Partizanska cesta 1 B.

Rožice

Aleksander Čufar

EFIAP/b, PPSA, KMF FZS, MF FDG

Foto: Aleksander Čufar

Prvi pomladni cvetovi nas zmamijo na travnike in obronke gozdov, ko smo že naveličani enobarvnosti in monotonosti zime. Čudovite barve, ki izstopajo iz sivo rjave pokrajine, so prvi znanilci, da prihaja nov, z barvami, predvsem cvetja, veliko bogatejši čas. Vsaka roža, vsak cvet ima svojo vlogo v naravi, nam ljudem služijo kot zdravilo, ko nam barve in vonjave napolnijo dušo z novo energijo. Kar ne moremo se naužiti travnikov, polnih cvetov, ki neslišno valovijo v pomladnih sapah.

Z dvigom temperature in vedno bujnejšim rastjem je cvetja vedno več. Enkrat prevladuje modra, drugič rumena, največkrat pa barvno raznolika kombinacija. Cvetovi so vedno višje, vonj je intenzivnejši, cel travnik tekmuje, kje bo bujnejše, lepše. Ljudje velikokrat v naglici tega niti ne opazimo, ko pa se za trenutek ustavimo, nas presune enostavnost in enkratnost narave, ki nas obkroža.

Če si vzamemo nekoliko več časa in od blizu opazujemo cvet, ki se pozibava v rahlem vetriču, opazimo, da si cvetovi niso različni samo barvno, ampak so velikokrat povsem različni. Pri nekaterih prevladuje vonj, ki je tako enkraten, da ga ne moremo primerjati z nobeno drugo vonjavo, drugič izstopa oblika, ko so listi ukrivljeni povsem nazaj, prašniki in pestiči pa štrlijo navzven in vabijo opraševalce. Spet drugič nas preseneti krhkost rastline, mimogrede se zamislimo, kako lahko tako nežno bitje v naravi sploh preživi.

Že na samem začetku so fotografijo poimenovali kot umetnost slikanja s svetlobo. Najpomembnejše pri dobri fotografiji je dobra, pravilno uporabljena svetloba. Z osamitvijo objekta s pomočjo objektiva, globinske ostrine, odstranimo vse preveč moteče elemente, prikažemo pa pomembne, najvažnejše. Za tak pristop k fotografiji pa je potrebno, da avtor neprestano opazuje predmete v okolici in opazi, kako pri različni svetlobi menjajo oblike in strukture, sence, barve ...

Zaradi vsega do sedaj videnega pritrujem fotografu Whitmanu, ki je rekel: "Kar se mene tiče, jaz vidim same čudeže."

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

POLONINO ODPUŠČANJE

*Da hod od Lajnarja k sosedu,
še neki pridanič je zvedu.
Predno Polona odkoraka,
ta lump pa že za skednjem čaka.*

*Predno da se Polona vrne,
ji tat vso hišo preobrne,
ukrade ji angelčke iz trona,
kako je žalostna Polona.
Ko pregleduje not po hiši,
ja ura se nič več ne sliši.*

*"Še to svetinjo mi je odnesu,
še to uro staro, vso v lesu,
ta ura, stara spremljevalka,
za cajte štet mi pomagalka
je tiho in spoštljivo stala,
ko Janeza je smrt pobrala,
dva dni je stala onemela,
ko smrt ga je s seboj vzela,
da od pogreba sem se vrnila,
tist cajt ni šla in tud ni bila ..."*

*Ko to Polona premišljuje,
postalo ji je vedno huje:
"Miličnikom bom na postajo
povedala to grdo krajo."*

*Pa paršu je žendar do hiše,
vse preslika, vse popiše,
podrobnosti Polono vpraša
in meni: "Večja bo ta kaša,
nobenmu ne bom nič povedov,
samo za njim bom mal pogledov."*

*So nit se vlekla na sodišče,
sodnik Polono koj obišče,
Polona z malco mu postreže,
sodnik pa s križem kruh odreže.*

*"Kako ste vedli, kje stanujem,
kje molim, spim in obedujem?"*

*"S seboj pripeljal sem tud tata,
da mi pokaže hiše vrata,
da skril bi vašim se očesom,
stoji gor v ograji za drevesom.
Zakaj pa malcat dol ne pride,*

*Polono taka skrb obide:
"Ob svojem zdaj stoji prepadu,
ga sram je, ker je uro ukradu."
Sodniku tat se zdi "oblačen".*

Polona misli, da je lačen.

*Sodnik pa gleda v to divjino,
krepost je zrasla v to višino
v senci hiše, s slamo krite,
"Pa tako, Vi svetost, živite,
da za malco dali bi tatu
zaseke, kruha in medu?"*

*Zdaj ura spet na sten visi,
le angelčkov nazaj še ni,
odnesli so gotov v višave
nebeške Janezu pozdrave.*

Andrej Demšar

SREČANJE Z MEDVEDOM

I.

*Ko Stane zjutraj se zbudi,
 lep dan na oknu se blešči.
 Ko sedem farni zvon odbije,
 motorko prazno koj zalije,
 ga žena gleda, reče: "Oh,
 a spet boš šov v tvoj Pomarpoh."
 "Ja, take so navade naše,
 da seka se, k so šmarne maše.
 So drevesa stara in debela,
 potrebna bo klobasa cela."
 Ko v gozdu temnem prisluškuje,
 nekdo se vendar približuje.
 Ni vedel, da ima soseda,
 in to kosmatega medveda.
 "Kak čudna hoja tale je,
 kot da nekdo v copatah gre."
 In Stane ne malo presenečen ...
 "Kak čudno sosed je oblečen!"
 Ko medved pride v bližino,
 zgrozi se Stane nad zverino.
 Mal'cat sedaj naprej ne kaže,
 čeprov glih kruh z zaseko maže.
 Zdaj pa še on zavzdihne: "Oh,
 zakaj sem šel v Pomarpoh!"
 Kar las na glavi še ima,
 od vsak'ga posebej mu kaplja.
 Če gor bi vstov in letu bi,
 gotov ga medved dohiti.
 Najbolj se kar je zavalit,
 na cajtu nekej pridobit.
 Medved pa je požrl slino,
 odšel na Dajnarsko planino.*

II.

*Na Soršk, na Dajnarski planin
 pojavil se je kosmatin.
 Lovil je ovce in jih klav,
 drvel za njim je ves krvav.
 Bežale ovce, blebetale,
 pred njim se skrivale v skale.
 Ubil najlepšo je telico,
 potem imel je veselico.
 Še Šimnov koz ni parzanesu,
 jo strgal je, v Jelovco nesu.
 Še kmetje so se pritožili:
 "Tega ne bomo več pustili.
 V hribih naših te doline
 preganjal zmeraj smo zverine.
 Kadar je lovcev bilo premal,
 so še raubšči pomagali.
 Prav neč se ni zanest medvedu,
 da nam pastirja ne bi snedu."
 Na potezi zdaj je bil minister,
 računa se, da mož je bister.
 Zato odločbo je izdav,
 samo da medved bo ta prav.
 Kosmat naj bo, šape velike,
 med mero velike ne razlike.
 Da mera šape bo taprava,
 naj ga ne strelja prazna glava.
 Nad medveda šel je Tone z Luše,
 s seboj uzev obe je puše:
 "Koruze dost ti bom nasuv,
 ko se naješ, boš pa zarjuv."*

III.

*Ko strel je na Jelovci poču,
medved zadet pokonc je skoču.*

*Gorenjski glas na prvi stran
prikazal sliko je ta dan.*

*So lovci zvedl, so hitel,
da bi na kamero posnel,
in bili so vesel od vinca,
so merl šape kosmatinca.*

*"Ministru bomo sporočil,
bo kar ta prav," so ugotovil.
V Selca medveda so privlekl
še prej, kot so ga iz kože slekl.*

*Veliko zbralo se ljudi,
medveda gledat so prišli.*

*Občudovali so oba,
medveda in pa Toneta.*

*Da upal si v to bližino,
v oči pogledat to zverino.*

*Biv je težak in so ga z muko
v garaži Orlov dal na kluko.*

Pri Kveder prišli so skoz dur:

*"Gostilničar, zdaj koj zakur,
pekli medvedje bi meso,
gotov najboljša taca bo."*

*Se mogu Tone je zredit
in pa napraviti lovski izpit,
da maščeval je svojga strica,
ki medved mu opraskal lica.
V brunarci bo zdaj nagačen,
nikol več v Jelovci lačen!*

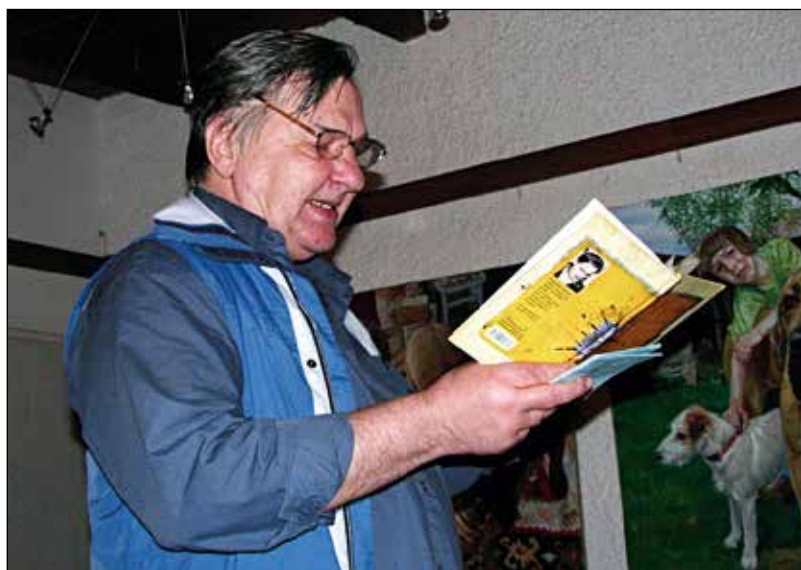
Andrej Demšar

Mavrica neba 2009

Večjezični literarni maraton

Tomaž Šturm

General Mahić
iz Sarajeva.

Po lanskoletni, peti Mavrici neba smo ohrabreni s pozitivnimi vibracijami in vtisi v letošnjem letu organizirali šesti večjezični literarni maraton Mavrica neba 2009. Kot že vsa leta do sedaj smo ga ne glede na vreme in ostale okoliščine organizirali na prvo soboto v juniju. Lansko leto smo prvič imeli prireditev na dvorišču in v galeriji Muzeja Železniki. Nad prizoriščem smo bili navdušeni in tudi v letošnjem letu smo se zbrali na istem mestu. Še vreme nam je bilo naklonjeno in v zgodnjem popoldnevu smo začeli.

V preteklih letih je nastopilo veliko različnih bolj ali manj uveljavljenih avtorjev, ki so željni nastopanja in objavljanja svojih del v različnih literarnih revijah. V ta namen smo letos povabili Mareta Cestnika, urednika nove literarne revije OtočjeO (www.otocje.si), ki nam je predstavil revijo, njeno vsebino in namen, in k sodelovanju z lastnimi prispevki povabil vse prisotne avtorje. Najprej so svoja dela brali avtorji, ki so bili objavljeni v prvi številki revije Otočje, za njimi pa še vsi ostali, prijavljeni na letošnji maraton.

Sledil je daljši premor, v katerem smo se lahko pogovorili z urednikom in med sabo izmenjali mnenja. Istočasno je potekala delavnica izdelave dražgoških kruhkov, ki jo je pripravila Alenka Lotrič. Od samih osnov izdelave smo hitro prešli na praktične poiz-

Občinstvo.

Izdelovanje dražgoških kruhkov.

Lusier.

kuse, tako da je lahko vsak izdelal svoj kruhek. Pripravili smo tudi pečico, v kateri smo jih takoj spekli in jih potem pojedli ali odnesli domov.

Na Osnovni šoli Železniki smo v lanskem letu prvič priredili literarni natečaj in ga zaradi zelo dobrega odziva pripravili tudi letos. Tema natečaja je bila Moj prijatelj drevo. Na natečaj je prispelo 58 pesmi, pravljič, razmišljanj učenk in učencev z razredne in 15 s predmetne stopnje. Komisija, ki so jo sestavljali pesnica Neža Maurer, pesnik in organizator natečaja Tomaž Šturm in mentorica literarnega krožka na osnovni šoli Katarina Primožič, je izbrala 10 prispevkov mladih avtorjev, pet s razredne in pet s predmetne stopnje. Izbrani mladi avtorji so nastopili na literarnem maratonu in se tako predstavili tudi širši množici poslušalcev. Glede na izbrano temo natečaja smo za sponzorja pridobili Zavod za gozdove Slovenije, ki je prispeval nagrade za najboljše v obliki knjige Gozd je nekaj več. Učenci Osnovne šole Železniki so predstavili tudi svoje šolsko glasilo Naše poti, kjer se kalijo naši najmlajši avtorji in uredniki.

S programom smo nadaljevali po večerji. Najprej se nam je predstavil izredno nadarjeni kantavtor Martin Ramoveš. Za njim je nastopila skupina Lusier in nas popeljala v nežne višave. Glasba nas je pošte-

no razgrela in pripravila na nadaljevanje maratona. Na vrsto so prišli še vsi avtorji in avtorice, med njimi tudi Admiral, naš gost iz Sarajeva. Zaključek je sledil v cilju, ki je bil blizu polnoči.

Od začetka do konca maratona pa so bili odprti literarni kotiček, tržnica knjig in izmenjava idej med avtorji. Lahko smo si ogledali veliko zanimivih knjig, jih prelistali, kupili, podarili ali pa zamenjali z drugim avtorjem.

Na letošnjem maratonu je nastopilo 25 avtorjev iz cele Slovenije, od Idrije, Železnikov, Jesenic, Žalca, Domžal pa do Maribora, Metlike, Ljubljane ... in prvič je bil z nami gost iz Sarajeva. Veseli nas dejstvo, da poleg stalno sodelujočih avtorjev na maratonu, mavričarjev, vsako leto pride nekaj novih avtorjev, ki dodatno popestrijo prireditve.

Zaključimo lahko, da je tudi letošnji maraton uspel, srečno smo ga pripeljali do cilja. Avtorji nam vsako leto podelijo priznanje za naš trud, ker se ga vedno udeležijo v tako velikem številu. Lahko pa ocenimo, da je bilo obiskovalcev maratona letos manj kot pretekla leta, mogoče tudi zaradi napovedanega dežja. Sodelovanje z Osnovno šolo Železniki se je izkazalo za izredno uspešno in naslednje leto bodo učenci spet z nami.

Uredniški
odbor
Naših poti.

MOJ PRIJATELJ DREVO

*V šoli dobili smo nalogo,
da opazujemo svoje drevo.
Moja češnja do pomladi
zacvetela bo lepo.*

*Ko nalogo dopolnjujem,
prav na tiho premišljujem:
"Le kako drevo zunaj preživi,
pa čeprav močno sneži?"*

*Zunaj veter močno piha,
češnja kar močno zaniha.
Zanjo me zelo skrbi
in pri srcu zaboli.*

*Brž ko zjutraj se zbudim,
hitro k oknu odhitim.
Veter pa še vedno piha,
a moja češnja mirno diha.*

*Čez poleti bo toplo,
češnje zeblo nič ne bo.
Sončila se bo vesela,
ker bom jaz pod njo sedela.*

Špela Kavčič, 4. razred PŠ Dražgoše
Mentorica: Jana Lušina

DREVO

*Pozimi sem belo,
pomladi vzcvetim,
poleti se grejem,
v jeseni rodim.*

*Sem drevo mogočno,
nosim sadje sočno,
imam liste zelene
in hruške rumene.*

*So pisani ptički na meni doma,
na vejah čepijo,
veselo žgolijo,
se rumenih hrušk veselijo.*

Luka Bajželj, 5. a
Mentorica: Danica Mohorič

MOJ PRIJATELJ DREVO

*Jaz drevo sem sredi trav,
brez listov, popkov in cvetov.*

*Kmalu bom se prelomilo,
saj moje noge težko me držijo.*

*Tukaj sem že vrsto let,
rad bi bil še mnogo let.*

*Včasih bil sem velik in močan,
ptice rade so me imele,
saj na meni gnezdo so si spletle,
se spomladi so ženile in rodile pa prepevale.*

*Tukaj sem že vrsto let,
rad bi bil še mnogo let.*

*Zdaj sem velik in trhlen.
Vsaka ptica mimo mene gre!
Ker na meni cvetja ni,
spomladi tudi petja ni.*

*Tukaj sem že vrsto let,
rad bi bil še mnogo let.*

Matic Oblak, 8. c
Mentorica: Mira Prevc

JAZ DREVO

Jaz sem drevo. Rado imam sok iz korenin. Smola je moja kri, listi pa so kot dežniki, ki me varujejo pred dežjem. Imam veliko stanovalcev: to so trije ježi, ki živijo pod mojimi koreninami, dve veverici, ki stanujeta visoko v moji krošnji, sinica, ki živi med vejami, in še sova.

Ob meni sta dolgo živela tudi dva moja prijatelja, a na žalost ne dolgo. Posekali so ju. A še vedno se

ju spominjam – bila sta večja od mene in imela sta veliko košato krošnjo.

Zdaj sem čisto samo in razen živali nimam nobenih obiskovalcev. Pozimi sem se skoraj podrlo, ker je bilo na meni preveč snega.

Želim si prijateljev. Le kdo si jih ne?

Blaž Hudolin, 3. b

Mentorica: Andreja Rant Bogataj

MOJE DREVO PRIPOVEDUJE

Pred mnogimi leti sem bil še plod na moji mami. Pa je kar naenkrat priletela ptica in me pozobala. Dolgo časa sem preživel v temi v njenem črevesju in želodcu. Končno sem dočakal dan, ko je ptica šla na veliko potrebo na velik travnik, poln rož in mlade trave.

Minilo je le nekaj tednov in že sem začutil močno energijo, ki me je pognala iz zemlje. Prvo leto mojega odrasčanja me je bilo zelo strah, da bi me kdo pohodil ali pokosil. Imel sem srečo in preživel!

Iz leta v leto sem rasel in se redil. Postal sem mogočno drevo. Nekoč sem zaslišal, da nekdo trka name. Bila je žolna, ki je delala luknjo za svoje mlađičke. Po mojih krošnjah so večkrat skakale veverice in ob moje lubje so jeleni drgnili roge.

V življenju sem doživel dosti hudega: več manjših potresov, viharjev, neurij s točo, zmrzali ... Najhuje pa je bilo jeseni leta 2007. Tisti dan je bil zame usoden. Izruvala me je voda in me odnesla. Dolgo časa me je premetavalo po poteh, cestah in po travnikih. Na srečo nisem bil huje poškodovan, zato so me naložili na kamion in me odpeljali. Iz mene so kasneje naredili papir.

In, ne boste verjeli, jaz sem prav ta papir, na katerega je napisano to besedilo. Kljub vsemu sem vedel, da sem za kaj koristen.

Miha Benedičič, 5. a

Mentorica: Danica Mohorič

INTERVJU Z BOROM

TJAŠA: Dober dan, gospod Bor!

Sem Tjaša Polajnar Vešligaj iz 4. a razreda. Obiskujem osnovno šolo v Železnikih. Rada bi vam zastavila nekaj vprašanj.

Lahko?

BOR: Seveda, deklica!

TJAŠA: No, pa začnimo! Koliko let že stojite tukaj?

BOR: Minilo bo že skoraj deset let.

TJAŠA: Kateri dan vam je bil do zdaj najbolj všeč?

BOR: To je bil pa tisti dan, ko so poleg mene postavili klopec.

TJAŠA: In zakaj ravno ta dan?

BOR: Ker rad poslušam ljudi, ki posedajo pod moji vejami. Pripovedujejo si različne zgodbe. Včasih pa se najde tudi kak tak, ki jih pripoveduje le meni.

TJAŠA: Ste veseli ali žalostni, kadar dežuje?

BOR: Vesel sem dežja. Všeč mi je, ko mi med iglicami polzijo dežne kaplje.

TJAŠA: Katero drevo si želite za svojega soseda?

BOR: Za sosedi bi prav rad imel jablano in češnjo, ker tako lepo dišita, ko cvetita.

TJAŠA: Ali imate v svojih vejah kakšno gnezdo?

BOR: Na žalost ne. Imam pretanke veje in ptice zato raje gnezdijo na drugih drevesih.

TJAŠA: Ali vas obiščejo kakšne druge živali?

BOR: O, to pa to! Veveričke se neprestano podijo po mojem deblu in me žgečkajo. Mladi srnjaček, bambi, pa velikokrat zaspančka pri mojih koreninah.

TJAŠA: Ali vas pozimi kaj zebe?

BOR: Imam to srečo, da imam tudi pozimi iglice. Sem iglavec in zato sem vse leto poraščen.

TJAŠA: Kaj pa, ko vas bodo posekali?

BOR: Ne vem. Ko me bodo posekali, bom mogoče spet zrasel. Res ne vem.

TJAŠA: Če bi imeli otroke, kaj bi jim povedali?

BOR: Naj spoštujejo naravo in naj pazijo nanjo.

TJAŠA: Gospod Bor, hvala da ste si vzeli čas zame. Nasvidenje!

BOR: Nasvidenje, Tjaša.

Tjaša Polajnar Vešligaj, 4. a
Mentorica: Majda Demšar

SE Z DREVESOM RODIL, Z DREVESOM UMRL

Ravno na dan, ko sem se rodil, so doma posadili lipo. Ne vem, ali je bilo po naključju ali je oči namer-
no vsadil drevo prav takrat. Tako sem rasel, drevo
pa tudi.

Že pri štirih letih sem plezal po njem in se zviral.
Če mi je bilo hudo, sem šel ven, splezal na drevo in
se tam kupal. Najlepše je bilo, ko je zacvetelo. Cel
dopoldan sem obiral cvetove, iz njih pa mi je mama
skuhala čaj. Velikokrat sem ga pil kar na drevesu, in
ker je bil čaj lipin sad, sem ga malo zlival po njem, da
ga je tudi drevo poskusilo.

Nekega dne pa sem se spomnil, da bi v krošnji
svoje lipe zgradil drevesno hišico. Imel sem trinajst
let. Oče je povedal, da je drevo že dovolj veliko. V
enem tednu sva na njem zgradila prečudovito hiši-
co. Bila je res krasna. Zdaj sem še več časa preživel z
drevesom. V hišici sem si postavil mizo, stol, omaro
in celo posteljo. Vanjo sem znosil veliko hrane in
marsikdaj v njej preživel cel popoldan. Dopoldne
sem seveda imel pouk. Edino, ko je deževalo, sem
bil v domači hiši. Pri petnajstih letih sva se v hišici
velikokrat dobila z mojo punco, saj je bil to edini
prostor, kjer naju starši niso našli.

Ampak postajal sem vse bolj samostojen. Starša
sta videla, da vse manj zahajam v hiško, čeprav sem
jo imel enako rad kot včasih. Najbolj me je žalostilo
to, da se bom preselil drugam, drevo pa bo ostalo
tukaj. Razvedril sem se šele takrat, ko sta mi star-
ša povedala, da bi bila vesela, če bi si dom uredil v
zgornjem nadstropju naše hiše. Jaz bi še vedno ostal

z drevesom, onadva pa bi na stara leta imela pomoč
pri roki.

Tako sem še naprej odraščal v isti hiši, le nad-
stropje višje. Tam sem si uredil stanovanje, se poro-
čil in imel otroke. Ker je bila drevesna hišica v isti
višini kot moje stanovanje, sem iz stanovanja do
hišice naredil lesen most. Zares sem srečno živel! Na
drevesu sem velikokrat delal kaj za službo, saj je bila
na njem blažena tišina.

Nekega dne pa so prišli cestarji, ki so zahtevali,
naj drevo podremo, ker z vejami ovira promet. Ker
drevesu še vejice nisem hotel zlomiti, kaj šele da bi
ga požagal, sem odvrnil, da to malo, kar podrgne
po tovarnjakih, ni nevarno. Delavci pa so odvrnili,
da imam le en teden časa, da sam odstranim drevo,
sicer ga bodo prišli podret kar oni.

In res. Čez en teden so prišli. Eden je vzel motor-
ko in z njo zarezal v mojo lipo. Takrat sem se v hiši
ravno lotil gospodinjskih opravil. Ko sem zaslišal
hrup, sem odšel na balkon pogledat, kaj se dogaja.
Videl sem, da žagajo moje drevo! Hitro sem stekel
pred hišo, da bi jih ustavil. A glej ga zlomka, ravno
stopim ven in naredim par korakov, že začne drevo
padati. Padalo je naravnost name. Jaz, osupel, da
je res mrtvo, obstojim pri miru. Lipa pade name in
me ubije.

Tako sem se rodil z drevesom in z njim tudi umrl.

Cene Prevc, 7. b

Mentorica: Bernarda Kejžar

MOJ PRIJATELJ DREVO

(domišljjski spis)

V mojem življenju se je znašlo že mnogo dreves. A le eno je bilo najpomembnejše izmed vseh.

Na robu travnika je rasla velika košata jablana. Imela je dolge ravne veje in čudovito krošnjo.

Vsak dan sem hodila k njej, splezala nanjo, potem pa sva se pogovarjali. Poznala je vse moje skrivnosti, težave, vesele reči ... Kadar sem jahala, sva s kobilom vedno ubrali isto pot – pot k moji jablani. Na njej sem crkljala svoje mačke, jedla piškote, pela pesmi. Jablana me je razumela in nikoli in nikdar se nisva sprli.

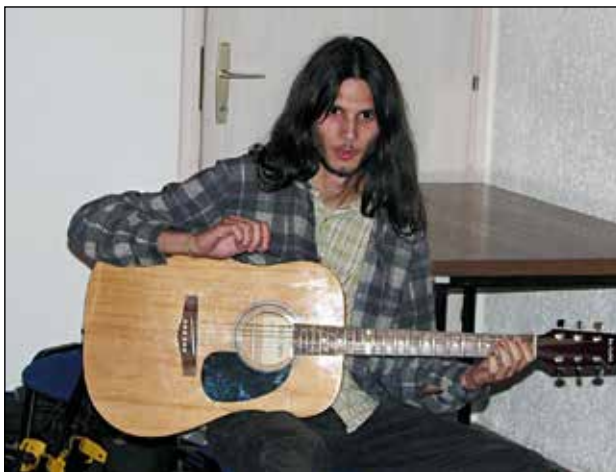
Nekoč sem k jablani pripeljala dve prijateljici. Opazila sem, da se je moja najboljša prijateljica takoj ujela z drevesom, druga pa, ki z mano ni bila tako tesno povezana, sploh ni slišala jablanine govorce. Spoznala sem, da so z drevesom lahko govorili le ljudje, ki sem jih imela zelo rada. Nekega dne pa ...

Prišla sem iz šole, se preoblekla, pojedla kosilo in naredila nalogo, nato pa zdrvela po poti k jablani. Bil je sončen dan in kar videla sem se v krošnji, kako se grejem ob zadnjih sončnih žarkih. Za mano je tekel maček. Pritekla sva do drevesa, ki pa ga ni bilo. Moja jablana je posekana žalostno ležala na tleh. Dedek je stal zraven in me pozdravil. Najprej nisem mogla reči ničesar. Nato sem zgrabila mačkona, zajokala in stekla domov. Jokala sem in jokala ter se pomirila šele čez kakšno uro.

Nikoli več nisem bila tako tesno povezana z drevesom. Zvrstilo se jih je še na stotine, a te jablane nisem pozabila.

Zala Tolar, 7. b

Mentorica: Bernarda Kejžar

Kantavtor Martin Ramoveš.

MOJ PRIJATELJ DREVO

Nekje daleč stran, na velikem, zapuščenem travniku sem našla drevo. Bilo je zelo veliko, imelo je široko in ogromno krošnjo. Takrat sem bila zelo lačna, zato sem odtrgala njegov plod – veliko čokoladno jabolko. Zdelo se mi je čudno, saj česa takega še nisem videla. Mislila sem, da je to jabolko strupeno, a vseeno me je lakota premamila in sem ugriznila vanj.

Tisti hip pa je nekdo zraven mene zaklical: "Hej, ti!"

Ozrla sem se, a videla nisem nikogar.

Nato sem slišala nekoga, ki mi je rekel: "Ja, ti!"

Pogledala sem malo bolje in ugotovila, da drevo zna govoriti. Bila sem zelo prestrašena, a vseeno sem zbrala toliko poguma, da sem se mu približala.

Vprašala sem ga: "Znaš govoriti?"

Drevo pa mi je odgovorilo: "Ja, vendar me nihče ne sliši. Ti pa si pojedla moje čudežno jabolko in zato me lahko slišiš."

Vse skupaj se mi je zdelo nemogoče in nisem vedela, kaj naj storim. Zato sem vprašala: "Kako ti je ime?" Drevo mi je povedalo, da so ga drevesa, ki so včasih stala poleg njega, klicala Čokoladno drevo. Vprašala sem ga, ali ga lahko tudi jaz tako kličem, in dovolilo mi je.

Nekaj časa sem ga še spraševala o njegovem življenju in povedalo mi je veliko o sebi in o svoji mladosti. Ko pa me je zanimala njegova starost, je za hip umolknilo, nato pa dejalo, da tam stoji že skoraj sedemsto sedeminsedemdeset let. Seveda mu nisem verjela, saj mi ni bilo jasno, kako lahko pri teh letih

tako lepo zgleda. Še vedno je imelo gladko deblo, lepe zdrave liste in niti ene posušene vejice. Pa tudi vsa jabolka so bila videti čudovito.

Ko sem mu vse to povedala, mi je reklo samo: "Saj sem vendar Čokoladno drevo, ne pa navaden grm."

To je seveda držalo. Njegovi plodovi so bili tako slastni, da sem se vsak dan vračala k njemu, se pogovarjala z njim, zraven pa sem jedla čudežna jabolka. Bila so res dobra. Midva pa sva postala najboljša prijateljca. S starši se nisem razumela ravno najbolje. In ker sem edinka, sem si morala najti nekoga za pogovor. Z drevesom sva si vse zaupala. Izvedela sem podrobnosti o njegovem otrostvu, o ljudeh in živilih, ki so včasih tam živeli, skratka o vsem, kar se je okoli njega dogajalo v sedemsto sedeminsedemdesetih letih.

Tako lepe dneve sva skupaj preživljala vsako pomlad, poletje in vsako jesen, le pozimi si je drevo privoščilo počitek. Čokoladna jabolka so mu odpadla, zato ga nisem slišala. Ko pa je spet nastopila pomlad, so mu ponovno začela rasti jabolka. Družila sva se skoraj pet let in postala nerazdružljiva.

Pred enim mesecem pa sem se ponovno vrnila na tisti travnik, kjer je rasel moj najboljši prijatelj. A ni ga bilo! Umorili so ga kruti ljudje. Planila sem v jok, a to ni pomagalo, saj svojega Čokoladnega drevesa nisem videla nikoli več.

Jana Benedik, 8. c

Mentorica: Mira Prevc

Uspehi učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2008/2009

Tadeja Šuštar

Leto so kot tolikokrat doslej zaključili izredno uspešno, a tokrat prvič je Ministrstvo za šolstvo in šport OŠ Železniki podelilo priznanji za:

**NAJBOLJ ŠPORTNO ŠOLO
V SLOVENIJI**

in

**NAJBOLJŠO DEKLIŠKO ATLETSKO EKIPO
V SLOVENIJI**

Ob tem je Vrtec Železniki osvojil 10. mesto na tekmovanju za najbolj športen vrtec v Sloveniji.

**Uspehe posameznih učencev je zbral in zabeležil
pomočnik ravnatelja Primož Šmid**

Predmet	Uspeh	Učenec	Razred	Mentor
SLOVENŠČINA	Srebrno Cankarjevo priznanje	Eva Demšar	9. c	Dorica Prevc
NEMŠČINA	Zlata bralna značka	Nadja Kaplja Žan Bajželj Matic Čufar Rok Kavčič Matija Grohar Sandi Kavčič Janez Demšar Ajda Jugovec	7. a 7. a 7. a 7. a 8. d 8. b 8. c 9. c	Majda Tolar
MATEMATIKA	Zlato Vegovo priznanje in 1. mesto na državnem tekmovanju	Katja Trampuš	7. a	Bernarda Kavčič
	Srebrno Vegovo priznanje	Nejc Kokalj Cene Prevc	7. a 7. b	Bernarda Kavčič
		Vid Megušar Matic Prevc	8. c 8. d	Monika Čemažar
		Andraž Bevk Jan Gortnar Mirjam Tolar	9. d 9. a 9. d	Ivanka Pogačnik
ZGODOVINA	Zlato priznanje	Anja Rakovec	9. c	Janja Janc
	Srebrno priznanje	Tanja Košir	9. c	Damjana Demšar
KEMIJA	Srebrno Preglovo priznanje	Tim Nadrag Matic Prevc	8. c 8. d	Magda Šlibar
FIZIKA	Srebrno Stefanovo priznanje	Jan Gortnar Žan Ambrožič Jure Benedičič Vid Megušar Teja Rakovec Matic Prevc	9. a 9. c 9. d 8. c 8. a 8. d	Sabina Murnik
LOGIKA	Zlato priznanje	Katja Trampuš	7. a	Anita Logar
		Vid Megušar Matic Prevc	8. c 8. d	Monika Čemažar
ANGLEŠČINA	Srebrno priznanje	Eva Demšar Jan Gotrnar	9. c 9. a	Bernarda Kejžar
		Marija Gartner Andraž Bevk	9. a 9. d	Tadeja Šuštar

Predmet	Uspeh	Učenec	Razred	Mentor
ANGLEŠČINA	Zlata bralna značka	Katja Bohinc	8. c	Bernarda Kejžar
		Janez Demšar	8. c	
		Urška Čufer	8. d	Mira Prevc
		Ajda Šmid	8. b	
		Nejc Peternelj	7. b	Jana Kusterle
		Zala Tolar	7. b	
		Nika Potočnik	6. c	
		Petra Peternelj	6. c	
		Nejc Kokalj	7. a	Tadeja Šuštar
		Nadja Kaplja	7. a	
		Katja Trampuš	7. a	
		Urška Košir	7. a	
		Lucija Tolar	7. a	
		Irena Tavčar	7. a	
		Matic Prevc	8. d	
		Vid Megušar	8. c	
		Tamara Panjtar	8. d	
		Teja Rakovec	8. a	
		Sandi Kavčič	8. b	
		Andraž Bevk	9. b	
		Ana Špik	9. c	
		Luka Galjot	6. b	Damjana Demšar
		Neža Habjan	6. b	
		Andrej Koblar	6. b	
		Rebeka Livk	6. b	
		Tina Pretnar	6. a	
		Tina Mesec	6. a	
		Eva Megušar	6. a	
ZNANJE O SLADKORNI BOLEZNI	Srebrno priznanje	Anja Rakovec	9. c	Mihela Lahajnar
		Eva Demšar	9. c	
		Ajda Jugovec	9. d	
ČIPKARSKA ŠOLA	1. mesto in zlato priznanje	Špela Bernard	5. b	Irena Benedičič
	2. mesto in zlato priznanje	Monika Berce	5. Selca	
	Srebrno priznanje	Lora Štravs	2. a	
		Špela Gortnar	4. a	
		Ida Kramar	8. a	
		Tina Thaler	8. c	
		Anja Jensterle	9. b	
		Tajda Koblar	7. c	

Predmet	Uspeh	Učenec	Razred	Mentor
ŠPORTNA VZGOJA	Naslov ekipnega državnega prvaka v atletiki - starejše deklice	ekipa OŠ Železniki		Jože Reya Valentina Pintar
	1. mesto na državnem prvenstvu v krosu	ekipa OŠ Železniki		učitelji ŠVZ
	2. mesto na državnem prvenstvu na 300 m	Ajda Šmid	8. b	Jože Reya
	2. mesto na državnem prvenstvu v veleslalomu in deskanju na snegu	ekipa OŠ Železniki		Jože Reya
		Teja Marenk - 5. mesto	9. b	Jože Reya
		Sara Luznar - 10. mesto	9. b	
		Klemen Šturm - 3. mesto	9. a	
		Brigita Prevc - 4. mesto	8. c	
		Matej Bevk - 10. mesto	9. b	
	6. mesto na državnem prvenstvu v atletiki	štafeta 4 x 100 m		Jože Reya
	7. mesto na ekipnem državnem prvenstvu v atletiki	ekipa OŠ Železniki		Aleš Jensterle Leopold Nastran
	2. mesto na ekipnem državnem prvenstvu v gorskem teku	Nika Štampfelj Manja Lušina Eva Pretnar Sara Luznar	6. a 7. c 9. c 9. b	Jože Reya
	2. mesto na ljubljanskem maratonu	ekipa OŠ Železniki		Jože Reya
	3. mesto na ekipnem državnem prvenstvu v uličnem teku	ekipa OŠ Železniki		Jože Reya
	3. mesto na ekipnem državnem prvenstvu v teku trojk	ekipa OŠ Železniki		Jože Reya
	9. mesto na državnem prvenstvu v akrobatiki	Marcela Bešter	8. a	Jože Reya
	četrtfinale državnega prvenstva v nogometu	ekipa OŠ Železniki		Aleš Jensterle
	šolsko državno prvenstvo plavanje	Dominik Žaberl - 3.mesto Eva Megušar - 5.mesto Ajda Šmid - 11.mesto	9. d 6. a 8. c	Leopold Nastran Valentina Pintar

Predmet	Uspeh	Učenec	Razred	Mentor
ZBOR	3. nagrada na srečanju PZ	mladinski pevski zbor		Marjeta Naglič
PLES	Zlato priznanje	Teja Marenk Matej Bevk Karja Habjan Valentin Šolar Sara Luznar Boštjan Bevk Natalija Balić Tajda Pirih Teja Rakovec Ajda Šmid Tina Thaler Katarina Benedik	9. b 9. b 9. b 9. b 9. b 9. b 8. b 8. a 8. a 8. b 8. c 8. d	Valentina Pintar

Najboljše likovne izdelke so učenci ustvarili pod mentorstvom likovnega pedagoga, akademskega slikarja Janeza Hafnerja.

Avtorica: Lara Čemažar, 8. b

Avtorica: Veronika Benedičič, 8. b

Avtorica: Tajda Pirih, 8. a

Avtorica: Eva Tarfila, 9. c

Avtorica:
Tanja Košir, 9. c

Avtorica:
Tanja Košir, 9. c

Avtor:
neznani

Avtorica:
Ana Špik, 9. c

Avtor:
neznan

Avtorica:
Erika Gajgar, 7. a

Avtorica:
Urška Košir, 7. a

Avtorica:
Nadja Kaplja, 7. a

Avtorica:
Sandra Dolinar, 7. c

Avtorica:
Teja Čufer, 7. a

Avtorica:
Maša Bernik, 7. b

Avtor:
neznan

Za pomoč pri izdaji Zbornika Selške doline Železne niti
se zahvaljujemo sponzorjem:

Glavni sponzor:

ALPLES, d. d., Železniki
FREISING d. o. o., Škofja Loka
OBČINA ŽELEZNIKI

Veliki sponzorji:

DECOP, d. o. o., Železniki
DOMEL, d. d., Železniki

Sponzorji:

DSV TRANSPORT d. o. o., Škofja Loka
INDRAMAT ELEKTROMOTORJI, d. o. o., Škofja Loka
LENTI PUB - PINTAR BOJAN s. p., Železniki
LOTRIČ d. o. o., Selca
MATURA d. o. o., Ljubljana
NIKO, d. d., Železniki

Mali sponzorji:

ALPLES 3E, d. o. o., Železniki
APLUS, d. o. o., Studeno
AVTOPREVOZNIK - ANTON BERNIK s. p., Luša
GOSTILNA PRI SLAVCU - ŽBONTAR STANISLAVA s. p., Zali Log
GOSTIŠČE PRI ZALOGARJU - KOŠMELJ JANEZ s. p., Dolenja vas
H. D. COMMERCE, d. o. o., Selca
INDUSTRIJSKA PRODAJALNA, NIKA - ŠIV, d. o. o., Železniki
ISBA, d. o. o., Železniki
JAHALNA ŠOLA POT, Dolenja vas
LUŠINA, d. o. o., Železniki
MIRAMAR TRGOVINA - FRANGEŽ MARJAN s. p., Železniki
MIZARSTVO IN TESARSTVO - FRANC POHLEVEN s. p., Selca
MIZARSTVO KRLINC - DEMŠAR ANTON s. p., Železniki
MIZARSTVO ŠTIBELJ - NIKOLAJ ŠTIBELJ s. p., Bukovica
PEUGEOT - AVTOHIŠA KAVČIČ d. o. o., Milje
PREVC SALONI POHIŠTVA, d. o. o., Dorfarje
RAZREZ IN OBDELAVA KOVIN - CUNK IVAN s. p., Železniki
SARIKO d. o. o., Ljubljana
TOMA - DEBELJAK TONE s. p., Dolenja vas
TOPLARNA ŽELEZNIKI, d. o. o.
TRIIS d. o. o., Železniki
VIBAM - JOŽE MOHORIČ s. p., Železniki
IZDELAVA DRAŽGOŠKIH KRUHKOV - CIRILA ŠMID s. p., Železniki
VIGENJC d. o. o., Železniki

Železne niti